

GIOVANNI BOCCACCIO

GENEALOGIE
DEORUM GENTILIUM LIBRI

A CURA DI
VINCENZO ROMANO

VOLUME SECONDO

BARI
GIUS. LATERZA & FIGLI

TIPOGRAFI-EDITORI-LIBRAI

1951

GIOVANNI BOCCACCIO

SCRITTORI D'ITALIA

N. 201

GIOVANNI BOCCACCIO

OPERE

XI

LIBRERIA
CH. S. LATERZA & FIGLI

SCRITTORI D'ITALIA

IN 30

GIOVANNI BOCCACCIO

OPERE

KI

GIOVANNI BOCCACCIO

GENEALOGIE
DEORUM GENTILIUM LIBRI

A CURA DI
VINCENZO ROMANO

VOLUME SECONDO

BARI
GIUS. LATERZA & FIGLI

TIPOGRAFI-EDITORI-LIBRAI

1951

GIOVANNI BOCCACCIO

GENEALOGIE

DEORUM GENTILIIUM LIBRI

A CURA DI

VINCENZO ROMANO

PROPRIETÀ LETTERARIA

VOLUME SECONDO

HARV

GIUS. LATERZA & FIGLI

LIBRARI-EDITORI

GENNAIO MCMLI - 6415

| GENEALOGIE DEORUM GENTILIIUM SECUNDUM JOHANNEM BOCCACCIIUM DE CERTALDO LIBER NONUS INCIPIT FELICITER. 90 c

In precedenti arbore, cuius in radice Juno est, describitur tam in ramis quam in frondibus omnis eiusdem Junonis tantum posteritas.

5 Prohemium.

Mitiori iam celo partem posteritatis Saturni, quam cepissem, in Laurentum litus peregeram, et ecce, seu maris estu factum sit, seu occiduo impellente flatu, repente in Egeum usque mare delatus sum, et in conspectu Samos, iamdudum
10 splendide insule, quasi iniectis ancoris, serenissime rex, firmatum me comperi. Ibi dum partim in celum usque delata vetustissimi templi semesa fastigia cernerem, et partim disiectas in frustra columnas mirabiles, evulsas e sedibus bases, dirutas testudines, equatas fere solo parietum longissimas alas, humo
15 infixos tholos, et omnem ingentis, imo monstruosi edificii solutam compaginem atque ruinarum demersam cumulis, vepribus atque silvestribus arboribus, sua sponte nascentibus, muscoque occupatis turpi, mirabundus intuerer, mecumque perquirerem, cuius ob obsequium tam grandis potuerit evo suo moles extolli,
20 sumptusque veterum magnificos laudarem, venit in mentem Samiam fuisse Junonem, et a Samiis pre ceteris deitatibus honoratam, et evestigio comprehendî templum illud, olim inter cetera orbis mirabile et vetustissima fama celebre, eidem Ju-

noni ab incolis fuisse constructum. O quam grandes diuturnique
 labores exhausti, quot architectorum emuncta ingenia, quot
 pontificum instituta sacra, quot ingentium virorum matrona-
 rumque ornatus appositi, ut dyabulo prestaretur obsequium,
 periere? Et hinc in cogitationem longiusculam perseverans, 5
 emisso e profundissimo pectoris arcano suspirio, mecum inquit:
 Erubescant miseri Christiani, quibus hac tempestate facillimum
 est, ut rem domesticam augeant, montium terebrare viscera,
 maris et fluminum alveos uncis piscatoriis radere, Arthoas
 transire nives, Ethyopum experiri soles, Yperboreas fallere 10
 gryphes, Hyrcanas cursu superare tygres, Lybicos sopire ser-
 pentes, Marmaricos leones excludere, Oceanum sulcare ratibus,
 90 d elephantos Yndos prostrare, et, si da|retur iter, in celum usque
 transcendere! Heu, miser, quid defleo? Aliqua forte cum ho-
 nestate possunt hi labores assummi; sed quid dicam, cernens 15
 pyrratica infestare maria, itinera obsidere, ianuas infringere,
 falsas signare tabellas, venena porrigere, bella iniusta movere,
 iustum sanguinem fundere, fidem frangere, insidias tendere, et
 in cunctos, dum modo suppetant vires, tyrannidem et violen-
 tiam exercere, ut ampliusculam possimus facere substantiam 20
 perituram. Ingemiscendum equidem est, et compatiendum ceci-
 tati nostre! Quid, queso, si detur cumulasse, quod cupimus,
 refert palatia erigere, thalamos ornare, equos ministrosque
 parare, convivia festosque dies ducere, auro, gemmis et pur-
 pura illustres apparere, alea ludere, possessiones amplissimas 25
 facere, viridaria lacusque componere, in lasciviam ire et inepte
 Veneri maximos sumptus impendere, si noster honor, nostrum
 decus, nostra gloria ab indignoribus occupatur? Potuere gen-
 tiles in suam famam Junoni tam ineffabile templum construere,
 Christiani Deo vero et Redemptori suo debitum persolvere 30
 negligunt. Si classem in mare trahere, arma summere, naves
 conscendere, bellum hostibus catholice fidei movere, imo in-
 ferre, vitam vulneribus mortique supponere, et salvatoris nostri
 Christi Jhesu parvulum terre spatium, in qua passus mortuusque
 brevi iacuit tempore, effeminati recuperare, colere, venerari 35
 ingrati inertisque nolumus, saltem templum, quod excederet

cetera, ad quandam singularem honorificentiam impendendam, si christo pusillanimes nolumus, extolleremus Virgini genitrici. Heu christiani nominis inexpressibile dedecus! Potuerunt insule unius et parve incole e montibus columnas excidere, ingentia
5 evellere saxa, et in amplissimum opus deducere, architectos undique evocare precipuos, thesauros erogare suos, sudores impendere, ut in suam perniciem sempiternam Junoni, scelestissimi hominis coniugi, plurimis inmixte lasciviis mulieri, iracunde impatientique femine, inhonestorum hominum matri,
10 templum insigne construerent, Christiani autem et miseri et tristi, avaritia perdit, sacre virgini, Jhesu matri, cui nulla fuit libido, nulla peccati labes, viciū nullum, cui semper integra et illibata virginitas, humilitas vera, incomparabilis sanctitas, et honestas laudanda pre ceteris, cui soli contigit divina dispo-
15 sitione auribus celeste verbum, | angelo nuntiante, concipere, 91 a
inmaculato utero illud idem, carnem factum, in partum usque servare, mammis intactis et suis in ulnis, quem absque dolore peperat, virgo educare, ignavia et avaritia obsistente, nequeunt utiles fructuososque labores impendere, quibus gentilium supe-
20 remus opera. Non inficiat grande satis atque splendidum templum esse cor contritum et humiliatum; quod si sufficeret, frustra tot parvas fecissemus ecclesias. Nec equidem hoc suadeo tanquam gloriose Virgini oportunum ipsa enim a dextris filii, agminibus angelicis circumdata, celi regina perenne solium
25 habet in celis, sed ut nostra solum monstraretur affectio erga tam bene meritam matrem, erga mortalium spem certam et unicam, erga humani generis patronam, erga gratiarum pietatisque inexhaustum fontem, cuius profecto precibus adiuvamur, a periculis eripimur et in bona dispositione servamur;
30 et postremo confidentes in eam in eternam usque gloriam evocamur et ducimur, si meremur. Sed quid verbis forte superfluis auras verbero? Segnes puniet Deus, et avaros divites dimittet inanes! Nos autem in propositum revertamur. Dum igitur ruinas inspicio, nequeuntes auferre adhuc loci veterem maiestatem, quin imo sua inextimabile magnitudine servantes,
35 satis adverti a delatrice fortuna moneri, quoniam Jovis atque

Neptunni, quos ex prole Saturni ex proposito in finem servaveram, sermonem paululum differendum, ut Iunonis fabulosam progeniem in medium traherem, in qua et belligeri Martis omnis profusa continetur prosapia. Cuius inter strepitus atque furores queso, me mitis deus, qui Davit docuit manus ad bellum, sua pietate deducat in pacem. 5

CAP. I

De Junone VIII^a Saturni filia,
que absque viro concepit et peperit Hebem et Martem.

Iuno, errore gentilium regina deorum, Saturni et Opis fuit filia, ante Jovem nata, eodem tamen partu. Fuit preterea et Jovis coniunx, ut dicit Ovidius: Si genus aspicitur Saturnum prima parentem Feci Saturni sors ego prima fui etc. Inde dicit Virgilius: Junonem interea compellat Juppiter ultro: O germana michi atque eadem gratissima coniunx etc. Et alibi: Ast ego, que divum incedo regina, Jovisque Et soror et coniunx etc. Educatam autem illam a Thetide dicit Servius. 10
91 b Eamque Neptunnum educasse asserit Albe|ricus. Sic Martianus illam dicit nutrisse Mercurium, Maie filium. Eam preterea re-
gnorum atque divitiarum faciunt deam. Sic et coniugii, ut 20
scribit Virgilius: Junoni ante omnes, cui vincla iugalia cure. Et alibi: Devenient; adero et, tua si michi certa voluntas, Coniugio iungam stabili propriamque dicabo etc. Preterea et parturientibus preesse volunt, ut per Plautum patet in Aulularia dicentem: Perii mea nutrix obsecro te uterum dolet Juno 25
Lucina tuam fidem etc. Sic et in Adelphis Terrentius parturientem ait dicere: Miseram me differor doloribus, Juno Lucina fer opem, serva me obsecro etc. Illi insuper insignem currum et arma attribuunt, ut in Yliade demonstrat Omerus. Et ne deorum regina sola procedat, pedissequas illi XIII nynphas ascribunt, ut in persona eius ait Virgilius: Sunt michi 30
bis septem prestanti corpore nynphe etc. Inter quas illi Yris precipue famulatur. Avem etiam pavonem in tutelam eius

dixere, caude cuius, eam, Argi pastoris sui, occisi a Mercurio, oculos apposuisse dicit Ovidius. Vocant etiam illam preter Junonem et reginam nominibus multis, ut puta Lucinam, Matronam, Curitim, Deum matrem, Fluoniam, Februam, Interducam, Domiducam, Unxiam, Cinthiam, Soticenam, Populonium, et Proserpinam. Eamque dicunt comestis lactucis silvestribus Hebem filiam concepisse. Sic et percusso flore Martem. Ex Jove vero viro suo peperisse Vulcanum. Et alia de ea referunt plurima. Circa predicta, sicuti multa sunt, sic et multa dixere diversi. Dicit autem Barlam Junonem Saturni et Opis filiam arbitratos, qui Saturnum rerum opificem esse, et Opim materiam, et Junonem terram credidere, vel aquam. Sic et Macrobius, ubi De somnio Scipionis, illam Jovis dicit esse sororem, quia ex eisdem seminibus, quibus Juppiter, producta sit, cum Jovem celum asserat, et aerem dicat esse Junonem. Quam ideo ante Jovem natam dicunt, quia cum Juppiter ignis sit, et hec aer, non videtur apud nos quod absque spiritu, qui aer est, ignis deduci possit in flammam, nec sublato aere usquam vivere, et ideo oportunum aerem esse si ignem velis, vel quod ignis motu aeris accendatur, ut in silvis locisque palustribus sepe vidimus contigisse; et sic aer natus ante quam ignis. Eam autem educatam a Thetide ideo fictum est, quia humiditate aque restauratur quicquid aeris extenuati in ignem vertitur. Eam autem educasse Neptunum et Mercurium, ubi de eis fiet mentio exprimetur.

91 c

Jovis autem coniunx ideo dicta est, quia sic aer celo seu igni supponitur. Servius autem dicit Jovem aliquando pro igne et aere, et non nunquam pro igne tamen summi. Sic et Junonem pro terra et aqua, et aliquando pro aere solo, et ideo quando pro igne et aere accipitur Juppiter, et Juno pro terra et aqua, merito coniuges dicuntur, cum ignis et aer habeant agere, et terra et aqua pati; et sic superioribus in inferioribus agentibus suffragantibus supercelestibus corporibus apud nos cuncta gignuntur. Quando vero, ut idem Servius ait, Juppiter pro igne tantum et Juno pro aere ponitur, tam ratione contiguitatis, quam etiam tenuitatis et levitatis, similitudine fratres esse dicuntur.

Theopompus vero in Cipriaco carmine, et Ellanicus in Dyospol-
 tichia, dicunt Junonem a Jove vinctam cathenis aureis, et
 depravatam incudibus ferreis. Quos nil aliud sentire voluisse
 arbitror, nisi aerem a frigiditate et duricie terre depravatam,
 cathenis aureis, id est, per continuatas lucis successiones igni 5
 iunctum esse. Tullius vero dicit circa hanc materiam sic: Aer
 autem, Stoyci disputant, interiectus inter mare et celum Junonis
 nomine consecratus, que est soror et coniunx Jovis, quod et
 similitudo est etheris, et cum eo summa coniunctio. Effemi-
 narunt autem eum Junonique tribuerunt, quidem nichil est 10
 mollius etc. Reginam et deam regnorum atque divitiarum in-
 super dixere Junonem, quam Fulgentius velato et capite et
 sceptrum manu tenentem designat, nil aliud, ut ipse, credo,
 volentes ostendere quam, qua in parte regna consistent et
 divitie. Diximus enim Junonem terram esse, in qua regna 15
 mundi consistere satis patet. Ergo si ipsa in se regna tenet,
 regnorum regina est; quod quidem per sceptrum demonstratur.
 Et hac eadem ratione divitiarum est dea; nam autem in vi-
 sceribus metalla omnia et preciosas lapides tenet, quod per
 velatum caput ostenditur, aut in superficie segetes fructusque 20
 omnes et pecora, in quibus profecto consistunt divitie terre-
 norum, ostendit et prebet. Coniugiorum autem deam volunt,
 eo quod ut plurimum dote media eatur in coniugium, que
 dos iuris Junonis est. Preterea Junonem in aliquibus lunam
 esse credidere, eamque circa humanos actus multa posse, et 25
 potissime circa motus de loco ad locum, et hinc arbitrati sunt
 Junonem puellas nubentes et de domibus parentum ad sponso-
 91 d eun|tes per iter ducere, et inde Interduca vocitata est. Seu alia
 ratione, quia veteri more nocte virgines ad sponso-
 consuevere, eis erubescens ire palam virginitatem depo- 30
 nere; et quoniam luna dum luceret, ducatum prestare videre-
 tur itineris, Interduca dicta est. Et quoniam hoc ducatu illas
 primo in domos virorum videtur deducere, etiam Domiduca
 dicta est. Et quoniam virgines sub ducatu Junonis venientes
 ad limina sponso- 35
 rum, ritu veteri variis unctionibus postes unge-
 bant, Juno ab unctionibus illis Unxia appellata est, et sponse

deinde vocitate unxores; et deinde, ut dicit Albericus, eo ventum
 est, ut dicantur uxores. Parturientium autem deam ideo illam
 dixere dicit Fulgentius, quia divitie, quibus ipsa preest, semper
 de se alias pariant, quod quidem non est simpliciter verum
 5 de omnibus et semper; quin imo parturientibus dea dicta est,
 quia luna, quam idem cum Junone voluere a parturientibus
 sub Lucine et Junonis nomine invocari consuevit, et eius
 muneris esse dicebant, ut ait Macrobius, distendere et laxare
 rimas corporum, et meatibus viam dare, quod est ad accele-
 10 randos partus salutare, et tunc vocitatur Artemia Grece, quasi
 aerem secans Latine. Currus illi ideo attributus est, ut per eum
 designetur circumitio aeris continua circa terram. Arma vero
 ideo illi data sunt, quod bellantibus et maxime divitiarum et
 regnorum causa ea suadere aut prestare et preparare videatur.
 15 Nynphas illi obsequiosas dicunt esse XIII, ut noscamus toti-
 dem in aere accidentia variis ex causis generari, ut puta Se-
 renitas, Ventorum impetus, Nubes, Pluvia, Grando, Nix,
 Pruina, Ros, Coruscatio, Tonitruum, Yris, Cometes, Vapores
 incensi, et Nebula. Non nulli tamen alias describunt esse, de-
 20 mentes ex dictis aliquas et alias superaddentes, que terre vi-
 dentur contingentia, ut terremotus, exalantia ex terris incendia,
 et huiusmodi. Porro ex his que Junoni famulantur familiarior
 describitur a poetis Yris, quam Taumantis fuisse filiam voluere,
 id est admirationis, eo quod sit coloribus et apparitione mi-
 25 rabilis. Hanc enim Junoni divitiarum dea ideo attribuunt, ut
 per eius picturatam variis coloribus curvaturam opum orna-
 menta designent, que quidem fulgore suo admiranda | sunt, sic
 descendunt ut ascendunt, et uti hec tam pulchra repente
 dissolvitur, sic et divitum splendores in momento resolvuntur
 30 in nichilum. Voluntque eam Yrim dici, quasi erim, quod cer-
 tamen est, eo quod propter divitias multa oriantur certamina.
 Et hinc aiunt quidam Yrim semper missam ad discordiam exci-
 tandam. Pavonem vero illi in tutelam tribuunt, ut qualitates
 ostendantur divitum. Est enim clamosa avis pavo, in quo cla-
 35 mores, elatas voces, iactantiam, boatusque intelligunt divitum.
 Incolit et pavo tecta et edificiorum semper celsiora conscendit,

ut appareat divites preminentias omnes appetere, atque si non dentur arripere. Picta insuper penna nitet undique, et laudibus delectatur, et ad ostentationem sui adeo trahitur, ut erecta in girum oculata cauda, nuda atque turpia posteriora relinquat. Per que purpura divitum, et vestis aurea, et inanis gloria, et 5
 futilis pompa, aures adulationibus patule designantur, in quas quotiens minus advertentes incurrunt, evenit ut, quod forsan sordidum latere poterat, detegatur, et appareat splendore sub illo cor miserum, curis anxiis lacessitum, ignavia, stultia, morum ineptia, viciorum spurcicies, et non nunquam cadavera 10
 turpi marcentia tabo. Superest de nominibus et potissime de his, de quibus nil dictum est, ponere rationem. Vult igitur Tullius eam vocari Junonem, quasi iuvans omnibus, quod proprium Jovis est. Rabanus autem dicit Junonem, quasi iano- 15
 nem, id est ianuam pro purgationibus feminarum, eo quod quasi portas matris natis pandat et nubentium maritis. Leontius autem dicit quod Juno Grece dicitur $H\eta\eta$, quod quidem venit ab era, quod est terra et fit mutatio E in H, et fit $H\eta\alpha$, cui mutata alpha in H fit $H\eta\eta$. Unde proprie Juno terra est. 20
 Sotigena vero appellatur, eo quod mares societ iungatque conubio feminis. Sic et Populonia ob id quod ex coniunxionibus hominum atque mulierum a se factis populi procreentur. Et inde Cinthia, quod lune nomen est, Cynthia dicebatur, quod ipsa a virginibus cingulum castitatis, dum viris iungerentur, exolveret, quod, quicquid dicant isti, Veneris hoc officium puto, 25
 quam, Alberico teste, dicebant Junonem Domiducam in nuptiis sequi, eo quod Junonis esset officium primo ad matrimonium spectantia agere. Veneris vero virum et virginem in coitum iungere, et cingulum virginita|tis solvere, quod ipsi Veneri 30
 tribuunt, et ceston vocant. Matrona vero dicitur, quia his tantum presit mulieribus, que viris mature sint, aptisque conceptui, que et ipse etiam si non nubant matrone sunt, aut dici possunt, eo quod secundum etatem matres esse possint. Curitim vero dicit Albericus eam vocari, quasi regalem, vel fortem, vel potentem, vel, iuxta Servium, a curru, eo quod bellantes 35
 curribus uterentur, quibus illam ratione cause bellorum preesse

volunt. Deum etiam matrem vocant, eo quod illam terram intelligant omnium matrem. Fluoniam autem dictam dicit Albericus a fluoribus seminum, seu quod feminas in partu liberet. Ego autem a menstrualium mulierum fluxu, qui a luna causari a nonnullis creditur, dictam puto Fluoniam. Sic et a purgationibus Februam, quod feminas post partum secundis exeuntibus purget, et idem in menstruis; nam februo idem est quod purgo. Dicta sunt ea quae sub aliquo figmento poetico quantum ad naturalem sensum abscondi posse visum est. Restat dicere quid sub parte fictionum secundum hystoriam tectum sit. In hystoria quidem sacra legitur Junonem ex Saturno rege et hominum genitam, et ab Ope Saturni coniuge uno et eodem partu cum Jove, prius tamen, editam, eamque, ut scribit Varro, apud insulam Samum prius Partheniam appellatam atque educatam. Et cum ibi adolevisset, Jovi nuptam, et ob id Sami nobilissimum et antiquissimum fuisse templum, et in eo simulacrum Junonis in habitu nubentis puellae figuratum, eiusque sacra anniversaria nuptiarum ritu celebrari consueta.

CAP. II

20 De Hebe Junonis filia, et iuventutis dea, et Herculis coniuge.

Hebes, ut ait Theodontius, filia fuit Junonis, cuius rei talem idem Theodontius recitat fabulam. Apollinem scilicet Junoni noverce in domo Jovis patris sui parasse convivium, eique inter alia apposuisse lactucas agrestes, quas cum comedisset cum desiderio Juno, illo usque tunc sterilis evestigio 25 pregnans effecta est, et ex eo conceptu peperit Hebem. Quae, quia formosa esset, a Jove ad officium pincernatus assumpta est, et dea iuventutis effecta. Tandem cum ipse una cum ceteris diis apud Ethyopes commensaturus ivisset, contigit quod, ministrante eis, Hebes, pocula, perque lubricum minus caute 30 incedente, caderet, et casu, vestimentis amotis omnibus, in casu obscena Superis monstraret, | quam ob causam factum est, ut illam ab officio pincernatus Juppiter removeret, et loco eius

Ganimedem Laomedontis regis Troie fratrem substitueret. Postremo Herculi Oeteo iam in numerum deorum assumpto illam iunxere coniugem. Omerus autem in Odissea eam ex Jove conceptam dicit. Sane quoniam a Latinis poetis eam tantum Junonis absque patre filiam habitam invenio, Jovi non ascripsi. 5
 Quid autem ex fictione hac summendum sit, hoc arbitror. Dicebat venerabilis Andalo Jovi, quem patrem Apollinis aiunt, inter signa Zodiaci duo attributa, que eius astrologi dixere domicilia, Sagittarium scilicet atque Pisces. Verum Sole, id est Apolline, in Sagittario existente, Jovis domo, instante iam 10
 hyeme, Junoni, id est terre, lactuce apponuntur silvestres, id est frigus intensum; nam lactuce silvestres, ut aiunt physici, frigidissime sunt; frigus autem circa terre superficiem agit, ut condensatis terre poris calor terre immixtus agat circa intrinseca terre, et terre humiditate calefacta, radices graminum 15
 atque plantarum aperire faciat, et humore repleat, ex quo turgescent et pregnantess efficiuntur. Et sic Sole intrante Sagittarium ob frigus intensum terra efficitur pregnans, que in autumno sterilis videbatur. Tandem adveniente tempore partus, id est vere novo, Hebem parit, id est iuventutem et rerum 20
 omnium renovationem, frondes, flores, et germina omnia ea emittuntur tempestate. Sic primo adveniente vere, quod calidum est et humidum, diis, id est supercelestibus corporibus, que, ut alias dictum est, secundum quorundam opinionem ex humiditate vaporum a terra surgentium pascuntur, pocula, id est 25
 humectationes, porrigere dicitur. Tandem adveniente autumno, in quo Sol incipit versus solstitium hyemale tendere, id est ad Ethyopes, qui versus antarticum sunt, virentia omnia cessare, et frondes arborum cadere incipiunt, et sic Hebes, dum deteguntur que occultaverant frondes nudari dicitur, et obscena monstrare, et a pincernatu etiam removetur, et Ganimedes substituitur, qui Aquarii signum dicitur, eo quod eo tempore pluviosa sit hyemps et habundanter humidos propinet vapores syderibus. Quod autem Herculi iungatur coniugio ideo fictum credo, quia iuventus, id est viriditas perpetua, semper iuncta sit 35
 clarorum virorum operibus, nec illa nedum in mortem, sed nec in senium cadere permittat.

CAP. III

| De Marte Junonis filio, cuius XV fuere filii, quorum nomina sunt hec: 92 d
 Primus Cupido, II Enomaus, III Thereus, IIII Ascalaphus, V Ial-
 menus, VI Parthaon, VII Zesius, VIII Flegias, VIII^a Brictona,
 5 X^a Euannes, XI^a Hermiona, XII Hiperius, XIII Etholus, XIII Re-
 mus, XV Romulus.

Martem sunt qui velint Jovis et Junonis filium, sed Ovi-
 dius, ubi De Fastis, eum Junonis absque patre filium tantum
 esse demonstrat. Dicens, quod Juno turbata, eo quod Juppiter
 10 ex se ipso tanto, nullo mulieris adhibito obsequio, Minervam
 procreasset, Oceanum querebat, sumptura consilium, qualiter
 et ipsa absque viri commixtione posset filium concipere atque
 parere, et cum fessa secus fores Flore dee coniugis Zephyri
 quievisset, a Flora quorsum pergeret interrogata, narravit. Cui
 15 Flora, si Jovi esset occultum, promisit auxilium salutare, eam-
 que, cum iurasset per undas Stygias se nemini dicturam, docuit
 in campis Oleneis florem esse, quo tacto, confestim absque
 viro conciperet. Quod experta Juno, illico absque viro con-
 cepit et peperit filium, quem Martem appellavit. Alii vero di-
 20 cunt quod Juno, percussa vulva, Martem concepit. Hunc omnes
 ferocissimum deum et armigerum dicunt, et ob id bellis ar-
 misque preesse asserunt. Describit illi Statius in Thebaide
 regionem, domum atque ministros, sic dicens: At Tracum Cyle-
 nius arva subibat; Atque illum hyberne labentem cardine porte
 25 Tempestas eterna plage pretentaque celo Agmina nymborum
 primique aquilonis hyatus In diversa ferunt: crepat aurea gran-
 dinem ultra Palla, nec Arcadii bene protegit umbra galeri. Hic
 steriles delubra notat Mavortia silvas. Horrescitque tuens etc.
 Et designata non absque misterio regione, domum describit at-
 30 que familiam, dicens: Ubi mille furoribus illi Cingitur adverso
 domus immansueta sub Hemo. Ferrea compago laterum, ferro
 arta teruntur Limina, ferratis incumbunt tecta columnis. Leditur
 adversum Phebi iubar, ipsaque sedem Lux timet, et durus con-
 tristat sydera fulgor. Digna loco statio: primis salit Impetus

amens E foribus cecumque Nephas Ireque rubentes, Exangues-
 que Metus, occultisque ensibus instant Insidie, geminumque
 tenens Discordia ferrum. Innumeris strepit aula Minis, tristis-
 93 a sima Virtus Stat medio, letusque Furor, vultuque | cruento
 Mors armata sedet, Bellorum solus in aris Sanguis, et incensis 5
 qui captus ab urbibus ignis. Terrarum exuvie circum et fastigia
 templi Capte insignibant gentes, celataque ferro Fragmina
 portarum bellatricesque carine, Et vacui currus protritaque
 curribus ora, Pone etiam gemitus: adeo vis omnis et omne
 Vulnus; ubique ipsum, sed non usquam ore remisso Cernere 10
 erat, talem divina Mulciber arte Ediderat; nondum radiis mon-
 stratus adulter Feda catenato luerat conubia lecto etc. Preterea
 eius dicunt Bellonam fuisse sororem, quam curru ei attribui-
 unt aurigam, ut idem Statius testatur, dicens: Ipse subit curru,
 diraque aspergine latos Mutat agros, spolia a tergo, flentesque 15
 caterve: Dant silve nixque alta locum, regit atra iugales San-
 guinea Bellona manu longaue fatigat Cuspide etc. Et ut in-
 cessus eius ferocitas ostendatur omnis, dicit et alibi Statius
 idem: Comunt Furor Iraque cristas, Frena ministrat equis Pavor
 armiger; at vigil omni Fama sono, varios rerum succincta 20
 tumultus Ante volat currum, flatuque impulsa gementum
 Alipedum trepidas denso cum murmure plumas Excutit: urget
 enim stimulis auriga cruentis Facta, infecta loqui, curruque
 infestus ab alto Terga comasque dee Scithica pater increpat
 hasta etc. Hunc insuper tam dirum tamque cruentum deum 25
 amantem fuisse volunt, et inter alias ab eo dilectam Venerem
 Vulcani precipue dicunt, et eius usum concubitu. Ex quo talem
 fabulam Omerus VIII recitat Odissee. Dicit enim Martem su-
 preme Venerem dilexisse, et cum ei aliquando misceretur, a
 Sole visus, Vulcano Veneris coniugi accusatus est, qui clam 30
 catenas invisibiles circa lectum suum apposuit, finxitque se
 Lemnum ire, quod arbitratus Mars accessit ad Venerem, et cum
 nudi lectum intrassent, et se fallaciis Vulcani iam captos adver-
 terent, rediit Vulcanus ex composito. Qui cum ob illatam
 iniuriam clamaret, advenere dii, et inter alios Neptunus, 35
 Mercurius et Apollo, dee vero ob verecundiam non venerunt,

et cum omnes riderent, captos nudosque videntes, solus Neptunus pro captivis interpellavit, ac tam diu oravit, donec Vulcanum in suas preces flecteret, et captos liberari faceret. Huic insuper tam acri deo lupum attribuunt in tu|telam, et 93 b
5 ex avibus picum. Sic etiam ex herbis gramen. Multa etiam de hoc recitantur, que suis servata locis nunc omittere censui, ut quid contegant que dicta sunt deducamus in medium. Veteres Jovem Martis patrem ideo voluere, ne adeo filius degener videretur a patre, mitem quippe atque benignum Jovem sepe
10 diximus, ubi Mars crudelis atque immitis est. Junonem autem Oceanum petere, et Flore consilium summere, ad colorandam originis rationem quam ob aliud positam reor, et ideo florem Olenium seu in campis Oleneis natum menstruum existimo, quod solum femine patiuntur, eiusque feditatem ipse vocabuli
15 pulchritudine conantur tegere, florem vocantes suum, quem ex Oleneis arvis ideo dicit Ovidius, seu quia olidus sit, seu quod ex olido manet loco. De quo sic scribit Ysidorus: Mulier solum animal menstruale est, cuius cruoris tactu fruges non germinant, acescunt musta, moriuntur herbe, amittunt arbores
20 fetus, ferrum corrumpit rubigine, nigrescunt era, si qui canes ederint, in rabiem efferantur, glutinum aspalti, quod nec ferro, nec aqua dissolvitur, cruore ipso pollutum dissolvitur etc. Cuius igitur si sane considerentur effectus, ex alia nulla materia tam sevim animal tam immane creari poterat, ut cum
25 genitore genitum conveniret. Marte, id est bello furente, nedum non germinant fruges, sed nec seruntur; ubi bellicus personet furor, vineta negliguntur, et sic in acetum versa videntur, moriuntur herbe presse discursibus, fructus arborum pereunt omnes, agentibus violentiis atque rapinis, ferrum iniquo attritum
30 usu consumitur, era decolorantur et arva sanguine occisorum, castra sequentes in nimiam occupandi rabiem efferantur, dissolvuntur, aut seva pugna aut longis obsidionibus menia civitatum, oppida et arces excelsas, et quicquid hominum seu etiam nature arte munitum est; bene ergo convenit cum semine
35 fructus. Seu alia ratione Junonis dicetur filius, quam sepe terram diximus et regnorum atque divitiarum dominam, cum

ambitione hominum insatiabili circa talia litigia, iurgia, dissensiones oriantur et bella. Si autem ad percussionem genitalium Junonis intueri voluerimus, dicemus tunc illa percuti, quando appetitus ad superflua excitatur, ex quo questio se-
 93 c pissime oritur, per quam et in bellum non nunquam itur, et sic Mars nascitur. Is igitur sic genitus quod apud Bystonas
 5 Tracesque habitat, | ut describit Statius, evidenti ratione cognoscitur. Sub Arthoo quidem cardine, eo quod frigidissima sit regio, qui ibidem nascuntur sunt homines sanguine pleni, nec
 10 hoc a natura discretissima frustra factum; exangues enim frigori non possent obsistere; sunt hi sanguine abundantes obtruncatores ciborum, vini ingurgitatores immoderati, consilio segnes, fraudibus copiosi, in precipitia faciles, clamosi, furiosi, nil nisi per certamen optantes, sanguinis prodigi, et ridentes
 15 vulnera, que omnia Marti competunt; quam ob rem apte apud tales eius regia descripta est; tempestatum agminumque nym-
 20 borum, et stridentium aquilonum et grandinum circumdata, ut sentiamus impetus, furores, rabiem, atque rumores et tumultus vacantium bellis. Preterea ferrea describitur domus, ut
 25 locorum munitiones, circa que bellum geritur, sentiamus, que ferree sunt, id est armatorum hominum plene, et gladiatorum atque telorum; que quidem, eo quod in malum ut plurimum
 30 agantur, solis contristant iubar, quia in bonum lux creata sit. Insuper radiorum solis ab armis reflexorum aliquantulum livescit splendor, ex qua livedine aurea solis lux tristari et offuscari paululum videtur. Demum ex ministris Martis primus
 35 ex regia prosiliens Impetus est, quo impatientes miseri postquam verbis semina belli videntur iniecta, ad arma discurrimus, et hunc cecum sequitur Nephas, eo quod dum furioso
 agimur impetu, aufertur omnis rationis animadversio, qua sublata inconsiderate itur in homicidium, in incendium, in
 dispersionem bonorum et ruinas urbium; et sicuti rotatus ignis in ampliorem deducitur flammam, sic et inchoatum facinus, iras acuit et accendit male agentium animos; quos ideo ru-
 bentes describit, quia facies irati hominis ignea videatur, seu quia ex incenso sanguine oriantur. Sunt preterea hac in domo

Martis, que ubicunque bellum geritur intelligenda est, exan-
 guis Metus, quos ideo exangues dixit, quia consueverunt pallere
 metuentes, eo quod sanguis totus revocatus ad cor metuentis,
 liquerit partes exteriores exangues. Qui quidem metus, cum
 5 dubius sit eventus belli, non solum segnes occupat, sed ali-
 quando strenuos pugiles atque duces variis agentibus causis.
 Sunt et ibidem Insidie, ideo | tectos gerentes gladios, ut intel- 93 d
 ligatur insidiatis fraus; circa has plurimum artis oportet habere
 duces, cum nil palam nisi maximo suo commodo insidiantes
 10 faciant. Dicit et inter Martis ministros esse Discordiam duplici
 gladio accinctam, ut sentiamus cum in hoc veniunt homines,
 ut non eque sentiant, sed in diversas tendant sententias, ab
 hac animorum diversitate unicuique parti arma suaderi et
 bellum in reliquam. Sunt et ibi innumerabiles Mine, que infla-
 15 torum hominum tela sunt, adeo ut non nunquam his tantum
 conficiantur bella, cum sepe minus faciunt homines qui magna
 minantur. Sic et ibidem tristissima Virtus est, quod ideo dicit,
 quia esto homo bellorum sit oculatus plurimum, sit robustus,
 et valens, sit audax et adversus incumbentia fortis, et constans,
 20 quoniam he virtutes in effusionem sanguinis, in dirutiones
 urbium, in predam tendunt, tristes esse videntur, eo quod in
 aliorum tristitiam operantur. Est cum aliis et letus Furor, et
 hoc ideo, quia sepiissime bellis interveniat, quem letum dicit,
 eo quod inter plenos cibo et potu et hinc letos, oriri consue-
 25 verit. Raro enim ieiuno stomacho furentes cernimus. Mors etiam
 inter hos armata est, et cruento vultu, volens per hoc inten-
 dere crebras occisiones que in bellis fiunt, et sanguinis am-
 plam effusionem, dum illam armatam et cruento vultu describit.
 Superest et ornatus templi, qui omnis tendit ad ostendendam
 30 victorum miseriam et triumphantium gloriam, qui quoniam satis
 patet omittendus est. Sic et Bellona de qua satis supra dictum
 est, ubi de Minerva armigera. Superest de incessu Martis
 pauca dicere, cuius initium a furore et ira, qui eius comunt
 cristas, esse videtur, quod his urgentibus absque impetu esse
 35 non potest, et hoc supra descriptum est, sed hos ideo Martis
 comere, id est ornatas reddere cristas, id est arma, dicit, ut

intelligamus quod cum arma ad inferendam et peragendam pugnam facta sint, tunc splendida videntur cum impetuose operantur. Nam in segni et miti milite flere dicuntur. Pavorem autem dicit equos Marti parare, et eius esse armigerum, eo quod seu advenientium hostium, seu circa strepentium timore equos summamus et arma. Fama autem equos Martis, id est advenientis belli, precedit, fere semper facta et infecta referens, que omnia a timidis expectantibus creduntur facile et augentur. | Hunc tam immanem trucemque virum amore Veneris fuisse implicitum volunt, seu velint armigerorum morem, seu naturalem huius passionis vim, seu hystoriam sub fictionis huius fabule tegere, de quibus omnibus tangentes expediemur paucis. Bellicosos homines hac urgeri peste multos legimus. Centauri volentes Perithoi coniugem rapere, bellum cum Lapithis habuere. Nessus ob dilectam nimium Deyaniram ab Hercule occisus est. Et Hercules ipse monstrorum domitor amoris Yolis succubuit. Sino Jovis ineptias potius quam amores. Initium discordie Agamenonis et Achillis subtracta ab Agamenone Achilli Briseida causa fuit. Pyrrus ob nimium dilectam Hermionem Horestis gladio periit. Sanson victus amore Dalile orbatus est et in servitutem redactus. Davit ob amorem Bersabee Dei oblitus adulterium commisit et homicidium. Salomon ob Egyptiam, cultu veri Dei omisso, ydolis immolavit. Cleopatra Antonium funditus depravavit. Quid multa ex antiquis referam? Vidi ego duces bellorum plures, dummodo suaderet etas adeo mulierum quarundam amore deperditos, ut fere videretur monstrum, tam grandem muliebris amoris molitiem inter tam continuas et asperas bellorum curas in eodem pectore simul posse consistere, quod volentes veteres sub fictione velare hunc fabulam bellorum patris et lasciviarum matris condidere. Si autem acutius velimus sensum huius fictionis excutere, arbitror intelligi posse pro Venere concupiscibilis appetitus, Vulcano ignis deo, id est, calori naturali, matrimonio, id est indissolubili vinculo alligatus; hic more ignis dum in maius incendium nititur, Martem tanquam ferventissimum amare dicitur, et ab eo tanquam sibi simile amatur, et

in idem desiderium iunguntur lascivientes, quod a Sole, id est a sapiente viro dum cernitur redarguitur, et excedens iusto calori accusatur. Verum dum in contrarium, fervor inordinate concupiscentie fertur, fit ut occultis vinculis, id est cogitationibus atque delectationibus lascivis artius alligetur insipiens, a quibus effeminatus solvi non possit, et iam palam factis obscenis commixtionibus a sapientibus rideatur. Neptunus autem qui solus pro captivis interponitur, lascivio fervori contrarius effectus est. Quo uti ab aqua ignis, sic ignominiosus amor 94 b
 5 extinguitur, et dum velit qui patitur catenata ratio relaxatur. Leontius dicebat Omerum non solum hos intellectos habuisse, quin imo cum illis hystoriam etiam recitasse. Vulcanum scilicet Jovis et Junonis filium et Lemni dominum Venerem Dyonis filiam speciosissimam mulierem habuisse
 10 coniugem; qui cum esset forma turpis homo et speciosissimum iuvenem haberet armigerum, quem dicit opinione quorundam Neptunni fuisse filium, contigit ut a Venere coniuge diligeretur, et in eius iret concubitus. Quod cum clam ad aures pervenisset Vulcani, voluit ante videre quam credere, et dum
 15 se longe iturum finxisset, incautos invicem cepit amantes. Sed armiger claudi manus fugiens evasit facile. Ipse autem cum perdit amaret coniugem, in eam sevi aliquid agere ausus non est, a querelis tamen nequivit desistere. Quas Neptunus patruus intuitu filii longa persuasione sopivit. Huic his
 20 explicitis ideo attribuitur currus, quia more veteri pugnantes curribus uterentur. Lupus vero ob id illi dicatus est, quia rapax et ingluviosum sit animal, ad insatiabilem voracitatem sequentium castra monstrandam. Cui ideo picus attribuitur avis, quia ut plurimum bellorum homines auguriis et auspiciis
 25 intenti sint, et quia ex quibuscunque contingentiis confestim omina summant. Seu quia, uti rostro picus assidua percussione etiam robora penetret, sic et armigeri continua demolitione aut certaminum continuatione, menia penetrent civitatum. Gramen autem illi ideo sacrum dicit Albericus, quia
 30 hec herba, secundum Plinium, ex humano sanguine procreetur, et inde ut idem dicit, Romani rem bellicam agentes, Marti

sacrum facturi aram construebant gramineam; quod ego ridiculum reor, ut gramen ex sanguine tantum humano oriatur, sed aliunde illud Marti dicatum habuisse originem puto; nam cum consueverint belligeri homines in expeditis locis libentius castra locare, et ob id ut plurimum in locis gramineis, que ex consulto ab agricultoribus non coluntur, eo quod in se gramen omnem terre humorem attrahat, et satis nullum vel modicum linquat, a Romanis et forsitan a priscis inventum est, ad ostentationem virtutis | benemeriti pugnatoris, eos herba graminea coronare, qui armorum vi castra primi intrassent hostium. Martem preterea et aliis vocavere nominibus, ut Mavortem, et Gradivum ob id, ut ait Rabanus in libro De origine rerum, quia per viros bellatur, ut sit mas martis; et paulo post dicit: item Martem quia effectorem mortium; nam a Marte mors nuncupatur. Gradivum ideo quod gradatim bello inferantur qui pugnant aut quod impigre gradiuntur etc. Mavortem autem sunt qui dicant eum dictum, quasi magna vertentem, quia ob bellum maxima conterantur. Sane ut appareat poetas suis in fictionibus phylosophos imitari, libet apponere quid de Marte senserint olim astrologi, et is potissime qui maximi apud eos nominis fuit Albumasar. Est autem Mars iuxta huius sententiam natura igneus, calidus et siccus repentinus, laudis et glorie cupidus, iracundus, iniqui iudicii, depredator, callidus, scelestus, impius, incostans, improvidus, preceps, incompositus in loquendo atque obscenus, in respondendo festinus, ferox, incontinens, protervus, ornamentorum dilector, religionum spretor, infidus, mendax, periurus, malorum operator assiduus, dissipator bonorum, instabilis, et obstinate pertinacie, inverecondus, laboriosus, impiger, derisor, fornicator, et fedi coitus appetitor. Significat iuventutem, fortitudinem, ignem, combustiones, militiam et societates regum, instrumenta bellica, latrocinia, ruinas, abscisiones viarum, torturas, captivitates, timores, iurgia, iniurias, curatores vulnerum, magisteria ferri, effosores sepulcrorum, nudatores cadaverum, et similia. Ex quibus facile comprehenditur, quantum poesis cum phylosophia conveniat. Que quidem, rex inclite, nolo propter te putes

apposita; iam diu auditu cognovi, quoniam astris familiarissimus esses et eorum optime nosceris proprietates, sed ut his obsequerer, qui, te preter, hec forsan lecturi sunt.

CAP. IV

De Cupidine I^o Martis filio, qui genuit Voluptatem.

Cupido, ut ait Tullius in libro De naturis deorum, Martis et Veneris fuit filius. Quem insipide veteres modernique ingentis potentie deum volunt. Quod satis patet carmine Senecæ tragedi, qui de eo in tragedia Ypoliti sic dicit: Et iubet celo
 10 Superos relicto Vultibus falsis habitare terras: Thessali Phebus pecoris magister Egit armentum, positoque plectro Impari tauros calamo vocavit. Induit formas quotiens minores | Ipse
 qui celum nebulasque ducit: Candidas ales modo movit alas etc. In quibus satis, quam grandis sit Cupidinis potentia, designatur.
 15 Nec minus ostenditur ea in fabula, quam de eo refert Ovidius, dum illum dicit ob Danis pulchritudinem Apollinem Phytionis victorem aurea vulnerasse sagitta et Danem plumbea, ut amaret ille hanc, illa autem hunc haberet odio. Eius autem formam sic describit Servius: Etate puerum, nudum, et alatum, et
 20 accinctum pharetra, arcum sagittasque gestantem. Rabanus addit et facem. Franciscus autem de Barbarino non postponendus homo, in quibusdam suis poematibus vulgaribus, huic oculos fascia velat, et gryphis pedes attribuit, atque cingulo cordium pleno circumdat. Apuleius autem, ubi De asino aureo,
 25 eum describit formosissimum dormientem sic: Cum videlicet capitis aurei genialem cesariem, ambrosiam temulentiam, cervices lacteas, genasque purpureas, pererrantes crinium globos decoriter impeditos, alios ante pendulos, alios retropendulos, quorum splendore nimio fulgurante et ipsum lumen lucerne
 30 vacillabat per humeros volatilis dei, penne roscide micanti flore candicant, et quamvis alis quiescentibus eximie plumule tenelle ac delicate tremule resultantes inquiete lasciviunt, ceterum corpus glabellum atque luculentum, et quale peperisse

94 d

Venerem non peniteret etc. Refert preterea Auxonius ex hoc fabulam satis longo carmine scriptam, quam pictam ait Tre-
 viris in triclinio Zoyli; Cupidinem scilicet inter myrteta Herebi
 casu evolasse, quem cum cognovissent Heroides mulieres, eius
 ob causam dira supplicia, et inhonesta desideria atque mortes 5
 passe, facto agmine confestim in eum surrexere, et frustra
 conantem exercere vires, eum cepere, atque in excelsam ibidem
 myrtum cruci affixere, suas inde pendenti ignominias inicientes,
 quas inter dicit et advenisse Venerem increpantem eum eique 10
 Vulcani catenas improperantem, et supplicia seva minantem;
 quibus commotis aliis, remissis suis iniuriis, a Venere veniam
 illi impetravere, eumque sustulere de cruce, et ipse evolavit ad
 Superos. Referuntur et insuper plura, quibus omissis, dictorum
 perscrutandus est sensus. Fuisse enim Cupidinem Martis et
 95 a Veneris filium et insignem pulchritudine lascivique moris 15
 satis possibile reor. Verum de hoc minime sensere fingentes,
 et id circo quis talis ex his oriri potuerit inter opiniones ma-
 iorum investigandum est. Est igitur hic, quem Cupidinem di-
 cimus, mentis quedam passio ab exterioribus illata, et per
 sensus corporeos introducta et intrinsicarum virtutum appro- 20
 bata, prestantibus ad hoc supercelestibus corporibus aptitudi-
 nem. Volunt namque astrologi, ut meus asserebat venerabilis
 Andalo, quod, quando contingat Martem in nativitate alicuius
 in domo Veneris, in Tauro scilicet vel in Libra reperiri, et
 significatorem nativitatis esse, pretendere hunc, qui tunc nasci- 25
 tur, futurum luxuriosum, fornicatorem, et venereorum omnium
 abusivum, et scelestum circa talia hominem. Et ob id a
 phylosopho quodam, cui nomen fuit Aly, in Commento quadri-
 partiti, dictum est, quod quandocunque in nativitate alicuius
 Venus una cum Marte participat, habet nascenti concedere 30
 dispositionem phylocaptionibus, fornicationibus atque luxuriis
 aptam. Que quidem aptitudo agit, ut quam cito talis videt
 mulierem aliquam, que a sensibus exterioribus commendatur,
 confestim ad virtutes sensitivas interiores defertur, quod placuit;
 et id primo devenit ad fantasiam, ab hac autem ad cogitati- 35
 vam transmittitur, et inde ad memorativam; ab istis autem

sensitivis ad eam virtutis speciem transportatur, que inter virtutes apprehensivas nobilior est, id est ad intellectum possibilem. Hic autem receptaculum est specierum, ut in libro De anima testatur Aristotiles. Ibi autem cognita et intellecta, si per voluntatem patientis fit, in qua libertas eiciendi et retinendi est, ut tanquam approbata retineatur, tunc firmata in memoria hec rei approbate passio, que iam amor seu cupido dicitur, in appetitu sensitivo ponit sedem, et ibidem variis agentibus causis, aliquando adeo grandis et potens efficitur, ut Jovem Olympum relinquere, et tauri formam summere cogat; aliquando autem minus probata seu firmata labitur et adnichilatur; et sic ex Marte et Venere non generatur passio, sed, secundum quod supra dictum est, homines apti ad passionem suscipiendam secundum corpoream dispositionem producuntur; quibus non existentibus, passio non generaretur, et sic large summendo | a Marte et Venere tanquam a remotiori paululum causa Cupido generatur. Sane in excusationem sue imbecillitatis hanc pestem mortales miseri pressi passione hac potentissimum finxere deum, quos in Ypolito Seneca poeta tragicus detestatur, dicens: Deum esse amorem turpi servitio favens Finxit libido, quoque liberior foret Titulum furori numinis falsi addidit, Natum per omnes et celerem terras vagum Ericina mittit; ille volans per celum Proterva tenera tela molitur manu Regnumque tantum minimus in superis habet. Vana ista demens animus ascivit sibi Venerisque numen finxit atque arcus dei. Quisquis secundis rebus exultat nimis Fluitque luxu etc. Hunc insuper puerum fingunt, ut etatem suscipientium passionem hanc et mores designent; iuvenes enim ut plurimum sunt, et more puerorum lasciviunt, nec satis sui compotes, quo passionis impellit impetus, potius quam quo ratio iusserit, efferuntur. Alatus preterea dicitur, ut passionati instabilitas demonstretur; facile enim credentes cupientesque de passione in passionem evolant. Arcum atque sagittas ideo ferre fingitur, ut insipientium repentina captivitas ostendatur; nam in ictu fere oculi capiuntur. Has aureas esse dicunt et plumbeas, et aureis amorem, plumbeis autem odium inferri,

95 b

ut amantium ostendatur opinio. Volunt enim nonnulli ob passionem hanc iuvenes alias torpentes et exotici, in virtutem moresque claros conari, facetiis et urbanitatibus vacare, lautos comptosque incedere, cantu et choreis delectari, liberales effici, et huiusmodi que ad splendorem vite videntur spectare, et ideo auream hanc, quia splendidum aurum sit, et vice versa plumbum, eo quod grave et quodam modo iners metallum videatur et obscurum, habet odium procreare, ex quo tristitia et animorum afflictio nascitur, et iuvenum torpor, eo quod intra limen teneantur, metu seu cogitationibus graventur noxiis, et huiusmodi. De gestis autem reliquis in Phebum et Danem, ubi de Dane supra dictum est. Facem autem id illi superaddunt, ut ostendatur quia hec passio non nunquam tanto fervore incendat patientium animos, ut illos non solum ad suspiria cogat, sed etiam in anxietatem exustioni similem impellat. Oculos vero illi fascia tegunt, ut advertamus amantes ignorare quo tendant, nulla eorum esse iudicia, nulle rerum distinctiones, sed sola passione duci. | Pedes autem gryphis illi ideo apponuntur ut declaretur quoniam tenacissima sit passio, nec facile inerti impressa ocio solvitur. Eum cruci affixum, si sapimus documentum est, quod quidem sequimur, quotiens animo in vires revocato, laudabili exercitio molliciem superamus nostram et, apertis oculis, prospectamus quo traheremur ignavia. Quod si ceperimus nec perficiemus, erit error novissimus peior priore.

CAP. V

De Voluptate filia Cupidinis.

Voluptas, ut ait Apuleius, Cupidinis atque Psycis filia fuit, cuius generationis fabula supra, ubi de Psyce, latissime dicta est. Cuius figmenti ratio aperietur facile. Cum enim contingit nos aliquid optare, et optato potimur, procul dubio obtinuisse delectamur; hanc delectationem prisci voluptatem vocavere.

CAP. VI

De Enomao II° Martis filio, qui genuit Hyppodamiam.

Enomaus rex fuit Elydis atque Pise, et, ut Servio placet atque Lactantio, Martis fuit filius. Sane ego bellicosum fuisse
 5 hominem arbitror, et ob id fictum Martis filium. Constat enim eum adversus Pelopem bellum habuisse, et a Pelope superatum, et cum secum venisset in pacem, eidem Hyppodamiam filiam suam concessit in coniugem.

CAP. VII

10 De Hyppodamia Enomai filia et Pelopis coniuge.

Hyppodamiam dicit Servius filiam fuisse Enomai regis, et cum formosissima peteretur a multis, essentque Enomao velocissimi equi, ut qui ex ventorum flatu creati fuerant, ab Enomao petentibus talis apposita condicio est, ut scilicet cu-
 15 rule deberent inire certamen, et superati necarentur, victor autem potiretur optato. Et cum iam multos in mortem dedisset, advenit Pelops Tantali regis filius, clara floridus iuventute, petiitque coniugium virginis, dispositus subire certamen. Hyppodamia autem cum vidisset Pelopem, formositate eius
 20 capta, Myrtilum aurigam patris pactione primi coitus corrupit. Alii vero dicunt clam a Pelope fuisse hac eadem pactione corruptum. Myrtilus autem axem currus fecit ex cera, et sic, dum essent in stadio, fracto axe currus Enomai Pelops victor evasit; et sic coniugio Hyppodamie potitus est. Dicit Barlaam
 25 in annalibus Grecorum legisse Pelopem ob negatam sibi Hyppodamiam, adversum Enomaum inisse bellum, et Enomaum | fraude Myrtili prefecti sui superatum. Qui Myrtilus cum precium fraudis postularet a Pelope, ab eodem in mare deiectus periit. Hec Pelopi viro suo peperit Atridem, Thyestem, Ph-
 30 stenem et alios.

CAP. VIII

De Thereo III° Martis filio, qui genuit Ythim.

Thereus rex Tracum fuit, et, ut ait Theodontius, filius fuit Martis ex nynpha Bystonide per vim ab eo oppressa, quod in parte scribit Ovidius dicens: Quem sibi Pandion opibusque virisque potentem Et genus a magno ducentem forte Gradivo Connubio Progne iunxit etc. Ex hoc talis hystoria cum fabuloso fine narratur. Cum fatigasset Thereus bello Pandionem Athenarum regem, et in pacem tandem venisset, ut firmior esset, Prognem eius filiam, natu maiorem, sumpsit in coniugem. Que cum iam illi Ythim filium peperisset, venissetque in desiderium videndi Phylomenam sororem suam, oravit ut mitteretur Athenas, aut ab Athenis accersiretur Phylomena. Thereus autem Athenas vadens a Pandione impetravit, ut Phylomenam ad Prognem duceret. Quam speciosissimam virginem cum adamasset Thereus, eam in pastorali domo violenter oppressit; et minitanti se eum accusaturam Progni linguam abscidit, et in domo illa clausa servavit, et veniens sordidatus ad Prognem Phylomenam maris nausea mortuam dixit. Phylomena vero, carceris affecta tedio, in tela que sibi contigissent omnia acu scripsit et per ancillulam sorori misit. Que cum ficta letitia dolorem occultasset suum, instantibus orgiis Bachi, noctu, nam eo tempore a Bystoniis mulieribus celebrabantur, tyrsis et pellibus ornata intravit silvas, et Phylomenam eque ornatam eduxit in regiam, et accensa furore, cum multa exco- gitasset in virum, in Ythim parvulum filium illi applaudentem evomit iras, eumque secto iugulo interemit, et coctum viro mane de more epulanti apposuit. Qui cum sepius rei inscius illum vocasset, eique respondisset continue Prognēs: adest; nec intelligeret ille, antequam a mensa consurgeret, Phylomena ex conclavi exiens illi in hoc servatum filii caput apposuit. Qui repente hinc inde commotus, dum illas insequeretur gladio, factum est miseratione deorum, ut Prognēs in irundinem verteretur, et pullo in habitu propria tecta servaret. Altera vero,

in avem | sui nominis mutata, silvas petiit quas nocte reliquerat. 96 a.
 Thereus autem upupa factus est; et sic omnis regia transfor-
 mata. Sensus autem fictionum, secundum Barlaam sententiam,
 talis est. Fuit Thereus homo impius et ferox, nil nisi per
 5 bellum cupiens aut summens, et ob id Martem meruit in pa-
 trem, cum filius fuit Astogiri Bystonidum principis. Qui quidem
 cum ob suum facinus nil auderet in coniugem, et ipsa ob
 ruborem perpetrare sevitie nunquam in regiam descendisset,
 sed nigra tecta veste in sublimiori domus parte suum defleret
 10 scelus, et sororis infortunium. Huius mutationis causam dedit,
 sicuti et Phylomena tam nomine quam reditu in silvas. The-
 reum autem ideo in upupam versum dixere, quia et cristata
 sit avis, et ululare cantus eius sit, et stercora cibus, ut per
 cristam insigne regii capitis designetur, et per ululatum filii
 15 perditī lamentationes, et per fetidum cibum aspernanda atque
 fastidiosa memoria comesti nati.

CAP. IX

De Ythi Therei filio.

Ythis Therei et Prognēs fuit filius, cuius etas et infortu-
 20 nium satis supra scriptum est. Aiunt enim eum in aviculam
 quam carduelem vocant mutatum, et hoc potius ab habitu
 infantie sue sumptum credo, quam aliunde; picta quidem avis
 est carduelis, uti et picturatas acu vestes ferre videmus in-
 fantes nobilium.

CAP. X

De Ascalapho IIII° et Jalmeno V^o filiis Martis.

Ascalaphus et Jalmenus fratres, filii fuerunt Martis ex Asto-
 chia, ut in Yliade placet Omero dicenti sic: Τῶν ἡγεῖ' Ἀσκαλαφος
 καὶ Ἰαλμενος, υἱες Ἀρης, Οὗς τέκεν Ἀστυόση δόμο Ἀκτορος
 30 Ἀξείδαο, Παρθέ αἰδοίη, ὑπερώων εἰσαναβάσα, Ἀρηϊ κρατερῶ· ὁ δέ

παρελεξατο λάθρη etc. [Que latine sonant]: Illis dominabatur Ascalaphus et Jalmenus, filii Martis, quos genuit Astiochi in domo Actoris Azidao virgo venerabilis: Palatium cum ascendit Mars fortis, hic autem cum ipsa iacuit clam. Hos autem dicit Omerus, ubi supra, dominos fuisse Asplidonis et Orcomeni, 5 ac Mimionis civitatibus, et cum Grecis Troiam venisse cum XXX navibus. Ego autem, ut de reliquis dictum est, pugnaces fuisse iuvenes arbitror, et ideo Martis filios habitos ab antiquis.

CAP. XI

De Parthaone VI° Martis filio, 10
qui genuit Agrium et Melam e Thestium et Oeneum.

96 b Parthaon, ut ait Theodontius, filius fuit Martis ex Meroe, patremque eius alio nomine Meleagrum appellatum, et Calidonie regem. Paulus autem dicit hunc Martis fuisse filium ex Sterope filia Athlantis. Lactantius autem dicit hunc non 15 Martis fuisse filium, sed Meleagri Martis filii. Tandem Theodontius dicit verum esse Parthaonem filium fuisse Meleagri ex Merope Ethola virgine, sed quoniam Meleager primus armis sibi occupaverit Calidoniam atque tenuerit, cum Jovis Archadis filius fuerit, Mars a rudibus incolis et creditus et appellatus 20 est, et inde Parthaon Martis filius dictus. Huius quidem genealogiam Omerus in Yliade, introducens Dyomedem loquentem, designat, ostenditque Parthaonem tres filios habuisse, Agrium, Melam, et Oeneum, sed Theodontius his superaddit quartum, 25 Testium scilicet, ab Omero minime nominatum.

CAP. XII

De Agrio et Mela filiis Parthaonis.

Agrius et Melas, ut supra dictum est, Omero teste, fuerunt filii Parthaonis. De quibus nil preter nudum nomen ad nos usque pervenit. 30

CAP. XIII

De Testio Parthaonis filio,
qui genuit Thoseum et Plexippum et Alteam.

Testius, ut dicit Theodontius, filius fuit Parthaonis ex
5 Calidone nynpha. Paulus vero dicit ex Altea, et Alteam filiam
sic dictam, quia dum nasceretur ipsa, labore partus mortua
mater sit, nec de eo preter hoc habetur ulterius, nisi quod
Alteam genuerit et Thoseum et Plexippum.

CAP. XIV

10 De Thoseo et Plexippo Thestii filiis.

Thoseus et Plexippus Testii fuerunt filii, ut predictum
est. Qui quidem cum iuvenes essent robusti, etate valentes et
animo, una cum reliquis nobilibus iuvenibus Grecie in vena-
tionem apri Calidonii cuncta, ut refert Ovidius, vastantis
15 venere; ibique, cum post longum laborem beluam interemissent,
cernentes quod Meleager Oenei regis filius eorum nepos et
venationis princeps caput apri Athlanti virgini, quia prima
vulnerasset illum, dedisset, ut tanquam prima feriens ritu
venantium precipuo venationis decoraretur honore, illud illi
20 indignantes, quod tanti laboris inter tot nobiles iuvenes femina
primo insigniretur honore, eripuerunt. Quam ob causam turbatus
Meleager in illos irruens, subtracto capite, eos interemit reni-
tentes, et virgini sublatum honorem restituit.

CAP. XV

25 De Althea filia Testii et matre Meleagri.

Altea Testii fuit filia, et de matris nomine pereuntis, dum
eam pareret, nuncupata est, ut satis predictum est. Hec Oeneo
regi Calidonie nupsit, cui cum inter alios filios Meleagrum

peperisset, eo nato vidit audivitque Fata circa ignem dicentia: tam diu natum victurum quam diu stipes unus, qui tunc ardebat in igne, permaneret inconsuptus ab igne; quo dicto discedentibus Fatis, Altea, e lecto surgens, confestim subtraxit ab igne atque servavit. Porro cum sacrificans ob onorem Meleagro ex venatione consecutum, et interim audisset ab eodem fratres occisos, furore percita, in vindictam se dedit precipitem, et arrepto fatali stipite, quem caute illo usque servaverat, igni comburendum exhibuit, quo consumpto, filius Meleager occubuit. Quod cum audisset infelix, facti penitens, in gladium irruit, et vitam miserrime terminavit. Stipitem hunc ego radicalem humidum arbitror, nature lege factum, ut eo durante vita nascentium perseveret, qui a matre, id est a rerum natura, igni, id est siccitati impositus, ut pereat natus necesse est.

CAP. XVI

De Oeneo Parthaonis filio, qui genuit Deyaniram, Gorgem et Meleagrum et Tydeum ac Menalippum.

Oeneus Calidonie rex, ut supra dictum est, Parthaonis filius fuit, longe magis apud nos filiorum opere quam suo cognitus. Huic coniunx fuit Altea, et plures illi fuere nati, sed utrum ex Altea omnes non satis michi notum est, cum de alio quam de Meleagro legisse non recolam.

CAP. XVII

De Deyanira Oenei filia, et Herculis coniuge.

Deyanira Oenei regis fuit filia, ut in morte Meleagri testatur Ovidius, dicens: Quas postquam Oenie tandem Latoida clade Exatiata domus preter Gorgemque nurumque Nobilis Alcmene etc. Hec virgo prestantissime forme fuit, adeo ut multi illam in coniugem exoptarent atque peterent; tandem cum Acheloo flumini promissa fuisset, et postremo Herculi

poscenti desponsata, ortum ob ipsius nuptias certamen est, et superato Acheloo, Herculi cessit. Hec preterea a Nesso centauro summe adamata, et in transitu fluminis rapta, ut clarius ubi de Nesso. Qui cum sagitta ab insequente Hercule
 5 letaliter vulneratum se sciret, in amoris premium vestem Deyanire venenato sanguine respersam dilecte dedit, asserens vestimento vim esse revocandi Herculem a quibuscunque amoribus. Que cum credula clam servasset, capto amore Yolis Herculi transmisit induendum, ut illum ad se revocaret; at|tamen cum
 10 illud Hercules induisset et sudore siccum cruorem resolvisset, porisque hausisset apertis, vi urgente veneni, in rabiem versus, sese dimisit in ignem, et mortuus est. Et sic Deyanire uxoris munere interiit. Theodontius dicit bellum habitum cum Acheloo huiusmodi fuisse, quod cum desideraret Hercules Deyaniram,
 15 et Achelous fluvius Calidoniam duobus alveis fere omnem aliquando irrigaret, et sata omnia secum traheret, ab Oeneo Herculi petenti hac sub condicione concessam, si Acheloum in unum cogeret alveum, et illum sepiret aggeribus; quod cum non absque maximo labore fecisset Hercules, Acheloo
 20 superato, Deyaniram obtinuit.

CAP. XVIII

De Gorge Oenei filia.

Gorgem Oenei fuisse filiam testimonio Ovidii premonstratum est. Theodontius vero dicit Gorgem non feminam, sed
 25 hominem fuisse, et in bello Thebano occubuisse.

CAP. XIX

De Meleagro Oenei filio, qui genuit Parthenopeum.

Meleager filius fuit Oenei regis Calidonie et Altee, in nativitate cuius refert Ovidius Parcas tres ab Altea iam labore
 30 partus soluta visas, circa ignem stamina nentes, et cum flam-

mis ligni stipitem posuissent, dixere: O nunc nate, erit equa
 tibi cum hoc stipite vita. Quod cum audisset Altea, eis di-
 scedentibus, surgens stipitem igni subtraxit, illumque ne
 combureretur cum diligentia servavit. Fuit hic Meleager iu- 5
 venis insignis, et evo suo fama clarissimus; et eodem Ovidio
 referente contigit, quod Oeneus pater ex susceptis frugibus
 cunctis Superis sacro instituto honores impenderet, Diana
 tantum, seu indignatione seu oblivione omissa. Que adversus
 eum turbata, aprum immanem agris Calidoniis immisit cuncta
 vastantem. Ad quem conficiendum, cum vocatu Meleagri con- 10
 venissent omnes adiacentium civitatum insignes iuvenes, con-
 tigit ut et Athlas virgo Cenei filia, seu secundum alios Jasii
 regis, forma et etate conspicua, et venationum experta etiam
 advocata veniret. Quam cum extemplo Meleager adamasset,
 factum est, ut inita venatione, cum omnes in aprum irruerent, 15
 hec ante alios omnes illum iaculo vulneraret. Qui postquam
 captus et occisus est, Meleager venationis princeps seu amore
 ductus, seu quia sic expetebat usus, Athlanti, que illum prima
 vulneraverat, apri caput transmisit; Lactantius addit et pellem, | 20
 qui precipuus apud venatores habebatur honor. Quod egre
 ferentes Plexippus et Thoseus, seu ut dicit Lactantius, Agenor,
 fratres Altee, eidem Athlanti caput oblatum abstulerunt, seu
 auferre conati sunt. Quam ob rem iratus Meleager in eos
 irruit et illos occidit. Ceterum cum Calidones ob mortem
 apri festum ingens celebrarent, et dona portarent templis, et 25
 inter eos Altea tam ob mortem hostis quam ob gloriam filii
 letabunda incederet, audita fratrum cede, repente turbata est,
 et in vindictam potius quam in lacrimas irruens, fatali sumpto
 stipite, eum in flammis iniecit. Quo consumpto et Meleager
 consumptus occubuit. Omerus in Yliade, ea in oratione, in qua 30
 Phenix conatur persuadere Achilli, ut arma capiat adversus
 Troianos, longum de Meleagro Oenei filio sermonem facit, et
 dicit, quod, cum ob homicidium avunculorum suorum pluri-
 mum ab Altea matre obsecraretur, indignatus, cum venirent
 hostes usque in vallum Calidonie civitatis nollet arma summere, 35
 sed cum Cleopatra Marsippe Ydei Eiunei filia, quam etiam

97 a

Alcionem vocant, eo quod Alcionem aviam suam persepe ploraret, delectabatur inclusus thalamo, que post mortem fieri non poterant. Attamen ex his, qui eum ob cedem avunculorum mortuum putant, sunt qui credant eum non stipite consumpto, 5 sed matris conspiratione occisum. Barlaam ab ea fuste dum dormiret occisum dicit. Paulus vero casu eum post gloriam interempti apri mortuum putat, et inde fabule locum adinventum fatati stipitis, quem dicit radicalem humidum arbitrari, quo deficiente, deficit et vita. Quacunque tamen morte, vel 10 quandocunque absumptus sit ab omnibus, arbitrari videtur eum Athlantis amicitia usum, et ex ea Parthenopeum filium suscepisse. Fuit enim Meleager et venatio hec famosa, ut testatur Eusebius in libro Temporum, Atreo et Thieste regnantibus Micenis anno mundi $\overline{\text{III}}\text{I}^{\circ}$.

15 CAP. XX

De Parthenopeo Meleagri filio.

Parthenopeus filius fuit Meleagri et Athlantis. Quam dicit Theodontius filiam fuisse Jasii regis Archadie, et cum esset acris propositi virgo, coniugiumque renueret, Dianam in venationibus secuta est, tandem probitate victa Meleagri eius usa 20 contubernio, illi Parthenopeum peperit, quem eo quod diu celaverit sic appellatus a matris putata virginitate; nam Grece | parthenias virgo seu virginitas sonat. De pulchritudine huius et matris eventu, re cognita, sic scribit Statius: Pulchrior haud 25 illi triste [ad] discrimen ituro Vultus et egregie tanta indulgentia forme; Nec desunt animi, veniat nunc fortior etas, Quas non ille duces nemorum fluviisque dicata Numina, quas magno non impulit igne Napeas? Ipsam, Menalia puerum cum vidit in umbra, Dianam, tenero signantem gramina passu, Ignovisse 30 ferunt comiti, Dicteaque tela Ipsam et Amicleas humeris aptasse pharetras etc. Huic autem cum plus esset animi quam virium, adolescentulus nondum pubes, plurimo belli succensus amore, audiens Argivos duces in Thebas ituros, ignara matre, con-

97 b

vocatis populis cum Adrasto rege reliquisque in obsidionem Thebarum venit, et ibidem in pugna vulneratus occubuit. Ceterum de isto longe aliter sentit Servius. Dicit enim eum Melanippe et Martis, sive Melamonis fuisse filium et Arcadie regem, et puerum admodum Thebana bella secutum, ut dictum est. 5

CAP. XXI

De Tydeo Oenei filio qui genuit Dyomedem.

Tydeum Oenei regis fuisse filium Statius clare confirmat, dicens: Sanguis hebet luctu, magni de stirpe creatum Oeneos et Marti non degenerare paterno Accipies etc. Hoc etiam ceteri videntur asserere, sed de matre quidam dissentiant. Nam Lactantius eum filium fuisse dicit Altee. Servius autem Euriboe. De hoc insuper clara recitatur hystoria. Dicit ante alia Lactantius eum e Calidonia discessisse, quia Menalippum fratrem suum in venatione minus advertenter occiderat; et hinc sequitur Statius, quod multa iam nocte ymbribus atque procellis fatigatus in Argos civitatem venerit, ubi cum neminem nosceret, et refugium perquireret, quo pernoctare posset, ad regiam porticum venit, in quam paulo ante Polynices Thebanus, pactione cum Ethyocle fratre facta de annuo imperio successive, etiam madens devenerat, et equum suum locaverat, et cum non satis capax duorum videretur locus ob mansionem, non cedente Pollynice, in iurgium devenere, et inde in certamen. Quod cum audisset Adrastus, descendens eos pacificatos deduxit in regiam; et cum advertisset Pollynice leonis pelle tectum, et Tydeum apri, confestim ambiguum oraculi responsum quod consuluerat de nuptiis filiarum intellexit. Acceperat autem se illas daturum | alteram leoni, alteram vero apro, et ideo cum iam eos cognovisset, quasi sibi missos generos, Thydeo Deyphilem iunxit, Pollynici autem Argyam. Ipsi quidem, paulo ante hostes, non solum affinitate sed amicitia integra evestigio iuncti sunt, adeo ut, veniente tempore, quo secundum pactio-

nes Pollynices regnum a fratre debebat assummere, neminem ire legatum preter se ad repetendum pro Pollynice regnum Tydeus passus est; cui cum denegatum fuisset preter ius et fas redeunti, ut ait Omerus, et post eum fere ad literam Statius, insidie Ethyoclis apposite sunt. Et cum nocte in incautum quinquaginta milites irruissent, nulla ex parte territus, expedito gladio in eos conversus est, et post longam atque cruentam pugnam multis saucius vulneribus, uno excepto, omnes occidit. Tandem cum Adrasto et Pollynice iam uno ex Deyphile suscepto filio Dyomede ad obsidionem venit Thebarum convocatis amicis. Ibi autem, tanquam rem suam ageret, acriter sepe pugnans, die una a quodam Menalippo sagitta in mortem vulneratus est. Quod cum impatienter ferret seque acerbitate vulneris in mortem trahi nosceret, fere in rabiem versus sociis eius, qui eum vulneraverat, postulavit caput. Qui postquam illud multo sanguine fuso obtinuerunt, eique detulerunt, ipse non aliter quam canis iam deficiens cervici dentes infixit, et illam dum bestiali ritu devoraret, occubuit. Hunc preterea, ut Lactantius refert, fuerunt qui ex Marte genitum dicerent, sumpta facie Oenei, nil aliud sentientes, quam Martem in nativitate Tydei adeo potentissimum significatorem fuisse, ut ei in gestibus suis simillimus appareret.

CAP. XXII

De Dyomede Tydei filio.

Dyomedes, ut satis vulgatum est, filius fuit Tydei ex Deyphile. Hic Etolorum dux cum ceteris Grecis ad obsidionem Troianam accessit. Apud quam adeo se strenue gessit, ut post Achillem et Ayacem Grecorum omnium fortior haberetur et audacior. Nam preter occisos reges a se, et singulares pugnas adversus Hectorem et Eneam, aliosque insignes Troianorum principes, et captos Rhesi equos, atque Palladium Troianis subtractum, eo in bello Martem vulneravit, ut testatur Omerus in Yliade, sic et Venerem Eneam protegentem, ut

97 d

Omerus primo, deinde dicit Virgilius. Tandem cum, obtenta victoria, in patriam remearet, dicit Leontius, quod ab Egyale coniuge, que suasionem Nauplii patris Palamedis alteri adheserat homini, minime receptus est. Servius quidem dicit, quod cum ipse cognovisset Egyalem cum Cyllabaro Steleni filio concubuisse, verecundia ductus domum noluisse reverti. Dicit insuper Leontius hoc illi imprecatum a Dyone fuisse, cum filiam vulneravit. Is tamen, indicto sibi exilio, ad partes Apulie sese contulit, et occupato Gargano monte, ut volunt aliqui, eius in radicibus Sypontum condidit civitatem; alii Arpum dicunt, et ibi cum multa passus fuisset, ut dicit Virgilius, socios in aves mutatos perdidit, et eo quod ossa Anchisis oraculo secum tulerit, dicit Servius eum ista perpersum, et ob hanc causam illa restituit. Aristotiles autem, ubi scribit De mirabilium auditu, dicit, Dyomedem ab Enea per dolum occisum, et loca quibus imperaverat occupata. Eo tamen mortuo, ut asserit Augustinus, ab incolis deificatus est, eique templum constructum in insula cui Dyomedia ab eo nomen est, et post eius mortem socios ob dolorem necis eius in volucres versos, eosque templum incolere atque circumvolare; quod etiam affirmat Servius, dicens hos aves a Latinis vocari Dyomedias, a Grecis vero Erodios, dicens insuper eas Grecis ad Ytaliā venientibus applaudere atque letas occurrere, cum Latinos fugiant vehementer, eo quod sue originis memores sint, et quod a Latinis dux eorum sit occisus. Theodontius vero dicit, eas Grecis applaudere et ceteris nationibus esse infestas, et singulis annis aquam rostris portantes templum Dyomedis perfundere. Sed quid sub fictionibus lateat videndum est. Dyomedem Martem vulnerasse ideo dictum puto, quia forsā cum Hectore pugnans, qui ob insignem militarem eius virtutem merito Mars dici poterat, illum vulneravit. Sic et Venerem, quia Eneam Veneris filium vulnerasset. Socios autem in aves mutatos dicit Theodontius ideo fictum, quia pyrrate effecti sint adeo veloci cursu remorum suffragio discurrentes maria, ut volare videantur, eosque Grecis servatis reliquis nationibus fuisse infestos.

5

10

15

20

25

30

35

CAP. XXIII

De Menalippo Oenei filio.

Menalippus, ut Lactantio placet, Oenei regis fuit filius. Hic in silvis, dum una cum Tydeo fratre venaretur, ab eodem
 5 inadvertenter occisus est.

CAP. XXIV

De Zesio VII° Martis filio.

Zesius, ut dicit Theodontius, Martis fuit filius ex Hebe iuventutis dea susceptus, michi tamen omnino incognitus.

CAP. XXV

De Flegia VIII° Martis filio, qui genuit Coronim et Ysionem. |

98 a

Flegias, ut dicit Lactantius, filius fuit Martis, homo nequam elatus et in Superos fastidiosus. Hic autem, ut ait Servius, filios habuit Ysionem et Coronidem nynpham. Quam cum sensisset ab Apolline viciatam, confestim ira percitus templum
 15 eius Delphys incendit. Quam ob rem iratus Apollo eum sagittis interemit, eiusque animam apud Inferos religavit, hac sub pena, ut sub ingenti sedeat saxo ruinam minante, et semper illud casurum suspicetur et timeat. De quo sic ait Virgilius: Flegiasque miserrimus omnes Admonet et magna testatur voce
 20 per umbras: Discite iustitiam moniti et non temnere divos etc. Flegiam combussisse templum Apollinis, ut dicit Eusebius in libro Temporum, contigit Danai regis Argivorum anno XXIII°, anno vero mundi III^odcclii. Nunc quid veteres de impensa
 25 Flegie pena senserint videamus. Flegias autem dictus est a flegon, quod est flamma, et ideo Martis recte dicitur filius, quia calidus sit et siccus, et cui ardores et incendia compe-
 30 tant. Quod autem apud Inferos (damnatus) sit, ea que dicta est pena, putat Lucretius, quod arbitrati sint veteres antequam ad corpora veniant apud Superos esse animas, et venientes in

corpora, quoniam inferi sumus respective ad supercelestia corpora, eas descendere ad Inferos et ibidem varias habere penas secundum varias affectiones vel exercitia; et sic Flegias in hac vita inter mortales vivens ad hanc penam damnatus est. Quam talem intelligit Macrobius, ubi De somnio Scipionis, sic dicens: Atram silicem lapsuram, et cadenti similem, illorum capitibus iminere, qui arduas potestates et infaustam ambiunt tyrannidem nunquam sine timore victuri et cogentes subiectum vulgus odisse, dum metuant, semper sibi videntur exitium excipere quod merentur.

CAP. XXVI

De Coronide nympha filia Flegie et matre Esculapii.

Coronis nympha, ut ait Servius, filia fuit Flegie, que cum forma preclara esset placuit Apollini et ab eo viciata est, atque ex eius concubitu filium concepit, qui post modum Esculapius appellatus est. Hunc videtur arbitrari Tullius, ubi De naturis deorum, Valentis fuisse filium et secundi Mercurii fratrem. Quem ego existimo, quoniam in medicina clarus evasit, ideo Apollinis dictum filium, eo quod medicine deus Apollo dictus sit.

CAP. XXVII

De Ysione filio Flege, qui genuit Centauros, quorum hec sunt nomina: Euritus, Nessus, Astilus, Ophionides, Grineus, Rethus, Orneus, Licidas, Medon, Pysenor, Taumas, Mermeros, Pholus, Menelas, Abas, Eurinomus, Yreos, Ymbrus, Ceneus, Aphydas, Elops, Patreus, Lycus, Cromis, Dictis, Phareus, Byanor, Nedianus, Lycetus, Ypason, Thereus, Rypheus, Demoleon, Plageon, Ylon, Ephynous, Damus, Dorilas, Cyllarus, Yllonome femina, Pheo, Tomus, Theleboas, Pyretus, Ethodus, Ephydapus, Nesseus, Odites, Styphelus, Bromus, Antimacus, Elymus, Pyramus, Latreus et Monicus, et alios. Et hos preter genuit Perithoum.

Ysion Flegie filius perhibetur a cunctis. Hunc aliqui volunt Jovis miseratione in celum assumptum et eius secretarium

atque Junonis effectum; ubi elatus officio ausus est Junonem de stupro interpellare. Que Jovi conquesta, eius iussu nubem in sui similitudinem exornavit, Ysionique loco sui apposuit. Qui cum ea iacens, ex illa Centauros genuit. Et cum a Jove
5 de celo fuisset deiectus in terras, ausus est apud mortales gloriari se Junonis potitum concubitu; quam ob rem ictus fulmine apud Inferos rote volubili et plene serpentum alligatus, continue revolutioni damnatus est; unde dicit Ovidius: Volvitur Ysion et se sequiturque fugitque etc. Huius autem
10 figmenti ratio potest esse talis. Ysion Thessalus fuit et Lapidarum dominus, regni preter modum avidus, adeo ut per tyrannidem occupare conatus sit. Iunonem nunc aerem nunc terram diximus, et reginam regnorum atque divitiarum. Que in quantum terra et regnum in terris et aliquid stabilitatis videtur protendere; et in quantum aer, qui lucidus est, splendoris aliquid videtur addere regnis, qui tamen fugitivus est, et in tenebras vertitur facile. Nubes autem solis opere ex vaporibus aqueis seu humentis terre surgentibus et in aere condensatis conficitur, natura sua caliginosa, visui sensibilis,
20 manu autem incomprehensibilis, et nullis firmata radicibus, a ventis huc illuc leviter impellitur; et demum aut in aerem a calore resolvitur, aut in pluviam a frigore vertitur. Quid ergo ex dictis? Pro nube non regnum intellegimus, sed quoniam in Junonis effigiem apponitur id dicemus, quod in terris violentia possidetur, cui regni similitudo non nulla est, in quantum uti rex suis subditis dominatur, sic et is, qui violenter possidet, dum vires suppetunt, suis imperare videtur. | Sed uti
25 inter limpidum aerem et condensatam nubem grandis est differentia, sic inter regem atque tyrannum. Aer fulgidus est, sic et regium nomen, nubes obscura est, sic et caliginosa tyrannides. Regis amabile nomen, tyranni tetrum et odibile. Rex thronum conscendit suum regiis insignitus notis, tyrannus occupat dominium, armis horridis circumseptus. Rex per quietem et letitiam subditorum, tyrannus per sanguinem et miseriam subiacentium. Rex pacem augmentumque fidelium
35 totis exquirat viribus, tyrannus rem suam curat per extermi-

nium aliorum. Rex in sinu amicorum quiescit, tyrannus, amicis
 fratribusque semotis, in satellitum scelestorumque hominum
 animam suam ponit. Quam ob rem cum in se, ut patet,
 diversissima ista sint, rex splendidus aer merito fingi potest,
 et ei est aliquid stabilitatis annexum, si quid dici potest sta- 5
 bile in caducis; ubi tyrannus respective turbulenta nubes est,
 nulle stabilitati annexa, et que facile resolvatur, seu a furore
 subiacentium, seu ob desidiam amicorum. His premissis arbi-
 tror quid sibi velit fictio absque difficultate videbimus. Assum-
 mitur ergo tunc in celum Ysion, cum celsa animo contem- 10
 plamur, ut puta regum purpuras, splendores egregios, eximiam
 gloriam, potentiam inexhaustam et que stultorum iudicio re-
 gum infinita sunt commoda. Nec immerito Jovis atque Junonis
 videmur secretarii facti, dum quod ad eos attinet, quasi ex 15
 specula deitatis, presumptuoso speculamur animo, et tunc in
 Junonis desiderium trahimur, dum hos regios fastus, aliud
 quam sint, stolido iudicio arbitramur. Tunc autem Junonem
 de stupro interpellat Ysion, quando nulla previa ratione, nullo
 iusto suadente titulo in id privatus homo conatus exponit, ut
 regno violenter presit. Sed quid sit, si forsitan aliquid perinde 20
 queritur? Illi nubes Junonis effigiem habens apponitur, ex quo-
 rum concubitu, occupantis scilicet, et occupati imperii illico
 nascuntur Centauri. Fuere quidem Centauri homines armigeri,
 elati animi, et immoderati, ac in omne nephas proni, uti
 satellites cernimus, et stipendiarios, et ministros scelerum, ad 25
 quorum vires fidemque confestim recurrit tyrannus. Qui ideo
 ex nube nasci dicuntur, quia ex substantiis umbratilis regni,
 id est subditorum eorum emunguntur stipendia, ex quibus in
 eorum exterminium impii nutriuntur. Demum Ysion a Jove in
 98 d terras e celo pellitur, | id est a natura rerum; postquam enim 30
 cupidus intravit dominium, omissis cogitationibus splendorum,
 quibus spe blanda et fallaci existimatione oblectabatur, in
 anxias certasque trahitur curas, dum scilicet noscere incipit
 quibus laboribus, quantumcunque continuis et amaris plenum
 sit imperium. Hic insuper quoniam se cum Iunone concubuisse 35
 iactasset, id est se regem dicere ausus est, fulminatur a Jove,

eo scilicet fulmine quo exuruntur insipidi, qui, dum se somniantes alis in celum evehi arbitrantur, somno excussi repente se comperiunt precipitados in terris. Nam dum turgido spiritu elati quantumcunque violentia populorum imperium teneant,
5 in se redeunt stolidi ambitionis somnum ab oculis pellunt, advertunt quos angores intraverint, quas ambages, quos timores, quasque incognitas ante perplexiones, qua animadvertentia non aliter quam ab ignito fulmine cruciantur. Qui cruciatus, si pacto aliquo eo tenente tyrannidem finirentur, non apud
10 Inferos supplicio rote volubilis damnaretur, sed quoniam in pectore talis absque quiete aliqua circulari motu assidue circumvolvuntur, et veteres innovantur, et nove superadduntur, dum hinc huius insidias, inde vires illius, illinc dei iudicium timidus expavescit, rote infixus volubili dicitur, que ideo plena
15 serpentum fingitur, quia curis non solum assiduis, sed etiam mordacibus agitur. Seu aliter et brevius. Nubem regni dicemus fore spem sumptam, quam nonnulli sibi male suis viribus mensuratis certissimam faciunt. Que ideo similis Iunoni fingitur, quia speranti iam speratum possidere videtur, nec aliter secum
20 quam si possideret de re sperata disponit, et hinc fit ut ex hac tam certa spe, ut effectum consequatur, sperans sibi vires preparat, et sic agente spe, id est nube, Centauri oriuntur, id est preparantur, et cum ad consequendum opere, quod iam spe tenet insipidus, intrat labores adeo ut omittat cogitationes
25 splendoras et in turbulentas deveniat necesse sit; et sic a Jove, id est a luce et splendore cogitationum, cadit seu deicitur in terras, et fulminatus vexetur in rota, ut dictum est. De hac autem rota aliter sensisse videtur Macrobius: Illos scilicet radiis rotarum pendere destrictos, qui nichil consilio
30 previdentes, nichil ratione moderantes, nichil virtutibus explicantes, seque et omnes actus suos fortune committentes, casibus fortuitis semper rotantur. Alii vero, ubi Ysion Jovis et Iunonis secretarius | dicebatur, senserunt Ysionem augurem fuisse, eo
35 quod in aere caperentur auguria, per que secreta, id est ea que futura sunt, solum a talibus cognosci credebantur. Quod autem ex nube genuerit Centauros, volunt nil aliud intelligi,

quam quod precio satellitum fidem aucupent, que sic facile dissolvitur alio superveniente munere, ut nubes fit. Dicit preterea Fulgentius Dromocridem in Teogonia scribere, Ysionem in Grecia primum regni gloriam affectasse, et sibi centum equites primum omnium conquisisse, ex quo Centauri, id est centum armati. Sed ego miror Ysionem primum apud Grecos regnum optasse, cum constet ante tempora Ysionis multos fuisse Sycioniis et Argivis reges, qui et Greci sunt. Fuit enim Ysion, Danao imperante Argivis. Posset tamen hic responderi alios reges, qui eum precesserant sponte populorum quibus imperaverant, extitisse; Ysion autem primus fuit, qui per vim et tyrannidem regnum occupare conatus est.

CAP. XXVIII

De Centauris Ysionis filiis in generali.

Centauri Ysionis et Nubis filii fuere, ut premonstratum est. Hos volunt quidam apud Thesaliam equos ante alios domuisse, et insignes evasisse equites; et quoniam centum convenere invicem, Centauri dicti, quasi centum armati, vel centum Martes, nam Grece arios Mars est, seu potius centum aure; nam sicut ventus velociter evolat, sic et hi centum velociter currere videbantur. Verumtamen hec Latina ethymologia est, quam Grece dictiones minime patiuntur. Ex eis talem refert Servius fabulam: Quod cum quidam Thessalus rex, bobus oestro exagitatis, satellites suos ad eos revocandos ire iussisset, et illi cum cursu pedestri non sufficerent, ascenderunt equos, et eorum velocitate boves consecuti, eos stimulis ad tecta revocarunt. Sic hi visi, aut cum irent velociter, aut cum eorum equi circa flumen Peneon potarent capitibus inclinatis, locum fabule stulta credulitas adinvenit, qua arbitratum est unum esse animal ex equo et homine compositum, et sic semper postea pictum est. Hi tandem elati homines in nuptiis Perythoi cibo pleni vinoque madentes sponsam Perythoo auferre vi conati sunt, sed resistente Theseo superati. Virgilius autem eos dicit

fuisse Lapytas. Eos autem superari atque deleri Mars passus est, eo quod illi sacrum non exhibuissent, cum diis ceteris adollescent. Quasi ex hoc velint, quia omissa Martis severitate, epulis et potationibus vacantes effeminati sint, et sic superati.

5 Si quid preter hoc ex eis | hic fictionis haberetur, satis supra 99 ^b
ubi de Ysione declaratum est.

CAP. XXIX

De Eurito Ysionis filio.

Euritus ex Centauris unus, ut refert Lactantius, in domum
10 Oenei regis Calidonie veniens, Deyaniram, quam paulo ante
Hercules petierat et fidem prestaverat se illam in uxorem
ducturum, postulavit in coniugem. Oeneus vim timens spo-
pondit, et constituto die, dum nuptias Euritius celebraret, su-
pervenit Hercules, et inito cum Centauris ibidem existentibus
15 certamine, eos occidit, et Deyaniram sibi matrimonio copula-
vit. Ovidius vero non sic, quin imo dicit quod cum Perithous
duxisset Yppodamiam coniugem, et posuisset in antro mensas
Centauris, et ipsi epulantes vino plurimo caluissent, in lasciviam
venere et audaciam nimiam, et capiente Euritio Yppodamiam
20 atque trahente eam, insurrexit Perythous atque Theseus, et
turbati casu adversus eum et socios inivere pugnam, et cum
abstulisset Theseus Yppodamiam Euritio, eum conantem ma-
nibus cratere sumpto interfecit.

CAP. XXX

25 De Asthylo Centauro vate, Ysionis et Nubis filio.

Astilus ex Centauris fuit unus; et quoniam augurio valebat
futura prenoscens, fratres monuerat ne bellum adversus Lapitas
assumerent. Tandem cum se una cum eis in nuptiis repe-
risset, videretque Dryantem acriter insistentem cedentemque
30 misere quos contingere poterat, et ex suis plures etiam fu-

gientes, timens illius virtutem et ipse fugam cepit, Nessoque Centauro fugienti dixit, ut dicit Ovidius: Astylus: ille etiam metuenti vulnera Nesso: Ne fuge, ad Herculeos, inquit, servaberis arcus etc.

CAP. XXXI

5

De Nesso Ysionis et Nubis filio.

Nessus ex Centauris famosissimus fuit. Hic cum versutus homo plurimum esset, et fuga manus evasisset Lapytarum, in Calidoniam abiit, et secus Ebenum eiusdem regionis fluvium moram trahens, Deyaniram filiam Oenei regis amavit. Tractu vero temporis contigit, quod eunte Hercule a Calidonia versus patriam una cum Deyanira coniuge, ab Ebena fluvio pluviis turgidus detentus est. Cui Nessus, quasi obsequio prestaturus, obtulit se, si natans vellet, transvadere fluvium Deyaniram in ripam alteram delaturum. Quod Hercules annuit; verum cum transvadasset velociter Nessus, Hercule adhuc natante, ratus suo ardori concessum tempus, aura ocior cum Deyanira fugam arripuit. Hercules autem sumpto arcu, sagitta eum consecutus est. Qui dum se saucium cerneret et periturum agnosceret, ne inultus | occumberet, novam commentus fraudem, confestim vestimentum sanguine suum perlitum exuit, et quasi munus amoris Deyanire dono dedit, hanc illi asserens esse virtutem, ut, si illotum servaretur, posset ab omni amore forensi in suum revocare Herculem, dummodo id ageret, ut illo indueretur Hercules. Quod credula Deyanira servavit, et post tempus, dum Herculem amore Yolis captum in suum revocare vellet, illum, ut latius in sequentibus exprimetur, occidit. Nessus autem vestimento dato expiravit, ut vaticinium impleretur Astyli. Staius hunc Ebenum fluvium ob mortem Nessi Centaurum cognominat. Et Lucanus de eo dicit: Et Meleagream maculatus sanguine Nessi Ebenos Calidona secat etc.

CAP. XXXII

De reliquis Centauris Ysionis filiis.

Phyonides, Grineus, Rethus, Orneus, Lycidas, Medon,
 Pysenor, Taumas, Mermeros, Pholus, Menelas, Abas, Eurino-
 5 mus, Yreos, Ymbrus, Ceneus, Aphydas, Elops, Patreus, Lycus,
 Cromis, Dictis, Phareus, Byanor, Nedyanus, Lyceus, Ypason,
 Thereus, Rypheus, Demolcon, Plageon, Ylon, Ephynous,
 Damus, Dorylas, Cyllarus, Yllonome femina, Pheo, Thomus,
 Theleboas, Pyrethus, Ethodus, Ephydupus, Nesseus, Odites,
 10 Styphelus, Bromus, Anthimacus, Elymus, Pyramus, Latreus,
 et Monicus, omnes fuere Centauri Ysionis et Nubis filii, et in
 nuptiis Perythoi aut cesi aut fugati a Lapithis, ut late in suo
 maiori volumine testatur Ovidius.

CAP. XXXIII

De Perythoo Ysionis filio qui geuuit Polipitem.

Perithous non ex Nube apposita, sed ex coniuge fuit Ysionis
 filius, ut dicit Ovidius: Duxerat Hyppodamen audaci Ysione
 natus etc. Hic, ut fertur, amicitia integra Theseo Atheniensi
 iunctus fuit, et cum Yppocatiam secundum Lactantium, se-
 20 cundum autem Ovidium Yppodamiam duxisset uxorem, ut ait
 Servius circumvicinos populos convocavit ad festum; ex quo
 secutum est, cum in nuptialibus sacris ceteri onorarentur dii,
 solus Mars omissus est; quam ob causam indignatus Centauris
 indignantibus furorem inmisit, qui insurgentes adversus La-
 25 pithas in pugnam, ut supra dictum est, plures ex Centauris
 cesi occubuerunt. Lactantius vero dicit hoc in certamine Lapi-
 thas fuisse deletos, quod intelligendum est de his Lapithis
 qui Centauri erant. Perythoum insuper volunt | seu Yppodamia 99 d
 morta, seu ea vivente et forte repudiata, cum Theseo amico
 30 suo convenisse, qui tunc forte celebs erat, se nisi ex Jovis
 genitis uxores sumpturos, et cum iam Theseus Helenam ra-

puisset, que Jovis et Lede filia habebatur, nec altera nosceretur
 in terris ea tempestate a Jove genita preter Proserpinam Plu-
 tonis coniugem, cum in celum nequirent ascendere, ad Inferos
 eam rapturi declinaverunt; verum Cerberus adversus Perithoum
 insurgens, illum primo interfecit impetu, quem dum iuvare co- 5
 naretur Theseus, in magno vite fuit discrimine et ultimo a
 Plutone detentus est. Tandem redeunte Hercule ab Hispania
 Gerione superato, et preda ingenti divite, audito Perithoi in-
 fortunio, et captivitate Thesei, a Trenaro specu descendit ad
 Inferos, ut tragedus testatur Seneca in tragedia Herculis Furen- 10
 tis; cui obviis Cerberus factus, ut in eadem tragedia plenius
 dicitur, ab Hercule victus, atque triplici ligatus catena, Theseo
 concessus est. Aliqui volunt Cerbero ab Hercule barbam de-
 cerptam; quem, liberato Theseo, per Trenaron ad superos tri- 15
 plici traxit catena etiam renitentem. Pomponius autem in Cosmo-
 graphia scribit circa Euxisini sinus introitum haud longe ab
 Heraclea urbe Acherusiam specum esse, ad Manes usque, ut
 fama fert, pervium et ex eo ad superos aiunt incole Cerberum
 tractum. Sunt preterea nonnulli, qui ad augendam fabule fidem,
 cum venenosis herbis locus habundet, dicant eas primo ex 20
 spuma tracti Cerberi natas, nec in processu a quoquam evelli
 potuisse; quod hac in historia fictum est, eque ad historiam
 pertinet. Nam cum clam latronum more non tanquam strenui
 iuvenes rapturi Proserpinam ivissent Perithous et Theseus nocte,
 a Cerbero cane Perithous, ut legitur, occisus est, et ab incur- 25
 santibus detentus Theseus, pro cuius liberatione Hercules
 ad Inferos discendens, id est in regnum Molossorum, primo
 clava occurrentem et omnia audentem canem domuit atque
 ligavit, et Theseum sub interminatione belli Plutoni repetiit,
 qui illi concessus est, et sic cum cane in Atticam seu Beo- 30
 tiam rediere. Per barbam Cerbero evulsam audaciam atque
 robur debemus intelligere, quibus canis privatus est; nam exper-
 tus Herculis clavam, et visa viri constantia, timidus atque
 mutus effectus se victum confessus est. Est enim hominibus
 barba a natura concessa in testimonium virilitatis, ut in Mora- 35
 libus placet Gregorio; hanc enim quotiens tangimus aut vide-

mus, nos esse viros meminisse debemus, et nobis ab his, que minime virum deceant, cavere monemur. De reliquis alibi dictum est.

CAP. XXXIV

De Polypite Perythoi filio.

Polypites Perythoi fuit filius et Yppodamie, ut Omerus in Yliade, dum dicit: Τῶν αὖθ' ἡγεμό ναι ἐνε μενεπτόλεμος Πολῦ-
ποιης, Ὕιος Πειριῖθοόιο, τὸν ἄθανατος τέκετο Ζεὺς, Τὸν ῥ' ὑπὸ
Πειριῖθω τέκετο κλητὴ Ἰπποδάμεια etc. [Que latine sonant]:
10 Illos autem ducebat fortis bello Polypithes filius Perithoi,
quem immortalis genuit Iuppiter. Hunc Polypithem Perithoo
genuit gloriosa Yppodamia. Hic, ut per eundem Omerum patet
in catalogo Grecorum, cum eis in Troianam expeditionem ivit.

CAP. XXXV

De Brictona Martis VIII^a filia.

Brictona seu Bricton nynpha fuit Cretensis, ut Lactantius
asserit, Martis filia. Que cum virgo adhesisset Diane et, per-
petue facto virginitatis voto, venationibus vacaret, eo quod
formosa esset, Minoi regi Cretensium placuit. Qui cum ei
20 renuenti violentiam vellet inferre, nec aliunde virgini appa-
reret effugium, se in mare dedit precipitem, et sic ab undis
absorta est. Contigit postea, ut piscatorum retibus traheretur
eius cadaver in litus. Porro seu Diane, seu Martis turbatione
factum sit, pestis ingens insulis immissa est, quam, videbatur,
25 cessare non possent incole, nisi Diane instituissent templum,
et eam Dictimam appellarent, eo quod piscatorum retia, quibus
in terram deductum est Brictone cadaver, dicthia nominentur.

CAP. XXXVI

De Evanne X^a Martis filia, et Capanei coniuge.

Evannes, ut Theodontio placet, Martis fuit filia ex Thebe Asopi fluminis coniuge suscepta. Que quidem Evannes coniunx fuit Capanei insolentissimi hominis, et ex eo filium peperit, quem Stelenum vocavere. Credo ego hanc ferocissimam fuisse feminam, et ideo Martis dictam filiam. Quam ferunt adeo Capaneum virum suum dilexisse, ut dum fulminatus apud Thebas eius funeralia exercerentur, ponereturque Capanei cadaver semiustum in rogam, ferre non potens tam ingentem animi dolorem, sese iniecisse flammis illud urentibus, et sic una cum viro exustam, et immixtis cineribus in urnam depositam.

CAP. XXXVII

De Hermiona XI^a Martis filia et Cadmi coniuge.

Hermionam poete dicunt Martis et Veneris fuisse filiam, eamque, relictam Spyngem, a Cadmo Thebarum rege in coniugem ductam. Huic Vulcanum aiunt monile fecisse pulchritudinis insigne, sed infausti ominis portanti, et hoc ob odium in eam susceptum, quod ex adulterio coniugis nata sit. Ex hac insuper Cadmus III^{or} suscepit filias; et postremo, ut aiunt, in serpentes versi in mortem usque mansere. Cuius fictionis absconditum hoc esse potest. Primo Veneris filia fuit Hermiona quantum ad Cadmum, quia pulchritudine seu facetia sua potens fuit in Cadmum venereas immittere flammam, id est libidinosam flagrantiam, quod Veneris est; et hoc in quantum ob ipsius desiderium Spyngem pristinam coniugem abdicavit. Martis vero ideo filia dici potest, quia eidem Cadmo causa fuit belli; nam, ut dicit Eusebius, Palefatum inducens in testem, Spyngos propter zelum Hermione a Cadmo, cuius erat uxor, discessit, et confestim in eum bella commovit. Et sic Martis filiam, id est belli causam, Cadmus assumpsit uxorem.

Monile autem infaustum a Vulcano conditum accipi potest propter infaustum huiusce matrimonii exitum, eo quod ab Amphione et Zetho regno privati et in exilium pulsi sunt. Quod autem in serpentem versa sit, potest intelligi, seu quia exul
 5 circa infima uti serpentes incedunt, se cum viro exercuit, ubi, dum regnaret, vacabat excelsis; seu quia per diversa post exilium nunc huc, nunc illuc erravere [ut] serpentes; seu quia affecti senio pectus in terram versum, uti serpentes faciunt, qui pectore gradiuntur, incessere.

10

CAP. XXXVIII

De Hipervio XII° Martis filio.

Hipervium Martis fuisse filium asserit in libro Naturalis hystorie Plinius fuisse. De quo nil aliud reperisse memini, nisi quod idem Plinius dicit, eum scilicet primum fuisse, qui oc-
 15 cidit animal, et ob id puto, cum opus sevum visum sit, Martis filium dictum.

CAP. XXXIX

De Etholo XIII° Martis filio.

Etholus Martis fuit filius, ut Plinius in libro Naturalis hystorie testatur, eiusque fuisse compertum iaculum dicit. Credo
 20 ego hunc Etholum regem fuisse Etholie, et ab eo forsan denominatam fore regionem illam, in qua cum bellicosi plurimum populi sint, et ipse Etholus, ut inventum eius ostendit, cum bellicosus esset homo, ab ipsis Etholis Martis filius dictus est.

25

CAP. XL

De Remo XIII° et Romulo XV° Martis filiis.

Remus et Romulus, seu Romus, ut veteres asseruere Romani, Martis fuere filii ex Ylia vestali virgine suscepti. Ex

quibus, ubi De fastis, refert Ovidius. Quod cum Ylia urna
 sumpta iret aquam latura pro sacris, sub salice fessa conse-
 dit, et canentibus avibus in somnum soluta, a Marte visa et
 oppressa est; ei vero dormienti visum est se in conspectu
 100 b ignium vestalium | stare, et in focos victas laneas, quibus ob- 5
 umbratum caput habebat, cecidisse, et ex eis duas consur-
 gere palmas, quarum altera maior ramis totum occupaverat
 orbem. Quas cum moliretur patruus excidere, a pyco Martia
 ave et lupo tutate sunt. Que cum ex eo compressu, quem
 dormiens passa fuerat, geminos peperisset, iussu Amulii regis 10
 Albanorum patruui sui, ut proicerentur in Tyberim delati; cum
 intumisset pridiani ymbris causa flumen, nequeuntes delatores
 devenire ad alveum, illos in ripam deposuere, ibi aliquandiu
 a pyco nutriti, advenit lupa, que catulos perdiderat, et admotis
 labellis eorum uberibus eos educavit. Figmenti huius ratio satis 15
 summitur ex Romanorum annalibus. Habetur enim pro com-
 perto Yliam ex incognito patre uno partu Remum et Romu-
 lum peperisse, et sic vitte virginitatis testimonium ferentes in
 ignem decidere. Duo nati, duo fuerunt palme, quia victoriosi
 fuere iuvenes, sed alter magis, scilicet Romulus, qui Romanum 20
 fundavit imperium, per quod omnis orbis suis et suorum sci-
 licet victoriis subactus est. In has sevre voluit patruus dum
 abici iussit. A pyco autem educatos ideo dixere, quia pycus
 formicis alatur, per quas agricole intelliguntur; sic et ipsi a
 Faustulo pastore regio, qui et agriculator erat, collecti et ser- 25
 vati sunt, et a lupo nutriti etiam sunt, quoniam ab Acca Lau-
 rentia Faustuli coniuge lactati et maternali solertia gubernati
 fuere; quam lupam vocavere, eo quod nobile scortum fuit, et
 talis nuncupantur lupe ob avaritiam, causa cuius pudicitiam
 prostravere, et inde in odiernum usque cellule talium lupa- 30
 naria appellantur. Quod autem ex Marte geniti sint ad con-
 tegendam conditorum tam inclite gentis infamem originem
 adinventum est, convenientibus etiam moribus iuvenum fi-
 gmento; nam rapaces et predones et elati animi atque bellicosi
 fuere. De quibus dicit Titus Livius, quod cum Amulius Nu- 35
 mitorem fratrem regno expoliasset, Lausum eius occidit filium,

et Yliam, ad auferendam spem prolis, vestalem dicavit virginem, ex qua cum nati gemini, et iussu Amulii essent expositi, a Faustulo rerum conscio educati, et ad etatem usque puberem deducti, cum rapinis et latrociniis vacarent, stirpis
 5 eorum facti consci et fraudis Amulii, ex composito cum captivus a sociis duceretur alter et alter, quasi accusator, cum consciis ad Amulium venissent. | Quo consurgentibus, hinc accusatore, 100 c inde accusato in regem, eum occiderunt, et genus professi suum, avo eorum Numitori seni regnum restituere. Ipsi vero,
 10 ubi nunc Roma est, sibi condidere urbem. Et dum de se uterque nove urbi nomen vellet imponere, in hanc concordiam ex composito devenere, ut siquis faustius sumpsisset augurium ex diversis montibus, is nomen imponeret civitati. Ex quo secutum est, ut sex vultures videret Remus, XII Romulus;
 15 quam ob rem, quoniam plures vidisset, Romam a se nuncupavit urbem. Remus autem postea, quia sulcum loco muri signatum contra edictum Romuli superasset, seu aliam ob causam a Romulo iussum sit, a Fabio Romuli duce Remus cultro pastoralis occisus est. Et sunt qui arbitrentur eum ibidem sepultum, ubi futuri muri vestigium transgressus est.
 20 Ostenduntque hodierni pyramidem in muro, saxis in altum egestam, cadaveri eius superedificatam.

CAP. XLI

De Romulo tantum (XV) Martis filio.

25 Romulus Ylie et Martis fuit filius, ut supra proximo monstratum est. Esto dicat Servius hunc Romum appellatum fuisse, verum pro Romo Romulus blandimenti causa dictum, nam gaudent diminutione blanditiae. Hic quidem primus fuit Romanorum rex, bellicosissimus homo adeo, ut merito Martis filius
 30 crederetur, nulla enim illi quies unquam fuit. Hic multos ex adiacentibus urbi populos armorum vi sui dicioni subegit. Et quoniam vir bellorum fuit, pauca sacra apud novum populum, quem ex fugitivis et latronibus asylo facto congregaverat, et

Sabinas mulieres fraude captas congregatis concesserat, insti-
 tuerat; sed inter alia Laurentalia intulit, hanc ob causam, ut
 dicit Macrobius, quia, ut Macer in Hystoriarum libro refert,
 Faustuli coniugem Accam Laurentiam Romuli et Remi nutri- 5
 cem, regnante Romulo Carutio cuidam Tusco diviti nuptam
 auctamque premortui Carutii hereditate, Romulum, quem nu-
 triverat, heredem liquisset, et sic ob id pietatis causa festum
 Laurentalium institutum. Non nulli aliter opinantur, dicentes
 non a Romulo, sed ab ipsa Acca Laurentia hoc introductum 10
 sacrum, et a Romulo continuatum. Que opinio roborari vi-
 detur autoritate Fulgentii, qui in libro Antiquorum sermonum
 dicit sic: Acca Laurentia Romuli nutrix consuevit pro agris
 semel in anno sacrificare cum XII filiis suis sacrificium prece-
 dentibus; unde dum unus mortuus esset, propter nutricis gra-
 100 d tiam Romulus invicem defuncti suc|cedere pollicetur; unde et 15
 ritus processit cum XII, et hi XII qui sacrificarent deinceps
 Arvales dicti sunt fratres, sicut Rutilius Geminus in libris
 pontificalibus memorat. Hic insuper annum primus Romanis
 ex decem mensibus ordinavit, quorum primum a Marte patre 20
 Martium appellavit. Preterea centum fore patres instituit, quos
 senatores nuncupavit, et qui ex his nascebantur, patricii vo-
 cabantur. Inde sedato Sabinorum ob raptum mulierum bello,
 populum divisit in curias, et equitum tres centurias descripsit,
 et alia multa fecit bellica potius quam pacis tempora prospectan- 25
 tia. Inde multarum insignis victoriarum, dum apud Capreas
 paludes ad recensendum exercitum concionem haberet, cohorta
 subito tempestate maximo cum fragore celi et tonitruorum
 strepitu, ingenti atque denso nymbo contextus est, adeo ut
 eius conspectus auferretur a plebe, nec ulterius postea in terris 30
 visus sit; creditumque est a patribus, eo quod plebi videretur
 favere nimis, trucidatum, et in paludem cadaver eius deiectum.
 Sed postquam plebs orbitatis metu aliquandiu tacuit, a non-
 nullis initio facto, deum deo natum regem parentemque urbis
 Romane salutare cepere, et vota exhibere. Quam stolidam opi- 35
 nionem unius nobilis viri consilio roboratam aiunt. Nam
 Julius Proculus, qui ex stirpe Enee creditus cum Remo Romu-

loque, Alba relictā, Romam devenerat, et in civitate sollicita desiderio perditī regis in concionem prodiit: Romulus, Quirites, parens urbis huius, prima hodierna luce celo repente delapsus, se michi obvium dedit, cum perfusus horrore venerabundus
5 astitissem, petens contra, ut intueri fas esset: Abi, nuntia, inquit, Romanis celestis ita velle, ut mea Roma caput orbis terrarum sit; proinde rem militarem colant sciantque, et ita posteris tradant nullas opes humanas armis Romanis resistere posse; hoc, inquit, locutus sublimis abiit. Ex quo factum ut, sub
10 nomine Quirini, sic enim quia hastatus incederet, et hasta quiris Sabina lingua diceretur, appellatus et deus habitus sit. Plinius tamen, ubi De viris illustribus, dicit Romulum a Curibus, Sabinorum oppido, Romanos appellasse Quirites. Decessit quidem postquam annis VII et XXX regnasset, et regnare
15 cepit anno mundi IIIIccccxlv, natus annorum XV, ut scribit in libro Temporum Eusebius. Et quoniam ultimus ex comperitis ex prole Martis est, libello nono secum libet finem imponere.

Genealogie deorum gentilium liber VIII^{us} explicit.

et, quod non minimum humani generis reipublice bonum est, his agentibus navigationibus maris huius, factum est, ut Cymber et Celta altero orbis ex angulo non nunquam sentiant, qui sint Arabes, quid mare Rubrum, quid et Sabea nemora sudent. Hyrcanus et Tanays incola Athlanticos noscant Hesperidas, et eorum etiam gustent aurea mala. Ferventes Ethyopas et Nylum ac Lybicas pestes gelidus Yperboreus lustret et Sarmata. Sic et Hispanus Maurusque visitatus visitet Persas et Yndos et Caucasum. Et Tyles ultima calcet
 101 d Taprobanis litora, et dum sua invicem permutant | bona, 10
 mores non solum legesque et habitus mirentur, fit, quin imo qui se, dum alterum intuetur, ex altero quam sit mundo, nec uno eodemque se cum illo ambiri oceano arbitratur, ritus miscet, fidem mercimoniis comunicet, amicitias iungat, et, dum sua docent ydiomata, discunt etiam aliena, et sic fit, ut, 15
 quos fecerat distantia locorum extraneos, navigatio iungat faciatque concordēs. Sunt preterea et alia multa, quae, si tanta non sint admiratione conspicua, sunt forsā utilitate continua cariora. Prebet hoc mare lembis infinita piscationum com- 20
 moda, quibus fit, ut opipares divitum mense magnis atque sapidis piscibus onerentur et pauperes minoribus nutriantur. Hoc insuper prestante tranquillo, ex insulis fertilibus pecora, iumenta atque frumenta et oportuna quaecunque victui in continentem et alterutrum deferantur; dat validis infirmisque lavacra, et sale suo valere facit insipida, humectat ad iacentes 25
 undique terras, eiusque meatu subterraneo fistulas implet, ex quibus fontes habemus et flumina, quorum nisi susceptor adesset, in convallibus maxima hominum peste marcerent. Quid multa referam? Hoc tam singulare bonum cunctis, ut prisci finxere poete, in divisione regni trium filiorum Saturni 30
 Neptunno contigit, et eius dictus est deus. Cuius quoniam prolem explicaturus sum, libuit me ipsum per eius beneficia circumagere paululum ut, si, dum aliorum navigans posteritates exquirens se absque periculo cimbule mee sulcare permisit, nunc exquirenti suam tranquillum se prebeat. Quod 35
 oro, ut ille faciat, qui illud in cataclismo infra litora revocavit.

CAP. I

De Neptumno VIII° Saturni filio, cui XXXV fuisse filios legimus. Quorum hec sunt nomina: primus Dorus, II Amicis, III Phorcus, IIII Albion, V Borgion, VI Tara, VII Polyphemus, VIII Tylemus, VIII Brontes, X Steropes, XI Pyragmon, XII Nasithous, XIII Melion, XIII Actorion, XV Aon, XVI Mesappus, XVII Busyris, XVIII Pegasus, XVIII Nictus, XX Yrceus, XXI Pelias, XXII Neleus, XXIII Cignus, XXIII Grisaor, XXV Othus, XXVI Ephyaltes, XXVII Egeus, XXVIII Onchestus, XXVIII Pelasgus, XXX Nauplius, XXXI Celleno, XXXII Aello, XXXIII Occipite, XXXIII Sycanus, XXXV Syculus.

| Neptumnus Saturni et Opis fuit filius, et dum natus est a matre fuit absconditus, ne a Saturno occideretur, ut in sacra hystoria legitur. Hunc veteres maris dixere deum, quod ex carmine Maronis patet, dum dicit: Maturate fugam regique hec dicite vestro: Non illi imperium pelagi seivumque tridentem, Sed michi forte datum etc. Neptumno scilicet. Quod forsitan ab Omero sumptum est, dum in persona Neptumni sic in Yliade dicit: Τρεῖς γάρ τ' ἐκ Κρόνου εἰμὲν ἑιδελφεοί, οὓς τεκετο Ῥέα, Ζεὺς καὶ ἐγώ, τρίτατος δ' Ἀΐδης ἐνέροισι ἀνασσών· Τριχθαὶ δὲ παντὰ δέδασται, ἕκαστος δ' ἔμμορε τιμῆς· Ἥ τοι ἐγὼν ἔλαχον πολὴν ἄλλα ναιέμεν αἰεὶ etc. [Que latine sonant]: Tres enim a Saturno sumus fratres, quos genuit Rhea, Iuppiter et ego; tertius autem Dites mortuis dominans. Tripliciter autem omnia divisa sunt, cuilibet autem contigit honor, certe michi contigit antiquum fretum habitare semper etc. Huic preterea dicit Albericus uxorem fuisse nomine Anphitritem, et amplissimam, sed ex pluribus mulieribus, prolem. Et cum illi currum comitesque dederint, qualiter per regnum incedat suum, pulchre describit Virgilius, dicens: Iungit equos curru genitor spumantiaque addit Frena feris manibusque omnes effundit habenas. Ceruleo per summa levis volat equora curru; Subsidunt unde tumidumque sub axe sonanti Sternitur equor aquis, fugiunt vasto ethere nymbi. Tum varie comitum facies, immania cethe, Et senior Glauci chorus Ynousque Palemon Tritonesque citi, Phorcique

exercitus omnis. Leva tenet Thetis et Melite Panopeaque virgo, Niseeque Eploque Talya Cymodoceque etc. Sed Statius aliter eius describit excursum, dum dicit: Qualis ubi Eolio demissos carcere ventos Dux pre se Naptunus agit magnoque volantes Inicit Egeo, tristis comitatus eunti Circum loca fremunt Nym- 5 bique Hyemesque profunde Nubilaque evulso terrarum sordida fundo Tempestas etc. Huic insuper de impositione nominis Athenis cum Minerva litigium fuit, quod, quoniam ubi supra de eadem dictum est, satis plene describitur, reiterasse supervacaneum duxi. Sic et de muris Troie ab eo et Apolline constructis, ubi de Laomedonte legitur, invenitur. Volunt eum insuper Iunonis fuisse alumnum, et loco sceptri gestare tridentem, et rerum illi fundamenta sacrata. Ex quibus quid senserit decepta vetustas, videndum est. Neptunus maris deus a fingentibus dictus est, eo quod sic in sacra legatur hystoria: 15

102 b Iuppiter | Neptuno imperium dat maris, ut insulis omnibus et que secus mare loca essent omnibus regnaret etc. Hinc poete postmodum ubi regem dixisset hystoriographus, deum fingendo dixere; que fictio adeo adolevit, ut etiam qui se prudentes arbitrabantur, infanda credulitate caperentur. Amphy- 20 tritem autem illius ideo dixere coniugem, quia semper mari iunctus sit sonus, qui ubique in litus sit in circuita orbis proicientibus sese undis in terram; dicitur enim Amphytrites ab amphi, quod est circum, et tryton maris sonus, et sic circumsonans. Currus autem habet designare motum eius in 25 superficie, qui cum revolutione et rumore fit ut currus faciunt rote. De eius incessu et comitiva, per quod a Virgilio scribitur redeuntis in tranquillitatem maris mos, seu natura ponitur. A Statio vero contrarium designatur, qualiter scilicet ex tranquillitate mare efficitur procellosum. Mare autem Iunonis fuisse alumnum ideo dictum est, quia aer ex aquis suscipit incrementum, ut ubi de Iunone dictum est. Tridens autem sceptrum illi concessum triplicem aque proprietatem ostendit; est enim labilis, nabilis et potabilis. Fundamenta vero illi ideo consecrata sunt, quia eius opere terra movea- 35 tur, et ob id ab Omero vocatur sepiissime Ennosigeos, quod

idem est quod terram movens; et propter hoc voluerunt insipidi, id quod sibi sacrum esset, ab eo deberi servari. O quam male legerant isti Daviticum illud: Nisi dominus edificaverit domum, in vanum laborant qui edificant eam; et hi potissime
 5 qui Neptunno fundamenta commodant, cum nil stabile sit, nisi fundetur in petra; petra autem Christus est. Vocant eum Neptunum, ut ait Rabanus et Ysidorus, quod nubat, id est mare terram tegat, vel, ut dicit Albericus, eum a nando dictum, quasi ob id moveatur quod in eo res innatent. Ri-
 10 diculum est ab inopinato regis nomine velle regni qualitates expromere.

CAP. II

De Doro primo Neptumni filio.

Dorus, ut dicit Servius, Neptuni fuit filius. Quem alii in
 15 parte Grece regnasse volunt, ibique tante fuisse autoritatis, ut omnes, apud quos gessit imperium, ab eius nomine Dori nuncupati sint. Ysidorus vero ubi De ethymologiis, et Rabanus in libro De origine rerum dicunt: Dorus Neptuni et Elepis filius fuit, unde Dori nomen et originem ducunt. Sunt
 20 autem Grece | pars, ex quibus etiam cognominata tertia 102 c lingua Grecorum, que Dorica appellatur. Cur autem hic Neptuni dicatur filius, talis videtur ratio. Primo enim possibile est eum Neptuni regis fuisse filium, et tam virtute sua, quam autoritate patris in magnum devenisse nomen, ut fit, et de
 25 hoc satis dictum sit. Consuevere preterea veteres, et potissime qui generosi erant animi, a propriis sedibus ad alias transmeare, non nunquam motu proprio ob cupidinem glorie, et aliquando seditionibus pulsati, vel alia necessitate coacti. Qui eo quod nondum ubique pervii essent montes, et tene-
 30 brosa vetustate nemora complerent omnia, quia litora colebantur tantum, Mediterraneis fere neglectis locis, navigio ferebantur, et ubi applicabant, seu vi litore occupato, seu sponte incolarum suscepti essent, si videntium opinione erant vel efficiebantur insignes, dum nationes eorum alia non haberetur

ab incolis rudibus notitia, quod per mare venissent, et ut etiam eius originis gloriam ampliarent, confestim Neptuno attribuebant, eumque Neptuni filium nuncupabant. Si forsan huiusmodi homo terrestri advenisset itinere, Terre illum filium esse dicebant. Quod multis contigisse indocta testatur antiquitas. Et ne sepius reiterandus sit sermo, sic de reliquis Neptuni filiis, ni alia ratio demonstretur, intelligendum sit.

CAP. III

De Amici vel Amico II° Neptumni filio, qui genuit Buthem.

Amicis vel Amicus filius fuit Neptumni et Melites nynphe, secundum Servium, qui eum dicit a Polluce certamine superatum. Quod Lactantius apertius explicans dicit, quod, cum Pollux cum Argonautis ad Bebritium nemus appulisset, et eum Amicus Bebritiorum rex ad cestuum provocasset certamen, haberetque semper hanc consuetudinem, ut insidiaretur intrantibus Bebritium nemus, et sub titulo evocationis in certamen, in illud advenas deduceret et occideret, contigit quod cum in eundem perduxisset Pollucem, et superatus ille vellet vim inferre, convocatis a Polluce sociis, ibidem occisus est ubi alios occidere consueverat. Theodontius vero hunc dicit ex Melanthe Prothei senis filia Neptuni fuisse filium. Verum ego magis Servio credam, cum dicat Leontius, eum ex Melita insula haud longe a Sicilia ibidem devenisset, et Bebritie regnum viribus occupasse. Est enim Bebritia regio, que postea Bithinia nuncupata est, proxima Troadi.

CAP. IV

De Buthe Amici filio, qui genuit Erycem.

Buthes, ut asserit Theodontius, filius fuit Amici regis Bebritiorum. Quem | dicit Leontius ob patris sevitiā, eo ab Argonautis ceso, regno pulsum, et cum Melitam avitum re-

gnum repeteret, post aliquales errores, parvo navigio Drepanum in Sycilia devenisset, ibidem a Lycaste, nobili atque pulcherrima ea tempestate meretrice, hospitio susceptus est. Qui cum forma valeret et moribus et etate, a Lycaste facile
5 adamatus est; cuius cum esset usus contubernio, ex ea filium suscepit, quem Ericem nuncupavit. Et quia Lycastes ob eximiam pulchritudinem et meretricium ab incolis Venus vocaretur, fabule datus est locus, Buthem, scilicet Ericem, ex Venere suscepisse.

CAP. V

De Eryce Buthis filio.

Eryx, ut Theodontius dicit, filius fuit Buthis et Veneris. Servius autem dicit Neptuni et Veneris filium, et ex numero Argonautarum fuisse, et ait quod, cum Venus spatiaretur in
15 litore Syculo, a Neptuno oppressa, Erycem concepit. Quod predictis male consonum est. Esto dici possit Buthem hominem exterum et a mari vectum Neptunum dici. Hic Erix regnans in Sycilia, et viribus fidens, hospitibus legem posuerat, ut secum cestibus decertarent. Qui tandem ab Hercule ex
20 Hyspania redeunte victus occubuit. Sane Theodontius, hystoriam continuans generationis eiusdem dicit, quod cum tam iure parentum, quam maximarum divitiarum meretricio questitarum Lycastes amplissimum in eo Sycilie angulo dominium possideret, et viribus Buthis etiam ampliatus, ea moriente,
25 Eryx tam thesauro quam egregio matris titulo, licet falso, elatus, se loci regem dixit, et in culmine propinqui Drepano montis templum ingens construi fecit, quod matri dicavit, et vocari iussit templum Veneris Erycine. Tandem insolens nimium ab Hercule occisus est, et in monte sepultus, ubi
30 matri condiderat templum.

CAP. VI

De Phorco III° Neptumni filio, qui genuit Bathillum, Thoosam,
Scillam, Medusam, Stennionem et Eurialem.

Phorcus, ut dicit Servius, Neptuni et Thoosae nymphae
filius fuit. Hunc dicit Varro regem fuisse Corsicae et Sardiniae, 5
et ab Atlante rege navali certamine superatum, et cum magna
exercitus sui parte obrutum. Quam ob rem socii, qui fuere
superstitibus, in suam consolationem eum in marinum deum
fuisse conversum dixere; et sic maris dictus est deus faventi- 10
bus poeticis fictionibus desiderio attestantium. Et sic videtur
ea demensione Phorcum sibi deum patrem et deitatem quesisse.

CAP. VII

103 a

De Bathillo | Phorci filio.

Bathillus, ut dicit Theodontius, filius fuit Phorci et ma-
rini monstri. De quo, et si quedam alia referat, licetis fere 15
a lituris deletis legisse non potui, nec aliud usquam alibi
vidisse memini.

CAP. VIII

De Thoosa Phorci filia et matre Polyphemi.

Thoosam dicit Servius Phorci fuisse matrem. Verum 20
Omerus in Odissea eiusdem Phorci dicit fuisse filiam sic:
Ἀντίθεον Πολύφημον, δού κράτος ἐστὶ μέγιστον Πᾶσιν ἐν Κυλώπεων
Θόωσα δὲ μιν τεκε νύμφη, Φόρκυνος θυγάτηρ ἄλως ἀτρυγέτοιο
μεδοντος etc. [Que latine sonant]: Anthiteum Polyphemum,
cuius potentia est magna omnibus in Ciclopibus. Thoosa autem 25
ipsum genuit nymphea Phorcinos filia mari sine fece predomi-
nantis. Et sic apparet hanc Phorci filiam fuisse, et ex Neptumno
peperisse Polyphemum Ciclopem. Nec adversatur quod dicit
Servius eam Phorci matrem, cum due potuerint esse eodem
nuncupate nomine, quarum altera fuit mater, altera vero filia. 30

CAP. IX

De Scylla filia Phorci.

Scylla, ut ait Servius, Phorci et Creteidos nynphe filia fuit. Quam, ut ait Ovidius, Glaucus ex Antidone civitate
 5 marinus deus amavit, et quoniam illam Cyrce filie Solis, que illum diligebat, preponeret, irata Cyrces fontem, in quo consueverat Scylla lavari, venenis infecit, adeo ut, dum descendisset Scylla in eum more solito, pube tenus repente in varias
 10 est mutata formas; attamen cum suam deformitatem horreret, sese in propinquum precipitavit mare, et Glauci amantis sui opere dea marina facta est. Alii marinum monstrum effectam dicunt. Cuius formam sic describit Maro: At Scyllam cecis cohibet spelunca latebris Ora exertantem et naves in saxa trahentem. Prima hominis facies et pulchro pectore virgo
 15 Pube tenus postrema immani corpore pystrix Delphinum caudas utero commissa luporum. Prestat Trinacrii metas lustrare Pachini etc. Omerus autem longa carminum serie aliter in Odissea describit fere in hac sententia. Dicit enim eam latrantem et catuli vocem habere nuper geniti, aspectu horribilem, et pedes habere XII, cum sex capitibus, et in omne
 20 caput os ingens cum trinis ordinibus dentium, plenis nigra morte, eamque in spelunce medio morantem capita extra mittere in profundissimum mare, piscarique ut delphynes capiat vel balenas. Leontius autem aliam a superiori de Scylla recitat fabulam. Dicit enim quod, cum Scylla misce-
 25 retur Neptumno, Amphytrites eius coniunx commota | zelo, 103 b sparsis in aquis farmacis, in quibus lavari consueverat, eam vertit in caninam feram, quam Hercules cum preda Gerione Hispano superato rediens, eo quod sibi boves abstulisset, occidit; verum illam pater eius revocavit in vitam. His pre-
 30 missis, quid contegant enucleandum est. Sunt ergo qui extiment olim in litore Calabro freto tenui a Syculo separato, advenam fuisse mulierem, summa pulchritudine et astu plurimo valentem, et cum ferventi ureretur pruritu, modestia morum et hone-

state oris, quibus virginem seu pudicissimam fingebat matronam, illectos hospites in concupiscentiam suam nudabat substantiis, et hinc datum fabule locum. Fulgentius autem de ea aliter sentit in moralem sensum eque fictionem trahens, et dicens sic: Scylla enim Grece quasi exquina dicta est, quod nos Latine confusionem dicimus; et quid confusio nisi libido est? Quam libidinem Glaucus amat; Glaucus enim Grece luscitius dicitur, unde et glaphcomata dicimus cecitatem. Ergo omnis qui luxuriam amat cecus est. Nam et Antedonis filius dictus est; Antedon enim Grece quasi antiidon, quod nos Latine contrarium videns dicimus; ergo lippitudo ex contraria visione nascitur, id est ex re contraria visui. Scylla vero in modum ponitur meretricis, quia omnis libidinosa canibus lupisque, id est immundis atque spurcidis et hiulcis hominibus inguina sua necesse est misceat. Iuste ergo lupis et canibus mixta. Quam Cyrces odisse dicitur. Cyrces manus diudicatio vel operatio nuncupatur, quasi Cyronere. Laborem enim manuum et operationem libidinosa mulier non diligit. Hec ille. Glaucus autem, supra ubi de Cyrce, pro maris spuma sumptus est, quia habundat Cyrces mons in radicibus suis ratione scopulorum, circa quos mare impulsus frangitur, et sic Scylle scopulus; tamen de hoc satis ubi de Cyrce. Salustius autem dicit: saxum esse simile celebrate forme procul videntibus; canes vero et lupi ob hoc ex ea nati finguntur, quia ipsa loca plena sunt monstris marinis, et saxorum asperitas illuc imitatur latratus canum. Sed nos paululum figmentis explicatius adaptemus. Certissimum est ex parte Ytalie in conspectu litoris Tauromentani saxa esse ingentia, atque cavernosa et acuta, et cultrorum ritu secantia, et se in fretum Syculum protendentia; in quo eo motu, quo oceanus assidue agitur, fluxu scilicet et refluxu, adeo cursu velox et impetuosum fertur mare, ut | nil celerius videatur aut potentius. Preterea flantibus ab Arthoo in Austrum ventis, et ab Austro in Arthoum tanto impetu eo in freto in se undas impellunt, ut percussionibus suis in celum usque videantur efferri; ex quo tam impetuoso motu fit, ut intrantibus undis cavernas Scylle rumor causetur ingens, qui hinc inde

fractus, latratus canum ululatumque luporum imitatur; et quoniam in vacuum semper declinant aque, fit ut, eis descendenti-
 bus in cavernas Scylle, secum potentius impetus, si sint navigia,
 trahat; et sic ex veritate contingentium constat Virgilii fictio.
 5 Quod illi multa sint capita, ut dicit Omerus, nichil aliud est
 quam pluralitas scopulorum ibidem dum se retrahunt unde,
 caput in altum extollentium, quibus iuxta numerum ut pedes
 sint, id est fundamentum eorum opportunum est. Ora autem
 plurā et dentium ordines, nil aliud quam crebros euripos
 10 inter secantia saxa discurrentes ostendunt, qui quidem nigra
 morte, id est mortis periculo, illos intransibiles pleni sunt. Quod
 delphinis piscetur, aut balenis, ideo dictum est, quia locus
 ille semper magnorum ac monstruosorum piscium habundans
 sit. Quod autem dicebat Leontius Scyllam misceri Neptumno
 15 evidens est; nam, ut patet, in mare protenditur saxum, et quo-
 niam ibi sit tempestas et sonoritas assidua, ideo fictum ab
 Amphytrite est pharmaca fuisse iniecta. Quod autem illam
 occideret Hercules, dicit Theodontius ob id fictum, quia unius
 Cyclopi filius inter saxa Scylle perierit, quam ob rem in ultio-
 20 nem suam Cyclops maximis molibus loco iniectis ora Scylle
 clausit, et invium fretum fecit, et ob id mortua Scylla dicta est;
 tractu tamen temporis omnia iniecta in se retrahens mare
 locum redegit in formam pristinam, et sic a Phorco suscitata
 est filia. Scyllam autem Phorci fuisse filiam dicit Theodontius
 25 a Phylocoro testari, eamque cum ex Sardinia Steleno Corinthio
 nobilissimo iuveni mitteretur in coniugem, ibidem perisse, et
 loco reliquisse nomen.

CAP. X

De Medusa, Stennione et Euriale Gorgonibus et filiabus Phorci.

30 Medusa, Stennio, et Euriale Phorci filie et ex monstro
 marino suscepte fuere, ut Theodontius dicit. He quidem Gor-
 gones appellate fuere, et, vetere testante fama, inter omnes tres
 unum tantum oculum | habuere, quo utebantur vicissim; et, 103 d

ut scribit Pomponius Mela in *Cosmographya*, insulas Dorcadas tenere, quas esse constat in oceano Ethyopico ex opposito Ethyopum Hesperidum. Quod etiam a Lucano testari videtur ubi dicit: Finibus extremis Lybies, ubi fervida tellus Accipit oceanum demisso sole calentem, Squalebant late Phorcinidos arva Meduse etc. His insuper hanc fuisse proprietatem aiunt, ut quoscunque eas intuentes in saxa converterent. Has duas tantum fuisse dicit Ovidius: Cuius in introitu geminas habitasse sorores Phorcidas, unius sortitas luminis usum etc. Et hec quantum ad omnes tres dicta sint. Nunc autem fictionum sensum libet inserere. Et ante alia has ego Phorci regis Sardinie, de quo supra, filias fuisse non puto, sed alicuius alterius Phorci apud insulas Dorcadas ea tempestate regnantis. Monstri autem marini ideo filias dictas puto a similitudine. Monstrum enim marinum balena est, cuius inter proprietates dicunt hi, qui animalium exquisivere naturas, hanc esse, ut dum os aperit, tanto odore cuncta circum compleri, ut omnes ad eam propinqui convenient pisces, ipsa autem quos vult capit, donec eius expleatur fames; et quia equo modo Phorcinides mirabili pulchritudine sua ad se videndas omnes attrahebant homines, monstri filie dicte sunt. Eis unum tantum fuisse oculum ob id fictum videntur credere Serenus et Theognidus antiquitatum hystoriographus, eo quod unius et eque pulchritudinis essent. Ego autem reor eo quod ex eis intuentium omnium unum et idem esset iudicium. Quod autem prospectantes in saxa converterent, ob id fictum existimo, quia tam grandis esset earum pulchritudo, quod eis visis obstupescerent intuentes, et muti atque immobiles non aliter quam essent saxei devenirent. Gorgones vero dicte sunt, quia, ut dicit Theodontius, cum moriente patre ditissime remansissent, adeo rem curavere suam, ut auctis divitiis plurimum a suis hoc vocarentur cognomine, quod sonat terre cultrices; nam Grece georgi agricultores dicuntur.

Fulgentius quidem longe aliter sentit. Dicit enim tria esse terroris genera, que per nomina harum demonstrantur. Stentio namque debilitas inter|pretatur, id est timoris initium, quod

tantum mentem debilitat. Euriale vero idem est quod lata profunditas, id est stupor vel amentia, que profundo quodam terrore mentem debilitatam spargit. Medusa autem oblivionem significat, que non tantum mentis turbat intuitum, verum etiam
 5 caliginem ingerit visus. Hec terror in omnibus operatur. Sed, salva semper Fulgentii reverentia, ista non videntur de mente fingentium, cum hec non terrorem, sed admirationem inferrent.

CAP. XI

De Medusa Phorci filia in singulari.

10 Medusa filia Phorci, ut dictum est, cum spetiosissima mulierum esset, habuit inter alia sui decoris spectabilia, ut Theodontius asserit, crines non solum flavos, sed aureos, quorum splendore captus Neptunus cum ea concubuit in templo Minerve, ex quo concubitu Pegasus equus natus est; quam ob rem
 15 turbata Minerva, ne ignominia templo iniecta remaneret inulta, crines Meduse mutavit in angues, et sic ex pulchra monstruosa facta est. Cuius monstri cum fama volitaret undique, factum est, ut ad illud superandum veniret Perseus scuto Palladis armatus, qui ei caput abscidit, et cum volans remearet in patriam, caputque secum deferret Gorgonis, contigit quod cadentibus guttis sanguinis per solitudines Lybicas ex eis crearentur serpentes, quorum plenissima est Lybia. Medusam crines ha-
 20 buisse aureos ideo fictum reor, ut intelligamus eam fuisse ditissimam, cum per crines summantur substantie temporales, propter has autem substantias Neptunus, id est exterus homo,
 25 ut fuit Perseus, in concupiscentiam eius trahitur, et eam in templo Minerve opprimit, id est intra terminos prudentis consilii illam superat; quod etiam per scutum Palladis demonstratur, qui cristallinus erat, ut per eum summatur prudentis circum-
 30 spectio; habet enim hoc cristallum, ut reddat oculis intuentis quicquid extra se geritur; sic et dux discretus consilio, quid possint hostes agere, intuetur, et sic se tutum facit, dum illorum a se previsa frustratur consilia. Ex compressu autem prudentis

et exteri ducis oritur Pegasus equus, id est fama, ut in sequentibus, ubi de eo, patebit latius. Crines autem in serpentes vertuntur, quotiens quis ratione substantiarum suarum opprimitur; nam que consueverant splendoris esse causam, possidenti in
 104 b mordentes sollicitudines curasque vertuntur. | Caput enim tunc 5
 Meduse absciditur, cum substantiis spoliatur, per quas vivere et multa posse videbatur. Quod serpentes in Lybia ex sanguine capitis Meduse nati sint, ad roborandam figmenti speciem potius, quam ad aliquid significati tegendum dictum est. Testatur autem Eusebius in libro Temporum, hanc Medusam 10
 a Perseo preda divitiarum tracto superatam, atque regno divitiisque privatam, Cecrope Athenis regnante, dicitque a Dydimoscriptum in hystoria peregrina.

CAP. XII

De Albione IIII° et Borgione V^o filiis Neptumni.

Albion et Borgion, ut Pomponius Mela in libro Cosmographye testatur, filii fuere Neptuni. Ex quibus ipse idem talem recitat fabulam. Transeunte Hercule inter hostia Rodani et loca, que postea Mariana fossa dicta sunt, ei Albion et Borgion
 obvii facti sunt, eius impediennes transitum. Quam ob rem 20
 cum Hercules adversus eos inisset certamen, deficerentque ei tela, ab invocato patre eius Jove illi subsidium datum est, ymber scilicet lapidum, quorum adeo locus ille habundans est, ut facile pluisse existimes. Arbitror ego hos probos fuisse viros et advenas, cumque sibi ibidem sedes sumpsissent, timentes ne forte pellerentur, obviasse Herculi vel alteri venienti, 25
 a quo superati sunt, et iacentes passim lapides locum fabulose pluvie invenisse.

CAP. XIII

De Thara VI° Neptumni filio.

Tharam filium fuisse Neptuni Servius asserit, dicitque eum circa Sallentinorum confinia Tarentum olim inclitam civitatem condidisse, et a suo nomine nuncupasse. Esto Iustinus velle
 5 videatur a spuriiis Spartanorum conditam. Verum idem Servius ab eiusdem duce Phalanto non conditam, sed restauratam confirmat.

CAP. XIV

10 De Polyphemo Cyclope VII° Neptumni filio.

Polyphemus Cyclops, uti et reliqui Cyclopes omnes, filius fuit Neptuni ex Thoosa Phorci filia conceptus, ut in Odissea dicit Omerus: Ἀντίθεον Πολύφημον, οὗ κρᾶτος ἐστὶ μέγιστον Πάσιν ἐν Κυκλώπεωσ· Θόωσα δέ μιν τεκε νυμφῇ, Φορκυνος θυγάτηρ ἄλος ἀτρυγέτοιο μεδοντος etc. [Que latine sonant]: Antitheum Polyphemum, cuius potentia est magna omnibus in Ciclopibus; Thoosa autem ipsum genuit nympa Phorcinidos filia mari sine fece predominantis. Constat enim hunc inter Cyclopes notissimum et potentissimum fuisse, quem Ovidius Galatheam Syculam nynpham amasse describit, atque Acim eius amasium occidisse. Preterea eum unicum habuisse oculum volunt | et ingentis
 20 stature fuisse hominem, atque amplissimos in silvis Syculis servasse (greges), et postremo ab Ulixē privatum oculo. De quo Omerus in Odissea talem refert fabulam. Dicit enim, quod cum
 25 Ulixes vagus post Ylionis excidium, Lothophagis relictis, venisset in Syciliam, vidit ibi hominem villosum et hispidum greges mungentem, et ab antro suo solum amonentem lapidem, quem movere nequissent iuga boum XX; tandem cum antrum intrasset eius cum XII ex navalibus sociis, Polyphemoque percontanti narrasset, qui essent et unde venirent, orassetque
 30 eius in suis oportunitatibus favorem, a Cyclope superbe responsum est, cum diceret se Jovem non timere, eoque se

meliorem; et cum rogasset quonam navim liquissent, Ulixes
 perfidiam Cyclopi sentiens, respondit se cum sociis naufragium
 fecisse. Post que Cyclops, videntibus ceteris, captis duobus
 ex eis, illos ritu belve discerpit atque devoravit. Qua re
 commotus Ulixes cogitaverat eum occidere, sed advertens, quia
 tam ingentem molem ab hostio antri amovere nequisset, desti-
 tit. Cyclops autem, mane facto, duos alios comedit, et Ulixes
 cum reliquis in specu relicto, cum gregibus abiit. Ulixes autem
 clausus, ingentem baculum acuit, textitque fimo, et cum sero Cy-
 clops rediens duos insuper ex sociis occidisset Ulixis, obtulit ei
 Ulixes optimi vini cadum, misericordiam orans. Cyclops potato
 vino promisit misereri, si vinum iterum propinaret; quod post-
 quam factum est, cum tercio potasset, nomen petiit Ulixis.
 Qui illi se Utim vocari respondit, quod Latine sonat nullus.
 Cui Cyclops, loco muneris exhibiti poculi, te ultimum comedam.
 Tandem cum ob bibitum vinum Cyclops insuetus facile
 se solvisset in somnum, Ulixes sumpto stipite quem sepeliverat
 in fimum, eoque igne perusto, animatis in facinus sociis,
 incensum in oculum Cyclopi acri nisu impegere. Cyclops autem
 expectatus, ingenti clamori socios antro propinquos invocavit
 adiutores. Qui circum antrum querentes, quisnam illum infestaret,
 cum Cyclopem Utim respondentem audissent, arbitrati quia
 naturali egritudine gravaretur, abeuntes dixere, ut Neptunum
 patrem pro sospitate precaretur. Cyclops autem tristis
 cum amovisset ab hostio antri molem, pretendissetque brachia
 nequis hostium exiret antrum cum gregibus, prescrutatis singulis
 pecudibus, emittebat. Ulixes autem cum sociis cum se
 occisorum arietum pellibus contegissent, exivere antrum quadrupedes
 et a Cyclope incogniti, qui deductis ex pecoribus Cyclopi,
 festini ad naves abiire. Quos cum sensisset Cyclops,
 eiecta mole ingenti fere navim attigit. Ulixes autem ex tuto
 illi nomen aperuit suum. Quod cum audisset Cyclops: Heu,
 dixit, in vaticinium Tylemi Eurimedis Cyclopi tandem deveni.
 Ulixes autem abiit. Virgilius vero eius tam formam quam domum,
 narrante Achymenide uno ex sociis Ulixis, longe breviori
 carmine designat, dicens: Immemores socii vasti Cyclopi

in antro Deseruere; domus sanie dapibusque cruentis Intus
opaca ingens, ipse arduus altaque pulsat Sydera, dii talem
terris abvertite pestem, Nec visu facilis, nec dictu affabilis
ulli. Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro etc. His
5 ex Polyphemo premissis, ad intellectum intrinsecum veniendum
est, et primo videndum, quid Neptuni et Thoose filius dictus
sit. Circa quod ego arbitror prestante causam matre, regis Sar-
dinie filia, eum incognitum Syciliam advenisse; cuius cum occu-
passet partem seu forte totam incognitus, Neptuni dictus sit
10 filius, et tyrannus insule factus, aliam ob causam patrem me-
ruisse Neptunum; nam uti inexorabilis est Neptunus tempe-
state commotus, sic et inexorabiles sunt tyranni, ira aut cupi-
ditate commoti. Et quod hic ingentis forme, id est magne po-
tentie, dux gregum, id est populorum tyrannus fuerit, quod
15 oculus unus illi tantum fuerit ostendit; solam enim suam rem
tyranni curant, nil in deum, nil in proximum, nil in subactam
plebem respiciunt; homines vivos eviscerant atque corrodunt,
dum substantiis evacuant subditos, dum exiliis damnant, dum
innocuos cruciant. Hi tamen vino, id est blanditiis astutorum
20 hominum sopiuntur, et oculo obcecantur, dum nudantur sub-
stantiis et dominio. De Aci autem et Galathea satis supra
habitum est. Albericus autem de Polyphemo isto aliter sentire
videtur, dicens hunc Polyphemum vocari quasi multe lucis
hominem, ut cum Servio conveniat, qui dicit: multos dixisse
25 Polyphemum unum habuisse oculum, alios duos, alios tres,
sed totum fabulosum esse; quasi ipse velit unum tantum ha-
buisse. Et ideo asserit hunc prudentissimum fuisse virum, et
hunc in fronte | oculum habuisse, id est iuxta cerebrum, sed 105 a
ab Ulixē prudentia superatum; quod in Ulixis particularem
30 laudem concedi potest, ut, superato donis sensu tyrannico,
per polysenum eloquium et dolosas demonstrationes, oculati
hominis atque violentiam parantis manus effugerit.

CAP. XV

De Thylemo VIII° Neptumni filio.

Thylemus Eurimedes ex Cyclopibus unus, ut in Odissea ostendit Omerus, et ut ceteri dicuntur, sic et hic Neptuni filius, ex qua tamen matre nisi ea fuerit ex qua Eurimedes denominatur, non habetur. Hunc dicit Homerus senem fuisse et inter Cyclopes vaticinio valuisse, atque predixisse Polyphemo, quia ab Ulixē oculo privaretur.

CAP. XVI

De Bronte VIII°, Sterope X^o et Pyragmone XI°
Cyclopibus et filiis Neptumni.

Brontes, Steropes et Pyragmon Cyclopes insignes fuere, et, ut dicit Theodontius, ex Anphytrite coniuge Neptuni fuere filii. Hos artificiosos fuisse homines constat, et acri labore duratos, quos Vulcano ignis deo attributos, ut sub eo apud Lyparam insulam Jovis conficiant fulmina volunt, ut Virgilius in Eneida plurimo describit carmine. Quorum si rite volumus causam originis eorum et officiis demonstrare, pauca de necessitate premittenda veniunt; cum igitur Cyclopum due saltem videantur esse species, ne de una, quod de altera expositum est, intelligatur, veniunt distinguende. Prima est de qua supra ubi de Polyphemo, et illa, ut satis apparet, pessima. Secunda vero artificiosorum hominum est, ut apparebit in sequentibus. Et quoniam inter se discordes sunt, ut discordet interpretatio nominis gentilitii, quod commune habent, necesse est. Dicuntur igitur hi Cyclopes, qui artificiosi sunt homines, a ciclos, quod est circulus, et copis, quod est oculus, id est oculus circulatus. Seu ut brevius sententiam sequentes vocabulorum, circumspectus. Quod quidem artificem hominem esse oportet; nam si non sit, nequeunt congrue primis ultima respondere; et ideo consuevere circumspecti artifices antequam manum operi apponerent, mente

et principium et medium et ultimum intueri, ut fini debita possent prestari initia, et sic opus inchoare. Papias autem dicit ciclides artes a Grecis nuncupari, eo quod origo illorum sicuti circuli initium latens sit. Ex quo vocabulo dici Cyclo-
5 pes, tanquam ab arte artifex congrue dicere possumus. His premissis, cur Neptuni dicti sint filii videamus. Existimo quidem, eo quod ex mari seu aquis fere exemplaria rerum omnium artificiaturum sumpta videantur. A piscibus quippe sumptum volunt, quo ordine in pugnam acies deducantur. Ab
10 eisdem, quo pacto homines equique ferro tegantur, squamis eorum inspectis. A spina excarnificati piscis in litore ad construendas longas naves doctrina sumpta est. A bivaro construende domus et solaria artificium demonstratum. A testudine consumptis carnibus cythare compositio ostensa est, et tecto-
15 rum etiam documentum. A concis et spondilibus hostiorum atque valvarum flexuositates tradite, nec non et qualiter per circumflexos gradus in excelsas possimus turres ascendere. Sic ex quo pacto bucinas edere. In aquis preterea herbarum contextiones et productiones filorum exorte et interserere fila,
20 telasque texere demonstratum. Aque ad varietates telarum colore faciendas piscium sanguine prebuere prime. Motus earum primus musicam et tempora eius atque concentum meditantibus dedisse compertum est. Quid multa dicam? Innumerabilia sunt, que mare producit instruentia artificum ingenia, ex quibus
25 fit, ut merito artificiosos homines Neptuni filios nuncupemus, Cyclopesque vocemus. Et quantumcunque Hesiodo placeat, Plinio teste in libro Naturalis hystorie, hos, qui Dactili vocati sunt, in Creta fabricam ferrarim invenisse; dicit idem Plinius a Cyclopibus atque Calibis ferrum fuisse compertum. Cur autem
30 ex Anphytrite dicantur suscepti, puto a circumitione sonorum, cum undique perstrepant artificum sonus. Vulcani enim ideo traduntur obsequio, quia igne molliuntur dura ad usum artificis, et mollia solidantur, ut latius ostendetur, ubi de Vulcano tractabitur. Quod autem apud Lyparam fabrilia operen-
35 tur, dictum est ad ostendendum, quoniam ab artificibus loca artificio convenientia summenda sint. Quid queso faciet faber

ferrarius in palude? Quid piscator in monte? Quid agriculator in saxo? Quid in solitudine medicus? Nil equidem, et ideo in Lypara officinam fabrorum descripsit Virgilius, quia igneus locus sit, quo fabri molliunt era. Sed superest de nominibus rationem exquirere. Brontes enim, ut dicit Albericus, dictus est tonitru, quod fit tam sufflantibus follibus, quam etiam incudem verberantibus malleis. Sic et Steropes dicitur a fulgore, qui ex incendio nascitur. Piragmonem autem dicit ab incude calenti nomen sumpsisse, eo quod pyr ignis, agmon autem incus interpretetur. Et hec ideo his attributa sunt nomina, quia circa armorum artificium exerceantur; non enim talia darentur | navim vel templum, seu palatium construenti. Volunt postremo, eo quod telum Jovi fecissent, quo Esculapius ictus est, hos ab Apolline interfectos. Quod ego intelligo cum Apollo interpretetur exterminans, et humoris expulsor sit. Quod ignis etiam facit opifices tales, si tale opus continuent, cito deficere, eo quod tam labore assiduo, quam igne continuo ante tempus desiccetur humor, et deficient.

CAP. XVII

De Nausithoo XII° Neptumni filio, qui genuit Rixinorem et Alcinoum. 20

Nausithous Pheycum rex, ut in Odissea placet Omero, Neptuni fuit filius et Perivie nynphe, dequo et eius prole sic ipse idem scribit: Ναυσίθοον μὲν προτα Ποσειδάων ἐνοσίχθων Γείνατο καὶ Περιβοία, γυναικῶν εἶδος ἄριστη, Ὀπλοτατη θυγατηρ μεγάλητορος Εὐνμέδοντος etc. [Que latine sonant]; Nausithoum quidem primo Neptunnus terram movens genuit, et Perivia 25
feminarum specie optima iunior filia magnanimi Eurimedontis. De hoc autem nil aliud reperitur, nisi quod Rixinorem et Alcinoum filios habuerit.

CAP. XVIII

De Rixinore Nausithoi filio, qui genuit Arithim.

Rixinor filius fuit Nausithoi, ut in Odissea sic ait Omerus: Ναυσίδοος δ'ἔτεκε Πηξήνορα etc. [Que latine sonant]:

5 Nausithous autem genuit Rixinorem. Hic Rixinor, ut idem dicit Omerus, coniugem sumpsit, et suscepta ex ea filia unica, quam Arythim nominavit, ab Apolline percussus occubuit, puto febre exterminatus fuerit.

CAP. XIX

10 De Arythi Rixinoris filia et Alcynoi coniuge.

Arythis, ut in Odissea scribit Omerus, filia unica fuit Rixinoris, quam Alcynous Rixinoris frater et Pheycum rex sumpsit in coniugem, et ex ea Naüsytheam filiam et tres filios suscepit. Ad hanc Ulixes ductu et consilio Palladis, transfor-
15 mate in effigiem Calpis virginis, a Calystone nynpha veniens naufragus accessit, et multa illi interrogatus exposuit, et tandem honorifice ab ea susceptus est.

CAP. XX

20 De Alcynoo filio Nausithoi, qui genuit Nausithaam et Laodamantem et Alyoum et Clitonium.

Alcynous rex Pheycum, ut in Odissea dicit Omerus, filius fuit Nausithoi regis et vir Arythis. Ad hunc autem in convivio sedentem venit Ulixes, naufragium passus, et ab eo honorifice susceptus est, eique coniugium Nausithee oblatum, demum
25 data ingentia munera, et navis que illum in patriam reportaret parata, sociique navales prestiti.

CAP. XXI

105 d

De Nausithaa (Alcynoi) regis filia. |

Nausithaa filia fuit Alcynoi et Arytis, ut testatur Omerus. Que cum exisset civitatem cum pedissequis suis, ivissitque ad flumen lotura vestes, factum est, ut videret Ulixem naufragum nudum in litore et frondibus arborum circumtectum, et ab eo suppliciter exorata, ut illi cibum daret, et vestes postulata concessit, et inde illi suasit, ut ad patriam suam et ad regiam domum post se accederet, uti postea factum est; prout plene in Odissea narrat Omerus.

5

10

CAP. XXII

De Laodamante et Alyoo et Clitomo filiis Alcinoi regis.

Laodamas, Alyos et Clitomus filii fuere Alcynoi regis et Arithis, Omero teste in Odissea. De quibus nil preter generales laudes inclite iuventutis eorum reperitur, et quod Ulixem una cum patre Alcynoo et matre eorum honoraverint, eique munera dederint.

15

CAP. XXIII

De Melione XIII° et Actoryone XIII° Neptunni filiis.

Melion et Actorion Neptuni fuerunt filii, ut in Yliade scribit Omerus. Inducit enim Nestorem senem Patroclo dicentem se adhuc iuvene bellum habuisse adversus Arcades, et multos interemisse, et ni Neptunus Melionem et Actorionem filios suos caligine occultasset, eos eque cum aliis occidisset.

20

CAP. XXIV

De Aone XV° Neptunni filio.

Aon, ut dicit Lactantius, filius fuit Neptuni, et ab eo dictam affirmat Aoniam, que quidem pars est Beotie. Theodotius vero hoc idem asserit, Aonemque dicit ex Apulia factione suorum pulsum navigio venisse Euboeam et inde se in Boetiam detulisse, ibique rudibus adhuc populis in montanis imperasse, et illos Aonas una cum montibus ex suo nomine nuncupasse. A quibus Neptuni filius habitus est, cum Onchesti cuiusdam ditissimi hominis Apuli fuisset filius ex Parichia coniuge.

Cap. XXV

De Mesappo XVI° Neptunni filio, a quo Emnius poeta.

Mesappus filius fuit Neptuni, ut dicit Virgilius: At Mesappus, equum domitor, Neptunnia proles, Quem nec fas igni cuiquam nec sternere ferro etc. Hic enim, ut idem testatur Virgilius, Turno adversus Eneam auxilia duxit. Quem secuti sunt Fescennini, Equi, Falisci, et qui Soractis habitabant montem et Cimini silvas et lacus, et insuper Capeni. Hunc tamen dicit Servius per mare ad Ytaliā venisse, et inde Neptuni filium dictum. Eum autem invulnerabilem | ferro, eo quod nunquam in bello perierit, ab igne vero immunem, eo quod Neptuni filius, quem deum constat esse aquarum. Ab isto dicunt Emnium poetam dicere se originem ducere, eumque equorum domitorem dictum, quia animalia sint a Neptuno producta.

CAP. XXVI

De Busyri XVII° Neptunni filio.

Busiris Neptuni fuit filius ex Lybia Epaphi filia susceptus, ut in libro Temporum ait Eusebius. Hic autem, ut dicit Augu-

stinus in libro De civitate dei, regnante Danao Argivis, vel rex, vel potius tyrannus suis diis hospites immolabat. Quem Servius ab Hercule occisum dicit, eo quod cum apud illum divertisset, ut alios sic et eum voluisset occidere. Et idem Servius asserit huius Busiris laudes ab Ysocrate descriptas. 5

CAP. XXVII

De Pegaso equo XVIII° Neptunni filio.

Pegasus equus alatus, ut testantur Servius et Lactantius, filius fuit Neptuni et Meduse, in templo Palladis conceptus; ut supra ubi de Medusa. Ovidius autem eum natum dicit ex sanguine cadente ab exciso Meduse capite, ut ubi De fastis dicit: Creditur hic cese gravido cervice Meduse Sanguine respersis prosiluisse comis. Quam Ovidii opinionem Fulgentius sequitur et Albericus. Hunc preterea non solum velocissimum sed volucrem aiunt fuisse eodem Ovidio teste: Huic supra nubes et subter sydera lapso Celum pro terra, pro pede penna fuit etc. Eumque dicunt pede Castalium Musis effondisse fontem, ut idem fert Ovidius: Fama novi fontis nostras pervenit ad auras Dum Medusei quem prepetis ungula rupit. Et paulo infra: Vera tamen fama est, et Pegasus huius origo Fontis, et ad latices deduxit Pallada sacros etc. Hunc insuper dicunt Bellorophontem adversus Chimeram monstrum euntem tulisse. Sic et Perseum dum ad Gorgones ivit. Anselmus vero, ubi De ymagine mundi, huic equo quedam addit, que ab alio nomine dicta comperi. Dicit enim illi cornua esse, eumque igneum habere anelitum et ferreos pedes, ut totus monstro sit similis. Illum postremo inter sydera locavere. Ovidio teste: Iamque indignanti nova frena receperat ore, Cum levis Aonias ungula fecit aquas. Nunc fruitur celo quod pennis ante petebat; Et nitidis stellis quinque decemque micat etc. Nunc his appositis, quid sensisse potuerint veteres, exquirendum est. Ego hunc equum famam rerum gestarum arbitror, cuius velocitas per cursum et volatum equi huius designatur. Qui ideo Neptuni et Gorgonis dicitur filius, quia ex gestis in mari et terra fama 106 b

oriatur. Quod in templo Palladis conceptus sit, ideo fictum puto, quia ex discrete et consulte gestis recte fama oritur; ex fortuitis autem nemini iure fama debetur, ex temerarie factis potius debetur infamia. Quod huic equo pedes sint
5 ferrei dictum puto, ut demonstretur quoniam in circumcendo nunquam fame deficiant vires. Cornua vero apponuntur ei, ut famosorum comprehendatur elatio. Sic et anelitus igneus, ut gerulorum fervens dicendi desiderium cognoscatur. Eum Castalium effondisse fontem satis manifeste declarat, quia cupidine fame atque glorie temporalis a non nullis affectio ponitur
10 omnis, ex qua quotiens optatum consequitur, totiens fons Castalius, id est, habundans dicendi materia oritur, que quoniam poetarum est, Musis ideo dicitur consecratus hic fons. Eum autem Bellorophontem et Perseum gessisse ad assumptas expeditiones, eo dictum dici potest, quia cupidine glorie in id
15 delati sunt, quod egerunt. Seu, ut quidam volunt, ad id delati sunt navibus, quibus alatus equus erat insigne. Albericus peregrinam de hoc equo scribit opinionem ex Fulgentii fonte sumptam. Dicit enim eum dictum Pegasus a pege Grecum,
20 quod Latine fontem sonat, eumque esse fluviorum omnium commune nomen, et hinc vult flumen, id est pege, equum esse Neptuni, id est ex Neptuno genitum, cum ex mari omnia nascantur flumina, et per alas velocitatem fluminum designari, et a pege vult pagos dici, quos veteres iuxta flumina semper
25 ponere consueverant; et inde pagani quasi ex uno pege, id est fonte vel flumine potantes; et sic fontem quem dicimus a Pegaso pede factum, a Neptuno procedere sentiemus. Sed quid circa hunc equum et fontem sentiat Fulgentius, qui latissime scripsit, paucis apponendum est. Dicit ergo Pegasus ex
30 Meduse sanguine nasci, eo quod in figura fame constitutus sit; nam cum virtus terrorem decidit famam generat, quem ideo volucrem dicit, quia, ut dictum est, et fama volucris sit. Fontem autem Musis ungula aperuisse ideo fingitur, quia Muse ad describendam | heroum famam, aut antiquorum gesta, aut
35 priorum dicta sequantur. Preterea dicit idem Fulgentius Pegasus interpretari eternum fontem, quod arbitror, quia fama egregiorum hominum indeficiens sit.

CAP. XXVIII

De Nictheo Neptuni XVIII° filio, qui genuit Anthyopam et Nictiminem.

Nictheus, ut ait Lactantius, filius fuit Neptuni, et, ut Theodontius asserit, ex Cyleno filia Athlantis susceptus. Hunc dicit Lactantius Ethyopie fuisse regem, et Anthyopiam et Nictiminem filias habuisse, eumque secundum quosdam a Nictimine illecebri amore dilectum, cum qua cum opere nutricis concubisset ignarus, scelere cognito, eam voluit, ni aufugisset, occidere. Alii vero contrarium dicunt, eum scilicet infauste Nictiminem dilexisse, eamque, cum illi vim vellet inferre, aufugisse. Quod is Neptuni filius fuerit possibile est, cum fere contemporaneus evo Neptuni hominis videatur. Si autem non sit, ea ratione Neptuni filius dici potest, qua dicuntur et ceteri.

CAP. XXIX

De Anthyopa Nycthei filia et matre Amphyonis et Zethi.

Anthyopam dicit Lactantius Nicthei regis fuisse filiam, cui Theodontius addit ex Amalthea Cretensi nynpha. Hanc, ut dicit Theodontius, Nictheus Lyceo Thebarum Egyptiarum regi dedit uxorem. Lactantius autem dicit eam vi ab Epapho Jovis filio stupratam. Alii dicunt a Jove. Quod cum sensisset Lyceus, ea abdicata, superinduxit Dyrce. Que ab eo impetravit ut illam in carcerem poneret. Verum cum tempus partus advenisset, miseratione deorum fractis vinculis aufugit in Cytheronem, et Anphyonem Zethumque peperit, et exposuit. Quos cum pastores educassent et iam eis pubescentibus cognoscerentur a matre, ab eadem sui generis certiores facti Lycum occidere et Dyrce indomito alligavere tauro, et matrem in suam dignitatem restituere. Hanc historiam abusio nominum implicuit, et quoniam in precedentibus ubi de Anphione latius dictum est, reiterare non curo.

CAP. XXX

De Nictimine filia Nicthei.

Nyctimen Nicthei regis et Almathee fuit filia. Hanc aiunt
 seu patrem amaverit, seu ab eo amata sit, dum illius arma
 5 fugeret, miseratione Minerve in avem sui nominis versam et
 in eius tutelam susceptam; cuius figmenti talis potest esse ratio:
 Nictiminem prudenti usam consilio, seu sui criminis, seu pa-
 terni verecundia, nunquam post scelus in lucem comparuit,
 et inde noctua dicta est. Quod in tutelam Minerve venerit,
 10 ubi de Minerva explicata ratio est.

CAP. XXXI

De Yrceo XX° Neptuni filio.

| Yrceus, ut Theodontius dicit et Paulus, filius fuit Neptuni 106 d
 ex Alcione filia Athlantis susceptus, ex quo nil aliud memini
 15 me legisse.

CAP. XXXII

De Pelya XXI° Neptuni filio, qui genuit filias et Acastum.

Pelyas filius fuit Neptuni et Tyro nynphe filie Salmonei
 regis Salamine, ut in Odissea satis extense describit Omerus.
 20 Dicit enim hanc consuevisse circa ripas Enyphei fluminis de-
 lectari; quam ob rem Neptunus, Enyphei sumpta forma, vir-
 ginem cepit, et cum ea concubuit, et ex eo concubitu geminos
 genuit Pelyam scilicet, et Neleum. Tyro autem postea nupsit
 Crythio. Pelye autem apud Thesaliam regnanti, ut dicit Lactan-
 25 tius, ab oraculo responsum est: tunc illi propinquam mortem
 fore, cum eidem Neptuno patri sacrificanti aliquis pede nudo
 superveniret in sacris. Cui annua sacra peragenti supervenit
 Jason nepos altero pede nudus; celeranti enim ad sacrum in limo
 fluminis calciamentum retentum est. Quod cum vidisset Pelyas,

oraculi memor, confestim non tantum sibi, sed filiis timens propter egregiam Jasonis virtutem, eidem Jasoni suasit, ut expeditionem in Colcos ad gloriam sui nominis consequendam assumeret, existimans, ut fama ferebatur, arduum nimis et difficile aureum vellus posse surripere, et sic eum facile perit-
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

CAP. XXXIII

De filiabus Pelye.

Filias Pelye regi fuisse satis constat, Ovidio inter alios
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

CAP. XXXIV

De Acasto Pelye filio.

Acastus, teste Seneca poeta in tragedia Medee, Pelye fuit filius; dicit enim sic: Terrore pavidum, quippe te pene expetit
 5 Letoque Acastus regna Tessalica obtinens. Senio trementem debili atque evo gravem Patrem peremptum queritur et cesi senis Discissa membra, cum dolo capte tuo Pie sorores impium auderent nephas etc. Verba sunt Creontis ad Medeam.

CAP. XXXV

10 De Neleo XXII° Neptuni filio, qui genuit Nestorem, Periclimenonem, Cromium et Pyro puellam.

Neleus Neptuni filius ex Tyro, ut supra ubi de Pelya monstratum est. Qui, ut scribit Omerus, a Pelya fratre pulsus ex Thesalia Pylon condidit, et ibidem habitavit deorum cultor.
 15 Huic fuit coniunx Cloris Anphyonis Orcomeni regis filia, ex qua, ut idem dicit Omerus, suscepit Nestorem, Periclimenonem, Cromium, et Pyro feminam, et alios usque in XII, sed eorum nomina non habemus.

CAP. XXXVI

20 De Nestore Nelei filio, qui genuit Anthilocum, Pysistratum, Trasymedem, Echephronem, Stratium, Perseum, Aritum et Polycastim feminam.

Nestor filius fuit Nelei ex Clori coniuge, ut dictum est. Cui XII fuere fratres, ut testatur Ovidius dicens: Bis sex
 25 Neleides fuimus, conspecta iuventus etc. Fuit enim homo hic etate longevus, ut ipsemet tempore Troiani belli fatetur apud Ovidium dicens: Spectatorem operum multorum reddere, vixi Annos bis centum, nunc tertia vivitur etas etc. Bellicosus

preterea fuit; nam inter alia, vivente adhuc patre, eo existente iuenculo, bellum adversus Epyos gessit, et multos in pugna peremit, Omero teste in Yliade. Postea vero cum Theseo in nuptiis Perythoi fuit in certamine adversus Centauros. Et, ut de reliquis taceam, cum Grecis apud Troiam arma senex gessit, et sepe Troianis obvius fuit in pugna. Fuit insuper facundia
 107 b celebris adeo, ut sepe principum mitigaret iras | et in concordiam discordes reduceret. Huic Euridices filia Clymenii, ut dicit Omerus, coniunx fuit, ex qua septem filios et filiam unam suscepisse idem testatur Omerus. Quo tamen fine subtractus sit, legisse non memini.

CAP. XXXVII

De Anthiloco Nestoris filio.

Anthilocus filius fuit Nestoris et Euridicis, ut apparet per Omerum in Odissea, qui scribit Pysistratum Nestoris filium in domo Menelai apud Lacedemoniam mortem eius flentem. Nam secutus patrem ad Troianum bellum, ibidem in pugna, dum viriliter ageret, a Mennone Aurore filio occisus est.

CAP. XXXVIII

De Pysistrato Nestoris filio.

Pysistratus filius fuit Nestoris et Euridicis. Hunc autem Nestor dedit in socium Thelemaco Ulixis filio, volenti ire Lacedemoniam, interrogaturus Menelaum, nunquid aliquid de Ulixе patre sciret.

CAP. XXXIX

De Trasymede Nestoris filio.

Trasymedes Nestoris fuit filius et Euridicis, quem secum Nestor, ut testatur Omerus, duxit in Troianum bellum.

CAP. XL

De Echephrone, Stratio, Perseo et Aritho filiis Nestoris.

Echephron, Stratios, Perseus et Arithos filii fuere Nestoris
et Euridicis. Quos ideo in unum iunxi, quia nil particulare
5 de aliquo eorum legerim.

CAP. XLI

De Polycaste Nestoris filia.

Polycastis filia fuit Nestoris et Euridicis, iunior ex filiabus
Nestoris, Omero teste, et sic apparet eum alias habuisse, qua-
10 rum ego nomina non cognovi, nec de ista aliud audivi.

CAP. XLII

De Periclimenone Nelei filio.

Periclimenon Nelei filius fuit et Cloris, ut Ovidius testa-
tur, affirmans huic a Neptuno avo concessum, ut posset se in
15 quas vellet transformare figuras. Ex quo factum est, quod cum
Hercules in ultionem Epyorum adversus Messanos atque Pylios
et Elypios acri dimicaret pugna, hic forte occisorum fratrum
dolore commotus, in avem versus, Herculem uncis pedibus
infestaret plurimum, et ut Hercules illum volitantem sagicta
20 interemeret. Hunc vertibilem in quam vellet formam, nil aliud
intelligo quam eius membrorum agilitatem, qua tanquam cer-
vus saltabat, currebatque uti volasset avis et huiusmodi faciebat.
Eum autem volitantem occisum credo volucris cursu fugientem.

CAP. XLIII

De Cromio Nelei filio.

Cromius Nelei fuit filius et Cloris, ut etiam affirmat Omerus. Qui quidem ea in pugna, | quam Pylîi et Messeni adversum Herculem gesserunt, cum decem fratribus suis occisus est, ut satis etiam demonstrat Ovidius in maiori volumine.

CAP. XLIV

De Pyro Nelei filia et Biantis coniuge.

Pyro virgo Nelei et Cloris filia fuit, ut in Odissea scribit Omerus. Hec, ut idem asserit, adeo formosa fuit, ut illius fere omnes Grecorum nobiles optarent coniugium, eamque Neleo postularent. Qui nulli illam iungere voluit, ni sponderet ab Yphiclo matris Nelei patruo boves auferre, quos detinebat et dare negabat. Et cum nemo sponsionem hanc facere auderet, Melampus, vates ea tempestate clarus, Bye fratri suo ostendit post tempus fieri posse, ut ab Yphiclo deducerentur boves quos pascebat Neleus, suasitque illi sponsionem, ut tam spectabilis virginis coniugium consequeretur. Byas autem, fratri credens, spopondit Neleo quod petebat; et dum circa recuperationem boum conaretur, Yphicli iussu captus et carceratus est. Post tempus autem dimissus boves reduxit, et Pyro habuit in uxorem. Hec fere in textu Omeri continentur. Ultra quem dicebat Leontius, quod cum Byas per annum in carcere servaretur, sensit trabes domus vermes fecisse, quos vulgo dicimus tarmos, concepitque ob viciatas trabes secuturam ruinam; quam cum prenuntiasset Yphiclo, meruit libertatem. Tandem cum interrogasset Yphiclus, filios non procreans, quid ad procreandos esset agendum, suasit illi, ut serpentis potaret venenum. Quo facto concepit uxor Yphicli et filium in tempore peperit. Quo beneficio ab Yphiclo illi restituti sunt boves. Quibus deductis, ut dictum est, Pyro deduxit uxorem, que illi peperit Anthyphatim et Manthyonem.

CAP. XLV

De Cygno XXIII° Neptuni filio.

Cignus filius fuit Neptuni, ut affirmat Ovidius: Jam leto proles Neptunia Cignus Mille viros dederat etc. Hic, ut idem
 5 dicit Ovidius, habuerat a patre ut ferro invulnerabilis esset, qua commoditate audax factus Troianis auxiliator, multis ex Grecis cesis, adversus Achillem inivit certamen. Qui cum illum gloriantem se cerneret, quod ferro vulnerari non posset, sumpto
 ingenti lapide in eum fessum atque iam | crebris ictibus atto- 107 d
 nitum iecit. Cignus autem gravi impulsus ictu cecidit, quem confestim Achilles occupavit, et genu pectus eius premens, et manibus guttur in mortem ire coegit. Qui evestigio a patre in avem sui nominis mutatus, arma reliquit Achilli. Horum figmentorum talis expositio esse potest. Neptuni filius dictus
 15 est Cignus forsan ob candorem cutis et membrorum agilitatem, cum hi qui humidi sunt complexionem, que a Neptuno humiditatis patre procedit, colore sint candidi, et ut pluma molles cute, cui humiditati si proportionem debita immixtus sit calor, hi tales optima membrorum agilitate fruuntur; ex quo fit, ut
 20 docti in evitandis ictibus, ut quosdam vidimus, ferro feriri nequeant, et ut lassitudine vincantur necesse est, si sit qui tales superare velit. Quod autem avis factus sit sui nominis, intelligendum, quod eo mortuo nil de eo apud mortales superfuerit preter volatile nomen.

CAP. XLVI

De Grisaore XXIII° Neptuni filio.

Grisaor, ut in libro De originibus rerum affirmat Rabanus, Neptuni fuit filius, nec de eo amplius.

CAP. XLVII

De Otho XXV° et Ephyalte XXVI° Neptunni filiis.

Othus et Ephyaltes, ut asserit Servius, filii fuerunt Neptuni ex Yphimedia Aloy Tytanis coniuge, quam idem Neptunus oppressit, ut in Odissea testatur Omerus. Hanc tamen Yphimedium Paulus vocat Electrionem, Theodontius autem Epymeidam. Hi autem quoniam ex uxore Aloy nati sunt, ut plurimum Aloyde appellantur, sicut et sepe Herculem a victrico Anphytrioniadem appellamus. Hi quidem VIII digitis singulis mensibus crescere videbantur; quam ob rem parvo in tempore mole ingentis corporis mirabiles facti sunt. Dicit enim Omerus his ideo tam grande incrementum fuisse, eo quod a terra nutrentur, eosque non amplius VIII annis vixisse, et, eorum designans magnitudinem, dicit novem brachiorum amplitudinem habuisse, longitudinem vero VIII passuum. His insuper dicit Omerus in Yliade bellum fuisse adversus Martem, eumque ab eis captum atque catenis vincitum et in carceribus XIII mensibus | detentum, et ni Juno Mercurio iniunxisset, ut pro liberationem eius ageret, in carceribus defecisset. Qui Mercurius clam eum rapuit, et sic liberatus est. Quod Claudianus tangit ubi De laudibus Stilliconis, dum dicit: Cum gemini fratres genuit quos asper Alous Martem subdiderint vinclis etc. Hi preter ea ab Aloo victrico in gigomantiam, cum ipse gravatus senio ire non posset, missi sunt. Qui ibidem, ut quibusdam placet, cum reliquis a Jove fulminati periere, et Ephyalti Ethna mons superimpositus, Otho autem mons quidam Cretensis. Alii vero dicunt, inter quos Omerus, eos ob magnitudinem corporis ausos montes montibus imponere celumque affectare; sed, ut in Odissea dicit Omerus, imberbes adhuc ab Apolline sagictis occisos. Quos Virgilius dicit apud Inferos detrusos, aiens: Hic et Aloydas geminos immania vidi Corpora, qui manibus magnum rescindere celum Aggressi superisque Jovem detrudere regnis etc. His predictis, fictionum sensus aperendus est. Dicebat autem Barlaam hos duos fuisse fratres ingentis

potentie Aloy filios, sed ideo Neptuni dictos, quia preter men-
 suram omnem humanorum corporum excreverant, quod ad
 Neptunum spectare volunt ingentia producere corpora, eosque
 tantum VIII annis regnasse; et ideo a Terra nutritos dicunt,
 5 quia maximos proventus ex his que possidebant assumerent,
 et adversus Jovem, in Olympo monte habitantem, bellum se-
 cundum hystorias habuisse, et in eo bello iuvenes defecisse
 egritudine pestifera ambo, et hinc sumptum eos ab Apolline
 sagictis occisos. Alii vero dicunt hos cum Saturno adversus
 10 Jovem fuisse, et non nullas arces extullisse, et ultimo viribus
 Jovis quando in Flegra pugnatum est, cum aliis multis cesos.
 De captivo Marte nil repperi. Arbitror ego sic explicari posse.
 Martem insignem aliquem fuisse virum militari disciplina in-
 structum, et bellicosum atque robustum, horum hostem, qui et
 15 si potens esset, tamen ut sepe contingit maiores succumbere,
 et obtinere minores, ab eis captus et carceratus est; et cum
 liberationi eius nullus adinveniretur modus, Mercurius, id est
 fraus, quia furum deus, qui clam et fraude furantur, Junone
 iniungente, id est pecunia, qua forte cor|rupti custodes, astutia 108 b
 20 Mercurii Mars liberatus est.

CAP. XLVIII

De Egeo XXVII° Neptuni filio, qui genuit Theseum et Medum.

Egeus Athenarum rex, filius fuit Neptuni, Theodontio
 affirmante, et marinus deus. Huic, dicit Paulus, due fuere co-
 25 niuges, quarum prima dicta est Ethra filia Pycthei regis
 〈Trohezenis〉, ex qua Theseum suscepit. Secunda, ut testatur
 Ovidius, fuit Medea profuga, quam a Jasone repudiatam atque
 fugientem, non solum suscepit hospitio, sed illam etiam sibi
 matrimonio copulavit, et ex ea, ut placet Justino, Medum filium
 30 suscepit. Successit quidem in regno Pandioni regi, quem
 Theodontius secundum veritatem dicit eius fuisse patrem, et,
 eo regnante, multa incommoda Atheniensibus evenere. Nam
 inter alia bellum Mynois regis Cretensium, quod in vindictam

Androgei filii sui indigne occisi moverat, diu tulere; ultimo cum succubuissent, in has a Mynoe deducti sunt leges, ut, scilicet annis singulis, VII nobiles iuvenes ad Mynotaurum Cretam mitterentur. Qui tribus annis forte missi sunt, quarto autem sors cecidit in Theseum, qui maximo Egei patris dolore 5 navem conscendit iturus, et cum omnia navigii ornamenta nigra essent, et navis velum, habuit in mandatis a patre, ut si contingeret in agendis eum felicem obtinere exitum, rediens navi album imponeret velum, amoto nigro, ut a longe fortunium suum nosceret. Theseus autem Adryane consilio victor, 10 mandatorum immemor, non amoto nigro velo, redibat. Egeus excelsa turri prospectans, nigrum videns velum, Theseum mortuum arbitratus, ex turri se deiecit in mare, et mortuus ab Atheniensibus liberatis et Neptuni filius et maris deus in solatium Thesei consecratus est. 15

CAP. XLIX

De Theseo Egei filio, qui genuit Ypolitum, Demophontem et Anthigonum.

Theseus inclitus Athenarum rex fuit Egei regis filius et Ethre. Ingentis atque generosi animi iuvenis plura memoratu digna peregit, adeo ut inter Hercules plurimos nominetur unus. 20 Hic quidem ante alia cum Hercule ab Euristeo misso adversus Amazones expeditionem suscepit, ut dicit Iustinus, et cum multas occidissent atque cepissent, cepere inter alias Menalippem atque Ypolitem Anthy|ope regine sorores. Sed Hercules 108 c pro armis regine Menalippem sorori restituit. Theseus vero 25 Ypolitem, que sibi in sortem prede contigerat, sumpsit uxorem, ex qua Ypolitum filium suscepit. Preterea ingenti virtute, ut refert Statius, Creontis Thebani regis superbum retudit imperium, egitque que prohibebat officia funeralia, possent occisis in bello regibus exhiberi. Et taurum, ab Euristeo Attice terre 30 immissum cuncta vastantem, apud Marathonem interfecit. Sic Scyronem latronem hospites suos, dum resideret in scopulo, aut lavare sibi pedes, aut se adorare cogentem, eosque in-

cautos precipitantem in mare. Et Procastem eque latronem
 super Cephyso flumine habitantem, et nocte suos hospites
 trucidantem, superavit atque occidit. Helenam insuper Castoris
 atque Pollucis sororem virginem, celestis pulchritudinis insi-
 5 gnem, in palestra ludentem rapuit. Minotaurum interemit et
 Athenas a turpi servitio liberavit. Adrianam atque Phedram
 Mynois filias patri surripuit, et Adriana relicta, Phedram sibi
 coniugio copulavit, ex qua quosdam filios suscepit. Athenien-
 ses per diversa passim vagantes in patriam revocavit, et in
 10 formam civium sparsos agresteque reduxit. Et, ut placet Plinio
 ubi De hystoria naturali, primus federa adinvenit. Adversus
 Centauros, in nuptiis Perythoi amici sui, egregie pugnavit,
 eosque superavit, illicque comes ad Inferos usque ad rapiendam
 Proserpinam ivit, sed minus feliciter ex hoc illi successit; nam
 15 Perythoo a Tricerbero Orci cane trucidato, mortis ipse in pe-
 riculo fuit, ni forte supervenisset Hercules, qui illum a discri-
 mine liberavit et reduxit ad superos. Et Athenas rediens coniu-
 gem querulam accusantemque falso de stupri interpellatione
 Ypolitum comperit, quem fugavit, et quantum in eo fuit occidit.
 20 Postremo iam senex a civibus suis pulsus, exul apud Schyrum
 minorem insulam diem clausit, cum annis XXVIII Athenien-
 sibus imperasset. Has eius laudes fere omnes Ovidius paucis
 testatur carminibus, ubi dicit: Ingenium faciente canunt: te,
 maxime Theseu, et infra per undecim versus.

25

CAP. L

De Ypolito Thesei filio, qui genuit Virbium.

Ypolitus Thesei et Ypolites Amazonis fuit filius. Hic cum
 venationibus, celibem vitam ducens, vacaret, et omnino con-
 stanti animo mulieres sperneret, a Phedra noverca, absente
 30 Theseo, amatus est, desiderio cuius, cum obtemperare noluis-
 set, Theseo redeunti ab ea accusatus est. Qui, in furorem versus,
 filii necem optavit. Verum Ypolitus timens, conscenso curru,
 fugam cepit. Quo fugiente, fortuitu phoce, que in litus exive-

rant, audientes equorum strepitum, dum sese in mare fugientes precipitant, equos exterruere Ypoliti. Qui per scopulos adversus eius imperium viresque currum trahentes, atque vi eius conpagem dissolventes omnem, infelicem iuvenem loris implicitum adeo per abrupta traxere, ut pro mortuo a circumvicinis collectus sit. Esto poete omnes, et signanter Seneca in tragedia eiusdem Ypoliti, laceratum atque discerptum omnem asserant et occisum. Qui tandem opere atque subsidio Esculapii, quasi ab Inferis in sanitatem pristinam non absque longo labore revocatus est. Que quidem testatur Virgilius dicens: Namque ferunt fama Ypolitum, postquam arte noverce Occiderit patriasque explerit sanguine penas Turbatis distractus equis, ad sydera rursus Etherea et superas celi venisse sub auras, Peoniis revocatum herbis et amore Diane etc. Constat igitur ex eventu fabule locum datum, Theseum scilicet a patre habuisse, ut ter posset optare quod vellet, et quia nunc filium optasset occidi, phocas a patre emissas in litus. Ypolitus autem ne terciam patris experiretur iram, qui ante Ypolitem matrem eius occiderat, et nunc eo inaudito eum querebat in penam, Atticam terram liquit et in Ytaliam venit, haud longe a loco, ubi postea condita Roma, et, mutato nomine, se Virbium appellari iussit, quia bis vir fuisset, semel ante eventum, et iterum postquam beneficio Esculapii in vitam videbatur revocatus; et ideo dicit Virgilius: At Trivia Ypolitum secretis alma recondit Sedibus, et nynphe Egerie nemorique relegat, Solus ubi in silvis Ytalis ignobilis evum (Exigeret), versoque (ubi), nomine Virbius esset etc. Ibi autem dicit Theodontius oppidum construxit, quod ex nomine sumpte coniugis Ariciam appellavit. Dicit preterea idem Theodontius falsum esse Ypolitum celibem vitam egisse, quin imo secreto amore Ariciam nobilem Attice regionis feminam adamavit, quam Dianam, eo quod venationibus vacaret, vocabat, et se Dianam colere asserebat, et opere huius Aricie factum dicit, ut ab Esculapio sanaretur, cum mortuum illum arbitra- retur Theseus.

CAP. LI

De Virbio Ypoliti filio.

Virbius filius fuit Ypoliti et Aricie, post Ypoliti fugam ex Actica susceptus. Qui cum adolevisset, Enea Ylione deleto in Ytaliā veniente, a patre missus est in subsidium Turni, prout describit Virgilius: Ibat et Ypoliti proles pulcherrima bello Virbius, | insignem quem mater Aricia misit, Eductum 109 a Egerie lucis etc. De eo autem nil aliud habemus.

CAP. LII

De Demophonte Thesei filio.

Demophon, ut Theodontius asserit, filius fuit Thesei ex Phedra. Hic quidem cum ceteris Grecis in bellum Troianum ivit. Ylione autem deiecto, dum rediret in patriam, tempestate in Traciam delatus, a Phillide Ligurgi regis filia hospitio et lecto susceptus est. Et cum aliquandiu secum fuisset, audito quod Mnesteus Athenarum rex, agitatus procellis, et nausea vexatus maris, appulisset ad insulam Melos, et ibidem clausisset diem, regni cupidine tractus, impetrata per tempusculum licentia a Phyllide, resarcitis navibus, Athenas rediit, et post 20 XXIII annum paterni exilii, ut dicit Justinus, Athenarum regnum assumpsit, neque de reditu curavit ad Phyllidem; et cum annis XXXIII regnasset, mortuus est. Cui successit Osyn-tes; utrum hic eius fuerit filius incertum habeo.

CAP. LIII

De Anthigono Thesei filio.

Anthygonus, ut dicit Theodontius, filius fuit Thesei et Phedre, et, ut dicit Barlaam, natu maior Demophonte, et post fugatum ab Atheniensibus patrem fere adhuc pubes ab Athe-

niensibus assumptus, et rex factus Mnesteusque vocatus. Qui Troiam vadens, non satis de ingenio Demophontis fidens, eum secum traxit. Hic rediens tempestate actus nimia apud insulam Melos expiravit.

CAP. LIV

5

De Medo Egei regis filio.

Medus, ut Justinus tradit, Egei regis Athenarum et Medee fuit filius. Quam, idem Justinus dicit, cum privignum vidisset adultum, ab Egeo per divortium discessisse, et Colcos cum Medo filio abiisse. Ovidius autem dicit, ob paratum Theseo 10 venenum, ut ubi supra de ea, eam aufugisse. Aiunt insuper aliqui eam Jasonis in gratiam rediisse, et cum eo e Thesalia pulso in Colcos rediisse, et hunc Medum inde ivisse in Asyam atque viribus plura sibi subegisse regna, sed eam tenuisse 15 partem, quam Mediam appellamus, et de suo seu matris nomine nuncupasse.

CAP. LV

De Onchesto XXVIII° Neptumni filio, qui genuit Megareum.

Onchestus, secundum Lactantium, filius fuit Neptuni. Quem Servius et Lactantius dicunt Onchestam civitatem propinquam 20 promontorio Micalesso constituisse, et suo nomine appellasse. Nec de eo aliud, preter quod Megareum filium genuerit, legi.

CAP. LVI

De Megareo filio Onchesti, qui genuit Yppomenem.

Megareo filius fuit Onchesti, ut liquido testatur Ovidius, 25
109 b loquente sic Yppomene: | Namque michi genitor Megareus
Onchestis illi Est Neptunus avus, pronepos ego regis aquarum etc.

CAP. LVII

De Yppomene Megarei filio.

Yppomenem Megarei fuisse filium satis ostensum est. De hoc Ovidius talem refert fabulam: Erat in Sciro civitate
5 Athalas Cenei filia seu Jasii, virgo insignis pulchritudinis et
pernicissime velocitatis. Que ut plurimum deorum monitu
habitabat in silvis. Hec cum a multis in coniugem peteretur,
legem apposuit, ut scilicet cursus certamine peteretur, et, si
qui superarentur ab ea, morte multarentur, victor autem eius
10 potiretur connubio. Et cum iam plures magis audaces quam
felices superati tam severa lege damnati essent, Yppomenes,
ea nondum visa, talium ridebat stultitiam. Tandem cum casu
contingeret, ut illam videret, miratus roseam faciem, sydereos
oculos, os cinnameum, auream cesariem, pectus protensum,
15 corpusque glabellum, et gestus placidos, confestim eius in
ardorem incidit, qui ante damnaverat alios, nec dubitavit eius
postulare coniugium, et severe legis subire discrimen. Virgo
autem, eius etati et formositati compassa, primo renuit, deinde
sollicitata annuit. Yppomanes Veneris imploravit auxilium,
20 que illi tulit ex viridario Hesperidum tria aurea mala, eumque
docuit malorum usum. Porro cum cursum expediti intrassent,
anteiretque virgo, iuvenis predoctus evestigio, vidente virgine,
unum ex malis proiecit, fulgore cuius capta puella gradum
collectura prevertit; et cum evolasset interim iuvenis, illa pre-
stantior facile anteivit. Ille secundum eiecit, quod, dum illa
25 collectura moratur, ille stadium arripit volucer. Sane illa per-
nici velocitate malo collecto parva mora currentem preterit.
Ast ille, cum iam meta cursus esset propinqua, tertium proiecit,
quo detenta virgo, antequam volucris evolasse potuerit, tenebat
30 Yppomenes terminum. Quam ob causam superata virgo, eius
in coniugium venit. Cum qua dum letus in patriam abiret
Yppomenes, fervoris impatiens, et suscepti a Venere muneris
immemor, in lucum Cybeles illam deduxit, et ibi cum ea con-
cubuit. Ex quo seu Veneris, seu matris deum indignatione,

factum sit, amantes in leones versi sunt, et currui Cybelis additi. Qua sub fictione talis potest sensus abscondi. Primo mulierum si qua est obstinata duricies, auro et muneribus frangi posse, cum natura auri omnes et cupide et tenacissime
 109 c sint mulieres. In leones autem ideo conversi dicuntur, | quia 5
 in nemus Cybeles coiverunt, id est in deliciis mundanis habundaverunt, et ob id elati sunt, et sic in leones versi, quoniam leones superba sint animalia, et ideo versa vice currui Cybelis applicati sunt, id est in processu a rerum natura edocti, quoniam terrenis legibus omnes simus obnoxii, quia terrei 10
 vivimus, et quantumcunque superbientes, postremo in terram reducimur.

CAP. LVIII

De Pelasgo XXVIII° Neptunni filio.

Pelasgus, ut dicit Theodontius, filius fuit Neptuni. Ysidorus vero, ubi De ethymologiis, eum Jovis et Larisse filium dicit. Sane quoniam ex compertis apparet Theodontium talium solertissimum indagatorem fuisse, plus illi in talibus prestandum fidei ratus sum, et ideo Neptuni, non Jovis posui filium. Hic autem ea in parte Grecie regnavit, que postea ab Arcade Calistonis filio Arcadia dicta est, et ab eo denominata Pelasgia. Dicebat Leontius et in Asya esse Pelasgos, eosque adversus Grecos favisse Troianis, ut in Yliade testatur Omerus. Verum hi Pelasgi a Pelasga muliere Greca nomen sortiti sunt, quam aiunt ex Pelasgiis cum copiis in Asyam transmeasse et civitatem condidisse, et de suo nomine Pelasgiam nuncupasse, et inde Pelasgii, qui secus Lyciam sunt, appellati. Alii contrarium tenent Pelasgum regem fuisse in Asya, et ab eo Pelasgos et inde mulierem Pelasgam, ubi postea fuere Pelasgi, in Greciam ex Asya transfretasse, et ibidem occupata regione 30
 nomen imposuisse Pelasgis.

CAP. LIX

De Nauplio XXX° Neptunni filio, qui genuit Palamedem.

Nauplius Neptuni et Amimonis filie Danaï regis filius fuit, ut testatur Lactantius, qui de eius origine fabulam recitat talem: Amimone Danaï filia, dum studiose in silvis iaculo
 5 exercitaretur, minus advertens percussit Satyrum; quam cum vellet Satyrus violare, illa Neptuni imploravit auxilium. Neptunus autem, fugato Satyro, ipse eam compressit, ex quo compressu Nauplium suscepit. Hunc Nauplium apud Euboëam
 10 regnasse constat, et eius aiunt fuisse filium Palamedem, Grecorum factione occisum apud Troiam. Quod cum egerime ferret Nauplius, nec ad ultionem suppeterent vires, ad ingenium versus, stantibus apud Troiam Grecis, ut erat senex cepit omnem Greciam circumire, et regias intrare Grecorum
 15 principum, et ibi quibus poterat suasionibus, coniuges eorum in adulterium cum quibuscunque poterat trahere, arbitratus ex hoc in reditu Grecorum seditiones exorturas plures, eisque agentibus Grecos in suum sanguinem ruituros, et sic dum se
 20 invicem trucidarentur, immerito trucidati Palamedis mortem suis occisionibus expiarent. Creditumque est, ut Leontius asserbat, opere suo Clitemestram in amplexus Egysti venisse, ex quo Agamenon postea interemptus, et inde Egystus et Clitemestra. Sic et Egyaleam Dyomedis coniugem in Cyllibari Steleni filii concubitus, et ut de reliquis taceam, conatur Lycophron
 25 inclitam Penelopsis famam Nauplii consiliis maculare, volens eam cum uno e procatoribus suis non nullas insomnes noctes egisse. Preterea inplacabilem senem aiunt tam ferventi animo vindictam optasse, ut redeuntibus Grecis, Ylione consumpto, in patriam, et acri atque turpi tempestate agitatis, 109 d
 30 Caphareum conscendisse montem, et nocte accensa face, quasi in portum salubrem periclitantes acciret, in letiferos scopulos salutis avidos evocasse, et mulis hoc facinore exitii extitisse causa; unde Virgilius: Sidus et Euboice cautes ultorque Caphareus etc. Amoti autem Satyri et oppresse Amimonis a

Neptuno assignat Barlaam paucis verbis rationem, dicens: Satyrum virginis fuisse pedagogum, Neptunum autem Lerneum quendam Egyptium insignem, cuius primo Amimone pellex fuit quam coniunx, et ab eo Lerneum fontem denominatum atque provinciam.

5

CAP. LX

De Palamede Nauplii filio.

Palamedes Nauplii fuit filius. Qui, cum esset una cum Grecis circa Troiam, et hi adversus Agamenonis imperium insurrexissent, seditione dolosa Agamenoni potestate subtracta, loco eius dux belli factus est. Huic enim cum Ulixes similitates erant, ut dicit Servius, eo quod Ulixes, insania ficta, conatus esset in bellum Troianum non ire, et ad eam simulandam, vinctis aratro dissimilibus animalibus, salem serebat. Cui ante aratrum ad experientiam summendam insanie, Palamedes apposuit Thelemacum puerum; quem cum vidisset Ulixes, illico suspendit aratrum. Preterea cum in Traciam frumentatum ivisset, et nil portasset, seque non comperisse diceret, Palamedes vadens reportavit affatim. Quibus indignatus | Ulixes egre patiebatur illius gloriam. Quam ob rem dolo eius factum est, ut a servis Palamedis satis grande pondus auri infoderetur sub tabernaculo eius, et inde, nuntiis subornatis habitis cum fictitiis licteris, in consilio Grecorum Palamedem accusavit, quia cum Priamo de deditioe Grecorum haberet tractatum, eumque auro esse corruptum, et ad evidentiam prodicionis incepte iussit eius in tabernaculo fodi, quasi, si ibidem comperiretur aurum, licteris esset exhibenda fides et nuntiis. Quam ob rem auro comperto, quod ipsemet infodi fecerat, Ulixis accusatio vera credita est, et Palamedes tanquam noxius lapidibus est obrutus.

10

15

110 a

20

25

30

CAP. LXI

De Celeno XXXI^a, Aello XXXII^a et Occipite XXXIII^a
Arpiis filiabus Neptunni.

Celeno, Aello et Occipite arpye tres fuere, secundum
5 Servium, Neptuni et Terre filie. Alii vero dicunt Taumantis
et Eletre. Harum formam describit Virgilius, dicens: Tristius
haud illis monstrum nec seior ulla Pestis et ira deum, Sti-
giis sese extulit undis. Virginei volucrum vultus, fedissima
ventris Proluvies, unceque manus et pallida semper Ora
10 fame etc. Hic etiam describit in quibus habitent locis et unde
venerint, dum dicit: Accipiunt Strophades Graio stant nomine
dicte Insule Yonio in magno, quas dira Celeno Arpyeque colunt
alie, Phyeia postquam Clausa domus mensasque metu liquere
piores etc. Ex his a Servio fabula recitatur, que supra ubi de
15 Zetho et Calay plene scripta est, et quid per illam etiam
sentiendum sit, et similiter de his dicta sunt quedam, ubi de
Alecto et aliis Furiis supra scripsimus, et ob id pauca hic di-
cenda supersunt. Vult igitur Servius eas ideo Neptuni et Terre
filias dictas, quia in insulis habitent, que terree sunt, et tamen
20 <mari> circumdate. Ego vero eas Neptuni filias puto, quia
monstruose sint ut per Virgilii carmen patet. Arpye autem
secundum Fulgentium ideo vocantur, quia arpe Grece, Latine
rapere est; et ideo earum prima dicta est Aello, quasi aello-
nalon, quod est alienum concupiscere. Secunda vero Occipite,
25 quod significat celeriter auferre. Tercia que Celeno nigrum
sonat, per quod rapine occultatio summenda est. Et sic primo
concupiscitur, secundo aufertur, tercio occultatur. Virgineos
autem vultus ideo habere dicuntur, seu quia, ut dicit Ful-
gentius, sterilis sit rapina; cui ego addam quantum ad eum
30 cui rapitur. Esto aliter putem. | Fures quippe more suo pla- 110 b
cidos mitesque se in conspectu hominum exhibent, ut hac
possint arte ignaros fallere. Uncas autem raptores habere ma-
nus expositione non indiget. Quod ora illis sint pallida, nil
aliud vult pretendere, quam fames assidua, insatiabilis appetitus

habendi, qua miseri et in rapinam proni auguntur continue. Fedissima ventris proluvies raptorum est, in quantum ut plurimum rapinarum turpis est exitus. Itur enim ex rapinis in ludum substantiarum consumptorem omnium et miseriarum patrem. Itur in luxuriam lasciviarum et ociorum marcentium matrem. Itur in gula crapularum et egritudinum cloacam turpissimam et damnosam. Arbitror quidem has ad pyrratas averrissimos atque immanes homines spectare, eo quod litora inhabitent. Addebat insuper dictis Arpyis Omerus Arpyam unam, quam Thyellam vocitat, et ex ea Zephyrum dicebat equos Achillis genuisse. Hanc dicebat Leontius venti impetum seu procellam interpretari, per quam etiam pyrratarum demonstratur velocitas ad rapinam.

CAP. LXII

De Sycano XXXIII° Neptunni filio.

Sycanus, ut dicit Theodontius, antiquissimus rex fuit Sycilie et Neptuni filius, et ab eo insula, que antiquiori nomine dicebatur Trinacria, Sycania nuncupata est. De quo Solinus, ubi de Mirabilibus mundi, dicit: Sycanie diu ante Troiana bella Sycanus rex nomen dedit, advectus cum amplissima liberorum manu etc. Ex his nec nomen alicuius ad me pervenit. Dicit tamen Theodontius, huius Cererem fuisse coniugem et Proserpinam filiam, quam Jovis dixere poete.

CAP. LXIII

De Syculo XXXV° Neptunni filio.

Syculus rex fuit Sycilie et Neptuni filius, ut Solinus de Mirabilibus mundi testatur. Regnavit autem, ut dicit Theodontius, post Sycanum, et ab eo Sycilia denominata est. Paulus hunc dicit filium fuisse Corithi et Eletre, et Dardani fratrem. Neptuni filium dictum, eo quod ex Tuscia in Syciliam transfretasset, et multa rudes homines docuisset.

| GENEALOGIE DEORUM GENTILIIUM SECUNDUM JOHANNEM BOC- 111 a
CACCIIUM DE CERTALDO LIBER UNDECIMUS INCIPIT FELICITER.

In arbore precedenti, cuius in radice scribitur Juppiter, ponitur tam in
ramis quam in frondibus pars posteritatis eiusdem Jovis, cum in
5 sequentibus duobus libris residuum describatur.

Prohemium.

Ex Achaya inter Pachinum, Trinacrie promontorium, et
veteres Syragusas leni satis spiritu me Subsolanus detulerat.
Ibi dum, iam in finem fere deducta omni Neptuni prole, ve-
10 tustissimorum regum potius adventum in insulam quam gesta
narrassem, et mecum omnia circumspectans excogitarem, ad
quam celi plagam vertenda esset navicule prora, venit in men-
tem tantum nunc velo, nunc remis, nunc pedibus itum fore,
ut ex filiis Saturni, senis infausti, nullus superesset, cuius non
15 esset descripta soboles, preter Jovem, quem patrem dominum-
que regemque deorum et hominum voluere. Obstupui, fateor,
serenissime rex, et animi cecidere vires, et, quasi itinere meo
obstaculum insuperabile esset obiectum, desperans aiebam:
Heu miser, potui amplissimum Oceani gurgitem intrare et
20 fluctus in sydera usque surgentes modico conscendere lembo;
potui vastum litus omne Mediterranei maris inter mille sco-
pulos et sonantia saxa ambire, montes scabrosos abscondere,
lubricas calcare valles, tenebrosa antra subire, perscrutari lustra

ferarum et silvarum atque nemorum sepositas umbras, lustrare
 urbes et oppida, et, quod longe terribilius, ad Manes usque
 descendere, et Ditis opacas intrare domos, et terre viscera
 oculis terebrare, et sic aliorum deorum prolem etiam reniten- 5
 tem calamo tanquam cognitam in medium trahere. Nunc autem,
 si Jovem non videro, quo pacto eius, que amplissima est,
 posteritatem scripsisse potero? Si autem Jovem vidisse velim,
 in celum ire necesse est. Quo, infelix, ex sublimi saltu, quo
 ex monte celso in illud meme deiciam? Quis me eo ventorum 10
 extollet impetus? Que deferet condensa nubes aut ipsius Jovis
 armiger ales? O utinam ab Inferis remearet Dedalus, qui solus
 homini pennas induere novit, et mortalibus insuetas celi vias
 ostendere; ipse forsán oportunitati huic posset prestare suffra-
 gium, | quod nisi, undecunque venerit, detur, post tot exan- 15
 clatos labores, tot victos timores, tot etiam obices superatos,
 infecto itinere incohato, non absque ignominia temeritatis mee
 subsistendum est. Optabam preterea celestium videre patriam,
 et quo ordine sanctissimi illi gentilium theologi templa, palatia,
 atria, domosque disposuissent celitum. Preterea et cum ipso 20
 Jove ipsius sublimis videre solium, quo iure sacrum illud deorum
 consistorium conveniret in unum, quod in illos ipsius impe-
 rium, quis ordo sedendi, que presidentis maiestas, que leges
 darentur, que et quo ritu largirentur imperia, ut in finem
 debitum mundi gubernaretur mortalitas, et alia etiam tam pre- 25
 grandis dei magnalia. Ceterum, dum hinc videndi desiderio
 celum ac perficiendi itineris angerer, inde desperatione pre-
 merer, et ecce ex litore Syculo, me etiam gubernaculum non
 regente, repentino impetu in Cretam usque delatus sum, quam
 cum circumspicerem, non ante Ydeum montem aspexi, quam,
 resoluta mentis caligine, et veri Dei illustratus lumine, prole- 30
 tarii Jovis cognovi cunabula atque fornices in circumitu, et,
 qua in parte eius cineres et ossa iacerent, memini, et sic eum
 non deum, celi thronum tenentem, fore perpendi, sed homi-
 nem, cuius acta, mores ut reliqua non maiori labore quam
 aliorum deorum gentilium poterant ex terrenis speculis intueri. 35
 Revocatis igitur viribus, ut eum eiusque numerosissimam pro-

lem describam, iter, quod prepeditus rebar, intrabo, orans in optatum me terminum dirigat, qui futurum sibi dilectissimum populum per Rubrum mare eduxit sicco vestigio ex Egypto.

CAP. I

5 De tertio Jove X^o Saturni filio, qui XXXVIII genuit filios, quorum hec sunt nomina: Prima Clio, II^a Euterpe, III^a Melpomene, IIII^a Thalya, V^a Polymia, VI^a Eratho, VII^a Tersycore, VIII^a Urania, VIII^a Caliope, X Acheus, XI^a Venus, XII Amor, XIII^a Proserpina, XIII Castor, XV Pollux, XVI^a Helena, XVII^a Clythemestra, XVIII Paliscus, 10 XVIII Paliscus, XX Jarbas, XXI^a Mena, XXII Mirmidon, XXIII Xantus, XXIII Lucifer, XXV Orion, XXVI Minos, XXVII Serpedon, XXVIII Radamantus, XXVIII Archisius. De his undetriginta tractatur in presenti libro XI°. XXX Tantalus, XXXI Dyonisius, XXXII Perseus, XXXIII Aon, XXXIII Eacus, XXXV Pylumnus, XXXVI 15 Mercurius, | XXXVII Vulcanus. De his vero octo scilicet a XXVIII° citra, in XII° libro tractatur. De reliquis duobus qui secuntur, scilicet de Hercule XXXVIII° et Eolo XXXVIII°, in libro XIII° scribitur. III c

Jovem Cretensem, qui tercius in hoc opere est, Saturni et Opis fuisse filium omnis testatur antiquitas. Hic eodem partu 20 cum Junone editus, ne a Saturno occideretur ob pactionem cum Tytano fratre factam, quam cito natus est, clam in Ydam Cretensem montem alendus ab Opi transmissus est, et, ut quidam volunt, Curetis populis commendatus, seu, ut alii dicunt, Ydeis Dactilis. Eusebius vero in libro Temporum dicit Creti regi 25 Cretensium, et hunc illum in Hoson civitate, in qua matris eius est templum servasse atque nutrisse. Qui a Curetis dixere, addunt eum ab eisdem in antrum montis Yde delatum, ibique dum, ut parvuli faciunt, fleret, ne audiretur, cimbala et timpana et clipeos et arma pulsabant. Ad sonitum quorum, more 30 suo convenientes apes, mella in os eius inferebant. Ob quod beneficium, postea deus factus, dedit eis, ut absque coitu generarent. Aliis vero placet eum Nynphis alendum datum, inter quas, ut Dydimus in libris Narrationis Pyndarice asserit, Melisseo Cretensium regi duas fuisse filias Amaltheam et Melis- 35 sam, que caprino lacte atque melle Jovem nutrierunt. Unde,

dicit Lactantius in libro Divinarum institutionum, capellam
 Amalthee nynphe Jovem infantem uberibus suis aluisse; et ob
 id dicit Germanicus Cesar in Aratheo carmine: illa putatur
 Nutrix esse Jovis, si vere Juppiter infans Ubera Cretee mulsit
 fidissima capre, Sydere que claro gratum testatur alumnum etc. 5
 Quod etiam testari videtur poeta celebris Franciscus Petrarca
 in Buccolicis, ea in egloga, cui titulus Argus est, sic dicens:
 teneris signata labellis Ubera te moveant, nisi forte oblivia
 lactis, Illius astrigere nectar tibi suggerit aule. De grege nempe
 fuit nutrix tua etc. Servius autem dicit non in Ydam, sed in 10
 Dicteum montem a matre transmissum, et ob idem nutritum.
 Junius autem Colummella De agricultura scribens, libro IX°,
 sic de educatione Jovis infantis ait: Nec sane rustico dignum
 est sciscitari, fueritne mulier pulcherrima specie Melissa, quam
 Juppiter in apem convertit, an, ut Euhemerus poeta dicit, cra- 15
 bronibus et sole generatas apes, quas nynphe Frixonides edu-
 caverunt. Mox dicit eo specu Jovis extitisse nutrices, eaque
 pabula munere dei sortitas, quibus ipse parvum educaverant
 alumnum. Hec ille. Ex quibus sumitur Jovem melle tantum
 educatum. Hic tandem cum adolevisset, ob captos parentes 20
 bellum habuit cum Tytanis, liberavitque illos. Inde patrem
 regno expulit, eo quod comperisset eum vite sue | insidiari,
 que supra ubi de Saturno latius dicta sunt; et hinc illi di-
 cunt bellum cum Gigantibus consecutum, quos superatos sup-
 posuit montibus, ut premonstratum est. Deinde orbe subacto 25
 cum fratribus imperium partitus est, dato Plutoni Infernorum
 dominio, Neptuno autem maris, sibi Olympo servato. Et cum
 iam diu ante Iunonem sororem suam sumpsisset in coniugem,
 et rex potens factus, glorie avidus, cepit ambire, et non minus
 astutia quam viribus non solum humanas laudes, sed divinos 30
 etiam sibi quesivit honores, templa quidem, ut in Sacra legitur
 hystoria, in multis locis construxit et suo dicavit nomini, et
 in quamcunque regionem venerat, reges principesque populo-
 rum hospitio sibi comitate sua et amicitia copulabat, et cum
 ab eis digrederetur, imperabat sibi edificari fanum et suo hospi- 35
 tisque sui nomine insigniri, quasi ut ex hoc posset amicitie ac

federis memoria conservari. Et hac astutia factum est, ut constituta sint templa Iovi Ataburio, Iovi Labriando, cum Ataburius et Labriandus auxiliares eius fuerint in bello. Sic et Iovi Laprio, et Iovi Molioni, et Iovi Casio et que huiusmodi
5 sunt, quod ille astutissime excogitavit, ut sibi divinum honorem et hospitibus suis perpetuum nomen acquireret cum religione connexum. Gaudebant autem illi, et eius libenter obsequebantur imperio, et nominis sui gratia ritus annuos et festa celebrabant. Et hoc modo religionem cultus sui per orbem
10 terre Iuppiter seminavit, et exemplum ceteris ad imitandum dedit. Is insuper in Olympo monte habitavit, ut eadem Sacra testatur hystoria, ubi legitur: Ea tempestate Iuppiter in monte Olympo maximam partem vite colebat, et eo ad eum in ius veniebant, si que res in controversia erant. Item si quis quid
15 novi invenerat, quod ad vitam humanam utile esset, eo veniebat atque Iovi ostendebat etc. Preterea quantumcunque homo hic circa honores occupandos ambitiosus esset et libidini deserviret, multa tamen bona et utilia humane vite adinvenit et introduxit et non nulla mala sustulit, et inter alia amovit a moribus hominum consuetudinem comedendi carnes
20 humanas, quibus Saturni tempore vescebantur. Qui tandem dispositis rebus suis diem clausit, de exitu cuius testis est Ennius. | Ipse quidem in Sacra hystoria, descriptis omnibus, 112 a que in vita sua gesserat Iuppiter, ad ultimum sic ait: Deinde
25 Iuppiter postquam quinquies terram circumivit, omnibusque amicis atque cognatis suis imperia divisit, liquitque omnibus leges, mores, frumentaue paravit, multaue alia bona fecit, immortalem gloriam memoriamque adeptus, sempiterna monumenta suis reliquit, etatem pessime actam in Creta vitam commutavit, et ad deos abiit, eumque Curetes filii sui curaverunt,
30 docoraveruntque eum et sepulcrum ei in Creta in oppido Aulatia, et dicitur Vesta hanc urbem creavisse, inque sepulcro eius scriptum antiquis licteris Grecis Ζεύς Κρονον. Euemerus autem dicit eum in Occeania mortuum, sed bene in Aulatia
35 oppido sepultum. Forsan et hoc nomen Occeanie Crete fuit antequam a Creta nynpha Experidis filia, ut Plinius ait ubi

de Hystoria naturali, dicta fuerit. Videsne, celeberrime rex, quanto ingenio, quanto fortune favore, quot antiqui hostis fallaciis longevum nomen, inanem gloriam et divinos honores sibi quesiverit homo iste? Miror equidem illius quantumcunque rudis evi insaniam, ut quem ex homine natum possibilem atque mortalem viderant deum et summum dominum tam inconsulte crederent. Scio possint esse qui dicant multo recentiores in hanc eandem inscitiam non minus fuisse proclives, cum legerimus a Luca medico scriptum apud Lystros Licaonie Barnabam et Paulum viros sanctissimos et divini dogmatis predicatorum, eo quod contortum a nativitate hominem in nomine Iesu Christi rectum ambulantiemque fecissent, a Lystris deos e vestigio creditos, Barnabam Iovem, et Mercurium Paulum, eisque renuentibus certa et holocausta tanquam diis a pontificibus et populo preparata, de quibus ego minus miror, divinum enim opus fecerant ignorantibus Lystris, quoniam non suo, ut ipsi testabantur, sed Christi opere. Iuppiter autem quid unquam supra hominem facere visus est? Nil equidem. Victoriosus fuit homo, est non satis hoc, cum fortune opus sit, ut ob id deus et celi rex debeat a quoquam credi? Profecto vertibiles nimium in credulitatem erant illius evi mortales. Nos autem veteres in sua fatuitate sinamus, et ad omnia vertamus calamum. Postquam quae ad hystoriam spectant de Iove dicta sunt, quid de eo fingentes dixerunt prosequamur. Primo quidem eum patrem dominumque deorum et celi regem dicunt, eique loco sceptri trisulcum fulmen tribuunt. Eius preterea arborem dixere quercum. Sic et eius in tutelam aquilam posuere. Nunc quid per hec sensisse potuerint videamus. Deorum autem pater et dominus ideo hic dictus est, quia, eo regnante, heroum tempora seu cepere seu florere, in quibus et poetarum seu theologorum gentilium cepit et floruit studium apud Grecos. Qui cum istum tanquam ea tempestate mortalibus ceteris prevalentem cernerent, eumque iam sibi ne dum apud suos, sed et apud exterarum nationes adhuc viventi divinos honores quesuisse et eorum patrem esse aut maiorem, qui iam eius intuitu fictionibus ad divinitatem extollebantur, et quod ei nomen etiam

faveret Iuppiter, quod iam diu erat celebre, et vero deo attributum, faveretque illi locus habitationis Olympus, quo nomine celum etiam appellamus, eum deorum finxere patrem et celi regem. Nec suffecit attribuisse ille quod fecerit, quin imo
 5 multa ex his que ante eum per plura secula facta fuerant, et potissime eorum duorum temporibus, quos supra Ioves nuncupatos diximus, per nominum abusionem in hunc revocata sunt, nec aliter quam suo evo facta eidem attributa. Et quod longe
 10 perniciosius fuit, multa ad verum Deum, vere deorum dominum spectantia, sub huiusmodi fictionis velo recondita, et demum enucleata ad potentiam et deitatem fictam huius hominis spectare ab ignaris credita sunt, tantumque inolevit hec inscitia, ut non solum Iovis esse que dei, sed Dei veri esse que Iovis erant crederentur, ut puta adulteria, prodiones et bella et huius-
 15 modi. Sane quotiens pro isto Iove illustres viri Deum sensere verum, quod minus honestum de Iove scribitur, pro aliquo naturali actu opere nature naturate producto, que dei opus est, intelligi voluere; quod ego non laudo per illecebres fictiones divinam designari potentiam. Deorum insuper numerositatem
 20 non adinvenere, ut tot crediderint deos esse, quin imo prudentes voluere deitates illas multis ascriptas diis, potentie unius veri Dei officia esse, existimantes sic per ministros deum agere uti mortales agimus, quod clarissime in libro De dogmate Platonis ostendit Apuleius. Nos autem et bene secundum psal-
 25 mistam credimus de Deo, quia dixit, et facta sunt. Nec tamen negamus Deo ministros esse, alios iustitie ut Demones, alios gratie ut Angelos, alios opportunitatum et victus, ut supercelestia corpora; sed de his alias. Per fulmen vero trisulcum loco sceptri Iovi additum, eo quod igneum sit, ostendere vo-
 30 luere fingentes, non nunquam eum pro elemento ignis et aeris assummendum, ut asserit Servius, et tunc Iunonem eius coniugem terram et aquam esse volunt, eo quod ex eis omnia quorundam iudicio procreantur, et sic, secundum Varronem ubi De agricultura, duo dicuntur parentes magni, Iuppiter pater et
 35 Iuno mater. Puto ego hanc fictionem originem habuisse ab his, qui arbitrati sunt ignem rerum omnium causam, ac eo

agente cuncta generari atque nutriri. Et sic dum ignis et aer
 est Iuppiter, eius opus est coruscationes et tonitrua, nubes
 congregare atque dissolvere, ventos excitare atque compri-
 mere, fulmina emittere et huiusmodi, eo quod hec in regione
 aeris, igne agente conficiantur. Trisulcum autem ideo dixere
 fulmen, ut triplex fulminis designetur proprietas, est enim
 coruscum, et scindit, et urit, de quibus, si quis plene videre
 cupit, Senecam phylosophum videat, ubi De questionibus natu-
 ralibus. Quercum arborem ideo attributam volunt, | quia eius
 fructu primevi homines pascerentur, et ideo visum est eam
 arborem rite dici illius, ad quem spectat educare homines, quos
 ipse produxit, seu quorum gerit imperium. Hanc Ysidorus,
 ubi De ethymologiis, nucem videtur arbitrari, eamque dicit a
 Latinis iuglandem vocari, quasi Iovis glandem, eo quod Iovi
 olim consecrata fuerit, et sequitur eius fructus tantum habere
 virium, ut, si mittatur inter suspectos herbarum vel fungorum
 cibos, quicquid in eos virulentum sit exudent, rapiant et extin-
 guant. Aquilam eius in tutelam esse asserunt, eiusque rei
 causam Lactantius ex alieno describet, dicens: Cesar quoque
 in Arato refert Aglaosten dicere Iovem, cum ex insula Naxo
 adversus Tytanos proficisceretur, et sacrificium faceret in litore,
 aquilam ei in auspiciū advolasse, quam victor bono omine
 acceptam tutele sue subiugarit. Sacra vero hystoria etiam ante
 consedissee illi aquilam in capite, atque ei regnum portendissee,
 testatur. Cur infans a Saturno absconditus sit, cur cum Ty-
 tanis bellum, cur Saturnum fugaverit, satis plene, ubi de Sa-
 turno, monstratum est. De coniugio vero Iunonis, etiam ubi
 de Iunone est explicitum. Sic et de nomine satis plene ubi
 de Iove primo. Et ex his que ibidem et hic scribuntur, si quis
 vellet, satis posset advertere, quantum homo iste cum proprie-
 tatibus Iovis planete convenerit, et quoniam ob id merito sit
 Iuppiter nuncupatus.

CAP. II

De VIII Musis filiabus Iovis.

Muse vero novem sunt, Iovis et Memorie filie, ut ubi De ethymologiis placet Ysidoro, et Paulo Perusino. Theodontius
 5 autem Memnonis dicebat et Thespie, eo forsitan quod Thespiades illas appellet Ovidius. Harum nomina sunt hec: Clio, Euterpe, Melpomene, Thalya, Polimnia, Eratho, Thersycore, Urania, et ultima Calyope. His dicunt cum filiabus Pyerii, numero totidem, bellum in cantu fuisse. Et quoniam victe
 10 sint a Musis, Pyerides in pycas mutate sunt et ob victoriam, Muse earum sunt consecute cognomen. Has preterea dicunt a quodam Pyreneo claustris clausas, easque ex claustris in detentoris perniciem evolasse. Insuper aiunt eis fontem Castalium et nemus Helycone consecratum, easque ad lyram Apolline
 15 pulsante canentes. Nos autem, his premissis, ad auferendum velum fictionibus veniamus. Placet Ysidoro christiano atque santissimo | homini, has Musas appellatas a querendo, eo quod
 112 d per eas, sicut antiqui voluerunt, ius carminum et vocis modulatio quereretur, et ob id per derivationem ab eis musica, que est moderationis peritia, denominata est. Et, ut idem dicit
 20 Ysidorus, quoniam ipsarum Musarum sonus sensibilis res est, et que in preteritum fluit, imprimiturque memorie, ideo eas a poetis Iovis et Memorie filias nuncupatas. Ego autem puto, cum a deo omnis sit scientia, nec solum ad eam concipiendam
 25 intellexisse sufficiat, nisi quis intellecta memorie commendaverit, et sic memorie servata expresserit, ut te quis scire noverit, ut ait Persius: Scire tuum nil est, nisi scire hoc te sciat alter etc. Quod Musarum officium est, et hinc illos Iove genitas et Memoria fictum sit. Nec non arbitror Musas a moys, quod est
 30 aqua, dictas, causa in sequentibus ostendetur. Cur autem novem sint in commentario secundo super Somnio Scipionis plurimum Macrobius conatur ostendere, eas equiparans octo sperarum celi cantibus, nonam volens omnium celorum modulationum esse concentum. Superaddens post longam verborum seriem, Musas

esse mundi cantum a rusticis etiam sciri, qui eas Camenas,
 quasi canenas, a canendo dixerunt. Attamen ex his reddit Ful-
 gentius aliam rationem, dicens vocem fieri quattuor ex dentibus,
 quos lingua dum loquitur percutit, ex quibus si defecerit unus,
 potius quam vox sybilus emittatur necesse est. Insuper et ex 5
 duobus labiis velut verborum cymbalis commoda modulantibus.
 Sic et lingua que curvamine ac circumflexione quadam tan-
 quam plectrum vocalem format spiritum. Inde et palato, con-
 cavitate cuius sonus profertur. Ultimo, ut novem sint, additur
 gucturis fistula, que tereti meatu spiritualement prebet excursus. 10
 Et insuper quoniam his a multis concinnans Apollo additur,
 non aliter quam servator concentus predictis ab eodem Ful-
 gentio iungitur pulmo, qui velut erarius follis concepta reddit
 ac revocat. Et ne sibi in tam sepositum nature opus, tantum-
 modo fidem velle prestari videatur, tam exquisite rationis testes 15
 inducit Anaximandrum Lampsacenum, et Zenophanem Hera-
 cleopolitem, quos suis in Commentariis, que dicta sunt, scripsisse
 confirmat. Asseritque hec et ab aliis eque illustribus philosophis
 affirmari, ut a Pysandro physico, et Euximene, eo in libro quem
 113 a Thelegumenon nuncupavit. Porro idem Fulgentius quasi minus 20
 plene dilucidaverit, quod de Musis intendit, ut nominum et ope-
 rationum singularum rationem deducat in medium, dicit sic:
 Nos vero novem Musas doctrine atque scientie dicimus modos,
 hoc est, prima Clio quasi prima cogitatio discendi; Clios enim
 Grece fama dicitur, et quoniam nullus scientiam querit, nisi 25
 in qua fame sue protelet dignitatem, ob hanc rem prima Clio
 appellata est, id est cogitatio querende scientie. Secunda Euterpe
 Grece, quod nos bene delectans dicimus, quod primum sit
 scientiam querere, secundum sit delectari quod queras. Tercia
 Melpomene, quasi melempio eomene, id est meditationem fa- 30
 ciens permanere. Ut sit primum velle, secundum delectare quod
 velis, tertium instare meditando ad id quod desideras. Quarta
 Thalya, id est capacitas, quasi si dicatur tythonlia, id est po-
 nens germina. Quinta Polymnia, quasi polium neemen, id est
 multam memoriam faciens, dicimus, quia post capacitatem est 35
 memoria necessaria. Sexta Erathos, id est euruncomenon, quod

nos Latine inveniens similem dicimus, quia, post scientiam et
 memoriam, iustum est, ut aliquid simile et de suo inveniat.
 Septima Therpsicore, id est delectans instructionem. Ergo post
 inventionem oportet te iam discernere ac iudicare quod inve-
 5 nias. Urania octava est, id est celestis. Post enim diiudicatio-
 nem eligis quid dicas, quid despuas; eligere enim utile, et
 caducum despuere celeste ingenium est. Nona Caliope, id est
 optime vocis. Ergo hic erit ordo. Primum est velle doctrinam,
 secundum est delectare quod velis, tertium instare ad id quod
 10 delectat, quartum est capere ad quod instas, quintum est me-
 morari quod capis, Sextum est invenire de tuo simile ad quod
 memineras, septimum iudicare quod invenias, octavum eligere
 de quo iudices, nonum bene proferre quod elegeris. Hec Ful-
 gentius. Vellem ego hos convenire, si possem, qui, erectis signis
 15 aciebusque compositis, in Musas impetum facere et eas, ab eis
 sumptis armis, exterminare, si possint, conantur insipidi, et dum
 male intellectis verbis Boetii se armatos existimant, in certa-
 men inermes descendunt et, que succincte de Musis dicta sunt
 intuentes, dicant, nunquid has tam sublimes mulieres in lupa-
 20 nari viderint, nunquid eis abusi sint, nunquid credant Psal-
 mistam, Ysaïam, Job, aliosque sanctissimos Dei viros illas e
 meretricio manu duxisse, ut inter sacra volumina collocarent?
 Scio negarent | hos unquam his, quas indifferenter scenicas me-
 25 retrículas dicunt, usos, ni testis michi facer divinarum licte-
 rarum interpres Ieronimus esset, cuius ne ab eorum inscitia
 refringi possim, libet ut iacent in prohemio Eusebii Cesariensis
 verba describere. Dicit enim post multa Ieronimus sic: Quid
 psalterio canorius? Quod in morem nostri Flacci et Greci Pyn-
 dari, nunc yambo currit, nun achayco personat, nunc saphyco
 30 tumet, nunc semipede ingreditur? Quid Deuteronomii et Ysaïe
 cantico pulchrius? Quid Salomone gravius? Quid perfectius
 Iob? Que omnia exametris et pentametris versibus, ut Iosephus
 et Origenes scribunt, apud suos composita decurrunt etc.
 35 Nesciebant puto tales Musarum officium esse vocum tempora
 ordinare, nesciebant circa scientiam Musas agenda disponere,
 nesciebant divinis viris ad maiestatem licterarum suarum au-

gendam sua officia prestitisse. Taceant igitur et se ipsos rabidi mordeant, qui dum non intelligunt, alios mordere conantur, et nos omissum reintremus iter. Musis cum Pieriis fuisse de cantu certamen, hoc arbitror sensu summendum. Sunt non nulli tam inepte audacie, ut, cum nullam noverint disciplinam, suo tamen innitentes ingenio, audeant se disciplinatis preferre, nec dubitent disputationis inire certamen, quod dum in conspectu doctorum faciunt, non scientifici doctis apparent, sed potius stolidi quadam presumptione loquaces; et cum multa dicere ignaris videantur, nec aliquid tamen dicant rationi consonum, nec sese loquentes intelligant, lusi a prudentibus pice existimantur. Que quidem voces potius humanas, quam intellectum garriendo imitantur, et ob hoc tales a scientificis transformari in picas rite a poetis confictum est. Has autem voluisse Pyreneum includere, nil aliud puto, quam quosdam ad ostentationem sui impetuosos et avidos, qui, neglectis studiorum laboribus, postquam scrinea libris compleverint, et eorum fere tegmina viderint, tanquam omnia que in eis continentur cognoverint, sese audent extimare poetas, aut a circumspicientibus arbitrari. Verum cum evolaverint Muse, quas putaverant claustris clausisse, si in publicum sequi velint, id est ostendere se scire quod nesciunt, in precipitium confestim ruunt. Ex quibus non nullos ego cognovi, qui librorum congerie cumulata se credidere magistros, et in conspectu scientium corruere.

113 c | Est et Musis consecratus fons Castalius et alii insuper plures, et hoc quia habeat limpidus fons, non solum delectare intuentis oculos, sed eius etiam ingenium quadam virtute abscondita in meditationem trahere, et componendi desiderio urgere. Nemus autem ideo illis sacrum est, ut per hoc intelligamus solitudinem, qua uti debent poete, quorum est poemata meditari, quod quidem nunquam bene fit inter strepitus civitatum, aut compita etiam ruralia. Quin imo, ut Quintiliano placet ubi De oratoria institutione, in loco obscuro et quieto, ut puta nocturno tempore, quod per nemora demonstratur satis congrue, sunt enim opaca densitate ramorum, et quieta eo quod semota ut plurimum sint ab habitationibus hominum.

CAP. III

De Acheo X^o Iovis filio.

Acheus, ut placet Ysidoro ubi De ethymologiis, Iovis fuit filius, et ab eo vult appellatos Acheos seu Achivos. His paucis
 5 verbis egregii hominis negotium pertransisse contentus. Attamen Theodontius, postquam eum Iovis filium dixit, addit eum anti-
 quissimum Messeniorum fuisse principem, eique filiorum am-
 plissimam fuisse manum, quorum opere, et quia pie apud
 Messenos vixerit, factum est ut totius provincie, quam hodie
 10 usque Achayam nuncupamus, aut societate aut imperio poti-
 retur, et ab eis nomine diceretur Achaya. Asseritque ab hoc
 omnem Grecie nobilitatem habuisse principium, sed ex filio-
 rum numerositate nullum nec nomine exprimit.

CAP. IV

De Venere Iovis XI^a filia, que peperit Amorem.

Venus, Omero teste, Iovis fuit filia et Dyonis, et est hec,
 quam Tullius, ubi De naturis deorum, terciam vocat. Et co-
 niugem dicit fuisse Vulcani. Hanc aiunt Martem amasse, de
 quorum adulterio et captivitate supra ubi de Marte dictum est.
 20 Sic et Enee matrem dicunt, de qua etiam ubi de Enea scriptum
 est. Sic et ubi de Dyomede de vulnere ab eodem suscepto.
 Et eque ubi de Adone narratum est, qualiter a filio casu vul-
 nerata Adonem dilexerit. Nec desunt qui credant de hac dici,
 quod legitur in Hystoria sacra Venerem scilicet instituisse mere-
 25 tricium questum. Quod Augustinus ubi De civitate dei videtur
 asserere, dum dicit: Huic oblata a Phenicibus | esse dona de 113 d
 prostitutionibus filiarum antequam viris illas coniungerent.
 Huic preterea Claudianus ubi De laudibus Styliconis apud
 tuam Cyprum, rex optime, deliciosissimum describit virida-
 30 rium, in quo omnia facile possint enumerari spectantia ad sua-
 dendam lasciviam. Incipit enim sic: Mons latus Yonium Cypree

rupis obumbrat etc. et perseverat infra per quadraginta sex
 versus, quos, quia prolixum nimis erat, non scripsi. Et hic idem
 viridario descripto quam grandis sit Veneri cura circa cultum
 et ornatum opponit dicens: Cesariem tum forte Venus subnixa
 corusco Fingebat solio, dextra levaque sorores Stabant Ydalie, 5
 largos hec nectaris ymbres Irrigat, hec morsu numerosi dentis
 eburno Multimodum discrimen arat, sed tertia retro Dat varios
 nexus, et iusto dividit orbes Ordine, neglectam partem studiosa
 relinquens. Plus error decuit, speculi nec vultus egebat Iudicio,
 similis tecto monstratur in omni, Et rapitur quocumque videt 10
 dum singula cernit, Seque probat etc. Quoniam supra ubi de
 Veneribus multa circa fictiones de Venere dicta sunt, esset
 hic replicare superfluum. Superest quod ambigitur ponere.
 Hanc enim Venerem quidam putant eandem esse cum Cypria. 15
 Ego duas fuisse arbitror, et hanc vere Iovis filiam fuisse et
 Vulcani coniugem. Aliam Syri et Cyprie seu Dyonis filiam et
 Adonis coniugem. Qui unam et eandem putant, dicunt eam
 Iovis et Dyonis filiam primo Vulcano nuptam, et inde Adoni,
 et ob eximiam formositatem celestem Venerem a Cypriis arbi- 20
 tratam, dea dicta est, et tanquam dea sacris honorata, eique
 apud Paphos templum et ara fuit, eamque aram solo thure et
 floribus redolentem faciebant, eo quod Venus ex variis causis
 odoribus delectetur. Aiuntque cum hec viro fuisset superstes,
 tanto ferbuisse pruritu, ut fere in publicum declinaret lupanar,
 et ad suum palliandum scelus, dicunt eam Cypriis mulieribus 25
 suasisse meretricium, et instituisse ut facerent vulgato corpore
 questum, ex quo subsecutum ut virgines etiam ad litora mit-
 terentur, Veneri virginitatis et future pudicitie libamenta dature,
 atque ex coitu advenarum sibi exquisitare dotes. Theodontius
 autem superaddit, dicens, tam scelestum facinus non solum in 30
 114 a Cypro diu | servatum, sed in Ytaliā usque deductum. Quod
 auctoritati Iustini firmatur, qui dicit apud Locros ex voto ali-
 quando contigisse.

CAP. V

De Amore XII° Iovis filio.

Amorem Iovis et Veneris fuisse filium omnes volunt, quod ego non hominum credam sed planetarum. Sunt enim ambo
 5 complexione similes, calidi et humidi, sunt preterea benivoli
 ambo et equa luce splendidi, et ideo ex his amorem gigni, et
 eum potissime quo convivimus, quo amicitias iungimus, fictum
 est, ut intelligamus quoniam ex convenientia complexionum
 et morum inter mortales amor et amicitia generetur. Que qui-
 10 dem, vera preter inter virtuosos esse non potest, ut clare
 demonstratur Tullius ubi De amicitia. Et hinc arbitror potius
 ex his, quia ambo benivoli, natus dicitur, eo quod benivolus
 esse non possit quis, nisi sit virtuosus. De concupiscibili autem
 amore satis supra dictum est.

CAP. VI

De Proserpina XIII^a Iovis filia et Plutonis coniugem.

Proserpina Iovis et Cereris fuit filia. Que quoniam Veneris
 despiceret ignes, a Plutone amata est, atque rapta et ad Inferos
 delata, et ibidem eius coniunx facta. Quam cum diu quesisset
 20 Ceres, et indicio Arethuse apud Inferos comperisset, eo quod
 tria grana mali punici comedisset, eam rehabere non potuit.
 Sententia tamen Iovis factum est, ut sex mensibus cum viro,
 sex autem cum matre apud Superos moraretur. De hac Pro-
 serpina in precedentibus ubi de Cerere, quicquid sub figmento
 25 tegitur, explicasse memini, et idcirco preter quod ad hystoriam
 attinet, replicare non curabo. Arbitror igitur hanc Sycani regis
 Sycilie et Cereris fuisse filiam, eamque ab Orco Molossorum
 rege seu Aydoneo, vel Agesilao, secundum Phylocorum, anno
 XXVIII° Erythei regis Athenarum raptam, eique coniugio co-
 30 pulatam. Hec tamen hystoria prolixius habetur ubi de Plutone.

CAP. VII

De Castore XIII° et Polluce XV° filiis Iovis.

Castor et Pollux et Helena, secundum Fulgentium, filii fuerunt Iovis et Lede. Ex quorum conceptione talis fertur fabula. Cum Leda Tyndarei regis coniunx Iovi placuisset, ipse in cignum versus cepit canere, quo cantu illam ad se non solum audiendum, sed capiendum traxit. Qui, dum caperetur ab ea, eam ipse cepit atque oppressit, et ex eo coitu Ledam concepisse ferunt, et ovum peperisse unum, ex quo Castor, et Pollux, et Helena nati sunt. Alii vero volunt Pollucem et Helenam tantum, et Castorem fuisse mortalem Tyndari filium. Non nulli dicunt, inter quos Paulus, ex compressu illo duo esse nata ova, ex uno quorum Castor et Pollux nati sunt, ex altero vero Helena et Clytemestra. Sed de Helena et Clytemestra postea. Castorem ergo et Pollucem iuvenes fuisse insignes omnis testatur antiquitas, et ante alia legitur eos ex Argonautis fuisse, eisque redeuntibus a Colco Pollucem, Amicum Bebritiorum regem, ei volentem vim inferre, interemisse. Demum cum recuperassent Helenam sororem a Theseo raptam, cum eandem a Paride asportatam cum ceteris Grecis navibus irent illam repetituri, sunt qui dicant eos nec ad Troiam devenisse, nec in Lacedemonam rediisse, sed in celum raptos signum Geminorum fecisse. Tullius tamen scribit ab Omero dici eos Lacedemone fuisse sepultos. Et Ovidius ubi De Fastis dicit, quod cum ipsi Phebem et sororem eius Leucippi filias rapuissent, Lynceo et Yde fratribus desponsatas, a sponsis bello repetitas, et in eo Castorem a Lynceo occisum, in quem cum curreret Pollux, eum interemit, occidissetque Ydas Pollucem, ni a Iove actum esset, ut eum nequiret ledere. Lactantius etiam in libro Divinarum institutionum dicit: Castor et Pollux, dum alienos sponsas rapiunt, esse gemini desierunt; nam livore iniurie concitatus Ydas, alterum gladio transverberavit etc. Aiunt insuper Castorem equo valuisse plurimum, Pollucem pugna. Et cum esset Pollux eternus, cerneretque fratrem mortuum,

Iovi patri petiit, ut sibi cum fratre eternitatem partiri fas esset. Quod cum concessisset Iuppiter, ambo in celum assumpti sunt, et Geminorum fecere signum. Horum in tutelam equos esse voluere gentiles. Nunc quid ex fictionibus interpositis sentien-
5 dum sit, videamus. Placet quidem Tullio ubi supra, Castorem et Pollucem filios fuisse Iovis tercii et Lede, hominis quidem non cigni, neque dei, eosque esse ex his quos Dyoscortes appellavere Graii. Iovem autem in cignum versum ideo forsan finxit antiquitas, quia dulce canat cignus, quod possibile est
10 et Iovem fecisse, et sui cantus dulcedine, ut sepe contigisse vidimus, in sui dilectionem atque concupiscentiam Ledam traxisse. Est enim cantus ex uncis Veneris unus. Seu forsan erat iam senex Iuppiter, et ob senium canus, quando Ledam amavit; et quia ob fervens desiderium querulus factus sit, fictum
15 fore eum in cignum versum, qui canus est, et morti propinquans canorus. Quod autem ex eius concubitu ova | peperit, non ob aliud dictum credo, nisi ne in fictione fetus videretur a genitore dissimilis. Aves autem ova gignere consueverunt. Seu quia pellicula quadam carnea circumvoluti ambo eodem
20 partu nati sint, ut videmus non nunquam ova nasci panniculo nondum in nucleum solidato. Ydam prohibitum a Iove, ne Pollucem lederet, vim constellationis arbitrabatur Leontius. Quod alterna morte Pollux redimeret fratrem, videtur Alberico cum assumpti in celo Geminorum signum fecissent, et in eo ita se
25 habeant stellæ, ut dum oritur una, altera adhuc latitet, eademque que latuerat post prioris occasum, adhuc aliquantisper apparet, et sic dum descendit ad Inferos unus, occidens scilicet primo tanquam mortalis, alter tanquam divinus apud Superos adhuc consistit; et econverso, dum ascendit unus ad Superos, divinus
30 esse videtur, stante adhuc altero aliquantisper apud Inferos tanquam mortali. Pollucem solum immortalem fuisse a fulgore syderis existentis in capite Pollucis sumptum creditur, qui longe maior est, quam is qui ex sydere Castoris cernitur, qui aliquando ob vaporum grossiciem non videtur, cum Pollucis videatur continue. Paulus vero dicit, Castorem Pollucis opere
35 a Lacedemonibus numero deorum additum, et sic immortalem

factum; Pollux autem postea ob pietatem erga fratrem habitam, et quia insignis esset homo, etiam deificatus est et fratri coniunctus. Et sic alterna morte se invicem redemerunt. Nam primo Castor, ne Pollux occideretur, occisus est. Secundo Pollux, ut frater esset eternus, eum deum fieri fecit, et ipse remansit mortalis, data fratri deitate sua. Posuissem Fulgentii expositionem, sed quoniam per sublimia vadit, omisi. Equos, quos eorum in tutelam posuere ad ostendendam iuvenum delectationem et curam, dum vixerunt, potius quam ob rem aliam, quicquid Servius dicat, existimo.

CAP. VIII

De Helena Menelai coniuge et XVI^a Iovis filia.

Helenam Iovis et Lede fuisse filiam vulgatissimum est, et proximo supra monstratum. Hanc aiunt inter ceteros mortales formosissimam fuisse, ut Tullius testatur in Arte veteri. Cuius quidem formositas Grecis atque Asyaticis populis eo evo plurimum damnosa fuit, et potissimum exitiosa Troianis. Volunt igitur hanc adhuc virgunculam et inter coevas in palestra ludentem a Theseo Atheniensium rege raptam; demum eo peregre profecto, ab eiusdem matre Castori et Polluci repetentibus restitutam. Inde vero Menelao regi Lacedemonum coniugio iunctam. Tandem a Paride, ut placet aliquibus, sub specie legationis Hesyonam reposcente, et Menelai hospite, eo etiam
 | absente, pulchritudine et facetiis suis capto, hospitalitatis iure neglecto, cum omni supellectili regia, raptam, ea volente. Lactantius vero dicit eum classe Spartam quesisse, et cum postulata Hesyna non redderetur, ut habuerat a Priamo regionem bello infestasse, et vi Spartam cepisse et inde Helenam deduxisse Troiam. Quam postea Grecorum principes omnes, coniuratione facta, cum illam frustra sepius repetissent, sub ducatu Agamenonis cum ingenti exercitu secuti sunt, et pluribus peractis certaminibus post decennium, Ylione capto, illam Menelao restitutam, non absque labe proditiōis, cum sint qui

dicant, occiso Paride a Pyrro, eam Deyphobo nupsisse, et querentibus Grecis proditione perficere, quod armis non videbatur posse contingere, cum discessum ex composito simulassent, eam ex arce, dormiente Deyphobo, signum accensa face ad
5 occupandam sopitam civitatem Grecos revocasse. Ob quod meritum asserunt eam in Menelai gratiam rediisse. Alii tamen dicunt a Menelao ultro susceptam, eo quod vi non sponte sua rapta fuerit. Sane per Omeri carmen patet eam apud Troianos fuisse annis viginti, cum longe minus arbitrentur plurimi, quod
10 quidem in Yliade circa finem ostendit Omerus, dum eam cum Hecuba et reliquis matronis Troianis Hectorem occisum flentem introducit atque dicentem: Ἦδη γὰρ νῦν μοι τόδ' ἔεικοστόν ἔτος ἐστίν, Ἐξ ὅν κείθεν ἔβην καὶ ἐμῆς ἀπελήλυθα πάτρης etc. [Que latine sonant]: Iam certe nunc michi hic vigesimus annus, ex quo
15 ab illinc veni, et a mea recessi patria. Eusebius autem dicit in libro Temporum eam anno primo regni Agamenonis ab Alexandro raptam, et eiusdem Agamenonis anno XV° Ilionem captum atque deletum; et sic discordes sunt. Servius acrem facit questionem de etate Helene. Nam cum Argonaute fuerint fratres, illamque
20 a Theseo raptam susceperint qui contemporaneus eorum fuerat, et inde a filiis Argonautarum bellum Thebanum confectum fuisse, quorum filii in Troianam demum venere expeditionem ob Helene raptum, videtur ei valde mirabile, quasi existimet eam iam senem. Michi autem non sic. Nam, ut ex dictis Eusebii patet, Helena a Theseo rapta est anno regni eius XVI°,
25 qui mundi erat annus tria milia noningentesimus octogesimus quartus, et tunc erat Helena parvula puella. Postmodum a Paride rapta est anno primo regni Agamenonis, qui mundi fuit annus $\overline{\text{m}}\text{vii}$, et sic inter primam capturam | et secundam non amplius XXIII annorum spatium fuit. Et sic Helena
30 esse potuit XXX annorum, vel circa, quando a Paride rapta est, qua etate mulieres nobiles et ingenio valentes speciosiores formositatem suam faciunt, arte addentes, si quid forsan provector etas subtraxerit. Experientia quippe rerum doctiores
35 facte sciunt mores componere, quibus non solum augetur pulchritudo, sed etiam non nunquam ad capiendum vires deformi-

tati prestantur. Hec tamen, Ylione capto, Menelao suo restituta, tempestate maris circumacta primo in Egyptum delata est, Tuori rege ibidem regnante, quem Omerus in Odissea Polibum vocat. Inde in Lacedemoniam cum Menelao reversa est.

CAP. IX

5

De Clitemestra XVII^a Iovis filia et coniuge Agamenonis.

Clitemestra secundum quosdam, ut supra dictum est, Iovis et Lede fuit filia, ex uno ovo cum Elena nata. Hec autem Agamenoni nupsit et ex eo plures filios peperit. Tandem cum ad Trojanum bellum imperator ivisset, occiso iam Palamede a Grecis, ut Leontio placet, Nauplii senis suasionem in amplexus Egisti sacerdotis olim Thiestis filii venit, et cum iam Ylione deiecto victor Agamenon repeteret patriam, et secum, ut Seneca poeta in tragediis ait, traheret Cassandram Priami filiam, que illi ex preda contigerat, seu suasionem adulteri, seu consentientia patrati sceleris, seu ira superinducte pelicis mota, eo suscepto, ut quibusdam placet, illum in convivio sacrorum trucidari fecit. Seneca autem dicit ibidem, quod cum suasisset illi vestes bellicas ponere, eique indumentum parasset, cui nullus erat capiti exitus, eum exquirentem et implicitum adultero tradidit occidendum, et Cassandram eque trucidare fecit. Quo ceso, regiam occupavit et cum septem annis una cum Egysto regnasset, ab Horeste filio cum sacerdote scelesto occisa est.

CAP. X

De Paliscis XVIII°, et XVIII° Iovis filiis.

25

Palisci fratres fuere duo, et, ut Macrobius in Saturnaliorum libro asserit, Iovis filii et Thalie nympha, de quibus talem recitat fabulam: In Sycilia Symetus fluvius est; iuxta hunc nympha Thalia compressu Iovis gravida, metu Iunonis, optavit, ut sibi terra dehisceret, quod factum est. Sed ubi venit tempus

30

maturitatis infantum, quos alvo illa gestaverat, reclusa terra est, et duo infantes de alvo Thalye progressi emergerunt, appellatique sunt Palisci, quoniam primo | in terram mersi, denuo 115 b inde reversi sunt, neque longe inde lacus sunt, sed in immensum 5 profundi, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incole crateras vocant et nomine Dellos appellant, fratresque eos Paliscorum existimant, et habentur in cultu maximo, precipueque circa exigendum etc. Hec Macrobius. His quidem, ut satis per Macrobius potest intellegi, ara fuit atque sacerdos, eo 10 quod miranda ibidem cernerentur. Nam Aristoteles, in libro quem scripsit De mirabilium auditu, dicit: In Palisco Sycilie X cubitorum aqua est, que sese duabus ulnis in altum efferens, a videntibus campus adiacens summergi putatur, verum deciden- 15 s in statum pristinum conquiescit, et apparet ibidem sacrum quoddam. Nam si quis in tabella quot rerum voluerit iuramenta describat, et descriptum super aquam deponat, si iusta sint omnia, tabella natat, si iniusta demergitur. Periturus autem inflatur, adeo ut sacerdos loci nullam ab eo pro purgatione satisfactionem accipiat. Macrobius autem asserit, quod si furti vel 20 alicuius alterius rei controversia esset inter aliquos, et accusatus diceret se apud crateras iuramento velle purgare, sumptis vadibus accedebant, si is qui iurabat rite iurasset, essetque innocens, illesus abibat. Falsus autem iurator mox vita privabatur in lacu. Miranda quidam sunt, et grandis erat in tales 25 hostis antiqui potestas. Cur autem Iovis dicti sunt filii et absorta sit mater, reddit talem Theodontius rationem. Dicit enim haud longe a Panormo ignobilem fuisse scrobem loco ubi dicebatur Thalya, in quam omnis aqua, que a plaga illa montis Ethne ob imbrem cadebat, mergebatur. Et quicquid 30 tunc fuisset in cavernam deiectum, non multo post in lacus, seu fontes Paliscorum ebullientes, videbatur emergi, per quod apparebat imbrem, quam Iovis, id est aeris, opere natam volunt, eo in loco sub terras condi, et demum apud lacus Paliscorum iterum nasci. Et sic ex Iove nati Palisci.

CAP. XI

De Iarba Getulorum rege XX° Iovis filio.

Iarbas Getulorum rex filius fuit Iovis et Garamantidis nynphe, teste Virgilio, qui dicit: Hic Amone satus rapta Garamantide nynpha etc. Paulus vero dicit eum Iovis fuisse filium ex filia Bisalpis regis, quam dicit Iovem in formam arietis oppressisse. Sed huius rei fabulam sic narrabat venerabilis Andalo: Iuppiter a convivio Ethyopum rediens, cum vidisset in ripa | Bragade fluminis Garamantidem nynpham speciosissimam lavantem pedes suos, ut erat in libidinem pronus, evestigio concubitum eius optavit, quem in se euntem cum virgo vidisset, territa voluit capessere fugam. Verum cancer quidam pedi nynphe propinquus, minimo pedis digito ore capto nynpham dolore tardavit, que dum remove eum conaretur, a superveniente Iove capta et oppressa est, et ex eo concubitu concepit et peperit Iarbam. Iuppiter autem ob impensum servitium cancerum in celo locavit, signumque Zodiaci fecit. Leontius dicit credi Iarbam Iovis vere fuisse filium, cum ipse mundum circumens loca omnia libidine sua fedaverit, et Garamantidem filiam fuisse Garamantis regis Garamantum, eamque ab eo in ripa Nyli captam atque violatam. Quod ego arbitror factum tempore solstitii estivalis, et ob id fictum virginem penes fluvium calore detentam, a cancro moratam. Theodontius dicit Iarbam Garamantis regis fuisse filium, et Iovis ideo dictum quia Getulos ab extremis Ethyopie solitudinibus et harenis arentibus in Affricum litus eduxit, et eos in multis ad humanitatem pertinentibus instruxit. Preterea iam dictus Paulus longe aliter de hoc Iarba alibi scribit. Dicit enim se legisse Garamantidem speciosissimam atque nobilem regionis illius fuisse virginem, et cum ab estu estivo penes fluvium quendam detineretur, a Mezesetulio rege raptam atque oppressam, et ei peperisse Iarbam, ideo vetusto more ab incolis, quibus post patris mortem imperavit, Iovis filium dictum seu creditum, eo quod optimis institutis efferatos mores eorum in mitiores redegerit. Hic, ut Virgilio placet, Dydonem optavit in coniugem.

CAP. XII

De Mena XXI^a Iovis filia.

Menam Iovis fuisse filiam, sed ignobilem testatur Augustinus ubi De civitate dei, dicens: Sed ibi est dea Mena, que
 5 menstruis fluoribus preest, quamvis Iovis filia, tamen ignobilis est etc. Hanc Papias dicit lunam esse. Esto Varro hoc officium Iunoni attribuat, ut ibidem Augustinus affirmat. Hanc Iovi in filiam attributam ideo reor, quia a Iove causatur. Men enim Grece, Latine defectus sonat, qui hac in parte mulierum est,
 10 quarum in utero natura provida in nutrimentum fetus purissimum servat sanguinem, qui infra mensem, non concipiente muliere, a calore naturali, per quem sumitur Iuppiter, corrumpitur et corruptus emittitur.

CAP. XIII

De Mirmidone XXII° Iovis filio.

Mirmidon, ut asserit Ysidorus ubi De ethymologiis, et post eum Rabanus, fuit Iovis filius et Corymose nynphe, et ab eo volunt Mirmidones nominatos, eo quod eorum dux fuerit. Quem etiam Rabanus dicit post Cicropem regem athenien-
 20 sium fuisse. Sane Servius aliud | sentit de nomine Mirmidonum. Dicit autem in Attica regione fuisse puellam, cui nomen Mirmix erat. Que cum ob castimoniam et solertiam gratissima esset Minerve, contigit ut aratrum in odium Cereris a Minerva conditum hominibus ostenderet; quam ob rem turbata Minerva
 25 eam vertit in formicam, damnavitque ut nunquam a congregandis granis desisteret; que cum multitudinem procreasset, evenit quod, morientibus Thessalis, Eaco Iovis filio subdit ex formicis istis in homines transformatis restaurarentur, ex quo
 30 Mirmidones dicti, eo quod formice mirmices dicerentur a Mirmice puella in formicam versa. Mirmidonem autem puto aliquem insignem fuisse virum, cuius agentibus meritis sui eum Iovis dixere filium.

CAP. XIV

De Xanto fluvio XXIII° Iovis filio.

Xantus fluvius filius fuit Iovis, ut in Yliade testatur Omerus, dicens: *Ξάνθου δινήεντος, ὃν ἀθάνατος τέκετο Ζεὺς* etc. [Que latine sonant]: Xanti revolvētis, quem immortalis genuit Iuppiter. Hic quidem fluvius sub Ylione effluit et Symoi prope mare miscetur, et cum eo effluit. Est autem longe maior fama quam undis. Eumque magna fecisse fingit Omerus adversus Grecos. Sed mirandum est Omerum alibi dixisse omnes fluvios Oceani filios esse, et hic dicit Xantum Iovis esse filium. Quod profecto non inadvertenter factum est. Ferunt autem non nulli Xantum potius torrentem esse quam fluvium, inter quos Lucanus, dicens: *Inscius in sicco serpentem pulvere rivum Transierat, qui Xantus erat* etc. Et ideo cum ex ymbribus potius quam ex fonte tumesceret, non Oceani, sed Iovis est filius, cum in aere, qui Iuppiter est, causentur pluvie, ex quibus torrentes effluunt.

CAP. XV

De Lucifero XXIII° Iovis filio, qui genuit Ceim et Dedalionem.

Luciferum dicit Barlaam Iovis et Aurore fuisse filium, et Trachinnam adamasse nynpham, et ex ea violata prolem geminam suscepisse, Ceym scilicet, et Dedalionem. Hunc ego speciosissimum et mitem fuisse hominem arbitror, et ob id Iovis dictum filium. Quod autem eius mater Aurora dicta sit, ob id puto, quia Venus, que dum mane solem procedens et auroram, Lucifer dicitur, ex sinu Aurore oriri videatur, et ideo a convenientia nominum tractum reor; et sicuti celestis Lucifer sic et iste Aurore dictus est filius. Et quia Trachinne provincie imperaverit, fictum | est eum eam oppressisse et ex ea geminam suscepisse prolem.

CAP. XVI

De Dedalione Luciferi filio, qui genuit Lychionem.

Dedalion Luciferi fuit filius, ut testatur Ovidius, dicens: Acer erat belloque ferox ad vimque paratus, Nomine Dedalion, illo genitore creatus, Qui vocat auroram celoque novissimus exit etc. De hoc idem Ovidius talem recitat fabulam. Quod cum huic filia esset nomine Lychione, et hec ob eius formositatem Phebo et Mercurio placuisset, elata in Dianam ausa esset obloqui, secutum est, ut ab ea sagittis confossa occumberet. Cui dum funeralia agerentur, voluit sepius se ob dolorem in ignem, in quo corpus filie comburebatur, inicere; quod cum ter detentus nequisset, quarta vice dum obstinatus ad ignem curreret, ante quam eo deveniret, in accipitrem versus evolavit, et quos mores habuerat homo, et avis etiam observavit. Theodontius huic fictioni velum amovens, hystoriam refert, dicens, Lychionem Peonio Epydaurensi nupsisse, et Dedalionem patrem eius rapacissimum hominem, et ob id a fratre Ceyo pulsum, a Peonio susceptum et summo honore habitum. Verum cum mortua esset filia, de affinitate desperans, in veterem rediens morem, in accipitrem versum dixere.

CAP. XVII

De Lychione filia Dedalionis et Peonis coniuge.

Lychione filia fuit Dedalionis. Que cum decimum quartum attigisset annum, formosissima a multis in coniugem postulata, ut ait Theodontius, Peonio Epydaurensi nupsit. Inde redeunte Mercurio a Cylleno monte et Phebo a Delphis, et ea visa, eius pulchritudine capti, separatim petiissent concubitum; Apollo spem optati coitus traxit in noctem, Mercurius ferventius optans, non expectata nocte, virginem caduceo tetigit, et in soporem altissimum alligavit, dormientemque vitiavit atque discessit. Phebus autem, veniente nocte, anus formam assumpsit et intravit

ad illam, atque oppressit. Et sic factum est, ut ex utroque conciperet, pareretque Mercurio Anthilocum, qui tractu temporis a patre non degenerans artificiosissimus fur effectus est; Phebo vero peperit Phylemonem, qui grandis carmine et cythara valuit. Sane cum hec ob tam generosam prolem, et quod tam splendidis diis placuisset, in superbiam extolleretur, ausa est pulchritudinem suam pulchritudini Diane preferre. | Quam ob causam commota Diana sagittis tumidam interemit. Sub cuius fabule cortice quid absconditum sit, ubi de uno quoque eorum scribitur, supra adaptum est. Lychionem autem a Diana occisam, nil aliud arbitror, nisi agentibus humoribus frigidis eam diem clausisse.

CAP. XVIII

De Ceo Luciferi filio.

Ceys Trachinne telluris rex, filius fuit Luciferi, unde sic Ovidius: Hic regnum sine vi, sine cede regebat Lucifero genitore satus, patriumque nitorem Ore ferens Ceys etc. Erat igitur, ut idem scribit Ovidius, formoso atque pio homini uxor Alciones, quam ipse diligebat summe, et plurimum diligebatur ab ea. Que, cum is vellet ire consulturus Apollinem Clarium, nec posset terrestre iter agere, impediante Phorbantis bello, in quantum poterat obsistebat, ne mare ingrederetur. Verum Ceys suo desiderio magis quam consilio aut beneplacito coniugis credens, conscensa navi iter arripuit. Nec diu et tempestas ingens exorta est, qua nimium fatigatum navigium periclitatum est, et ipse infelix ab undis absortus interiit. Alciones autem domi die nocteque pro salute viri precibus atque sacris Iunonem honorabat. Que cum frivolas devote mulieris preces diu pati non posset, domum adivit Somni, egitque ut Morphea, ex ministris suis unus, cui erant vires diversas hominum induere formas, mitteret, qui quod contigerat in somnis Alcioni nuntiaret. Quod cum mesta vidisset per quietem, abeunte somno cucurrit ad litus, ad quod fortuitu maris estus Ceys cadaver impulerat. Quo viso, dum doloris, impatiens se undis dare

precipitem conaretur, deorum et Luciferi miseratione, ambo
 tam mortuum corpus quam preceps Alcione in aves versi sunt,
 nomenque amantis mulieris tenent, et adhuc litora ac maria
 servant. De quibus dicit Ambrosius in Exameron: Id temporis
 5 habent deputatum et partibus, quando maxime insurget mare,
 litoribusque vehementior fluctus illiditur; et quod mirabile
 est, dicit quod, positis ovis in litore, confestim mitescit mare,
 et omnes cadunt ventorum procelle, donec septem diebus ova
 foveat Alciones sua, et nascuntur pulli, et post hec aliis septem
 10 diebus natos educat, et | sic quattuordecim diebus mare quiescit
 avibus his, obsequiosum iubente deo, quos quidem naute Alcio-
 neos dies appellant. Sic Ambrosius; si dixisset poeta, fabulosum
 putassem. Hanc Theodontius hystoriam affirmat, et quod circa
 finem figmenti est, asserit a casu et mulieris nomine fictum.
 15 Nam ea forte tempestate dum undis impulsus exanime corpus
 Ceys devenisset in litus, et Alcione dolore urgente mergeretur
 in mortem, aves ille, quibus nomen erat alcionis, astantibus
 apparuere, ex quo ab omnibus dictum est, mortuos in Alcionas
 aves fuisse mutatos.

116 c

CAP. XIX

De Orione XXV° Iovis filio, qui genuit Yppologum.

Orion Iovis, Neptuni et Mercurii fuit, secundum Ovidium,
 filius. Sane quia communia a dignori denominari consuevere,
 placet Theodontio, ut Iovis tantum filius appelletur. Attamen
 25 etsi de origine concordēs sint veteres, de processu vite et
 exitu discrepant. Nam ex eo ante alios Ovidius talem recitat
 fabulam. Scilicet quod terram peragrantibus Iove, Neptuno,
 atque Mercurio, factum est ut nocte superveniente nec aliud
 esset illis diversorium, Hyrei senis, parvi cultoris agelli, gur-
 gustiolum intrarent. Qui cum illos incognitos comiter susce-
 30 pisset, quam cito advertit deos esse, occiso bove eis sacrificium
 obtulit. Qua devotione motus Iuppiter, dixit ei ut peteret quod
 optaret. Qui dixit se non habere coniugem, et premortue pro-

misisse se aliam non sumpturum, optare tamen filium. Iuppiter
 autem cum reliquis duobus diis, bovis occisi sumpsere corium,
 et cum in eo minxissent, iusserunt seni ut decem mensibus
 terra superiniecta esse permetteret. Qui cum fecisset, mense de-
 cimo prosiluit puer, qui Orion appellatus est. Qui grandis 5
 factus et in venatione Diane socius, sui fidens, dicere ausus est,
 nullam esse feram quam non superaret. Ex quo commotis diis
 factus est, ut terra breve emitteret animal ei obvium, scorpio-
 nem scilicet, a quo superatus occubuit. Latona autem satelliti 10
 filie miserta, eum in celum transtulit, et celeste signum secus
 Taurum constituit, et cum eo canem suum, quem Syrum voca-
 bat, apposuit. Hec Ovidius. Servius autem hec Enopioni regi
 contigisse dicit, eumque grandem Diane concubitum exoptasse,
 a qua, Oratio teste, sagittis confossus est. Cui et Omerus assentit 15
 in Odissea, dum | dicit quod deorum invidia a Diana apud
 Ortigiam sagittis occisus est. Lucanus autem dicit a Diana
 scorpione immisso eum occisum, et deorum miseratione in
 celum assumptum atque insigne tempestatum signum effectum.
 Sane Servius autem alibi longe aliter de eo sentit, dicens,
 quod Enopionis habitus filius cum ingentis esset stature, et 20
 venator permaximus factus, Enopionis filiam vitiare voluit,
 quam ob causam ab Enopione oculis privatus est. Qui cum
 ab oraculo habuisset, si per pelagus ita adversus Orientem per-
 geret, ut oculorum concavitates solaribus radiis semper haberet
 oppositas, recuperare lumina posset. Quod ille facere conatus 25
 est, et audito strepitu Cycloperum fabricantium, sono duce ad
 eos devenit, et ex eis unum humeris suis imposuit, et eius
 ductu in solem vadens lumina reassumpsit. Hec autem tam
 vane recitata fabula, et physicam rationem contegit, et hysto-
 riam. Credo igitur poetas circa venerationem Orionis initium 30
 nostre generationis ostendere, per Iovem et Neptunum intelli-
 gentes calidum et humidum humano semini annexum. Per
 bovis corium mulieris uterum, in quem postquam descendit
 hominis semen, nisi quedam naturalis frigiditas superveniat,
 que et os uteri stringat et claudat, et semen in unum cogat, 35
 non stabit in matrice semen, quam frigiditatem per Mercurium

intelligi voluere, qui complexione frigidus est. Ex corio autem terra tecto, id est corporea circumdato mole, post decimum mensem puer exit. Quod autem Dianam de stupro interpellaverit, potest intelligi, quia cum Orion celeste signum sit, et eo incipiente apparere, quod circa mensem Octobris fit, oriuntur pluvie et ventorum impetus, et tempestates, ex quibus inundationes fiunt, et maris motus, et sic videtur velle in hoc Lunam, id est Dianam, que causa motuum aquarum est, superare. Verum eius deficiente potentia et Lune perseverante, ab ea superatus apparet. Seu agente Lune motu fit persepe, ut Orionis frenentur impetus et coerceatur tempestas, et sic telis feriatur Diane. Quod a Scorpione emisso a terra victus sit, ratio talis est. Ymago Orionis ab antiquis astrologis secus signum Tauri locata est, et de mense Octobris surgit in oriente et tunc incipiunt tempestates, ut dictum est, quasi ipse secum afferat. Ymago autem Scorpionis ex opposita celi parte situata est, nec ante incipit in orientem ascendere, quam Orion occidat in occidentem; | et quoniam circa eius ortum cessant ymbres et procelle, et serenorum tempus et ver primum apparet, dictum est Orionem a Scorpione superatum, qui ideo a terra emissus dicitur, quia ex terra oriatur, seu quia surgens ab oriente terram exire videatur. Quod luminibus ab Enopione privatus sit, et reliqua fabulosa, ad hystoriam pertinent, quam talem recitat Theodotius. Dicit enim Enopionem regem fuisse Sycilie, et Orionem eius fuisse filium robustissimum iuvenem, et venationibus deditum, eumque die quadam venatione fessum antrum subisse atque obdormuisse, eique per quietem visum sibi suaderi a Venere, ut primo sibi surgenti occurrentis virginis uteretur concubitu. Qui experrectus, cum exisset antrum, obviam habuit Candiopem sororem suam eque venationibus vacantem, quam cum renitentem traxisset in antrum, oppressit, et ex ea filium suscepit, quem vocavit Yppologum. Quod cum rescisset Enopion, indignans eum in exilium abire iussit. Orion autem regni spe privatus, consuluit oraculum, a quo illi responsum est, si in orientem tenderet, decus regium recuperaturum. Qui sumptis navibus et Candiope cum parvo filio docti naute opere

117 a

in Traciam delatus est, que a Sycilia orientalis est provincia. Ibi autem cum virtute sua, favente celo, incolas subegisset, in magno fuit habitus precio, et Neptuni filius appellatus. Hac visa credo satis appareat fictionum intentio.

CAP. XX

5

De Yppologo Orionis filio, qui genuit Driantem.

Yppologus, ut supra patet, Orionis fuit filius ex Candiopē. Ex quo nil penitus legisse memini, nisi quod Driantem genuerit.

CAP. XXI

10

De Driante Yppologi filio, qui genuit Ligurgum.

Drias filius fuit Yppologi, ut testatur Statius, dicens: Horrendumque Drianta movet, cui sanguinis autor Turbidus Orion etc. Dicit Theodontius, mediante Yppologo, cuius fuit filius, hic in bello Thebano fuit, et partibus favit Ethyoclis. Qui cum in pugna Parthenopeum letali ictu vulnerasset, ut Lactantio placet, a Diana sagittis occisus est. Fuit illi Clustimena Colchida coniunx, ex qua Lygurgum filium suscepit.

15

CAP. XXII

De Lyurgo Driantis filio, qui genuit Angeum, Arpalicem, et Phyllidem.

117 b Lygurgus, ut placet Omero, in Ylyade, filius fuit Dryantis; ait enim sic: Ὀυδὲ γὰρ οὐδὲ Δρύαντος υἱὸς | κρατερὸς Λυγουργὸς etc. [Que latine sonant]: Neque enim nec Dryantis filius fortis Ligurgus. De hoc autem multa narrantur. Dicit enim Omerus ubi supra, quod cum hic persequeretur Bachi nutrices in Nysa latentes, et ipse Bachus timens fugisset in mare, Lygurgus odiosus factus Superis, oculis privatus est. Servius autem dicit, quod cum is Bachum contemneret, et vites eius se amputare crederet, sua

20

25

sibi succidit crura. Lactantius autem eum Tracum dicit regem, et in mare precipitatum, eo quod primus aquam vino miscuisset, et rem haustu sinceram plurimis infecisset venenis. Que tam diversa sic in unum revocari possunt. Dicit enim Servius hunc abstemium fuisse, et hinc vini contemptorem, et ob id a diis orbatur, quod tam incliti liquoris moderate sumpti commoda ignorasset. Quem dum aspernaretur, et vites incideret, sibi ideo crura incidisse finxerunt, eo quod vini haustus ad omnia faciat homines proutiores. Quod autem in mare deiectus sit, 10 nil aliud est, nisi eum sua simplicitate ad perpetuum aque potum fuisse damnatum a natura rerum, cum vinum omnino respueret. Seu aliter. Hunc ideo Bachi contemptorem volunt, quia ingurgitator maximus Bachi videbatur contemnere vires, et ob nimiam vini ingurgitationem oculos perdidisse, quod 15 pluribus contigit. Quod autem illius se arbitraretur vites incidere, non vult aliud, nisi quia, potando multum, credebatur se vini penuriam immittere, verum sibi crura concidebat, id est crurium vires auferebat, ut contingere ebriis sepe videmus, dum onusti vino titubantes incedunt. Quod autem in mare proiectus 20 sit dictum est, quia cum mare salsum sit, et salsedo habeat sitim afferre, et potatores huiusmodi quanto magis potant, magis sitiunt, in mare proiecti, id est in perpetuam sitim esse videntur.

CAP. XXIII

25 De Angeo Lygurgi filio.

Angeus, secundum Lactantium, Lygurgi fuit filius et, ut dicit Statius: Cernimus Eacidis murisque immane minantem Angeum etc. Videtur ex Argonautis fuisse, quam ob rem non huius fuisse filium arbitror, cum legamus Dryantem Lygurgi 30 patrem in Thebano bello occubuisse, quod diu post fuit. Hunc preterea dicit Ysidorus ubi de Ethymologiis Samum condidisse. Ex quo constat eum longe antiquiorem Lygurgo.

CAP. XXIV

De Arpalice Lygurgi filia.

Arpalicem dicit Papias Tracem fuisse et Lygurgi filiam
ac venationibus deditam. De qua Virgilius: Vel qualis equo
117 c Treissa fatigat Harpalice, volucrumque | fuga prevertitur He- 5
brum etc. Theodontius dicit hanc patriam reliquisse, et ad
Amazones abiisse, et ibidem imperasset. Servius autem scribit
de hac, quod cum patrem senem a Gethis captum sensisset,
collecta confestim multitudine, et celerius quam de femina
existimari potuerit, illum armis et robore liberavit. 10

CAP. XXV

De Phyllide Ligurgi filia.

Phyllis, ut ait Ovidius in Epistulis, filia fuit Lygurgi regis
Tracie, ad quam cum deiecto Ylione tempestate actus venisset
Demophon, ab ea et hospitio et lecto susceptus est, et cum ob 15
mortem Mnestei regis Athenarum vellet in patriam redire, re-
sarcitis navibus et obtenta ad tempus licentia, illam dimisit.
Que cum angeretur, eo in terminum non redeunte, ut non nulli
volunt, laqueo vitam finivit. Alii dicunt, dum in mare se pre-
cipitem dare vellet, miseratione deorum in amigdalum versa 20
est, et redeunte tandem Demophonte eius in adventu floruisse.
Cuius figmenti talis potest esse ratio; amigdalus Grece phylla
vocatur, in qua morientis Phyllidis remansit nomen. Hec, flante
Zephyro, qui occidentalis est ventus, et in Tracas vadens, per
Atticam regionem transitum facit, floret, cum ventus hic habeat 25
plantis et graminibus adeo favere, ut floreant, et hinc fabule
locus datus est, Phyllidam scilicet letari a florere redeunte ab
Athenis amasio.

CAP. XXVI

De Minoe Iovis XXVI° filio, qui genuit Androgeum, Glaucum,
Adryanam, Phedram et Deucalionem.

Minos Iovis et Europe dictus est filius, hac, ut aiunt, ratione genitus. Volunt Europam Agenoris filiam Iovi placuisse Cretensi, et opere Mercurii factum, ut virgo ex montanis pascuis veniret in litus, ubi transformatus in candidum taurum Iuppiter et regio immixtus armento, adeo se mitem virgini prebuit, ut sua mansuetudine delectatam puellam primo eum tractare manibus ausam, inde eius etiam conscendere dorsum. Iovem autem sensim se in litus trahere, et inde se in altum dare, virgine pavida se cornibus et dorso pro viribus innitente, et sic natantem taurum in Cretam usque detulisse, ibi reassumpta forma Iovis, illam oppressisse, et ex ea Mynoem, Radamantem, atque Serpedonem suscepisse. Minos autem etate provectus Pasyphem Solis filiam sumpsit uxorem, et ex ea filios filiasque progeniit. Inter quos Androgeus | preclare indolis fuit. Hic ab Atheniensibus et Megarensibus invidia occisus est, eo quod ceteros in palestra superaret. In cuius ultionem iturus Mynos, petiit patri hostiam suis aris dignam; Iuppiter autem taurum pulchro candore nitentem apposuit illi. Quo delectatus Mynos, religionis oblitus, eum maluit suis armentis preponere quam in hostiam cedere, et, ex alio confecto sacro, processit in bellum. In quo cum scelere Scille Nysi regis filie Megarenses subegisset, Athenienses inde bello superavit. Quos turpi servitio sibi fecit obnoxios, ut scilicet quotannis septem ingenuos pueros Cretam mitterent cessuros in premium victoribus in agone, quem in Androgei anniversario constituerat. Interim autem Iovis ira factum est et odio Veneris in sobolem Solis adimpletum, ut amaret Pasiphes servatum a Mynoe taurum, et opere Dedali cum eo concuberet, et filium ex eo semivirum pareret. Qua ignominia plurimum victoris Mynois gloria labefactata est. Qui cum Dedalum in laberinto a se facto clausisset una cum filio Icaro, advenit Theseus Egei regis filius sorte ab Atheniensibus

missus. Qui, superato Mynotauro et liberatis Atheniensibus a turpi servitio, clam a Creta discedens, secum Adrianam et Phe-
dram Mynois filias asportavit. Et Dedalus alia ex parte, alis
sibi filioque compositis, in Syciliam e carceribus evolavit. Quem
cum abiisse sensisset Mynos, armis adversum eum sumptis, illum
secutus est. Verum apud Camarinum Sycilie oppidum, ut in
Politici Aristoteli placet, a filiabus Crocali occisus est. Cuius
post mortem eum apud Inferos iudicem dixere poete, ut Vir-
gilii patet carmine: Quesitor Mynos urnam movet, ille silentum
Concilium que vocat, vitasque et crimina discit etc. Que tam
multa cum hystoriis et fictionibus mixta sint, de eis serius
advertendum est. Quod autem Iovis filius Mynos habitus sit,
sunt qui velint verum et tunc Iovem hominem fuisse, et Cre-
tensium regem, et Europam internuntio precaptam atque mo-
nitam, et ex Phenicum litore raptam, et non tauri dorso, sed
navi, cuius esset vel nomen vel insigne taurus, in Cretam
delatam, et ibidem Iovi iunctam regi, et Mynoem aliosque
peperisse filios. Sunt qui velint eam raptam et vitiatam a
Iove, et demum Asterio regi Cretensium nuptam, et ex eo
quos diximus filios peperisse, ut in libro Temporum describit
Eusebius. Et si sic sit, tunc fictum est eum Iovis fuisse filium,
seu ad eius gloriam ampliandam, seu quia ex suis operibus
se Iovi planete similem exhibuerit. Fuit enim inter alia homo
omnibus subditis equus et severus iustitia, legesque Creten-
sibus dedit, quas nondum habuerant, et ut a rudi populo
acceptiores haberentur, solus secedebat in antrum, et cum quid
videbatur oportuno composuisset, exiens, illud se a Iove patre
reportare monstrabat; qua astutia et id forsitan consecutum est,
eum arbitrari Iovis filium, et leges a se condite in maximo
precio habite sunt. Eum autem Asterii filium fuisse nullo modo
concedi videtur a tempore, cum constet Asterium in Creta re-
gnasse, Danao regnante Argis, circa annos mundi $\overline{\text{III}}$ dccliii,
cum bellum ab eo habitum adversus Athenienses fuerit, Egeo
regnante, qui regnavit circa annos mundi $\overline{\text{III}}$ dcccc lx. Dedalum
autem evolasse ideo dictum est, quia longis habitis navibus,
que remigio maxime valent, clam tanquam evolaret abiit.

Iudex ideo apud Inferos dictus est, eo quod apud mortales, qui, respectu habito ad supercelestia corpora, inferi sumus, componendo leges et ius exhibendo poscentibus, iudicis officium egit. Porro omittendum non est, quam varie de tempore huius
 5 scriptores senserint. Legitur igitur apud Eusebium Mynoem anno XXII° Lyncei regis Argivorum apud Cretam regnasse, qui annus mundi fuit $\overline{\text{III}}$ dcc xcvi. Nec multum postea, regnante Acrisio Argis, a Cretensibus Europam raptam, anno mundi $\overline{\text{III}}$ dccc lxxviii, qui quantum a superiore distet, apparet. Subse-
 10 quenter scribitur ibidem, Pandione Athenis regnante, Europam raptam, quod fuisse potuit circa annos mundi fere $\overline{\text{III}}$ dcccc xvi, et id convenit longe melius, quam superiora tempora cum his, que de Mynoe leguntur. Nam, ut idem Eusebius dicit a Paradio memoratum, regnante Egeo Athenis, Mynos mare obti-
 15 nuit, et leges Cretensibus dedit. Quod fuisse percipitur anno mundi $\overline{\text{III}}$ dcccc liii. Et esto ibidem legatur Plato|nem hoc esse falsum convincere. Conveniunt tamen cum his que de Theseo leguntur, et cum his que a Phylocoro in Attidis libro de Mi-
 20 notaurum recitantur, dato aliquantulum discrepent ab his, que postmodum ab Eusebio dicuntur. Qui asserit anno regni Atrei et Thiestis sexagesimo primo Mynoem in Sycilia adversum Dedalum arma corripuisse, quod, secundum supputationem annorum mundi, fuit anno $\overline{\text{III}}$ ii^o, qui annus plurimum distat
 25 a ceteris, dato possibile sit eum tam diu vixisse, nisi obstant tempora successorum, ut in sequentibus patebit. Que autem ad taurum et ad Pasiphem spectant, supra ubi de Pasiphe explicata sunt.

CAP. XXVII

De Androgeo Mynois filio.

30 Androgeus filius fuit Mynois et Pasiphis, iuvenis quidem egregie virtutis. Qui, cum Athenis in palestra superaret omnes, ab Atheniensibus et Megarensibus invidia occisus est. In cuius ultionem pater insurgens, occiso Nyso Megarensium rege, Athenienses acri bello superavit, sibi que vectigales fecit.

CAP. XXVIII

De Glaucō Mynoī filio.

Glaucus, ut ait Servius, filius fuit Mynoīs, ex qua matre non ponit. Hic, ut idem Servius dicit, ad Ytaliā veniens sibi poscebat imperium. Quod ideo ille minime concessum est, eo quod nil prestaret incolis, sicut pater fecerat, qui zonam eis incinctis euntibus transmiserat. Quam ob rem is eis ostendit scutum, a quo et ipse Labicus dictus est, et populi Labici. Et sic videtur Mynoem apud Ytalos aliquando regnasse. Quod ego miror, et suspicor, ne corrupta vocabula hystoriam etiam faciant esse corruptam.

CAP. XXIX

De Adriana filia Mynoīs et coniuge Bachi.

Adriana filia fuit Mynoīs ex Pasiphe, ut sepe testatur Ovidius. Hec Theseum ab Atheniensibus Cretam missum amavit, et eius clam usa contubernio sumpta fide, quod eam in coniugem et Phedram sororem suam pro Ypolito asportaret, eum docuit, quo pacto laberintum posset intrare, et Mynotaurum superare, et filo duce laberintum exire. Qui cum perfecisset omnia, noctu Adriana et Phedra navi impositis, clam discessit, et in Chium insulam, ut dicit Ovidius, seu Naxum, ut ait Lactantius, nocte discedens dimisit Adrianam ibidem dormientem. Que expergefata, cum se derelictam cerneret, clamoribus | et ululatu femineo cepit omnia complere litora. Verum Bachus forte secus navigans, cum eam vidisset amassetque, in coniugem sibi iunxit, et ex ea, ut placet aliquibus, Thoantem Lemni regem suscepit. Sane cum superasset Bachus Yndorum regem, et eius amasset filiam, et Adriana diu ob hoc quæstæ esset, a Bacho amplexibus et blanditiis lenita, coronam eius, quam ante Vulcanus fecerat et Veneri dederat, et Venus Adriane concesserat, in celum sustulit, et novem stellis ornavit et inde

a suo nomine Adrianam vocatam, Liberam eque secum in celum traxit, et celestem fecit ymaginem. Naxo seu Chios insule sunt optimo habundantes vino, quo captam Adrianam puto, et ob id a Theseo temulentam relictam; et quoniam potationibus vacasset, postea Bachi dicta est coniunx. Inde quoniam a vino
5 mulieris honestas omnis dissolvitur, ei a Venere corona, scilicet libidinis insigne, donatur, quod in celum usque, id est in notitiam omnium fertur, et non solum detestabile infamie dedecus per ora virum fertur, verum, agente vino, mulier sese
10 in amplexus quorumcunque dilabitur.

CAP. XXX

De Phedra Mynois filia et Thesei coniuge.

Phedra filia fuit Mynois et Pasiphis, ut satis veteri fama vulgatum est. Hec cum Adriana sorore, superato Mynotauro,
15 cum Theseo abiit, et Adriana, ut supra dictum est, relicta, eius facta est coniunx. Et ex eo peperit Demophontem et Anthilocum. Tandem cum Theseus cum Perithoo rapturus Proserpinam descendisset ad Inferos, Ypolitum privignum amavit. Cuius libidini eum consentire nollet Ypolitus, furore incensa,
20 illum redeunti Theseo accusavit, quod illi vim voluisset inferre. Quam ob rem Ypolitus iram patris effugiens, fere ut supra dictum est ubi de Ypolito, ab equis distractus, occisus est; tamen cum eum occisum fama ferret, penituit eam false accusationis, et Theseo scelus confessa suum cum ense Ypoliti
25 se ipsam transfodit. Servius autem eam dicit laqueo finisse vitam.

CAP. XXXI

De Deucalione Mynois filio, qui genuit Ydumeneum.

Deucalion, ut in Yliade placet Omero, Mynois filius fuit,
30 ex qua matre non habetur, eius tamen successor presummi potest, cum Ydumeneus eius filius rex Cretensium fuerit.

CAP. XXXII

De Ydumeneo filio Deucalionis, qui genuit Orsilocum.

Ydumeneus Deucalionis fuit filius, Omero teste. Hic cum Grecis adversus Troianos bellum gessit. Sane, ut dicit Servius, dum Ylione deleta | patriam navibus repeteret, tempestatem passus pro salute sua Superis vovit, si eum in regnum suum sospitem redire concederent, se illis sacrificium exhibiturum ex ea re, que illi prima occurreret. Qui, cum Cretense litus teneret, contigit, ut ante alios filius desiderio videndi patrem illi fieret obvius. Quem cum, ut aliqui dicunt, immolasset seu, ut aliis placet, immolare voluisset, ob eius immanitatem a civibus pulsus est. Quam ob causam cum naves reascendisset, Salentinum usque promontorium Calabrie vectus, statuissetque ibidem exilium agere, haud longe a litore sibi suisque Pitiliam condidit civitatem.

CAP. XXXIII

De Orsiloco Ydumenei filio.

Orsilocus Ydumenei fuit filius, ut in Odissea scribit Omerus, ubi genologiam eius a Iove in eum usque describit. Hic patrem Ydumeneum in Troianam expeditionem secutus, cum per omne bellum sibi successisset ad votum, in exitum rei ob eius insolentiam, dum obstaret totis viribus, ne ex preda capti Ylionis sors debita daretur Ulixi, ab eo occisus est.

CAP. XXXIV

De Sarpedone XXVII° Iovis filio, qui genuit Anthyphatem.

Sarpedonem Omerus dicit filium fuisse Iovis et Laodomie filie Bellorophontis. Cuius etiam Servius vestigia sequitur. Augustinus autem aliter sentire videtur, dicens: Per eos annos,

scilicet regnante Danao Argivis, a rege Xanto Cretensium, cuius apud alios aliud nomen invenimus, rapta perhibetur Europa, et inde geniti Radamantus, Sarpedon, et Mynos, quod magis ex eadem muliere filios Iovis esse vulgatum etc. Alii
 5 dicunt hos Asterii fuisse filios. Et ob id ego istum non illum reor Sarpedonem esse, cum ille longe superior fuerit tempore. Sed quoniam de illo nil legitur, satis sit apposuisse nomen, et de isto que legimus prosequamur. Hic igitur rex Lycie fuit, et adversus Agamenonem et Grecos partes Troianorum
 10 secutus, insignis armorum vir fuit, et multa memoratu digna pugnans fecit, ut per Omerum scribitur in Yliade. Tandem a Patroclo occisus est, et iussu Iovis ab Apolline de medio pugnantium sublatum est corpus eius, et flumine lotum atque ambrosio respersum liquore, et regia indutum veste, suisque
 15 ad exequendum funus restitutum. Quod autem hic figmenti modicum est, nil aliud vult, nisi quod medici opere cadaver curatum sit, et unguentis ad conservationem eius unctum atque respersum.

CAP. XXXV

20 De Anthyphate | Sarpedonis filio.

119 a

Anthyphates filius fuit Sarpedonis, Virgilio teste, dum dicit: Et primum Anthyphatem, is enim se primus agebat, Thebana de matre nothum Sarpedonis alti etc. Hic Ylione sub-
 25 bellum gerens, ab eodem occisus est.

CAP. XXXVI

De Radamanto XXVIII° Iovis filio.

Radamantus Iovis fuit filius, et ut omnes volunt, ex Europa, et regnante Danao Argis, secundum Eusebium, rex fuit Lycie.
 30 Hic cum severus iustitie executor esset, eum apud Inferos

finxere poete culpas explorare nocentum. De quo Virgilius: Gnosius hec Radamantus habet durissima regna Castigatque auditque dolos subigitque fateri etc. De huius origine et fictione sentiendum est, quod de Mynoe dictum est.

CAP. XXXVII

5

De Archisio XXVIII° Iovis filio, qui genuit Laerthem.

Archisius, ut testatur Ovidius, Iovis fuit filius. De eo enim Ovidius Ulixem loquentem atque suam nobilitatem explicantem adversus Ayacem paucis his verbis scribit: Nam mihi Laertes pater est, Archisius illi, Iuppiter huic etc. scilicet Archisio.

10

CAP. XXXVIII

De Laerthe Archisii filio, qui genuit Cthimenem et Ulixem.

Laerthes, ut ostensum est, filius fuit Archisii. Hic Anthicliam Autolici filiam sumpsit uxorem, et ex ea suscepit Ulixem et sorores eius. Viditque Ulixem non sua sponte adversus Troianos euntem, tanque diu vitam fessam laboribus traxit, donec post longos errores redeuntem cerneret, et iniurias ulciscntem.

15

CAP. XXXIX

De Cthimene Laerthis filia.

20

Cthimenis filia fuit Laerthis, ut in Odissea scribit Omerus, dicens: ἄμα Κτιμένι τανυπέπλω Θυγατέῳ Ἰφθίμῃ, την ὀπλοτάτην τεκε παιδων etc. [Que latine sonant]: Simul cum Cthimeni longi pepli filia venerabili, quam iuniozem genuit filiorum etc. scilicet Laerthes. Hanc, ut in eodem patet libro, parentes tradidere in coniugem cuidam, qui Samindis dictus est.

25

CAP. XL

De Ulixē Laerthis filio, qui genuit Thelemacum, Thelegonum et Auxonium.

Ulixis incliti hominis apud veteres dubium genus est. Nam alii eum Sysiphi latronis filium fuisse dicunt. Servius enim
 5 dicit, Anthicliam eius matrem, ante nuptias, cum Sysipho Eoli filio concubuisse, et Ulixem concepisse. Quod illi apud Ovidium Ajax Thelamonius concionans obicit, dicens: Et sanguine cretus Sysipho etc. Quod etiam Theodontius asserit, dicens: | Anthicliam primo nupsisse Sysipho, et iam pregnans eo relicto ad
 10 Laerthem venisse, et ex conceptu Sysiphi Ulixem peperisse. Leontius vero dicit, quod cum nupsisset Anthiclia Laerthi, et ad oraculum consultura iret, a Sysipho latrone, qui postea a Theseo occisus est, capta et oppressa est, et pregnans effecta ex eo concubitu Ulixem peperisse. Alii autem eum Laerthis filium
 15 dicunt, inter quos Omerus et Virgilius, et inveterata seculorum plurium fama testatur. Quorum ego auctoritatem secutus, Ulixem Laerthis fuisse filium dico. Hic fuit homo sublimis consilii et pregrandis ingenii, fraude an virtute plus valens incertum. Hunc multimodum persepe vocat Omerus, quasi ad omnia habentem
 20 modum. Multa quidem perpessus, omnia mira fortitudine superavit. Hic Penelopem Ycari filiam iuvenis sumpsit in coniugem, virtute et corpore speciosissimam virginem. Et ex ea illico Thelemacum suscepit filium. Tandem rapta Helena a Paride, dum delectum Grecorum faceret Palamedes, ut dicit Servius,
 25 ire ad Troiam fugere conatus est, se insanum simulans, et veniente ad Ytachiam Palamede, animalia diversi generis iugo iunxit ad aratrum, et salem seminare compertus est. Verum Palamedes astutiam viri suspicatus, capto parvulo Thelemaco, ad explorandam ingenii sui fraudem, eum aratro opposuit.
 30 Ulixes autem, viso Thelemaco, confestim dimovit aratrum, et sic cognitus in expeditionem ire coactus est. In qua Diomedis Etholi amicitiam summe perseverante obsidione servavit. Et cum Ephygeniam pro captandis ventis sub spem nuptiarum duxisset in sacris, cum reliquis venit Troiam. Ubi maxima

cum solertia ad obtinendam cepti victoriam oportuna plurima
 operatus est. Nam, ut dicit Theodontius, suo opere factum est,
 ut Achilles, a matre apud filias Lycomedis in habitu virginali
 absconditus, inveniretur, et in obsidionem etiam duceretur. Suo
 opere sagicte Herculis, absque quibus Troiam capi non posse
 dicebant oracula, comperte sunt et a Phylothete etiam obtente,
 et ad Troiam etiam delate. Suo opere Laomedonteus cinis, qui
 super Scea porta Ylionis servabatur, caute sublatus est. Post
 hec ipse una cum Dyomede fatali Palladium ex Troia rapuit.
 Sic et Dolone perempto, eque cum Dyomede explorator factus,
 119 c Rhesum Tracie regem obtruncavit nocte, et albos eius | equos,
 ante quam Xantum gustassent, eduxit in castra Grecorum. Et
 non nunquam, ut dicit Servius, habitu tectus mendici hominis
 verbera volens passus est, ut Troiam explorator intraret, et com-
 perta cum fide retulit, semel cognitus ab Helena. Preterea cum
 florida plurimum valeret eloquentia, inter Grecos et Priamum
 regem pro concordia legationis officium gessit aliquando. Nec
 non in mediis aciebus quantum valeret in armis ostendit se-
 pissime. Sic et in concionibus consilio Grecos persepe iuvit.
 Simultates habuit cum Palamede, eo quod invitum traxisset in
 bellum, et frumentum portasset ex Tracia quod ipse missus
 facere noluerat, quam ob rem mortem eius machinatus est fraude,
 ut supra ubi de Palamede dictum est. Ad ultimum creditur
 hunc prodicionem composuisse, qua, arte Synonis, seu alia via
 Ylion captus atque dirutus est. Capta deinde Troia pro armis
 Achillis in iurgium cum Ayace Thelamonio venit, et tandem
 illa adversus eum eloquentia sua obtinuit. Et Orsiloco regis
 Cretensium filio ceso, eo quod obstaret, ne sibi prede Troiane
 pars daretur ut reliquis dabatur principibus, et Polysena occisa
 atque Astianacte saxo illiso, naves in patriam rediturus ascen-
 dit. Sed longe illi a voto contigit, multis quippe agitatus pro-
 cellis, in longissimos errores atque peregrinationem decennem
 evectus est. Primo autem procellarum impulsu, ut ipsemet in
 Odissea Alcioni Pheycum regi refert, ad Cycones delatus est.
 Quos cum expugnasset et Ysmarum civitatem omnem vertisset
 in predam, paucis ex sociis perditis, ad Lothophagos tempe-

state impulsus est, exploratoresque quos miserat, cum lotho
gustato reditum non curarent, retraxit. In Syciliam inde dela-
tus. Ubi antrum Polyphemi Cyclopi cum duodecim ex sociis
intravit. Ex quibus cum sex devorasset Cyclops, obruto ei oculo,
5 preusto fuste, arietum pellibus involutus cum superstitibus
sociis antrum exivit Cyclopi. Inde delatus Eoliam, ab Eolo
ventos in utrem coactos obtinuit. Et cum iam Ytachie proxi-
mus esset, soluto utre a sociis thesaurum credentibus, flante
adverso vento in Eoliam repulsus est. Ex qua ab Eolo pulsus
10 navigans die septimo devenit ad Lystrigonas. Quos cum haberet
adversos, perditis navibus sociisque, | cum sola nave sua fugiens 119 d
devenit ad Cyrcem. Que cum exploratores eius mutasset in
beluas, ipse a Mercurio suscepto pharmaco, ad illam accessit
impavidus, et expedito gladio mortem illi minatus est, ni eve-
15 stigio sociis primas redderet formas; quod cum fecisset, eius
amicitia usus, anno iam transacto, et Thelegono ex ea suscepto
filio, cum renuisset immortalitatem, ab ea eruditus de agendis,
Alpenore ob vinolentiam casu mortuo derelicto, navem con-
scendit, et secundo vento impulsus nocte una ad oceanum
20 usque devenit. Quo peractis sacris a Cyrce monstratis, ad In-
feros habuit aditum, ubi et Anthicliam matrem, et Alpenorem
nuper precipitatum inter alios invenit, et de multis futuris a
Thyresia vate certificatus est. Inde reversus ad navem ad
Cyrce rediit, et sepulto Alpenore, et predoctus de futuris a
25 Cyrce discedens, devenit ad insulam Syrenarum. Ad quas ne
posset divertere, sociorum aures cera obstruxit, et se malo
navis alligare iussit, et sic eis canentibus loca earum preteriit.
Inde Scyllam transivit atque Carybdim non absque ingenti pe-
riculo et pari omnium labore. Et cum ad ea loca venisset in
30 quibus a Nynphis Solis greges servabantur, iussit ne quis eos
violaret. Quod cum eo dormiente famescentibus sociis suasisset
Eurilocus, et ex gregibus animalia plura sumpsissent, ei
tempestatem intolerabilem impetravere. In qua cum fracta
nave omnes deperissent socii, ipse solus et nudus, capto navis
35 malo, novem diebus ab undis et vento agitatus est. Et tandem
ad Ogigiam depulsus insulam a Calypsone nynpha susceptus

est, et ab ea septem annis detentus. Tandem cum ab ea egre
 discessum impetrasset, et navem cum sociis obtinisset, Neptu-
 nus infensus, eo quod Cignum eius filium occidisset in pugna,
 et Troiam quam ipse construxerat demoliri fecisset, et Cyclo-
 pem filium suum orbasset, ab impetu maris fatigatus plurimo, 5
 navi demersa nudum se iecit in undas. Cuius natantis miserta
 Leucotae velum illi prestitit suum, cuius subsidio cum die
 tertia devenisset ad litus, et hostia fluminis Pheycum intrasset,
 reiecto velo in mare inter frondes nemorum se nudum com-
 posuit. Ubi a Nau|sithea filia Alcinoi compertus vestes accepit, 10
 et inde Palladis opere usque ad Aritim Alcynoi regis coniugem
 deductus est, ubi meruit et dona suscipere, et navim et socios,
 qui eum usque Ytachiam reduxere, in qua dormientem cum
 donis deposuere. Excitatus autem, a Pallade premonitus de
 agendis, in mendicum seniculum transformatus, ad subulcos 15
 devenit suos, apud quos Thelemacum vidit, et allocutus est.
 Tandem a Sybotoe porcario in patriam deducitur incognitus,
 ubi in propria domo a procatoribus Penelopsis ignominiosa
 quedam perpressus est. Et tandem ab Euriclia nutrice recogni-
 tus. Inde ex composito arma cum filio et duobus subulcis, 20
 confessus Ulixem, adversus procatores assumpsit, eosque gravi
 pugna omnes peremit. Esto Theodontius dicat eum illos oculis
 privasse, et in tantam deduxisse miseriam, ut in triviis starent
 stipem querentes ob victum. Hinc visa Penelope, Laertem
 senem visurus accessit in villam. Postremo dicit Theodontius 25
 eum variis exterritum somniis, quorum cum interpretationem
 quesisset, habuit in responsis, ut sibi caveret a filio. Qui re-
 cedens in loca abdita, quantum potuit somniorum portenta
 vitavit. Tandem Thelegonus, qui ei natus fuerat ex Cyrce, cum
 eum querens venisset Ytachiam, a domo eius fuit prohibitus. 30
 Qui, ut erat robusti vigoris iuvenis, multos ex prohibentibus
 occidit, in finem Ulixes in eum letiferum immisit telum. Quod
 cum evitasset Thelegonus, eo reassumpto transmisit in patrem.
 Ex quo ictu cum se moriturum nosceret Ulixes, quisnam esset
 interrogavit; et cum eius nomen audisset, et patriam et filium 35
 cognovisset, cum premonstrata nequisset effugere, diem clausit.

Leontius vero dicit, eum casu a Thelegono eum querente, spina
piscis venenosa tactum et inde mortuum. Longa equidem huius
hystoria est, etiam succincte narrata, et non nullis immixta
fictionibus, ex quibus pars maxima in precedentibus ostensa
5 est. Et ideo videamus paucis que supersunt. Et primo videamus,
quid velint per ventos in utre argentea cathena ligatos et so-
lutos a sociis. Vult quidem Omerus in Odissea componere
bonum virum, et inter alia volens ostendere, quid nobis na-
scentibus a divina bonitate dono datum sit, dicit ab Eolo, id
10 est a deo ventos, id est concupiscibiles appetitus datos bovino
in corio, id est in | arbitrio virilis etatis, que fortis et con-
stans esse debet, uti corium bovis est, et hi sunt argentea ca-
thena ligati, id est famosa clare virtutis sonoritate, qua pro-
fecto non nulli longe magis firmatum corium servant, quam
15 divini amoris intuitu. Hanc tamen catenam socii Ulixis, id
est sensus humani corporis ignavia nostra rationi imperantes,
solvunt, predam existimantes, id est arbitrantes longe meliorem
et dulciorem vitam in voluptatibus nulla coactis regula, quam
eis ligatis in ratione solida. His tamen solutis, dum in hanc
20 et in illam labimur lasciviam, insurgunt tempestates animo, id
est rubores, reprehensiones, conscientie redargutiones, fluctua-
tiones animi, merores, inopia, egritudines, et mille malorum
species, que nos a patria, id est a quiete amovent. Ivisse autem
in oceanum, et ibidem illi ad Inferos iter apertum sit sacris,
25 arbitror Ulixem ad lacum Avernum in sinu Bayanu nocte una
navigasse, et ibidem occiso Alpenore obscenum illud peregrisse
sacrum, quo Manes evocantur d̄ superos, et de quesitis ha-
buisse ab immundis spiritibus responsum. Velum autem Ulixi
naufrago a Leucotoe prestitum, nil aliud fuisse arbitror, quam
30 spem immotam, quam evadendi forti servabat pectore; hec
egit, ne desperando periclitaretur. Quam quidem spem, dum
speratum obtinuisset, retro reiecit. Eum autem sepiissime adiu-
tum a Pallade est, quia ab animadvertentia sua instructus multa
evitavit pericula, et multa egit sibi etiam oportuna.

CAP. XLI

De Thelemaco Ulixis filio.

Telemacus Ulixis fuit filius parvulus Penelopi matri a patre relictus. Qui multa a procatoribus matris perpressus, tandem una cum patre sumpsit ex omnibus ultionem.

5

CAP. XLII

De Thelegono Ulixis filio.

Thelegonus Ulixis et Cyrcis fuit filius. Qui, dum grandis videre patrem quereret, eum incognitum occidit, et in Ytaliam rediens Tyburim condidit, ut ait Ovidius: Et iam Thelegoni, iam menia Tyburis udi Stabant, Argolice que posuere manus etc, Papias autem dicit eum edificasse Tusculum.

10

CAP. XLIII

De Auxonio Ulixis filio.

Auxonius filius fuit Ulixis, ut scribit Paulus Longobardus, ea in hystoria, quam De gestis Longobardorum scripsit, dicens, ab eo omnem Ytaliam Auxoniam nuncupari. Titus Livius autem aliter videtur in libro VIII° | Ab urbe condita, dicens, Miturnas et Vestinam civitates Auxonidum, M. Pellio, et C. Sulpitio consulibus ab eisdem prodicione captas, et fere deletam Auxonidam gentem. Et sic illa Ytalie particula fuit Auxonia. Ego hunc Auxonium puto eum Latinum fuisse, quem Cyrcis et Ulixis volunt quidam fuisse filium, ex Marica | nynpha susceptum dicentes, cum, teste Servio, Marica dea sit litoris Miturnensium iuxta Lyris fluvium. Nos autem etsi multi ex prole Iovis supersint, finem huic facientes libello, paululum quiescamus.

15

120 c

120 d

20

25

Genealogie deorum gentilium liber XI^{us} explicit.

In arbore precedenti, cuius in radice positus est Iuppiter tertius, descri-
buntur in ramis et frondibus posteritates octo filiorum Iovis predicti,
5 scilicet Tantalī, Dionisii, Persei, Aonis, Eaci, Pilmni, Mercurii et
Vulcani.

Prohemium.

Si post longum predestinati agri discursum, rex illustris,
et si iter in finem non venerit, conceditur aurige discreto anelos
10 equos curru dimovere, et illos aliquantisper vagos exonerare
vesicam permittere, et recenti fluvio atque florido recreari prato,
dum ipse apud mercennarium hospitem potu sibimet parcat et
somno. Et aratori instructo, quanquam omnis ager vomere
scissus non sit, parte adhuc diei superstite iugo boves solvere,
15 et in quietem et pascua ire permittere, dum ipse, leni blan-
diente aura, fusca sub nemorum umbra iam satur cantu rudi
duros conatur oblivisci labores. Nec non et egregio bellorum
duci, posito in finem certaminis itum non sit, fessos et san-
guine graves, dato signo, revocare milites, ut et a periculo
20 cladis retrahat, et, restauratis ocio viribus, eos alias in hostes
acriores inmittat. Quis michi non esse fas dicet, esto in finem
numerosae proles Cretensis Iovis non venerim, parte tamen ma-
xima recitata, subsistere paululum, et, quasi ad certam venerim
metham, resipiscere? Nemo arbitror iuste! Morem igitur aliorum
25 secutus, non aliter quam si in certum et insignem terminum

devenissem labore attritus in Auxonicum litus, quamvis inportuosum, substiti, arbitratus insuper, quod brevioribus distinguitur signis, facilius intellectu capitur, et tenacius memorie commendatur. Ibidem dum non fessos oculos in circumitu ducerem, cepi veterum prospectare vestigia rerum. Hinc enim veteres Cume, Calchidiensium opus, Dedali templum, et Mese- 5
 seni tumulus, atque Iulie aque admirationem tenebant animum, et ex opposito Inarime, vetus symiarum hospitium, et ex Inarime excussa Prochita distrahebant. Sic sonantes revolutionibus extuantium fluminum Vulturni fauces atque Lyris, 10
 Fucini nebule, et Linterni paludes, exilio et morte venerandissimi primi Scipionis Africani nobilitate; et in conspectu
 121 b fere M. Scauri vil|lula suo adhuc insignis nomine, atque Formarum fere deleta vestigia, et longiuscule in radicibus montium Calenus, Stelenates, atque Campanus agri mira fertilitate 15
 conspicui, et super eminentia agris oppida Suessa, Theanum, Sidicinum, Casilinum, Thelesie, et alia plura tam Romanorum operum quam Cartaginensium monimenta; nec non et multa, quarum longa magis quam utilis huic operi esset hystoria. Sed cum iam, brevi quiete recreatus, animus vires in laborem 20
 promitteret, reintravi volens mare velivolum, et in Frigiam usque devectus, sumpsi animum Tantali aliorumque quorundam ex filiis Iovis prolem exquirere atque describere. Quod ut peragam, ille faciat, precor, qui ad ictum virge servitoris sui Moysi sitienti populo aquas affluenter emisit ex rupe. 25

CAP. I

De Tantalo XXX° Iovis filio, qui genuit Nyobem et Pelopem.

Tantalus, ut dicit Lactantius, filius fuit Iovis ex Plote nymp-
 pha susceptus. Hunc dicit Eusebius Frigum fuisse regem, regnante Eritreo Athenis. Et huic ob raptum Ganimedem bellum 30
 fuit adversus Troium Dardanie regem, et Ganimedidis patrem. Volunt preterea hunc deos in convivio habuisse, eisque ut experientiam deitatis eorum assumeret, occiso filio, illum mem-

bratim discerptum coctumque apposuisse comedendum. Qui, cum abhorruissent cibum, non solum abstinuere, sed, collectis in unum membris, puerum in formam pristinam reduxere, et revocata per Mercurium ab Inferis anima, eam illi restituere.

5 Sane cum adverterent humerum deesse puero, quem devoraverat Ceres, loco consumpti eburneum refecere. Tantalum autem deiecere ad Inferos talique damnavere supplicio, ut fluvio ad os usque demersus siti vexaretur assidua, et dum os forte declinaret in potum, aque fluminis etiam declinarent in tantum, ne

10 illas posset contingere. Desuper autem arbores pomis honestas addidere, quae ad os eius usque descenderent, ipse tamen ingenti et continua percitus fame, dum illa carpere conaretur, se tam diu extollerent, quam ipse diu ut contingeret laboraret. Et sic factum est, ut inter poma et aquas positus fame sitique

15 vivens depereat infelix homo. Nunc quid ex his sentiendum sit advertendum. Et concesso eum Iovis fuisse filium, seu verum, seu ob aliquam similitudinem attributum. Et quae ad Ganimedem spectant, ubi de Ganimede posita sint. Dico eum |

20 fuerit, et rem domesticam plurimum augere curaverit, frumenta, ex quibus popularem exhauriebat pecuniam, non aliter quam filium diligebat, quae tunc diis apposuit dum cultis agris iniecit, iniecta quidem sulcis in conspectu superiorum corporum sunt, quae eiusdem agentibus superis in frugem venientia pristinam

25 reassumunt formam. Verum humerus, id est semen devoratus a Cerere, id est a terra consumptus, heburneus restauratur, dum in crescente segete nutrimenti robur immittitur. Supplicium autem huius ostendit liquido avari hominis detestabilem vitam. Dicit enim Fulgentius Tantalum interpretari visionem volentem; quod optime unicuique competit avaro, non enim aurum et amplam suppellectilem congregat, ut eis utatur, quin imo ut

30 illam intueatur, et cum pati non possit sibi, quid boni ex congestis divitiis facere eis immixtus fame periclitatur et siti.

CAP. II

De Nyobe Tantalī filia et Amphyonis coniuge.

Nyobes filia fuit Tantalī et Taygete, ut apud Ovidium ipsa testatur, dicens: Michi Tantalus autor, Cui licuit soli Superum contingere mensas. Pleiadum soror est genitrix mea etc. 5 Sed salva reverentia Ovidii, pater eius non fuit ille Tantalus, qui amicus deorum fuit. Nam ille fuit homo pius et Corinthiorum rex et tempore prior. Lactantius autem dicit hanc filiam fuisse Tantalī et Penelopis. Hec, ut placet Theodontio, nupta fuit Amphioni regi Theberum, ut faveret Amphyon partibus Pelopis bellum gerentis adversus Enomaum regem Elydis et Pise. Ex 10 quo Amphyone ipsa peperit septem filios, totidemque filias; esto Omerus in Yliade tantum duodecim fuisse filios dicat. Hec elati spiritus mulier, sacrificantibus Thebanis iussu Manthonis filie Thyresie Latone, cepit eos acriter increpare verbis et se 15 Latone preferre. Quam ob causam indignata Latona et filiis questa, factum est ut, ludentibus filiis atque filiabus in campis, Appollo filios et Diana filias sagictis occiderent, qui apud Syphilonem montem fuere sepulti. Niobes autem orbata viro et filiis apud urnas eorum in lapidem versa obriguit. De filiis 20 et Amphione supra dictum est. Eam autem in lapidem versam Tullius, ubi de questionibus Tusculanis, fictum arbitratur, propter eius eternum in luctu silentium. Verum huic fictioni Theodontius addit, dicens, eius adhuc statuam in Sypilo apparere lapideam, et adeo tristem, ut lacrimis existimetur deficere, quod 25 preter naturam non est. Potuere quippe veteres ad memoriam ingentis infortunii superbe mulieris in Sypilo lapideam apposuisse flentis mulieris statuam, et cum frigide complexionis sit lapis, surgentibus in eum vaporibus ex terra humidis, lapidis frigiditate solvuntur in guttas aqueas ad instar lacrimarum. et 30 hinc forsan arbitrantur ignari Nyobem adhuc flendo deficere.

CAP. III

De Pelope Tantali filio, qui genuit Lysidicem,
Atreum, Thiestem et Phystenem.

Pelops filius fuit Tantali et Taygete et, ut ait Barlaam,
5 homo bellorum fuit, et insignis plurimum. Qui cum apud Frigas
regnaret, bellum habuit adversum Oenomaum regem Elydis
atque Pise, quod quidem memorabile fuit et permaximum, ut
scribit Tucchitides. Belli causam dicit Paulus fuisse Hyppo-
damiam Enomai filiam a Pelope dilectam, atque in coniugium
10 postulata et denegata. Dicit enim Servius huius Hyppo-
damie multos fuisse petitores ob insignem eius pulchritudinem,
quibus ab Enomao ea lex indicta est, et id inde secutum quod
supra scribitur, ubi de Yppodamia. Sed Barlaam dicit non sic
se negotium habuisse, quin imo cum Pelopi videretur in-
15 humana condicio, adversus Enomaum arma movit, et magnis
hinc inde convocatis subsidiis, fraude Myrtili perfecti armorum
Enomai, astutia Pelopis corrupti eum superavit. Et sic Yppo-
damia et regno potitus, Myrtilum postulantem proditiōis pre-
mium deiecit in mare. Hunc dicit Eusebius in libro Temporum
20 Hyppodamiam uxorem duxisse, regni Priti Argivorum regis
anno decimoquarto, qui mundi fuit annus III dccc lvii . et paulo
ante dicit, regnante Lynceo Argis, Pelopem apud Argos regnasse
annis quinquaginta tribus, et eos a suo nomine Peloponnenses
denominasse. Dicit etiam, Acrisio regnante Argivis, Pelopem
25 Olympiis interfuisse, et postea adversum Ylium arma movisse,
eumque a Dardano expugnatum, anno mundi III dccc lxxxi^o ,
cum legatur diu ante fuisse Dardanum. Ego autem tam discor-
dantium opinionum veritatem ignoro. Huic ex Yppodamia
plures fuere filii.

CAP. IV

De Lysidice Pelopis filia et Electrionis coniuge.

122 a Lysidicem dicit Lactantius ex Yppodamia filiam fuisse Pelopis et Ele|ctrioni nuptam, ac ex eo Alcmenam peperisse Herculis matrem.

5

CAP. V

De Atreo filio Pelopis, qui genuit Alceonem, Melampum et Eviolum.

Atreus Pelopis et Yppodamie filius fuit. Qui, ut ex verbis Senece poete in tragedia Thiestis percipi potest, una cum Thieste fratre apud Peloponnesum regnavit, alternis tamen vicibus. Sed tandem inter eos nata discordia est. Cuius talem dicit Lactantius fuisse causam. Constat enim, ut supra dictum est, a Pelope Myrtilum Mercurii filium in mare deiectum atque necatum, quod egre ferens Mercurius, inter Atreum et Thiestem tantum iniecit zizanie, ut hostes efficerentur. Insuper erat apud Atreum aries, de quo sic Seneca tragicus: Est Pelopis altis nobile in stabulis pecus Arcanus aries, ductor opulenti gregis. Huius per omne corpus infuso coma Dependit auro, cuius e tergo novi Aurata reges sceptrata Tantalici gerunt; Possessor huius regnat; hunc tante domus Fortuna sequitur; tuta seposita sacer In parte carpit prata, que claudit lapis Fatale sacro pascuum muro tegens etc. Hunc habere cupiens Thyestes arbitratus est posse per concubitus Meropis Atrei coniugis obtinere, nec defuit sceleris locus; nam ex ea et filios concepit, et illam eripuit viro, ex quo in bellum venire fratres, et pulsus regno Thyestes est. Sed Atreus non contentus fratris exilio, illum ficta gratia revocavit, et credulo tres filios decoctos in convivio apposuit, et eorum sanguinem poculis mixtum illi dedit in potum, repletoque tam scelesto cibo capita manusque natorum infelici patri iussit apponi, atque quid comedisset detegi. Quod cum fieret, aiunt solem surgentem in ortum retrocessisse, scelus videre

10

15

20

25

30

fugientem. Hunc tamen Atreum, ut dicit Lactantius, Egistus, Thyestis filius, interemit. Aureum vellus in hac hystoria fictum sic intelligendum arbitror, ut intellexisse videtur Varro ubi De agricultura, dum dicit: Pecudes propter caritatem aureas habuisse pelles, ut Argis Atreus, quam sibi Thyestem subtraxisse queritur etc. Vel potius pro ariete isto aurei velleris thesaurus intelligendus est, quo reges plurimum valent, et absque quo oportuni sumptus ad bella et ad splendorem regium sustentandum fieri non possunt. Sol autem in ortus suos revolutus eclipsim ea tempestate fuisse demonstrat, que cum esset hominibus incognita monstruosa visa est. Dicit tamen Lactantius hanc ab Atreo Mecenias predictam et primitus adinventam. Cuius cum | cerneret approbari dicta, Thyestes invadens ex urbe discessit. 122 b

15

CAP. VI

De Alceone, Melampo et Eviolo filiis Atrei.

Alceon, Melampus et Eviolus fuere fratres, et, ut asserit Cicero ubi De naturis deorum, Atrei fuere filii. Quos dicit apud Graios inter Dyoscortes numeratos; quam ob rem celebres fuisse viros credendum est, cum ex his fuerint Castor et Pollux. De eis autem nil amplius reperitur. 20

CAP. VII

De Thieste Pelopis filio, qui genuit Tantalum, Phystenen, Arpagigem, Pelopiam et Egystum.

Thyestes Pelopis et Hyppodamie fuit filius, cui adversus fratrem Atreum, que dicta sunt supra, fuerunt odia. Qui cum iam dicta passus esset a fratre, vindicte avidus oraculum consuluit. A quo responsus habuit ex se et Pelopeia filia sua nasci posse, qui filiorum ulcisceretur mortem. Quod cum audisset, ut qui erat in scelera et potissime in libidinem pronus, confestim 30

in amplexus filie venit, et ex ea filium suscepit Egystum, qui postea interfecit Atreum, stupravit Clytemestram, et Agamemnonem etiam interemit.

CAP. VIII

De Tantalō, Phystene et Arpagige filiis Thyestis.

5

Tantalus, Phystenes et Arpagiges filii fuerunt Thyestis ex coniuge Atrei suscepti, ut per verba Senece poete in tragedia Thyestis comprehenditur, esto duos tantum nominet, Tantalum scilicet, dum dicit: Primus locus ne, deesse pietatem putes, Avo dicatur: Tantalus prima hostia est etc. Deinde nominat Phystenem, dicens: Tunc illi ad aras Phystenem sevus trahit, Adicitque fratri etc. Tertium puerum vocat, dum dicit: Ferrumque gemina cede perfusum tenens, Oblitus in quem rueret, infesta manu Exegit ultra corpus, ac puer statim Pectore receptus ensis a tergo extitit; Cadit ille etc. Tercium hunc puerum Theodontius dicit Arpagigem nuncupatum. Et sic ex eis preter patruī crimen, et patris escam nil legitur.

10

15

CAP. IX

De Pelopia Thyestis filia.

Pelopia, ut dicit Lactantius, filia fuit Thiestis, ex qua matre non dicit. Hanc, ut ipsemet Lactantius dicit, Thyestes, responso desuper dicto habito, oppressit, et ex ea filius natus est, quem ipsa rubore sceleris confestim feris exposuit. Et sic apparet ob luxuriam Thiestis non ob responsum oraculi a Thyeste in concubitum filie itum; responsum autem oraculi ad palliandam Thyestis ignominiam post cedom suorum ab Egysto factam compertum est.

20

25

CAP. X

De Egysto Thiestis filio.

| Egystus filius fuit Thyestis ex Pelopia eiusdem Thyestis filia, ut ipsemet testatur in tragedia Senece dicens: Coacta
 5 fatis nata fert uterum gravem, Me patre dignum; versa natura
 est retro etc. Hic quam cito natus fuit a matre ob pudorem
 ignominiosi criminis in silvas deiectus est, ut dilaceratus a
 beluis turpitudinis avi parentisque, atque matris pariter et
 sororis vivens, testimonium non prestaret. Sed aliter factum
 10 est. Nam seu benefitio pastorum, seu sic permittente deo, caprarum sponte, contigerit a capris ubera prestantibus in silvis
 nutritus est et inde dictus Egystus, ab ege, scilicet capra nutrice. Is tandem a suis cognitus et in regiam deductus, dum
 crevisset essetque in parvo precio, rerum preteritarum iam
 15 conscius, seu patre inpellente, quod magis creditur, ut Lactantio placet, Atreum occidit, cui Thiestes occupata regia successit. Tandem iam Thyeste mortuo cum regnarent Agamenon
 et Menelaus, et ob raptam Helenam in Troianum ivissent excidium, Egystus, ut Leontio placet, suasionibus Nauplii in amplexus optantis Clytemestre devenit, et postremo redeuntem
 20 Agamenonem a desolatione Ylionis, immane ausus facinus, illum favente Clytemestra trucidavit et regiam Pelopis septem tenuit annis. Ad ultimum, ab Horeste Agamenonis filio, una cum adultera Clytemestra, nullo remanente ex eo superstiti, obtruncatus est.

CAP. XI

De Phystene Pelopis filio, qui genuit Agamenonem et Menelaum.

Phystenes, ut ait Theodontius, filius fuit Pelopis et Yppodamie. Qui cum iuvenis moreretur, Agamenonem et Menelaum
 30 filios suos parvulos commendavit Atreo fratri suo; qui illos suscepit et in filios educavit, et ob id, abolita tractu temporis Phystenis memoria, Atrei filii habiti sunt, et Atrides ab omnibus appellati.

CAP. XII

De Menelao Phystenis filio, qui genuit Hermionam et Megapentim.

Menelaus Lacedemonum rex, ut Theodontio placet, filius fuit Phystenis, et frater Agamenonis. Hos Seneca in tragedia Thyestis videtur omnino tenere filios fuisse Atrei, in cuius 5] persona sic ait: Consilii Agamenon mei Sciens minister fiat, et patris cliens Menelaus assit. Prolis incerte fides Ex hoc petatur scelere, si bella abnuunt Et gerere nolunt odia, si patruum vocant Pater est etc. Et sic Atrei ex Merope videntur filii; teneat quod mavult lector. Menelaus autem, ut Eusebius 10] ostendit | in libro Temporum, Atreo et Thyeste viventibus rex Lacedemonum dictus est, anno mundi $\text{III dcccc xcvi}^{\circ}$, cum Agamenon, qui Thyesti successit, secundum Omerum regnare ceperit Mecenisi anno mundi III vii . Fuit huic Helena Iovis filia coniunx, quam anno primo regni Agamenonis, et secundum Eusebium, decimo Menelai, ut ait Dares Frigius, absente 15] Menelao, qui ad Nestorem Pylon iverat, Paris legatus missus ad Castorem et Pollucem, rapuit ex insula Cytherea sub oppido Heleno, ea etiam consentiente, existentibus fratribus et Hermiona apud Agamenonem. Dites vero dicit illo tunc Menelaum 20] cum Agamenone Cretam ivisse divisuros thesauros, quos ibi deposuerat Atreus. Hinc factum est, ut fratris consilio Menelaus conquereretur Grecis principibus. Verum cum frustra legationibus obsidione demum repetita est Helena, et post decennium fraude magis quam viribus capta Troia reassumpta est, et 25] Menelao restituta. Qui cum, ut ceteri, navem intrasset patriam petiturus, tempestate actus, ut scribit Eusebius, ad Tuorim regem Egypti, quem Polybum appellat Omerus, cum ea de- vectus est, et a Protheo vate, ut per Omerum patet in Odissea, consilio sumpto, postquam octo annis errasset, in Lacedemoniam rediit, Agamenone diu ante ceso, et illis forte diebus 30] Egysto. Quid tandem illi successerit, quo vel qua morte diem clausurit, non inveni.

CAP. XIII

De Hermiona Menelai filia, et Pyrri et inde Horestis coniuge.

Hermiona, ut Ovidius testatur in Epistolis, Menelai fuit filia ex Helena. Hec autem Horesti filio Agamenonis desponsata fuit; porro Pyrrus, cum, occiso Agamenone, regiam occupasset Egystus, et fugisset Horestes, Andromaca Olim Hectoris coniugem, quam a Troia captivam duxerat, Heleno concessa; hanc Horesti surripuit, et sibi coniugio copulavit. Attamen, eo postea ab Horestes occiso, in eiusdem Horestis coniugium rediit, eique peperit Horestem filium.

CAP. XIV

De Megapenti Menelai filio.

Megapentis dicit Theodontius filius fuit Menelai ex Lydia captiva susceptus post raptam Helenam. Quod Omerus in Odissea testari videtur, dum dicit: υἱεὶ δὲ Σπάρτηθεν Ἀλεκτορος ἦγετο κόουρη, Ὅς οἱ τηλύγετος γενετο κρατερός Μεγαπένθηι Ἐκ δούλης· Ἐλένη δὲ θεοὶ γονον οὐκέτ' ἐφαινον, Ἐπει λή πρῶτον ἐγεινατο παῖδ' ἐραστείνην, Ἐρμῖονην, ἣ εἶδος ἔχε χρυσης Ἀφρο-
δίτης etc. [Que latine sonant]: Filio autem a Sparte Alectoris accepit filiam. Qui ipsi unigenitus fuit fortis Megapentis a serva. Helene autem dii filium non dederant, postquam primo genuit Hermionam filiam desiderativam. Et sic per hos patet etiam Menelaum Megapenti coniugem dedisse filiam Alectoris Spartani. Cuius nuptias celebrantem Thelemacus Ulixis filius
veniens ex Ytachia comperit.

CAP. XV

De Agamenone Phystenis filio, qui genuit Ephygeniam, Crisothemim, Laodicem, Yphyanassam, Eletram, Alesum et Horestem.

Agamenon Phystenis fuit filius, ut supra, et Atreo a patre parvulus derelictus. Fuit hic Micenarum rex et Thyestis successor, ut in Yliade etiam sentire videtur Omerus, ubi de sceptro Agamenonis multos describit versus, fere hoc dicentes: Apud Troiam in contione Grecorum presidens Agamenon sceptrum tenebat, quod Vulcanus artifex fecerat, illudque dedit Iovi Saturnio. Postea Iuppiter concessit Dyactoro Argyphonti. Ermias autem rex dedit Pelopi Plisippo, postea Pelops dedit Atreo, qui moriens Thyesti bellicoso reliquit. Qui Thyestes reliquit Agamenoni multis insulis et Argo omni imperanti etc. In quibus verbis non servatur genealogie descriptus ordo, quem Latinorum auctoritatem describens secutus sum. Cepit autem regnare Agamenon, secundum Eusebium, anno mundi $\text{III} \text{vii}^{\circ}$, quo anno Helena rapta est, et Grecia omnis in Troianos incitata pari omnium consensu, congregatis in Aulide navibus et exercitu, imperator factus in bellum perrexit, Clythemestra coniuge relicta, ex qua iam plures susceperat filios. Et apud Troiam labores multos passus, quorundam etiam principum simultates pertulit, quibus agentibus imperio depositus est; et illi Palamedes suffectus, qui crimine Ulixis occisus, Agamenon maiori sua gloria in imperium reassumptus est, quam ignominia depositus. Sustinuit preterea indignationes Achillis ob Briseydam illi a se sublatam. Tandem capto Ylione atque diruto, cum illi cessisset in sortem cum preda plurima Cassandra Priami filia, naves in patriam rediturus ascendit. Verum tempestate actus fere per annum erravit, ut scribit Omerus, antequam deveniret in patriam. Interim autem, ut idem testatur Omerus, Egystus, Thyestis filius, cum tacite omnia occupasset, positus per litus speculatoribus, et audito ab eis Agamenonis reditu, viginti ex amicis suis in insidiis posuit, et ipse cum comitatu reliquo ficta letitia illi obvius factus est, et ingens ei

paravit convivium. In quo, Clytemestre consensu, illum cum
 sotiis epulantem occidit. Seneca autem poeta aliter de morte
 eius sentire videtur, | ea in tragedia cui titulus est Agamenon. 123 b
 Dicit enim Clytemestram acri dolore agitatam, quod Cassan-
 5 dram Agamenon secum traheret. Ego autem credo commissi
 sceleris timore, et cum Egysto adultero, esto primo discorde,
 sed in concordiam ut percipitur revocato, ea die qua patriam
 intravit domum, parato a Clytemestra convivio, et ipse Aga-
 menon dum picta veste sublimis iaceret, Priami superbas cor-
 10 pore exuvias gerens, ei detrahare cultus hostiles uxor iubet, et
 induere potius coniugis fide manu textos amictus; verum in-
 duta vestis exitum manibus negat, caputque laxi et invii clau-
 dunt sinus, et tunc haurit trementi semivir dextra latus Aga-
 menonis, eumque interficit veste invia involutum.

15

CAP. XVI

De Ephygenia Agamenonis filia.

Ephygenia Agamenonis filia fuit, ut in Agamenonis tra-
 gedia testatur idem Seneca. Hanc tamen alii Yphianassam
 vocant, ut Lucretius dicens: Aulide quo pacto Trivai virginis
 20 aram Ypianassai turparent sanguine fedi etc. Hec insignis pul-
 chritudinis virgo fuit. De qua Servius talem refert hystoriam.
 Greci Troiam ituri cum ad Aulidem devenissent, Agamenon
 Diane cervum occidit ignarus, quam ob rem irata dea flatus
 ventorum removit, et ideo cum navigare non possent, et pestem
 25 insuper sustinerent, oracula consulta dixerunt Agamenonio san-
 guine Dianam esse placandam. Ergo cum ab Ulixē per nuptia-
 rum simulationem adducta Ephygenia, et iam ut immolaretur
 esset altaribus admota, numinis miseratione sublata est, et cerva
 subposita. Unde Ovidius: Victa dea est, nubemque oculisque
 30 obiecit, et inter Officiumque turbamque sacri vocesque precantum
 Supposita fertur mutasse Micenida cerva etc. Virgo autem, ut
 Servius asserit, ad Tauricam regionem translata est, et Thoanti
 regi tradita, et inde Dictine Diane sacerdos effecta, et cum

secundum statutam consuetudinem humano sanguine numen placaret, agnovit fratrem Horestem, quem diu non viderat, qui accepto oraculo carendi furoris causa cum amico Pylade Colcos petierat, et cum his occiso Thoante simulacrum sustulit absconditum falce lignorum, et sic ad Laconas Diana translata est, Ephigenia reportante. Quid deinde de Ephigenia secutum sit, nusquam comperisse memini. Quod supra fictum est Dianam loco Ephigenie posuisse cervam, humanum fuisse artificium credendum est, quod ut populus omnis Agamenoni esset obediens adinventum est, eum scilicet filiam immolasse, que medio in tumultu sublata, ne fraus aperiri posset, in Ion|ginquam regionem transmissa, et sub umbra sacerdotis servata est.

CAP. XVII

De Crisotemi, Laodice et Yphianassa filiabus Agamenonis.

Crisotemis, Laodyces, et Yphianassa Agamenonis fuere filie et Clytemestre, ut arbitror, cum ex eis unam, quam mallet, Agamenon apud Omerum Achilli offert, dicens: Γαμβρός κέν μοι ἔοι' τίσω δέ μιν ἴσον Ὅρεστη, Ὅς μοι τηλύγετος τρέφεται θαλίῃ ἐνὶ πολλῇ. Τρεῖς δέ μοί εἰσι θυγατέρες ἐν μεγάρῳ εἰπηκτώ, χρυσόθεμῖς καὶ Λαοδίκη καὶ Ἰφιανασσα etc. [Que latine sonant]: Gener michi erit, honorabo eum similem Horesti, qui michi unigenitus nutritur habundantia in multa, tres michi sunt filie in atrio bene facto Crisothemis et Laodices et Yphianassa. Leontius tamen dicit hanc Yphianassam Ephigeniam esse, quod ego non credo. Quomodo enim dixisset Agamenon Ephigeniam domi esse, quam sciebat in sacro pro ventis querendis, aut occisam, aut alibi clam delatam?

CAP. XVIII

De Eletra Agamenonis filia.

Eletra Agamenonis et Clytemestre fuit filia, ut liquido patet per Senecam in tragedia Agamenonis, in qua percipitur, quia

ab Agamenone Troiam eunte parva relictā sit domi. Hec, cum patrem occisum cerneret, Strophilo Phocensi Agamenonis amico clam commendavit Horestem, et inde matrem ob perpetratum scelus increpavit aspere; quam ob causam, Clytemestra
 5 iubente, in carcerem deducta est. Quid tandem ex ea secutum sit, legisse non memini.

CAP. XIX

De Aleso Agamenonis filio.

Alesus filius fuit Agamenonis, ut satis clare dicit Virgilius: Hic Agamenonius, Troiani nominis hostis, Curru iungit Alesus equos etc. Ex qua tamen matre susceptus sit, in dubium vertitur. Nam alii dicunt eum ex Briseida natum, alii ex Cassandra, quod ego non credo; non enim ex Cassandra natus potuisset adversus Eneam favisse Turno, etate non patiente.
 10 Hunc Theodontius arbitrari videtur cum Clytemestra sensisse adversus patrem, et ob id et Clytemestre filium et patria pulsum. Qui quacunque ex causa patriam liquerit, in Ytaliā venisse Virgilius asserit, et apud Massicum Campanie montem consedit, ac inde tanquam Troiani nominis hostis venit favitque
 15 adversus Eneam partibus Turni. Ovidius vero ubi de Fastis videtur existimare eum Faliscos condidisse, et ob id dicit: Venerat Atride fati agitatus Alesus, A quo se dictam terra Falisca putat etc. Posteritatis autem eius nulla extat memoria.

CAP. XX

25 De Horestē Agamenonis filio, qui genuit Thysamenem, Corinthum et Horestem.

Horestis Agamenonis et Clytemestre fuit filius, ut satis in precedentiibus ostensum est. Huic dicit Theodontius Hermiona Menelai et Helene filia parvula adhuc desponsata est, cum et
 30 ipse parvulus esset. Hic tandem, occiso ab Egysto Agamenone,

studio Elete sororis sue a Strophylo Phocensi clam Mecen-
 subtractus et asportatus atque servatus est, querentibus eum
 in mortem matre atque Egysto. Qui cum tractu temporis excre-
 visset, captato commodo, Hermiona sibi iam a Pyrro subtracta,
 in ultionem paterne cedis surrexit, et Egystum adulterum, 5
 cum septem iam regnasset annis, una cum Clytemestra matre
 occidit. Quo facto aiunt confestim in furiam devenisse, cum
 sibi videretur imminere occise matris ymaginem, facibus et
 serpentibus armatam, et ei continuum minitanti exitium, ut
 dicit Statius: Armatam facibus matrem et serpentibus atris, 10
 Cum fugit, ultricesque sedent in limine dire etc. Cui Pylades
 Strophili filius, qui tempore paterne cedis eum transfugaverat,
 iunctus, promissa illi salute, cum eo ad aram Dictine Diane
 in Colcos confugit; et ibi resipivit Horestes, summovitque ab
 infestatione tali matrem. Et sorore cognita Ephygenia, que 15
 ibidem dee sacerdos erat, occiso Thoante rege, et simulacro
 dee rapto atque in fasce lignorum delato, secundum quosdam
 in regnum rediit, et fraude Macharei sacerdotis Pyrrum Achilles
 filium in templo Apollinis interemit, et sibi Hermionem coniu- 20
 gem reassumpsit. Alii vero volunt eum antequam in regnum
 redisset in Ytaliam devenisse, et haud longe a Roma apud
 Ariciam Diane simulacrum collocasse, et impia statuuisse sacra.
 Sed quandocunque hoc factum sit, eum post occisum Egystum
 regnasse annis XV affirmat Eusebius in libro Temporum, et 25
 anno XX° regni Demophontis regis Athenarum occidisse Pyr-
 rum. Solinus vero, in libro quem De mirabilibus scripsit, dicit
 eum post occisam matrem profugum Hermionam in omnes
 casus habuisse sociam. Quo autem diem clauserit, etiam in
 dubium vertitur. Cum dicat Servius ossa eius iam Roma con- 30
 dita ab Aricia Romam translata et sepulta ante templum Sa-
 turni, quod est ante clivum Capitolinum iuxta Concordie tem-
 plum. Solinus autem ubi supra dicit, quod Olympiade I viii^a,
 ossa eius a Spartanis oraculo monitis Tegee inventa, et tante
 magnitudinis fuisse ut implerent longitudinem cubitorum septem.

CAP. XXI

De Thysamene Horestis filio.

Thysamenis, ut scribit Eusebius, filius fuit Horestis et ei successit in regno.

CAP. XXII

| De Coryntho Horestis filio.

124 a

Corinthus filius fuit Horestis, ut dicit Anselmus eo in libro quem scripsit De ymagine mundi. In quo asserit eum Corinthum Achaye civitatem fecisse et de suo nomine nuncupasse. Et hoc idem affirmat Gervasius Thilliberiensis. Qui, esto novi sinti autores, non tamen parve sunt gravitatis. Preterea et Ysidorus in libro Ethymologiarum dicit, Corynthus in Achaya condidit Corynthus, Horestis filius. Ego autem conditam non credo, sed forte restauratam, cum scribat Eusebius in libro Temporum, eam diu ante a Sysipho conditam et Ephyram appellatam.

CAP. XXIII

De Horeste Horestis filio.

Horestes, ut Solinus De mirabilibus mundi testatur, filius fuit Horestis ex Hermione, et ab eo affirmat populos, qui Horestides appellantur, denominatos, dicens sic: Micenis profugus matricida cum abscessus longius destinasset, natum sibi in Emathia parvulum de Hermiona, quam in omnes casus sociam adsciverat, hic mandaverat occulendum. Adolevit puer, in spiritum regii sanguinis, nomen patris sui referens, occupatoque quicquid est, quod procedit in Macedonicum sinum, et Adriaticum salum, terram cui imperitaverat Horestiam dixit etc. De hoc ego nil ulterius legi, in longam tamen posteritatem

devenisse suos creditum est, adeo ut affirmet Trogius Pompeius Pausaniam, Phylippi regis Macedonum occisorem, ab Horeste duxisse originem. Sed quibus mediis vetustate agente non reperitur.

CAP. XXIV

5

De Dyonisio XXXI° Iovis filio.

Dyonisius, ut in libro De naturis deorum scribit Cicero, Iovis et Lune fuit filius. Quem ego idem cum Bacho dicerem, si non essent in matre dissimiles, cum ipse idem Tullius ei fieri Orgia arbitretur. Possibile tamen est, ut sic sit, fictione mutata, dummodo utrumque pro vino non pro homine assumamus. Nam Iuppiter, id est calor die, et luna rore et humectatione nocte vites fovēt, et ad incrementum atque maturitatem uvas deducunt. Et sic hic erit qui in culmine colitur Nyse, altero ex Parnasi montis verticibus Bacho, eo quod vinetis habundet consecrato, et dicetur Dyonisius quasi Nyse deus, nam dyos Grece, Latine deus sonat.

10

15

CAP. XXV

De Perseo XXXII° Iovis filio, qui genuit Gorgophonem, Stenum et Eritreum et Bachemonem.

20

Perseus, quem veteres totius nobilitatis Grece patrem opinati sunt, Iovis et Danis Acrisii fuit filius, unde Ovidius: Non putet | esse deum, nec enim Iovis esse putabat Persea, quem Danes pluvio conceperat auro etc. Qualiter autem ex Iove et Dane natus sit, ubi de Dane in precedentibus videri potest. Is autem iam grandis, ut dicit Lactantius, Polydecti regis imperio in Gorgonem expeditionem assumpsit, habuitque Pegasus alatum equum, et Palladis egydem, et talaria ensemque Mercurii, volatumque cepit ex Aphasanta monte, ut in his verbis a Statio designatur: Mons erat audaci seductus in ethera dorso, Nomine Lernei memorant Aphasanta coloni Gentibus

124 b

25

30

Argolicis olim sacer; inde ferebant Nubila suspenso celerem temerasse volatu Persea, cum raptos pueri perterrita mater Prospexit de rupe gradus ac pene secuta est etc. Quam quidem Gorgonem pretenso egide pallanteo vidit impune atque consideravit, et vicit, eique caput abstulit, et Athlantem regem sibi denegantem hospitium, ostenso Gorgonis capite, mutavit in saxum. Inde remeans in patriam, cum ex excelso vidisset in Syrio litore circa regna Cephei Andromedem virginem alligatam matris crimine et Amonis sententia scopulo, et sic monstro marino expositam flentesque parentes in litore, evolavit illuc, et cognita causa cum parentibus pactus est coniugium virginis, si illam a belua liberaret. Quod factum est. Nam venientem interemit. Inde, celebrante eo nuptias, cum Phyneus Cephei frater, cui ante sententiam puella desponsata fuerat, eam repeteret, et vi conaretur tanquam suam auferre, bellum adversus eum inivit, et cum multos ex hostibus occidisset, reliquos capite Gorgonis ostenso convertit in lapides. Post hec, Pritum avi sui fratrem, qui Acrisium regno pulerat, transformavit in saxum, et regnum avo restituit. In Persas preterea bellum intulisse ferunt, et in eodem Liberum patrem adversum se consistentem in prelio occidisse, subactamque nationem a se denominasse, ibique Persopolim regiam civitatem edificasse, quam postea, ut scribit Quintius Curtius, ubi De gestis Alexandri, Alexander Macedo, vino calens et epulis, demoliri fecit. Attamen Acrisium avum, ut dicit Lactantius, in lapidem commutavit. Et inde dicunt eum una cum Cepheo et Cassyopia atque Andromeda coniuge in celum fuisse assumptum, et inter celi sydera collocatum, ut De ymagine mundi testatur Anselmus, dicens: Huic coniungitur Cepheus rex, et Cassiopia uxor eius, cui associatur Perseus | filius Iovis et Danes, habens iuxta se sydus Andromede etc. His appositis ad sensum fictionum veniendum est. Perseum equo Pegaso vectum fame cupidine tractum demonstrat. Alii tamen volunt eum ad transfretandum habuisse navim, cuius insigne vel nomen fuerit Pegasus. Scutum Palladis accipiendum reor pro prudentia, qua et hostium acta consideramus, et nos ipsos ab eorundem insidiis telisque

protegimus. Mercurii Talaria velocitatem et vigilantiam in
 agendis significare reor. Sic et ensis recurvus et a parte exte-
 riori acutus ostendit, quoniam bellorum tempore et predas
 hostium ad nos trahere debere, eosque a nostris amovere
 cedibus. De Gorgone autem et Athlante satis in precedentibus, 5
 ubi de eis dictum est. Liberasse autem Andromedem a bellua
 hystoriam reor, cum in Cosmographia dicat Pomponius: Est
 Ioppen ante diluvium, ut ferunt, condita, ubi Cephea regnasse
 eo signo accole affirmant, quod titulum eius fratrisque Phynei 10
 veteres clamare cum religione plurima retinent; quin etiam
 rei celebrate carminibus ac fabulis servateque a Perseo Andro-
 mede clarum vestigium marine belue ossa immania ostentant.
 Hec ille. Preterea et Ieronimus presbiter in libro, quem De
 distantis locorum composuit, dicit: Ioppe Oppidum Palestine 15
 maritimum in tribu Dan, ubi hodieque saxa monstrantur in
 litore, in quibus Andromeda religata Persei quondam viri
 sui fertur liberata fuisse subsidio. Hec Ieronimus. Plinius vero,
 inter scriptores celeberrimus homo, scribit: Belue, cui dicebatur
 expositam fuisse Andromedam, ossa Rome apportata ex oppido 20
 Iudee Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in edilitate M. Scau-
 rus, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Yndicos
 elephantos excedente, spine grossitudine sexquipedali etc. Per-
 seum autem hostes et Pritum in saxa vertisse capite Gorgonis
 ostenso, nil aliud puto, nisi quia victos divitiis Gorgonis tacitos 25
 illos reddidit et imbelles. Acrisium autem avum constat per Eu-
 sebius in libro Temporum aliter saxeum effecisse; nam ab eo
 non sponte occisus est, et sic frigiditate perpetua lapidi similis
 factus est. Quod in celis a septentrionali plaga stellificatus
 luceat, sententiam Tullii, ubi De questionibus Tusculanis, se- 30
 quendam puto, qui de eo et reliquis ait: Nec stellatus Cepheus
 cum uxore, genero, filia traderetur, nisi celestium | divina co-
 gnitio nomen eorum ad errorem fabule traduxisset. Hec Tullius.
 Ceterum de tempore huius ambigitur, cum scribat Eusebius
 eum occidisse Gorgonem anno mundi $\overline{\text{III}}$ dcccxxviii. Inde hoc 35
 eodem anno, secundum alios, dicit eum cum coniuge in celum
 raptum. Paulo post dicit anno secundo regis Cycropis, qui mundi

fuit $\overline{\text{III}}$ dccc lvii, eum Gorgone occiso adversus Persas dimicasse. Nec multo post scribit anno XXXV° regni Cycropis Acrisium ab eo mortuum, et Argivorum regnum in Micenas translatum; quod ego verum puto, cum magis tempus conveniat rebus gestis.

CAP. XXVI

De Gorgophone Persei filio, qui genuit Electrionem et Alceum.

Gorgophones, teste Lactantio, filius fuit Persei ex Andromede coniuge, ex quo nil aliud habemus, nisi quia genuit Electrionem et Alceum.

CAP. XXVII

De Electrione Gorgophonis filio, qui genuit Alcmenam.

Electrion, ut Lactantio placet, Gorgophonis fuit filius, ex quo nisi Alcmenam filiam haberemus, nudum nomen nobis liquisset antiquitas.

CAP. XXVIII

De Alcmena Electrionis filia, et Amphytrionis coniuge.

Alcmena, ut dicit Lactantius, filia fuit Electrionis. Quod et Plautus in Amphytrione testatur dicens: Qui cum Alcmena est nupta, Electri filia, etc. Hec quidem, ut ibidem dicit Plautus, nupsit Amphytrioni Thebano, et a Iove dilecta est, et in specie Amphytrionis viri sui ab eo oppressa, Herculem peperit, ut in sequentibus, ubi de Hercule dicetur latius.

CAP. XXIX

De Alceo filio Gorgophonis, qui genuit Amphytrionem.

Alceus, ut ait Paulus, filius fuit Gorgophonis, magis filii fama cognitus apud nos, quam splendore suo; nam, ut aiunt, pater fuit Amphytrionis.

5

CAP. XXX

De Amphytrione filio Alcei, qui genuit Yphicleum.

Amphytrion, ut Paulus ait, filius fuit Alcei, homo armorum insignis, ut Plautus in comedia eiusdem Amphytrionis ostendit. Huic coniunx fuit Alcmena, cum qua Thebis morabatur, ubi, dum ipse pro Thebanis adversus Theloboeos bellum gereret, Iuppiter eius in specie Alcmenam oppressit, et ex ea suscepit Herculem. Amphytrion autem eodem partu ex ea suscepit Yphicleum. Placet preterea Plinio, in libro Naturalis hystorie, huius fuisse inventum ostentorum atque somniorum interpretationes.

10

15

CAP. XXXI

De Yphicleo Amphytrionis filio, qui genuit Yolaum.

Yphicleo, ut scribit Plautus in Amphytrione, filius fuit Amphytrionis et Alcмене, eumque cum Hercule uno partu editum dicit. Verum Yphicleus post nonum conceptionis | mensem natus est, Hercules autem una secum natus, septimo non perfecto. Quod Augustinus ubi De civitate dei concedere non videtur, quod mulier possit in diversis temporibus diversos concipere.

20

25

CAP. XXXII

De Yolao Yphiclei filio.

Yolaus, ut Solinus De mirabilibus mundi asserit, filius
fuit Yphiclei. Hic, ut idem ait Solinus, Sardiniam ingressus
5 palantes incolarum animos ad concordiam eblanditus, Olbiam
atque alia Greca oppida extruxit. Yolenses ab eo dicti, sepulcro
eius templum addiderunt, quod imitatus virtutes patris malis
plurimis Sardiniam liberasset. Hec ille. Fuere tamen et alii
Yphiclei.

CAP. XXXIII

De Steleno Persei filio, qui genuit Euristeum.

Stelenus, ut placet Omero, Persei fuit filius et Andromede.
Nam in Yliade Omerus describit Agamenonem concionantem,
et Euristei genealogiam designantem, asserentemque Stelenum
15 fuisse Persei filium et Euristei patrem. Is quidem, ut dicit
Eusebius in libro Temporum, translato Argivorum regno a
Perseo Micenis, post Perseum regnavit, quando non reperitur.
Nam mortuo Acrisio, qui XXXI annis regnavit immediate
sequitur initium regni Euristei, quinque tamen interpositis annis,
20 eoque scilicet Euristeo regnante, scriptum comperio Stelenum
quadraginta annis Micenis regnasse, ubi hi perdit sint, in-
venire non possum.

CAP. XXXIV

De Euristeo Steleni filio.

25 Euristeus Steleni fuit filius, ut premonstratum est, de
nativitate cuius talem refert Omerus fabulam. Cum die quadam
Iuppiter apud Superos dixisset die illa nasciturum hominem,
qui omnibus circumvicinis dominaretur; Iuno id fecit iuramento

firmari, confestim descendit in terras et retinuit Lythiam, quam nos Lucinam dicimus, deam parturientium, apud uxorem Steleni pregnantem iam septem mensium, et ex utero eius eduxit filium VII mensium, qui vocatus est Euristeus. Erat quidem ea die nasciturus Hercules, sed Alcmena ob retentam parturientium deam peperisse non potuit. Et sic factum est, quod de Hercule Iuppiter intelligebat verteretur in Euristeum, qui postmodum aliis et Herculi etiam imperavit, regnavitque Micenis annis xlv, et successorem moriens reliquit Atreum. Fabula autem hec ab eventu sibi locum vindicavit, cum viderent homines Euristeum Herculi fortissimo virorum imperantem.

CAP. XXXV

De Bachemone Persei filio, qui genuit Achimenidem.

Bachemon, Lactantio teste, Persei fuit filius et Andromede, et ut ipse idem dicit apud quosdam Orientales populos imperavit, qui ab Achimenide eiusdem Bachemonis filio, ut dicit Theodontius, Achamenides postea nuncupati sunt. Qui Apollini sacrorum ritus invenisse se asserunt. Est enim apud eos Sol in speleo Persico in habitu cum thyra et utrisque manibus comprimens cornua bovis; puto ad immensam eius potentiam demonstrandam.

CAP. XXXVI

De Achimenide filio Bachemonis, qui genuit Orcamum.

Achimenides, ut dicit Theodontius, filius fuit Bachemonis, esto sint qui velint eum filium fuisse Persei. Hic autem Achimeniis populis imperavit, eosque a suo nomine nuncupavit, et moriens successorem Orcamum filium dereliquit.

CAP. XXXVII

De Orcamo filio Achimenidis, qui genuit Leucotoem.

Orcamus, ut supra a Theodontio dictum est, filius fuit Achimenidis, cui coniux fuit Eurimone speciosissima mulier, ex qua filiam unicam Leucothoem suscepit, quam quia Soli se diligenti paruerat, vivam infodit.

CAP. XXXVIII

De Leucothoe Orcami filia.

Leucothoem filiam fuisse Orcami et Eurimonis his carminibus testatur Ovidius: Tempore, Leucothoe multarum obliviam fecit, Gentis odorifere quam formosissima partu Edidit Eurimone, sed postquam filia crevit, Quam mater cunctas, tam matrem filia vicit. Rexit Acamenias urbes pater Orcamus etc. Hanc Leucothoem, ut Ovidius in progressu demonstrat, summe dilexit Phebus, et in formam versus Eurimonis matris eius noctu accessit ad eam, et licentiatis mulieribus suis, tanquam secreta secum locutura, in formam propriam rediit et patientem compressit. Quod cum Clytie, que ante diligebatur a Phebo, ad aures devenisset, zelo percita confestim Orcamo accusavit. Qui iratus atque severus nimium vivam sepeliri iussit. Phebus autem cum illi vitam restituere nequiret, eam in virgam thuream vertit. Huius fictionis ratio talis a quibusdam redditur, puellam ob adulterium cum splendido iuvene perpetratum iure Sabeo vivam defossam, et cum eo in loco forte virga thurea nasceretur, quarum habundantissima regio est, solis virtute e sinu terre in altum deducta locum fabule adinvenit. Ego autem apud Achimenidas locum puto, cui sit nomen vel fuerit Leucothoe, qui, quoniam thure habundet, ab incolis a Sole diligitur, qui, in matris formam transformatus, id est in complexionem ad enutriendas thureas virgas opportunam, ibi descendit, et humiditati terre iungitur adeo, ut | qui vivas plantas ibidem apponat, confestim in altum educat.

CAP. XXXIX

De Eritreo Persei filio.

Eritreus seu Eritra, ut placet Solino De mirabilibus mundi, filius fuit Persei et Andromede, et in confinio Rubri maris regnum habuit, esto sint qui dicant eum Egypti fuisse regem. De quo idem Solinus scribit sic: Ultra Pelusiaceum enim hostium Arabia est ad Rubrum pertinens mare, quod Eritreum ab Eritra rege, Persei et Andromede filio, non solum a colore appellatum Varo dicit. Hec ille. Hic Eritreus apud Arabes maxime fuit autoritatis, adeo ut morienti in quadam Rubri maris insula ceteris famosiore insigne plurimum sepulcrum construerent, eumque loco dei colerent, et ab eo Rubrum mare denominarent Eritreum, quo nomine adhuc Greci vocant, scilicet Eritratalasson; nam talasson, Latine sonat mare. De posteritate eius nil habemus.

CAP. XL

De Perse Persei filio.

Persen filium fuisse Persei in libro Naturalis hystorie testatur Plinius, de quo nil aliud comperi, preter quod idem Plinius asserit, eum scilicet primum sagittarum repertorem fuisse, quod forsitan apud suos verum est, cum apud alias nationes illas longe antiquiores legerimus.

CAP. XLI

De Aone Iovis XXXIII° filio, qui genuit Dimantem.

Aon, ut Paulus ait, Iovis fuit filius ex nympha Mnopsyde, a quo dicit Boetiam Aoniam nuncupatam, quia ibi regnasset. Nos autem supra, Lactantii autoritatem secuti, Neptuni filium scripsimus. Quem Theodontius factione suorum ex Apulia pul-

sum, et Onchesti fuisse filium, et in Boetiam venisse dicebat, et ibidem Neptunum in patrem quesisse, et provinciam de suo nomine nuncupasse, nullum tamen illi filium designabant, ubi Paulus filium suum fuisse Dymantem asserit.

CAP. XLII

De Dymante Aonis filio, qui genuit Asyum et Alyxiroem.

Dymas, ut dicit Paulus, filius fuit Aonis, et Asyi atque Alyxiroe pater, nec aliud de eo legi.

CAP. XLIII

De Aso Dimantis filio.

Asyus filius fuit Dymantis, ut in Yliade scribit Omerus, dicens: Ἄσιω, ὃς μητρὸς ἦν Ἑκτορος Ἰπποδάμοιο, Ἀυτοκασίγνητος Ἐκαβῆς, υἱὸς δὲ Δυμάντος etc. [Que latine sonant]: Asio qui avunculus erat Hectoris bellicosi frater Hecube, filius Dymantis.

Hunc quantumcunque Omerus dicat fratrem fuisse Hecube et avunculum Hectoris, dicebat Leontius ex parte matris fuisse, quia ex eadem matre Asyus et Hecuba nati fuerunt, sed ex diversis patribus. Hic autem adversus Grecos Priamo favit.

CAP. XLIV

De Alixiroe Dymantis filia et matre Exaci.

Alixiroe filia fuit Dymantis, ut testari videtur Ovidius, dum dicit: Quamvis est illum proles enixa Dimantis Exacon umbrosa furtim peperisse sub Yda Fertur Alixi|roe etc. Hec 125 d igitur ex Priamo peperit Exacum, qui postea in mergum versus est.

CAP. XLV

De Eaco XXXIII° Iovis filio, qui genuit Phocum,
Thelamonem et Peleum.

Eacus Iovis filius fuit et EGINE, ut in Yliade dicit Ome-
rus: Πηλεὺς Ἀικιδῆς ὃδ' ἄρ' Αἴκος ἐκ Διὸς ἦεν etc. [Que latine 5
sonant]: Peleus Eacides, illi autem Eacus erat a Iove pater.
Qualiter autem Iuppiter Egynam oppresserit, supra dictum est
ubi de Egyna. Hunc insuper dicit Ovidius regnasse apud
Enopiam, quam ipse ex nomine matris vocavit Eginam. In qua
cum peste defecissent homines, et ipse in somnis vidisset quer- 10
cum plena formicis, nunc sursum, nunc deorsum deambulan-
tibus, sibi dormienti visum est orasse Iovem, ut omnes formice,
quas videbat, homines efficerentur, quod et factum est, et sic
eius est restaurata civitas, et cives Myrmidones appellati; nam 15
myrmex Grece, Latine formica est. Hunc preterea dixere veteres
apud Inferos cum Mynoe et Radamanto culpas hominum excu-
tere et pro meritis penas inferre. Sub his autem figmentis latet
hoc. Primo civitas eius evacuata civibus peste, ex agricultoribus
restaurata est, qui more formicarum estate messes ex agris
et alia oportuna colligunt, ut hyeme fame non pereant. Hos 20
autem ipse legibus instruxit, et vivere coegit, et hinc Iovis
dictus est filius, et apud Inferos iudex. Nam per respectum ad
supercelestia corpora mortales inferi sunt.

CAP. XLVI

De Phoco Eaci filio.

Phocus Eaci filius fuit, ut per Ovidium scribitur, dum
legitur: Expetit, occurrunt illi Thelamonque minorque Quam
Thelamon Peleus et proles tertia Phocus etc. Hic a Peleo
occisus est.

CAP. XLVII

De Thelamone Eaci filio, qui genuit Ayacem et Teucrum.

Thelamon Eaci fuit filius, fratrum maior natu. Quem
Servius ex Argonautis fuisse dicit et Herculis socium; et cum
5 a Colco reverteretur, querereturque Hercules Ylam puerum perdi-
tum apud Mysios, et ad Troianum devenisset litus, prohibitus
a Laumedonte, indicto illi bello, cum congregatis viribus adver-
sus eum rediret, tanquam suscepte iniurie particeps Thelamon
una secum venit, et Ylione expugnato atque Laumedonte occiso,
10 eo quod primus civitatis muros ascendisset, illi ex preda capta
Hysiona Laumedontis filia data est, ex qua cum iam ex alia
suscepisset Aiacem, Theucrum suscepit. Hic enim seu pulsus,
seu non susceptus in patria, in Cyprum abiit, et | Salaminam
ibi condidit civitatem. 126 a

15

CAP. XLVIII

De Ayace Thelamonis filio.

Ajax, bellicosissimus homo, Thelamonis fuit filius. Hic
cum aliis Grecis ad delendam Troiam arma sumpsit, et ut
reliqua, que in certaminibus miranda fecit, omittam, singulare
20 certamen adversus Hectorem arripere ausus est, et si Omero
fides ulla prestanda est, ni illud nimis festina nox diremisset,
victor Ajax, rediisset ad suos. Ea tamen superveniente cum
illi vetusto more Hector donasset gladium, et ab eo baltheum
suscepisset, recens Ajax et animosus discedens fessum Hecto-
25 rem Troiam ire permisit. Hec dona secundum Servium ne-
phasta fuere, cum eo se gladio postea interemit Ajax, et cum
baltheo ab Achille occisus sit Hector. Ajax autem, Ylione capto
atque diruto, de armis Achillis premortui adversus Ulixem
ingens litigium habuit; tandem cum cerneret virtutem bellicam
30 eloquentie cedere, in furorem versus, eo se, quem ab Hectore
susceperat, gladio interemit, et, ut ait Ovidius, in florem sui
nominis versus est. In quo nos docet antiquitas nostras vires
caduci floris more in nichilum facile solvi.

CAP. XLIX

De Theucro Thelamonis filio.

Theucer filius fuit Thelamonis ex Hesiona Laumedontis filia. Que non videtur Thelamonis fuisse coniunx, cum Omerus aliquando in Yliade dicat Theucrum fuisse Nothum. Hic tamen insignis homo fuit, et armorum valens, et una cum fratre Aiace ivit in Troianum bellum. Eo tandem peracto cum absque fratre redisset in patriam non susceptus, secessit in Cyprum, et ibidem Salaminam civitatem construxit, et vite residuum habitavit. Quod ego verius puto quam quod de Thelamone supra dictum est.

CAP. L

De Peleo filio Eaci, qui genuit Polydorim et Achillem.

Peleus Eaci fuit filius, et magnis vivens interfuit rebus; nam cum Meleagro in venationem apri Calidonii accessit. Sic et cum Perithoo adversus Centauros pugnavit. Huic, ut refert Ovidius, coniunx fuit Thetis aquarum dea, quam Iuppiter amavit, sed ideo concubitum eius neglexit, quia oraculo noverat ex ea filium nasciturum, qui maior esset patre. Ad hanc tamen obtinendam audacia viresque fuere oportune. Nam cum Peleus consilio Prothei senis eam die quadam cepisset, ipsa in varias mutata formas adeo eum exterruit, | ut dimitteretur ab eo. Qui ad Protheum rediens, ab eodem sibi suum est, ne mutationes illas timeret, quin imo in tenendo eam perseveraret, quia si fecisset, ipsa desiderio suo cederet. Peleus die sequenti cum dormientem eam in antro comperisset, cepit illam. Ipsa vero more suo in varias versa formas, cum eum tenentem sentiret, in propriam rediens, in coniugium eius consensit. Porro Iuppiter ad eorum nuptias omnes convocavit deos preter Discordiam. Que indignans, cum cerneret Iunonem, Palladem et Venerem invicem ex parte una sedentes, sumpto aureo

malo, illud inter eas proiecit; dixitque digniori detur. Ex quo
 confestim inter eas seditio orta est, cum unaqueque se dignio-
 rem diceret. Et cum de hoc Iuppiter inter eas nollet ferre
 sententiam, ad Paridem, qui in silva Yda morabatur, misit
 5 eas. Is vero ob promissam sibi a Venere speciosissimam mu-
 lierem, spretis aliarum oblationibus, Veneri tanquam digniori
 tradidit. Que illi raptum Helene concessit, ex quo subsecutum
 est Troianum bellum, et occisus Achilles, qui ex nuptiis illis,
 ad quas vocata non fuerat Discordia, natus est; et sic expiata
 10 iniuria. Peleus igitur ex Thetide suscepit Achillem et Poly-
 dorim puellam. Demum cum Phocum fratrem occidisset, in
 exilium abiit, severa patris iubente iustitia. Et primo ad Ceym
 regem Trachinne aufugit, a quo amicabiliter susceptus est.
 Inde postea discedens, ad Magnetas abiit, ubi ab Acasto fra-
 15 terna cede purgatus est. Quid inde subsecutum sit, nescio.
 Nunc quid sentiendum sit ex fictionibus, advertendum est. Thetis
 nobilis fuit mulier, cuius in nativitate visum est ex ea nasci-
 turum hominem, qui patrem virtute superaret, et ob id Chyron
 pater eius varia secum et plurima voluit consilia, cui nam
 20 illam concederet, et his agentibus, petens eam Peleus, primo
 repulsus est, et sic consiliorum variationes mutationes formarum
 Thetidis fuere. Tandem cum iterum Peleus peteret, post multa
 patris consilia, illi concessa est. Eius in nuptiis, id est in pro-
 creatione Achillis, omnes convocantur dii, id est omnia su-
 25 percelestia corpora, ad que spectat secundum diversas poten-
 tias suas in corpus iam creatum diversos effectus infundere,
 ut perfectum sit; Discordia autem non vocatur, | ne disgreget
 ceptum opus et pereat. Ipsa autem postea sese miscet, dum
 homo incipit cogitare, que trium sit splendidior vita, aut con-
 30 templativa, que per Palladem designatur, aut activa, que per
 Iunonem intelligitur, aut voluptuosa, que per Venerem demon-
 stratur, ex quibus noluit Iuppiter, id est deus, dare iudicium,
 ne viderentur relique sua <damnate> sententia, et homini injecta
 necessitas. De his tamen tribus supra latius ubi de Paride.

CAP. LI

De Polydori filia Pelei et coniuge Borionis.

Polydoris, ut in Yliade dicit Omerus, filia fuit Pelei et a Sperchio flumine dilecta atque oppressa, et sic Mnesteum peperit, qui Achillem in Troianum bellum secutus est. Hec autem cuidam Borioni Periirei nupsit. 5

CAP. LII

De Achille filio Pelei, qui genuit Pyrrum.

Achilles Grecorum fortissimus, ut premonstratum est, Pelei et Thetidis fuit filius. Quem cum peperisset mater, continuo ad Inferos detulit, et, ut laborum patienter redderet, totum Stigiis undis immersit, excepto calcaneo, quo illum tenebat; demum Chyroni Centauro alendum tradidit. Qui illum educavit non eo ritu quo ceteri educantur, sed ex medullis tantum bestiarum ab eo captarum cibum confici faciebat, et hoc ut assiduo duraretur exercitio. Et hinc dicit Leontius eum Achillem nuncupatum, ab a, quod est sine, et chilos cibus, quasi sine cibo nutritus. Hunc Chyron astrologiam docuit et medicinam, ac etiam lyram tangere. Tandem cum Thetis, rapta a Paride Helena, presagio cerneret bellum futurum, et in eo Achillem filium periturum, ad eius si posset evitandam mortem consilio, clam illum adhuc impubem ex antro Chyronis dormientem rapuit, et in Schyron insulam in domum Lycomedis regis detulit, et vestimentis puellaribus tectum atque predoctum, ne se masculum cuipiam demonstraret, quasi virginem inter filias servandum tradidit Lycomedi. Verum Deydamie virgini, Lycomedis filie, diu eum masculum fore, occultum esse non potuit, cum qua, tempore captato, concubuit, et propter amoris commodum ipsa etiam iuvenis sexum occuluit; ex eo tamen concepit et peperit filium, quem Pyrrum postea vocavere. Ceterum cum coniurassent in Troianos Greci, et responso accepissent absque 10 15 20 25 30

Achille capi Troiam non posse, ad eum exquirendum Ulixes
 missus est. Quem cum audisset in muliebri habitu apud filias
 Lycomedis clam teneri, ne loco iuvenis virginem auferret, no-
 vam commentus est | fraudem, dumque se mercatorem finxisset,
 5 et iocalia, quibus delectari se virgines consuevere, filiabus Ly-
 comedis apposuisset, inter ea arcum posuit et pharetram, arbi-
 tratus Achillem, si illis immixtus esset, arcum sumpturum. Nec
 defuit cogitationi successus. Quem postquam arcum trahentem
 cognovit, facile suasionibus induxit, ut se sequeretur in bellum.
 10 In quod dum iret, habitu femineo posito, plures civitates
 hostium cepit, egitque predam ingentem, et inter alia virgi-
 nem, sacerdotis Apollinis filiam, quam Agamenoni concessit,
 et Briseidam, quam eque ceperat, sibi reservavit. Sane cum
 iussu deorum oportuisset Agamenonem sacerdoti natam resti-
 15 tuere, Briseidam illi surripuit. Quam ob rem indignatus Achilles
 diu stetit, nec arma adversus Troianos capere voluit ullius sua-
 sione vel precibus. Tandem cum die una acriter a Troianis
 urgerentur Greci, a Nestore Patroclus deductus ad eum est,
 ut oraret, si nollet arma summere, saltem permetteret, ut ipse
 20 loco sui sua indueret, et currum suum ascenderet, et Myrmi-
 dones ociosos in pugnam deduceret. Quod etsi egre pateretur
 Achilles, Patroclo tamen nil negaturus concessit. Qui cum
 processisset in prelium, Achilles ab omnibus creditus, multa
 mala Troianis intulit. Postremo Hector, qui pugnam adversus
 25 Achillem diu optaverat, eum putans advenit, et Patroclum labore
 modico superavit, armisque superatum nudavit, et quasi Achil-
 lem superasset, armis eius indutus, ingenti cum pompa patriam
 reintravit. Hoc casu summe turbatus Achilles amicum aliquam-
 diu flevit, eique officium funebre magnis sumptibus et mirabili
 30 honorificentia peregit. Inde a Thetide matre, que ad eius lenien-
 das lacrimas venerat, novis reassumptis armis, que ipsa a Vul-
 cano susceperat, armatus in ultionem amici perempti processit
 in bellum, et cum multos ex Troianis occidisset, Hectorem
 etiam interemit. Nec ad satiandas iras eum occidissee satis
 35 visum est, quin imo cum eius corpus curru alligasset suo, de-
 decorose Ylionem circumivit, Priamo etiam prospectante, ac

126 d

inde apud tumulum Patrocli duodecim diebus nudum tenuit
 cadaver. Illudque tandem Priamo seni, ad eum venienti nocte
 orantique et maxima munera exhibenti, concessit. Post hec alia
 in pugna Troilum interfecit. Quo dolore commota Hecuba,
 superstitibus timens et patrie, si longum vivat Achilles, astu
 femineo insidias in vitam eius tetendit. Noverat autem eum Poly- 5
 senam diligere, eo quod illi induciarum | tempore visa placuis-
 set, et id circo per intermedium sponndit illi nuptias suas, si
 a prelio abstineret. Cui cum assensisset Achilles, in talem com-
 positionem itum est, ut clam solus nocte veniret in templum 10
 Tymbrei Apollinis, quod fere secus muros Ylionis erat, et
 ibidem eam cum filia inveniret, eamque desponsaret. Quod
 amans et cupiens Achilles, credens iuxta compositum inermis
 et solus nocte templum intravit. In quem evestigio Paris ex
 insidiis prosiliens, cum esset arcu doctissimus, sagicta eius 15
 calcaneum petiit atque vulneravit, eumque frustra gladio in
 hostes discursantem interemit, et tandem in Sygeo Troiano
 promontorio a suis sepultus est. In tam longa hystoria, paucis
 tamen recitata verbis, nil fictum est, preter Achillem Stigiis mer-
 sum undis excepto calcaneo, et quod eo vulnerato mortuus 20
 sit. Circa quod placet Fulgentio, hominem Stigiis undis im-
 missum esse unumquenque laboribus duratum, cum Styges
 interpretetur tristitia, ut intelligatur neminem in letis durari
 sed laxari potius, si alias duratus esset. Quod autem talus im-
 mersus non sit, physicum tegit misterium; volunt enim physici 25
 quod vene, que in talo sunt, ad renum et femorum atque viri-
 lium rationem pertineant, et ideo per talum non mersum in
 Stigem, invictam in Achillem libidinem voluerunt, que per
 durationes alias sublata non est, ut satis apparet, cum libidine
 in manus iverit hostium, et ab eis occisus est. 30

CAP. LIII

De Pyrro Achillis filio, qui genuit Peripeleum et Molossum.

Pyrrus, ut premonstratum est, Achillis et Deydamie fuit
 filius, sic vocatus, ut dicit Servius, a capillorum qualitate, cum

Neoptholemus alio nomine vocaretur. Hic, Achille mortuo, vix
 pubes in Troianum bellum deductus est, animosus ad instar
 patris et acris ingenii iuvenis. Qui, et si circa finem belli ve-
 nisset, non tamen ociosus fuit. Inter alios quidem iuvenes
 5 strenuos et audaces equum ligneum, quem Greci dolose construi
 fecerant, intravit, et in Ylionem tractus, dum nocte exisset, aliis
 venientibus a Tenedo stragem maximam Troianorum peregit,
 et usque in abditissimum penetral regie domus, Polytem filium
 Priami secutus, intravit, eumque patris in gremio interemit; et
 10 inde Priamum obiurgantem et in sevitiam eius obloquentem,
 ut sanguine suo fedaret, quas ipse sacraverat, aras irruit. Inde,
 Ylione deleto, Polysenam eximie formositatis virginem ad
 Manes placandos patrios apud | Achillis sepulcrum occidit. Et
 cum ex Troiana preda illi Andromaca, olim coniunx Hectoris,
 15 contigisset, eam sibi iunxit uxorem. Que illi secundum quos-
 dam duos peperit filios, Peripeleum, et Molossum. Inde captus
 pulchritudine Hermionis filie Menelai, tradita Andromaca
 Heleno filio Priami cum parte regni, eo quod vates illum
 premonuisset, ne intraret mare sicut ceteri fecerant, Hermionam
 20 Horesti rapuit, et sibi coniugem fecit. Deinde seu paupertate
 coactus, seu ad predam, animi fervore impulsus, ut nonnullis
 placet, mare navibus infestavit. Que quidem navigatio infesta
 aliis ab eo pyrratica denominata est, et exercentes pyrrate, eo
 quod ipse primus exercuerit, ut dicit Paulus. Postremo cum
 25 Horestes ex Taurica regione, posita furia, rediisset in regnum,
 corrupto Macareo sacerdote templi Apollinis Delphyci, Pyrrum
 trucidavit in templo. Et hic finis fuit illius.

127 b

CAP. LIV

De Peripeleo Pyrri filio.

30 Peripeleus, ut dicit Paulus, filius fuit Pyrri ex Andromaca.
 Theodontius autem dicit ex Hermiona, nec ex eo aliud ad nos
 usque devenit.

CAP. LV

De Molosso Pyrri filio, qui genuit Polidettam.

Molossus filius fuit Pyrri et Andromace. Hic, patri mortuo succedens, partem Epyri tenuit, populosque ex suo nomine nuncupavit Molossos. Verum donec ad puberem deveniret etatem, apud matrem et vitricum fuit, et moriens Polidettam filium dereliquit. 5

CAP. LVI

De Polydetta filio Molossi.

Polydetta seu masculus fuerit seu femina, non satis michi notum est, eum tamen filium vel filiam fuisse Molossi Paulus affirmat. Post quem successive ex Eacidibus neminem, nisi post plura secula, comperio, cum apud Grecos diu nulla sit habita progenies Eacidarum nobilior. Ex Eacidibus fuit Pyrrus rex Epyrotarum, qui adversus Romanos bellum gessit Tarentino- 10
rum opere. Sic et Alexander Epyrota a Lucano satellite occi- 15
sus, et Olympias clarissima Macedonum regina et Magni Alexandri mater, et alii plures virtutibus et titulis insignes.

CAP. LVII

De Pylumno Iovis XXXV° filio, qui genuit Daunum. 20

Pylumnus, ut dicit Paulus, filius fuit Iovis. Cui Servius fratrem fuisse Pytumnum dicit, et eos ambos fuisse deos. Horumque Pytumnum dicit usum stercorandorum agrorum 127 c
invenisse, et inde Sterculinium | dictum, esto Macrobius in libro Saturnaliorum Saturnum fuisse dicat; Pylumnum vero 25
pinsendi frumenti, et ob id a pistoribus coli, et pilum ab eo denominatum. Ad hunc Theodontius dicit Danem, Acrisii filiam, patris iram fugientem delatam a pastore una cum parvulo Perseo, quam ipse genere cognito sumpsit uxorem, et unam

cum ea, Apulia, in qua grandis erat, derelicta, eo quod opposita videretur Acrisio, ad Rutulos venit et ibidem cum Dane construxit Ardeam, ac ex ea suscepit Daunum.

CAP. LVIII

De Dauno Pylumni filio et proavo Turni.

Daunus filius fuit Pylumni, et ut Theodontius asserit, ex Dane Acrisii filia susceptus. Huic regnum in Apulia fuit, et ab eo Daunia nuncupata. Et hunc dicit idem Theodontius avum fuisse patris Turni, qui et Daunus dictus est. De filio
 10 huius et patre secundi Dauni nil me legisse memini.

CAP. LIX

De Dauno primi Dauni nepote, qui genuit Turnum et Iuturnam.

Daunus precedentis Dauni, secundum Theodontium, ex filio nepos fuit. Huius coniunx fuit Venilia, soror Amate coniugis Latini regis, ex qua constat plures suscepisse filios,
 15 inter quos ea fuit, quam Dyomedi profugo ferunt iunxisse coniugio. Paulus tamen dicebat, Daunum patrem Turni, filium fuisse Pylumni, eo quod dicat Virgilius: Cui Pylumnus avus, cui diva Venilia mater etc., de Turno loquens. Verum ego magis
 20 credo Theodontio, cum dicat idem Virgilius alibi in persona Iunonis: Ille tamen nostra deducit origine nomen, Pylumnusque illi quartus pater etc. Quod esse non posset secundum Paulum, ubi secundum Theodontium eque respondet numero.

CAP. LX

De Turno Dauni filio.

Turnus rex Rutulorum filius fuit Dauni ex Venilia coniuge, et cum armorum disciplina insignis fuerit evo suo iuvenis, tante

fuit corporee fortitudinis, ut nulla in hoc fides antiquis prestanda videretur, ni recentiori testimonio firmaretur. Et inter alia eius roboris stantia argumenta de eo adversus Eneam in singulari certamine pugnante sic scribit Virgilius: Saxum circumspicit ingens, Saxum antiquum ingens, campo quod forte iacebat 5
 Limes agro positus, litem ut discerneret arvis. Vix illud lecti bis sex cervice subirent. Qualia nunc hominum producit corpora tellus. Ille manu raptum trepida torquebat in hostem etc. Quod Augustinus in libro Civitatis eterne XV° ratum habere videtur. Preterea et Pallantes seu Pallas, Evandri filius, ab eo 10
 in pugna occisus multum fidei affert. Legimus enim, Henrico Cesare tercio imperante, eius corpus haud longe Romam a fodiente villico compertum integrum uti nuper sepultum, eductumque sepulcro altitudine seu proceritate Romana menia superasse, et in eo adhuc impressi vulneris a lancea Turni 15
 apparere hyatum, longitudinem quattuor pedum excedentem. Ex quibus quantus debuerit esse Turnus, quam fortis qui iuvenem tam grandem superaverit, qui telum pugnans tam pregrande tulerit, quod adeo grande vulnus impresserit, satis arbitrari possumus. Huic, carmine celebri ostendit in Eneida 20
 Virgilius, bellum ingens fuisse adversus Eneam, eo quod Latinus Laviniam filiam suam, quam Turno promiserat, Enee dedisset in coniugem. Et, ut idem ostendit Virgilius, post multa, cum hic Pallantem Evandri filium occidisset, nudassetque baltheo, illudque ob insignem gloriam superati iuvenis ipse 25
 gestaret, cum ea die, que illi ultima fuit in terris, adversus Eneam ex composito singulari certamine pugnaret, et ab Enea superatus vitam oraret, impetratus erat, ni visus balteus | 127 d
 Eneam in pietatem revocasset amici, et sic ab eo occisus est. Hoc secundum Virgilium in laudes Enee totis tendentem 30
 viribus dictum est, secundum autem alios aliter. Dicunt quidam non parve autoritatis homines Eneam a Turno superatum, et penes Numicum fluvium fugientem occisum, nec ulterius etiam corpus eius visum; et Turnum post hec ab Ascanio interemtum. De quibus latius supra ubi de Enea scriptum est. 35

CAP. LXI

De Iuturna Dauni filia.

Iuturna Dauni fuit filia. Cui, ut dicit Virgilius, Iuppiter virginitatem abstulit, et in munus ablati decoris illi immortalitatem exhibuit; et Numici fluminis nympa facta est. Hec multa in subsidium fratris egit, que et si fictionibus varientur, in hoc unum egisse arbitror, ut interpositione Numici fluminis actum sit, ut ab hostibus Turni in agros Ardee et ipsum Turnum libere et expedite iri non potuerit. Verum dum Turnum deficere vidisset, mesta sese condidit undis. Sunt qui dicant hanc clam cum Latino rege amicitiam habuisse; quod cum palam fieret, erubescens in Numicum se sponte sua necavit, et sic a Iove, id est a rege oppressa, et nympa facta Numici.

CAP. LXII

De Mercurio XXXVI° Iovis filio, qui genuit Eudorum, Mirtilum, Lares, Evandrum et Pana.

Mercurius Iovis fuit filius et Maie Athlantis filie, ut satis vulgatum est. Fuere enim, ut in precedentibus patet, Mercurii plures, et esto fere omnes ab antiquis eisdem ornamentis insigniti sint, non tamen omnibus eadem est deitas attributa. Nam alius medicine deus, alius mercatorum, alius vero furum, et eloquentie alius, quem Theodontius hunc Maie filium esse voluit; quid tamen illum moveat non describit, nec ego, postquam compertum non habeo, intendo investigare subtilius. Credo tantum quemcunque Mercurium eloquentie deum veteres voluisse, eo quod ad Mercurium planetam mathematici asserant spectare omne sonans organum, seu fistulam in corporibus nostris disponere, et hinc credant nonnulli eum deorum dictum nuntium et interpretem, quia per organa ab eo disposita cordis nostris pandantur intrinseca, que deorum secreta dici possunt, in quantum nisi exprimantur nutu vel verbis, nemo

preter deum cognoscit, et in hoc interpret secretorum talium est, quia verba, que organizata sunt per organa, ab eodem disposita interpretantur et aperiunt, que ex nutu solo satis percipi non poterant. Deorum ergo nuntius et interpret est, et hinc eloquentie deus. | Quod clarius et per officia attributa et per insignia illi apposita demonstratur. Galerio quippe tegitur Mercurius, ut ostendatur quod adversus invidie fulmina eloquentia valido tegumento servetur; quod nil aliud est quam gratia, quam eloquens a benivolis meretur auditoribus. Hoc in longum scripta veterum servat adversus mordaces et invidos, quod previdisse sibi videtur Ovidius, dum dicit: Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira Nec ignis nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas etc. Alata autem fert Mercurius talaria, ut sermonis describatur velocitas, qui eodem in momento ex ore loquentis egreditur et in aures suscipitur audientis. Designant preterea oportunam nuntiis persepe velocitatem. Virgam defert, ut nuntiis officium denotet. Consuevere quidem nuntii quasi insigne quodam virgas ferre. Qua virga dicunt Mercurium animas ab Orco evocare, et non nullas in illum dimittere; et sic per illam eloquentis vires intelligere possumus, quibus iam plurimi e mortis faucibus subtracti sunt, et non nulli in easdem impulsii. Quis autem Orco Milonem surripuit? Quis Popilium Lenatem, ut de reliquis taceam, nisi eloquentia Ciceronis? Quis in illum impegit Lentulum, Cethegum, Statilium aliosque eiusdem factionis homines, nisi Catonis eloquii vis acerrima? Hac preterea virga dicunt Mercurium incitare ventos, ut advertamus eloquentem posse furores immittere, ut in Cesarem apud Ariminum Curionis oratio. Sic et tranare nubila, id est turbationes auferre, ut pro Deyotaro Tullius, dum Iulii Cesaris in eum turgidum pectus placida oratione sedavit. Quod autem somnos hec eadem virga adimat et immittat, satis clarum est, eloquentia inertes sopitosque ad exercitium excitari, et in suum decus animosos nimium retrahere, componere et sopire. Serpente autem virga cingitur, ut a serpentis prudentia assumatur oportere eloquentem esse discretum circa electiones dicendorum, temporum, locorum, ac etiam personarum, ut eo quo cupit, auditores deducat orator.

128 a

5

10

15

20

25

30

35

CAP. LXIII

De Eudoro Mercurii filio.

Eudorus, ut ait Homerus in Yliade, filius fuit Mercurii et Polymile filie Phylantis, de quo sic: Τῆς δ'ἐτέρας Εὐδωρος
 5 ἀρῆϊος ἡγεμόνευε Παρθένιος, τὸν ἐτίκτε χορῶ καλῇ Πολυμήλῃ, |
 Φύλαντος θυγάτηρ· δε γρατὺς ἀργειφοτῆς etc. [Que latine sonant]: 128 b
 Atque secunde Eudorus martialis principabatur Parthenius, quem genuit in corea bona Polymili Phylantis filia, hanc fortis Argifontis, id est Mercurius etc. Huius Homerus prosequitur
 10 prolixiorem fabulam, dicens quod Mercurius videns Polymilem eleganter in chorea saltantem cum cantantibus in choro Diane, dilexit eam, et clam eius ascendens palatium cum ea concubuit, et genuit Eudorum velocissimum hominem atque bellicosum, qui cum Achille in Troianam expeditionem accessit.

CAP. LXIV

De Myrtilo Mercurii filio.

Myrtilus, ut ait Lactantius, filius fuit Mercurii et auriga Enomai regis, cuius filiam Yppodamiam cum postularet Pelops in coniugem, dispositus cursus subire certamen, corripit spon-
 20 sione primi coitus Myrtilum, qui facto currui cereo axe, eoque in medio cursus fracto, optinuit Pelops victoriam et virginem; Myrtilum autem promissa poscentem deiecit in mare, in quo necatus mari nomen dedit, ut ab eo Myrtilum vocaretur. Huius autem Myrtili fraude, qui prepositus erat armorum Enomai,
 25 superatus bello Enomaus est, ut supra latius ubi de Pelope scribitur.

CAP. LXV

De Laribus Mercurii filiis.

Lares fuere duo, Mercurii et Laris nynphe filii, ut dicit
 30 Ovidius. Lactantius autem in libro Divinarum institutionum

eam dicit vocari Larundam, seu Laram. De origine tamen horum talem recitat Ovidius fabulam. Quod cum Iuppiter diligeret Iuturnam Tyberinam nympham, et Turni regis sororem, reliquis loci Nymphis imposuit, ut eam fugientem retardarent, ne eo sequente ipsa mergeretur in undas. Lara vero filia 5 Almonis, ut dicit Paulus, una Nayadum iussa Iovis Iuturne retulit et Iunoni. Quam ob rem Iuppiter indignatus Laram lingua privavit, iussitque Mercurio ut illam ad Inferos traheret, et ibi esset Stygia nympa. Qui cum illam ducens aspiceret, in eius concupiscentiam incidit et in itinere oppressit. Que cum 10 concepisset, peperit illi geminos, quos ipse de nomine matris Lares appellavit. Huius fabule fictio satis absconditum tenet sensum; Iuppiter enim calor est, Iuturnam nympham, id est humiditatem in quam agat, appetens. Verum Lara, que hic mulieris nimius est calor, opus agentis ignis disgregat, sed Mercurius, 15 id est frigiditas nature opere excitata, superfluo calore muliebri exinanito semen cogit in unum, et sic Lara lingua privata est, id est nocendi potentia. | De hac tantum calcata caliditate, Mercurius, id est nature moderata prudentia secundum gentiles, elicit Lares, non quidem recte ex ea, sed ea amata 20 fit ut, secundum opinionem quorundam, Lares cum creato fetu nascantur, seu creantur, qui ea stante creari non poterant. De quibus Laribus non omnes eque sensere veteres. Extimare autem antiqui, cum anima rationalis a Mercurio in corpus novum deducta esset, ut alias dixi, ideo a Mercurio deduci 25 opinari, quia in sexto mense, qui Mercurio attribuitur, fetus animam credatur suscipere, deum seu deos nove anime venire custodes, quos aliqui Genium vel Genios vocavere, nonnulli dixere Lares, ut paulo ante dictum est. Et, ut Censorinus asserit in libro De natali die, ubi vult eum dici Genium, seu quia ut 30 gignamur curat, seu quia una nobiscum gignatur, seu quia genitos semper tueatur, et eundem esse Genium et Larem dicit a multis veteribus affirmatum, et potissime a Gaio Flacco eo in libro, quem Cesari De indigitamentis scriptum reliquit. Et esto quod unum tantum dicat Genium seu Larem in subsequen- 35 tibus adicit, opinione Euclidis Socratici, duplicem omnibus

appositum genium, et sic duo sunt unicuique Lares opinione veterum. Quod satis firmare videtur autoritate Annei Flori scribentis in quarto Epythomatis sui sic: Ipsique Bruto per noctem, cum illato lumine ex more aliquo secum agitare, atra
5 quedam ymago se optulit, et que esset interrogata, tuus, inquit, malus Genius. Hoc et sub oculis mirantis evanuit etc. Qui quidem non adiecisset malus, nisi et bonus alter esset; et sic duo. Cristiana veritas Angelos vocat, non cum nascente genitos, sed nato sociatos, quorum alter bonus in bonum sem-
10 per urget quem servat, alter autem malus in contrarium nititur, et quasi bonorum malorumque nostrorum observatores et testes in mortem usque assistunt continui. Hos preterea Lares etiam privatorum domibus inesse credidere, ut in principio Aulularie ostendit Plautus; eosque familiares seu domesticos vocavere
15 deos, et uti custodie corporis appposito diximus, sic et hos custodie domus, eisque in domibus locum communem domesticis omnibus, ubi scilicet ignis area quam in medio aule veteres faciebant dedere. Ibique eos venerabantur sacris, ritu veteri. Quod quidem nondum apud nos abolitum est. Nam etsi error
20 ille insipidus abierit, stant adhuc nomina, et quedam veterum sacrorum vestigium sapientia. Habemus autem Florentini et sic forsitan nonnullae aliae nationes, ut plurimum, in aulis domesticis, ubi fit communis ignis totae familiae domus, ferrea quedam instrumenta ad lignorum igni appositorum sustentationem apposita, quae Lares vocamus, et in sero precedente
25 Kalendarum Ianuariarum die | a patre familias omnis convocatur familia, et repleto lignis igne stipes magnus apponitur, cuius caput unum igne crematur, in reliquo insidet ipse pater familias ceteris circumstantibus, et vino sumpto bibit ipse
30 pater primo, et inde capiti stipitis incensi superinfundit, quod vini superfuerat in calice, et deinde cum in circumitu potaverint ceteri, quasi perfecta solennitate ad officia consurgunt sua. Hec sepe puer in domo patria celebrari vidi a patre meo catholico profecto homine. Nec dubitem, quin adhuc celebrentur a multis, ratione potius consuetudinis a maioribus sumpte,
35 quam aliqua ydolatria superstitione deceptis.

CAP. LXVI

De Evandro Mercurii filio, qui genuit Pallantem et Pallantiam.

Evandar Arcadum rex, ut ait Paulus, filius fuit Mercurii ex Nicostrata. Homo fortitudine et ingenio insignis. Dicit enim Servius eum Ycerillum quendam immane hominem occidisse, 5
uti Hercules Gerionem, eumque, ob eius singularem probitatem, unum inter multos Hercules numeratum. Et idem Servius dicit hunc Pallantis regis Arcadie fuisse nepotem, et cum patrem suum occidisset virum scilicet Nicostrate, suadente ipsa Nicostrata, que vates erat, dimissa Arcadia in Ytaliam 10
venit, et pulsus Aboriginibus tenuit ea loca, in quibus postea Roma condita est, et oppidum modicum in monte Palatino fundavit, ibique Herculem ex Hyspania redeuntem cum pompa superati Gerionis suscepit. Qui illum ab insultibus Cachi latronis liberavit. Inde post eversionem Troie Eneam novas 15
sedes querentem recepit, et adversus Turnum iuvit, misso in bellum cum eo Pallante filio, quem senex a Turno occisum misere flevit. Mercurii autem ideo filius dictus est, quia esset inter ceteros eloquentissimus homo, ut asserit Theodontius.

CAP. LXVII

De Pallante Evandri filio.

Pallantes Evandri regis fuit filius, ut sepissime in Eneida testatur Virgilius. Hic iuvenis celebri virtute, spectabilis Enee amicitia iunctus, congregatis auxiliis illum adversus Turnum secutus est, a quo in acie vulneratus occubuit, et ab infelici 25
patre sepultus est. Huius autem corpus, ut refert Martinus, eo in libro qui Martiniana vocatur, imperante Romanis Henrico tercio imperatore, haud longe ab Urbe a quodam agricola altius solito fodiente agellum, compertum est adhuc adeo integrum, ut nuperrime videretur infossum, et statura adeo ingens, ut 30
murorum civitatis altitudinem longitudine superaret; et | quod

longe magis mirandum refert, sic in illo hyatus illati a Turno vulneris apparebat permaximus, ut longitudinem quatuor pedum excederet, addens supra caput eius lucernam perpetuo igne ardentem compertam, nec ullo poterat exstingui spiritu vel
5 liquore, tandem facto in fundo foramine extincta est. Insuper dicit sepulcro tale fuisse epythaphium scriptum: Filius Evandri Pallas, quem lancea Turni militis occidit more suo, iacet hic.

CAP. LXVIII

De Pallantia Evandri filia.

10 Pallantia, ut dicit Servius, filia fuit Evandri, qui asserit hoc a Varrone narrari; quam, ait, Herculem viciasse, et ex ea genuisse Latinum regem Laurentum. Hanc tandem, cum moretur, dicit sepultam in monte, qui de suo nomine Palatinus appellatus est.

CAP. LXIX

De Pane Mercurii filio.

15 Pan, non is qui Arcadie dictus est deus, sed alius, Mercurii fuit filius et Penelopis, ut in libro De naturis deorum scribit Cicero. Et dato dicat Lycophron Penelopem Ulixis coniugem cum procatoribus omnibus concubuisse, Ulixem non redeunte, et ex uno Pana filium suscepisse, sunt qui velint hinc fictioni locum datum, et intelligere contigisse alicuius eloquentia Penelopem in concubitum eius venisse, et ex eo filium peperisse. Qui, eo quod eloquentia quesitus videatur, Mercurii
25 filius dictus est. Ego autem alias dixi, arbitrari non possum pudicitiam tam celebrem, uti Penelopis fuit, alicuius eloquio vel opere alio fedari aut flecti potuisse. Fuere quidem et alie mulieres nomine secum, sed forte non pudicitia coequales, et sic ex aliarum una nasci potuit Mercurio Pan filius.

CAP. LXX

De Vulcano XXXVII° Iovis filio, qui genuit Erictonium,
Cachum, Ceculum et Tullium Servilium.

Vulcanus Iovis et Iunonis fuit filius, ut omnes fere poete
testantur. Hic, eo quod claudus et deformis esset, quancito 5
natus est, a parentibus in Lemnum insulam est deiectus, et,
ut ait Theodontius, a symiis educatus est. De hoc in Bucco-
lico carmine dicit Virgilius: Cui non risere parentes, Nec deus
hunc mensa, dea nec dignata cubile est etc. Huic uxorem fuisse
affirmant omnes, sed que ea fuerit non eque demonstratur a 10
cunctis. Cingius enim, ut Macrobius in libro Saturnaliorum
refert, dicit Maiam uxorem fuisse Vulcani; Pyso autem dicit
fuisse Maiestam. Omerus primo et inde Virgilius et poete Latini
reliqui Venerem fuisse scribunt. Sane cum certum sit plures
129 b fuisse Vulcanos, possibile est | hos omnes verum dicere, cum 15
cuius Vulcani fuerint coniuges Maia seu Maiesta non dicant.
Quod autem Vulcani Lemnensis Venus fuerit coniunx, satis
pro comperto teneri videtur. Hunc insuper Iovis fabrum di-
cunt, et apud Lyparas et Vulcanum insulas ad facienda fulmina
et deorum arma Cyclopes obsequiosos et officinas habere te- 20
stantur. Et ab eo quicquid artificiose compositum est factum
volunt, ut Achillis et Enee arma, monile Hermionis, et corona
Adriane, et huiusmodi. Hunc preterea dicunt, ostenso illi a
sole adulterio Veneris coniugis sue et Martis, ambos invisibi-
libus catenis coeuntes alligasse. Vocant illum etiam Mulcibe- 25
rum, et filiorum plurium faciunt patrem. Volentes ergo ex
dictis sensum elicere, sciendum est primo Vulcanum hunc
Iovis et Iunonis fuisse filium, et apud Lemnum regnasse, et
Venerem habuisse coniugem, eamque cum armigero comperisse
iacentem, ut supra dictum est, ubi de Marte, et hoc quantum 30
ad hystoriam. Quantum autem ad alium sensum, est ante alia
advertendum apud nos duplicem ignem esse. Primus est ele-
mentum ipsum ignis, quod non videmus, et hoc persepe poete
Iovem vocant. Secundus autem elementatus est ignis causatus
a primo, et hic duplex est. Primus enim est qui in aere ob 35

velocissimum circularem motum in nubibus accenditur, et hic,
 dum illas exeundo frangit, coruscationes et tonitrua facit, et
 maximo cum impetu in terras impellitur. Secundus autem is
 ignis est quo utimur, ex lignis aliisque combustibilibus a nobis
 5 ex silicibus duris eductus et fomentis educatus atque servatus.
 De his tribus hac in fictione sit mentio. Nam primus Iuppiter
 est, ex quo et rebus aereis et terreis, que pro Iunone intelli-
 gende sunt, duo reliqui oriuntur. Ex his uterque claudus est;
 nam si fractionem nubis inspexerimus, non recte gradientem
 10 ignem, sed nunc in partem istam, nunc in illam declinantem
 videbimus, et sic claudicantem dicemus. Equo modo et nostri
 ignis flammam nunquam equali sese in altum extollentes gradu
 videbimus, sed more claudi nunc altius nunc depressius appe-
 tunt altiora. Ex his primus de celo in terram, ut premonstratum
 15 est deicitur, nec illi parentes arrident, quia, quam cito creatus
 est, eicitur. Et sic nec in mensa dignatus est. In Lemnum
 autem ideo deiectum volunt, quia persepe in insulam illam
 cadant fulmina. Quod autem dea non illum cubili dignata sit,
 paulo post ubi de (Eritheo) dicetur causa. A symiis autem
 20 nutritus est is, qui penes nos est. Est enim symia animal, hoc
 habens a natura, ut, | quicquid videat hominem facientem, et
 ipsa conetur facere, et quoniam homines arte et ingenio suo
 in multis naturam imitari conantur, et circa actus tales pluri-
 mum oportunus est ignis, fictum est symias, id est, homines nu-
 25 trisse Vulcanum, id est ignem fovisse. De quo, ut eius oportu-
 nitas cognoscatur, sic in libro Ethymologiarum scribit Ysidorus:
 Absque igne nullum metalli genus fundi estendique potest.
 Nichil enim pene quod non igne efficiatur, alibi enim vitrum,
 alibi aurum, alibi argentum, alibi plumbum, alibi mineum,
 30 alibi pigmenta, alibi medicamenta efficit; igne lapides in ere
 solvuntur, igne ferrum gignitur et domatur, igne aurum per-
 ficitur, igne cremato lapide cementa et parietes ligantur; ignis
 lapides nigros coquendo candificat, ligna candida urendo effu-
 scat, carbones ex pruina fulgida nigros facit, de lignis duris
 35 fragilia, de putribilibus imputribilia reddit, stricta solvit, soluta
 restringit, dura mollit, mollia dura reddit. Hec Ysidorus. Volunt
 insuper hunc Iovis esse fabrum et aliarum rerum omnium arti-

ficiosarum compositorem, ut intelligatur quicquid artificiosum fit ignis suffragio fieri, qui, in quantum artificiosus, dicitur Vulcanus ab aliquo insigni artifice sic dicto denominatus. Officine autem eius cur apud Lyparam et Vulcanum insulas esse dicantur, liquido patet; insule enim ignem evomentes sunt, et earum nomen fictioni favet, Vulcanie quippe nuncupantur, sed non a Vulcano Iovis filio dicte sunt, quin imo a Vulcano quodam, qui in Emalio natus illas tenuit. Nec solum eum fabrum armorum aut iocalium ignem seu Vulcanum esse voluere, sed et hominum conventionibus et sermonis initio causam prestitisse volunt, ut in libro De architectura Vitruvius videtur asserere, dicens: Homines veteri more in silvis et speluncis et nemoribus nascebantur, ciboque agresti vescendo vitam agebant. Interea quodam in loco a tempestatibus et ventis dense crepitantibus arbores agitate, et inter se terentes ramos ignem excitaverunt, et eo flamma vehementi perterriti, qui circa eum locum fuerunt, sunt fugati. Postea requie data propius accedentes, cum animadvertissent commoditatem esse magnam corporibus, ad ignis teporem ligna adicientes et id conservantes, alios adducebant, et nutu monstrantes ostendebant quas ex eo haberent utilitates. In eo hominum gressu cum profundeabantur, aliter e spiritu voces cotidiana consuetudine vocabula ut obtigerant constiterunt. Deinde segregando res sepius in usu ex eventu fari fortuitu ceperunt, et ita sermones intra se procreaverunt. Ergo cum propter ignis inventionem conventus initio apud homines et consilium et convictus esset natus, et in unum locum plures convenirent, habentes a natura primum preter reliqua animalia, ut non proni, sed erecti ambulant, mundique et astrorum magnificentiam aspicerent, in manibus et articulis quam vellent rem faciliter tractarent, ceperunt in eo cetu alii de frondibus facere tecta, alii speluncas fodere sub montibus, nonnulli yrundinum nidos et edificationes earum imitantes, de luto et virgultis facere loca que subirent. Hec Vitruvius. Non autem insignis homo iste Pentatheucum legerat, circa cuius initium longe alium sermonis autorem Adam omnia nominantem legisset. Et alibi Caym non domos tantum, sed

civitatem etiam construentem novisset. Sed de hoc alias. Cur autem Vulcano Cyclopes obsequiosi dati sint, supra ubi de
 5 Cyclopibus explicatum est. Vulcanus autem faber iste ideo dictus est, ut ait Servius, quasi volicanus, quod per aerem volet. Rabanus autem dicit: Vulcanus volans candor. Mulciber autem dicitur, ut ait Albericus, quasi mulcens ymbrem, eo quod, cum
 10 nubes altiora petierint calore, in pluvias resolvuntur. Ego autem Mulciberum dici puto quia molliat era.

CAP. LXXI

De Erichthonio Vulcani filio, qui genuit Pocrim, Orithiam et Pandionem.

Erichthonius, quem Eritheum appellat Omerus, filius fuit Vulcani et Minerve; ex creatione cuius talis fertur fabula ab
 15 antiquis. Quod cum Vulcanus fulmina Iovi adversus Gigantes pugnanti fecisset, petiit eidem loco premii, ut liceret sibi cum Minerva concubere. Quod ipse concessit, data Minerve licentia ut suam virginitatem, si posset, viribus tueretur. Dum ergo Minerve cubiculum intrasset Vulcanus, et Minerve acriter se
 20 defendenti vim inferre conaretur, actum est, ut voluntate nimia percitus Vulcanus in pavementum semen effunderet, ex quo aiunt Erichthonium natum; eique serpentinos dicunt fuisse pedes, ad quos contegendos etate proventus currum primus | excogitavit, ut dicit Virgilius: Primus Erichthonius currus et quattuor
 25 ausus Iungere equos etc. Huius autem fictionis intentum Augustinus in libro De civitate dei sic detegit. Dicit enim apud Athenienses templum fuisse Vulcano et Minerve commune, in quo compertus est infans dracone circumvolutus, qui cum eum magnum virum futurum iudicio Atheniensium portenderet
 30 eum servaverunt, et eo quod parentes essent incogniti, his quibus dicatum erat templum, in quo compertus erat, Vulcano scilicet et Minerve dederant in filium. Hic preterea, ut dicit Anselmus, in libro De ymagine mundi, in celum inter alias celestes ymages assumptus, Serpentarius dictus est.

CAP. LXXII

De Pocri Erychthonii filia et coniuge Cephalī.

Pocris filia fuit Erychthonii seu Erithei et coniunx Cephalī, Ovidio teste dicente: Quatuor ille quidem iuvenes totidemque crearat Femineæ sortis, sed erat par forma duarum, 5
E quibus Eolides Cephalus te coniuge felix, Procri, fuit etc.
Que huius fuerit fortuna, que mors, post hec ubi de Cephalo scribitur.

CAP. LXXIII

De Orythia Erychthonii filia et coniuge Boreæ.

10

Orythia Ericthei seu Erichthonii fuit filia, ut Eusebius in libro Temporum testatur. Hanc Trax Boreas Astreli filius rapuit, et sibi matrimonio copulavit. Que ille Zethum et Calaym filios peperit.

CAP. LXXIV

15

De Pandione Erychthonii filio, qui genuit Prognem et Phylomenam.

Pandion, ut Lactantio placet, filius fuit Erychthonii Athenarum regis, sibi que successit in regno, ex quo preter regni tempus, quod iuxta Eusebium annis quadraginta fuit, nil est, nisi quia duos habuerint filios et totidem filias. Ex quibus, 20
bello fessus, quod diu adversus Tracas gesserat, cum in pacem venisset, unam, Prognem scilicet, Thero Tracum regi dedit in coniugem; alterius autem, Phylomene scilicet, infortunium flevisse potuit, de quibus supra latius.

CAP. LXXV

De Progne et Philomena filiabus Pandionis.

Prognēs et Phylomena, ut satis late dicit Ovidius, filie fuerunt Pandionis Athenarum regis. Harum Prognem Thereo
 5 regi Tracie dedit in coniugem, et ipsa ex eo peperit Ythim filium. Phylomenam autem secundam Pandionis filiam, dum
 ad | Prognem Thereus deduceret, stupravit, eique linguam 130 b abstulit; ex quo secutum est, ut Ythis a matre occideretur, et patre daretur in cibum, et inde Prognēs mutaretur in irundinem,
 10 Phylomena in avem sui nominis, Thereus in upupam, ut de omnibus plenius supra ubi de Thereo.

CAP. LXXVI

De Cacho Vulcani filio.

Cachus filius fuit Vulcani, ut dicit Virgilius: Hic spelunca
 15 fuit, vasto sumnota recessu Semihominis Cachi facies quam dira tegebat Solis in accessum radiis, semperque recenti Cede tepebat humus, foribus affixa superbis Ora virum trīsti pendebant pallida tabo. Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros Ore vomens ignes, magna se mole ferebat etc.
 20 Ex hoc fertur, quod Herculis ex Hyspania redeuntis, et cum Evandro hospitantis boves noctu cauda traxit in antrum suum; quos cum diminutos mane cerneret Hercules, nec quorsum errassent posset advertere; videbat enim vestigia pedum ab antro ad armenta venientia, cum reliquis recedebat, sed cum
 25 mugirent ob relictos socios abeuntes, respondentes mugitui qui clausi tenebantur, cognita est Cachi fraus. In quem dum verteret Hercules, vi ex antro illum eduxit, et clava interemit, et boves reassumpsit. Alii vero volunt a Cacha sorore Cachi, fratris furtum Herculi revelatum, et ob id meruisse ibidem
 30 diu ara sacrisque venerari. Hunc ideo Vulcani filium dictum dicit Servius, quia adiacentia omnia crebra combustionē con-

sumeret. Quem Albericus dicebat nequissimum Evandri fuisse famulum seu servum, quod nomen ipsum sonat; nam cacos Grece, Latine malum sonat. Sub fictione autem fabule videtur Solino ubi De mirabilibus hystoriam esse. Dicit enim habitasse Cacum eo in loco cui Saline nomen est, ubi postea trigemina 5 porta urbis facta. Deinde dicit, Celium dicere, quod cum a Marsia rege Tharconi Tyreno legatus ivisset, et ab eo Megali Frigio servandus esset traditus, ab eodem cum amplioribus subsidiis, unde venerat, reductus, regnum circa Vulturnum et 10 Campaniam occupaverunt, et dum tentarent adversum Evandrum et Arcades, duce Hercule, qui tunc forte aderat, Cacus oppressus est. Megalis autem ad Sabinos secessit, quos augurandi disciplinam docuerat.

CAP. LXXVII

De Ceculo Vulcani filio.

15

130 c

| Ceculus, si Maroni fides prestanda est, filius fuit Vulcani. Dicit enim de eo sic: Nec Prenestine fundator defuit urbis, Vulcano genitum pecora inter agrestia regem Inventumque focus omnis quem credidit etas, Ceculus etc. Ex hoc talis fertur fabula. Duo fuere fratres, quibus unica fuit soror, que dum 20 secus ignem sederet, favilla casu eius in gremium ex torrente fervido evolavit, ex qua mulierem concepisse aiunt, et peperisse puerum, quem Vulcani dixere filium, eumque ob lippitudinem oculorum dixere Ceculum. Qui die quadam forsitan infestatus improperatione, quia non Vulcani filius esset, oravit 25 Vulcanum, ut si eius esset filius demonstraret; nec mora Vulcano agente aiunt missum fulmen, a quo omnes qui non credebant exusti atque perempti sunt; ex quo vere Vulcani filius a superstitibus habitus est. Ego existimo fictionis huius rationem esse talem: Ceculum scilicet Prenestem proprio nomine 30 nuncupatum, et ab egritudine oculorum Ceculum, et idem esse cum Preneste Latini regis filio, de quo supra; et ob evolatam favillulam in gremium pregnantis matris adoptatum Vul-

cano, eumque hostes suos igne et incendio castigasse, et Pre-nestem fundasse civitatem, et viribus Turnum adversus Eneam iuvisse.

CAP. LXXVIII

5 De Tullio Servilio Vulcani filio, qui genuit Tullias duas.

Tullius Servilius Vulcani fuit filius ex Cresa Corniculana, ut in libro Fastorum testatur Ovidius, dicens: Namque pater Tulli Vulcanus, Cresa mater, Persignis facie, Corniculana fuit. Et paulo post: Iussa foco captiva sedet; conceptus ab illa Servius,
 10 a celo semina gentis habet etc. Hunc preterea dicit Ovidius a fortuna dilectum, eamque solitam ad eum ire per fenestram palatii et secum esse, ubi postea facta est porta que a fenestra illa Fenestrale nomen accepit. Huius fabule intentum ex hystoria per Titum Livium stilo egregio enarrata summetur. Quam ut
 15 paucis complectar verbis, dico, quod capto Corniculano a Tarquinio Prisco Romanorum rege inter alias captivas iuvencula quedam, eo quod nobilis videretur, a Tarquinio in domum regiam deducta est. Que pregnans peperit Tullium Servilium. Quo adhuc infantulo et in cunis dormiente descendit ab alto
 20 igniculus et capiti suo insedit, nullam inferens lesionem. Quem cum vidisset Tanaquil regina auguriorum perita, suasit viro puerum cum diligentia servandum, magnum enim futurum familie sue com|modum. Hinc servatus cum strenuus evasis-
 25 set, Tarquinii filiam sumpsit in coniugem, et vulnerato Tarquinio a filiis Anci Marci, et a regina ex vulnere mortuo clam servato, ea iubente parvulis adhuc existentibus filiis Tarquinii, Servius occupavit regiam. Qua occupata et morte patefacta Tarquinii, Servius illi suffectus est rex. Cui cum due essent ex coniuge filie, illas filiis Tarquinii Prisci dedit uxores.
 30 Ipse autem cum multa bona fecisset Romanis, a Tarquinio Superbo genero suo, filie impulsu, occisus est, cum regnasset annis xliiii. Illa igitur flammula de qua supra locum dedit fabule, ut filius fingeretur Vulcani, quod ostendit Ovidius dicens: Signa dedit genitor, tunc cum caput igne corusco Con-

130 d

tigit, hincque omnis flammeus egit apex etc. Quod autem a fortuna dilectus fuerit monstravere successus. Hunc Plinius, in libro Virorum illustrium, filium dicit fuisse Publii Cornicularii et Ocreatie captive.

CAP. LXXIX

De duabus Tulliis filiabus Tullii Servilii.

Tullie due, Tito Livio autore, filie fuere Tullii Servilii, et coniuges Arruntis et Lucii, Prisci Tarquinii (filiorum). Maior quippe Tullia severi atque impatientis animi, et ad quecunque facinora proclivi, Arrunti mitissimo iuveni contigit. Iunior vero, que piissima mulier erat, Lucio acris et ambitiosi cordis iuveni data est. Ardebat Tullia maior desiderio regni, segnemque virum contumeliis infestabat, et suam damnabat fortunam, quod non Lucio data esset. Tandem actum est, ut morerentur Arruns et iunior Tullia, quam ob rem evestigio maior convenit cum Lucio, et patiente potius quam approbante Servio, matrimonio iuncti sunt; cepitque illico improba mulier viri animum irritare verbis, et ad regnum stimulis impellere; ex quo factum, ut die quadam curiam intraret Lucius, et pro rege sederet, et venientem Tullium pelli faceret, et indi sequi atque trucidari. Quod cum audisset Tullia, consenso vehiculo, letabunda ad salutandum virum regem cucurrit. Rediens autem domum, cum Servii cadaver media in via prostratum videret auriga, atque subsisteret, ne illud transiens vehiculo premeret, obiurgatus a Tullia, eo presso, transivit. Hec peperit Lucio filios, inter quos Sextum Tarquinium, ob cuius illatum in Lucretiam Collatini coniugem per violentiam stuprum, Lucius filiique secum in exilium acti sunt et ipsa cum eis. Que apud Gabios trucidatum Sextum audisse potuit, et vidisse virum apud Cumas Campanie tabida in senectute marcentem. Quis autem mulieri finis fuerit, non legi.

Genealogie deorum gentilium liber XII^{us} explicet.

| GENEALOGIE DEORUM GENTILIIUM SECUNDUM IOHANNEM BOC. 131 c
CACCIIUM DE CERTALDO LIBER XIII INCIPIT FELICITER.

In arbore precedenti, cuius in radice describitur Iuppiter tertius, ponuntur
tam in ramis quam in frondibus posteritates Herculis et Eoli filio-
rum dicti Iovis tertii.

Prohemium.

Gurgitis vasti atque nimium estuosi portio longe maior
cursuque difficilior, vero prestante deo, post puppim relicta,
cum iam cani montium vertices oppositi litoris se tenui qua-
dam ostentatione in remotis ostenderent, ceperat videri michi
mare placidum et nullis fere impeditum obicibus, et undas
solito laxiores prestare, et spe atque aviditate contingendi litoris,
in quo quies promittebatur futura, et ob superatos labores
vectrici mee laurea, ultro remis ferebar et velo. Sed ecce, dum
a Tyberis hostio lenis aura me detulisset in Euboicum salum,
stetissentque coram Cadmeie Thebe, et, quas preterieram non
advertens, Eolie insule in mentem venissent, sensi mecum, quid
superesset agendum, eum scilicet describendum monstruosarum
rerum domitorem egregium, ceteros mortales viribus exceden-
tem; nec non et furentis populi regem, cuius persepe opere
fere naufragus factus sum, et eorum inde numerosas satis
posteritates annectere, ex quo paululum tepuit fervor ille, qui
me avidum deferebat in litus, et substiti, et dum mecum vo-
luerem, facile non esse eos labores describere, quibus preter

Herculem nemo suffecisset mortalium, eumque regem, cuius famuli orbem videbantur posse concutere, existimavi quiescendum fore et aliquali ocio languidas iam vires in nervum revocare, ne inter egregios Alcidis sudores deficerem, aut, ubi minime vellem, debilis deferrer ab Eolo. Et sic, nondum Iovis 5
tercii enumerata integre prole, iterum, o rex inclite, steti tanquam incertum devenissem terminum. A quo iam factus robustior, surgens in residuum itineris, navicule vela concedo, orans more solito, ut is faveat meque laboris deducat in finem, 10
cui facillimum fuit ex nichilo cuncta componere.

CAP. I

De Hercule XXXVIII° Iovis tertii filio, qui genuit XVII filios, quorum
131 d   hec sunt nomina: Oxeas, Creonthiades, Tyriomacus, Diicohontes, |
Ythoneus, Cromis, Agilis, Ylus, Sardus, Cynus, Dyodorus, Tlipolemus, Thessalus, Aventinus, Thelephus, Lydus, Lamirus. 15

Hercules, ut scribit in Anphytrione Plautus, filius fuit Iovis et Alcmenae. Que, ut quidam volunt, hac lege nupsit Amphytrioni, ut mortem fratris sui a Theloboeis occisi ulcisceretur; in qua expeditione, ut ubi supra ait Plautus, cum versaretur Anphytrion, Iuppiter in Alcmenam ardens, Anphytrionis militantis forma sumpta ante lucem, quasi ab expeditione rediens accessit ad eam, que cum eum virum suum crederet, cum eo concubuit, ex quo concubitu, esto ex Anphytrione 20
pregnans esset, concepit, ad quam conceptionem nolunt noctem unam suffecisse, quin imo aiunt tribus in unam iunctis 25
lasciviendi spatium adultero Iovi concessum, quod a Lucano scribitur: Thebas Alcmenae, qua dum frueretur, Olympi Rector Luciferum ter iusserat Hesperon esse etc. Et sic in tempore geminos peperit, ex Anphytrione viro Yphicleum, ex Iove autem Herculem. Preterea et aliam fabulam ad huius 30
nativitatem spectantem recitat Omerus, quam, quia supra ubi de Euristeo filio Steleni scripsimus, hic reiterare superfluum esset. Hunc veteres maximis extollunt laudibus, et eum quantum ad

corporis staturam maximum ferunt, adeo ut nolint eius altitudinem superasse quenquam, et eam septem fuisse pedum, quod Solinus probare videtur ubi dicit: Licet ergo plerique diffiniant nullum posse excedere longitudinem pedum septem,
 5 quod intra hunc modum Hercules fuit etc. Et cum Iunonis noverce inimicitias eum passum velint, et Euristeo regi famulatum prestitisset robore corporeo, et ingenio ceteros anteisse confirmant. Cuius labores precipuos fere omnes duodecim tantum fuisse confirmant, cum XXXI, esto non omnes equos, fuisse
 10 comperiam. Primo quidem, dum adhuc esset infantulus et in cunis cum fratre iaceret, a Junone odiis insecutus, dormientibus parentibus, ad eum devorandum serpentes duo missi sunt. Quibus visis, terrefactus Yphicleus ex cunis decidit et eiulatu suo parentes excitavit. Qui surgentes Herculem invenere ce-
 15 pisse manibus serpentes et eos occidisse. De quibus in tragedia Herculis Furentis sic ait Seneca poeta: Infantis etas? monstra superavit prius Quam nosse posset. Gemina cristati caput Angues ferebant ora, quos contra obvius Reptavit in-
 20 fans igneos serpentum Oculos remisso pectore ac placido intuens; Artos serenis vultibus nodos tulit Et tumida tenera guttura elidens manu etc. Secundo apud Lernam paludem cum ydra immani monstro certamen habuit, cui cum essent capita septem, et uno exciso, septem illi renascerentur illico, exquisita vitalium origine illam consumpsit. De qua sic Seneca tra-
 25 gedus ubi supra: Quid? Seva Lerne monstra, numerosum malum, Non igne demum vicit et docuit mori? etc. Tertio cum Nemeus leo esset toti regioni terribilis susceptus a Molorco pastore, qui loco proximus erat ubi leo, adversus eum animosus accessit, et captum atque enectum excoriavit et, ob virtutis
 30 insigne, loco pallii corio eius postea semper usus est; unde Ovidius: His elisa iacet moles Nemea lacertis etc. Quarto adversus Theumesium leonem, nulla ex parte minus horribilem Nemeo, audaci processit pectore, prostratumque iugulavit. Cuius facti in Thebaide meminit Statius, dicens: Illius in spe-
 35 ciem, quem per Theumesia Tempe Anphytrionides fractum iuvenilibus armis Ante Cleonei vestitur prelia monstri etc. Quinto

13² a

autem aprum Menalium cuncta vastantem cepit. Ex quo Seneca
 ubi supra: Solitumque densis hispidum Erimanti iugis Arcadia
 quater nemora Menalium suem etc. Et, ut dicit Lactantius,
 hunc aprum vivum detulit Euristeo. Sexto cervam eneas haben-
 tem pedes et aurea cornua, Menali nemoris hospitam, quam 5
 nemo poterat cursu contingere, ipse cursu superavit atque cepit.
 De qua sic Seneca ubi supra: Menali pernix fera, Multo decoro
 preferens auro caput Deprensa cursu est etc. Septimo arcu
 Stynphalidas occidit aves, Arpyas scilicet, de quibus sic idem 10
 Seneca: Solitasque pennis condere obductis diem Petiit ab ipsis
 nubibus Stynphalidas etc. Octavo taurumprehendit, Atticam
 regionem vastantem. Aiunt enim Mynoem bellum adversus
 Athenienses initurum orasse Iovem, ut sibi victimam se dignam
 sacrificaturo concederet. Qui illi candidum preparavit taurum.
 432 b Mynos autem tauri pulchritudine delectatus, alio sumpto, | illum 15
 armentis suis prefecit, quare turbatus Iuppiter egit, ut illum
 Pasyphes coniunx amaret, et ex eo prolem susciperet. Hunc
 victor Theseus in Atticam detulit, ubi insolens factus provin-
 ciam omnem vexavit. Postremo ab Hercule captus occubuit.
 Cuius mentionem ubi supra Seneca faciens, dicit: Taurumque 20
 centum non levem populis metum etc. Nono Acheloum su-
 peravit, cuius facti fabula ubi supra de Acheloo. De quo Ovi-
 dius: Vosne, manus, validi pressistis cornua tauri? etc. Decimo
 Dyomedem regem Tracie, cui mos erat hospites suos occi-
 dere et iumentis suis in cibum apponere, ipse superavit et 25
 occidit, et eisdem iumentis manducandum apposuit; unde idem
 Seneca: Quid stabula memorem diri Bistonii regis etc. Unde-
 cimo cum Busiris rex, Neptuni et Lybie filius, oras omnes
 Nylo adiacentes predator ingens infestaret, et forenses hospites
 suis mactaret diis, accedens Hercules, eo superato, illam regio- 30
 nem pacatam reddidit, unde Ovidius: Ergo ego fedantem pe-
 regrino templa cruore Busirim domui etc. Duodecimo Lybiam
 petiit et Antheum terre filium lucta superavit apud Summit-
 tum Affrice civitatem, ut dicit Lactantius. De quo Ovidius
 idem dicit: Sevoque alimenta parentis Antheo eripui etc. Huius 35
 fabulam scripsisse meminisse ubi de Antheo ipso. Tertio de-

cimo columnas in occidente posuit, de quibus Pomponius Mela in Cosmographia ait: Deinde est mons peraltus, quem ex adverso Hispania attollit obiectus, hunc Abilam, illum Calpim vocant, Columnas Herculis utrumque. Addit fama nominis fabulam,
5 Herculem ipsum iunctos olim perpetuo iugo diremissee colles, atque ita exclusum antea mole montium Oceanum, ad que nunc inundat admissum etc. Nec hoc etiam Seneca tacuit ubi supra, dicens: Utrumque montes solvit abrupto obice Et iam ruenti fecit Oceano viam etc. Quartodecimo aurea mala sustulit puellis Hesperiiis, dracone pervigili interempto. Ex quo
10 sic ait Seneca: Post hec adortus nemoris opulenti domos Aurifera vigilis spolia serpentis tulit etc. Quintodecimo adversus Gerionem trianimem bellum habuit, eoque superato atque interempto. Hispanum atque egregium pecus in Greciam usque
15 maxima cum pompa deduxit, unde Seneca: Inter remotos | gentis Hesperie greges Pastor triformis litoris Carchesii Peremptus, acta est preda ab occasu ultimo, Nothum Cytheron pavit Oceano pecus etc. Sextodecimo baltheum regine Amazonum Euristeo regi reportavit, ea superata. De quo idem
20 Seneca: Non vicit illum celibis semper tori Regina gentis vidua Thermodonthe etc. Septimodecimo Cacus Aventini furem etiam interemit; unde Boetius ubi de Consolatione: Cacus Evandri satiavit iras. Octavodecimo Centauros insolentes volentesque Hyppodamiam nuptiarum die surripere Perithoo, Hercules acri bello superavit. Ex quo Ovidius: Nec michi Centauri potuere resistere etc. Nonodecimo Nessum Centaurum sibi sub specie obsequi Deyaniram coniugem surripere conantem occidit, ut patet latius supra ubi de Nesso.
25 Vigesimo Albionem et Bergionem iter impediennes suum, haud longe ab hostio Rodani a Iove lapideo adiutus ymbre, superavit, ut in Cosmographia testatur Pomponius. Vigesimo primo Hesyonom Laumedontis filiam, pactis eius nuptiis, a cetho marino monstro liberavit. Dicit enim Theodontius quod, turbatis Apolline et Neptunno, eo quod Laumedon ex constructis muris
30 Troianis non impendisset promissum, Troianis pestis immissa est; ad quam effugiendam oraculum responsum est, ut singulis

diebus virginem scopulo marino monstro venienti apponerent. Quod cum sorte fieret, Hesyoni tetigit, que, ut dictum est, ab Hercule liberata fuit. Vigesimo secundo Troiam delevit et Laumedontem occidit, seu quia e litore Troiano, Ylam perquirens, prohibitus sit, seu quia non daretur Hesyona promissa, 5
 seu quia equos divino semine procreatos negasset poscenti, ut Servio placet. Vigesimo tertio Lacinium latronem, extremam Ytalie oram latrociniis infestantem, occidit Iunonique templum constituit, quod Iunonis Lacinie appellavit. Vigesimo quarto, ut Omerus testatur in Yliade, Iunonem in papilla telo 10
 trisulco vulneravit. Quod fecisse dicit Leontius, eo quod ab Euristeo rege audisset eam sibi laborum omnium causam fore. Vigesimo quinto celum humeris toleravit. Cuius causam fuisse dicit Anselmus, ubi De ymagine mundi, quod cum Gigantes 15
 deos impugnarent, diique omnes in unam celi partem convenissent, tantum ponderis ingesserunt, ut celum videretur minari ruinam; quod ne caderet | Hercules una cum Athlante sup- 132 d
 posuit humeros. Vulgatio tamen fabula est, fesso Athlanti atque optanti humerum mutare, Herculem interim humerum supposuisse suum; unde Ovidius eum queritantem describens, 20
 dicit: Hac celum cervice tuli etc. Vigesimo sexto Hercules descendit ad Inferos, et ibi, ut in Yliade dicit Omerus, Ditem vulneravit. Vigesimo septimo Theseum pavitantem, Perithoo mortuo, liberavit ab Inferis et eduxit ad superos. Vigesimo octavo Alchistam Admeti regis Thesalie coniugem retraxit 25
 ad virum. Dicunt enim quod cum infirmaret Admetus, implorassetque Apollinis auxilium, sibi ab Apolline dictum est eum mortem evadere non posse, nisi illam aliquis ex affinibus atque necessariis suis subiret. Quod cum audisset Alchista coniunx non dubitavit vitam suam pro salute viri concedere. Et sic, 30
 ea mortua, Admetus liberatus est, qui plurimum uxori compatiens Herculem oravit, ut ad Inferos vadens illius animam revocaret ad superos, quod et factum est. Vigesimo nono Cerberum tricipitem, introitum illi negantem, barba cepit atque 35
 deiecit, eumque triplici cathena ligavit et in lucem traxit, ut patet, ubi de eo supra scriptum est. Trigesimo ab Inferis re-

diens Lycum Thebarum regem, eo quod Megere coniugi vim
voluisset inferre, interemit, ut in tragedia Herculis Furentis
dicit Seneca. Sic et in furiam versus filios occidit et coniugem,
Olympiaca insuper certamina ipse constituit in honorem Pe-
5 lopis. Postremo, ut in finem eius aliquando veniamus, trigesim-
um primum laborem superasse non potuit; nam cum cetera
superasset monstra, amor muliebri succubuit. Dicit enim Ser-
vius, quod cum Euritus rex Etholye ei spondisset in co-
niugem Yolem filiam, dissuasione filii, eo quod Megeram
10 occidisset, petenti denegavit. Quam ob rem, capta civitate et
Eurito occiso, Yolem obtinuit. Huius enim amore ardens, ea
iubente, leonis spoliū et clavā deposuit, sertis et unguentis
et purpura anulisque usus est. Et quod turpius, inter pedisse-
quas amate iuvenis sedens, penso suscepto, nevit. Unde in
15 Thebaide dicit Statius: Sic Lydia coniunx Anphytrioniadem
exutum horrentia terga Pendere Sydonios humeris ridebat
amictus Et turbare colos et timpana rumpere dextra etc. Verum
tamen Ovidius in maiori volumine et hic Statius non Yolem
Etholam, sed Omphalem Lydiam | fuisse, quae illum colo nere
20 iusserit. Sane possibile est utrumque verum, cum multa fue-
rint Hercules, et sic variis apud varias mulieres varie potuit
contigisse. Dum autem tam illecebri teneretur amore, memor
Deianira muneris sibi a Nesso Centauro olim concessi, verum
25 credens quod ille firmaverat moriens, Herculem in sui con-
cupiscentiam revocare volens, misit illi clam Centauri vestem,
quam cum non advertens induisset, et circa venationem labo-
raret, sudore resolutus sanguis venenatus per poros ampliatos
calore in precordia lapsus est, eumque in dolorem adeo intole-
rabilem accendit, ut mori deliberaret, et constructo in Oeta
30 monte rogo, sagittis et pharetra concessis Phyloteti Phiantis
filio, in eum conscendit, incendiique iussit, et sic fessam ani-
mam exalavit. Hunc Seneca in tragedia Herculis Oethei in
celum a Iove susceptum dicit, eique Iunoni noverce conciliato
desponsatam Hebem iuventutis deam et Iunonis filiam asserit.
35 Omerus vero in Odissea dicit eum ab Ulixē apud Inferos con-
ventum et locutum. Dicit tamen non eum quem videbat Ulixes

Herculem verum esse, sed eius ydolum. Hic insuper quantum vivens mortales fortitudine sua fecit attonitos, tantum vel amplius mortuus decepit insanos. Nam tanta veneratione sui mentes invasit, ut pro excellentissimo numine haberetur. Nec sola hoc errore Grecia decepta est, sed et Rome et orbi toto 5 venerabilis factus, templis, statuis et sacris illi constitutis, sanctissime, imo stultissime, divino cultu honoratus est. Sed iam quid sibi fictiones velint advertendum est, et ante alia quid sonet Herculis nomen. Dicebat autem Leontius Herculem dici ab era, quod est terra, et cleos, quod est gloria, et sic 10 Hercules idem quod gloriosus in terra; vel Heracles ab heros et cleos, et sic gloriosus heros. Paulus autem dicebat Herculem dici ab erix, quod lis, et cleo gloria, et sic gloriosus litium. Rabanus autem in libro De origine rerum dicit, quod cum crederent Herculem deum virtutis, eum dici quasi heruncleos, 15 quod Latine virorum fortium famam dicimus. Et scribit idem Rabanus a Sexto Pompeio scribi Herculem fuisse agricolam. Hunc tamen Greci Hiraclim vocant, propter quod nos Heracles non Hercules dicere deberemus, sed cum sic dicatur | 20 antiquata consuetudine a Latinis videtur viciū excusari. Hoc tamen nomen Hercules unius tantum hominis proprium fuisse reor, eius scilicet qui Thebis ex Alcmena natus est, cum multorum appellativum fuisse credatur. Nam Varro cum xliii homines Hercules cognominatos numerasset, dicit omnes qui fecerunt fortiter Hercules vocabantur; hinc igitur est quod 25 legimus Herculem Thyrintium, Argivum, Thebanum, Lybim et huiusmodi. Ex quo summetur non omnes prescriptos labores unius tantum fuisse homines, sed plurium, quos quoniam abusio nominum miscuit, cui appropriari debeant de omnibus non habetur, nec etiam que prius seu que postea facta fuerint, et 30 hinc uni tantum et mixtim dantur Herculi; nec ex tot impossibile secundum Pompeium unum fuisse agricolam, non enim solis nobilibus liberalibus natura est, quanquam nobilium opera fortuna faciat clariora. Fuisse autem primo Yphicleum genitum, et inde alio coitu Herculem, morum et operum diversitas adinvenit; nam cum remissus homo esset Yphicleus, Anphy-

133 b

5

10

15

20

25

30

35

trioni datus est, et ideo primogenitus dictus, quia videretur astrologis constellatio illa, que tunc erat, dum arbitrati sunt eum gigni potuisse, conveniens moribus suis, et subsequens Herculi, et hinc Hercules secundogenitus, et quia esset iniuriarum ultor et religionum atque legum introductor Iovi datus est filius. Ego autem credo filium fuisse Anphytrionis, et eodem concubitu cum Yphicleo genitum, esto mathematicorum perspicacitas nequeat rationem aliam cernere, cur gemini fuerint moribus dispares preter constellationum diversitates. Sic Esau et Iacob, sic et alii plures etiam evo nostro fuere gemini, non diversis temporibus, sed uno et eodem coitu concepti, ut arbitratur Augustinus ubi De civitate dei, et ipsam diversorum operum rationem, nondum satis nota est, nisi deo, dato multa possint dici, que forsitan viderentur convenientia veritati. Triplicem autem noctem conceptioni huius attributam puto ab operibus humanis sumptum; non enim adeo in brevi tempore edificia magna perficimus, sicuti pauperum domunculas faceremus, et ideo quasi sic natura circa productionem magnorum hominum, et plurimum ponat temporis et laboris, ubi in productione aliorum hominum nox una suffecisse videtur, Herculi, qui ceteros debebat excedere, tres date sunt. Eum autem Iunonem habuisse adversam ideo fictum credo, quia Euristeus rex, qui illi dominabatur, | quem pro Iunone regnorum dea possumus hic summere, eum forsitan, ob eius inclitam virtutem, suspectum habens, ne aliquid novi moliretur in regno, continuis in expeditionibus semper amotum tenuit, et sic illi potestas regia adversata est. Labores Herculi ascriptos iam plurimum fuisse diximus, et sic fictiones quorundam supra enucleate sunt, ubi his contingere, qui ex numero talium crediti sunt. Et nonnulli etiam simplicem hystoriam referunt, et ob id ex multis pauci supersunt poetico velamine tecti, ad quod auferendum venientes; dicit Theodontius in quibusdam Grecorum codicibus legisse Herculem Anphytrionis fuisse filium et non Iovis, et noctu ad cunas eius atque fratris geminos accessisse serpentes, ut existimatum est domesticos et lactis odore tractos, cuius avidi sunt, et cum Yphiclei timentis plan-

133 c

gore exiti parentes accessissent ad cunas, invenere Herculem vigilantem et impavidum illos, ut poterat, manibus amoventem, quod permaximum fuit existimatum, et tanta ex hoc infantis indoles assumpta est, ut non solum crederetur eum futurum mirabilem hominem, sed etiam illum dei filium arbitrari insipidi ceperint. Ex quo sibi locum fecit fabula, eum scilicet ex Iove conceptum, quem ex viro mulier honesta conceperat. Secunda Herculis gloria est ydram septicipitem occidisse, cuius figmenti rationem talem recitat Albericus. Dicit enim ydram locum fuisse aquam e diversis locis evomentem, a qua civitas et circumvicinia omnia vastabantur, cuius uno clauso meatu erumpebant multi. Quod cum videret Hercules loca multa in circuitu exussit, et sic aque clausit meatus. Ego autem arbitror aliquem strenuum fuisse virum, qui averterit aquas ex diversis scaturiginibus loca palustria atque fetida facientes, hoc pacto, ut exquisito earum principio, illud in partem aliam versum, paludem Lerneam siccam liquerit, quam vocavere ydram, quia more ydre circumflecteretur et serperet, ac etiam ydros Grece aqua est; et quia locus ubi ante palus siccus relictus est, ideo ydram finxere exustam. Eusebius autem in libro Temporum de hac ydra aliter dicit sentire Platonem, quem ait asserere Ydram callidissimam fuisse sophystam. Nam Sophystarum mos est, nisi quis advertat, adeo preposi|tiones suas tradere, ut uno soluto dubio multa consurgant. Sed astutus phylosophus, dimissis accessoriis, ad inter-
 133 d
 25
 30
 35
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35

tem navem et ere munitam, qua vectus Hercules accessit ad eum. Alii autem eum dixere trianimem, quod Rabanus intelligit eum duos habuisse fratres adeo secum concordēs, ut in unoque eorum sua et reliquorum anime inesse viderentur.

5 Iustinus autem de eo sic ait: In alia parte Hyspanie, que et insulis constat regnum penes Gerionem fuit. In hac tanta pabuli letitia est, ut, nisi abstinētia interpellata sagina fuerit, pecora corrumpantur. Inde dicta armenta Gerionis, que illis temporibus sole opes habebantur, tante fame fuere, ut Hercule

10 lem ex Asya prede magnitudine allegerit. Porro Gerionem ipsum non triplicis nature, ut fabulis fuisse ferunt, sed tres tante concordie extitisse, ut uno animo omnes regi viderentur, nec bellum Herculi sua sponte intulisse, sed cum armenta sua rapi vidisset, amissa bello repetisse. Hec Iustinus. De Caco

15 Aventini fure supra ubi de eodem dictum est. De leonibus duobus, et Menalio apro, quoniam hystoriographa creduntur, nil dicendum superest. Et de Stinphalidis avibus, ubi de Arpyis habetur. Sic et de tauro, ubi de Mynoe rege. Et de Dyomede et Busyride et columnis hystorie sunt. Nec minus

20 de baltheo regine Amazonidum. Et de superatis Centauris, etiam ubi de eis dictum est. Et de Nesso Centauro, et superatis Albione et Bergione, et de Hesyona, de quibus omnibus ubi supra de eis singularis est sermo. Delesse eum Troiam

25 notissima hystoria est. Nec occidisse Lacinium sonat aliud, quam latronis interitum. | Celum tolerasse humeris improprie dictum est. Ab Athlante quidem ea tempestate insigni astrologo doctus, eo seu volente quiescere, seu moriente, ipse locum eius tenuit et laborem in docendo supercelestium corporum

30 cursus subintravit. Vulnerasse trisulco telo Iunonem, sapientis describit opus. Nam divitias et sublimes potestates prudens despicit et vilipendit triplici ratione. Sunt enim temporalia in regendo anxia, in servando suspicionibus et curis plena, et statu dubia et caduca, et sic trisulco telo vulneratur ab Hercule Iuno. Ad Inferos autem descendisse et Ditem etiam

35 vulnerasse, illud idem sonat, quod de Iunone dictum, cum divitiarum deus sit Dites, qui totiens vulneratur, quotiens

134 a

despiciuntur divitie, ut non nullos fecisse phylosophos legimus, eo quod illas studiorum arbitrarentur hostes. Theseum vero liberasse hystoria potius est quam fictio. De Alchista ad Admetum ab Inferis revocata dicit Fulgentius, quod cum Alchiste pater volenti eam in coniugem, hanc legem apposuisset, ut 5
duas dispare bestias apponeret currui, Admetus Apollinis et Herculis munere leonem iunxit et aprum, et sic accepit Alchistam. Dicit ergo Admetum in modum mentis positum, et eum Admetum dictum, quasi quem adire poterit metus; hic Alchistam in coniugem desiderat. Alce autem lingua Attica 10
presumptio dicitur; ergo mens presumptionem sperans sibi coniungi, duas feras suo currui iungit, id est sue vite duas virtutes adsciscit, animi et corporis, leonem ut virtutem animi, aprum ut virtutem corporis. Denique et Apollinem et Herculem sibi propitiat, id est virtutem et virtutem. Ergo pre- 15
sumptio semetipsam ad mortem pro anima obicit, ut Alchista. Quam presumptionem, quamvis in periculo mortis deficientem, virtus ab Inferis revocat, ut Hercules fecit. Ego autem aliter sentio; Admetus anima rationalis est, cui tunc Alchista, id est virtus, nam alce Grece, Latine virtus, iungitur, dum a leone 20
et apro, id est ab appetitu irascibili et concupiscibili currus eius, id est vita qui circumitionibus consumatur, trahitur, id est agitur. Virtus enim non ob aliud iungitur, nisi ut ab ea passiones frenentur, et sic pro salute anime adversus passio- 25
nes virtus se ipsam opponit, que, si aliquando fragilitate nostra succumbit, | a revocata fortitudine relevatur. De Cerbero ad
134 b superos tracto, supra ubi de Perithoo satis dictum est. Lycum regem ab eo occisum cum reliquis ad hystoriam tendunt. Herculem autem mortuum constat, ut scribit Eusebius, anno regni Atrei et Thyestis sexagesimo tertio, eo quod in morbum pesti- 30
lentem incidisset, et ob remedium dolorum se iecisset in flammis. Et hic Thebanus fuit Hercules Anphytrionis filius. Morte autem functus est anno etatis sue lii, anno vero mundi 𐌛𐌛𐌛 𐌛𐌛. Eum in celum transportatum dicunt, eo quod inter alias ce- 35
lestes ymagines descriptus sit ab astrologis, quia et ipse fuit astrologus. Iuventutem autem sumpsisse in coniugem, ideo

fictum est, quia quantumcunque pereat corpus viri egregii fama nomenque eius iungitur perpetue iuventuti. Iunone autem conciliatus, ideo dicitur, quia qui hominem exuit, nec a concupiscentia regnorum, nec ab imperante aliquo mortali amplius
 5 vexari potest.

CAP. II

De Oxea, Creonthiade, Tiriomaco et Diicohonte filiis Herculis.

Oxeas, Creonthiades, Tyriomacus et Diicohontes filii fuerunt Herculis ex Megera filia Creontis Thebani. Ex quibus
 10 tres, Creonthiadem, Tyriomacum et Diicohonta Omerus in Odissea filios Herculis ex Megera fuisse dicit, et occisos ab eo in reditu ab Inferis post occisum Lycum. Seneca autem poeta in tragedia Herculis Furentis duos nominat, Oxeam et Creonthiadem, et eos ab Hercule redeunte interemptos dicit, et ideo
 15 ego quattuor posui, de quibus nil aliud comperisse memini.

CAP. III

De Ythoneo Herculis filio.

Ythoneus, ut placet Lactantio, filius fuit Herculis ex Paphia. Ex quo Statius, qui illum in bello Thebano favisse dicit Ethyocli, sic ait: Ducit Ythoneos et <alalcomenea> Mi-
 20 nerve Agmina etc. Et alibi, Ythoneos: ut ipse supra: Aonia divertis Ythone. Ythone autem civitas est Boecie in qua hic regnavit. Alibi autem dicit Lactantius quod Statius hic; Ythone Minervam cognominat ab oppido, quod in Macedonia est, ubi
 25 antiqua eius sedes est.

CAP. IV

De Cromi Herculis filio.

Cromis Herculis filius fuit, ut Lactantius testatur, dicens: Constat Cromim Herculis fuisse filium, et equos habuisse

^{134 c} Traces, quos | Hercules occiso Dyomede abduxerat, humanis
carnibus vesci consuetos. Verum Statius huius rei assertor
antiquior dicit: It Cromis Yppodamusque, alter satus Hercule
magno, etc. scilicet Cromis. Et paulo infra: Mox Cromis Yppo-
damum mete interioris ad orbem Viribus Herculeis et toto ⁵
robore patris etc. Hic cum Adrasto rege accessit in bellum
Thebanum.

CAP. V

De Agile Herculis filio.

Agilis, ut placere videtur Lactantio, filius fuit Herculis, ¹⁰
cum dicat Tyrintiam pubem intelligi deberi eos, qui cum Agile
Herculis filio in bello fuere thebano.

CAP. VI

De Ylo Herculis filio.

Ylus Herculis et Deianire fuit filius, ut testari videtur ¹⁵
Seneca poeta, in tragedia Herculis Oethei, eidem loquente
Deianira: Si vera pietas, Yle, querenda est tibi, Iam perime
matrem etc. Et paulo post: Herculem eripui tibi etc. Et post
hec infra: Natus Alcide times etc. Hic cum reliquis, qui ex Alcide
mortuo superstites fuere pulsati ab Euristeo rege, Athenas con- ²⁰
fugit et ibidem una cum eis templum Misericordie seu Cle-
mentie construxit, in testimonium auxilii sibi impensi ab
Atheniensibus et refugium in posterum deiectorum.

CAP. VII

De Sardo Herculis filio.

Sardus Herculis fuit filius, ut dicunt Rabanus et Ansel- ²⁵
mus, quem volunt cum multitudine a Lybia discessisse et in-
sulam Sardinie occupasse, et que Ycus vocabatur a Grecis, de

suo nomine Sardinia nuncupasse. Solinus vero, ubi De mirabilibus, dicit eam a Thimeo Sandalioem dictam, et a Crysippo Vunivam, et quod Sardus Hercule procreatus, nomine mutato, eam vocavit Sardiniam.

CAP. VIII

De Cyrno Herculis filio.

Cyrnus Herculis fuit filius, ut placet Rabano. Qui asserit ab eo insulam, quam hodie Corsicam dicimus, habitatam primo, et Cyrnum a suo nomine nuncupatam.

CAP. IX

De Dyodoro Herculis filio, qui genuit Sophonem.

Dyodorus, ut in libro Antiquitatum Iudeorum scribit Iosephus, Herculis fuit filius, asserens Aferam et Iafratem filios Abraham ex Cethura ab Hercule in Affricam subsidium suscepisse, eique Echeam filiam Iafram dedisse in coniugem, et ipsum ex ea suscepisse Dyodorum, cuius Sophon fuit filius. Et sic apparet hunc antiquissimum fuisse Herculem, qui Dyodorum genuit.

CAP. X

De Sophone Dyodori filio.

Sophon, ut asserit Iosephus in libro Antiquitatis Iudaice, filius fuit Dyodori et regnavit in Affrica, atque ut idem scribit Iosephus, barbari Lybice regionis ab isto Sophone Sophaci nominati sunt.

CAP. XI

De Tlipolemo Herculis filio.

Tlypolemus, ut in Yliade placet Omero, filius fuit Herculis ex Astyochia, quam rapuit ex Ephyri civitate Laconie. Qui grandis factus, ut idem dicit Omerus, occidit avunculum suum senem nomine Lycemmonem a Marte progeniem ducentem, et fabricatis navibus cum multitudine gentium, fratres fugiens et affines, intravit mare, et Rhodon abiit, ibique habitavit, et Rhodiis etiam imperavit. Inde euntibus Grecis in Troianam expeditionem, et ipse etiam venit, ut satis patet per Omerum in libro desuper dicto. 5 10

CAP. XII

De Thessalo Herculis filio, qui genuit Phydippum et <Anthiphum>.

Thessalus, ut in Yliade dicit Omerus, filius fuit Herculis, genuitque filios duos cum quibus in Troianam expeditionem cum Grecis ceteris fuit in armis. 15

CAP. XIII

De Phydippo et Anthipho Thessali filiis.

Phydippus et Anthyphus Thessali fuere filii, de quibus in Yliade sic ait Omerus: τῶν αὖ Φεΐδιππός τε καὶ Ἀντιφός ἡγησέυσθην ὅγ γε δύο Ἡρακλεΐδαο ἀνακτος etc. [Que latine sonant]: Hos autem Phidippusque et Anthiphus duxerunt Thessali filii duo Herculei regis. Dicit Leontius, quod Herculei, in carmine Omeri appositum patronimicum est Thessali, et ideo Thessalum Herculis dicit fuisse filium. Hi quidem Phydippus et Anthyphus patrem secuti cum Grecis apud Troiam fuere. 20 25

CAP. XIV

De Aventino Herculis filio.

Aventinus filius fuit Herculis et Rhee, ut ostendit Virgilius, dicens: Victorque ostentat equos satus Hercule pulchro,
 5 Pulcher Aventinus clipeoque insigne paternum Centum angues, centumque gerit serpentibus ydram Collis Aventini silva quem Rhea sacerdos Furtivum partu sub luminis edidit auras, Mixta deo mulier etc. Hic Turno favit adversus Eneam. Et hunc dicit Theodontius eum esse quem Latinum volunt ex
 10 Fauni filia susceptum.

CAP. XV

De Thelepho Herculis filio, qui genuit Euripilum et Ciparissum.

Thelephus, ut dicit Lactantius, filius fuit Herculis ex Auge procreatus, et ab ea cum fuisset in silvis expositus a
 15 cerva lactatus est. Hic, ut Leontius asserit, in Lycia Chitensibus imperavit, moriensque duos filios dereliquit.

CAP. XVI

De Euripilo Thelephi filio.

Euripilus filius fuit Thelephi, ut in Odissea testatur Omerus, dicens: Ἄλλ' οἷον τοῦ Τηλεφίδην κατενηρατο χαλκῷ, Ἥρω | Εὐρύ-
 20 πυλον, πολλοὶ διάμφ' αὐτον ἐγαῖροι Κήτειοι κτείνοντο γυναιῶν εἵνεκα δώρων etc. [Que latine sonant]: Sed solum Thy-lephidem interfecit ferro heroem Euripilum, multique circum ipsum socii Chit-hii interfecti fuerunt muliebrium causa donorum. Dicit Leontius vineam auream a Iove Troio datam ob precium Ganimedis rapti,
 25 que per successionem devenit ad Priamum. Qui cum audisset virtutem Euripili circa bellica, misit eam matri eius, ut ipsa eum

sibi auxiliarem mitteret. Que, dono suscepto, statim misit. Ipse vero a Mneophtholemo cum multis ex Chitiis, quibus post patrem imperaverat, occisus est apud Troiam.

CAP. XVII

De Cyparisso Thelephi filio.

5

Cyparissus, ut ait Lactantius, filius fuit Thelephi. Hunc, dicit Servius, Silvanus silvarum deus amavit. Qui cum haberet mansuetissimam cervam eamque summe diligeret, illam Silvanus inadvertenter occidit, quam ob rem Cyparissus summe dolens mortuus est. Silvanus autem illum in arborem sui nominis vertit. Huic fictioni convenientia nominis, et quia continue gemat, dedere causam.

10

CAP. XVIII

De Lydo et Lamiro filiis Herculis, qui Lydus genuit Lanium.

Lydus et Lamirus, ut Paulus asserit, filii fuere Herculis ex Yole Euriti regis filia suscepti. Ex quibus nil aliud quam nuda nomina reliquisse videtur antiquitas, preter quod ex Lido Lanium genitum idem Paulus affirmat.

15

CAP. XIX

De Lanio Lydi filio.

20

Lanius, prout predictus asserit Paulus, Lydi fuit filius, ex qua matre vel quid egerit, nil omnino retulit.

CAP. XX

De Eolo XXXVIII° Iovis filio, qui genuit Macareum, Canacem, Alcionem, Mesenum, Critheum, Salmoneum, Yphiclum, Sysiphum, Cephalum et Athamantem.

5   Herculis magnifici descripta prole, superest ut de Eolo rege ventorum sermo fiat. Quem Theodontius, et post ipsum Paulus aiunt Iovis fuisse filium et Sergeste, filie Yppotis Troiani, et sic uterinum Acestis fratrem. Plinius autem in libro Naturalis historie dicit eum cuiusdam Heleni filium fuisse et
 10   ventorum invenisse rationem. Hic tamen, ut eisdem placet, regnavit apud insulas, que sunt propinque Sicilie, Ytaliæ versus. Quas quidem Eolias ab hoc Eolo, non nulli Vulcanias a Vulcano olim eorundem rege nuncupant. Quarum potior Liparis est. Hunc poete regem ventorum seu deum dicunt, ex
 15   quo eius describens regiam et officium Virgilius dicit: Eoliam venit; hic vasto rex Eolus antro Luctantes ventos tempestatesque sonoras Imperio premit ac vinclis et carcere frenat. Illi indignantes magno cum murmure montis Circum claustra fremunt. Celsa sedet Eolus arce Sceptra tenens mollitque animos
 20   et temperat iras. Ni faciat | maria ac terras celumque profundum Quippe ferant rapidi secum verrantque per auras: Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris Hoc metuens molemque et montes insuper altos Imposuit regemque dedit, qui federe certo Et premere et laxas sciret dare iussus habenas etc. Attamen ipse Eolus, Virgilio teste, regnum et ventorum imperium
 25   a Iunone tenere fatetur, dicens: Tu michi quodcunque hoc regni, tu sceptra Iovemque Concilias, tu das epulis accumbere divum Nymborumque facis tempestatumque potentem etc. Preterea dicit Omerus in Odissea, cum huic essent filii sex et
 30   totidem filie, easque masculis dedisset in coniuges, ad eum Ulixem vagum devenisse, eique Eolum ventos omnes in corio bovis argentea cathena alligatos preter Zephyrum dedisse. Harum fictionum causas tales non nulli assignant. Dicit enim Solinus ubi De mirabilibus, Strogilem unam ex insulis Eoliis

esse, et eam a solis exortu minime angulosam, et a ceteris liqui-
 dioribus differentem flammis, cum fere omnes flammās evo-
 mant. Qua ex causa fit, quod ex eius fumo potissime incole
 presentiscunt, qui nam flatus in triduo sint futuri. Quo factum
 est, ut Eolus ventorum crederetur deus, cum asserat Paulus 5
 eum nondum advertentibus aliis primum fuisse, qui murmu-
 rationibus atque motibus flammarum aliquandiu adeo conside-
 ratis, ut, dum eas audiret aut videret, confestim quis ventus
 esset in partibus illis futurus, prediceret, non aliter quam si
 ipsi emittendi esset imperium. Et ideo huius erronee creduli- 10
 tatis convalescens fama, sibi ab ignaris impetravit, ut ventorum
 extimaretur deus. Sunt tamen qui velint hac in fictioni Vir-
 gili, Eulum sublimi in arce residentem rationem esse, sedem
 habentem in cerebro; ventos vero illecebres appetitus in antro
 humani pectoris tumultuantes, qui, ni ratione frenentur, in exi- 15
 tiale precipitium deferant emittentem necesse est, quin imo
 non nunquam mundum omnem lanient et discerpant. Novisse
 enim potuimus, quid secutum sit ex male laxata libidine Pa-
 ridis; quid ex stolidā presumptione Xerxis Persarum regis,
 quid ex ambitione Marii, quid ex avaritia Crassi, et aliorum 20
 plurium. Hi quidem appetitus ab Eolo, id est a deo dantur
 Ulixi, id est unicuique homini, bovino in corio, id est in
 corpore nostro mortali atque laborioso, argentea alligati ca-
 135 c tena, id est sonanti atque lucida coerciti doctri|na. Zefirus
 solus emittitur seu non religatur, et hoc ideo quia temperatus 25
 est ventus, ut per hoc sentiamus, quam temperate emittenda sint
 desideria, ut nec nobis nec aliis noceamus; socii autem Ulixis,
 id est sensus corporei, existimantes thesaurum, id est lucrosū
 secundum concupiscentiam vivere, corium solvunt, id est ra-
 tionis frenum, et impetuose in lascivias suas ruunt, a quibus, 30
 qui sic faciunt, a vicinitate portus, id est salutis in mare re-
 trahuntur, id est in amaritudinem et tribulationes, quae ex con-
 cupiscentiis innumere consecuntur. Tangit preterea Virgilius
 artificiose naturalem ventorum causam. Oriuntur quippe in
 cavernis agente aeris motu, et exeuntes per aerem efferuntur, 35
 et sic a Iunone regnum tenere fatetur, id est ab aere, absque

quo ventus creari non potest. Et cum se extollunt in altum,
Iovi conciliantur, in quantum proximiores regioni ignis effi-
ciuntur, et mensis deorum, id est superiorum corporum, accum-
bunt, et perseverante aeris dispositione congrua ad eos pro-
ducendos, ipsi etiam perseverant. Sunt insuper qui volunt
5 duodecim filios Eoli duodecim ventos esse, prout eos fore dicit
Aristotiles in Metheoris, et ex his volunt sex esse, qui suo
spiritu habeant agere, ut terra ad producendum fructum vires
emittat seu disponat. Sex vero qui illam ad suscipiendum
10 preparatam faciant. Et sic agentes masculi et quos patientes
faciunt femine. Eolo fuisse filios fertur, sed cum plures sint
Eoli, ut in sequentibus apparebit, nec satis liquido appareat,
quis horum pater fuerit, huic omnes attribuiam.

CAP. XXI

15 De Macareo et Canace filiis Eoli.

Macareus et Canaces, ut in Epistolis ostendit Ovidius,
Eoli fuere filii; et cum se minus honeste amarent uterenturque
consanguinitatis commoditate, concepit ex Macareo Canace, et
peperit filium. Quem dum clam e regia per nutricem emitte-
ret ut aleretur, infelix infans se suo vagitu patefecit avo. Qui
20 filiorum incensus scelere, iussit innocuum exponi canibus, et
per satellitem Canaci gladium misit, ut eo pro meritis utere-
tur. Quid ex ea secutum sit, nescio. Macareus autem aufugit.
Et sunt qui velint, hunc Macareum eum fuisse, qui postea
25 Apollinis Delphici sacerdos factus in mortem Pyrri Achillis filii
Horesti concessit assensum.

CAP. XXII

De Alcione filia | Eoli et Coniuge Ceys.

135 d

Alciones filia fuit Eoli, ut per Ovidium patet, dum dicit:
30 Neve tuum fallax animum fiducia tangat, Quod socer Yppota-

des tibi sit, qui carcere fortes Contineat ventos etc. Huic enim coniunx fuit Ceys rex Trachinne, Luciferi filius. De quibus ambobus et infelici eorum casu supra ubi de Ceyce dictum est,

CAP. XXIII

De Miseno Eoli filio.

Misenus Eoli fuit filius, ut ait Virgilius: Misenum Eolidem, quo non prestantior alter Ere ciere viros Martemque accendere cantu. Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum Et lituo pugnans insignis obibat et hasta. Postquam illum vita victor spoliavit Achilles, Dardanio Enee sese fortissimus heros Addiderat socium, non inferiora secutus. Sed cum forte cava dum personat equora conca, Demens, et cantu vocat in certamina divos, Emulus exceptum Tryton, si credere dignum est, Inter saxa virum spumosa immerserat unda etc. Qui ergo fuerit, quid illi officium, et que mors in precedentibus demonstratur. Eum autem mortuum, ab Enea tumulatum idem scribit Virgilius, dicens: Et ingenti mole sepulcrum Imponit, suaque arma viro, remumque tubamque Monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo Dicitur eternumque tenet per secula nomen etc. Nunc quoniam simpliciter a Virgilio dicta vera non sunt, quid sit sub cortice fictionis conditum advertendum. Fingit ergo Misenum Eoli filium, eo quod fuit tubicina, nam tube sonus nil aliud est, quam spiritus per fistulam ab ore emissus, sicuti et ventus est aer impulsus, et per terre fistulas e cavernis emissus; et quia ventorum Eolus deus dicitur, quasi eorum autor, sic a similitudine operis Misenus eius dicitur filius. Eum autem a Tritone Neptuni tubicina tractum atque demersum in undas sunt qui credant a Virgilio inventum ad tegendam Enee iniquitatem, quem sepe pium vocat, eo quod putent ipsum apud lacum Averni ab ipso Enea, sacrum illud infaustum Inferis faciente, occisum, sicuti Alpenor in eodem loco occisus est, cum nequeat illud perfici absque humano sanguine. Quod autem illi sepulcrum fecerit, facile credi potest in premium

sublate vite. Nec dubium quin apud Baias sit mons parvus, cui adhuc Mi|senus nomen est, an illi a sepulto homini datum sit, an potius a monte homini, ut fictioni melius conveniret, nescio. 136 a

5

CAP. XXIV

De Crytheo Eoli filio, qui genuit Ensonem, Pherytam
et Amithaonem et Alcimedontem.

Crytheus filius fuit Eoli, ut in Odissea scribit Omerus. Huic fuit coniunx Tyro filia Salmonei regis fratris sui, ex
10 qua ipse suscepit Ensonem, Pherytam, Alcymedontem atque Amythaonem.

CAP. XXV

De Ensone Crythei filio, qui genuit Iasonem et Polymilam.

Enson Crythei fuit filius ex Tyro, ut supra dictum est.
15 Qui cum genuisset Iasonem insignem eo evo toti Grece iuvenem, et is missus a Pelia in Colcos, et inde victor aureum reportasset vellus, et Medeam Oethe regis filiam sibi coniugem in Thesaliam deduxisset, ut Ovidius asserit, ab eadem virtute herbarum, cum senex esset iuvenis factus est. Cuius fictionis
20 talis potest esse sensus. Ensoni scilicet ex insperato reditu filii tam difficilis expeditionis gloriosi, tam grandis letitia addita est, ut etas, que tendebat in mortem, in etatem retrocessisse floridam videretur.

CAP. XXVI

25

De Iasone Ensonis filio, qui genuit Thoantem,
Euneum, Phylomelum et Plutum.

Iason Ensonis fuit filius, Ovidio teste, ex quo talis recitatur hystoria. Fuit Iasoni patruus Pelyas rex Thesalie, cui oraculo iussum erat, ut singulis annis Neptuno patri sacrificium

exhiberet, ut ait Lactantius, dumque cerneret eo celebrante
 quenquam nudo pede ad sacrum venientem, de proximo se
 morituum sciret. Contigit inde, ut, eo sacrum faciente, Iasonem
 festinantem ad sacrum in limo Anauri fluminis calciamentum
 alterius pedis liquisse. Quod videns Pelyas, filiis timens, suasit
 Iasoni, ut Colcos iret aureum vellus quesiturus, eum non redi-
 turum existimans, cum audisset opus esse humanis viribus
 insuperabile. Qui expeditione assumpta, fabricata est illi na-
 vis longa ab Argo in sinu Pegaso, et Argos ab autore deno-
 minata, nobiles Grece iuvenes fere omnes convocavit, inter
 quos Hercules fuit. Fuere preterea Orpheus, Castor, <Pollux>
 Zethus, Calays, aliique plures splendidissimi genere et virtute
 iuvenes, quos ob nobilitatem semideos appellat Statius in The-
 baide dicens: Iam tum prima cum pube virentem Semideos
 inter pinus me Thessala reges Duceret etc. Qui | a nomine
 navis Argonautae appellati sunt. Quibus congregatis, ex sinu
 Pegaso navem solvit, et inde secundo urgente vento in Lemnum
 delatus est. Ibi autem cum mulieres viros omnes interfecissent
 suos, virorum imperium aspernate, regnaretque Ysiphiles Tho-
 antis olim regis filia, eis, ut testatur Statius, superatis, Iason
 ab Ysiphile hospitio susceptus est et thalamo. Tandem cum
 redargutus ab Hercule Ysiphilem pregnantem liquisset, devenit
 in Colcos. Ibi, cum florida iuventute et formositate valeret, a
 Medea Colcorum regis filia amatus est. Cui cum clam se ma-
 ritum futurum spocondisset, ab ea doctus est, quo pacto <eri-
 pedes> tauros et domare et iugo subigere posset, occidere
 draconem pervigilem, et eius dentes sulcis immittere, et ex
 dentibus surgentes armatos in perniciem suam concurrere si-
 neret, et hoc peracto qualiter illi ad aureum vellus iter per-
 vium esset. Qui cum iuxta monitus peregisset omnia, in predam
 devenit optatam, et ea sublata clam cum sociis et Medea fugam
 arripuit. Sane unum omnes non tenuisse iter in reditu satis
 constat, cum Hercules et reliqui fere omnes ad Propontidem
 et Hellespontum venisse legatur, cum Iasonem scribant ve-
 teres <Hystri> hostium intrasset, et inde ad eam usque partem
 devenisse, in qua divisus Hyster in Adriaticum fertur, et eam

intrasse, et in Adriaticum devenisse. Quod Aristotiles ubi De
 mirabilium auditu asserit, dicens, quod, esto ibi loca innaviga-
 bilia sint, Iasonem navigabilia fecisse per Cyaneas tendentem;
 et ad probationem huius itineris dicens, quia loca illa, per que
 5 Iasonem iter fecisse traditur, admirandorum plena et crebra
 per eadem a Iasone altaria inveniri composita, et in una
 Adriatici maris insula Diane templum a Medea dedicatum.
 Preterea et oppidum Pola, quod in nostrum usque evum per-
 severat, a Colcis colonis primo habitatum. Hec meo iudicio
 10 navigationem non probant, imo potius possent firmare, que alii
 fuisse arbitrantur, Iasonem scilicet, quamdiu potuerit, navi pe-
 regisse iter; inde, obstantibus navigationi montibus portantibus
 sociis navem humeris, superasse montes, et in Hystrium Cisal-
 pinum devenisse flumen, et aras et altaria que narrantur pe-
 15 ragrando fecisse. Sed quodcunque tenuerit iter, constat aureo
 cum vellere in patriam remeasse, et illud, ut Lactantius di-
 cit, | Creonti Corinthiorum regi detulisse. Is autem cum ex 136 c
 Medea duos suscepisset filios, eiusque opera iunior factus
 fuisset Enson, et a filiabus trucidatus Pelyas, seu criminum
 20 enormitate, seu alia ex causa fecerit, eam repudiavit, et, ut
 dicit Lactantius, Glaucem assumpsit uxorem. Seneca poeta
 vero, in tragedia Medee, eum assumpsisse Creusam Creontis
 regis Corinthiorum filiam ostendit. Ob quam indignationem
 cum maleficiis Medee regiam et novam coniugem, ut asserit
 25 Seneca, vidisset exustam, ab eadem oculis suis vidit quos ex
 ea susceperat filios gladio laniari. Et hinc subsequi potest
 quod Lactantius asserit, eum Glaucem accepisse. Tandem cum
 ob suum crimen Medea, que ab Egeo in coniugem suscepta
 fuerat, aufugisset ab eo, iterum a Iasone Thesalia pulso, ut
 30 aiunt, suscepta est. Et cum ea Colcos iterum transfretavit,
 Oethamque senem Medee patrem, regno pulsum, reduxit in
 regnum, et multa insuper per Asyam egit magnifica in tantum,
 ut ibidem dei ritu coleretur, et suo nomini templa construe-
 rentur plurima. Que postea Alexandri Macedonis iussu, forsan
 35 eius glorie invidentis, demolita sunt. Qualis tamen illi fuerit
 finis, aut ubi, legisse non memini. Huius hystorie tam succincte

recitate quedam sunt poetica fictione velata, que, si possumus, aperienda sunt. Legitur enim primo eum tauros eneos habentes pedes, efflantes naribus ignes domuisse, quos ego reor regni Colcorum procures insuperabiles viribus, elatique spiritus fuisse, quos non bello, sed oratione atque circumventionibus superatos 5 puto, et in suam Medeeque sententiam tractos populares ad seditionem disposuisse, et ceso per fraudem dracone pervigili, id est prefecto custodie regni, et ob eius mortem, quasi seminatis dentibus, id est dissensionum causis, adversum se ipsos armarentur Colci, et in bellum perseverantes adeo fatigarentur, 10 ut demum a Iasone subigerentur facile atque divitiis nudarentur, et aureo vellere, id est grege habente preciosissimum vellus. Hunc arbitratur Plinius primum fuisse qui longa navi navigaverit.

CAP. XXVII

De Thoante et Euneo Iasonis filiis.

15

Thoas et Euneus filii fuere Iasonis ex Ysiphile, ut satis per Statium patet in Thebaide. Creditum quippe est eam pregnantem ex Iasone ad Colcos eunte remansisse, et, ut comprehendi potest, cum gemellos peperisset, neque fas esset apud Lemniades masculos alere, eam illos alendos alibi trans- 20 misisse, et cum ob detectum servati patris facinus regno pulsa fuisset et a pyrratis capta atque Lygurgo regi Nemeo vendita, aut tanquam | serva tradita, nunquam postea illos vidit. Qui cum adolevissent, et cum Adrasto rege in Thebanum bellum irent, audirentque eam in silva Nemea casus recitantem suos 25 Adrasto, illam e vestigio matrem cognoverunt, et ire Lygurgi regis ob male servatum Opheltem filium eam surripuerunt. Quid autem ex eis postea actum sit michi incertum est.

CAP. XXVIII

De Phylomelo Iasonis filio, qui genuit Plutum.

Phylomelus, ut scribit Rabanus in libro De originibus rerum, filius fuit Iasonis, nec de eo habetur aliud, nisi quia
5 Plutum genuit.

CAP. XXIX

De Pluto filio Phylomeli, qui genuit Pareantem.

Plutus, ut scribit Ysidorus ubi De ethymologiis, filius fuit Phylomeli. De quo nil aliud, nisi quia genuit Pareantem.

CAP. XXX

De Pareante filio Pluti.

Pareantes filius fuit Pluti, ut scribit Ysidorus ubi supra. Qui ibidem ait eum Paron insulam tenuisse, eamque et eius oppidum Paron de suo nomine nuncupasse, cum primo My-
15 noia vocaretur.

CAP. XXXI

De Polymila Ensonis filio.

Polymilas, ut Leontius asserit, filius fuit Ensonis. Qui Leontius dicit Ensoni preter hunc nullum fuisse filium. Ve-
20 rum ego plus fidei antiquate fame exhibeo, qua habemus Iasonem Ensonis fuisse filium, quam auctori novo; est tamen possibile Iasonem fuisse binomium.

CAP. XXXII

De Alcymedonte Crythei filio, qui genuit Epytropum.

Alcimedontem filium fuisse Crytei, Leontius dicit, asserens a Pherecide recitari ab Alcymedonte moriente Epytropum parvum filium suum Pelye fratri suo derelictum. Quem cum mater Chyroni nutriendum dedisset, grandis a Pelia Colcos missus est. 5

CAP. XXXIII

De Epytropo Alcimedontis filio.

Epytropus secundum Leontium filius fuit Alcymedontis. Qui, ut refert Pherecides, a matre Chyroni Centauro alendus traditus est, et cum adolevisset in patriam rediens Pelye patruo paternam petiit hereditatem, a quo Colcos missus est vellus aureum quesiturus. 10

CAP. XXXIV

De Pheryta Crythei filio.

Pheryta filius fuit Crythei ex Tyro susceptus, ut in Odissea testatur Omerus. 15

CAP. XXXV

De Amythaone Crythei filio, qui genuit Melampum et Byantem. 20

Amythaon, ut in Odissea Omeri legitur, Crythei fuit filius ex Tyro susceptus. Hunc Omerus dicit bellicosissimum fuisse hominem, neque de eo amplius, nisi quod Melampum genuerit et Byam.

CAP. XXXVI

De Melampo Amythaonis filio, qui genuit Theodamantem.

Melampus, olim augur ingens, filius fuit Amythaonis, | ut 137 a
in Thebaide testatur Statius, dicens: Sacra movere deum. Solers
5 tibi cura futuri, Anphyarae, datur, iustaque Amythaone cretus,
Iam senior, sed mente virens, Pheboque Melampus Associat
passus, dubium cui dexter Apollo Oraque Cyrrea satiarit lar-
gius unda etc. De hoc autem Melampo sic scribit Lactantius:
Qui Pritus Abantis filius, Argivorum rex, inimicam felicitatis
10 sue habuit fecunditatem coniugis. Tres enim ex ea sustulit
filias, et ad tempus nuptiarum usque perduxit, sed incontinen-
s virginum lingua infelicitatis edidit causas. He enim feruntur
solemniter templum Iunonis intrasse et se pretulisse dee, quibus
offensa Iuno illas mutavit in vaccas et cupiditatem querendi
15 silvas immisit. Quod eo usque passe sunt, donec a Melampo
curate sunt, ut supra ubi de eis legitur. Et sic unam ex eis
in coniugem et regni partem lucratus est. Fuit quidem Me-
lampus iste herbarie artis peritissimus, ut veteres tradidere, et
Theodamantem filium superstitem liquit. Placet Eusebio in
20 libro Temporum eum Abantis evo, qui pater Priti fuit cla-
ruisse. Quod non multum differt ab eo, quod a Lactantio
recitatur.

CAP. XXXVII

De Theodamante filio Melampi.

25 Theodamas filius fuit Melampi, Statio teste, qui dicit:
Insignem fama sanctoque Melampode cretum, Theodamanta
volunt etc. Fuit hic Theodamas augur egregius, adeo ut,
absorto terre hyatu Amphyrao apud Thebas, Adrastus et re-
liqui principes, qui secum Thebas obsidebant, eum absorpti
30 loco substituerent.

CAP. XXXVIII

De Byante seu Bya Amythaonis filio, qui genuit
Manthyonem et Anthyphatem.

Byas Amythaonis fuit filius, ut Theodontius dicit. Ex quo Omerus hystoriam refert, qualiter Pyro Nelei filia illi nupta sit. Que quidem supra ubi de Pyro scribitur plene, nec aliud de eo legitur, nisi quod cum coniuge habitaverit apud Pylum Nelei civitatem, et quod ex ea susceperit filios duos, Manthyonem et Anthyphatem. 5

CAP. XXXIX

De Manthyone Byantis filio, qui genuit Clythonem et Polyphidem. 10

Manthyon, ut in Odissea scribit Omerus, filius fuit Byantis ex Pyro, nec ex eo aliud refert, nisi quod genuerit Clythonem et Polyphidem.

CAP. XL

De Clythone Manthyonis filio. 15

Clython Manthyonis fuit filius, ut in Odissea testatur Omerus, ubi dicit, quod cum esset forma et decore conspicuus, eum ab Aurora raptum, nec ultra usquam comparuisse. Dicit | 137 b tamen Barlaam hunc ad Orientales partes abiisse, et ibidem de reditu in patriam non curans, quibusdam populis imperasse, et ob id fictum eum ab Aurora raptum. 20

CAP. XLI

De Polyphide Manthyonis filio, qui genuit Theoclymenem.

Polyphides filius fuit Manthyonis, ut Omerus dicit in Odissea, ubi eum egregium fuisse vatem asserit, et Anphyrao 25

in bello Thebano ab hyatu terre absorpto substitutum ab Argivis, ubi Staius Anphyrao suffectum dicit Theodamantem Melampi filium. Hic Theoclymenem genuit.

CAP. XLII

De Theoclymene Polyphidis filio.

5 Theoclymenes, ut in Odissea placet Omero, filius fuit Polyphidis, et cum moraretur in Argo civitate et haberetur augur insignis, ibi hominem interfecit. Ob quam causam cum inde discessisset, et in Pylon civitatem venisset, exinde cum
10 Thelemaco filio Ulixis abiit in Ytachiam.

CAP. XLIII

De Antyphate Byantis filio, qui genuit Oycleum.

Antyphates, ut asserit Omerus in Odissea, filius fuit Bye ex Pyro coniuge susceptus. Nec ex eo aliud habetur, nisi quia
15 genuit Oycleum

CAP. XLIV

De Oycleo Antyphatis filio, qui genuit Amphyraum.

Oycleus, eodem Omero teste, filius fuit Antyphatis et Amphyraum vatem genuit. Quem non nulli Lyncei regis
20 Argivorum ex Ypermestra filium fuisse arbitrantur.

CAP. XLV

De Amphyrao Oyclei filio, qui genuit Almeonem,
Amphylocum et Catillum.

Amphyraus, quicquid alii dicant, Oyclei fuit filius, ut
25 in Odissea testatur Omerus et Staius in Thebaide, dicens:

Tandem prorumpere ad actus Oyclides etc. Hic autem inter
 ceteros augures veteres clarior habetur. Qui cum Adrastus
 Argivus rex bellum adversus Thebanos initurus esset, montem
 una cum Melampo visurus, quid futurum esset Argivis, si bellum
 adversus Thebanos assumerent, ascendit, et cum inter alia vi- 5
 dissest se, si in bellum iret, non rediturum in patriam, latebras
 petiit, et Euridici coniugi sue, ex qua iam quosdam susceperat
 filios, tantum tanquam fidissime latebras suas patefecit. Sane
 cum instarent Argivi principes, ut in Thebanos irent, eumque
 solum perquirerent, nec invenire possent, contigit ut Euridices 10
 Argie filie Adrasti et coniugis Polinici videret monile, quod
 olim Vulcanus Hermioni privigne sue et coniugi Cadmi dono
 dederat, et illud desideraret, et inde cum Argia in composi-
 tionem veniens, monili suscepto, Anphya|raum patefecit, ut in 15
 Thebaide plenius describit Statius. Sic igitur Amphyraus
 coniugis fraude detectus, cum aliis Argivorum principibus non
 rediturus ivit in bellum. In quo, dum die quadam armis et
 curru insignis prelium intrasset atque acriter in Thebanos
 pugnaret, repente terre motu facto ingenti, et ea in parte, in
 qua consistebat, voragine telluris patefacta absorptus est, ma- 20
 xima superstitum turbatione. Hunc Statius armatum vivumque
 in conspectu Ditis descendisse describit, et poetico more multa
 perorasse dicit, que ad propositum nil afferunt. Fuit tamen
 ea tempestate tanta veteribus cecitas, ut quem dei iudicio a
 terra absorptum cernerent, amicum dei, imo deum etiam exi- 25
 stimarent, eique ea in parte, in qua absorptum noverant, tan-
 quam deo templum construerent, et aras dicarent, et sacra
 conficerent, et ritu dei illum colerent. Huius autem inventum
 in libro Naturalis historie dicit Plinius fuisse ignispicam, quod
 utrum credam, nescio. Memini enim legisse apud Caldeos 30
 Nembroth opus fuisse, qui per multa secula precessit An-
 phyraum.

137 c

CAP. XLVI

De Almeone Amphyarai filio.

Almeon Amphyarai vatis et Euridicis fuit filius. Huic Anphyaraus in bellum ire coactus nequitiam in se Euridicis
5 aperuit, eique future mortis sue vindictam reliquit. Qui, defuncto patre, memor precepti, tempore sumpto, ut patriam pietatem servaret in matrem impius factus est; eamque peremit.

CAP. XLVII

De Amphyloco Amphyarai filio.

10 Amphylocus, ut in Odissea dicit Omerus, filius fuit Amphyarai ex Euridice susceptus, nec de eo legitur amplius.

CAP. XLVIII

De Catillo Amphyarai filio, qui genuit Tyburtinum,
Catillum et Coracem.

15 Catillus, ut ait Solinus in libro Mirabilium, filius fuit Amphyarai, de quo sic scribit: Catillus enim Amphyarai filius post prodigiale patris apud Thebas interitum, (Oyclei avi) iussu cum omni fetu ver sacrum missus, tres liberos in Ytalia procreavit, Tyburtum, Coram, et Catillum. Qui, depulsis ex
20 oppido Sycilie veteribus Sycanis, a nomine Tyburti fratris natu maximi urbem vocaverunt. Hec ille.

CAP. XLIX

De Tyburtino, seu Tiburto Catilli filio.

25 Tyburtinus, seu Tyburtus, filius fuit Catylli secundum Solinum, et ab eo, quia natu maior esset, Tybur civitas a fra-

tribus denominata est. Plinius autem, ubi De hystoria naturali, dicit Tyburtes multo ante Romam originem habuisse, et apud eos dicit extare tres ylices, Tyburtino eorum conditore
 137 d vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Tradunt | autem
 eum, scilicet Tyburtinum, filium fuisse Anphyarai, qui apud 5
 Thebas obiit una etate ante Yliacum bellum.

CAP. L

De Catyllo Catylli filio.

Catyllus filius fuit Catylli filii Anphyarai, ut Solinus asserit ubi supra. Qui, sicut Cato fecit testimonium, Archas fuit, 10
 et classis Evandri prefectus et Tyburis conditor.

CAP. LI

De Corace primi Catylli filio.

Corax, ut Solinus De mirabilibus mundi dicit, filius fuit Catylli, eius scilicet qui filius fuit Anphyarai, et una cum Ty- 15
 burtino et Catyllo fratribus urbem cepere Syculorum, haud longe a Roma, quam, ut supra dictum est, a Tyburtino fratre maiore Tyburim vocaverunt.

CAP. LII

De Salmoneo Eoli filio, qui genuit Tyro.

Salmoneus, ut dicit Lactantius, filius fuit Eoli, et apud Elydem regnavit, homo insolens et importabilis. Qui cum non esset regia sublimitati contentus, conatus est se deum esse suis ostendere et, fabricato eneo ponte in sublimi, adeo ut Elydis partem desuper tegetet, super eo currus agitari faciebat, qui, tam suo strepitu, quam pontis erei sonoritate, in 25
 tam grandem sonum veniebat, ut tonitruum videretur. Quod

cum ex improvise faceret ad instar tonitruī, subditos exterrebāt. Preterea ex excelso ignitis facibus in similitudinem fulminum iaculabatur, stantibus satellitibus eius intentis ut fulminatus quilibet, si face iniecta non perisset, gladiis iussu suo occideretur. Et hac fatuitate se Iovem fulminantem arbitrari volebat. Verum deus non diu vesaniam hanc passus est, quin imo eum vero fulmine percussus deiecit ad Inferos, ut ait Virgilius dicens: Vidi et crudeles dantem (Salmoneā) penas, Dum flammās Iovis et sonitus imitatur Olympi etc. Huic unica
 10 tantum filia Tyro superstes fuit.

CAP. LIII

De Tyro filia Salmonei.

Tyro, ut in Odissea placet Omero, filia fuit Salmonei regis Elydis, et ex ea iuxta Enypheum fluvium Neptunus, transformatus in speciem eiusdem fluminis, cum illam oppressisset, duos suscepit filios, Neleum et Pelyam, ut supra de eis dictum est. Que postea nupsit Crytheo filio Eoli, et ei peperit, Ensonem, Pheritam et Amythaonem.

CAP. LIV

20 De Yphiclo filio Eoli, qui genuit Podarcem.

Yphyclus, ut ait Leontius, Eoli fuit filius, et cum potens esset, boves Tyro | filie Salmonei et matris Nelei, qui Neleo debebantur, surripuit atque detinuit, donec Byantis generi Nelei, aut Melampi auguris fratris sui opere restituerit. Nam hic est, qui cum non posset filios procreare, habuit a Melampo seu a
 25 Bia, ut serpentis venenum potaret, quo potato, confestim Podarcem genuit. Dicit Leontius venenum serpentis herbam esse, ex qua si gustaverit serpens illico morietur, sterilibus autem confert.

138 a

CAP. LV

De Podarce filio Yphiclei.

Podarces, ut Leontius asserit, Yphiclei fuit filius, nec de eo aliquid plus habemus.

CAP. LVI

De Sysipho Eoli filio, qui genuit Glaucam et Creontem.

Sysiphus Eoli fuit filius, ut satis per Ovidium patet dicentem: Reddit, ubi Eolidem saxum grave Sysiphon urget etc. Et Oratius in Odis dicit: Sysiphus Eolides laboris etc. Ubi advertendum Sysiphos fuisse duos, et sic Eolos de necessitate fuisse plures, quanquam duos tantum fuisse dicat Lactantius. Sed primo de Sysiphis videamus. Sysiphus primus contemporaneus fuit Danao Argivorum regi, seu saltem Lynceo Egysti filio, qui Danao successit in regno. Nam utrumque testatur Eusebius in libro Temporum. Dicit enim eum Ephyram civitatem, quam postea Corynthus Horestis filius a se Corinthum appellavit, Danao regnante condidisse, anno scilicet mundi $\overline{\text{III}}$ dcc xx viiii. Nec multo post dicit secundum alios, eum scilicet Sysiphum, condidisse eam Ephyram, anno decimoquinto regni Lyncei, qui fuit annus mundi $\overline{\text{III}}$ dcc xciiii, et hic Corynthiorum rex dictus est, id est Ephyre. Nam qui Corynthiorum reges dicti sunt, longe postea inceperunt, scilicet circa annum mundi $\overline{\text{III}}$ c, regnante Latinis Enea Silvio et Atheniensibus Melenthone patre Codri, et fuit rex eorum primus Aletius. Et sic iste eius Eoli fuit filius, cuius et Crytheus et Salmoneus et Yphicleus, et alii horum contemporanei. Et huius fuit coniunx Meropes filia Athlantis, de qua Ovidius: Septima mortali Merope tibi, Sysiphe, nupsit etc. Et huius fuere filii qui sequuntur, Glaucus et Creon. Fuit et alter Sysiphus, et hic Eoli pariter filius, ed de hoc superiores auctoritates testantur potius quam de quo dictum est. Et hic Egeo Athenis regnante fuit. Nam

ut, dicit Lactantius, cum inter duo maria, scilicet Yonium et Egeum, montem positum, qui Ithsmos dictus est, Sysiphus crudeli latrocinio occupasset, hac pena mortalium | pascebatur, ut homines pregravans ingenti saxo necaret. Servius vero dicit,
 5 quod dum transeuntes cepisset residens in scopulo ad lavandos sibi pedes advocabat, intentosque officio calce illos ex prerupto precipitabat in mare. Hunc autem dicit Omerus moram traxisse in Ephyra, civitate Argivorum, que postea Corynthus dicta. Alii insuper dicunt, quod hic secretarius fuerit deorum, et quia secreta mortalibus revelasset apud Inferos
 10 damnatus est hac pena, ut semper saxum ingentis ponderis evolvat, ut ait Ovidius: Aut petis aut urgis ruiturum, Sysiphe, saxum etc. Hunc Theseus ut supra, ubi de eo scripsimus, occidit. Qui si filius Eoli fuit, esse non potuit eius Eoli, cuius
 15 superior Sysiphus, qui longe fuit antiquior. Nec potuit esse Eoli regnantis apud Lyparam, cum hic iam mortuus esset antequam ille nasceretur. Et sic videtur tres fuisse Eolos, quos indifferenter poete ventorum deos, seu omnes unum ventorum deum nominant. Huius Sysiphi sunt qui credant
 20 Ulixem fuisse filium, ut ubi de eo dictum est. Saxum autem sursum ducere et demum ad inferiora dimittere, dicit Macrobius super Somnium Scipionis intellegi debere eum inefficacibus laboriosisque conatibus vitam terere, quod profecto predonum est.]

138 b

25

CAP. LVII

De Glaucio filio Sysiphi, qui genuit Bellorophontem.

Glaucus, ut in Yliade ait Omerus, filius fuit Sysiphi regis Ephyre. Nam in persona Glauci, huius Glauci nepotis, adversus Dyomedem pugnantis apud Troiam omnem genologiam
 30 eiusdem Glauci describit ut sequitur.

CAP. LVIII

De Bellorophonte Glauci filio, qui genuit Laodamiam,
Ysandrum et Yppolocum.

Bellorophon, ut in predicta Glauci oratione ad Dyomedem, filius fuit Glauci predicti. Fuit equidem Bellorophon iste iuvenis inclito decore conspicuus, et insignis virtutis eximie. Hunc regem Ephyre fuisse dicit Omerus, qui a Pryto rege Argivorum regno privatus, apud eum, eo iubente, divertit. Cuius uxor Anthya, seu secundum Lactantium Stenoboes, formositate eius capta, in suam compellavit libidinem, renuentemque, quod ei vim voluisset inferre, Pryto accusavit. Qui indignatus cum noluisset occidere eum, licteras, in quibus iubebatur occidi, Aryobati socero suo deferendas tradidit illi. Bellorophon autem in Lyciam | veniens, ab Ariobate, ut moreretur, ad occidendam Chymeram missus est. Erat enim Chymera monstrum, ut ubi supra de ea dictum est. Bellorophon autem, equo Pegaso sumpto, evolavit ad illam, atque occidit. Inde cum esset Ariobati adversus Solimisos bellum, de virtute Bellorophontis confidens, illum misit in pugnam; qui eque Solimisos expugnavit atque fugavit. Tercio adversus Amazonas insultantes in eum, arma arripi iussit. Bellorophon autem superatas in terminos redire coegit. Que cum vidisset rex, eius misertus est, et Achymenem filiam suam Anthye sororem, illi, ut dicit Lactantius, dedit in coniugem cum parte regni, ex qua ipse suscepit Ysandrum, Yppologum, et Laodamiam. Stenoboes autem, seu Anthya, cum rescisset eum a patre honoratum se ipsam interemit. Et, ut placet Servio, ob hoc crimen Pryti filie in insaniam devenere. Ex eo vero quod hic fictum est, sic sentit Fulgentius. Dicit enim Bellorophontem, quasi <bulephorunta>, quod nos Latine sapientie consultatorem dicimus, qui libidinem spernit, id est Anthyam; anthyon enim Grece, contrarium Latine dicitur. Que Anthya Pryti coniunx est, qui pryos Panphyla lingua sordidus dicitur. Et cuius uxor libido, nisi sordidi est? Et bona consultatio, id est Bel-

lorophon qualem equum sedet, nisi Pegasus? quasi pegasion, id est fontem eternum. Sapientia enim bone consultationis eternus fons est. Ideo pennatus, quia mundi naturam universam celeri cogitationum theoria collustrat. Preterea Bellorophon

5 Chymeram occidit. Chymera enim quasi chymeron, id est fluctuatio amoris, quam tricipitem dicit Fulgentius, et ideo tricipitem, quia tres amoris sint actus, hoc est, incipere, perficere et finire. Dum enim amor noviter venit, ut leo feraliter invadit, quod capra in medio sit vel fingatur, perfectio libi-

10 dinis est, ea videlicet causa, quod hoc animal sit in libidinem valde pronum. At vero quod postremo draco dicitur, quia post perfectionem vulnus det penitentiae venenumque peccati etc. Sed quicquid dicat Fulgentius, hoc habet hystoria, Chymeram montem esse Lycie in summitate flammas (evomentem), demum

15 leones paululum inferius (nutrientem) inde capreas (alentem) et postremo in radicibus serpentum (abundantem). Que cum illum redderent inhabitabilem, et circum adiacentibus noxium, Bellorophon, ut alibi dictum est, his nocuis sublatis, habitabilem fecit. Preterea videtur placere Plinio in libro Naturalis

20 historie ab hoc primo equo vehi compertum.

CAP. LIX

De Laodomia | Bellorophontis filia et Sarpedonis matre.

138 d

Laodomia filia fuit Bellorophontis et Achimenis coniugis eius. Hec autem, cum virgo formosa esset, Iovi placuit, qui

25 cum ea concubuit, et, ut dicit Omerus, ex eo Sarpedonem peperit, qui postea rex Lycie fuit.

CAP. LX

De Ysandro Bellorophontis filio.

Ysander, ut Omerus scribit in Yliade, filius fuit Bellorophontis et Achymenis. Et cum esset bellum inter Lycios et

30 Solimisos, adversus Solimisos acriter pugnans occisus est.

CAP. LXI

De Yppoloco Bellorophontis filio, qui genuit Glaucum.

Yppolocus, ubi supra dicit Omerus, Bellorophontis fuit filius. Ex quo nil aliud recitat, nisi quod Glaucum genuerit.

CAP. LXII

5

De Glaucō Yppoloci filio.

Glaucus Yppoloci fuit filius, ut ipsemet in Yliade interroganti Dyomedi dicit. Nam cum iste Troianis venisset adiutor, et die una aliquamdiu adversus Dyomedem pugnasset, cum eo tandem in colloquium venit, et inter alia qualiter a Sysipho per Glaucum et per Bellorophontem et Yppolocum natus sit, recitavit. Ob quam recitationem memor factus Dyomedes veteris amicitie predecessorum suorum, secum convenit, ne amplius invicem pugnam inirent. Et hinc inde datis sumptisque muneribus discesserunt. Iste tamen Glaucus in prelio postea occisus est. 10 15

CAP. LXIII

De Creonthe Sysiphi filio, qui genuit Creusam.

Creon rex fuit Corynthiorum et Sysiphi filius, ut Medee verbis, in tragedia eiusdem, Seneca poeta demonstrat, dicens: Non veniat unquam tam malus miseris dies, Qui prole feda misceat prolem inclitam, Phebi nepotes Sysiphi nepotibus etc. Crèdo hic intelligi Creontem hunc Sysiphi latronis fuisse filium, et ob id Medea tanquam ex turpi genere procreatos, Sysiphi nepotes hic respuit suis filiis consanguineos futuros. 20 25

CAP. LXIV

De Creusa Creonthis filia desponsata Iasoni.

Creusa, ut satis proximo supra patet, filia fuit Creonthis
 5 Corynthiorum regis et desponsata Iasoni. Quam ob rem indi-
 gnata Medea, cantaminibus suis ignem inestinguibilem scri-
 neolo inclusit, illudque firmatum tanquam iocale aliquod ad
 eius gratiam filiis promerendam eidem Creuse per filios par-
 10 vulos misit. Que cum visura quid muneris mitteretur, scrineolum
 aperuisset, evolavit ex illo ignis confestim, qui Creusam re-
 giamque Creontis exussit omnem, cum iam Medee filii premo-
 niti discessissent.

CAP. LXV

De Cephalo | Eoli filio, qui genuit Hesperum.

139 a

Cephalus Eoli fuit filius, ut de eo loquens carmen sonat
 15 Ovidii, ubi dicit: Aspicit Eolidem ignota ex arbore factum etc.
 Huic fuit uxor Pocris Erichthei regis filia. Eam tamen dicit
 Servius Yphili fuisse filiam. Fuit et hic ab Aurora dilectus,
 que, ut dicit Servius, illi dedit canem vocatum Lelepam et
 hastilia duo, omnia que vellet contingentia, eo quod venatio-
 20 nibus delectaretur. Cui cum eius postularet amplexus, respondit
 Cephalus, se ius iurandum habere cum coniuge mutue casti-
 tatis. Cui Aurora: castimoniam Pocris queso transformatus
 experiaris. Qui cum se mercatorem finxisset, et munera in-
 gentia promisisset, eam in suum desiderium flexit, et turbatus,
 25 se maritum concessus est. Ovidius vero dicit quod, cum Au-
 rora Cephalo uteretur amplexu, et hic nil preter Pocrim ama-
 ret, ab Aurora indignante dictum: Siste tuas, ingrate, que-
 rellas, Pocrin habe, dixit, quodsi mea provida mens est, Non
 habuisse voles etc. Quibus auditis cepit Cephalus de pudicitia
 30 coniugis suspicari, et experturus in mercatorem se transtulit,
 et domum veniens suam, cum omnia castitati congruentia cer-
 neret, a ceptis desistere voluit. Tandem perseverans in pro-

posito, muneribus pactus est eius concubitus. Quo facto se esse Cephalum demonstravit. Pocris autem criminis conscia, erubescens, in silvas abiit, et adhesit Diane, cepitque una cum ea venari. Cui Diana canem dedit et iaculum. Porro cum precibus illam ad se revocasset Cephalus, ab ea canem et iaculum habuit. Ipse autem venationibus vacans, more solito fervescens sole secedebat in umbras, auram refrigerii causa cantu vocans. Rusticus autem quidam nympha vocari putans Pocris retulit. Que zelo percita, ut videret quenam esset, que vocata accederet, inter virgulta vallis se abscondit, et cum audisset Cephalum blanda voce Auram vocantem, movet se paululum, ut videret, quod vidisse nolisset. Cephalus viso virgultorum motu, feram ratus, iniecit iaculum, et inadvertens vulneravit uxorem. Que in ulnis eius suscepta, orans ne Aura loco sui duceretur uxor a Cephalo, expiravit. Anselmus autem videtur credere hanc Auram fuisse feminam, et scribit Cephalum ex ea suscepisse Hesperum filium. Quod et Theodontius arbitratur, et sic erit hystoria et non fictio, quod narratur.

CAP. LXVI

De Hespero Cephalii filio.

139 b

Hesperus, alter a superiori, filius fuit Cephalii et Aure seu Aurore, ut dicit Anselmus ubi De Ymagine mundi. De quo, nomine excepto, nil aliud reperitur.

CAP. LXVII

De Athamante Eoli filio, qui genuit Phrysum,
Hellem, Learcum et Melicertem.

Athamas rex filius fuit Eoli, ut satis per Ovidium patet. Ex quo <talem> Servius hystoriam refert. Dic enim quod Athamas habuit Neyphilem uxorem, ex qua suscepit Phrysum et Hellem, verum cum insania Liberi patris concitata in silvas

abisset, Athamas filiis eius Ynoem Cadmi filiam superinduxit
 novercam. Que, uti novercarum mos est, privignis exitium
 machinata, cum matronis egit, ut frumenta ferenda corrumpere-
 rent; quo peracto, fames valida subsecuta est. Tandem cum
 5 ad consulendum Apollinem misisset Athamas, Yno eum, qui
 missus fuerat, dolose corruptit, egitque, ut referret ab oraculo
 dictum, Neyphilis filios ad famem auferendam immolandos,
 quos et ipsa accusaverat, quod frumentum incendissent. Athamas
 autem invidiam plebis timens, Phrysum et Hellem publice
 10 arbitrio commisit noverce; clam autem illis salutare concessit
 remedium, egitque ut Phrixus aureum abduceret arietem. Qui
 Iunonis nutu monitus, una cum Helle sorore sua illum con-
 scendens mortem evitavit et abiit. Inde superaddit Ovidius
 Iunonem excitasse ab Inferis Furias in Athamantem, que ve-
 15 nientes in aulam, in qua forte tunc erat Athamas, eum colu-
 bribus iniectis in tantam deduxerunt insaniam, ut dum videret
 Ynoem ad se cum duobus filiis venientem, leenam illam cre-
 deret, et filios suos leene catulos; quam ob rem emisso cla-
 more ingenti in eos irruit, et Learcum ex filiis alterum ex
 20 ulnis matris excerptum totis viribus illideret saxo. Quod Yno
 videns territa, cum Melicerte filio altero fugiens, se ex rupe,
 que Leucotoea dicitur, precipitem dedit in mare. Quid tandem
 de Athamante factum sit, nullum extat vestigium. Iunonem,
 regnorum et divitiarum deam, Thebanis infestam sepiissime
 25 poete dicunt propter crebram regum apud eos mutationem;
 ex qua profecto populis mala consequuntur plurima. Verum
 quod ad Athamantem spectat, dicit Barlaam Ynonis odium in
 privignos egisse, ut opere cuiusdam arietis nutritoris Phrisii,
 Phrysius ipse cum sorore Helle cum omni ornatu regio et
 30 thesauro aufugerent, quod Yno dolens non tantum | Athamantem
 infestabat iurgiis, quod regnum spoliasset divitiis et splendore
 regio, sed omnes regni procures in eum tanquam in regni
 desolatorem incenderat, quibus impulsus Athamas et in Ynoem
 accensus, non in eam solum, sed in filios, quos ex ea susce-
 35 perat, die quadam, more furentis irrupit, et secutum exinde est,
 quod supra dictum est.

139 c

CAP. LXVIII

De Phryso et Helle filiis Athamantis.

Phrysus et Helles filii fuere Athamantis regis et Neyphilis, in quos dum Yno noverca machinaretur mortem, ipsique, ut dicit Lactantius, per insulam ferrentur incerti, eis a matre aries aurei velleris apparatus est. Servius autem, supra, dixit a patre, eaque iubente illum conscenderunt ambo Colcos usque petaturi salutem. Quos cum per mare deferret aries, contigit, ut Helles perterrita caderet in pontum, et confestim a vertigine raperetur aquarum; ex quo secutum est, ut eternum illi ponto cognomen imponeret. Nam ab ea demersa de cetero semper Hellespontus illa maris particula, in qua periit, appellata est. Phrysus autem incolumis devenit ad Oetham Colcorum regem, et cum ab eo comiter fuisset susceptus, iuxta matris imperium arietem sacravit Superis. Alii Marti tantum consecratum volunt. Et, ut scribit Pomponius Mela, iuxta Phasis fluminis hostia oppidum a Themistagora Milesio conditum est, et Phasim denominatum, penes quod Phrysi templum, et lucus fuit nobilis aurei velleris ariete. Phryso tandem Oetha filiam dedit in coniugem, puto ego Calciopem. Verum cum, oraculo dicente, audisset, ut sibi caveret ab Eoli prole, sciretque Phrysum Eoli nepotem, esto illi filiam in coniugem dedisset, et iam Phrysus ex ea filios suscepisset, sibi magis timens, quam genero parceret, ad evitandum periculum illi prenuntiatum, Phrysum interficit incautum. Quod autem hic fabulosum videtur et, si supra secundum opinionem Barlae expositum sit, libet aliorum sensum apponere. Sunt ergo qui dicant Phryso et Helli navem ad fugam fuisse paratam, cui aries aureus esset insigne. Eusebius autem dicit a Palefato affirmari arietem vocatum fuisse Nutritorem, per quem a novercalibus insidiis liberati sunt. Sed quid ergo diis seu Marti consecratum fuit a Phryso, si navis tantum aut nutritor aries fuit? Ego autem quod dicit Barlaam, aut verum aut veritati proximum reor. Et quod a matre illi sit aries apparatus, sic potest intelligi. Diximus enim | supra eam

non mortuam, sed in silvas aufugisse, que vivens potuit tanquam conscia filio revelasse thesauri locum, et sic arietem aureum preparasse. Marti autem ideo consecratus est aries, ut intelligamus reges congregare thesauros et servare, ut eis
 5 opitulantibus volentes bellum possint inferre, aut a se instante oportunitate repellere. Scribit insuper Eusebius hoc, secundum quosdam, fuisse regnante Athenis Erichtheo, Argis vero Abante anno mundi $\overline{\text{III}}$ dccc xx; secundum autem alios, regnante Argis Pryto, anno vero mundi $\overline{\text{III}}$ dccc xliii.

CAP. LXIX

De Cythoro Phrysi filio.

Cythoros filius fuit Phrysi, ut in Cosmographya testatur Pomponius Mela. Dicit enim circa Parthemium amnem inter alias esse Cythosorum civitatem, a Cythoro Phrysi filio posi-
 15 tam. Hic cum aliis Phrysi filiis, ut dicit Lactantius, Phryso occiso, intravit mare, ut ad Athamantem avum aufugeret, sed naufragio vexatus, ab Ensone Iasonis patre una cum fratribus susceptus est, nomina tamen fratrum non vidimus.

CAP. LXX

De Learco et Melicerte filiis Athamantis.

Learcus et Melicertes filii fuerunt Athamantis ex Ynone Cadmi filia, ut supra dictum est. Hi, ut premonstravimus, parvuli periere; nam Learcus saxo illisus a patre obiit; Melicertes autem, cum se una cum eo Yno mater dedisset in undas,
 25 absorptus est. Aiunt tamen Venerem, misertam eorum, orasse Neptunum, ut numero deorum maris illos iungeret, quod factum est. Et ob id Yno Leucotoe vocata est a rupe, ex qua se deciecit in mare, Latine tamen Amatuta dicitur. Melicertes vero Palemon dictus est, qui Latine sonat Portunnus, et veneratione
 30 precipua templis et sacris ritu deorum culti fuere iamdudum.

Servius autem dicit Melicertem a Boetia navigio Ithsmos adisse, eumque demum ab Etyope rege susceptum et Ithsmia sacra, que in honorem Neptuni celebrabantur, facta Melicerthia. Et hinc est quod a Neptuno numero marinorum deorum ascripti sunt. Theodontius addit causam dicens, quod cum Yno forma 5
valeret et etate, et Melicertes speciosissimus esset puer, et fugientes navigio devenissent ad Sysiphum, qui et Etyops a non nullis vocatus est, ipsum Etyopem in libidinem pronum eorum abusum fuisse concubitu, et in premium eius eos maris fecisse 10
140 a deos, et sic apparet Venerem | pro eis interpellasse. Et alibi dicit idem Theodontius Etyopem illos profugos portui prefecisse, eisque in cotidianos sumptus proventus omnes ex portu dedisse, et hinc illis nomina immutata.

CAP. LXXI

Cur auctor Alexandrum Macedonem et Scipionem 15
Africanum inter Iovis filios non apponat.

Poteram, si placuisset, tam amplissimi tercii Iovis proli duos illustres addere viros, Alexandrum scilicet Macedonem Asie domitorem, et Publium Cornelium Scipionem, cui concessum est et Hyspanias ab Affris occupatas recuperare, et 20
ipsum Affros Romanis subigere. Verum quoniam iam horum evo in dissuetudinem abisse videtur stultitia vetus illa, qua gloriabantur insignes fictionibus generi deorum ascribi, et illa advenerant secula, in quibus per virtutem claritas quereretur, hac extulisse illos fictione potius quam splendor, videretur ridiculum, omittendos censui. Preterea quod ambitione queritur 25
atque fraude, aut taciturnitate respuitur, non satis iuste conceditur. Passus enim primo Alexander est fabulari Iovem anguis in specie cum Olympiade matre mixtum, et se genitum ex concubitu illo. Inde iam non contentus titulorum multiplicium, 30
quos fortuna audacie sue favens splendori addiderat suo, quod satis vulgi fabula non videbatur quesitum, fraude Iovem in patrem sibi querere conatus est, sacerdotibus ad hoc Amonis

Lybici subornatis. O insipidum incliti iuvenis desiderium! malle
potius se ex adulterio quam ex connubio genitum, malle matrem
habere incestuosam potius quam pudicam, malle draconis
se filium credi, quam Phylippi clarissimi regis, et potius spu-
5 rium quam legitimum arbitrari. O mortalium mentium, non
solum inanis, sed detestanda gloria; is qui continue in oculis
amicorum patiebatur mortalia, per mendaciorum fascinationes
ab eisdem se immortalem existimari cupiebat insipide. Sed
quid tandem? Hanc ob causam reicitur merito, ne fraude gau-
10 deat, qui virtute poterat laudari. Scipio autem, etsi murmure
vulgi diceretur a Iove in specie serpentis in cubiculo matris
versato genitus, et ob id, et quoniam noctu eunti in Capito-
lium nunquam latrarent | canes occurrentes, et eius etiam ope-
rantibus meritis videretur augeri fabule fides, et si non nega-
15 verit, cum sapientissimus esset, confiteri nunquam voluit. Quam
ob rem cum frivolo honori tacite renuntiasset videatur, non est
meum illum eidem expresse concedere. Et sic cum nusquam
alios Iovis compererim filios vel nepotes, et sibi fecerit pro-
sapia finem, ego eque libello conficiam.

140 b

GENEALOGIE DEORUM GENTILIUM SECUNDUM JOHANNEM BOC-
CACCIIUM DE CERTALDO LIBER XIII EXPLICIT, ET INCIPIT
LIBER XIII EIUDEM FELICITER.

5 In quo auctor, obiurgationibus respondens, in hostes poetici nominis
invehit.

Prohemium.

Orci domos opacas et celo remotissimas, animarum son-
tium sedes, esto titubanti gradu, divina tamen luce previa
perambulavimus, et maris amplissimi non solum scabrosa
10 litora, quin imo et insulas, vario sub sole iacentes, indefessa
navigatione per circumitum quesivimus omnes, ac insuper
eius profundissimos gurgites adeo perspicaci quadam indaga-
tione sulcavimus, ut Neptunni ceruleas edes atque Prothei senis,
et nynpharum choros et thalamos, ac etiam eiusdem pelagi
15 beluas et agmina piscium, et fluminum viderimus capita. Post
hec et urbes pleclaras, et umbrosa nemora, silvas invias, celsos
montes et lubricas valles, atque abscondita rupibus antra, nec
non et equora tractu longissima, ac solitudines ipso horrendas
nomine peragravimus. Et quasi sumptis Dedali pennis, audaci
20 quodam volatu in celum usque meditatione delati, Iovis au-
reum thronum, Solis auream domum, deorum atria, templa
ingentia gemmis et auro conspicua, et consistorum Superum
mira luce splendidum atque venerabile, et siderum claritates
perpetuas et eorum flexus atque reflexus et admirabili com-

positos ordine motus prospeximus; et undique, o clementissime rex, iuxta promissum veteris naufragii, prout concessum est, desuper fragmenta collegimus, et in unum corpus, quaecunque sit, pro viribus ingenii nostri redeamus; adeo ut a

140 c Demogorgone, | quem primum deorum omnium errantes prisci 5
dixere, initio sumpto, per eiusdem successiones ordinate ad
extremum usque Iovis tercii filium Eolum, eiusque Eoli Athamantem, et Athamantis Learcum et Melicertem filios deduximus, omni diligentia adhibita, ut tuum desiderium impleretur. At inde, ne in aliquo tuis votis videretur omissum, aut 10
quos comperimus ex antiquis, aut quos mea sententia approbavi fictionibus cunctis sensus apposui, ut ipse, prestante deo, visurus es. Quibus sic peractis, quasi in quesitam a principio stationem seu sinum venerimus, suadebat quietis desiderium, ut in litus ex navigio prosilirem, et, sacro gratiarum 15
deo exhibitori rite peracto, laborum victrici cimbe lauros apponere, et inde in exoptatum ocium ire. Attamen consilium longe probabilius menti desuper infudit deus. Monemur enim autoritate prudentum, ut ex preteritis, quid futurum sit, coniectura prenoscamus. Agitare quippe procellis infestis non 20
nunquam in perniciem usque, nisi premunita sint, permaxima etiam consuevere navigia; quid ergo navicule futurum arbitrandum est, si medio in salo soluta et absque gubernatore linquatur? Non ergo parvus adhuc superest labor, proresiis quippe alliganda est continenti et ancoris fundanda validis, ac 25
etiam, quibus possumus, tegenda tutamentis est, ne ab ignitis strepentis etheris fulminibus exuratur, seu ab imbris mixtis grandine diluatur, aut a stridulo Aquilone, turbido Austro, furenti Euro, Lybico aliisque nullo perflantibus ordine scopulis aut litori illidatur, vel forsitan ab undis fluctuantibus absorbatur 30
et pereat, quam sudore plurimo per Euripos et sonantia saxa, per maris estus et mille pericula incolumem itineris in finem usque deduximus. Que quidem tunc peregissem reor, dum obiecta iam dudum aut obicienda in poesim et poemata ab hostibus poetici nominis rationibus veris retudero. Novi equidem et 35
memini, quot et que ignari iam dixerint, non habentes in

contrarium responsorem; et hinc, dum hoc perlegent opus, invidia infestante, quid in poetas et quid in me dicturi sunt, satis percipio. Labori igitur huic extremo, qui duobus voluminibus terminabitur, auxilium desuper fundat ipse pater optimus, qui rerum omnium alpha et ω , principium est et finis.

CAP. I

Alloquitur auctor regem.

Veniet, opitulante Christo Ihesu, quoniam sic michi propositum est, o rex illustris, opus hoc, antequam alibi gradum flectat, in sacras celsitudinis tue manus, ut, cuius iussu factum est, se primo illius exponat iudicio et eidem pro viribus prestat obsequium. Quod postquam benigne susceptum conspexeris omne, et sublimi ingenio tuo partes | eius quascunque discusseris, existimo miraberis, quod in tam protensum volumen postulatue claritatis evaserit, quantumcunque ob librorum penuriam multis in locis non satis integrum putem. Et forsans legens latentes nuper sub rudi cortice sensus nunc productos in lucem, non aliter, quam si ex igneo globo recentes scaturire latices videas, mirabundus aspicias, teque ipsum modesta quadam delectatione laudabis, quod iam dudum de poetis vera arbitratus sis, eos scilicet non fabulosos simpliciter fuisse homines, ut invidi quidam volunt, sed eruditissimos quidem atque divino quodam animo et artificio preditos. Verum, collectis omnibus, qualis de opere toto tua existimatio futura sit, non satis certum habeo; hoc tamen mecum cogito te de corpore et membris, sola agente iustitia, sanam et integram laturum sententiam, ac etiam opinor, quia minus apta regia caritate tua redargues, et commendabis, que laudanda comperies. Magnum quippe, imo maximum hoc michi erit, et iam spe ipsa letor et gaudeo! Ceterum, cum iam visum illud in amicorum manus visendum tradideris, et tua licentia prodibit in medium, reor, non equa sic ab omnibus ponderabitur lance; nec novum hoc erit sub sole, trahit sua quemque voluptas. Preterea livor

140¹d

edax, letalis viventium pestis, adeo occupavit a primevo hominum pectora, ut rarissima, eo exurente, equa in quem magis prestantur iudicia. Quam ob causam in eum surgent rabido latratu plurimi, et quas comperient partes minus acri soliditate firmatas, morsu impio auferent et discerpent. Adversus quos, 5 quorum ex veteri more iam verba et obiectiones ariolor, ut iam dixi, ne longus labor resolvatur facile et, ignitis agentibus spiculis, evolet in cinerem et favillam, oportunis responsionibus occurram necesse est. Oro tamen, ut et ipse, o rex optime, cui laboravi diu, una mecum generosum pectus opponas, securus, si feceris, hostes laboris nostri tanquam fumus in auras 10 evanescent.

CAP. II

Pauca adversus ignaros.

Concurrent, ut fit, ad spectaculum novi operis non solum 15 vulgus ineptum, sed et eruditi convenient homines; et postquam undique prospectaverint, non dubitem, quin aliqui viri sint probitate venerabiles et integre mentis atque scientie, qui, tua sequentes vestigia, commendanda laudabunt, et affectione 141 a quadam sacra minus probanda redarguent. Quibus ego benedicere, gratias agere, obsequium prestare, et eorum tenebor 20 conlaudare iustitiam. Sed longe numerosior multitudo, corona in circumitu facta, in rimas minus bene compacti operis et quascunque mendas, si que erunt, impinget oculos, avidior vidisse, quid mordeat quam invenisse, quid probet. Adversus 25 hos michi superest bellum, michi arma sumenda sunt, et melioribus rationibus ut conculcem, necesse est. Sane non in totum simul agmen, nam circumventus forsan opprimerer facile, sed distinctis aciebus, ut assuescant certamini manus et paulatim conterantur hostes, in debilius primo corripienda 30 sunt iacula. Sunt hi, ut reliquum sinamus vulgus, homines quidam insani, quibus tanta loquacitas est et detestabilis arrogantia, ut adversus omnia quorumcunque probatissimorum hominum presummant clamoribus ferre sententiam, eos flocci

facere, vilipendere et, si queant, turpi damnare sermone. Qui postquam boatu sonoro, quasi maximum suum predicent decus, se ydiotas confessi sunt, veluti nil amplius in suam ignaviam inici possint, summum bonum comesationibus, libidinibus, et
5 inertī ocio vacare existimantes in ganeis atque lupanaribus spumantia vino pre se tenentes pocula et externa eructantes crapula, eruditorum hominum vigilias, meditationes et studia, honestosque labores et modestiam spurcīdo ore damnare et suis obscenitatibus fedare conantur; ex quo fiet, ut, hoc viso
10 opere, ridentes dicant: O insipidus homo, quantum dulcissime quietis, quantum temporis optimi perdidit, quantum frivoli laboris impendit, quot membranas amisit et incassum versiculos exaravit! Nonne satius fuerat amasse, potasse, dormisse, et tam grande tempus voluptatibus trivisse, quam has scripsisse
15 nugas? Profecto, qui se prudentes haberi volunt, stultissimum genus hominum est, nam, perduto lucubrationibus tempore, antequam diem unam letam sentiant, damnando probanda, in mortem concidunt equam cunctis. O sanum, o venerabile iudicium ex lenonum bachanalibus, ex senatu gnatonīcorum, ex
20 ganeis mandurcorum atque bibionum, ex meretricantium emissum fornicibus! Sed quid multa? Horum ego vituperationes illustrium virorum splēdidas laudes arbitror, cum turpitudinis participem a turpibus laudatum existimem. Vadant igitur tales et cauponibus, lanistis, cetariis atque meretriculis gannientes
25 applaudant, et somno vinoque marcentes, suas illis laudes ingerant et sapientes viros, eorumque labores in sua luce permittant, cum nil ignaro indecentius homine, nil indocto fastidiosius, ante quidem diem miserum atque caducum mortalitatis sue corpus, infelicis anime fecere sepulcrum. Hi quippe
30 tam fetida olent infamia, ut rudientes asinos, grunientes sues, mugientesque boves, sapientes possint cum patientia audire, eos audire non possunt. Eant iterum tales, et ventri deserviant, et, nedum alios reprehendere, sed apparere, si quando sobrii sunt, in conventu hominum erubescant!

CAP. III

Adversus eos, qui, cum non sint, sapientes cupiunt apparere.

Prospectabit et hoc opus species hominum altera, moribus forte minus redarguenda priore, sed prudentia profecto non maior. Et hi sunt, qui, ante visum scholarum limen, se, quia
 5 quandoque phylosophorum quorundam audivere nomina, putant esse phylosophos, seu si non putent, ut ab aliis credatur, exoptant, et quadam ficta gravitate verborum et morum ponderositate, visis aliquando non nullis libellis vulgarium, non nisi de apicibus rerum verba faciunt; et, ut existimentur,
 10 quod cupiunt, apud eruditissimos viros versantur, moventes persepe de sublimibus dubia, ut puta, qualiter tribus personis una tantum sit deitas, vel nunquid possit deus sibi similem facere, aut cur non ante per mille milia seculorum creaverit deus orbem, quam fecerit, et huiusmodi. Et dum responsa
 15 prudentum percipiunt, factis ratiunculis quibusdam frivolis in contrarium et auditis doctorum replicationibus atque conclusionibus, quasi non satis illis satisfactum sit, quatientes, si videantur, paululum caput, et torquentes cum cachinno faciem, et circumstantes etiam intuentes, non aliter quam si indulgeant
 20 reverentie respondentis, pretereunt. Et tandem, quod ex ore probatissimorum hominum intellectus eorum tenuis et remissus excepit, servavitque memoria, apud muliercularum textrinas, seu potius, si prestetur, in triviis, ignaro ascultante popello, uti ipsum deum consuluerint, post longum suspirium blaterantes
 25 emittunt, volentes ex hoc percipi, quod non absque labore plurimo, quod dixerint, ingenio et speculatione sua ex pene|tralibus divine mentis evulsum sit. Et ut omnino insipidis sapientes appareant, ampliatis sermonibus, non tamen eodem verborum contextu, quin imo nunc huc nunc illuc per varias
 30 materias saltitantes, nec de aliqua concludentes, sed se auditoresque implicantes suos, ceu plenissime liberales artes noverint, quarum persepe nomina non noverunt, Priscianum, Aristotilem, Ciceronem, Aristarcum, Euclidem, atque Ptholo-

meum, aliosque circa has insignes viros stomacosa quadam
 dicacitate neglexisse demonstrant, se tractos aientes ad subli-
 miora theologie dulcedine. Sic et de moribus hominum et gestis
 heroum, ac de sacris legibus et institutis legumque latoribus. Et,
 5 si quando contingat poesis aut poetarum intrare colloquium,
 tanto cum fastidio illos et poemata, uti integre viderint omnia
 et despicienda cognoverint, damnant, vituperant, flocci faciunt,
 et a se eicere ostendunt, ut vix tolerare possint etiam impru-
 dentes; et balbutientes aiunt Musas, Helyconam, Castalium
 10 fontem, et Phebi nemus, et huiusmodi delirantium hominum
 nugas esse et puerorum ad grammaticam esse preludia. Ex
 quibus fatuitatibus satis iam scio, quid, monstrum istud
 spectantes, in me, quid in opus meum, quid in poetas dicturi
 sint. Verum reor horum vecordie compatiendum potius quam
 15 rationibus obsistendum, nam, cum se ipsos non intelligant,
 longe minus alios intellecturi sunt; ignari sunt, et luce veri-
 tatis carentes, sensualitate duce se trahi permittunt. Quibus
 caritate mea, non eorum merito dixisse velim, ut, alienis omis-
 sis officiis, exerceant sua, et si hac glorie cupiditate agitantur,
 20 ut sapientes existimentur, scholas intrent, audiant preceptores,
 libros evolvant, vigilent atque discant, et palestras disputan-
 tium solertes visitent, memores, ne festini in doctoratum evo-
 lent, pictagorici instituti, quo cavebatur, ne quis scholas eius
 intrans locuturus de phylosophicis os aperiret, antequam per
 25 quinquennium audisset. Quod cum laudabiliter fecerint, et in
 bene meritum titulum venerint, si libet, in medium prodeant,
 predicent, disputent, redarguant et castigent, atque acri spi-
 ritu suis redargutoribus instent; aliter autem fecisse, non
 ostentatio sapientie, sed dementie est.

30

CAP. IV

Quedam in iuris peritos, paucis de paupertate laudibus inmistis.

Sunt et insuper homines quidam toga, aureis bullis et 141 d
 ornatu fere regio insignes, nec minus incessu et morum gra-

vitae atque oris facundia spectabiles, magnis postergati clientum
catervis, et ingenti auctoritate conspicui. Hi quidem sunt cla-
rissimi legum preceptores et tribunalium presides, a quibus si
rite exerceantur iura, frenantur hominum illecebres mores,
extollitur innocentia, et, quod suum est, unicuique poscenti 5
conceditur, quibus reipublice nervus non solum suis in viribus
servatur, sed perenni iustitia augetur in melius; venerabilis
ergo et precipuo honore dignissimi sunt! Sane quantumcun-
que aliorum purgent sua prudentia notas, una tamen labe fere
polluti sunt omnes; auri cupiditate laborant, nec aliquid seu 10
aliquem laude dignum putant, nisi fulgeat auro. Hos ego ven-
turos existimo cum reliquis, ut prospectent, nunquid aliquid
criminis operi nostro possint suis inferre legibus; nec me fal-
lit, si morem sequentur veterem, quid obiecturi sint. Con-
suevere quidem, relictis rostris et pretoria exeuntes, et potis- 15
sime, dum curis paululum soluti in conventum amicorum ve-
niunt, si contingant inter loquendum fieri mentio poetarum,
illos extollere laudibus, quoniam eruditissimi atque eloquen-
tissimi fuere viri; tandem post multa absconditum sub melle
venenum, non letale tamen, emittunt dicuntque eos parum 20
fuisse prudentes, in quantum, tempus omne terentes, facultatem
secuti sunt, ex qua post longos labores nulle consequuntur
opes, super addentes ob hoc pauperrimos homines fuisse poetas,
nullo splendore spectabiles, nullis opibus, nullo famulatu in-
signes, volentes ex his intellegi, quia non divites fuere, nullius 25
pretii eorum extimanda facultas sit. Quae quidem verba una
cum abscondita conclusione facile audientium animos (intran-
t), cum omnes in avaritiam prони simus, et stulta credulitate
arbitremur summum bonum possidere divitias. Hac ergo im-
pulsus peste, autumno, si laborem inspexerint nostrum, eos post 30
multa dicturos opus scilicet pulchrum, sed supervacaneum, et
inutilem sudorem meum, eo quod minime tendat, quo cetero-
rum mortalium labores intendunt; et sic non solum adversum
me apparebit eos dixisse sententiam, sed ex consequentia
quadam tanquam summum et detestabile malum una cum opere 35
poetas cum paupertate damnasse videbuntur. Pia quippe, et

humanitati conformis atque opinioni vulgari, hec videtur
obiectio, et gratiarum actione dignissima, dummodo ex fonte
caritatis exundaret in medium; verum, quoniam ex offuscato | 142 a
appetitus inepti iudicio sumit originem, ridenda est atque abi-
cienda, et eorum prurigini compatiendum. Et quoniam dignitati
5 talium insuper deferendum est, ne se postergatos existiment,
obiectionem eorum verbis amplioribus in suos ortus vertendam
puto. Confitebor igitur sponte, quod dictum est, poesim nullas
afferre substantias, et poetas pauperes fuisse, si pauperes dici
10 debent, qui ultro sprevere divitias; stolidos autem fuisse non
confitebor, eo quod poesis studium secuti sint, cum pruden-
tissimos arbitrarer, si verum deum catholice cognovissent.
Nunc reassumendo, ne confessione mea tam ultronea videar
absolute obiecto-ribus tanquam victoribus aream liquisse certa-
15 minis, et obiectionem primam deducamus in medium. Dicunt
igitur splendidi legum interpretes poesim nullas afferre divi-
tias, volentes ob id, ut satis percipi potest, eam ab imitandis
excludere, quasi nullius inter scientias reliquas sit momenti.
Equidem, ut iterato dixerim, certum est poesim nullas afferre
20 divitias; non tamen assentio, ut isti volunt, hoc sua ignobi-
litate contingere, verum quia speculativarum disciplinarum non
sit officium tale aut intentum, sed mechanicorum artificum seu
feneratorum, quorum in hunc finem omnis tendit intentio, qui,
ut cito veniat, nil gratis penitus operantur. Sic, et ca-
25 usidici, qui hinc ex delictis hominum, inde ex legum peritia sibi of-
ficinas construunt, in quibus venalis lingue malleo numismata
cudunt, et aurum ex miserorum lacrimis verbositate conficiunt,
quod poesis, generose memor originis, omnino abhorret et
renuit. Ex quo si damnanda aut parvi pendenda est, nullius
30 una secum pretii erit phylosophia, rerum magistra, et cuius
opere entium causas discimus; nullius eque theologia, cuius
demonstrationibus rite deum cognoscimus, quibus nullum un-
quam querendi thesauros fuisse studium audi- vi. Si nesciunt
35 isti, poesis maioribus vacat, nam, cum celos inhabitet divinis
inmixta consiliis, paucorum hominum mentes ex alto in desi-
derium eterni nominis movet, et sua pulchritudine in subli-

mes cogitationes impellit, tractisque inventiones peregrinas
 ostendit, atque ex ingeniis egregiis sermones exquisitos emittit.
 Et, siquando, placidis vocata precibus et sublimi sede descen-
 dit | in terras, sacris comitata Musis, non celsa regum palatia,
 non molles delictosorum domos exquirat habitatura, verum
 antra atque prurupta montium, umbras nemorum, fontes ar-
 genteos, secessusque studentium, quantumcunque pauperrimos
 et luce peritura vacuos, intrat et incolit; quod alibi forsan
 plenius ostendetur, exigente materia. Et sic, cum etherea sit
 atque perennis, nullum sibi cum perituris commercium est,
 splendoresque manu factos, tanquam futes et inanes, parvi
 facit et renuit, ac suis contenta bonis non curat aggregare
 divitias. Post hec ex iam dicta positione subnectunt, minus
 prudentes fuisse poetas, qui tale secuti sunt dogma, ex quo
 nulle sequacibus consequantur opes. Quibus ut responsum sit,
 reor plurimum prudentis opus circa eligenda consistere, et
 ideo hos convenire velim, quis in eligendo prudentior merito
 habendus sit, iuridicus an poeta. Edepol prudentius actum puto
 elegisse trahentem ad sublimia mentem, quam ad terrestria
 deprimentem, stabilem quam casuram, <que> longevum bonum
 prestat, quam que brevissimum exhibet. Elegere poete scien-
 tiam, inter sydera, inter deorum sedes ornatusque celestes
 suos continua meditatione trahentem; nunquid hoc verum sit,
 testimonium reddant ipsa vatium poemata, impulsu trahentis
 eleganti stilo poetarum descripta calamo. Causidici vero, le-
 gum facultatem secuti, sola scriptorum valent memoria non
 ex ingenio, sed ex literis legum latorum iura reddentes; nec
 putandum est, ut satis videri potest, eos insistere circa excelsa
 aut semota nature, ut puta, nunquid recta aut transversa via
 sol ab Yndis petat Hispanos, qui imo, nunquid hereditario
 iure seu enphiteotico potius vel precario Titus vel Sempro-
 nius occupet agellum, nunquid certum debitum aut usurarium
 dicendum sit, nunquid ardens femina solvi posset a frigido
 viro. Magna sunt et egregia hec et ex gremio nature sublata!
 Preterea poesis, quam pauperes preelegere poete, stabilis est
 et fixa scientia, eternis fundata atque solidata principiis, ubique

et omni tempore eadem, nec ullis unquam concussa motibus. Leges autem non sic; non equo iure vivit cum Ethyope Sauro-
romata, non eadem legum auctoritas bello laborantibus atque
leta pace quietis. Nec non augment, sepe minuuntque plurimum
5 potestatis instituta municipalia legibus constitutionesque re-
gnorum; facit illas indictum iustitium mutas. Senescunt etiam
et moriuntur aliquando, nam non nulle iam dudum in pretio
fuere permaximo, que evo nostro aut neglecte sunt, aut om-
nino abolite; et sic non idem semper sunt, ut comperta poesis.
10 Ex quibus, ne plura dicam, satis patet facultatem legum non
scientiam esse dicendam; et quantum presit scientia facultati,
prudentes noverunt tam veteres, quam moderni. Insuper lon-
gevum bonum prestat imitatoribus poesis, si bonum dicendum
est, quod omnes optare videmur, vitam scilicet fama saltem,
15 si non detur aliter, in longum evum deducere; nam, ut liquido
constat, fere immortalia sunt cum nomine componentis carmina
poetarum. Iuriste vero, etsi paululum splendeant vestibus,
sepissime moritur cum corpore nomen. Breve est valuisse per
seculum, si secula numerentur Homeri! Et, ut in optatum ve-
20 niam, nulli videbitur dubium erudito prudenter elegisse poetas,
ubi minus iurisperiti in electione fuere prudentes, insipientes
effecti, dum, quod suum est vitium, conantur in inmeritos re-
torquere. Pauperrimos fuisse poetas, ex eodem, quo supra,
fonte aurientes, pleno effundunt ore, et potissime, cum ipsi
25 ditissimi sint legiste, quasi infamis sit et detestabilis pauper-
tas. Manifestissimum equidem est iurisperitos ex alienis lacri-
mis, ex alienis erumnis, ex alienis periculis et persepe mise-
riis, ut iam dictum est, auri multum conflasse, et inde palliatos,
fimbriatos, varia tectos pelle, aureis coruscos clavis, longa post
30 tergum clientum comitante caterva, cum sic mortalium velit
dementia, incedentes. Sic poetas non ignavia sua, sed inno-
centia et quia volunt, | pauperes fuisse negari non potest, sed, 142 c
quod isti minime volunt, spectabiles insigni atque perenni
claritate fuere; quod exemplis ostendisse non erit difficile.
35 Certum habemus Homerum adeo inopem extitisse, ut non
esset illi, luminibus capto, unde sumptus puero duci posset

impendere. Sed expecta paxillum et videbis, nunquid hec fuerit ornata paupertas. Superato Dario, potentissimo atque ditissimo Persarum rege, ab Alexandro Macedone, eius in medium venire iocalia, inter que capsula aurea comperta est, artificio et ornatu pretiosissima. Hec tam regis quam procerum consensu unanimi non Alexandri iocalibus, sed Homeri voluminibus servata est. Quis unquam tam splendidus faleratis iuristis honor impensus est? Sarsinate Plauto bonorum fortune pauperior nemo fuit. Egestate quippe, ut honeste ventrem pascere, ad molas manuaras pretio fatigabatur die; noctes in componendis comediis ducebat insomnes, quarum numerositas et artificium egit, ut laurea, victorum atque triumphantium imperatorum insigne precipuum, non parvi penderet eius, quantumcunque pauperis, ambire comas. Cuius odor et viriditas in eius nominis decus perseverat usque in hodiernum, ubi legum interpetrum birreta, auro non prohibente, mures et tineae consumpsere. Emnio insuper, Brundusino homini, clarissimo tamen vati, adeo tenues fuere substantie, ut in Aventino unius tantum ancillule contentaretur obsequio; cuius servitorum penuria honorum habundantia restaurata est. Ex quibus, cum de se famosissimus homo sit, unum tantum apposuisse michi sufficiet. Huius enim, cum diem clausisset, corpus Scipiones, quorum fuerat amicitia usus, suo sepelire sepulcro voluere, non abspernantes Brundusini hominis cineres Corneliorum misceri cineribus. Preterea quis Maronem Virgilium pauperem et lutifiguli filium non audivit? Fuit ille non amplius in bonis quam patrius agellus unus apud vicum Anden, cui dicunt Piectola hodierni, haud longe Mantuam, non absque litigio possessus. Cuius agentibus studiorum meritis, Octaviani Cesaris, orbi toto presidentis, amicitia usus est; a quo, cum iussisset moriens Eneidam igne cremari, ut servaretur poema egregium, omnis legum autoritas pedibus calcata est, et eleganti carmine iussum servari colique. Quis, precor, legistarum, quantumcunque splendentium yndicis lapillis et auro, honor tam magnificus a tam glorioso principe impensus est? Veniebant insuper plurimi leta paupertate et honoribus equis

conspicui, sed exemplis finis imponendus est, cum tam his
quam premonstratis rationibus satis ostendisse arbitrer poetas
prudentes et, quantumcunque pauperes, splendidos etiam fuisse,
eosque perenni vivere fama, ubi causicorum opes et nomina
5 tanquam fumus in auras abiere, nec non eisdem rationibus
demonstrasse opus hoc, si valent poemata, minime superva-
caneum esse, nec sudores meos frivolos componendo. Nunc
autem post hec libet paululum exire limen, si forte queam
obloquentium in paupertatem frenare impetum. Est igitur pau-
10 pertas, quam multi fugiunt tanquam importabile malum, ut
vulgo placet, caducorum bonorum paucitas, esto ego existimem
eam animi egritudinem fore, qua etiam habundantes persepe
laborant. Prima quippe, si desiderio careat augendi, placida
atque optabilis est, et eius infinita sunt comoda; secunda vero
15 pacis et quietis hostis est, misere crucians mentes, quibus
inhabitat. Prima poetarum fuit, quos isti pauperes volunt, eis
quippe, dum modo esset, quod vite sufficeret, satis erat. Hac
enim duce libertatem volentes consequimur, animi tranquill-
tatem et cum his laudabile ocium, quibus mediis viventes in
20 terris gustamus celestia. Hec in solido sita est, nec fortune,
mundana versantis, minas aut iacula timet: fulminet ether de-
super, concutiat ventorum impetuosa rabies orbem, inundent
campos himbres assidui diluant flumina, sonet classicum, tumul-
tuosa oriantur bella, discurrant predones undique; hec, ruinas
25 ridens et incendia, dulci securitate letatur! Hec oraculo Apollo-
nis in persona Aglai Sofidii, parvi possessoris agelli, thesauris
Gigis regis prelata est. Hac delectati, poete ornare virtutibus
animum, meditationibus vacare celestium, altisonis carmini-
bus poemata texere, et nomen sibi perpetuum querere po-
30 tuere. Hac delectatus, Dyogenes, sui evi splendidissimus Cyni-
corum princeps, divitias, quarum habundantissimus erat,
omnes potuit largiri volentibus atque largitus est, doliumque,
quasi versatilem domum, quam palatia habitare maluit et
lactucas silvestres, suis lotas manibus, manducare, quam Dyo-
35 nio adulari, ut tucetis uteretur regiis; hec voluntaria re-
rum abiectio et claritas studiorum ad se visendum evocasse

potuere superbum iuvenem atque iam animo orbis tenentem imperium, Alexandrum Macedonem, eius amicitiam exquirentem et frustra munera ingentia offerentem. Hac delectatus, Xenocrates ortulo contentus modico, eiusdem iuvenis animum movisse potuit in desiderium benevolentie sue, quam insigni 5 legatione atque donis regiis postulavit. Hac delectatus, Democritus patrios agros et innumerabiles opes rei publice Atheniensium ultro concessit, satius ducens cum paupertate studiorum libertati letari, quam opum servili cura vexari. Hac delectatus, Anaxagoras, dulcedine tractus philosophie, potuit 10 ingentia predia neglexisse, asserens, quoniam se ipsum perdidisset, si illa colere voluisset. Huius opere Amiclas, pauper nauta, nocte in litore solus clamantem Cesarem, cuius vocem superbi timebant reges, ad hostium gurgustiolis atque pulsantem audivit intrepidus. Sic et pauper Arruns, flagrante Ytalia 15 omni civilis belli incendio, inter marmoreos Lune montes, celi, solis luneque prospectans motus, stetit impavidus. Hec non intuentur, qui paupertatem lacerant fugiuntque. Dicant, oro, si oportuisset Homerum de re agraria cum villico litigare, aut de domestica a curatore domus rationem exigere, quando 20 Yliacum excogitasse carmen et nomen suum claritate sydereâ floridum in hodiernum usque protendere potuisset? Quando Virgilius, quando reliqui poeticam cum paupertate sectantes? Non ergo illam spreverint amicti purpura, eo quod palliastro tenui tecta procedat, nam rite studentium prima gloria est, 25 nec solam dicant incedere, aut sordidam squalentemque vocitent. Nescio ego, imo scio, quid referat corpus ornasse vestibus aureis, si mens vitiorum labe sordescit. Est, si non advertitis, paupertas hec celestibus ornata delitiis, quas videre non possunt oculi nebulis avaritie offuscati. Nec, ut arbitrantur 30 anxia comitati turba, sola procedit; hanc vates semper, laureis insigniti, prosequuntur, hanc imperatores, palmatis induti tunicis; eam quippe sepe nominatus Homerus, Esyodus, Euripides, Emnius, Terrentius, Virgilius, Flaccus alique plures divinis ornare carminibus. Sic Camilli, Quintii, Curtii, Fabritii, Scipiones, Catonesque, invidia olim et gloria facinorum 35

quam auro ditiores, hanc miris ornare triumphis, eam excelsis preposuere regibus, Orbisque prefecere imperio. Sic ergo sociatam, sic ornatam solam squalentemque dicent periti iuris incedere? Supererant multa, que dicerem huius in laudem,
5 ni in eam, qua laborant plurimi, qui se divites arbitrantur, me desiderium traheret. Secunda igitur paupertas eorum profecto est, qui eam tanquam hostem conantur effugere, non advertentes, dum maiori conatu sequuntur divitias, proruant huius paupertatis in gremium. Precor, quid aliud paupertas
10 est quam summa in habundantia angere desiderio congregandi? Tantalum ne divitem dicam, si cibus circumdatus et poculis fame sitique pereat? Absit, pauperrimus habendus est! Sed concedamus legistis nostris opulentiam Darii, et, quid exinde voluptatis possint assumere, videamus. Si experientie credimus,
15 assidua ardentique semper premuntur sollicitudine, qui divites nuncupantur. Si appareat in aere nubecula, confestim pluviam suspicatur, et timet anxius, ne nimia corrumpantur sata; si ventus excitetur, ne evellat arbusta aut edificia impellantur, pavescit; si suscitetur in terris incendium, ne in suas evolet
20 edes, timore labascit; si bellum nascatur, armentis gregibusque superiminere rapinam miser ariolatur: si concordia ex litigiis oriatur, tanquam suum infortunium ingemiscit. Amicorum invidiam, latronum astutiam, raptorum violentiam, affinium insidias, tumultus civicos, secordia vexatus assidua, expavescit. Possem superaddere multa, que non solum divites hos
25 vere pauperes faciunt, sed egenos. In lubrico posita fortune sunt bona, nullo certo firmata subsidio! Desistant ergo in bene meritos insultum facere miseri, et in memoriam revocent, quoniam nec divites nec sapientes faciant, que humeris baiulantur,
30 sed quod sacro servatur in pectore; credantque stolidissimum arbitrari, si oportune essent divitie, tam sevam rerum naturam fuisse aut inmitem deum, ut nudos nos in evolantem vitam transmittere voluissent. Paucis natura hominum contenta est, et hec affatim apposita sunt, nobisque nullo nostro labore concessa, et sic, si velimus, non esse pauperes possumus. Preterea
35 homines virtutibus ornari non palliis. Queso igitur hos mo-

rum humanorum frenatores egregios, poetas in pace sinant; nil enim eis cum poetis comune est, quo eorum possit occupari ius. Poete in secessu carmina sua canunt, iuriste turbelis inmixti et frequentia fori apud rostra litigia clamant; illi gloriam et inclitam famam, aurum isti desiderant; illos taciturnitas atque ruris solitudo delectat, hos pretorium, tribunalia, et litigantium strepitus; illorum pax amica est, horum questiones et litigium. Et si precibus meis acquiescere nolint, acquiescant saltem auctoritati Solonis, amplissimi legum latoris, qui, decem perfectis tabulis, secessit, omissis legibus, in poemam, alter profecto futurus, si longior vita fuisset, Omerus.

CAP. V

Qui sint, et quam multa quidam poetis apponant.

Est preterea, o serenissime regum, ut tu longe melius nosti, divino munere domus in terris, composita ad instar celestis concilii, sacris tantum studiis dedicata. In hac sublimi in solio ex dei mis|sa gremio phylosophia, rerum magistra, presidet augusta facie et divino splendore conspicua, regiis induta vestibus et aurea insignita corona, nec aliter quam mortalium imperatrix, cum premat sinistra libellos, dextra regale baiulat sceptrum, et disertio sermone audire volentes, qui sint laudabiles hominum, mores, que nature parentis vires quid verum bonum et celestia docet arcana. Quam si intres, non est dubium, quin sacrarium omni reverentia dignissimum videas, et, si circumspexeris, quicquid humana possunt agere studia, quicquid ingenia speculari, quicquid comprehendere intellectus, videbis liquido, et adeo miraberis, ut tecum dicas unum totum continens domum esse, imo ipsam fere divine mentis effigiem. Et inter alia, summa veneratione dignissima, sunt ibi post dominam celsiore in sede locati homines, non multi tamen, mites aspectu atque eloquio et morum etiam gravitate, tanta honestate atque vera humilitate spectabiles, ut credas deos potius quam mortales. Hi iam presidentis dogma-

tibus pleni, abunde aliis ingerunt, que noverunt. Est et alia multitudo perstrepens variarum quidem hominum spetierum, ex qua non nulli, omni abiecta superbia, vigiles mandatis insistunt, si forte studio queant in altiore devenire gradum.

- 5 Alii vero sunt, qui, fere rerum principiis auditis, elato animo in vestes imperatricis uncas iniciunt manus, et, acri violentia quibusdam surreptis particulis, et variis insigniti titulis, quos non nunquam venales comperiunt, non aliter quam si mentem omnem divinitatis perceperint, fastu quodam inflati, ex sacra
- 10 se proripiunt ede, quanto tamen cum detrimento insipientum, prudentes advertunt. Hi autem, adversus quascunque bonas artes coniuratione unanimi facta, ante alia conantur fingere bonum virum, exterminant autem facies suas, ut appareant vigilantes, incedunt insuper deiectis in terram oculis, ut nun-
- 15 quam a meditationibus separari videantur; tardo tamen feruntur gradu, ut sub pondere sublimium speculationum nimio ab insipidis titubare credantur; honesto vestimentorum utuntur habitu, non quia mens honesta sit, sed ut ficta sanctitate decipiant; perrarus est illis sermo gravisque, rogati, non absque pre-
- 20 misso su|spirio et tempusculo interposito ac elevatis in celum oculis paululum responsa concedunt, volentes ex his a circumstantibus arbitrari, quia ex longinquo supercelestium sanctorum arcano non absque difficultate verba deducant in labia, que dicturi sunt. Pietatem, sanctitatem et iustitiam
- 25 profitentur, prophetico persepe utentes verbo, scilicet zelus domus dei comedit me. Hinc ad ostentationem sue admirande scientie procedentes, que non noverunt, omnia damnant, nec frustra; faciunt enim, seu ut non interrogentur, de quibus respondere nescirent, seu ut tanquam vilia et minora et a se
- 30 cognita despexisse atque neglexisse videantur, et vacasse maioribus. His autem, decipulis captivatis insipientum iudiciis, civitates ambire, secularibus se miscere negociis, consilia prestare, connubia tractare, comesationibus interesse, testantium dictare tabulas, testamentorum executiones assummere, et multa
- 35 minus philosophos decentia agere presumptuose incipiunt atque prosequuntur. Ex quibus fit, ut in fumosam vulgi famam quan-

doque deveniant, ex qua tanta tumiditate turgescunt, ut incendentes cupiant a vulgo digito monstrari, et longe magis audire, quia pregrandes magistri sint, videre, quod eis assurgant presidentes in triviis, eos Rabi vocitent, saluent, invitent, preponant, atque preficiant. Ex his, omni consideratione seposita, 5
audent omnia, nec verentur in alienas messes falces inmittere suas; ex quo fit, dum cetera preter sua ignominiose deturpare conantur, interveniat aliquando de poesi et poetis colloquium, quorum audito nomine, tanto repente accenduntur furore, ut igneos oculos illos habere diceres, nec possunt consistere, fremunt agunturque impetu; demum, quasi adversus 10
eos, non aliter quam in letales hostes coniuratum sit, nunc in scolis, nunc in plateis, nunc in pulpitis, auscultante non nunquam vulgo inerti, in eos insano clamore prorumpunt, ut non de innocuis tantum, sed et de se timeant circumstantes, 15
et aiunt, poesim omnino nullam aut futilem facultatem atque ridiculam, 143 d
poetas homines esse fabulosos, imo illos, ut de|spectiori utantur vocabulo, non nunquam fabulones appellant, rura, silvas et montana colentes, eo quod moribus nec urbanitate valeant. Preterea eorum poemata esse dicunt obscura 20
nimis atque mendacia lasciviis plena et deorum gentilium nugis atque ineptiis referta, asserentia Iovem, quendam adulterum et spurcidum hominem, nunc deorum patrem, nunc celorum regem, nunc ignem, nunc aerem, nunc hominem, nunc taurum, nunc aquilam, et huiusmodi inconvenientia: sic et Iunonem et alios 25
infinitos, eos multorum nominum celebres facientia. Mentium insuper seductores clamitant esse poetas ac suasores criminum, et, ut turpiori, si possint, conmaculent nota, predicant eos phylosophorum symias esse; firmantes inde, poetarum libros legisse aut tenere, pregrande piaculum, ac, nulla facta distinctione, 30
autoritate, ut aiunt, fulciti Platonis, eos nedum e domibus, sed ex urbibus esse pellendos, et eorum scenicas meretriculas, Boetio approbante in exitium usque dulces, detestabiles fore atque eiciendas et renuendas omnino! Quid multa? Longum nimis esset omnia in medium deducere, que 35
illis exitiale odium, infestante invidia, dicenda furentibus pa-

rat. Ad hos tam celebres iudices, tam equos, tam mites, tam
 favorabiles satis credendum est, o princeps inclite, deveniet
 opus nostrum, quod, scio, circumdabunt more leonis famelici,
 ut inveniant, quid devorent, et, quoniam omne poeticum est,
 5 non exspecto mitiorem sententiam, quam irati fulminent in
 . poetas, nec scio, quibus spiculis pectus opponam nisi eis, que
 vetus odium demonstravit; illa conabor repellere. O bone deus,
 sis tam indiscretis, tam inconsideratis clamoribus obviis, et
 horum dementium obsiste furori! Et tu etiam, rex optime,
 10 quoniam ad triarios ventum est, generosi pectoris tui viribus
 assis, fer opem militanti tibi, nunc animis opus est, nunc
 pectore firmo! Acuta et venenata, nec modici roboris tela
 istorum sunt, nam, si inepte sint iudices, alias tamen valent;
 et ideo horreo et tremesco, nisi deus primo, qui non deserit
 15 sperantes in se, et tu inde faveris. Tenuis michi vires sunt,
 et ingenium debile, sed spes ingens subsidii, qua fretus, in
 eos irruam, | comitante iustitia.

144 a

CAP. VI

Poesim esse utilem facultatem.

20 Gymnasium pusillus intraturus homo has adversus gigan-
 teas moles, firmantes autoritate, qua possunt, aut nullam aut
 futilem facultatem fore poesim, si perconter ante alia, quidnam
 sit poesis, seu circa quod eius versetur officium, nil aliud
 fecisse reor, quam, in scirpo quesisse nodum. Sed quoniam
 25 faciendum est, queso, ut id aperiant hi facultatum omnium
 preceptores egregii, ut appareat, circa quod nostrum velit ver-
 sari certamen. Scio, obstinata fronte, nullo unquam perfusa
 rubore, ridentes inquit, quod paulo ante male dictum est.
 O bone deus assis, et has ridiculas obiectiones adverte, et in
 30 melius eorum dirige gressus! Dicunt igitur, damnantes poesim,
 eam omnino nullam esse. Quod si sic est, scire velim, unde
 iam dudum tot illustres viri sibi poete quesivere nomen? Unde
 poematum multa volumina? Unde nomen hoc poesis exortum

est, si poesis nichil est? Certe, si responsuri aliquid sint, per ambages ituros reor, cum nil queant iure respondere, quam quod adversum inanem positionem suam sit. Certissimum enim est, ut post hec suo loco monstrabitur, hanc, ut ceterae discipline, a deo, a quo sapientia omnis, initium habuisse; et, uti reliquae, ab effectu nomen sortita est, a quo demum celebre poetarum nomen derivatum, et inde poematum a poetis. Quibus stantibus, non omnino nichil, ut aiebant, videbitur esse poesis. Que si scientia est, quid inquierent sophyste clamosi? Credo, paululum retrahent pedem, vel potius, in secundam obiectionis partem ob disgregativam copulam transvolantes, inquierent: Si facultas est, futilis facultas est. O ridiculum rancidulum, satius tacuisse fuerat, quam verbis frivolis in errorem sese precipitasse maiorem! Nonne vident ignari ipsum nominis huius, facultatis scilicet, significatum semper aliqualem plenitudinem demonstrare? Sed de hoc alias. Et queso exprimant elegantes hi viri, quo iure poesis facultas dicenda sit futilis, cum eius instigatione, opitulante divina gratia, tot extant clara volumina, tot memoranda poemata, tot inventa perlucida atque peregrina?

144 b Omutescent, equidem, si patietur inanis | ostentationis uredo. Sed quid? Omutescent, dico? Mori mallent quam veritatem nedum extremis labiis, sed taciturnitate fateri! In diverticulum aliud irruent, et suo interpretantes iudicio dicent hunc adiectivum futilem intelligendum fore damnosam atque detestabilem, eo quod poemata, a poesi venientia, deorum suorum cantent illecebra et infanda suadeant. Esto possit hec interpretatio reprobari, cum futile non sit, quod est illecebris plenum, poterat tamen equo animo tolerari, si, quod ob eam volunt, posset ratione fateri, cum confitear ultro non nulla fore poemata id, quod asserunt, exprimentia; quam ob rem vicissent, si mala species posset bono derogare generi. Sed deprecor, si Praxitiles aut Phydias, sculptura doctissimi, impudicum sculpsissent Pryapum in Yolem nocte tendentem potius quam spectabilem honestate Dianam, aut si pingat Apelles, seu noster Ioctus, quo suo evo non fuit Apelles superior, Martem seu Veneri inmiscientem potius quam Iovem diis ex throno iura preben-

tem, has artes damnandas fore dicemus? Stolidissimum esset fateri! Lascivientium quippe ingeniorum culpa hec est. Equo modo iam dudum non nulli fuere poete, si tales poete dicendi sunt, qui seu ratione questus, seu ad gratiam populi prome-
 5 rendam, sic eo exquirente seculo et illecebri suadente lascivia, qui, honestate omissa, in has ineptias corruere. Que quidem damnande, detestande et abiciende sunt, ut latius post dice-
 tur. Ob hoc tamen quorundam fingentium scelus non est uni-
 versalis damnanda poesis, a qua tot in virtutes suasiones et
 10 poetarum monita atque documenta legimus, ab his, quibus cure fuit celestes meditationes sublimi ingenio, ac summa cum honestate, et stili atque verborum ornatu describere. Sed quid multa? Est non solum aliquid, sed scientia veneranda poesis,
 et, ut sepius in precedentibus visum est et in sequentibus
 15 apparebit, non inutilis, sed succiplena facultas est, sensus volentibus ex fictionibus ingenio premere. Et sic patet, ne longius protrahamus sermones, primo certaminis ingressu, duces hos terga dedisse, eosque modico labore nostro aream liquisse |
 duelli. Sed, quid poesis sit, explicandum est, ut ipsi videant,
 20 quam stolide opinentur illam fulem facultatem.

144 c

CAP. VII

Quid sit poesis, unde dicta, et quod eius offitium.

Poesis enim, quam negligentes abiciunt et ignari, est fervor quidam exquisite inveniendi atque dicendi, seu scribendi,
 25 quod inveneris. Qui, ex sinu dei procedens, paucis mentibus, ut arbitror, in creatione conceditur, ex quo, quoniam mirabilis sit, rarissimi semper fuere poete. Huius enim fervoris sunt sublimes effectus, ut puta mentem in desiderium dicendi compellere, peregrinas et inauditas inventiones excogitare,
 30 meditatatas ordine certo componere, ornare compositum inusitato quodam verborum atque sententiarum contextu, velamento fabuloso atque decenti veritatem contegere. Preterea, si exquirat inventio, reges armare, in bella deducere, e navalibus classes

emittere, celum, terras et equora describere, virgines sertis
 et floribus insignire, actus hominum pro qualitatibus designare,
 irritare torpentes, desides animare, temerarios retrahere, fontes
 vincere, et egregios meritis extollere laudibus, et huiusmodi
 plura; si quis autem ex his, quibus hic infunditur fervor, 5
 hec minus plene fecerit, iudicio meo laudabilis poeta non erit.
 Insuper, quantumcunque urgeat animos, quibus infusus est,
 perraro impulsus commendabile perficit aliquid, si instrumenta,
 quibus meditata perfici consuevere, defecerint, ut puta gram-
 maticæ precepta atque rethorice, quorum plena notitia oportuna 10
 est, esto non nulli mirabiliter materno sermone iam scripse-
 rint et per singula poesis officia peregerint. Hinc et liberalium
 aliarum artium et moralium atque naturalium saltem novisse
 principia necesse est; nec non et vocabulorum valere copia,
 vidisse monimenta maiorum, ac etiam meminisse et hystorias 15
 nationum, et regionum orbis, marium, fluviorum et montium
 dispositiones. Preterea delectabiles nature artificio solitudines
 opportune sunt, sic et tranquillitas animi et secularis glorie
 appetitus, et persepe plurimum profuit etatis ardor, nam si
 deficient hec, non nunquam circa excogitata torpescit inge- 20
 nium. Et, quoniam ex fervore hoc, ingeniorum vires acuate
 atque illustrante, nil nisi artificiatum procedit ars ut plurimum
 vocitata poesis est. Cuius quidem poesis nomen non inde
 exortum est, unde plurimi minus advertenter existimant, sci-
 licet a ποιο ποίς, quod idem sonat, quod fingo fingis, quin 25
 imo a ποίησις; vetustissimum Grecorum vocabulum Latine so-
 nans exquisita locutio. Nam primi, qui, hoc inflati spiritu,
 exquisite rudi adhuc seculo cepere loqui, ut puta carmine,
 tunc omnino loquendi genus incognitum, ut sonorum auribus
 audientium etiam videretur, illud pensatis moderavere tempo- 30
 ribus, et, ne delectationem nimia brevitate subtraheret, aut
 longitudine plurima luxurians tedium videretur inferre, certis
 mensuratum regulis atque infra diffinitum pedum et sillaba-
 rum numerum coercuere. Sane quod ex hoc tam accurato
 dicendi ordine prosilibat, non dicebatur poesis amplius, sed 35
 poema. Et sic, ut iam diximus, tam arti quam artificiato ab

effectu nomen consecutum est. Inquient forsā isti obiurgatores perlucidi, et si dixerim scientiam hanc ex dei sinu recentibus adhuc animabus infundi, se nolle verbis meis satis prestare fidei, quibus satis roboris equis animis, que videmus
5 assidue, poterant prestitisse, sed adhuc egemus testibus. Si ergo legerint, quid Tullius Cicero, homo phylosophus non poeta, dixerit ea in oratione, quam apud senatum habuit pro Aulo Licinio Archya, in fidem forsā faciliores devenient. Dicit enim sic: Atque sic a summis hominibus eruditissimisque
10 accepimus. Ceterarum rerum studia et doctrina et preceptis et arte constare, poetam natura ipsa valere, et mentis viribus excitari, et quasi divino quodam spiritu inflari etc. Ergo, ne orationem longius protraham, satis apparere potest piis hominibus poesim facultatem esse, et ex dei gremio originem du-
15 cere, et ab effectu nomen assumere, et ad eam insignia atque fausta multa spectare, quibus ipsimet negantes utuntur assidue. Si querant, ubi vel quando, in promptu est; fateantur ipsi, quo duce, cuius opere fictiones suas ipsi componant, dum scalas gradibus distinctas in celum erigunt, dum proceras
20 arbores ramorum fecundas eque ad astra producunt, dum montes in excelsum usque circumitionibus ambiunt? Dicent forsā, ut huic a se incognite detrahant, quo utuntur rethorice opus esse, quod ego pro parte non inficiar. Habet enim suas inventiones rethorica, verum apud integumenta fictionum nulle
25 sunt rethorice partes; mera poesis est, quicquid sub velamento componitur et exponitur exquisite.

CAP. VIII

Qua in parte orbis prius effulserit poesis.

Si, mi rex, qua sub celi plaga, quibus seculis, cuius
30 opere hec primo comparuerit in terris, exquiras, vix credo satis certum posse dari responsum. Quidam autem extimantes sunt, hanc cum sacris et ceremoniis veterum originem habuisse, et sic apud Hebreos exortam, eo quod ab eis primo deo sa-

crificium oblatum sacre testentur lictere; in quibus legitur Caym et Abel, fratres et primos orbe natos homines, deo sacrificasse; sic et a Noe, undis cataclismi cessantibus, eo arcam exeunte, deo sacrum fuisse confectum; preterea et ab Abraham, superatis hostibus, dum Melcisedech sacerdoti vinum obtulit 5 atque panem. Sane cum ex his quod queritur non summatur, dato vaticinantes potius quam probantes asserant minime arbitrandum sacra hec absque ulla verborum prolatione confecta, subiungunt a Moyse, cum sicco pede una cum populo Israel Rubrum superasset mare integre peractum, cum legamus eum 10 sacra et sacerdotes et tabernaculum, ad instar futuri templi erectum, et orationes, quibus placaretur divinitas, invenisse. Quibus inspectis videbitur non ante Moysis, ducis Israelitarum, tempus poesim apud Hebreos habuisse principium. Qui quidem circa finem vite Marathii, regis Sycionorum, qui diem 15 obiit anno mundi $\text{III}^{\text{m}} \text{dc lxxx}$, populum eduxit et sacra confecit. Sunt et alii gloriam hanc Babiloniis largiri volentes. Quos inter Venetus, Puteolanus episcopus, hystoriarum investigator permaximus, erat asserere consuetus dicacitate prolixa, poesim Moyse longe antiquiorem, ut puta Nembroth temporibus ortam; 20 dicebat enim eum primum ydolatrie inventorem, eo quod cum ignem mortalibus accommodum vidisset, ac ex motibus eius atque murmurationibus variis futura quedam cognosceret, eum deum fore firmabat, et ob id loco dei non solum coluit Caldeisque suasit, verum illi templa construxit, sacerdotes ordinavit, et precationes etiam adinvenit. Quibus in precationibus 25 ostendebat eum exquisito usum eloquio, quod possibile est, esto, unde sumpserit, non explicaret liquido. Ego autem, et si sepissime legerim apud Assyrios religionis cultum, phylosophie studium, et armorum gloriam primo fuisse, non tamen 30 absque alio fide digniori testimonio facile credam apud barbaras et adeo inmanes nationes originem habuisse artificium tam sublime. Greci insuper apud se exortam poeticam autumant, ut totis viribus affirmat Leontius. In quam credulitatem 145 b | et ego paululum trahor, memor aliquando ab inclito preceptore meo audisse penes priscos Grecos tale huic fuisse 35

principium. Nam cum primo inter rudes adhuc homines non nulli celsioris ingenii cepissent nature parentis opera admirari, et inde per meditationes sensim intrare credulitatem, aliquem unum esse, cuius opere et imperio gubernarentur et ordinarentur
5 cunctaque cernerent, et eum unum vocavere deum; deinde extimantes eum non nunquam terras incolere, arbitrati sanctum fore, ut diverticula suo nomini dicata veniens inveniret, ei sacras edes erexere et sumptu permaximo construxere, quas nos templa dicimus hodie. Inde, ut eum erga se propitium
10 facerent, quosdam honores precipuos excogitaverunt, illi statutis temporibus fiendos, quos dixere sacra. Demum, quoniam quantum ceteris prevalere divinitate rati sunt, tantum pre ceteris honorandam constituendum eius in sacris argenteas mensas et aureas fialas, candelabra et aurea quecunque vasa; et ex
15 prudentioribus atque nobilioribus populi homines, quos dixere postea sacerdotes, eosque in sacris conficiendis non vulgari- bus, quin imo preciosissimis vestibus et thyaris atque lituis insignes esse voluere. Tandem, quoniam videretur absurdum mutos tacitosque pontifices deitate exhibere sacra, voluerunt
20 verba componi, per que ipsius deitatis laudes et magnalia monstrarentur, et populi vota exprimerentur, et preces secundum oportunitates hominum porrigerentur eidem. Et quoniam appareret incongruum, non aliter quam si cum villico, aut servulo, seu contubernali amico loquereris, divinitatem allo-
25 qui, voluere prudentiores, ut exquisitus loquendi modus inveniretur, quem excogitandum sacerdotibus commisere. Ex quibus aliqui, pauci tamen, quos interfuisse creduntur Museus, Lynus, et Orpheus, quadam divine mentis instigatione comoti, carmina peregrina mensuris et temporibus regulata finxere, et in dei laudem invenere. In quibus, ut amplioris essent
30 autoritatis, sub verborum cortice excelsa divinorum misteria posuere, volentes ob hoc, ne talium veneranda maiestas ob nimiam vulgi notitiam in contemptus precipitium efferretur. Quod artificium, quoniam mirabile visum est et eo usque
35 inauditum, ut prediximus, ab effectu vocavere poesim seu poe- tes, quod Latine sonat | exquisita locutio, et, qui composuerant,

poete vocati sunt; et, quoniam nomen etiam favet effectui, creditur, ut omittamus additum carminibus cantum et reliqua, apud Grecos originem habuisse poesim. De tempore vero ambigitur plurimum. Dicebat enim Leontius a Barlaam, Calabro preceptore suo, et ab aliis eruditis viris in talibus audisse sepius, temporibus Phoronei, Argivorum regis, qui anno mundi $\text{III}^{\text{m}}\text{ccc lxxxv}$ regnare cepit, Museum, quem ex inventoribus carminum unum diximus, insignem apud Grecos fuisse virum, et eodem fere tempore floruisse Lynum, de quibus adhuc fama satis celebris est, que eos apud nos etiam testatur sacris prefuisse veterum; et his etiam Orpheus additur Trax, et ob id primi creduntur theologi. Paulus autem Perusinus longe iuniorem poesim esse dicebat, non mutatis autoribus, asserens, Orpheum, qui ex antiquis inventoribus scribitur unus, temporibus Laumedontis, Troianorum regis, claruisse, qui evo Euristei, regis Mecenarum, apud Troianos imperium gessit, circa annos mundi $\text{III}^{\text{m}}\text{dccccx}$, eumque Orpheum ex Argonautis fuisse, et non solum successorem Museo, sed eiusdem Musei Eiumolphi filii fuisse magistrum; quod etiam in libro Temporum testatur Eusebius. Ex quo patet, ut dictum est, longe iuniorem quam diceretur apud Grecos esse poesim. Attamen ad hoc respondebat Leontius arbitrari a doctis Grecis plures fuisse Orpheos atque Museos, verum illum veterem Museo veteri atque Lyno contemporaneum Grecum fuisse, ubi Trax iunior predicatur. Sane quoniam iunior hic Bachi orgia adinvenit et Menadum nocturnos cetus, et multa circa veterum sacra innovavit, et plurimum oratione valuit, ex quibus apud coevos ingentis extimationis fuit, a posteris primus creditus est Orpheus. Cui opinioni forsitan adherendum est, cum quorundam veterum testimonio constet, etiam ante natum Iovem Cretensem non nullos fuisse poetas, cum post raptam a Iove Europam per Eusebium constet claruisse Orpheum Tracem. Cum igitur inter se sic discordantes sint, nec ullum satis validum testimonium ex antiquis autoribus ad roborandas opiniones suas inducant, non satis certum habeo, cui fides prestanda sit. Apparet tamen ex temporibus descriptis, si Leontio credendum sit, apud Grecos

prius quam apud He|breos, et si Veneto, apud Caldeos prius 145 d
 quam apud Grecos comparuisse poesim. Si vero Paolo fidem
 prestare velimus, sequetur Moysem primo quam Babilonios
 aut Grecos eiusdem fuisse magistrum. Ego autem quantum-
 5 cumque Aristotiles dicat, ratione forsan superiori tractus, poetas
 primos fuisse theologos, existimans eos Grecos intellexisse,
 quod aliquale adminiculum opinioni Leontii videtur afferre,
 non credam huius poesis sublimes effectus, sinamus in belua
 illa Nembroth, sed nec in Museo, seu Lyno, vel Orpheo quan-
 10 tumcunque vetustissimis poetis (nisi, ut arbitrantur aliqui,
 Museus et Moyses unus et idem sint) primo infusos, quin
 imo in sacratissimis et deodicatis prophetis, cum legamus
 Moysem, hoc percitum, ut reor, desiderio, Pentatheuci partem
 maximam non soluto stilo, sed heroyco scripsisse carmine,
 15 Spiritu Sancto dictante. Et sic alios non nullos equo modo
 magnalia dei sub metrico velamine licterali, quod poetico nun-
 cupamus, finxisse. Quorum ego, nec forsan insipide, reor poetas
 gentiles in componendis poematibus secutos vestigia; verum
 ubi divini homines Sancto pleni Spiritu, eo impellente, scripsere,
 20 sic et alii vi mentis, unde vates dicti, hoc urgente fervore, sua
 poemata condidere. Tu autem, rex inclite, cum nil aliud circa
 huius originem, quid dicam, habeam, tue serenitatis iudicio
 sume, quod libet.

CAP. IX

25 Composuisse fabulas apparet utile potius quam damnosum.

Asserunt insuper hi boatores magnifici, poetas fabulosos
 homines esse, et, ut deiectioni seu detestando magis utantur
 vocabulo, stomacantes illos aliquando vocitant fabulones. Nec
 dubitem, quin ignaris execranda plurimum talis videatur
 30 obiectio, ast ego flocci facio. Non habet aliquorum lingue
 spurcicies illustrium virorum gloriosum nomen inficere! Doleo,
 quod videns hos livore percitos in innocuos sese infrenes
 efferre. Sed quid tandem? Concedo fabulosos, id est fabula-

rum compositores, esse poetas. Nec hoc ignominiosum existimo, nisi uti formasse phylosopho silogismum; nam si ostendatur, quid sit fabula, et que fabularum sint species, et quibus hi fabulonis usi sint, reor non adeo pregrande piaculum videbitur, ut hi volunt fabulas condidisse. Fabula igitur ante alia a for faris honestam summit originem, et ab ea confabulatio, que nil aliud quam collocutio sonat; quod satis per Lucam in Evangelio demonstratur, dum scribit de duobus discipulis post Christi passionem euntibus in castellum cui nomen Emaus, sic aiens: Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus, que acciderant, et factum est, cum fabularentur et secum quererent, et ipse Christus appropinquans ibat cum illis etc. Ex quo, si | componere fabulas malum est, et colloqui malum erit; quod concessisse stultissimum est! Non enim a natura rerum hominibus tantum loqui concessum est, nisi ut invicem conloquamur, et per verba mentium comunicemus conceptus. Possent tamen obicere hoc ad oportuna, non ad supervacanea fore concessum, fabulas autem supervacaneas esse. Quod negari non posset, si poeta simplicem composuisse fabellam intellexisset. Sed iam diu premonstratum est longe aliud, quam sonet cortex, a fabulis palliatum. Et hinc sic non nulli consuevere fabulam diffinire: Fabula est exemplaris seu demonstrativa sub figmento locutio, cuius amoto cortice, patet intentio fabulantis. Et sic, si sub velamento fabuloso sapidum comperiatur aliquid, non erit supervacaneum fabulas edidisse. Quarum quatuorplacem fore speciem credo; et harum prima omnino veritate caret in cortice, ut puta, quando animalia bruta aut etiam insensata inter se loquentia inducimus. Et autor harum permaximus fuit Esopus, vir Grecus antiquitate ac etiam gravitate venerabilis. Et dato his non solum civile vulgus, sed etiam agrestes utantur, ut plurimum, non fastidivit aliquando suis libris inserere Aristotiles, celestis ingenii vir et Perypatheticorum princeps phylosophorum. Secunda autem species in superficie non nunquam veritati fabulosa conmiscet, ut si dicamus Minei filias nentes spernentesque orgia Bachi in vespertiliones versas, et Acestis naute socios, rapinam machinantes in Bachum,

pisces effectos. Has autem a primevo vetustissimi invenere
 poete, quibus cure fuit divina et humana pariter palliare
 figmentis; et qui poetarum sublimiores secuti sunt, in melius
 evexere, posito non nulli comici depravaverint eas, magis de
 5 assensu lascivientis vulgi quam de honestate curantes. Species
 vero tertia potius hystorie quam fabule similis est. Hac aliter
 et aliter usi poete celebres sunt. Nam heroyci, quantumcunque
 videantur hystoriam scribere, ut Virgilius, dum Eneam tem-
 pestate maris agitatum scribit, et Omerus alligatum malo navis
 10 Ulixem, ne a syrenarum cantu traheretur, longe tamen aliud
 sub velamine sentiunt quam monstretur. Comici insuper ho-
 nestiores, ut Plautus atque Terrentius, hac confabulandi specie
 etiam usi sunt, nil aliud preter quod lictera sonat intelligen-
 tes, volentes tamen arte sua diversorum hominum mores et
 15 verba describere, et interim lectores docere et cautos | facere. 146 b
 Et hec si de facto non fuerint, cum comunia sint esse potuere
 vel possent. Nec fastidiant obiectores, hac specie sepissime
 Christus deus in parabolis usus est. Quarta quidem species
 nil penitus in superficie nec in abscondito veritatis habet,
 20 cum sit delirantium vetularum inventio. Ex quibus si hi redar-
 gutores eximii primam speciem damnent, quod in sacris licteris
 legimus, ligna scilicet silvarum de constituendo sibi rege ha-
 buisse colloquium, damnandum etiam veniet. Si vero repro-
 betur secunda, omne fere sacrum Veteris Testamenti volumen
 25 veniet reprobandum (quod absit), cum eodem passu in eodem
 scripta cum editionibus poetarum videantur incedere; et hoc
 quantum ad componendi modum. Nam, ubi absit hystoria,
 neuter de possibilitate superficiali curat, et quod poeta fabulam
 aut fictionem nuncupat, figuram nostri theologi vocavere. Quod
 30 nunquid ita sit, videant iudices equiores, equo ponderantes
 libramine superficiem licterarum visionum Ysaie, Ezechielis,
 Danielis, et aliorum sacrorum hominum et poetarum postea
 fictionum, et, si in ritu contegendi aut detegendi videant
 discrepantes, damnationi consentiam. Si terciam, quod neque-
 35 unt, dixerunt esse damnandam, nil aliud erit quam eam ser-
 monis speciem damnassee, qua sepissime usus est Christus

Ihesus, dei filius, salvator noster, dum esset in carne, quamquam non eo, quo poete, vocabulo sacre vocitent lictere, quin imo vocavere parabulam; non nulli exemplum dicunt, eo quod ratione dicatur exempli. Quod autem quarta damnetur, cum a nullo satis congruo videatur principio moveri, neque alicuius artis vallari suffragio, aut in finem ordine deduci debitum, non magni facio, non enim in aliquo cum fabulis poetarum conveniunt, esto credam redargutores hos arbitrari poeticas ab illis in nullo differre. Nunc queso, nunquid Sanctum Spiritum fabulonem, nunquid Christum deum dicturi sunt, qui ambo sub eadem divinitate fabulas edidere. Non credam, si sapiunt. Ego autem, si liberet in sermonem longum excedere optime nominum diversitatem non obesse, si stili qualitates conveniant, demonstrarem; sed ipsi videant. Fabulis quippe, quas isti ob vocabulum ita despiciunt, non nunquam legimus incitatos insano fervore animos fuisse sedatos et in mansuetudinem redactos pristinam; ut puta, dum a Memnio Agrippa, gravissimo viro, romana plebs a patribus dissidens a Sacro monte in patriam per fabulam revocata est. Fabulis fessis illustrium virorum circa maxima animis vires persepe restitute sunt, quod non tantum exemplo veteri, sed assiduis demonstratur. Cernimus enim principes, et maximis occupatos rebus, quasi rerum natura docente, post regnorum suorum sublimes dispositiones in melius, ut fessas in nervum revocent vires, convocare, qui iocosis confabulationibus recreent animos fatigatos. Fabulis laborantibus sub pondere adversantis fortune non nunquam solamen impensum est, quod apud Lucium Apuleium cernitur. Quem penes Carithes, generosa virgo infortunio suo apud predones captiva, captivitatem suam deplorans, ab anicula fabule Psycis lepiditate paululum refocillata est. Fabulis labantium in desidiam mentium in meliorem frugem impetus revocatos iam vidimus. Et, ut de minoribus et me ipso sinam, audivi iam dudum illustrem virum Iacobum de Sancto Severino, Tricarici et Clarimontis comitem, dicentem se a patre habuisse suo, Robertum, Karoli regis filium, postea inclitum Ierusalem et Sycilie regem, tam torpentis ingenii

puerum fuisse, ut non absque maxima demonstrantis difficultate prima licterarum elementa perciperet, et, cum fere de eo hac in parte amici desperarent omnes, pedagogi ingenium eius, solerti astutia rimantis fabellis Esopi in tam grande studendi sciendique desiderium tractus est, ut brevi non tantum domesticas has nobis liberales artes didicerit, verum ad ipsa usque sacre phylosophie penetralia mira perspicacitate transiret; talemque de se fecisse regem, ut a Salomone citra regum (neminem) doctiorem mortales agnoverint. Quid multa? tanti quidem sunt fabule, ut earum primo contextu oblectentur indocti, et circa abscondita doctorum exerceantur ingenia, et sic una et eadem lectione proficiunt et delectant. Non ergo tam erecta cervice, tam fastidiosa sententia nauseantes hi livorem et ignorantiam suam evomant in poetas; suas, si satis sani sunt, primo curent illecebras, quam alienos splendores maledictorum nebulis offuscare conentur. Videant, videant censores hi, quibus et quam perniciosus ad excitandum muliercularum risum non nunquam utantur scomatibus, et, dum se ipsos purgaverint, aliorum purgare conentur fabellas; memores Christum mandasse, ex accusatoribus is primus, qui innocens esset, primum summeret lapidem in adulteram mulierem.

CAP. X

Stultum credere poetas nil sensisse sub cortice fabularum.

Sunt ex his non nulli tante temeritatis, ut, nulla auctoritate | suffulti, non vereantur dicere, stolidissimum arbitrari
25 clarissimos poetas sensum aliquem suis supposuisse fabellis, quin imo illas fecisse ostensuri, quam magna possent eloquentie sue vires, et potissime, dum, eis agentibus, crederentur ab insipidis falsa pro veris. O iniquitas hominum! O ridenda stoliditas!
30 O ineptum facinus! Dum alios deprimunt, se putant ignorantes extollere. Quis preter ignaros dicat, fecerunt fabulas poete vacuas et inanes, solo valentes cortice, ut eloquentiam demonstrarent, quasi circa vera vis eloquentie non possit ostendi?

Male profecto noverunt Quintiliani sententiam, cuius maximi oratoris opinio est, circa falsa nullum eloquentie nervum posse consistere. Sed de hoc alias. Quis enim, ut ad hos veniam, tam demens tamque vecors erit, qui, legens in Buccolicis Virgilii: Namque canebat uti magnum per inane coacta. Una cum non nullis in hanc sententiam sequentibus carminibus; et in Georgicis: Esse apibus partem divine mentis et haustus cum applicitis ad hoc; et in Eneida: Principio celum et terras camposque liquentes, cum annexis, ex quibus merus phylosophie succus exprimitur, non videat liquido Virgilium fuisse phylosophum, et arbitretur eruditissimum hominem ob ostentandam eloquentiam suam, qua profecto plurimum valuit, Aristeum pastorem in penetralia terre ad <Cyrenem> matrem deduxisse, aut Eneam, ut patrem videret, ad Inferos, absque abscondito sub fabuloso velamine intellectu scripsisse? Quis tam sui inscius, qui, advertens nostrum Dantem sacre theologie implicitos persepe nexus mira demonstratione solventem, non sentiat eum non solum phylosophum, sed theologum insignem fuisse? Et si hoc existimet, qua fultus ratione arbitrabitur eum bimembrem gryphem, currum in culmine severi montis trahentem, septem candelabris et totidem sociatum nynphis, cum reliqua triumphali pompa, ut ostenderet, quia rithimos fabulasque sciret componere? Quis insuper adeo insanus erit, ut putet preclarissimum virum atque christianissimum, Franciscum Petrarcam, cuius vitam et mores omni sanctitate laudabiles vidimus ipsi, atque, prestante deo, diu videbimus, et quo neminem magis redimentem non dicam tempus, sed quoscunque temporis labentis athomos noscimus, expendisse tot vigilias, tot sacras meditationes, tot horas, dies et annos, quot iure possimus existimare impensos, si Buccolici sui carminis gravitatem, si ornatum, si verborum exquisitum decus pensemus, ut Gallum fingeret Tyrheno calamos exposcentem, aut iurgantes | invicem Pamphylum et Mitionem et alios delirantes eque pastores? Nemo edepol sui satis compos assentiet; et longe minus, qui viderunt, que scripserit soluto stilo in libro Solitarie vite et in eo, quem titulavit De remediis ad utramque fortunam, ut alios

plures omittam! In quibus, quicquid in moralis philosophie sinu potest sanctitatis aut perspicacitatis assumi, tanta verborum maiestate percipitur, ut nil plenius, nil ornatius, nil maturius, nil denique sanctius ad instructionem mortalium dici queat.

5 Possem preterea et meum Buccolicum carmen inducere, cuius sensus ego sum conscius, sed omittendum censui, quia nec adhuc tanti sum, ut inter prestantes viros misceri debeam, et quia propria sunt alienis linquenda sermonibus. Taceant ergo blateratores inscii, et omutescant superbi, si possunt, cum ne

10 dum insignes viros, lacte Musarum educatos et in laribus philosophie versatos, atque sacris duratos studiis, profundissimos in suis poematibus sensus apposuisse semper credendum sit, sed etiam nullam esse usquam tam delirantem aniculam, circa foculum domestici laris una cum vigilantibus ybernis noctibus

15 fabellas Orci, seu Fatarum, vel Lammiarum, et huiusmodi, ex quibus sepiissime inventa conficiunt, fingentem atque recitantem, que sub pretextu relatorum non sentiat aliquem iuxta vires sui modici intellectus sensum minime quandoque ridendum, per quem velit aut terrorem incutere parvulis, aut

20 oblectare puellulas, aut senes ludere, aut saltem fortune vires ostendere.

CAP. XI

Ob meditationis comodum solitudines incoluere poete.

Dixi hos obstrepentes insuper dicere poetas rura, montes, et silvas incolere, eo quod urbanitate et moribus non

25 valerent. O ignavum hominum genus, non advertunt furore perciti, quia, dum volunt veritatem falso approbare suffragio, se mendaces faciant! Ego autem poetas rura, silvas, et montes colere non solum confiteor, quin imo, nisi ipsi dixissent,

30 ego dicturus eram (et forte iam dixi!), sane non ob eam causam quam inflati asserunt, quod scilicet urbanitate non valeant, cum eos valere satis testentur poemata. Quibus si fidem prestare negligant, volvant veterum scripta, philosophorum annales perlegant, nec dubitem quin crebro comperiant poetas regum

et nobilium amicitiiis atque convictu usos, dum libuit, que sordidis aut ineptis hominibus non prestantur. Nec in testimonium veritatis huius desunt occurrentia quedam. Possem nempe, si vellem, ostendere Euripidem poetam Archelai, Macedonum regis, contubernallem, Emnium brundusinum Scipionum domesticum, Virgilium Octaviani Cesaris, amicissimum. Et, si sordent vetera, non desunt presentia. Dantes noster Frederico Aragonensi, Sycilidum regi, et Cani della Scala, magnifico Veronensium domino, grandi fuit amicitia iunctus. Scimus insuper, et fere orbi toto notissimum est, Franciscum Petrarcam Karoli imperatoris, Iohannis, Francorum regis, et Roberti eque, Ierusalem et Sycilie regis, ac summorum pontificum plurium dilectissimum atque familiarissimum fuisse et vivorum esse, dum velit. Ast si nesciunt sussurrone hi, ob id solitudines incolunt et coluere poete, quia non in foro cupidinario, non in pretoriis, non in theatris, non in capitoliis aut plateis, publicisve locis versantibus, seu turbelis civicis inmixtis, vel mulierculis circumdatis sublimium rerum meditatio prestatur, absque qua fere assidua nec percipi possunt, nec perfici percepta poemata. Quid insuper? Vix credam ista dixissent, si sana mente legissent, que scribit Oratius Floro. Qui, postquam eleganter more suo enumeravit quedam urbium impedimenta, dicit interrogans: Rome ne poemata censes Scribere posse inter curas atque labores? Volens ob hoc, ut intelligatur, minime posse. Nec his contentus, superadditis aliis inconvenientiis, quibus civitates agitantur continue, quasi commotus ait: I nunc, et versus tecum meditare canoros! Quasi dicat, non poteris; et demum subnectit exquirens: Tume inter strepitus nocturnos atque diurnos Vis canere, et contacta sequi vestigia vatum? Nec multum post superaddit indignans: Hic ego rerum Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis verba lyre motura sonum conmictere digner? Ex quibus, ne plura super imponam, satis apparet, cur petant et incolant silvestria loca poete. Quod etiam Paulum heremitam, Antonium, Maccarium, Arsenium aliosque plures venerabiles atque sanctissimos homines non ob urbanitatis defectum, sed ut liberiori animo deo servirent fe-

cisse legimus. Esto non adeo detestabile sit, ut hi arbitrari
 videntur, habitare silvas, cum in eis nil fictum, nil fucatum,
 nil menti noxium videatur; simplicia quidem omnia sunt na-
 ture opera. Ibi in celum erecte fagi et arbores ceterae, opaci-
 5 tate sua recentes porrigentes umbras; ibi solum viridantibus
 herbis contextum atque mille colorum distinctum floribus, lim-
 pidi fontes et argentei rivuli, lepido cum murmure ex ubertate
 montium declinantes; ibi pictae aves cantu | frondesque lenis 147 c
 aure motu resonantes bestiole ludentes; ibi greges et armenta,
 10 ibi pastoria domus, aut gurgustiolum, nulla domestica re sol-
 licitum, et omnia tranquillitate et silentio plena. Que non
 solum, satiatis oculis auribusque deliciis suis, animum mul-
 cent, verum mentem in se colligere et ingenium, si forte fes-
 sum sit, in vires revocare, atque illud videntur impingere in
 15 desiderium meditationis sublimium et aviditatem etiam com-
 ponendi; que mira exhortatione suadent placida libellorum
 societas et canori circum choreas agentes Musarum chori. Que
 omnia si rite consideremus, quis studiosus homo civitatibus
 solitudines non preponat? Sane non poetarum crimen solitu-
 20 dinis, etiam si crimen merito dici possit, hos monet insolentes
 viros in redargutionem, quin imo eorum infecta mens embi-
 tione damnabili, a qua discrepantes poetas execrabiles aiunt
 esse viros. Mos enim hominum damnatorum morum est summe
 cupere sibi ceteros esse conformes, ut sua alieno crimine aut
 25 pallient, aut defendant. Erubescant igitur et omutescant, si
 prout ipsi poete non factitant! Horrent quippe et detestabile
 ducunt viri spectabiles ficto pallore deformare faciem, et in-
 cessu tardo verrere assiduis circumitionibus civitates. Horrent
 atque recusant turpi atque deformi ypocrisi inertis vulgi mer-
 30 cari gratiam laudesque, et ab ignavis monstrari digito. Horrent
 fasces nedum exposcere, sed optare, aulas ambire regum, aut
 procerum quorumcunque assentatores fieri, auro pontificum
 infulas aucupari, ut ventri et inertis ocio latius indulgere queant,
 blandiri mulierculis, ut deposita subtrahant, pecunia quesituri,
 35 quod meritis quesisse non poterant. Horrent preterea et totis
 detestantur affectibus caturcenses ob pecuniam in celos evehere,

et iuxta muneris quantitatem eis exhibere sedes. Quin imo, quos isti blasfemant, tenui contenti victu brevique somno, speculatione continua et exercitio laudabili componendo scribendoque sibi famosam gloriam et per secula duraturam exquirunt. O species hec hominum convitiis deturpanda, o detestanda solitudo talium!.. Sed quid verbis insto? Haberem equidem multa, que dicerem, ni spectabilis candor, ni virtus egregia, ni laudabilis vita poetarum illu|strium adversus tales se ipsam longe validiori robore tueretur.

147 d

CAP. XII

Damnanda non est obscuritas poetarum.

Obscura aiunt cavillatores hi esse persepe poemata, et hoc poetarum vicio, id agentium, ut, quod inextricabile est, artificiosius videatur esse compositum, idque egisse volunt, inmemores veteris oratorum iussus, quo cavetur, planam atque lucidam orationem esse debere. O perverse mentis iudicium! Quis enim preter dolosam animam in cogitationem tam nephariam declinasset, ut, quod ei inaccessible est, non solum odio habeat, sed falsa, si possit, criminatione deturpet? Fateor non nunquam obscuros esse poetas; sed prebeant, si volunt, ipsi responsum, nunquid phylosophorum, quorum numero ipsi impudico ore se miscent, contexta comperiant adeo plana, adeo perlucida, ut debere dicunt orationem incedere. Si asserant, mentientur, cum inter scripta Platonis et Aristotilis, ut de ceteris sileam, perplexiones adeo innodate sint, ut non dum, a multis perspicacibus viris ab eorum seculo in diem usque hunc examine, potuerint satis lucide concordi sententia explicari! Sed quid de phylosophycis dico? Nonne divinum eloquium, cuius ipsi professores haberi cupiunt, a Spiritu Sancto prolatum, obscuritatum atque ambiguitatum plenissimum est? Est equidem, et, si negent, ipsa manifesta veritas approbabit, testesque plurimi sunt! Quos inter, si libet, interrogent Augustinum, sanctissimum atque eruditissimum

hominem, et cuius ingenii tam grandes fuere vires, ut artes multas, et quicquid de decem cathégoriis tradidere phylosophi, absque, ut ipse fatetur, preceptore perceperit, nec tamen erubuit confiteri, se Ysaye principium intelligere nequivisse. Non
 5 ergo obscuritates solis poematibus insunt. Quid ergo non incusant phylosophos ut poetas? Quid non dicunt Spiritum Sanctum operibus suis, ut artificiosiora apparerent, obscuras implicuisse sententias? Quasi non rerum omnium sublimis ipse sit artifex! Non dubitem, quin illis tanta temeritas insit, ut
 10 facerent, ni scirent esse phylosophis defensores et in Spiritum Sanctum loquentibus apparata supplicia; et id circo in poetas prosiliunt, quia eos cernunt defensore carentes, existimantes preterea nullam ibi culpam fore, ubi confestim pena non sequitur. Debuerant hi vidisse, non nulla obscura videri, cum
 15 clarissima sint, intuentis vicio (lusco quidem illucescente sole, qui limpidus est, nebulosus videtur aer!); quedam alia de natura sui adeo profunda esse, ut non absque difficultate acies etiam egregii intellectus possit in earum abditum penetrare, uti in solis globo, antequam eum possint contingere, non
 20 nunquam perspicacissimi retunduntur oculi. Quedam vero, et si natura sui forsant sint lucida, tanto sunt fingentium artificio palliata, ut egre etiam quis possit ingenio verum ex illis excerpere sensum, ut persepe inter nubila conditum solis pregrande corpus etiam doctissimi queant astrologi, qua celi va-
 25 getur in parte, comprehendere punctaliter oculorum intuitu. Et ex his esse non nunquam vatum poemata non inficior. Verum non ob id, ut isti volunt, iure damnanda, cum inter alia poete officia sit non eviscerare fictionibus palliata, quin imo, si in propatulo posita sint memoratu et veneratione digna,
 30 ne vilescant familiaritate nimia, quanta possunt industria, tegere et ab oculis torpentium auferre. Et si, quod ad eos spectat, fecere solertes, non execrandi, sed commendandi potius poete venient. Et ideo, ut iam dictum est, fateor illos non nunquam obscuros esse, sed extricabiles semper, si sanus ad eos accesserit intellectus; verum reor his querulis noctue oculos esse
 35 potius quam humanos. Nec sit quis existimet a poetis veri-

148 a

tates fictionibus invidia conditas, aut ut velint omnino absconditorum sensum negare lectoribus, aut ut artificiosiores appareant, sed ut, que apposita viluissent, labore ingeniorum quesita et diversimode intellecta comperta tandem faciant cariora. Quod longe magis Sanctum fecisse Spiritum unusquisque, cui sana mens est, debet pro certissimo arbitrari. Quod per Augustinum in libro Celestis Ierusalem xī firmare videtur, dum dicit: Divini sermonis obscuritas etiam ad hoc est utilis, quod plures sententias veritatis parit et in lucem notitie producit, dum alius eum sic, alius sic intelligit. Et alibi Augustinus idem super Psalmo cxxvī dicit: Ideo forte obscurius positum est, ut multos intellectus generet, et ditiores discedant homines, qui clausum invenerunt, quod multis modis aperiretur, quam si uno modo apertum invenirent. Et ut eiusdem Augustini testimonio adhuc adversus recalcitratores amplius utar, ut sentiant, quoniam, quod ipse pro obscuritatibus sacrarum licterarum tuendis, ego pro obscuritatibus poematum intelligi velim, dico eum | scribere super Psalmo cxlvī sic: Perversum nichil hic est, obscurum autem aliquid est, non ut tibi negetur, sed ut exerceat accepturum etc. Et, ne ampliori utar sacrorum hominum circa hoc attestazione, nolo fastidium ducant hi audire, quoniam idem velim de obscuritatibus poetarum sentiri, quod de divinis ab Augustino sentitur; quin imo ut, exfricata paululum fronte, volo considerent obsistentes, quanto magis de his sentiendum sit, que respective paucis apponuntur, si de sacris licteris, que omnibus sunt apposite nationibus, sentiuntur. Si forsā velint duriciem textus, figuras dictionum, aut orationum colores, et peregrinorum vocabulorum incognitam a se pulchritudinem damnassee, et hinc poetas obscuros dixisse, quid aliud dicam, non habeo, nisi ut gramaticales iterum scholas repetant, pedagogi ferulam subeant, studeant discantque, quid veterum autoritate circa talia poetis licentie datum, scrupulosiusque scrutentur, preter vulgaria atque domestica que sint etiam peregrina! Sed quid talibus insto? Paucioribus dixisse poteram: agant, ut, exuto veteri, novum atque generosum ingenium induant, et quod

eis nunc videtur obscurum, tunc familiare videbitur et aper-
 tum. Nec indigestam intellectus sui grossiciem palliare se
 credant priscorum oratorum precepto, cuius non dubitem sem-
 per memores fuisse poetas, sed advertant, quoniam perorando
 5 aliter quam fingendo verborum ordo procedat, et fictiones
 in fingentis arbitrio relictas fore tanquam opus alterius speciei.
 In quibus summopere a poetis servatur stili maiestas, et eiusdem
 dignitas retinetur, ut ait Contra medicum libro invectivarum
 III^m Franciscus Petrarca. Nec, ut ipsi arbitrari videntur, carpere
 10 nequentibus invidetur, sed, dulci labore preposito, delectationi
 simul memorieque consulitur; cariora sunt enim, que cum diffi-
 cultate quesivimus, accuratiusque servantur, ut idem, ubi
 supra, Franciscus testatur. Quid multa? Si his obtusum inge-
 nium est, inertiam suam, non poetas redarguant, nec adversus
 15 eos frivolis insistant latratibus, a quibus secum optime actum
 est. Primo enim in limine, ne frustra fatigent ignari, ab ipsa
 rerum facie terror iniectus est; retrahant ergo gradum in tem-
 pore, potius quam, torpore ingenii fatiga|to incedentes, pa-
 148 c
 20 tiantur cum rubore repulsam. Et ut iterum dixerim, volentibus
 intelligere et nexus ambiguos enodare legendum est, insisten-
 dum vigilandumque, atque interrogandum, et omni modo pre-
 mende cerebri vires! Et si non una via potest quis pervenire,
 quo cupit, intret alteram, et, si obstant obices, arripiat aliam,
 donec, si valiture sint vires, lucidum illi appareat, quod primo
 25 videbatur obscurum. Sanctum enim canibus dare divino prohi-
 bemur monitu, et hoc eodem ante porcos proicere margaritas.

CAP. XIII

Poetas non esse mendaces.

Mendaces preterea insultantes hi dicunt esse poetas, et
 30 hunc locum conantur validis, si possint, firmare rationibus,
 aientes, quod sepe dictum est, eos in suis fabulis mendacia
 scribere, ut puta hominem in lapidem versum, quod omnino
 apparet veritati contrarium. Preterea asserunt poetas menda-

citer dicere multos esse deos, cum constet veritate certissima unum tantum esse et illum verum atque omnipotentem, addentes Virgilium, Latinorum poetarum principem, recitasse Dydonis hystoriam minus veram, et huius modi alia quedam etiam inserentes. Credo vicisse putent, vicissentque, ni esset, qui eorum vociferationes insipidas veritate retunderet. Quid ergo? Rebar in precedentibus loco huic respondisse satis, dum, quid sit fabula, quot fabularum species, et quibus usi poete sint, et propter quid, satis late descripsi. Sed si in hanc materiam iterum redeundum est, dico poetas, uti isti volunt, non esse mendaces. Est enim mendacium iudicio meo fallacia quedam simillima veritati, per quam a non nullis verum opprimitur, et exprimitur, quod est falsum. Huius VIII fore species asserit Augustinus, ex quibus, et si graviores reliquis non nulle sint, nulla tamen scientes uti possumus absque peccato atque infamie nota, qua dicimur esse mendaces. Cuius diffinitionis intentum si equo animo prospectent poetici nominis hostes, redargutionem hanc, qua mendaces asserunt esse poetas, viribus carere cognoscent, cum poetarum fictiones nulli adhereant specierum mendacii, eo quod non sit mentis eorum quenquam fingendo fallere; nec, uti mendacium est, fictiones poetice, ut plurimum, non sunt nedum simillime, sed nec similes veritati, imo valde dissonae et adverse. Et dato species fabularum una, quam videri potius hystoriam quam fabulam diximus, sit veritati simillima, antiquissimo omnium nationum consensu a labe mendacii immunis est, cum sit consuetudine veteri concessum ea quis uti posse ratione exempli, in quo simplex non exquiritur veritas, nec prohibetur mendacium. Et si spectetur poetarum officium, non nunquam in superioribus demonstratum, vinculo huic astricti non sunt, ut veritate utantur in superficie fictionum, et, si auferatur eis vagandi per omne fictionis genus licentia, eorum officium omnino resolvetur in nichilum. Quid plura? Si omnia, que dicta sunt in reprobationem meritam deiciantur, quod fieri posse non arbitror, hoc inreprobabile superest: Nemo suum iure exercens officium in notam potest ob hoc infamie devenire! Pretor, esto in legem

male meritos capitali multet supplicio, non iure tamen dicitur homicida; sic nec miles, agrorum hostium populator, dicitur predo; nec iuris consultus, etiam si minus equum clientulo prestet consilium, dum modo a iuris limite non separetur, 5 falsidici notam merebitur; sic et poeta, quantumcunque fingendo mentiatur, mendacis ignominiam non incurrit, cum suum officium, non ut fallat, sed ut fingat, iustissime exequatur. Si tamen velint in hoc instantiam facere: quod verum non est, mendacium, qualitercunque dictum sit, est, si factum non sit, non tamen ulterius vires ad internitionem huius obiectionis 10 apponam, sed queram, ut videam, quid responsuri sint, quo nomine vocanda sint ea, que per Iohannem Evangelistam in Apocalipsi mira cum maiestate sensuum, sed omnino persepe prima facie dissona veritati? quo ipse Iohannes? quo alia alii- 15 que, qui eodem stilo dei magnalia velavere? Ego quidem mendacia aut mendaces, etiam si liceret, dicere non auderem. Scio tamen, dicent, quod egomet in parte dicturus sum, si roger, Iohannem scilicet aliosque prophetas veracissimos fuisse viros, quod iam concessum est. Preterea superaddent ab eis 20 scripta fictiones non esse, sed potius esse figuras, et sic nuncupari debere, et per consequens figuratores eorundem scriptores. O ridendum diffugium, quasi credituri simus, quod similimum est in cortice, mutatione seu diversitate nominis effectus habeat diversos efficere! Sed in hoc minus questionis sit, 25 figure sunt; nunquid habeant in licterali cortice veritatem, exprimant, queso. Si me hoc velint credere, nil aliud erit quam mendacio velare michi oculos intellectus, uti illa velant suppositam veritatem. Sane cum mendaces hi dicendi nec habendi sint, quia non sunt, sic nec poete, qui pro viribus eorum 30 innituntur vestigiis in fingendo! Multos autem deos scripsisse poetas, cum unus tantum sit deus, | negari non potest, sed minime illis in mendacium imputandum, quia non credentes neque firmantes, sed more suo fingentes scripsere. Quis enim sui tam inscius sit, ut existimet quemque in laribus phylo- 35 sophie versatum tam dementis esse sententie, ut credat deos esse quam plurimos? Si satis sani sumus, facile debemus cre-

dere eruditos viros studiosissimos fuisse veritatis investigatores, eosque eo usque, quo humanum potest penetrare ingenium, attigisse et absque ambiguitate novisse unum tantum deum esse, ad quam notitiam devenisse poetas eorum in operibus percipitur liquido. Lege Virgilium, et orantem invenies: Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis etc. quod epythetum nemini deorum alteri datum comperies. Reliquam autem deorum multitudinem non deos, sed dei membra aut divinitatis officia putavere, quod Plato, quem theologum nuncupamus, etiam opinatur. Talibus autem ob divinitatis venerationem officio conforme deitatis dedere nomen. Sed infestos hos his non acquieturos existimo; clamabunt nempe dicentes, poetas de vero deo et unico, quem novisse dicimus, multa scripsisse mendacia, et ob id merito nuncupari mendaces. Ego autem non dubito poetas gentiles de vero deo minus recte sensisse, et sic de eo non nunquam, quod minus verum fuerat, scripsisse, et sic, ut isti volunt, mendacium; sed ob id mendaces esse dicendos non puto. Sunt enim mendacium hominum saltem species duo, ex quibus primi scientes et advertentes mentiuntur, ut ledant, aut ut non ledant, seu ut prosint. Et hi non mendaces tantum dicendi sunt, sed priori vocabulo mentientes; secundi sunt, qui, ignorantes se mendacium dicere, mendacium dixere tamen. Et inter hos oportuna cadit distinctio. Sunt enim ex his aliqui, quorum ignorantia intolerabilis est, nec excusationem recipit aliquam, ut puta: Cavetur lege publica, nequis civis civem privato servet in carcere; Gaius Sempronium debitorem suum detinuit, et a multa tutari vult ignorantia legis; que, quoniam supina videtur et crassa, civem scilicet leges publicas ignorare, nocuum defensare non potest. Sic et Christianus homo etate integer ab articolorum fidei ignorantia tutari non debet. Sunt et alii, quorum videtur ignorantia excusanda, ut pueri, si phylosophiam non noverint, montanus homo, si non noverit nauticam, et cecus natus, si licterarum non noscat characteres, et huiusmodi. Quos inter numerari possunt poete gentiles, qui, et si liberales artes, si poeticam, si phylosophiam noverint,

Christiane religionis | veritatem novisse non poterant. Nondum
 enim lux illa veritatis eterne in terris effulserat, que illuminat
 omnem hominem venientem in hunc mundum, nondum ad
 agni cenam invitantes peragraverant orbem, quoscumque vo-
 5 cantes! Israelitis solis hoc donum erat desuper datum, ut
 deum verum et iuste cognoscerent et rite colerent. Hi, nedum
 quenquam ad communicandum secum convivium tam celebre
 invitabant, sed nec accedentes, si qui fuissent exteri, admit-
 tebant. Et sic, si minus vera sentientes scripserunt de vero
 10 deo, se vera scribere arbitantes, hac acceptabili ignorantia
 excusati, non sunt dicendi mendaces. Dicent, scio, quacunque
 ignorantia mendacium dictum sit, mendax est dicens, quod
 negari non potest, esto non eadem nota labefactandi sinit,
 qui ignorantia excusabili peccavere, quam qui crassa et su-
 15 pina, ut dictum est, cum illos non solum equitas, sed etiam
 legum austeritas habeat excusatos; et, si sic est, notam men-
 dacii non incurrunt. Et si velint eos omnino quomodocunque
 mendacēs, ego illis socios addam phylosophos Aristotelem,
 Platonem, Socratem, aliosque, quos ipsi summe colunt, eodem
 20 sontes crimine. Extollent, reor, hi censores optimi iterum
 voces in celum, in psalterio psallantes et cithara, quoniam
 non satis plene particula unica huius obiectionis reiecta vi-
 deatur. O insipidi, si militi uno parma confracta sit, non
 dum loco mota est acies integra; non ergo exultent, sed me-
 25 minerint, quoniam sepiissime contusi nolentes cesserint! Quod
 autem Virgilio obiciunt, falsum est. Noluit quippe vir pru-
 dens recitare Dydonis hystoriam; sciebat enim, ut talium
 doctissimus, Dydonem honestate precipuam fuisse mulierem,
 eamque manu propria mori maluisse, quam infixum pio pectori
 30 castimonie propositum secundis inficere nuptiis. Sed, ut arti-
 ficio et velamento poetico consequeretur, quod erat suo operi
 oportunum, composuit fabulam in multis similem Dydonis
 hystorie; quod, ut paulo ante dictum est, veteri instituto poetis
 conceditur. Posset tamen quis dignus responsione et forsitan tu
 35 ipse, princeps, perquirere: ad quid hoc necessarium erat Vir-
 gilio? Cui ut digne responsum sit, dico eum in hoc a quadru-

149 b

plici causa tractum. Primo, ut in eo stilo, quem in Eneida sumpserat, poeticum sequeretur morem, et potissime Homeri, cuius fuit in eo poemate imitator. Nam poete non, ut hystoriographi, faciunt, qui a quodam certo principio opus exordiuntur suum, et continua atque ordinata rerum gestarum descriptione in finem usque deducunt (quod cernimus fecisse Lucanum, quam ob caussam multi eum potius metricum hystoriographum quam poetam existimant), verum artificio quodam longe maiori aut circa medium hystorie, aut aliquando fere circa finem inchoant, quod intendunt, et sibi adinveniunt causam recitandi, quod ex precedentibus omisisse videbantur; ut in Odissea Homerus, qui quasi circa finem errorum Ulixidis eum naufragum in litus Pheycum delatum scribit, et ibidem Alcinoi regi recitantem, quicquid illi ante diem illam post discessum a Troia contigerat, inducit. Quod volens Virgilius facere, cum Eneam a litore Troiano fugientem scripsisset post erutam civitatem, non adinvenit aptiorem locum, ad quem eum deduceret, ante quam Ytaliam intraret, Africano litore; eo enim | usque semper inter Grecos hostes navigaverat. Et cum litus Affrum in tempus usque illud a rusticis et agrestibus atque barbaris hominibus incoleretur, ut eum ad personam veneratione dignam deduceret, et aqua reciperetur, et cuius hortatu Troianorum casus suosque recitaret, nec aliam preter Dydonem, que, et si non tunc, multa tamen post secula loca illa incoluisse creditum est, comperiens, Dydonem, tanquam si iam venisset, eius hospitam fecit, et, ut legimus, eius iussu sua suorumque infortunia recitavit. Secundo, quod sub velamento latet poetico, intendit Virgilius per totum opus ostendere quibus passionibus humana fragilitas infestetur, et quibus viribus a constanti viro superentur. Et cum iam non nullas ostendisset, volens demonstrare, quibus ex causis ab appetitu concupiscibili in lasciviam rapiamur, introducit Dydonem generositate sanguinis claram, etate iuvenem, forma spectabilem, moribus insignem, divitiis abundantem, castitate famosam, prudentia atque eloquentia circumspectam, civitati sue et populo imperantem, et viduam, quasi ab experientia Veneris concupiscientie aptiorem. Que omnia

149 c

5

10

15

20

25

30

35

generosi cuiuscunque hominis habent animum irritare, nedum exulis atque naufragi, et in incognitam regionem deiecti atque subsidio indigentis. Et sic intendit pro Dydone concupiscibilem et attractivam potentiam, oportunitatibus omnibus armatam. Eneam autem pro quocunque ad lubricum apto et demum capto. Tandem ostenso, quo trahamur in scelus ludibrio, qua via in virtutem revehamur, ostendit, inducens Mercurium, deorum interpretem, Eneam ab illecebra increpantem atque ad gloriosa exhortantem. Per quem Virgilius sentit seu conscientie proprie morsum, seu amici et eloquentis hominis redargutionem, a quibus, dormientes in luto turpitudinum, excitamur, et in rectum pulchrumque revocamur iter, id est ad gloriam. Et tunc nexum oblectationis infauste solvimus, quando, armati fortitudine, blanditias, lacrimas, preces, et huius modi in contrarium trahentes, constanti animo spernimus, ac vilipendentes omittimus. Tercio curat Virgilius in laudibus Enee ad honorem Octaviani Cesaris Iuliorum genus extollere; quod peragit, dum illum lascivias et inmunditias carnis et muliebres | delicias robore mentis spernentem atque calcantem ostendit. Quarto intendit sublimare Romani nominis gloriam, quod satis facit, dum execrationes moriture Dydonis describit. Nam per eas bella Cartaginensium cum Romanis et triumpho, quos ex eis Romani consecuti sunt, intelliguntur, in quibus Romanum nomen satis extollitur. Et sic non mendax fuit Virgilius, ut minime intelligentes existimant, nec alii etiam, si qui sint, eo modo fingentes.

CAP. XIV

Stulte damnatur, quod minus sane intelligitur.

Volunt insuper atque clamitant, execrantes poeticum nomen, omnino abolenda esse poetarum carmina, eo quod lasciviis et nugis deorum gentilium referta sint; nec modo aliquo tolerabile, quod uni eidemque deo plures attribuantur forme atque nomina, ut poete faciunt suo Iovi vel aliis. Stulti militis

more certamen intrant adversarii nostri, qui tanto nocendi hostibus fertur impetu, ut sibi ipsi non videat; ex quo sepe fit, ut, quos in alterum parat ictus, inermis ipse suscipiat. Ego autem his obiectionibus, in unum coacervatis involucrum, satis esse responsum in precedentibus arbitrabar, in quibus scriptum 5
sepissime memini sub formis variis, lasciviis, et nugis, atque nominibus honestos ac sapidos claudi sensus. Quos etiam pro viribus ingenii mei, amoto fabuloso cortice, aperuisse recorder. Actus vero deorum gentilium illecebres, quocunque modo a poetis, a comicis potissime, descriptos, nec laudo nec com- 10
mendo, quin imo detestatus sum, et tam scriptores in hoc quam ipsos actus vituperandos existimo. Amplissima quidem fingendi est area, et pleno semper fictionum cornu poesis incedit; non ergo deficiebant quibuscunque sensibus honestissima tegumenta. Sane querela hec iam diu sublata est atque sopita. 15
Nam que in scenis atque theatris a mimis et histrionibus, atque parasitis, et huius modi hominibus enormia canebantur olim, omnino abstulere atque reprobavere Romani veteres, Cicerone teste, et ipsam scenam et artem ludricam damnare, agentesque nota multavere censoria, et eos amovere tri- 20
bubus. Sic etiam pretorum edicto cautum est, qui artis ludrice pronuntiandive causa in scenam prodirent, ipso facto haberentur infames. Porro post Constantinum Cesarem et Silvestrum pontificem pullulante undique et in dies excrescente fide catholica, talium comicorum seu scenicorum carmina obsol- 25
verunt a seculo, et remanserunt illustrium et laudabilium libri et opuscula poetarum, qui res gestas et naturales augustiore stilo, artificioso scemate, facundiore locutu sub congruo fictionum et ymaginum tegmine protulerunt. Et sic, quos semideus Plato urbe pellendos iusserat, et adversus quos hi nostri veritatis ignari clamitant, iam exterminati sunt et abiecti. Verum 30
ut aliquid his responsoribus nostris particule obiectionis altere responsum sit, dico, si ante initam pugnam prudentes, quibus in locis feriri possent, acutius inspexissent, vidissent profecto, quod ipsi poetis gentilibus obiciunt, in se retorqueri telum, 35
nec Iovem nunc celi deum, nunc etheris ignem, nunc aqui-

lam, nunc hominem, seu quibus mavis formis a poetis descriptum mirarentur, si meminissent ipsum verum et unicum deum nunc solem, nunc ignem, nunc leonem, nunc serpentem, nunc agnum, nunc vermem, nunc etiam lapidem a sacris describi licteris. Et eodem modo venerandissimam matrem nostram ecclesiam, quam aliquando | mulierem amictam sole, aliquando mulierem indutam varietate, aliquando currum, aliquando navim, aliquando arcam, domum, templum et huius modi vocari sacra demonstrant volumina, quod et de Virgine genitrice et de humani generis hoste memini legisse sepiissime. De nominum multiplicitate, quod dicam, habeo istud idem! Innumerabilia fere apud nostros deo attribuuntur, et totidem Marie virgini atque ecclesie, et hec non absque misterio facta sunt, sicuti nec poete fecerunt. Quid ergo inadvertentes hi rugiunt? Livore quidem impellente, stare nollent, quod ipsi non noscunt.

CAP. XV

Detestabile nimis de incognitis iudicare.

Porro zelantes hi suasores criminum poetas affirmant. Qua in accusatione si distinguerent, forsitan pro parte concederem eos esse victores. Constat enim satis non nullos iam dudum inhonestos fuisse comicos, seu eorum scelesto sic suadente ingenio, seu sic evo tunc exquirente corrupto; nec non et Nasonem Pelignum clari, sed lascivientis ingenii poetam, Artis amatorie composuisse librum, in quo, et si multa suadeantur nepharia, nil tamen minus opportunum, cum nemo sit tempestate hac adeo demens iuenculus aut simplex puellula, que, movente illecebri appetitu ingenium, longe, ut in id veniat, quod exoptat, acutiora non noverit quam is, qui se talium preceptorem fore precipuum arbitratus est, doceat. Si igitur minus hi, quos non nunquam abiciendos diximus, honestatem facultatis poetice servavere, quid alii, splendida honestate conspiciui, hanc incurrere meruere notam, et una cum turpibus

accusari? Equidem patiendum non est! Et ob id, ut pateat, cur ab his accusentur illustres, queso dicant, nunquid Homeri carmen unquam legerint, nunquid Exiodi, Virgilii, Oratii, Iuvenalis, et aliorum huius modi plurium; et, si se legisse fateantur, exprimant, quorsum has criminum suasiones invenerint, ut ipsi videntes, quod nondum vidimus, cum eis male meritos condemnemus. Attamen rogare superfluum est! Quis autem, accusatione audita, non percipiat, quia nunquam legerint, cum liquido debeamus credere, si vidissent, in tam stolidam sententiam non venissent? Arbitror tamen ex questione tali hos scelus sceleri addituros; nequeunt enim tacere, tanto pavore tenentur, ne ob taciturnitatem minus omnia novisse credantur, | dicentque elata facie, totis loquentes buccis, et omni frontis amoto rubore, quasi ex hoc summe laudandi veniant: Quid has nugas viderimus? Uaph! nec vidimus, nec vidisse volumus, maioribus operam damus! O bone deus, ab eterno opere tuo si velis pausam summere, potes, et, si divinitatis tue appeterent oculi, posses in somnum ire, si velles, rem tuam isti curant! Tibi noctes insomnes hi ducunt, tibi suos sudores impendunt! Primum quippe mobile moveant reor, dum maioribus operam prestant... Magnum est, multum est, et talium, si pateris, dignus labor! O ignave hominum mentes, non advertunt, dum alios tam prudenter flocci faciunt, quam misere suam ignorantiam detegant! Possumus etenim nos, si stultiores eis non simus, videre satis, quam iusta sit eorum accusatio, quam sancta atque toleranda sententia. Sane ne sit, qui arbitretur, me responsum hoc futurum ex meditatione frivola vaticinari, confiteor, quoniam in hoc a certissima coniectura deducor. Audivi iam dudum interrogationi simili non nullos etiam fastidiosius respondentes, et, quod michi gravius fuit, virum quendam, etate venerabilem et sanctitate, alias ac doctrina precipuum, non respondentem, sed motu proprio longe exacrabilius obloquentem. Non mentior, deus novit, rex inclite! Erat, ut tunc visum est, vir iste adeo poetici nominis hostis infestus, ut illud non nisi stomachans proferre videretur, quod, ubi minus honestati sue oportuno erat, osten-

dit. Nam mane quodam in generali studio nostro, legens in cathedra sacrum Iohannis Evangelium auditoribus multis, cum fortuito in hoc incidisset nomen, accensa facie, flammeis oculis, et altiori solito voce, totus frendens multa in poetas enormia dixit; et postremo, ut eius appareret iustitia, inquit et fere iuramento firmavit, se neque vidisse, nec unquam aliquem ex poetarum libris videre voluisse. O sancte deus! Quid ignari dicturi sunt, si sic alias eruditus homo, annis gravis et auctoritate, locutus est? Poterat ne loqui stultius ab insano? Vellem ego scire, si non viderunt, si non cognoverunt, si maioribus vacant hi censores egregii, unde poetas criminum suasores agnoscunt? Quid circa eis incognita latrant? Quid non ydonei iudices, de incognitis laturi sententiam | rostra conscendunt? Quid nedum inaudita, sed nec requisita parte sententias fulminant! Forte inquit Sacro inspirante Spiritu tam severum se in poetas ferre decretum. Possibile dicerem, si crederem Sanctum Spiritum tam spurcidas nedum inhabitare, sed intrare animas. O scelus impium, o exacrabile malum, o detestanda temeritas, audere cecum natum in propatulo de coloribus ferre sententiam! Sic olim, ut isti presides venerandi faciunt, audiavi Phoroneum apud Argivos, Lygurgum apud Lacedemones, Mynoem apud Cretenses, et apud Mirmidones Eacum factitare solitos. Sed, ut eo veniam, quo fert animus, quicquid isti reverendi iudices blaterent, non sunt, ut ipsi volunt, poete criminum suasores; quin imo, si sana mente et non livore insano perciti eorum legantur volumina, impulsores invenientur nunc suavissimi nunc acerrimi, pro exigentia temporis, in virtutes! Quod ne tam paucis verbis videar probasse contentus, libet ante obstrepentium oculos apponere saltem pauca, ex quibus possint veritatem hanc, si velint, agnoscere. Et, omissis Homeri monitis, qui ob Grecas licteras Latinis minus familiaris est, si velint, legant et perlegant, que sint in Eneida ad patientiam laborum emergentium exhortationes Enee ad socios, quis ardor illi pulchre per vulnera mortis pro salute patrie fuerit, que erga patrem pietas, quem humeris per ardentes undique domos et ruentia templa, perque medios hostes et

mille volandia tela devexit in tutum, que in Achemenidem
 hostem clementia, quod robur animi ad illudendas frangendas-
 que amoris petulci catenas, que iustitia atque munificentia
 circa amicos et externos in exhibendis muneribus bene meritis, 5
 ludis in anniversario Anchisis patris apud Acestem peractis,
 que prudentia, quanta circumspectio in descensu ad Inferos,
 que genitoris ad eum suasiones ad gloriam, que eius in iun-
 gendis amicitii solertia, quam grandis comitas fidesque in
 conservandis susceptis, quam pie in Pallantis amici morte la-
 crime, que eius ad filium persepe monita? Quid multa refe- 10
 ram? Assint oro, assint hi in poeticum rugientes nomen,
 librent huius poete verba, sententias ponderent, et, si patitur
 animus, fructum ex his, qui potest, exprimant; et, si deo
 gratum erit, videbunt, nunquid poeta hic in malam frugem 15
 suasor sit. Profecto si rite deum | novisset et coluisset Virgi-
 lius, nil fere preter sanctum eius in volumine legeretur! Et
 si dicant leges non pati quicquam approbari testimonio unius,
 Venusinum insuper Flaccum suscipiant, Persium Vulterrimum,
 Iuvenalem Aquinatem, quorum satyricum carmen tanto virtutis 20
 impetu in vicia viciososque invehitur, ut eos exterminare vi-
 deatur. Si hi ergo alii plures satis sunt taceant isti, qui sua-
 sores criminum poetas accusant, et rabiem suam mansuetudine
 doment, nec dedignentur discere, prius quam velint aliorum
 labores ridendo iudicare iudicio, ne, dum in alios sue stolide
 iniquitatis tela coniciunt, in se ultionis divine fulmina pro- 25
 vocent.

CAP. XVI

Quod in bonum poetas deducant se legentes.

Aiunt post hec insidiantes acerrimi poetas esse mentium
 seductores, eo quod dulcisono carmine, lepido sermone, accu- 30
 rata atque ornata oratione, ineptias suas legentibus ingerunt,
 et sic, quo minime oportunitum, lectores seducunt insipidos.
 Quis ignarus et qui poetas non viderit, ut ipsi obiectores ignari
 sunt, nec poetas viderunt illustres, et, si viderunt, ingeniorum

suorum ignavia non intellexerunt, non credet facile hos optime, iuste, sancteque in poeticum carmen invehere? Hoc videat deus, et hi videant, quibus ab eo lumen intellectus concessum est! Tu autem, cytharista celestis, Davit, solitus dulcedine
5 carminis furores sedare Saulis, si suave aliquid, si mellifluum cecinisti, lyricum tuum carmen absconde! Et tu, Iob, qui labores tuos atque patientiam heroico metro scripsisti, si lepidum, si ornatum sit, idem facito, una cum aliis sacris viris, qui ethereo versu divina cecinere misteria; et, quod his dico,
10 dictum sit Orpheo, Homero, Maroni, Flacco et aliis, postquam eo ventum est, ut inveniantur, qui dicant impune, quoniam seducere mentes hominum sit dulcisone, lepide, accurate metricas orationes effundere. O Bavi et tu, Mevi, letamini, postquam damnantur isti, tempus, quod minime rebar, vobis concessum est, et locus preparatus amplissimus! Scio, dicent se
15 dixisse perniciosum ineptias sonoro scripsisse carmine et legisse. Erat, fateor, additio hec non parvi momenti, ni in precedentibus sepius esset ostensum, quales sint, quas isti accusant, ineptie illustrium poetarum, et ob id, quod maximum
20 existimabant, in nichilum resolutum est. Attamen, ut in hoc directius veniam, quia seductores mentium dicunt esse poetas, primo scire velim, cum multi sint, qui ex his poete sint, qui seductores sint mentium? Et quis | dubitet? nullos dicere possunt preter quos student. Quos autem studeant, accusatio ipsa
25 demonstrat. Si deo placet, zelantes hi amant, procantur, et mulierculis ridentibus applaudent oculis, amatorias licterulas dictant, componunt rithimos, et cantiunculas excudunt, quibus affectiones suas et suspiria expromant, et, deficientibus ingenioli viribus, pro oportuno subsidio ad instructores amatorie artis evolant. Hinc Catuli, Propertii et Nasonis volumina evolunt, et ab ineptis talium suasionibus, lepidis descriptis carminibus, et verborum facili exornatis contextu, tanquam in
30 hoc toto inclinati pectore, volentes trahuntur, seducuntur, atque tenentur; hinc poetarum illecebras cognovere; hinc ingrati preceptores accusant suos, eosque seductores mentium dicunt,
35 quos ipsi, non rogati, sponte sua secuti sunt. Magnis igitur,

imo permaximis vacant redargutores nostri, non enim parvum
 est amoris obsequi, cuius viribus primo Phebus, inde Alcides,
 monstrorum domitores, cessere! O quam satius tacuisse fuisset
 ignaris, quam in suum dedecus emisisse voces! Nam, si pro-
 spectent, dum poetas acusasse rentur, se ipsos advertent mon-
 strasse culpabiles; ex hac enim accusatione, que sint eorum
 studia, que desideria, que iustitia manifeste cognoscimus. Quid
 enim de his arbitrari possumus, si puella lascivis gestibus,
 petulcis oculis, blandis verbis spem polliceatur infaustam,
 postquam a mutis, seu tacitis carminibus seducuntur? Erube-
 scant igitur miseri, et in melius insanum suum reforment con-
 silium, prospectentque Ulixem, gentilem hominem, non mutorum
 carminum, sed mellifluos syrenarum cantus sprevisse tanquam
 nocuos atque transisse. Et, ut aliquid circa vim vocabuli dictum
 sit, quod tanquam detestabile poetis obiciunt, vidisse debue-
 rant, quoniam, et si Christo, salvatori nostro, a Iudeis obie-
 ctum sit, qui illum ignominiose seductorem dixere, non tamen
 semper in malam partem sumendum fore. Nequivere enim illi
 abutentes infandi homines vim veterem surripuisse; potest enim
 quandoque in bonam partem sumi seducere, nam rem curan-
 tes pastoriā ab infectis armentis non dum infectos egritudine
 boves seduxisse, solertis pastores est; et sic non nunquam eru-
 diti homines generosos animos ab his, qui morbo viciorum
 laborant, suis seducunt monitis. Quorsum poetas illustres se-
 pissime seducere credulos reor, et eos facere meliores, ubi hi,
 seducti tractique suo, non poetarum minus etiam honestorum
 crimine, in malam frugem, si | possint, conantur ostendere.
 O bone Iesu, averte pestem hanc ab ignaris credulis, et hos
 loquaces corripe, ac adeo instrue, ut exemplo tuo velint prius
 facere quam docere!

CAP. XVII

Phylosophorum symias minime poetas esse.

Symias preterea phylosophorum ex his non nulli, qui se ceteris preferunt, dicunt esse poetas! Verum non satis certum

habeo, an ut hominibus risum incutiant, uti non nunquam suis
scomatibus mulierculis faciunt, an potius ex animi sententia,
quia sic credant, seu mentis nequitia, ut irrideant, istud evo-
mant. Primum quippe deberet indignanti animo a prudentibus
5 tolerari, dum cernerent ab ignaris ex viris conspicuis ridicula
confici vulgo, cum passim per trivia asini infulati, et falerati
sues, ac, ex quo mavis genere, belue, fimbriatis nec non et
variatis pellibus incedentes amicti, comperiantur facile, ex
quibus decentius quis volens posset confingere talia. Si vero
10 credentes asserunt, aut irrident, utrumque tam stolide quam
nequiter agunt! Est enim symiis, ut alias dixisse meminimus,
hoc de more a natura infixum, ut velint, dum possint, videntes
quoscumque hominum actus imitari; et sic videtur hos velle
poetas imitatores, et inde symias esse phylosophorum. Quod
15 minime ridiculum esset; honesti quidem, ut plurimum, homi-
nes fuere phylosophi et bonarum artium repertoires. Sed fal-
luntur indocti, nam, si satis intelligerent poetarum carmina,
adverterent eos non symias, sed ex ipso phylosophorum numero
computandos, cum ab eis nil preter phylosophie consonum
20 iuxta veterum opiniones fabuloso tegatur velamine. Preterea
imitator simplex in nullo exorbitat a vestigiis imitati. Quod
quidem in poetis minime cernitur, nam, esto a phylosophicis
non devient conclusionibus, non tamen in eas eodem tramite
tendunt. Phylosophus, ut satis patet, silogizando reprobatur, quod
25 minus verum existimat, et eodem modo approbat, quod inten-
dit, et hoc apertissime, prout potest; poeta, quod meditando
concepit, sub velamento fictionis, silogismis omnino amotis,
quanto artificiosius potest, abscondit. Phylosophus stilo pro-
saico ut sepius, et eius fere parvipendens ornatum, scribere
30 consuevit; poeta metrico, summa cum cura exquisito decore
conspicuo. Phylosophorum insuper est in ginnasiis disputare;
poetarum in solitudinibus canere. Et, cum ista inter se non
convenient, non erit, ut aiunt, symia phylosophorum poeta.
Si symias dicerent eos esse nature, posset forte equiore animo
35 tolerari, cum pro viribus, quicquid ipsa, quicquid eius opera | 151 c
ratione operantur perpetua, poeta celebri conatur describere

carmine. Quod si intueri velint isti, videbunt formas, mores, sermones et actus quorumcunque animantium, celi syderumque meatus, ventorum fragores et impetus, flammaram crepitus, sonoros undarum rumores, montium celsitudines, et nemorum umbras, atque discursus fluminum adeo apte descriptos, ut ea ipsa parvis in licterulis carminum inesse arbitrentur. In hoc ego poetas esse symias confitebor, quod ego honorabilissimum reor opus, in id scilicet arte conari, quod agit natura potentia. Sed quid plura? Esset satius talibus, agere si possent, ut nos una secum efficeremur symie Ihesu Christi, quam sibi incognitos poetarum irridere labores, cum contingat sepiissime tentantes alienum pruritum scalpere, in suum aliorum cruentas ungues cum anxietate sentire.

CAP. XVIII

Non esse exitiale crimen libros legere poetarum.

Hi equitatis, imo iniquitatis arbitri, fervida rabie cupientes poetici nominis exterminium, quasi pauca in illud dixerint, altisono insuper clamitant hinc inde boatu: o insignes viri, o divino redempti sanguine, o gratus deo populus, si qua pietas, si qua devotio, si quis Christiane religionis amor, si quis dei timor vobis est, hos infaustos poetarum libros abicite, flammis exurite, et ventis servandos exhibete cineres! Eos enim habere domi, eos legere, eos etiam ullo modo velle videre, exitiale crimen est! Animas letali veneno inficiunt, vos in Tartara trahunt, et celestis regni exules in eternum faciunt. Post hec, aucto clamore, Ieronimum in testem invocant, eumque dicentem aiunt in epistula ad Damasum de filio prodigo: Demonum cibus sunt carmina poetarum! Et his ac similibus multis toto gucture ignaros auditores intonant. O pietas, o prisca fides, o dei patientia grandis, quid patetis? Quid, rerum conditor, in erectas turres, quid in celsos vertice montes fulmina torques? Hi, sanctissime pater, hi feriendi sunt, qui dolosa lingua atque mendaci aliorum et per-

sepe innocuorum exitio sibi inanem aucupantur gloriam! Me-
 dici errores suos terra tegunt, hi prohibitionibus atque flammis
 suas conantur ignorantias occultare. Quis simplex homo hos
 audiat, quin arbitretur poetas perniciosissimos esse homines,
 5 divini nominis hostes, contubernales demonum, inmites, ma-
 leficos, scelestis semper vacantes | operibus, quibus nulla bo- 151 d
 narum artium cura, nulla pietas, nulla fides aut sanctitas sit?
 Et sic horum ignorantium opere et iniquitate consequuntur
 celebres viri ignominiam, quam minime meruere. Sed spero,
 10 videbit deus aliquando. Nos autem videamus, si possumus,
 quale sit hoc tam inexpiabile malum, quod hi committi cla-
 mitant, si teneantur, si videantur, aut legantur carmina poeta-
 rum. Que horum contineant libri, que suadeant, que damnent,
 que doceant, iam satis supra declamatum est. Sed eis omissis,
 15 volo, adversus veritatem hos scelesta omnia scribere atque
 suadere lectoribus. Quid tandem? gentiles fuere homines, non
 Christum novere, suam extulere, quam sacram arbitrabantur,
 religionem, fictiones edidere, gratissimos et commendabiles
 utero persepe gerentes fructus. Sed quid inde? Queso ego hos
 20 elegantissimos clamatores, dicant, nunquid illis prohibitum sit
 ab aliqua veteri seu nova doctrina, deorum suorum scelera,
 quo vellent, in stilo describere? Non equidem reor, nec etiam
 christiano fingenti, dum modo sane intellecta fictio adversus
 catholicam veritatem exenterata nil pariat. Si non prohibitum
 25 est, si hos legere non leges prohibent neque prophete, non
 sacre pontificum sanctiones, quid tenere, quid legere mali
 est? Inquient, quoniam seductores sint mentium dulcedine
 sua. Huic obiectioni paulo ante responsum est; verum si hi
 imbecilles sunt atque tractabiles, sibi caveant, memores pro-
 30 verbii veteris, quo prohibetur, hos certamen lapidum non
 intrare, quibus sit galea vitrea. Fateor tamen ultro longe
 melius fore sacros studere libros quam istos, etiam si optimi
 sint, studentesque acceptiores esse reor deo, pontifici summo,
 et ecclesie; verum non omnes, nec semper eadem trahimur
 35 affectione, et sic non nunquam ad poeticos trahuntur quidam.
 Et, si trahimur, vel sponte nostra in eos imus, quod hoc

crimen, quod malum est? Possumus impune mores barbaros
 audire, ipsos, si velimus, <suscipere> barbaros, eis hospitalita-
 tem exhibere, eis, si petant, ius dicere, cum eis amicitias iun-
 gere, convivia celebrare; poetarum libros legere, si deo placet,
 ab his viris doctissimis prohibemur! Manichei, Arrii, Pelasgii- 5
 que, et aliorum heresiarcarum execrabiles errores ut noscamus,
 nemo prohibet, quin scrutemur; versus autem legisse poeticos,
 horrendum, ut hi clamitant, imo letale crimen est! Ioculatores
 in | quadruviis ut plurimum inhonestos ludos agentes inspicere 10
 possumus, hystriones in conviviiis turpia canentes audire, ne-
 bulones in popinis, lenones in lupanaribus blasphemantesque
 pati, nec ob id in Tartara trahimur; poetica legisse poemata
 nos eterni regni facit extorres! Pictori etiam in sacris edibus
 fas est pingere Tricerberum canem, Ditis observantem limina,
 Charonem nautam, Acherontis vada sulcantem, Erinas ydris 15
 accinctas accensisque armatas facibus, ipsum Plutonem, infe-
 licis regni principem, damnatis supplicia inferentem; poetis
 sonoro carmine hec eadem scripsisse nephas, et irremissibile
 lectori crimen est. Pictori eidem concessum, in aulis regum
 et nobilium virorum amores veterum, deorum scelera homi- 20
 numque, et quaecunque cuiuscunque commenta pingere, nullo
 patrum prohibente decreto, et hec a quibuscunque pro libito
 intueri permissum est; poetarum inventa, ornatis linita licteris,
 plus a sapientibus lecta volunt mentes inficiant, quam picta
 ab ignaris inspecta. Quid multa? Deficio, fateor, volens, si 25
 possem, advertere, quibus viribus, qua potentia, livor edax et
 ignorantia hos boatores in tam grandem dementiam potuerit
 impellere. Scire saltem debuerant, quia vas electionis testatus
 est, scire malum, malum non esse, sed operari; et ipsi novis-
 simi preceptores, credo, ut a suis mulierculis prudentiores 30
 habeantur, et inde pinguiore consequantur offas, non verentur
 dicere, nedum dicam scire, sed poetas legere perniciosissimum
 esse! O fastidium audire, etiam si omnino despiciendi sint
 poete, nepharium fore, si videris, margaritam ex luto colli-
 gere, quasi astergibile lutum illam minus fecerit preciosam. 35
 Nec erubescunt interpretes hi hac presumptuosa atque gene-

152 a

rali prohibitionem suam velle ex veritate fieri mendacium, si dixerit aliquando poeta, imo eos dixisse toto denegant ore! Ridiculum est audire humani generis hostem dyabolum potuisse verbum bonum aliquando dixisse, poetas autem, esto
5 adversus conscientiam paulo ante malos esse concesserim, cum forte non nullis preter gentilitiam maculam nil inhonestum iure posset obici, verbum bonum dicere nequivisse. Vocatur etiam non nunquam a sacris hominibus in testimonium dyabolus, invocasse poetam horum accusantium autoritate irremissibile crimen est! Sed nunc hos prohibitores et in exilium | poetarum precones oro, dicant, quid magis quam
10 phylosophia potuit peccasse poesis? Veritatis quippe optima indagatrix phylosophia est, comperte vero sub velamine servatrix fidissima est poesis; si minus recte sentiat illa, non potuit rectum ista servasse. Pedissequa est, domine vestigia
15 imitetur necesse est; si deviet illa, et hec, ut exorbitet, a necessitate cogitur. Quid ergo, cum gentiles phylosophos allegemus ore pleno eorumque servemus sententias, et nil fere nisi eorum vallatum autoritate firmemus dicta poetarum poetasque horrescimus, atque detestando damnamus? Extollitur
20 Socrates, honoratur Plato, colitur Aristotiles, ut de reliquis sinam, qui omnes fuere gentiles et persepe damnatis opinionibus erronei homines; Homerus ab obiurgatoribus nostris pellitur, damnatur Exiodus, Maro despicitur atque Flaccus, quorum figmenta nil aliud sentiunt quam disputationes illo-
25 rum. Quorum quoniam dogma student et ex his, esto cum difficultate, non patiente ingenio, quedam principiola sumpserunt, quasi intellectum commendant! Poetarum vero quoniam scripta negligunt, et sic non intelligunt, despiciunt, et condemnant. Attamen quicquid clamitent, quicquid latrent, quicquid iubeant vel suadeant, si phylosophorum scripta, si barbarorum gesta, si hereticorum perfidia legi possunt, et poetarum volumina absque piaculo legi, teneri, audiri que possunt, mente tamen integra atque constanti, ne, si quando aliquid in orthodoxam dicerent fidem, tanquam ab illa exteri se lectores labefactari permittant. Nunc autem superest in extremum horum
35

152 b

clamorem paxillum acrius instandum atque prolixius, quoniam ea celeberrimi atque sanctissimi hominis autoritate precedentia omnia firmasse se credunt. Dicunt igitur clamitantes Ieronimi verbum ad Damasum papam: Demonum cibus sunt carmina poetarum! Quod, si satis iam dicta perceperissent, a nobis etiam firmatum advertissent, et potissime ubi damnatam comitorum spurcitiam atque abiectam semel et iterum ante iam diximus. Sed quoniam, nulla poetarum facta distinctione, invidentie offuscati caligine, in quoscunque ceci irruunt, propulsanda eorum ignavia est, et ipsi in perpetuum cogendi silentium. Si igitur epistulas, si volumina Ieronimi, si hanc eandem, quam producant in testem, seu cuius autoritate damnatos poetas volunt, studiose legissent, invenissent profecto verbum hoc a Ieronimo declaratum, et eius sensum appositum, atque objectionem, quam faciunt, esse solutam, et potissime ex figura mulieris captive, raso capite, deposita veste, resectis unguibus et pilis ablatis, Israelite matrimonio copulande. Et si religiosiores atque delicatiores sanctis doctoribus esse non velint, comperient, hunc demonum cibum, non solum non reiectum flammis, ut iubent, inmissum, sed cum diligentia servatum, tractatum, atque gustatum a Fulgentio doctore atque pontifice catholico, ut apparet eo in libro, quem Mithologia- rum nuncupat ipse, in quo elegantissimo stilo descripsit poetarum fabulas, exponendo. Equo modo Augustinum, doctorem egregium, comperient non horruisse poesim, nec poetica carmina, quin imo solerti vigilantia studuisse, et intellexisse; quod, volentes negare, non possent, cum sepiissime in suis voluminibus sanctus homo Virgilium aliosque poetas inducat; nec fere unquam Virgilium absque alicuius laudis titulo nominat. Sic, ut iterum dixerim, Ieronimum, doctorem eximium atque sanctissimum et trium linguarum mirabiliter eruditum, quem ignorantie eorum hi in testem trahere satagunt, tanta poetarum carmina diligentia studuisse percipient, atque servasse memorie, ut nil fere absque eorum testimonio firmasse videatur. Videant, si non credunt, inter alia libri eius Hebraicarum questionum prologum, et advertant, nunquid eum totum Terrentianum fuisse

sentiant, videant, nunquid sepissime Horatium atque Virgilium sibi quodammodo assertores inducat, et non solum hos, sed et Persium aliosque. Legant insuper eiusdem facundissimam ad Agustinum epistolam rimenturque, nunquid in ea inter
 5 illustres viros vir doctus poetas, quos ipsi tanto clamore confundere, si possint conantur, enumeret. Porro, si nesciunt, perlegant Actus apostolorum, et sentient, nunquid Paulus, vas electionis, versus poeticos studuerit et noverit. Invenient quippe eum non fastidisse, in Ariopago adversus Atheniensium
 10 obstinationem disputantem, uti testimonio poetarum, eumque alibi Menandri comici carmine usum, dum dixit: Corruptunt mores bonos colloquia mala! Et Epimenidis poete, si memini, allegat versiculum, qui adversus hos aptissime dici posset, dicens: Cretenses semper mendaces, male bestie, ventres pigri!
 15 Et sic non, qui ad celum usque tertium raptus est, quod isti sanctiores volunt, peccatum vel turpe arbitratus est legisse atque didicisse poetarum carmina. Insuper perscrutentur, quid scripserit Dyonisius Ariopagita Pauli discipulus et Christi martir egregius, in suo Ierarchie celestis libro. Ex intentione
 20 quippe dicit, prosequitur atque probat divinam theologiam poeticis fictionibus uti, inter alia ita dicens: Et enim valde artificialiter theologia poeticis sacris formationibus in non figuratis intellectibus usa est, nostrum, ut dictum est, animum revelans, et ipsi propria et coniecturali reductione providens,
 25 et ad ipsum reformans anagogicas sanctas scripturas; et alia multa, que ad hanc sententiam subsequuntur. Et, ut reliquos postremo sinam, quos adversus bestialitatem horum possem inducere, nonne ipse etiam dominus et salvator noster multa in parabolis locutus est, comico convenientibus stilo? Nonne
 30 et ipse adversus Paulum prostratum Terrentii verbo usus est, scilicet durum est tibi contra stimulum calcitrare? Verum absit, ut putem Christum dominum a Terrentio, quantumcunque diu ante fuisset, quam hec dicta sint, verba assumpsisse! Sufficit michi satis esse adfirmandum prepositum et Salvato-
 35 rem nostrum voluisse quandocunque verbum suum atque sententiam ore Terrentii fuisse prolatum, ut appareat non omnino

esse cibum demonum carmina poetarum. Quid nunc inquierent boatores illustres? Clamitabuntne? insultabunt adversus carmina poetarum a suomet teste reprobati et aliorum plurium sanctorum virorum testimonio victi atque repulsi? Clamitabunt equidem, insuperabilis eorum rabies est! Sed quam iuste, tu videas, rex optime, videantque, quibus ratio magis amica est, quam obstinata horum protervia. His autem tam absolute damnantibus iustissimus iudex, deus, aliquando retribuet invidentie meritum, et eadem eis metietur mensura, qua ipsi aliis metiuntur.

CAP. XIX

Minime poete omnes iussu Platonis pellendi sunt urbibus.

Perminimum visum est latratoribus nostris conatus exposuisse omnes, ut e domibus ac e manibus hominum, si potuissent poetas excluderent! Et ideo ecce, iterum agmine facto, irruunt, et, armati Platonis autoritate, infando guttare sonoras voces eructant, aientes, Platonis iam dicti iussu poetas urbibus esse pellendos; inde, ut Platoni deficienti subveniant, superaddunt, ne suis lasciviis civium mores inficiant! Cui obiectioni, et si satis in superiori responsum videatur, non pigebit iterum latius respondisse. Maximam igitur fateor philosophi huius auctoritatem esse, nec spernendam, si sane intellecta sit; de sensu cuius profecto hi, aut nichil, aut perverse sentiunt, ut apparebit. Ostensum tamen illis est, poetas sponte sua solitudines habitare, quam ob rem illos montanos et ineptos homines nuncupabant. Si autem violenter urbes incoherent, quid dicerent morsores hi? Dicerent eos esse tyrannos! Si vero nunc velint sententiam vertere et eos cultores urbium dicere, falsum est. Constat Homerum inter aspreta scopulorum et montana nemorum, post peragratum orbem, extrema cum paupertate litus Arcadum habitasse, et ibidem mente videns, luminibus tamen egritudine captus, ingentia illa atque admiranda volumina non Ybleo, sed Castalio melle perlita Yliadis et Odisee dictasse. Virgilius autem, ingenio non minor Homero,

urbe Roma, tunc rerum domina, neglecta, atque Octaviano Ce-
 sare, totius orbis principe, cuius singulari letabatur amicitia,
 omisso, quesivit sibi haud longe a Neapoli, Campanie inclita
 civitate tunc etiam deliciis abundante et ocio, semotum locum
 5 quieto atque solitario litori proximum, ut magni spiritus homo,
 Iohannes Barrilis, aiebat, inter promontorium Posilipi et Pu-
 teolos, vetustissimam Grecorum coloniam, ad quem nemo fere,
 nisi eum quereret accedebat; in quo post Georgicum carmen
 celestem decantavit Eneydam. Cuius selecte solitudinis Octa-
 10 vianus prestare testimonium volens, cum fecisset eiusdem
 Virgilii a Brundisio ossa referri, haud procul ab electa soli-
 tudine tumulari iussit, secus eam viam, que adhuc Puteolana
 dicitur, ut eo iacerent mortua, cuius elegissent in vicino vi-
 vere. Et, ne semper per antiqua vagemur, que oppugnatores,
 15 quantumcunque fausto testimonio roborata sint, negant facile,
 Franciscus Petrarca, celestis homo profecto et nostro evo
 poeta clarissimus, nonne, spreta Babilone occidentali atque
 pontificis maximi benivolentia, quam omnes fere Christiani
 summopere cupiunt et procurant, et pilleatorum orbis cardi-
 20 num aliorumque principum, in vallem clausam abiit, insignem
 Gallie solitudine locum, ubi Sorgia, fontium rex, oritur, et
 ibidem omnem fere floridam iuventutem suam, villici unius
 contentus obsequio, meditando atque componendo consumpsit?
 Fecit equidem, stant vestigia stabuntque diu, parva domus et
 25 ortulus, et, dum deo placet, testes vivunt plurimi! Si ergo,
 ne plures recitem, sic est, minime edepol oportunum est, ut
 in hoc quis labores impendat, ut abeuntes ultro poetas urbibus
 pellat. Vellem ego tamen ab istis audire, | nunquid existi- 152 d
 ment Platonem, dum librum sue Reipublice scripsit, in quo
 30 hoc mandatur, quod isti aiunt, intellexisse de Homero, scili-
 cet, si urbs illi placuisset, eum urbe fuisse pellendum? Nescio,
 quid responsuri sint, ego autem non credo, cum de eo multa
 laudanda iam legerim. Hunc enim sacratissime Cesarum leges
 omnium virtutum patrem vocitant, et sepissime eorum latores,
 35 ut illas maiori veneratione dignas facerent, et quodam sacro
 sancto testimonio roborarent, inter eas non nunquam Omeri

carmina miscuere, ut in fine prohemii codicis Iustiniani Yliadis legitur carmen, et in eodem sub titulo de iustitia et iure, sic et de contrahenda emptione, et de legatis et fidei commissis, et aliis locis, ut minus credentes possunt in pandecta Pisana cognoscere. Hunc insuper in suum civem plures Grecorum egregie civitates, eo etiam mortuo et paupere, voluere, et de hoc inter se movere litigium, ut comprehendi potest liquido per verba Ciceronis in oratione pro Archia, dum dicit: Omerum Colophonii civem dicunt esse suum, Chii suum vindicant, Salaminii repetunt, Smirnii vero suum esse confirmant, itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt; permulti alii preterea pugnant inter se atque contendunt. Hec Tullius. Quod ego etiam testari a vetustissimo Greco carmine, satis inter eruditos vulgato, legisse memini, sic aiente: ἑπτὰ διεριζουσιν πόλεις διὰ ριζῆς Ὀμήρου· Σάμος, Σμύρνη, Ἰχίος Κολοφών, Πίλος, Ἄργος, Ἀθῆναι [quod latine sonat]:—Septem litigant civitates de radice Omeri: Samos, Smirne, Chios, Colophon, Pilos, Argos, Athine. Hunc preterea ipse Plato in eodem libro Rei publice aliisque persepe conclusionum suarum inducit in testem. Si igitur virtutum pater a legibus habitus est, si legum decus, si tot civitatum civis etiam repetitus, si a preceptore ipso Platone testis assumptus, stultissimum est arbitrari Platonem idem prudentissimum virum, talem poetam urbe pellendum iussisse! Insuper hoc Platonis iussu existimabimus Emnium urbe pellendum, qui honesta paupertate contentus adeo ob virtutem suam carus Scipionibus fuit, hominibus quidem non solum armis et bello atque sanguinis generositate conspicuis, sed phylosophie domesticis et sanctitate morum illustribus, ut post mortem etiam eius vellent suis maiorumque suorum suos misceri cineres, et suo tumulari sepulcro! Si credant hi, ego non credam, quin potius arbitror Platonem suam civitatem optasse talium fuisse repletam. Quid preterea de Solone dicemus, qui, datis Atheniensibus legibus, esto iam senex esset, sese concessit poeticis? Urbe ne pellendum dicemus, | qui urbem dissolutam in civilem vitam moresque revocavit? Quid insuper de Virgilio nostro, cuius, ut reliqua sinam, tanto frontis rubore et mentis

verecundia inter coevos et quoscunque minus decentia queque
 audiebat, ut ob hoc iuvenis adhuc vocaretur parthenias, quod
 Latine virgo seu virginitas sonat. Cuius tot sunt ad virtutem
 suadentia monita, ut sepe iam dictum est, quod sunt eius car-
 5 minum verba. Cuius ne combureretur divinum opus, ut ipse
 Virgilius moriendo preceperat, Octavianus Cesar Augustus,
 postpositis maximi imperii curis, prohibitorios versus compo-
 suit, qui in tempus usque nostrum leguntur. Cuius adhuc no-
 men apud Mantuanos tanto honore celebratur, ut, cum cineres
 10 ab Augusto sublatos pro votis colere nequeant, eius agellum
 veterem, ad instar viventis hominis ab eo denominatum, co-
 lunt, filiis iuvenibus tanquam quoddam venerabile sacrum
 senes parentes ostendunt, exteris advenientibus, quasi suam
 gloriam augentes, sollicite indicant. Non absque virtutis pre-
 15 cipue testimonio ista proveniunt, et nos virtuosos urbe pel-
 lendos Platonem iussisse credemus? O stolidum capitulum!
 Possem de Oratio Flacco, de Persio Vulterrano, de Iuvenale
 Aquinate multa dicere, per que pateret liquido mentis Platonis
 non fuisse tales urbe pellendos; sed trahit animus, ut visa
 20 ingeram, et, que nulla tergiversatione ab istis negari possint,
 apponam. Credamne igitur ego tante dementie fuisse Platonem,
 ut Franciscum Petrarcam urbe pellendum censuerit? Qui, a
 iuventute sua celibem vitam ducens, adeo inepte Veneris
 spurcitas horret, ut noscentibus illum sanctissimum sit exem-
 25 plar honesti, cuius mendacium letalis est hostis, qui viciorum
 omnium execrator est, et venerabile veritatis sacrarium, vir-
 tutum decus et letitia, et catholice sanctitatis norma; pius,
 mitis, atque devotus, et adeo verecundus, ut iudicetur parthe-
 nias alter. Est et insuper poetice gloria facultatis, orator
 30 suavis atque facundus, cui cum omnis pateat phylosophie si-
 nus, est illi ingenium preter humanum perspicax, memoria
 tenax, et rerum omnium, prout homini potest esse, notitia
 plena. Ex quo opera eius tam prosaica quam metrica, que
 plura extant, tanto splendore refulgent, tanta suavitate redo-
 35 lent, tanto florido ornatu spectabilia sunt, et lepore sonantium |
 verborum melliflua, et sententiarum succo mirabili sapida, ut

celestis ingenii artificio potius quam humano fabrefacta credantur! Quid multa dixerim? Profecto hominem superat, et in longum mortalium vires excedit. Neque ego has laudes predico, quasi antiquum hominem et longis ante seculis defunctum commendem, quin imo, dum deo placet, viventis 5 atque valentis merita refero; quem, o morsores egregii, si non licterulis meis creditis, oculata fide videre potestis. Nec dubito, ut ex eo contingat, quod ut plurimum famosis viris contingere consuevit, ut ait Claudianus, minuit presentia famam; imo audacter assero, quia huius superet presentia famam! 10 Tanta enim morum maiestate, tanta suavis eloquentie facundia, tanta etiam urbanitate et composita senectute conspicuus est, ut de eo, quod apud Senecam moralem philosophum de Socrate legitur, dici possit, auditores scilicet eius plus ex moribus quam ex verbis traxisse doctrine. Et, ut aliquando 15 de celeberrimo viro isto taceam, queso hos dicant, nunquid tales poete a Platone pellantur ex urbe. Et, si pelluntur huius modi, reserent, quos introducturus ipse sit cives; lenones an vispillones, atque gnatonicos, epulones, cetariosque, seu forte furciferos aut similes illis assumet? O felix, o mansura diu 20 Platonis Respublica, si poetas pellat, et hos cives habeat et morum viteque hominum presides! Sed absit, ut arbitrer doctissimum virum id intellexisse, quod sentiunt interpretes hi, quin imo reor, et poetas insignes, et quoscunque alios similes eisdem non tantum civitatum seu sue Reipublice cives esse, sed principes 25 atque magistros. Sed inquiernt stomacantes hi: Si hos non, quos pelli iubet Plato poetas? Esset respondendum talibus: Vos ipsi perquiratis, censores inepti! Sed quoniam ignorantie quorumcunque compatiendum est, et si male sint meriti, compatiendum tamen. Est uti liquoribus omnibus sic et 30 facultatibus sua fex, que esto abominabilis et abicienda, non tamen defecatus liquor efficitur vilior; et equo modo facultas. Quid enim phylosophia, rerum omnium magistra, veracius? Hec amurce loco, ut de ceteris taceam Cynicos habuit et Epycuros, qui infandis erroribus involuti, fere eam dehonestare in 35 non nullis conati sunt, adeo ut hostes viderentur potius quam

ministri. Sed queso, propter hos Socratem, Xenocratem | Anaxa- 153 c
goram, Panetium, aliosque hoc eodem insignitos titulo abi-
ciendos fore dicemus? Stolidum et ignavi defecatoris esset
officium! Quid Christiana usquam religione sanctius? Et hec
5 Donatistas, Macedones, Fotinos, et alios habuit heresiarcas longe
fetidiori fece execrabiles. Nec propter hos iuste Basilium Ce-
sariensem, Iohannem Crisostomum, Ambrosium Mediolanensem,
Leonem Papam, et alios sacros ac venerabiles viros dicemus
esse prophanos. Sic et poesis, ut de reliquis taceam, habuit
10 suam fecem, ut fuere quidam, qui comici poete dicti sunt;
quos inter et si non nulli honesti fuerint homines ut Plautus
et Terrentius, ut plurimum turpissimis fictionibus suis splen-
didam poesis gloriam inficere visi sunt. Et his iungi potest
aliquando Pelignensis Ovidius. Hi quidem seu mentis innata
15 lascivia, seu lucri cupidine, et desiderio vulgaris applausus,
scelestis compositis fabulis, eas, mimis introductis, recitabant
in scenis, ex quibus lascivientium pectora provocabantur in
scelera et constantium agitabatur virtus, et omnis fere morum
disciplina reddebatur enervis. Et quod perniciosissimum erat,
20 quantumcunque et in ceteris religio gentilium detestanda sit,
populos in tam turpia sacra deduxerant, ut erubescenda a suis
etiam videretur. Huius modi quidem poetas, ut in precedentibus
sepe dictum est, non sola abhorret Christiana religio, sed ipsa
etiam abiecit gentilitas. Hi quippe sunt, quos urbe pellendos
25 reor Plato iusserit; ego autem non urbe, sed orbe tales exter-
minandos fore existimo. Sed hos propter est ne Exiodus,
Euripides, Staius, Claudianus, aut similes civitate pellendus?
Ego non arbitror. Distinguant igitur hi, et, si non odio labo-
rant indigno, male meritos carpant, sua linquentes in pace
30 conspicuos.

CAP. XX

Musas infici non posse ob defectum lascivientis cuiusquam ingenii.

Postremo, rex inclite, hi nomen poeticum blasfemantes,
infanda temeritate perciti, silentia sacra, semotos antri Gorgonei

aditus, honesta penetralia venerande poesis, et puellarum choros cantusque divinos intrare ausi sunt, atque dissonis turbare clamoribus, et Boetii, sanctissimi atque eruditissimi viri, verbis armati (eis scilicet, que circa principium libri eius De consolatione leguntur, phylosophia loquente atque dicente: | Quis 5 has scenicas meretriculas ad hunc egrum permisit accedere, que dolores eius non modo ullis remediis foverent, verum dulcibus insuper alerent venenis etc.) omnia non aliter quam victores complere clamoribus et innocuas ludentium mentes ignominiosis opprobriis commovere, si possint, et cum non sentiant, quid per illa verba velit Boetius, solum inspicientes corticem, pudicissimas Musas, non aliter quam si essent carnee mulieres, eo quod femini generis sint earum nomina, inhonestas, obscenas, veneficas atque meretrices esse proclamant, et, eo quod diminutivo utatur Boetius, illas extreme sortis et 15 extremo etiam in lupanari a fece vulgi prostratas existimant. Nec hoc satis est, quin imo hinc volunt poetas etiam esse homines inhonestos, sic argumentum deducentes suum: Si Muse Boetii assertione meretricule sunt, inhoneste mulieres sunt, et sic hi, quibus familiares sunt, ut inhonesti sint homines, necesse est, cum amicitia seu familiaritas, nisi ex convenientia morum, iungi aut stare non possit; eas autem esse familiarissimas poetis constat liquido, etiam carminibus eorum testantibus, et sic, ut iam dictum est, inhonesti sunt homines. Advertisne, prudentissime rex, in quem exitum tendat illecebris 25 horum astutia? Sed, qualiscunque sit, veritate lucida confundenda est. Quot igitur et que Muse sint, et quibus insignite nominibus, et quid per eas senserint illustres viri, si bene memini, supra libro decimo primo operis huius monstravi, sed adhuc, horum impietate non quiescente, paululum laborandum 30 est. Satis ergo arbitror ex premonstratis assummi possit, duplicem esse poetarum speciem, quarum altera venerabilis et laudabilis est, et piis hominibus semper grata, altera vero obscena atque detestabilis, et ea est poetarum, quos dixi non urbe tantum, sed orbe pellendos. Equo modo de Musis dici potest, 35 quarum et si genus unum sit, species due dici possunt; nam dato

eisdem viribus eisdemque legibus actualiter una queque utatur, cum varius exactitatis videatur exprimi succus, hic scilicet dulcis, amarus ille, non incongrue honestam unam arbitrari possumus et reliquam inhonestam. Harum igitur altera, totis commendanda preconiiis, laurea incolit nemora, Castalium fontem, et quecunque religione venerabilia loca cognoscimus, Phebi socia, floribus et sertis ornata, et dulcedine cantus atque vocum sonoritate spectabilis; altera autem ea est, que, ab inhonestis | comicis tracta, scenas atque theatra et quadruvia tenet, et scelestibus fictionibus ob mercedem se inerti vulgo placidam exhibet nullo commendabili ornatu conspicua. Hec non consolatione virtutum, non salubribus anthidotis, non sacris etiam remediis egritudines languentium mitigat aut sanat, sed querelis gemitibusque in mortem usque amplificat ea delectatione, qua passionibus impliciti delectantur. Ex quibus satis possunt, quod ignorabant, videre poetis infesti, Boetium scilicet, dum Musas meretriculas scenicas vocitabat, de theatrâli Musarum specie intellexisse. Quod apertissime obiectores hi vidisse potuissent, si, quod post pauca a phylosophia dictum legitur, intellexissent; dicit enim: Sed meis eum Musis curandum sanandumque relinquit. Et, ut evidentius appareret, quoniam de secunda Musarum specie loqueretur, persepe in sequentibus phylosophia ad curam et consolationem Boetii in eodem libro oblectamenta carminum et fictiones poeticas introducit. Ergo, postquam illas phylosophia suo inmiscet artificio, eas honestas esse existimandum est; et si honeste sint, et hi, quibus familiares sunt, ut horum videtur velle deductio, honesti sint homines necesse est. Et sic honeste sunt muse, et poete honesti sunt homines, quas et quos invicem turpi nota in vacuum labefactare conati sunt!

154 a

CAP. XXI

Alloquitur auctor regem.

Quibus potui rationibus, clementissime rex, horum zelantium maledicta retudi, et, ni honestati pepercissem mee,

in temerariam eorum presumptionem et vitam moresque suos longe acrioribus verbis et aculeis acutioribus invexissem. Reor tamen eos preter dicta multa dicturos, quibus omnibus respondere voluisse, in longum nimis protenderetur oratio, et multitudo verborum nimia persepe consuevit nedum animos magnis occupatos, ut regii sunt, sed etiam vacuos et ociosos offendere. Et id circo, ne celsitudine tue tediosus sim, et ne videar hos | extra terre terminos fugare velle, cum ignorantie eorum potius compatiendum sit, quam in meritum exterminium procedendum, his finem prestare mens est; et, quod ipsi non facerent, ego ante huius libelli finem tua cum gratia fecisse volo, posuisse scilicet meritam iram omnem, et eorum ignovisse nequitie, et eos amicis alloqui verbis, si forsan in consilium melius possim impellere.

CAP. XXII

Poetici nominis hostes orat autor, ut se in melius vertant consilium.

Vos igitur, o prudentes viri, iam si sapitis, iras ponite et turgida sedate pectora, satis enim, imo nimium inter nos odiis decertatum est. Vos primi in insontes intulistis arma, ut eos exterminaretis orbe, ego ex adverso pectus opposui, egique pro viribus, prestante deo et meritis cause iuvantibus, ne bene meriti ab infestis pellerentur hostibus, esto, si adversum vos ipsi in equum descenderent campum, quantum prevaleant vestris meisque viribus, sera penitentia nosceretis. Belligeratum tamen est, et eo ventum, ut cum aliquali offensorum gloria, quanquam sudore plurimo, paululum sit omnino vincendi repressa libido, et, ut equis legibus iri possit in pacem. Vadamus ergo, eamque capessamus ultro, et quietem laboribus demus; librata enim sunt belli premia, nam vos doctrinam, ego refero aliquantulum consolationis in predam, et sic satis loci paci relictum est. Credo sic velitis, quoniam cepisse vos penitet, et ideo eius fruamur bonis. Quod ut me ex animo dicere noscatis, qui primus lacessitus sum, primus servare amicitie leges incipiam, et, ut vos etiam faciatis, que amicus

caritative pauca dicturus sum, equo animo atque tranquillo percipite. Ecce, honorabiles viri, quibus potui demonstrationibus, elucidavi, quid sit poesis, quam vos ipsi nullam faciebatis, qui poete sint, quod poetarum officium, qui mores, quos
5 vos etiam fabulones, scelestos homines, suasores criminum, et mille malis infectos clamabatis. Quid inde Muse sint, designavi, quas meretriculas dicebatis, et forte arbitramini lupanares. Quos si tanti sunt, si adeo venerabiles, non solum non damnare debetis, sed eos colere, laudibus extollere, amare, et
10 eorum, ut meliores efficiamini, studere volumina. A quo ne vos retrahat aut etas annosior, aut famosiores audisse facultates, conemini ex vobis ipsis | id posse, quod de se non erubuit annosus princeps et virtutum omnium singulare decus, Robertus, Ierusalem et Sycilie rex inclitus. Qui clarus olim philosophus et medicine preceptor egregius, atque inter ceteros
15 eius temporis insignis theologus, cum in sexagesimum sextum usque etatis sue annum parvi pendisset Virgilium, illumque cum reliquis more vestro fabulosum diceret hominem et nullius fore precii, ornatu subtracto carminum, quam cito Franciscum
20 Petrarcam arcanos poematum referentem sensus audivit, obstupefactus se ipsum redarguit, et, ut ego, eo dicente, meis auribus audiui, asseruit, se nunquam ante arbitratum adeo egregios atque sublimes sensus sub tam ridiculo cortice, uti poetarum sunt fictiones, latere potuisse, ut advertebat post demonstrationem solertis viri absconditos esse, suumque mira compunctione damnabat ingenium et infortunium, quod tam sero poeticum artificium cognovisset, nec erubuit, aut senio et spe brevis
25 in futurum vite detineri potuit, quin, sepositis studiis splendentium facultatum, ut plenum e Virgilio sensum summeret, ceperit operam dare. Sane festina mors novum interrupit studium, quod si perseverare potuisset, quis dubitet, quin in maximum poetarum decus et Ytalorum commodum studio tali vacantium evasisset? Quid ergo? quod regi sapientissimo sanctum visum est, vosne arripere indignum ducetis? Vix credam,
30 non enim vos tygres aut inmanes beluas reor, quorum ingenium uti illarum sevitia, in melius flecti non possit. Attamen si preter hanc piam credulitatem meam in pectoribus vestris

impetuosus adhuc in immeritos perseverat hostilis ardor, in vestrum saltem decus, quotiens vos lingue pruritus in verba irritat, queso per sacrum phylosophie pectus, cuius forsan aliquando mammillas suxistis, ne in totum poeticum nomen adeo vos dedatis precipites, quin imo, si satis sani estis, distinctione semper, ubi oportuna sit, utamini. Ipsa quidem in concordiam discordantia reducit, et, abstersis ignorantie nebulis, intellectum clarificat, et recta, quo vult, ducit ingenium. Et hoc facitote, ne inhonestis venerabiles implicetis poetas, ex quibus multos fuisse gentilium ostensum est. Sit vobis satis in illecebres comicos irruere, in hos iras evomere, in hos exclamare; in hos, bona ceterorum pace, omne vestrum versetur incendium! Pre|terea et Hebraicis parcite, non enim absque divine maiestatis indignatione lacescere possunt, et premonstratum est, Ieronimo attestante, quosdam ex eius sub poetico stilo, Sancto dictante Spiritu, sua cecinisse vaticinia. Equo insuper modo et Christiani ab iniuriis immunes servandi sunt; plures enim ex nostris poete fuere et adhuc sunt, qui sub tegminibus fictionum suarum Christiane religionis devotos sacrosque sensus commendavere. Et, ut ex multis aliquid ostensum sit, noster Dantes, dato materno sermone, sed artificioso scriberet, in libro, quem ipse Comediam nuncupavit, defunctorum triplicem statum iuxta sacre theologie doctrinam designavit egregie. Et illustris atque novissimus poeta Franciscus Petrarca in suis Buccolicis sub velamine pastoralis eloquii veri Dei et inclite Trinitatis laudes irasque eius in calcantes ignavia Petri naviculam mira descriptione notavit. Stant volumina et intelligere volentibus sensus apparent. Hos ultra vigent Prudentii atque Sedulii carmina sacram sub tegumento expromentia veritatem. Et Arator, non solum Christianus homo, sed romane ecclesie sacerdos et cardo, heroyco carmine apostolorum gesta more cantando poetico designavit. Iuvenus insuper, Hyspanus homo, sed eque Christianus, sub velamento hominis, bovis, aquile et leonis Christi, filii Dei vivi, Redemptoris nostri, actus omnes etiam fingendo composuit. Et, ne plures in medium deducam, si, ut nostris saltem parcatis, nulla vos humanitas trahit, nolite severiores esse matre nostra, Ecclesia,

154 d

5

10

15

20

25

30

35

que, laudabili consideratione prospectans, non dedignatur cum multis, et potissime cum Origene, se habere benigne. Fuere enim huic homini tam grandes in componendo vires, ut nunquam circa id exhaustum videatur fuisse ingenium, nec in
5 scribendo fatigata manus, ex quo in milia voluminum variarum materierum excessisse credatur. Ex quibus omnibus more solertis virginis, que inter spineta flores illesis colligit digitis, et spinarum aculeos sinit separatim vilesce, ommissis minus bene creditis, laudanda sumpsit, et inter suos thesauros ser-
10 vari voluit, videte igitur et examine, et equa lance poetarum dicta librate, et, que minus sancte scripta sunt, sinite! Que autem benedicta sunt, non dammate, quasi existimetis, evestigio cla|more in poetas sublato, Augustinos aut Ieronimos ab ignaro populo arbitrari. Hi enim, quibus equa fuit cum sancti-
15 tate prudentia, nunquam in poeticam seu poetice artificium fecere rumores, verum in errores gentilitatis recitados ab eis, quos semper, etiam circumstantibus catholice veritatis hostibus atque recalcitrantibus, voce intrepida damnavere, alias eos coluere semper, advertentes eorum scripta tanta verborum arte com-
20 posita, tanto lepore suavia, tanto sententiarum sale condita, tanto ornatu etiam delinita, ut ab eis expeti fere necesse videatur, quicquid quis velit Latino eloquio apposuisse decoris. Et, ne longiori sermone vos traham, ut ait Cicero pro Archia: Hec studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secun-
25 das res ornant, adversis perfugium ac solatium prebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur, <que> si ipsi neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus, tum ea mirari deberemus etiam, cum in aliis videremus etc. Cum igitur non spernenda, nec abi-
30 cienda, sed colenda poesis sit, et inde poete, si sapitis, satis dictum est; si autem obstinati perseveretis in rabiem, esto vobis compatiar, cum aspernandi sitis, nichil ad sufficientiam scribi posset.

155 a

Genealogie deorum gentilium liber quartus decimus explicit.

The history of the United States is a story of growth and change. It begins with the first settlers who came to the Americas in search of new lands and opportunities. These early explorers and settlers laid the foundation for the nation that would follow. Over the centuries, the United States has grown from a small collection of colonies into a powerful and diverse nation. This growth has been shaped by many factors, including the struggles for independence, the development of a unique political system, and the pursuit of economic progress. The story of the United States is one of resilience and innovation, reflecting the values and aspirations of its people. As the nation continues to evolve, its history remains a source of inspiration and guidance for the future.

INCIPIT QUINTUS DECIMUS ET ULTIMUS FELICITER; IN QUO AUTOR
PURGAT SE IPSUM AB OBIECTIS IN SE.

Prohemium.

Fundavi, serinissime rex, quibus potui armamentis hinc
5 inde naviculam, ne estu procellosi maris aut ventorum adverso
impetu pelleretur in litus, et illisa ruptis compagibus solveretur.
Et, ne, crepitantibus desuper nubibus in imbrem solutis in-
festum aut coruscum fulminantibus ignem, dilueretur aut ver-
teretur in cinerem, tegumenta superaddidi, que oportuna ratus
10 sum. Nec non et proresiis atque rudentibus illam illigavi sco-
pulis, ne ab undis se retrahentibus una cum illis traheretur
in pelagus. Adversus vero Dei iram nil mortalium obstacula
iuvant, et ob id suis in manibus linquendam censui. Ipse,
absque cuius suffragio nil profecto stare potest, illam servet
15 misericordia sua! Nunc autem | superest, ut iniecta in fatigatum 155 b
nautam tela excutiam, ac, si possim, qualitercunque amoveam.
Quis enim dubitet, quin petatur a multis? Sane uti forte minus
equo animo visus sum quandoque tulisse, que in poesim et
poetas inmissa fuere, sic summa cum patientia, que in nautam
20 evolaverint, quocunque nisu missa, perferam. Nec huius pa-
tientie ratio longe abest. Indigne quippe meo iudicio pulchra
poesis et elegantes hac in facultate viri laccessiti fuere, nescio,
utrum superborum an ignorantium potius maledictis dixerim.
Nauta autem non sic. Nam si pro viribus conatus sit arte
25 nautica per maris vertiginosos anfractus et confragosa scopulis
freta cimbam in tutum deducere, ne iuste redargui possit, scio

tamen, quia multarum rerum ignarus sit, et ideo ex multis eo minus advertente commissis forsitan merito redargui potest. Agam igitur, quod potero, iuvante Deo, ne omnino temerarie videatur egisse, quod fecerit. Ipse me eripiat de faucibus malignantium, qui ex camino ignis ardentis eripuit illesos Israelitas pueros sperantes in se, et in finem laboris extremi me deducat in sui sanctissimi nominis gloriam et honorem!

CAP. I

Minus oportuna preciosa fore non nunquam.

Circumspicient, scio, Colosseum hunc undique iam dicti seu alii intentis oculis carptores egregii, eoque conspecto, ariolor dicturi sint pia forsitan intentione (durum enim homini est hominum mentes cognoscere) tam grande opus minime opportunum esse, et ideo in precio non futurum. Hi quidem paucis his verbis fere opus omne concutiunt, cum a quadam non satis expressa veritate videatur obiectio non solum colorari, sed etiam approbari. Quis enim non dicat intuitu primo, non dicam non oportunas, sed etiam superfluas fore poetarum fabulas, ex quibus hoc apud omne consistet? Verum ego aliter sentiendum reor. Fateor enim fabulis opus hoc omne consistere; sic si concessero illud minime opportunum, multa etiam non oportuna (et hec inter opus hoc) preciosissima fore monstrabo, et inde hoc opus, quoniam utile tam rei publice quam private sit, ostendam inter oportuna etiam numerandum. In precio igitur et maximo esse multa minime oportuna et artificio hominum adinventata, et nature opere facta monstrantur. Exquirimus enim lapicidas, cementarios, dolatores, et architectos insignes, volentes domos construere, quas rudis villicus ex luto et palustribus calamis oportunas erigeret. Templata, capitolia, palatia regum, populorum atque principum, maximis sumptibus constructa, pictura superflua decoramus. Aureis celatisque vasis utimur, cum oportunitati possint deservire (samia). Sic coronis, purpureis vestibus, et armillis aureis

delectamur, cum lanitium simplex cuiuscunque pecoris oportunitati sufficiat; et sic artes et ornamenta, que minime opportuna sunt, in precium devenere. Sed, quia hec hominum ambitione quis posset preciosa dicere, videamus, nunquid et
 5 naturam rerum discretissimam etiam circa superflua ambitiosam velimus dicere. Et queso, ad quid capitis capillicium opportunum sit? nemo dicet! Illud tamen multi firmabunt adeo preciosum fore, ut, si absque eo Venus incedat, suis etiam comitata Gratiis, Marti placere non possit, eumque tanti extimatum
 10 a Cesare dictatore, ut ad contegendum calvicium perpetuam lauream a senatoribus impetrarit. Ad quid hominum barba, qua si quis etate proventus careat, non absque rubore hominibus, inmiscetur aliis? Ad quid cornua cervo? Ad quid picte volucris penne concesse sunt? Ob ornamentum, non ob aliud
 15 responderi potest. Et sic, ne per plura discurram, quod alias non erat in precio, ornamenti causa efficitur preciosum. Et si ornamenti causa quid efficitur preciosum, hoc profecto opus erit in precio. Quid enim pulchrius in collocutionibus hominum quam non nunquam inmiscuisse fabellas sententiis? Quid
 20 decentius quam fructuosos fabularum sensus eisdem applicasse colloquiis? Et hoc opus unumquodque prestabit abunde. Hec insuper ponderosis et accuratis orationibus plurimum afferre decoris satis apparet, cum passim mixta scriptis Ciceronis, Ieronimi, et aliorum prudentum virorum illa legamus. Poterat
 25 igitur sufficere ostendisse hoc opus preciosum ornamenti causa, sed huic superadditur utilitas, que ex hoc consequitur, tam publica quam privata, ex qua precium maius efficitur. Existimabant enim non nulli poetas, peritos homines, simplices tantum composuisse fabulas, et per consequens non solum non utiles, sed
 30 illos arbitrabantur damnosos, et, discurrentes legendo, nullum ex fabulis emolumentum summebant. Hoc autem opus, dum fictionibus ve|lamentum amovet, et eruditos fuisse viros poetas ostendit, et legentibus facit fabulas cum delectatione fructuosas. Et sic, qui falsa opinione perisse videbantur poete, rei-
 35 publice insignes et quasi redivivi redduntur, et privatim que incognita abiciebatur utilitas, per hoc patefacta colligitur, et

155 d

ad altiores sensus etiam ingenia legentium excitantur. Preterea spero, sic volente Deo, uti hactenus fuere, consurgent, qui ad poeticam mentes erigent, quibus non modicum, dum veterum monimenta perlegent, commodi per hoc opus prestabitur, ex quo fiet saltem talibus preciosum. Sed quid multa dicam? Si cessent, que dicta sunt, omnia, dum modo, princeps optime, cuius iussu laborem sumpsi, tuo per hoc opus desiderio satisfactum sit, illud preciosissimum duco, esto laudabile sit placuisse pluribus; sic, si tue celsitudini minime gratum sit, etiam si placitum atque acceptabile ceteris veniat, parvi apud me momenti fiet. Tuum igitur est istud preciosum facere, aut, si libet, abicere.

CAP. II

Perseveravere sepe diutius, que minus duratura videntur.

Eadem forte pietate loquentur et alii, dicentque, postquam rimosum opus viderint, nec bene compactum, nec diu mansurum, ruinam premonstrantibus fatiscentibus rimis. Ego his premonitoribus libens gratias ago! Excutiunt enim ab oculis meis somnum, meque solertem faciunt, ut prestem oportunitati subsidium. Verum, quoniam ante ceptum opus sic evasurum illud ratus sum, si satis memor es, rex inclite, istud idem circa principium testatus, his, quibus potui, rationibus ostendens, cur strambum, mutilum, cicatricibus plenum existimarem illud futurum, et ut satis apparet et isti aiunt, mea me non fefellit premeditatio, et ideo circa defectum hunc iure excusandus venio! Sane quibus adminiculis potui, illud in robur deduxi, nec postquam deductum est, inexcogitatas aut novas contraxit rimas, veteres autem et previse, quod ariolantur isti, arbitror, adeo repente non facient, nam, si more mortalium per coniecturas de futuris providere velimus, in longum perseverabit hoc opus. Vidimus enim persepe in saxo firmatas arces, in ruinam ire citius quam in palustri luto piscatoria situata domus. Hi autem, qui sibi non satis firma edi-

156 a
ficia norunt, vigilantes inspiciunt sepe, et sic, si exigat oportunitas, restau|rant fundamenta, resarciunt parietes, tecta tignis et solaria variis adiuventis suffarciunt, et sic, que illico casura videbantur, non nunquam recta deducuntur in seculum.
5 Secus, qui fortia se possidere existimant; nam, dum secura quiete tenentur, et ecce lapis unus, grandi pondere pressus, attritus crepitat, et omne secum trahit edificium in ruinam. Sunt et alii casus; palatia ambit invidia, et odia excidium parant. Parva domus, paucis et possessori cognita, quam diu
10 Deo gratum est, perseverat. Quis enim arbitrari potuisset Ylionem, recentem adhuc Priami civitatem, tot refertam viribus, tot divitiis splendidam, regni totius Asye arcem, toti minantem Grece, lapsuram citius pauperis Aglai Sophydii gurgustio? Sic et robustos vidimus iuvenes, vivaci atque
15 preclara valitudine decoros, parva interveniente febricula seu accidente alio, in repentinam fere precipitari mortem, ubi non nunquam invalidi senes in longiorem etiam, quam velint, evasere vitam. Sed quid refert per exempla discurrere, quorum abundantissima vita mortalis est? Dicant isti, quod volunt, et
20 ego, quod cupio, arbitror. Hoc tamen scio certissimum, nisi dominus custodiverit civitatem, frustra vigilant, qui custodiunt illam; ipsius est servare atque conterere; ipsius solius est, quantum mundana omnia in longum duratura sint, seu quam cito casura, scire. Prudentum in eo spes omnis est; ipse videat!
25 Ego quidem, quia rimosum opus meum cognovi, eidem humilitatem imperavi, sciens, quia Deus humilibus det gratiam. Sed quid ego de longitudine evi huius verba facio, cum michi permaximum sit, si adeo rimosum, adeo mutilum, adeo cavernosum, uti illud composuisse potui, ad tuas usque manus,
30 o mi rex, pervenire queat, ut non dicam vigilantiam, sed obedientiam meam cognoscas. Satis hoc michi temporis erit; si tandem ulterius perseveret, divine bonitati et fortune regie imputandum existimo.

CAP. III

Nequisse membra huius aptius collocari.

Supervenient quidam, ariolor, et, inspectis, que alii inspexere, dicent: optabilius fore prudenti hanc concidere molem, quam consistere diu, cum casus defectus eius sublaturus sit, quos perseveratio demonstrabit, et hunc potissime, quod latum
156 b pectus ex craneo, ex pectore tibie formate sint, et | pedes in verticem revoluti. O sententia Socratis felices medici, quorum terra teguntur errores, cum scriptorum sepiissime etiam bene dicta, quoniam in propatulo sint, caninis lacerentur dentibus, aut saltem infestentur latratibus! Quod summo exquisitum atque compositum labore est, et illustrium virorum autoritate, ubi possibile fuit, firmatum, pretereuntium verbis fere delectum est. Sed quid? patienda sunt omnia, ut conculcetur humilitate protervia. His tamen sic aientibus, quid responsurus sim, nil habeo, preter quod noverim de principio Genealogie huius multos multimode opinatos, quod nec circa primi huius voluminis libri initium omissum est, atque ostensum, quoniam vetustissimum sumpserim, ut de ceteris aliqualis haberetur mentio; et huic vetustissimo capiti, prout comperisse potui, successive pectus et reliqua membra applicui. Si alie veriores sint, aut potiolem ostendentes ordinem, quod non nego fore possibile, et si multum vigilaverim, plurima et varia revolvendo volumina non vidisse fateor, nec novi, quo ordine membra tam ingentis corporis possent aptius collocari. Producant ipsi in medium, quod noverunt, ut, eis visis, si iure, que scripsi damnanda sunt, suis fides adhibeatur integra; nam dixisse tantum me ex craneo confecisse pectus, et nil aliud ostendisse, est potius inique detrahere, quam laudabiliter redarguere aut utiliter emendare.

CAP. IV

Non appositum est quod minime compertum est.

Preter compositionis indecentiam, paulo ante redargutam, multa esse omissa, que apponi debuissent, hi forsan superad-
5 dent vel alii. Hoc ego si velim negare, non possum, cum meminerim saltem despectantibus ad superficiem fabulosam ob librorum defectum circa huius operis principium scripsisse, multos ex prole deorum defuturos homines. Et si tamen libri
10 reperiri dicantur, quis mortalium tam audax erit, ut prorum- pens dicat vidisse se omnes atque legisse? Ego autem, cum non viderim etiam, quos alii vidisse potuere, absque frontis rubore confiteor multos omissos fore, et non nullos forsan ob labilis memorie culpam, non enim sufficit visis. Et idcirco
15 indulgeant, queso, memores, et, quod i|gnorantia seu oblivione factum est, nolint equiperare malitie. Adest et res alia, in quam forsan possunt obloqui viri sublimes, scilicet circa explicationes sensuum fabularum exhibitas. Absit, ut his ego velim
20 obsistere; possibile quidem reor, cum nunquam de me ausus sim tam magna proprio motu presumere, quoniam me minus ad hec valere ratus sim. Et quis ex imperfecto homine perfectum exquiret opus? Solius Dei est, opus perfectum componere, quoniam et ipse perfectus est! Si quid tamen temerarius egi circa hoc, tuo iussu, o rex optime, impulsus egi, et ob id si circa hanc partem minus bene egerim, imponatur
25 onus celsitudini tue. Ast ego hos prudentiores deprecor per venerabile ac sanctum phylosophie nomen, quod colant existimo, uti quadam sapientiorum autoritate dentes in minus bene commissum infigunt, ita pia humanitate etiam medeantur. Non enim insuetum est, ut nedum eruditos homines videre, quod indoctus non viderat, sed aliquando in doctos vidisse,
30 quod minime viderant eruditi. Homo enim sum ego, et hominem peccasse nec novum est, nec mirabile; ait enim Flaccus: quandoque bonus dormitat Omerus. Centum preterea Argo fuere oculi, bini et bini vicissim dormientes, vigilantibus re-

liquis, et tamen, quin in somnum aliquando ire permetteret omnes, cavisse non potuit; si ergo, cum michi duo tantum sint, et hi quandoque a sopore tacito vinciantur, mirabile non est. Exprimant igitur queso, quod a me pretermisum est, et fabularum enucleationes suppleant, aut, si minus debite quid expositum sit, inmutent, et in melius, quod minus decenti opinionioni firmatum est, reformantes emendent. Ego quidem, et si non plene, vere tamen atque sancte scribere ratus sum; quod si minime factum est, non adeo obstinate pertinax sum, quin meum humiliter fatear crimen, et grato animo emendationem suscipiam, tanquam homo, qui, et si iam totis pedibus in senium tendam, doceri non vereor, imo cupio et perscrutor. Hoc enim si fecerint, perfectius incedet opus, et ego, doctior factus, magis eorum liberalitate laudandus efficiar.

CAP. V

Nullas fabulas aut hystorias,
nisi ex commentariis veterum sumptas, inesse.

Insurgent hos preter et alii, et quasi queruli clamabunt, quoniam inauditas fabulas et hystorias, ut textus graviores et implicatiores facerem, miscuerim. Fateor non novas fabulas aut hystorias inmiscuisse veteribus, sed forsitan a multis ex Latinis his inauditas seculis; ex quibus nullas nisi ex commentariis veterum sumptas apposui, nec, ut graviores aut implicatiores textus excuderem, sed, sic oportunitate exigente, factum est. Discolorum quippe et male secum convenientium conquestio talis est; nil enim equo animo pati possunt! Si faciles textus scripseris et laxa quadam claritate patentes, pedestrem dicunt stilum, et puerile pedagogium redolentem, et fastidientes abiciunt. Si paululum acriorem dictaveris, primo ingressu fatigati, cum non obviis sensus evestigio tendit ingenio, scribentem accusant, scabrosumque dicunt, etiam si facili sit artificio delinitus, et indignantes negligunt. Ego quippe nulla perplexione circumvolutum scripsisse me reor,

nec video, etiam si ex composito fecissem, quid inter texte fabule, quantumcunque ab eis inaudite, possint difficultatis aut obscuritatis afferre. Reor tamen hos astu quodam tacito velle fabulas et hystorias sibi incognitas damnare, tanquam non veras, sub pretexto textus impliciti. Iam dictum est, ex commentariis veterum sumpte sunt omnes, ut referentium autorum nomina testantur apposita, quas, si forsan alias non viderint, quasi nil verum esse possit, nisi quod legerint, reprobandas existimare non debent. Certissimum ego habeo eos multa vidisse, que michi penitus incognita sunt, sic et ego legisse potui, que nondum ad eorum devenere notitiam. Nemo solus preter Deum cognitionem rerum omnium habere potuit usquam. Eo igitur animo a me comperta legant, quo volent alios legisse sua; et, si forsan aliquantum acer videatur contextus, cogant in vires ingenium, et sentientes advertent perlucidum esse, quod arbitrabantur obscurum.

CAP. VI

Insignes viros esse, quos ex novis inducit in testes.

Horum puto quia hec etiam erit querela, quod in testes scriptarum inauditos veteres et novos incognitos autores quibus utrum prestanda fides sit, eis incertum est. Habet equidem querimonia hec aliquid gravitatis, nam quantumcunque novi fuerint, qui nunc ex autoribus veteres sunt, videtur, quod per multa secula perseveratum est, a longitudine temporis approbatum sit, et inde plurimum autoritatis sumpsisse. Quod utrum de omnibus novis, quantumcunque bene sint meriti, arbitrari debeat, apud multos videtur in pendulo. Ego autem huius sententie sum, nunquam in evum duraturos hos, quorum novitas approbata non sit, cum ab eorum novitate necesse sit exordium approbationis sumendum, et sic eos, quos | ego novos invoco, cum vivos noverim aut noscam, meritis eorum agentibus, egregios esse viros atque probandos, ausus sum in testimonium evocare. Hoc enim michi constat ex omnibus,

eos fere per omne vite tempus studiis vacasse sacris, eos inter
insignes scientia et moribus semper versatos homines, eos vita
laudabiles, nec ulla turpi nota signatos, eorum scripta aut
dicta a prudentioribus etiam approbata. Credo, his agentibus,
equiperanda sit eorum novitas vetustati. Verum ne quis arbi- 5
tretur me minus graves produxisse viros, eosque velim mea
autoritate probabiles facere, libet de novissimis aliqua singil-
latim scribere, ut et aliorum iudicio, si satis bene dixerim,
appositum sit. Induxi igitur sepe generosum atque venerabi-
lem senem, Andalo de Nigro Ianuensem, olim in motibus 10
astrorum doctorem meum, cuius quanta fuerit circumspectio,
quanta morum gravitas, quanta syderum notitia, tu nosti, rex
optime; tibi enim, ut aiebat ipse, cum adhuc iuvenis esses,
ratione conformitatis studiorum familiarissimus fuit, et, ut ipse
vidisse potuisti, non solum regulis veterum, ut plurimum fa- 15
cimus, astrorum motus agnovit, sed, cum universum fere
peragrasset orbem, sub quocunque climate, sub quocunque
etiam orizonte, experientia discursuum certior factus, visu
didicit, quod nos discimus auditu. Et ob id, et si in omnibus
illi fidem prestandam crediderim, circa ea tamen, que ad astra 20
spectare videntur, non aliter quam Ciceroni circa oratoriam
aut Maroni circa poeticam exhibendam censeo. Huius insuper
plura stant opuscula, astrorum celique motus ostendentia, que
quantum sibi circa talia preminentie fuerit, ostendunt. Uti
senem hunc sic et Dantem Aligerii, Florentinum poetam, con- 25
spicuum, tanquam precipuum aliquando invoco virum. Meretur
quidem, fuit enim inter cives suos egregia nobilitate verendus,
et quantumcunque tenues essent illi substantie, et a cura fa-
miliari et postremo a longo exilio angeretur semper, tamen,
phylosophicis atque theologicis doctrinis imbutus, vacavit 30
studiis. Et, ut adhuc Iulia fatetur Parisius, in eadem sepiissime
adversus quoscunque circa quamcunque facultatem volentes
responsionibus aut positionibus suis obicere, disputans intravit
gymnasium. Fuit et hic circa poeticam eruditissimus, nec
quicquam illi lauream abstulit preter exilium; sic enim fir- 35
maverat animo, nunquam | nisi in patria illam sumere, quod

minime illi permissum est. Sed quid plura? Qualis fuerit, inclitum eius testatur opus, quod sub titulo Comedie rithimis, Florentino ydiomate, mirabili artificio scripsit. In quo profecto se non mythicum, quin imo catholicum atque divinum potius ostendit esse theologum; et, cum fere iam toto notus sit orbi, nescio utrum ad celsitudinem tuam sui nominis fama pervenerit. Memini insuper, esto raro, Franciscum de Barbarino traxisse testem, hominem quidem honestate morum et spectabili vita laudabilem. Qui, et si sacros canones longe magis quam poeticam noverit, non nulla tamen opuscula rithimis vulgari ydiomate splendidis, ingenii sui nobilitatem testantia, edidit, que stant, et apud Ytalos in precio sunt. Hic integerrime fidei homo fuit et reverentia dignus, quem cum inter venerabiles non dedignetur Florentia cives, optimum semper et in omnibus fidedignum habui testem et inter quoscunque viros egregios numerandum. Traho preterea aliquando Barlaam, Basilii Cesariensis monachum, Calabrum hominem, olim corpore pusillum, pregrandem tamen scientia, et Grecis licteris adeo eruditum, ut imperatorum et principum Grecorum atque doctorum hominum privilegia haberet, testantia nedum his temporibus apud Grecos esse, sed nec a multis seculis citra fuisse virum tam insigni tanque grandi scientia peditum. Nonne ergo huic et potissime in rebus ad Grecos spectantibus ego credam? Non enim opus suum aliquod vidi, esto composuerit non nulla audiverim; habui tamen ex suis scripta quedam in nullum reducta librum, nec aliquo insignita titulo, que, et si illum non satis in Latinis licteris instructum ostenderent, eum tamen multa vidisse atque perspicacissime sensisse monstrabant. Equo modo et Paulum Perusinum gravissimum virum, ceteris inmisceo. Qui et etate proventus, et multarum rerum notitia doctus, fuit diu magister et custos bibliothecae Roberti, Jerusalem et Sycilie regis incliti. Et, si usquam curiosissimus fuit homo in perquirendis, iussu etiam sui principis, peregrinis undecunque libris, hystoriis et poeticis operibus, iste fuit; et ob id singulari amicitia Barlae iunctus, que a Latinis habere non poterat, eo medio, innumera exhausit a Grecis. Hic ingentem

157 c scripsit librum, quem Collectionum titulaverat, in quo | inter
 cetera, que multa erant et ad varia spectantia, quicquid de
 diis gentilium non solum apud Latinos, sed etiam apud Grecos
 inveniri potest, adiutorio Barlae arbitror collegisse. Nec dixisse
 verebor, ego iuvenculus adhuc, longe antequam tu in hoc opus 5
 animum meum traheres, ex illo multa avidus potius quam in-
 telligens sumpsi, et potissime ea omnia, que sub nomine
 Theodontii apposita sunt. Quem librum maximo huius operis
 incomodo, Bielle, impudice coniugis, crimine, eo defuncto,
 cum pluribus aliis ex libris eiusdem deperditum comperi. Puto 10
 igitur eo tempore, quo michi primo cognitus est, neminem illi
 in talibus equiperandum fuisse. Post hos et Leontium Pylatum,
 Thessalonicensem virum et, ut ipse asserit, predicti Barlae
 auditorem, persepe deduco. Qui quidem aspectu horridus homo
 est, turpi facie, barba prolixa et capillicio nigro, et medita- 15
 tione occupatus assidua, moribus incultus, nec satis urbanus
 homo, verum, uti experientia notum fecit licterarum Grecarum
 doctissimus, et quodam modo Grecarum hystoriarum atque
 fabularum arcivum inexhaustum, esto Latinarum non satis adhuc
 instructus sit. Huius ego nullum vidi opus, sane quicquid ex 20
 eo recito, ab eo viva voce referente percepi; nam eum legen-
 tem Homerum et mecum singulari amicitia conversantem fere
 tribus annis audivi, nec infinitis ab eo recitatis, urgente etiam
 alia cura animum acrior, suffecisset memoria, ni cedulis con-
 mendassem. Similiter et Paulum Geometram, concivem meum, 25
 quem tibi, rex inclite, fama notissimum scio, ad hec assumen-
 dum aliquando ratus sum, eo quod noverim, nulli usquam
 alteri tempestate hac adeo sinum arimetricam, geometriam
 et astrologiam aperuisse omnem, uti huic aperuere, in tantum,
 ut nil arbitrer apud illas illi fuisse incognitum; et, quod mi- 30
 rabile dictu est et visu longe magis, quicquid de sideribus
 aut celo loquitur, confestim propriis manibus instrumentis in
 hoc confectis, oculata fide demonstrat spectare volentibus. Nec
 est hic tantum patrie aut Ytalis notus, longe quidem studiorum
 suorum Parisius fama clarior est, quam apud suos sit, sic et 35
 157 d apud Bri|tannos Hyspanosque et Affros, quos penes hec in

precio studia sunt. Equidem felix erat homo iste, si animo
 fuisset ardentior, aut liberaliori seculo natus. Quid tandem?
 Et Franciscum Petrarcam, Florentinum, venerandissimum pre-
 ceptorem, patrem et dominum meum, nuper Rome ex senatus
 5 consulto, approbante Roberto, Jerusalem et Sycilie rege in-
 clito, ab ipsis senatoribus laurea insignitum, inter veteres illu-
 stres viros numerandum potius quam inter modernos, induco.
 Quem non dicam Ytali omnes, quorum singulare et perenne
 decus est, sed et Gallia omnis atque Germania, et remotis-
 10 simus orbis angulus, Anglia, Grecique plures poetam novere
 precipuum; nec dubito, quin usque Cyprum et ad aures usque
 tue sublimitatis nomen eius inclita fama detulerit. Huius enim
 iam multa patent opera et metrica et prosaica, memoratu di-
 gnissima, certum de celesti eius ingenio testimonium hinc inde
 15 ferentia. Stat enim, exitum cupiens, adhuc sub conclavi clausa,
 divina Affrica, heroyco carmine scripta, primi Affricani nar-
 rans magnalia; stat Buccolicum carmen, iam ubique sua cele-
 britate cognitum; stat et liber Epistularum ad amicos metrico
 scriptarum stilo; stant preterea ingentia duo Epistularum pro-
 20 saicarum volumina, tanta sententiarum, tanta rerum gestarum
 copia, tanto ornato artificio splendentium, ut in nullo Cicero-
 nianis postponendas eas censeat lector equus; stant in medicum
 Invective; stat Solitarie vite liber, et, qui paucis post diebus
 in lucem novissimus venturus est, De remediis ad utramque
 25 fortunam. Sunt preterea et in officina plures, quos cito, eo
 vivente, fabrefactos emictet in publicum. Quis ergo hunc in
 testem renuat? Quis dictis eius fidem prestare deneget? O nisi
 paulo ante tenui calamo scripsissem, quot et quas eius possem
 superaddere laudes, quibus dictorum ab eo fides amplior deve-
 30 niret, sed ad presens dicta sufficiant. Hec igitur, que de novis
 dicerem, habui, verum, ne de incognitis antiquis ab his vi-
 deatur omissum, pauca dicenda supersunt. Dicunt igitur hi
 me inauditos a se inducere autores, quasi, quia eorum nomina
 non audiverint, non illis integra prestanda sit fides. | Insipientis
 35 equidem est credere nil preter quod viderit fidedignum, quasi
 lectis fidem legendo iniunxerit ipse! Fateor me autorum plu-

rium, quorum forsā nomina non nullis modernorum prae-
 grina sunt, dicta et fabulas recitasse, eo quod, ut iam dictum
 est, antiquitate videantur probata; et hos omnes aut vidi et
 legi, aut a recentioribus alligatos comperi, quos si hi queruli
 non viderunt aut eorum non audivere nomina, non autorum, 5
 sed desidie horum crimen est, et ideo sibi imputare, non de
 me conqueri debent. Non enim possunt volumina e bibliothecis
 in manus evolare torpentium, nec, qui viderunt, debent visorum
 nomina hostiatim deferre! Legant, perscrutentur, et invenient,
 quod non norunt, et peregrinis efficientur domestici, et com- 10
 perient eos sic autoritate valere, uti arbitrantur valeant, quos
 legerunt. Hec igitur habeo, quae de autoribus tam novis quam
 veteribus a me productis dicenda reor, quorum si me ad in-
 ducendum non provocarent merita, ad id oportunitas cogeret.
 Habent enim civiles et canonice leges praeter textus multipli- 15
 ces, hominum nequitia semper auctos, apparatus suos a multis
 hactenus doctoribus editos. Habent philosophorum volumina
 diligentissime commenta composita. Habent et medicinales
 libri plurimorum scripta, omne dubium enodantia. Sic et sacre 20
 lictere multos habent interpretes; nec non et facultates et artes
 reliquae glosatores proprios habuere, ad quos, si oportunitas
 sit, volens habet, ubi recurrat, et, quos velit, ex multis eligat.
 Sola poesis, quoniam perpaucorum semper domestica fuit, nec
 aliquid afferre lucris avaris visa sit, non solum per secula multa
 neglecta atque deiecta, sed etiam variis lacerata persecutio- 25
 nibus a se narrata non habet! Quam ob causam saltem huc
 illuc, ad quemcunque potes, absque tam celebri selectione
 recurras necesse est, et, si non multum, a quocunque saltem,
 quod modicum potes, excerpas. Quod me per sepe fecisse intel-
 ligenti satis apparet, cum non nunquam non tantum ad novos 30
 autores diverterim, sed ad glosulas etiam autore carentes recur-
 sum habuerim. Et id circo queruli, sic oportunitate volente,
 non solum inauditis veteribus, sed et | novis etiam autoribus
 acquiescant.

CAP. VII

Carmina greca, non nullis agentibus causis, huic inmixta sunt operi.

Seu hos, seu alios dicturos non dubito, quoniam ostentationis gratia Greca carmina operi meo inseruerim. Quod
5 satis adverto non ex caritatis fomite emissum, quin imo, ure-
dine livoris impii impellente, ex adusti cordis intrinseco hec
emittatur obiectio. Impie factum est, ast ego profecto non com-
movebor, opitulante Deo, sed more solito humili gradu in
responsum ibo. Dico igitur, si nesciunt carpentes inmeritum:
10 Insipidum est ex rivulis querere, quod possis ex fonte per-
cipere! Erant Omeri libri michi et adhuc sunt, a quibus
multa operi nostro accommodata sumpta sunt. Et ex his satis
percipi potest plurima a priscis assumpta, a quibus tanquam
a rivulis, non est dubium sumere potuissem, et sumpsi sepi-
15 sime; verum visum est aliquando, satius ex fonte sumere
quam ex rivo. Nec semel tantum contigit, non in rivo repe-
riri, quod abundantissimum erat in fonte, et sic aliquando in
hoc hinc delectatio, inde necessitas impulere. Delectat insuper
scriptores non nunquam aliqua scriptis inserere, que abeant
20 aliquo modo lectorem sistere, ac in oblectationem seu quietem
deducere, ne perseveratione nimia uniformitate lectionis tractus
in tedium a lectura desistat; quod in mixta carmina forsan
poterunt aliquando fecisse. Insuper quod, in propria forma
positum est, habet vires testimonii pleniores, si forsan obiur-
25 gator insistat. Si sit ergo, qui scripto a me carmini fidem non
prebeat, adinventâ Yliade vel Odissea, facile poterit vidisse,
nunquid vera aut falsa descripserim, et si vera, erit plenior
testimonii certitudo. Nec insuper ego solus sum, qui miscuerim
Greca Latinis; vetus consuetudo est. Volvant, si libet, volumina
30 Ciceronis, videant scripta Macrobiani, intueantur Apuleii libros,
et, ne plures afferam, Maximi Auxonii opuscula legant; hos
sepiissime versus Grecos Latinis licteris inserentes invenient.
Horum ego vestigia in hoc secutus sum. Reor dicent illico,
si dudum laudabile fuit, hodie frivolum esse laborem, nam,

158 c

cum nemo sit, qui Greca licteras norit est consuetudo vetus
 abolita. Ast ego in hoc Latinitati com|patior, que sic omnino
 Greca abiecit studia, ut etiam non noscamus characteres lictera-
 rum. Nam, et si sibi suis sufficiat licteris, et in eas omnis occi-
 duus versus sit orbis, sociate Grecis lucidiores procul dubio
 apparerent. Nec preterea omnia secum a Grecia veteres traxere
 Latini, multa supersunt, et profecto nobis incognita, quibus
 possemus scientes effici meliores. Sed de hoc alias. Hi de-
 mum non prospectant, ad quem hoc opus ego dirigam, cui
 laborem impendam, vidissent quippe, quoniam eruditissimo
 regi, et cui tam Grecarum quam Latinarum licterarum, si vera
 fert fama, notitia est, et quem penes continue docti homines
 Greci sint, quibus Greca carmina, ut his ignaris, non vide-
 buntur superflua. Sed quid multa? Geramus paululum obiur-
 gatoribus morem. Ostentationis causa Greca carmina scripsi?
 Quid inde, queso, mordendus sum? Cui enim iniuriam facio,
 si iure utar meo? Si nesciunt, meum est hoc decus mea gloria
 est, scilicet inter Etruscos Grecis uti carminibus. Nonne ego
 fui, qui Leontium Pylatum a Venetiis occiduam Babilonem
 querentem a longa peregrinatione meis flexi consiliis, et in
 patria tenui, qui illum in propriam domum suscepi et diu
 hospitem habui, et maximo labore meo curavi, ut inter doctores
 Florentini studii susciperetur, ei ex publico mercede apposita?
 Fui equidem! Ipse insuper fui, qui primus meis sumptibus
 Homeri libros et alios quosdam Grecos in Etruriam revocavi,
 ex qua multis ante seculis abierant non redituri? Nec in Etru-
 riam tantum, sed in patriam deduxi. Ipse ego fui, qui primus
 ex Latinis a Leontio in privato Yliadem audivi. Ipse insuper
 fui, qui, ut legerentur publici Homeri libri, operatus sum. Et,
 esto non satis plene perceperim, percepi tamen quantum potui,
 nec dubium, si permansisset homo ille vagus diutius penes
 nos, quin plenius percepissem. Sed quantulum cunque ex multis
 didicerim, non nullos tamen preceptoris demonstratione crebra
 integre intellexi, eosque prout oportunum visum est, huic operi
 miscui. Quid hoc mali est? Fabulas Grecorum scripsisse, qua-
 rum hic liber plenissimus est, a nemine ostentationis causa

factum dicitur, paucos inseruisse versiculos Grecis licteris scriptos lācessitur. | Potuit Marius Arpinas, superatis Affris, Cymbris et Theotonicis, more liberi patris cantaro in poculum uti; sic et C. Duellius, qui Penos primus navali certamine superavit, a cena domum repetens, semper lumine funalis cerei usus. Et hec, quantumcunque preter morem Romane urbis essent, equo animo tulere Romani. Michi autem irascuntur non nulli, si preter nostro evo solitum Latinis Greca carmina misceo, et ex labore meo pauculum glorie sumo. Rebar equidem aliquid Latinitati decoris afferre, ubi in me livoris nebulam excitasse video. Doleo quippe. Sed quid? Arbitror doctos non ista dicturos, de reliquis et si curandum sit tolerari tamen patientia potest. Postremo tamen precor omnes, ut placido ferant animo, memores Valerio teste, quia nulla est tam humilis vita, que dulcedine glorie non tangatur.

CAP. VIII

Gentiles poetas mithicos esse theologos.

Quidam forte religiosi homines, santo movente zelo, legentes precedentia dicent iniuriam sacrosancte Christiane religioni illatam, dum poetas gentiles dicimus esse theologos, quos solos divinis instructos licteris hoc insigne faciamus Christiani decoros. Equidem hos ego venerandos homines puto, eisque, si quando hec aliqui dicentes erunt, ex nunc gratias ago, salutis enim mee sollicitos sentio. Verum, dum minus circumspectiunt, que loquantur, ostendunt liquido se per paucos vidisse libros; nam, si multos studuissent, liber Celestis Ierusalem, inter ceteros famosissimus, pertransisse non debuisset invisus. In eo enim legisse potuissent Augustinum libro sexto referentem Varronis, doctissimi hominis, opinionem, qua ipse Varro arbitrabatur triplicem esse theologiam, mithicam scilicet, et physicam, atque civilem. Mithica autem dicitur fabulosa a mithicon Grece, quod Latine fabula sonat, et hec comedis, de quibus supra, et theatris accommoda est, que ob turpia

in scenis actitata ab illustribus poetis etiam improbatur. Physica autem, que, ut interpretatione vocabuli percipitur, naturalis est, nec non et moralis, quoniam mundo utilis videatur, laudabilis est. Civilis vero seu politica, que et sacrificola dici potest, ad urbem spectare dicitur, que ob sacrorum veterum abominabilem turpitudinem a veri Dei cultu atque rectitudine fidei reprobanda est. Ex his enim physica poetis egregiis attribuitur, eo quod sub fictionibus suis naturalia contegunt
 159 a atque | moralia et virorum illustrium gesta et non nunquam, que ad suos Deos spectare videntur, et potissime dum sacra carmina primo in Deorum laudes composuere, atque eorum magnalia sub cortice texere poetico, ut in superioribus dictum est, ex quo a prisca gentilitate theologi nuncupati sunt; eosque primos fuisse theologizantes testatur Aristotiles; et, quanquam a non vero Deo, seu a dictis de non vero Deo nomen tale sortiti sint, venientibus veris theologis, perdidisse nequivere, vim suam servante vocabulo, quod a quocunque Deo exortum est. Quod reor advertentes hodierni, theologi scilicet nomen ex causa inditum auferri non posse, ne de mithica vel alia possit intellegi theologia, se non theologos tantum, sed sacre theologie asserunt professores. Nec hoc est aliqua instantia improbandum, quasi christiano nomini iniuriosum. Nonne nos omnes homines dicimus, quoscunque mortales scimus constare ex anima rationali et corpore, dato alii gentiles sint, et Israelite alii, et alii Agareni, ac alii Christiani, et non nulli adeo per-versorum morum, ut potius inmanes belue quam homines habendi sint? Et tamen nullam, sic omnes vocantes, Christo, Redemptori nostro, iniuriam facimus, quem ultra Deum verum hominem fuisse cognoscimus. Equo modo, si quis poetas dicat theologos, nulli facit iniuriam. Si sacros quis illos diceret, quis adeo amens est, quin videat, quoniam mentiretur, esto non nunquam, ut in precedentibus patet, circa honesta eorum theologia versetur, que sepiissime potius physiologia aut theologia quam theologia dicenda est, dum eorum fabule naturalia contegunt aut mores. Et hec etiam circa catholicam veritatem versari potest, dum modo velit fabularum conditor.

Quod fecisse novimus non nullos poetas orthodoxos, a fictionibus quorum sacra documenta teguntur. Nec sit his audisse difficile, uti et poete quandoque sacri possunt appellari theologi, sic et qui sacri sunt, oportunitate exigente, deveniunt phisici. Quod si alias non contingat, saltem dum sensum exprimunt ex fabula lignorum sibi regem constituentium, efficiuntur phisici ex divinis.

CAP. IX

Non indecens esse quosdam Christianos tractare gentilia.

Dicent alii equo superioribus forsán animo, indecens esse Christiano homini gentilium superstitiones, et nepharia sacra, seu genealogias describere aut perquirere, cum habeant non nunquam talia mentes legentium in erroneas opiniones deducere, et persepe opinantis periculo detinere. Non inficiar, hoc quidem sanctissime dictum est, et arbitror non nullos a studio talium amovendos, et sic etiam aliquibus absque aliqua suspicione sinistra, permitti posse. Nam, si omnes a talibus abstinere necessarium visum fuisset, non dubito, quin sacrosancta mater Ecclesia decreto perpetuo vetuisset. Fuit enim utilissimum olim, vix dum apud gentiles novis germinibus pullulante Ecclesia, eo quod adhuc saperent tam ab origine quam etiam ab ipsius gentilitatis perseverantia sacra hominum mentes, gentilicios ritus et mores insistere acriter, ne legentes talia, tanquam unco vetustatis tracti, more canis verterentur in vomitum. Hodie gratia Ihesu Christi in robur firmissimum ventum est, et execrabile cunctis gentilicium nomen una cum erroribus suis in exterminium tenebrasque perpetuas compulsus est, et victrix Ecclesia castra possidet hostium. Quam ob causam fere absque periculo talia exquiruntur atque tractantur. Non tamen nego, quin bene factum sit, si puer abstineat, cui memoria tenax et tenellum adhuc ingenium, nec dum satis plene Christiana religio cognita. Sic neofidus homo, quem non dum bene firmata credulitas laxatis habenis facile in lubricum exor-

159 b

bitare permetteret. Et si forsā aliqui duriores in tam obscenum crimen se labi permiserint, etiam si nil aliud studuero, vix possum credere hoc in me contingere posse. Nam ab utero matris mee ad fontem nostre regenerationis delatus lotusque, quod pro me cathecummino, promissere, qui me sustulerunt ab illo, ut potest humana fragilitas, in hodiernum usque servavi, certissimum semper habens, quod inter iustorum hominum congregationem psallitur, unum scilicet in triplici personarum distinctione Deum esse, et hunc verum et eternum atque omnium eque opificem rerum, earumque perpetua ratione gubernatorem, servatorem atque rectorem, omnia intra se continentem et a nulla contentum. Et, quod mirabili et alias inaudito eiusdem divinitatis artificio factum est, verbum scilicet eius eternum obumbratione sacri spiritus ad abolendam humani generis labem, ob inobedientiam primorum parentum contractam, ingenue Virginis utero, prenuntiante celesti nuntio, carnem factum, et Virginis illibata virginitate in tempore natum, et sic hominem mortalem factum. Qui adhuc infans in gremio matris a Sabeis regibus, oblatiis muneribus, adoratus est, et, etate crescente, inter sacre legis doctores, dum solveret nexus ambiguos, non Deus, sed admirande indolis puer ab eis creditus est. Non dum enim veritatis splendor eternus caliginem absterserat a mentibus eorundem, ut eum scilicet | Deum illis repromissum cognoscerent, quem mortali septum carne viderent. Insuper certum habeo eum, qui, etherea arce relictā et ex Deo servi assumpta forma, et qui inter homines uti homo versatus est, iam trigesimum agentem etatis annum, ab hypsido atque silvicola vate, et ab utero matris sacro pleno spiritu ad aperiendam eterne salutis ianuam, lotum Iordanis in alveo, dum celum intonuit desuper, et acre murmur superincumbentis nubis in vocem solutum deitatis aientis: hic est filius meus dilectus, in quo michi bene complacui, audite eum! Preterea credo et ratum habeo eum aquis apud Chana Galilee in vinum versis, ut sacro pectori absconditam divinitatem ostenderet sumpto iam sacro consortio. Iudeam, urbesque Phenicum, Samariam, et Galileam ambisse, et celesti dogmate in templo

et synagogis docuisse populos, lepras mundasse, elingues
vocales fecisse, lumen cecis seu natura, seu casu perditum
restaurasse, animas ab Orco in cadavera revocasse, febribus,
ventis, et undis imperasse, et in multis aliis signa sue divi-
5 nitatis monstrasse. Post hec, hora eius adveniente, eum, sacer-
dotum Hebreorum invidia procurante, lotis a se amicorum
pedibus, et ingenti illo celebrato convivio, in quo suis manibus
verbisque confectum est communionis nostre sacrum illud
ineffabile, quo corpus eius in cibum et sanguinem eius in potum
10 tam presentibus quam futuris exhibuit, uno sociorum nequam
vendente, oratione in solitudine peracta, a nepharia turba exqui-
rente cum fustibus et lanternis captum, et in presentiam de-
ductum principum, et ibidem nepharie accusatum, et, sua pa-
tiente humilitate, false testantibus qui[bus]dam insimulatum,
15 et hinc in pretorio, presidis lusum, virgis cesum, corona spinea
insignitum, sputis et colaphis deturpatum, et postremo latronum
more damnatum, crucique affixum sublimi, et in eadem aceto
et felle potatum. Cuius cum iam humanitate victa suppliciis
in finem suum ivisset (seu, et melius reor, ut Thome de Aquino
20 placet, cum voluntarie, collectis viribus, spiritum emisisset),
tremuit orbis omnis, et meridianum fere solis iubar per tres
horas ivit in tenebras, luna ex opposito offuscata (esto aliter
ad Policarpum scribat Dyonisius Ariopagita, quod ego miror).
Inde eius a ceco milite perforatum lancea pectus sanguinem
25 aqua mixtum emisit, ex quo sacra omnia nostre salutis credo
sumpsisse exordium. Nec minus certum habeo, eum a cruce |
depositum atque sepultum anima domos inferas visitasse, et,
confractis vectibus ferreis revulsisque postibus antiqui carce-
ris, subacto Plutone, in libertatem predam omnem veterem
30 eduxisse, ac inde virtute sue deitatis, uti prisci cecinerant
vates, post diem terciam, ceu Ionas ex utero ceti, sic ex ventre
terre surrexisse, superata morte, et redivivum suis apparuisse
sepius, et e medio eorum, eis cernentibus, nulla corporea im-
peditum mole, cum vero corpore, olim mortali iamque immor-
35 tali, propriis viribus in celos ad eum, qui miserat, evolasse;
et inde celestem illum ignem, ex se patreque optimo pariter

prodeuntem, vivificantem omnia et vera cuncta docentem, in
 commilitones egregios inmisisse. Quo illustrati, bellum adversus
 orbis principem inivere illico, per que suum sanguinem et
 vulnera multa sato ubique veritatis semine et obtenta victoria,
 ducem suum triumphantes in patriam secuti sunt. Sic et insti- 5
 tutam ab eodem Dei unigenito piam iustorum congregationem,
 et sacrum illud regenerationis lavacrum, quo mala facinora
 abolentur mortalibus cum ceteris eiusdem conventionis faustis
 probandisque sacris, quibus Deo obsequentes efficimur, atque,
 lapsi nostra imbecillitate, resurgimus, eique volentes concii- 10
 liamur, nec ob id humanum sanguinem effundentes, ut efferati
 plures iam fecere gentilium, aut hyrcos vel tauros more ve-
 teri immolantes. Nec a me fuit unquam veritas hec amota,
 quin crederem testimonio patrum diem venturam extremam,
 in qua resolventur omnia peritura, magnoque Dei opere ex 15
 cineribus propriis omnes, qui ante fuimus mortales cum
 nostris corporibus resurgemus eterni, et in prefinitum venientes
 locum, in quo Christus ipse, iudex pretorii, in maiestate pro-
 pria residebit, et apparentibus cunctis sue passionis insignibus,
 audiemus finalem meritorum nostrorum sententiam; sic et fu- 20
 turam similiter vitam, in qua non meo merito, sed miseratione
 divina spero videre Deum, redemptorem meum, in carne mea,
 et cum beatis letari in terra viventium. Hec igitur, ne plura
 dixerim, sincera fides, hec eterna veritas adeo pectori meo
 infixata est, ut nedum evelli ab aliquo gentilitatis impulsu, sed 25
 nec concuti modo aliquo aut labefactari queat. Nam, et si
 peccator homo sim, non tamen gratia Ihesu Christi Cherea,
 Terrentianus adule|scens, sum, qui, dum a tegulis in gremium
 160 a Danis cadentem Iovem, in tabula pictum, intueretur, in opta-
 tum a se facinus animatus est. Abiit cum annis iunioribus 30
 levitas illa, si fuisset aliquando circa iam dicta, quod, mi-
 nime memor sum! preterea advertens, quia continuis decipulis
 et explicatis ubique retibus antiquus hostis, tanquam leo ru-
 giens, ut inveniatur, quem devoret, ambiat immortalium semitas,
 eosque in precipitium conetur impellere, uti Mytridates, senex 35
 ille rex Ponti, qui magnanimo ausu sumptuque magnifico

quadraginta annis continuis adversus Romanum populum bellum
 ingens et memorabile traxit, a iuventute sua adversus letale
 venenum pharmacis pectus armavit, sic et ego meum evan-
 gelica veritate, sacro Pauli dogmate, et Augustini aliorumque
 5 plurium venerandissimorum patrum iussionibus, consiliis, atque
 suasionibus armavi; ex quo arma gentilitia parvi pendo! Si
 enim Christianus homo gentilium tractavi stultitias iussu tuo,
 rex inclite, et in detestationem erronee credulitatis eorum hoc
 feci, et, si parva quandoque equare maioribus fas est, feci,
 10 quod etiam summa cum laude non nulli sanctissimi fecere
 viri, ut Augustinus, Ieronimus, et cum non nullis aliis etiam
 Lactantius, neofidus homo. Michi quidem a teneris annis no-
 tissimum est, Psalmista monstrante, quia omnes dii gentium
 demones, et hinc eorum semper inepta displicuere facinora.
 15 Fateor tamen, religione eorum seposita, quorundam poetarum
 mores et scripta placuisse, et ob id non solum eos laudasse,
 sed pro viribus ab obiectionibus accusantium defendisse, ut
 apparet in precedentibus liquido; et hoc ideo feci, ut ab ignaris
 non veniant lacerandi, qui, si Christum novissent coluissentque,
 20 inter sublimiores christiani nominis haberentur. Sed, ad supe-
 riora prospectans, inquiet aliquis: Bene operatus es, premu-
 nisse enim se adversus hostes semper laudabile fuit, sane
 pice tractantes coinquinantur a pice; iam plurimi, dum se
 fortissimos extimarent, impulsī ab hoste etiam debili, cecidere.
 25 Et, si desint ceteri, quorum grandis est numerus, Salomon
 tamen adest, testis certissimus imbecillitatis humane. Huic a deo
 scientia omnis concessa est, divitie omnes et imperium grande,
 summa cum iustitia populos subditos tenuit, Deo templum | 160 b
 edificavit mirabile, multa bona composuit, et tandem, iam
 30 etate maturus, tot honorum largitore postposito, conscenso
 offensionis monte, Maloch, Egyptiorum ydolum, flexis genibus
 adoravit. Quid ergo? Tune eris fortior Salomone aut circum-
 spectione plenior? Fallimur de nobis nimium confidentes! Hec
 quidem negari non possunt, vera sunt! Attamen aliud belli
 35 genus michi cum erroribus gentilitiis est, quam Salomoni fuerit
 cum Egyptiaca coniuge, que, astu femineo advertens, quoniam

infelicis viri animam formositate sua laqueasset, et suos deos extollere avida, nunc amplexu venereo, nunc mellitis saviis, nunc blanditiis muliebribus, nunc petulca lasciviis, nunc precibus, nunc lacrimis, quas obsequiosissimas habent femine, nunc indignatione composita absque intermissione non diebus omnibus tantum, sed noctibus amantis viri animum impugnabat! O quam gravia et intolerabilia sunt dilectarum mulierum, et potissime nocturna, certamina! Hic tandem, dum timeret mulieris gratiam, quam summe diligebat, amittere, terga dedit, et viribus armate femine inermis succubuit. Michi autem non tale adversus deorum gentilium nugas bellum est, mille iam veris rationibus a me cognitis improbatas, et ideo cum eis, exhaustis viribus acieque pulsus, levis est pugna. Scio tamen nimium de se confidisse quandoque sit viciū, verum ego de me non confido, sed de gratia Christi Ihesu, cuius precioso sanguine redemptus sum. Spero quidem eum non passurum, ut, qui tam diu recto tramite eius vestigia iuvenis secutus sum, senex exorbitem, et, si in lapsum veniam, manum pietate sua debili porriget, et fessum placida quiete fovebit. Sed, ut in finem veniam, satis ex premissis colligi potest, uti non omnes decet tractare gentilia, sic nec omnibus indecens esse.

X

Ut plurimum studia sequimur, in que prona videntur ingenia.

Si fateantur non nulli vera esse, que dicta sunt, non tamen quieturos reor, quin imo arbitror dicent longe melius fuisse studiis sanctioribus trivisse tempus, quam talia didicisse. Quod si quis neget, non erit equidem satis sanus! Nosco, quoniam in promptu erant leges Cesarum, et Pontificum canones, et medicina, quorum plurimi sanctissima arbitrantur studia, eo quod ex eis persepe | auro avidi mortales ditentur. Erat et philosophia, cuius optima demonstratione rerum cause et a falsis disgregari vera noscuntur, generosis quibuscunque ingeniis appetenda. Erant et sacra volumina, a quibus et parvi-

pendere peritura docemur, et Dei magnalia declarantur, atque, quo tramite celeste regnum petamus, ostenditur. Quod studium profecto ceteris preponendum est. Ex his quodcunque sumpsissem, forte sanctius egisse me dicerent obiectores. Sane si, quod debemus, ageremus omnes, legum minister rostra frustra conscenderet! Attamen non adeo facile est, ut existimant aliqui, velle omnia, que debemus, et longe acrius consequi, si velimus. Nam, ut cytharista variis ex fidibus, aliis lentius, aliis vero protensius tractis, his gravem, acutum illis tinnitum reddentibus, docta manu plectroque ex tam discordantibus tonis reddit suavissimam armoniam, sic et natura parens, cui inexhauste vires et perfectum ingenium est, producit hec peritura diversis officiis apta, ut ex hac officiorum inconvenientia resultet humani generis, circa quod plurimum intenta est, conservatio; atque ubi in longam conservationem iri non possit nova productio, advertens, quoniam, si uniformes producerentur omnes, ut de reliquis sinam, homines nulla possent producti, nec etiam per tempusculum, ratione consistere. Ergo hinc fit, ut discreto nature ordine hic ex mortalibus nascatur faber lignarius, ille nauta, mercator alius, et quidam sacerdotio apti aut regimini, et non nulli legum lattores, presides, poete, phylosophi, seu sublimes theologi. Ex quorum studiis variis tam ingentis multitudinis hominum conservatio resultet necesse est! Nam si omnes, quoniam ad unumquemque spectat, si possit, ad studia sublimiora conscendere, in theologiam vigilantes iremus, et agriculator absit, ex quibus, queso, fructibus, tam nobile sequentes studium, nutriremur? Si cementarius, si lignarius desit, quibus in tabernaculis ab ymbribus, a ventis, a frigoribus ac solis estu, et aliis incommodis assidue superimminentibus, tutabimur? Si non sit lanifex, non cerdo, unde vestes et calciamenta sumemus? Quid enumerem multa? Uti incommodum humani corporis inter se differentia qualitate et officio membra a natura rerum apposita sunt, ut ex hac diversitate consistat, uti melodia ex diversitate tonorum, sic et, ut humanum genus perseveret, necesse fuit ad studia inter se differentia gigneremur. Et si

ab ipsa natura, que sic celos, sic astrorum orbes et cursus varia etiam agitatione disposuit, agente Deo, ut nullo labore suo ad officia productos varia nos videmus, quis, queso, feliciter audebit ab eo, ad quod natus est, in aliud transitum attentare? Non quidem adeo ignarus sum, quin noverim liberi arbitrii, quo omnes valemus, potentia possimus nature superare vires; quod egisse non nullos legimus. Opus profecto inter raro contingentia numerandum, tam grandi et fere invincibili necessitate trahimur, in quod nascimur! Et si ad diversa gignimur, nascimur alimurque, si ea plene peragamus in que trahimur, equidem satis est, nedum in aliud transitum fecisse velimus; quod dum iam dudum frustra temptarent aliqui, id perdidere, quod erant, nec id potuerunt effici, quod querebant. Verum ad quoscunque actus natura produxerit alios, me quidem experientia teste ad poeticas meditationes dispositum ex utero matris eduxit et meo iudicio in hoc natus sum. Satis enim memini apposuisse patrem meum a pueritia mea conatus omnes, ut negociator efficerer, meque, adolescentiam non dum intrantem, arismetrika instructum maximo mercatori dedit discipulum, quem penes sex annis nil aliud egi, quam non recuperabile tempus in vacuum terere. Hinc quoniam visum est, aliquibus ostendentibus indiciis, me aptiorem fore licterarum studiis, iussit genitor idem, ut pontificum sanctiones, dives exinde futurus, auditurus intrarem, et sub preceptore clarissimo fere tantundem temporis in cassum etiam laboravi. Fastidiebat hec animus adeo, ut in neutrum horum officiorum, aut preceptoris doctrina, aut genitoris autoritate, qua novis mandatis angebar continue, aut amicorum precibus seu obiurgationibus inclinari posset, in tantum illum ad poeticam singularis traebat affectio! Nec ex novo sumpto consilio in poesim animus totis tendebat pedibus, quin imo a vetustissima dispositione ibat impulsus. Nam satis memor sum, non dum ad septimum etatis annum deveneram, nec dum fictiones videbam, non dum doctores aliquos audiveram, vix prima licterarum elementa cognoveram, et ecce, ipsa impellente natura, fingendi desiderium affuit, et si nullius essent momenti, tamen aliquas

fictiunculas edidi, non enim suppetebant tenelle etati officio
 tanto viris ingenii. Attamen iam fere maturus etate et mei
 iuris factus, | nemine impellente, nemine docente, imo obsi- 161 a
 stente patre et studium tale damnante, quod modicum novi
 5 poetice, sua sponte sumpsit ingenium, eamque summa avidi-
 tate secutus sum, et precipua cum delectatione autorum eiusdem
 libros vidi legique, et, uti potui, intelligere conatus sum. Et
 mirabile dictu, cum nondum novissem, quibus seu quot pe-
 dibus carmen incederet, me etiam pro viribus renitente, quod
 10 non dum sum, poeta fere a notis omnibus vocatus fui. Nec
 dubito, dum etas in hoc aptior erat, si equo genitor tulisset
 animo, quin inter celebres poetas unus avasissem, verum dum
 in lucrosas artes primo, inde in lucrosam facultatem ingenium
 flectere conatur meum, factum est, ut nec negociator sim, nec
 15 evaderem canonista, et perderem poetam esse conspicuum.
 Cetera preterea facultatem studia, et si placerent, quoniam
 non sic impellerent, minime secutus sum. Vidi tamen sacra
 volumina, a quibus, quoniam annosa etas et tenuitas ingenii
 dissuasere, destiti, turpissimum ratus senem, ut ita loquar,
 20 elementarium nova inchoare studia, et cunctis indecentissi-
 mum esse, id attentasse, quod minime arbitreris posse perficere.
 Et ideo, cum existimem Dei beneplacito me in hac vocatione
 vocatum, in eadem consistere mens est, et, quod egerim hacten-
 nus, his monstrantibus studiis, laudare. Querant alii, quod
 25 videtur! Qui ergo patiuntur cerdonen (subule) setisque vacare,
 lanistam pecori, sculptorem statuis, me etiam queso, vacasse
 poetis equo animo patiantur.

CAP. XI

Damnose compatimur regibus et diis gentilium.

30 Erunt qui a durato iam calcibus tramite exorbitent, et ex
 transverso prosiliant clamitentque, quoniam temerarius homo
 sim, eo quod presumam veterum regum terebrare busta, et
 quietos iam longa pace cineres in novum odium suscitare,

aut eorum recentioribus nebulis veteres offuscare splendores,
 nec non et deorum semisopita scelera, audientibus cunctis, in
 minus oportunam vigiliam excitare, et sub titulo honorabili,
 scilicet Genealogie deorum, eorundem recitare latrocinia et
 incestus. Longa est querela hec et plurium membrorum im- 5
 plicita, et ea monstrante, adverto, quoniam senserint isti, quid
 scripserim, et potissime dum queruntur, quod deorum genti-
 lium facinora recitarim. Verum gentilium animum redolet ista
 conquestio, et, si sic sapiunt mente, ut verba so|nant querula, 10
 viget adhuc in non nullis error ille infamis, quem queso auferat
 Deus et resolvat in nichilum. Obiectis autem respondisse fa-
 cillimum est. Agit enim temerarie, qui in nimium terminos
 excedit audacie; sic memini in libro Ethycorum Aristotilem
 arbitrari. Hos ego excessisse non reor; audere quidem, quod 15
 ab omni necessitate concessum est, non est temerarie agere.
 Nemini prohibitum legi, seu honesta sint, seu etiam minus
 honesta, regum gesta describere; erat tamen regibus satius
 sic egisse, ut nil de eis referri posset preter honestum. Ego
 autem de his non ordinato, nec in hoc disposito stilo scripsi,
 sed summo tenus et perfunctorie, uti non nunquam ordo as- 20
 sumpti operis exigebat, recitavi, si qua inserui. Sed, esto fece-
 rim, non novum aut inusitatum facinus feci; stant tam antiqua
 quam magna illustrium scriptorum volumina, in quibus et
 stilo celebri, et ordine integro regum recitantur acta, a qui-
 bus, si quid huic operi appositum est, novissimus sumpsit. Si 25
 ergo hec querela facienda est, de illis amplioribus et antiquis
 querantur hystoriographis, quorum scripta celeberrima cum
 fama iam diu universo patuere orbi; ex his, si quod odium
 generari potest in cineres iam quietos, exordium sumptum est.
 Sed queso, que pietas hec? Ex quo caritatis fomite oritur? 30
 Que huius pietatis causa? Credo generosi animi videri cupiant
 tales in hoc quod honores regios curent, ostendantque, quia
 turbentur audientes dedecora. O quam parvo tales existimant
 nobilitatem mercari, que egregiis moribus, iustitia, sanctitate,
 atque scientia adipiscitur! Scirent isti, si nobiles essent, quia 35
 non solum supervacaneum sit, sed damnosum non solum gen-

tilibus, sed malemeritis quibuscunque compati; et ideo, si sapiunt, servant hunc pietatem in melius. Turpia autem deorum gentilium dedecora nec dormiunt, nec sopita sunt, quin imo a sacra Christi doctrina in perpetuum non surrectura sepulta, et ingenti damnationis mole contacta et oppressa sunt. Huius ego molis honus, et si non satis, pro viribus tamen tanquam Christianus homo augere conatus sum, laudes inde et dignas consequi, non redargutiones expectans. Verum hos ego parvifacio morsus, cum nullo possint dentis acumine ququam ledere. | Hi ergo, si Christiani sunt, taceant, et peniteat eos, si deorum gentilium abiectiōi eis ulla fuit compassio, cum inter alia crimen hoc minime deceat Christianum. 161 c

CAP. XII

Breviloquus seu longiloquus ob causam lacerandus non est.

15 Breviloquum forte me dicent alii, eo quod aliquando magis perfunctorie quam longa serie recitando fabulas atque hystorias, aut illas enucleando, pertranseam. Et sic non dubito, quin sint, qui dicant me, quam oportunum sit, sepiissime longiorem. Primis ut sic esse fatear necesse est. Fuere enim 20 huius facinoris rationes plurime. Quedam autem ideo paucis sub verbis relata sunt, quia non erat, unde possem ampliora describere, ni ex meo voluissem fabulas aut hystorias prote-
 25 lare vel fingere, quod omnino fugiendum est sano homini. Quedam vero etiam ad plenum scripsisse paucis indigebat licet-
 30 rulis, ex quibus si satis intentio sumitur, viciosum fuisset in longius protendisse. Sunt tamen et multa, que procul dubio longiorem verborum copiam tolerassent! Sed queso, si cuncta sinamus, que dici potuissent, aut forsā exquisisset materia, sed ea tantum, que michi scribenti occurrebant, circa longissimas hystorias aut fabulas, circa omnes singulares tam deorum quam hominum actus, circa multiplices fictionum sensus, circa testimonium fabularum aut hystoriarum veterum auctoritates, circa opiniones plurium relationes, et huius modi scripsisse

voluisssem, quando me finem operi huic fecisse existimant
 tales? Equidem vix unum suffecisset seculum! Et in tam grande
 etiam evasisset volumen, ut solo intuitu primo terruisset quoscun-
 que lectores, et ob id satis ratus sum ea, que dicta sunt, sic
 summo tenus tetigisse; non enim puero aut inertī vulgo scri- 5
 bimus, quin imo, ut alias dictum est, doctissimo regi et pro-
 vectis hominibus, si aliquando ex manibus tuis, serenissime
 princeps, ad alios venturum hoc opus est. Preterea, ut exer-
 ceantur ingenia, non adeo plene scribenda sunt omnia, nam,
 que labore aliquo quesita sunt, placere magis consueverunt, 10
 et cum maiori diligentia conservari, quam que sponte sua in
 intellectum legentis accedunt. Est et posteris linquendus dicendi
 seu scribendi locus, ne invidisse | futurorum videamur inge-
 niis, et arrogantia quadam ad quam omnes aspiramus videamur
 preoccupasse sequentium gloriam. Miti igitur animo ferendum 15
 est, quod, honestis agentibus causis, aut breviter dictum est,
 aut causa brevitatis omisum. His autem, qui me, si qui erunt,
 dicent longiorem debito quandoque fore, non aliud dicam, nisi
 quia sic oportunum esse ratus sum, aut quia me, ut fit, ali-
 quando intellectus delectatio impellebat, que prudentioribus 20
 non nunquam liberalissimum prestitit calamum. Sed quid? Uti
 brevia habent intelligentium exercere ingenia, sic et ampliora
 minus intelligentium provocare; et id circo, qui plura nove-
 runt, sint memores, quoniam et ipsi aliquando fuere rudes, et
 ob id absque indignatione patiantur, si ampliuscule iunioribus 25
 laboratum sit.

CAP. XIII

Vero, non ficto regis mandato hoc opus compositum.

Aderunt forte, qui dicant, quod non nunquam de aliis
 quibusdam etiam claris viris dictum est, me scilicet in gloriam 30
 mei nominis fingere, quod tuo iussu, rex inclite, hoc opus
 elaboraverim, cum minime verum sit. Tarda his fides est, seu
 verius animus nequam! Quod de se noverunt, urentes invidia,
 in alios coniecturam faciunt. Certissimum est, ut Tullii verbis

utar: Trahimur omnes studio laudis, et optimus quisque maxime gloria ducitur. Et ob id, cum gloriosum sit parvo homini maximo atque optimo regi obsequium prestare posse, non fidem cum difficultate comperiet dixisse non nullos ad extollendam
5 humilitatem suam mendacium finxisse huius modi, sed scriptores nunquam credam; sed de hoc alias. Ego autem, ut ad me veniam, non inficiar me glorie avidum, sed quantumcunque cupiam, profecto non adeo effrenis sum, non adeo hoc accensus desiderio, non adeo hostis honesti, ut in tam turpe mendacium,
10 rubore non dicam frontis, sed mentis abiecto, me ipsum proripuisssem. In hoc me superbum confiteor, si superbia dicenda hec est; in talibus nisi Deo celi honorem seu titulum irrequisitus inferrem, et hoc etiam non omnibus requirentibus exhiberem. Tu nosti, rex optime, quoniam, me renitente atque
15 tergiversante, Domnini, militis tui, suasionibus precibusque in votum tuum deductus sum, ut scilicet laborem hunc subirem. Nec non labentibus annis factum est, ut Becchinus Bellincionus, familiaris tuus et concivis meus, e Cypro veniens, apud |
20 Ravennam urbem me conveniret, et postquam placidis verbis clementiam atque gratiam celsitudinis tue erga me inmeritum monstravit, miris exhortationibus, ut aiebat, te sic imperante, semisopitum circa hoc opus ingenium meum irritavit. Equo modo dilectissimus tibi Paulus Geometra non nunquam, ostensis
licteris sigillo maiestatis tue signatis, in quibus ad me iussa
25 inserebantur tua, sollicitum reddidit. Novit Deus, et tu scis, quia nec unquam preminentiam tuam vidi, nec tu me vidisse potuisti. His mandatis credidi, et honus meis humeris pregrande subivi. Si te ignaro hec acta sunt, per iam dictos deceptus sum, et sic hos fateor esse veridicos, qui asserunt
30 non tuo iussu compositum; verum non crimine meo, nisi me in hoc peccasse quis diceret, quia non dixerim me facturum, si tuis licteris ad me directis susciperem. Sed hoc michi superbum visum est, quasi Domninum, insignem militem, minus veridicum arbitrarer. Domninus autem, ut audivi, eo fere anno,
35 in quo me primo convenerat, diem clausit, et ob id non eius fidem invocare possum. Vivit Becchinus, et Paulus Geometra

vivit, hos ego et regiam fidem tuam veritatis huius testes in
 terris habeo. Te igitur cum illis invoco, tuum hunc, si ne-
 cessitas exigat, laborem esse opportunum est, oppugnationi
 scilicet huic obsistere, et nomen meum a tam illecebri nota
 veritatis affirmatione purgare. Sed ut, te, rex inclite, paululum 5
 omisso, ad obiectores deveniam, eorumque obiectioni aliquid
 pro iure meo respondeam, assero, si pro rostris, sedente pre-
 side, agendum litigium esset, me vivos habere testes, nec
 ex fece plebeia, sed illustres homines, quia minime opportunum
 michi erat, ut usque Cyprum pro tam inepto mendacio evo- 10
 larem, si opus meum insignire regio nomine cupiebam; prope
 erat imo coram nec verebor dicere rex, qui, si credidisset
 obtinuisse, postquam ceperam, quod minime in animo erat,
 dum me convenit Dominus, viva voce rogasset; ut sue hoc
 opus ascriberem maiestati, esto minus intelligens princeps esset, 15
 existimans non michi suo nomine gloriam inferre, quin imo
 meis licteris eternum suis titulis decus addere. Nec mirum;
 suffragiis enim scriptorum stant insignia et nomina regum. Hinc
 162 b Alexander ille Macedo, | qui parva militum manu ingenti
 animo orbem totum aggredi ausus est, in Persas vadens multos 20
 huius modi scriptores, qui sua gesta describerent, secum traxit,
 et in Sigeum veniens, quo bustum vidit Achillis, tacuisse non
 potuit, quin ostenderet verbis, quam grandis videretur sibi
 gloria, quam consequabantur a scriptoribus reges, eum fortu-
 natum dicens, quod illi Homerum contigisset habere preconem. 25
 Hinc Pompeius Magnus, qui equam fecit cum virtute fortu-
 nam, Theophanem Mitilenum, quasi nomen suum perenne
 facturum, in contione militum civitati donavit. Hinc Scipio-
 nes, Titus Fulvius, Cato Censorinus, Q. Metellus Pius, G. Ma-
 rius, Cicero, et alii plures illustres viri se scriptoribus faciles 30
 atque liberales exhibuere, ut eos in hoc traherent, ut de se
 scriberent. Quid ergo meis licterulis regem inclitum mendacio
 inseram, quasi invito gloriam largiturus sim, et meam offusca-
 turus ignominiosa labe. Si adeo avidus essem mendaciis meam
 extollere gloriam, stant et alia opuscula, ex quibus nullum est 35
 ullo huius modi titulo insignitum preter Buccolicum carmen,

quod, ut sibi intitularem, petiit Donatus Appenninigena, pauper, sed honestus homo et precipuus amicus meus. Quid non omnibus nomina prepono regum? Preterea, est ne hoc sub sole novum, reges desiderare scripta quedam, et amicis iniungere? Non equidem. Diebus nostris memini Robertum, Ierusalem et Sycilie splendidum regem et multis ornatum titulis, postulasse ab insigni viro, Francisco Petrarca, ni alteri tribuisset, ut sibi ascriberet Affrice, a se noviter edite, titulum! Quam, queso, aucturus gloriam, Francisci an suam? Suam profecto! Quid multa? Non equidem magnorum ducum nomina claros scriptores faciunt, imo potius ipsi reges scriptorum opere cognoscuntur a posteris. Insuper si approbandum sit opus, quid illi adiectum regis nomen potest autoritatis afferre, aut bene merito autori glorie superaddere? Et, si improbandum sit, quo iure poterit prescriptio illa fecisse probabile, aut notam autori iniectam abstergere? Decus igitur et gloriam agenti approbatio virorum illustrium | affert, non regii nominis ascriptio! Ego autem, ut iterum dixerim, adeo superbe obstinatus sum, ut nisi Deo glorie, cuius ascribenda sunt omnia, unius carminis tantum decus, etiam Cesari dictatori resurgenti aut Scipioni Affricano, nisi rogatus, aut si amicus esset ascriberem. Dicta sint hec, mi rex, bona cum tua venia, queso, et postremo precor, si contingat te unquam aliquos talia obicientes audire, tanquam veritatis conscius, impera regia cum indignatione silentium, et quod tuo nomini, te petente, dicatum est, imo compositum te mandante, regia virtute defende. Supererant multa, sed quoniam michi satis dictum esse videtur, omittenda reliqua censui, et Deo, munerum largitori, tibi que operis fortunam committere, quod, postquam in tuas devenerit manus, dum libuerit, tuo fultum presidio et te iubente, tendat in publicum.

Conclusio.

Ecce tandem, O clementissime rex, divina pietate prebente, in finem longi operis ventum est. In quo ea, qua potui, solertia iuxta veterum traditiones deorum gentilium genus et eorum posteritates, multis undique exquisitas vigiliis, quo datum est ordine, descripsi, et iuxta mandatum tue serenitatis pro viribus ingenii mei post fabulas fictionum sensus, seu ab antiquis sumptos, seu a tenui intellectum meo emunctos, apposui. Ostendi insuper, quod officiosissimum ratus sum non nullis, poetas adversus opiniones talium non dicam iustos omnes, sed nec ridiculos aut simpliciter fabulosos esse, quin imo seculari scientia, ingenio, et moribus, ac etiam insigni claritate conspicuos. Lignum preterea in litore ancoris et proresiis ingeniose firmavi, magis semper de bonitate divina confidens quam de robore vinculorum. Sic et a nauta, quas magis nocuas credidi, sagittas amovi, esto arbitrer superesse quam plurimas, adversus quas vix credam satis armasse, potuerim; non equidem se, quantumcunque bellicosissimus miles sit, adeo caute armare potuit quisquam, quin locus hostili gladio linqueretur. Ipse igitur Deus protegat, qui solus novit diverticula malignantium, | et volens contrivisse potuit! Verum quoniam homo sum, novique nullum adeo oculatum, quin, nisi divina protegatur manu, sepiissime cadat in lubricum, arbitror satis possibile, me non nunquam aut omisisse dicenda, aut non dicenda scripsisse, aut dicta non satis rationibus roborasse, aut minus plene in votum tuum ivisse, seu aliis modis peccasse plurimis, de quibus doleo. Et quoniam nosco, quod ignavie mee mea imputanda sunt crimina, supplex veniam posco, teque humilis per tui capitis insigne decus exoro, ut tui ingenii celsitudine defectus suppleas, superfluitates excidas, dicta minus accurate exornes, et omnia pro iudicio tue sincere mentis pariter corrigas et emendes. Si forsitan, maioribus occupatus, ut sepiissime reges estis, huic labori tempus non posses impendere, tunc omnes honestos, sacros, pios, atque catholicos

viros, et potissime celebrem virum, Franciscum Petrarcam, insignem preceptorem meum, ad manus quorum opus hoc aliquando deveniet, per Christi preciosissimum sanguinem deprecor, ut errores quoscunque, si quos forsan minus videns
5 dictis inmiscui, sua pietate ac benignitate surripiant, aut illos in sacram veritatem convertant; eorum enim existimationi et emendationi opus hoc esse suppositum volo. Preterea, o rex inclite, si quid boni inest, si quid bene dictum, si quid votis tuis consonum, gaudeo et exulto, et exinde labori meo congratulor,
10 verum scientie mee imputes nolo, nec lauros aut honores alios ob id postulo; Deo quippe, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum est, attribuas queso, eique honores impendito et gratias agito, cum ipse more meo semper post exactos quoscunque labores honestos consueverim, qua
15 possum mentis devotione Daviticum illud dicere: Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

Genealogie deorum gentilium secundum Iohannem Boccacium de Certaldo ad illustrem principem Ugonem, Ierusalem et Cypri regem, liber XV^{us} et ultimus explicit.

NOTA

*Ad Attilio Hortis, Oskar Hecker,
Ernest Wilkins che in questa fatica
mi spianarono la via.*

NOTA

Il libro è stato
donato dalla
biblioteca di
St. Louis

BREVE AVVERTENZA

Il testo che presento agli studiosi è stato costruito sul codice Laurenziano Pl. 52, 9, autografo del Boccaccio, che ci tramanda in alcuni passi una lezione del tutto diversa da quella che si legge negli altri manoscritti e nelle stampe, che riproducono la cosiddetta *volgata*.

Quando dodici anni or sono intrapresi questo lavoro, pur essendo d'opinione diversa da coloro i quali credono che, quando s'è in possesso d'un autografo o d'una edizione curata dall'autore stesso, sia sufficiente essere accurati nella trascrizione per preparare un testo criticamente corretto, — come se esistessero testi a penna o a stampa in cui l'autore non si sia lasciato sfuggire errori, che il nuovo editore è obbligato ad emendare con una critica oculata e prudente, — d'altra parte non immaginavo quali e quanti problemi di varia natura sarebbero sorti via via nel percorso lungo e faticoso.

Avevo degli ottimi esempi negli studi di M. Barbi⁽¹⁾ sui codici *Toledano* 104-106 e *Chigiano* L, V, 176 della *Vita* e del *Compendio della vita di Dante*, autografi del Boccaccio; e nel lavoro sul *Teseida* di S. Battaglia⁽²⁾, che ha mostrato quanto acume critico occorra per ricostruire un testo, anche quando si possegga l'autografo del poeta. Ma questi esempi, per quanto istruttivi e direi paradigmatici, anche se potevano suggerirmi degli orientamenti, anche se erano lì ad ammonirmi a non indulgere agli ot-

---

(1) *Problemi di critica dantesca*, prima serie, pp. 395-427. Sansoni, Firenze, 1934.

(2) BOCCACCIO, *Teseida*, ediz. critica, per cura di S. Battaglia, Sansoni, Firenze, 1938.

timismi d'una nociva faciloneria, alla quale spesso si abbandonano molti improvvisati costruttori di testi, d'altra parte capivo che non potevano essere sufficienti al mio caso, anzi tutto perché ogni testo ha i suoi particolari problemi, e inoltre perché mi accingevo alla ricostruzione del testo d'un'opera di più vasto respiro, alla cui composizione il Boccaccio aveva convogliato tutta la sua cultura, attinta a svariatissime fonti, in tanti anni di assiduo studio, che si estendono dal periodo giovanile del suo soggiorno napoletano agli ultimi della sua dimora fiorentina e certaldese, mettendo a profitto tutta la sua esperienza di artista, affinata e maturata durante la sua lunga carriera di scrittore.

I primi problemi sorsero dal confronto delle due redazioni.

La *Volgata*, ad una prima lettura, dà l'impressione, specie nell'edizione di Jacobus Micyllus⁽¹⁾, d'una redazione definitiva.

Il lettore a prima vista rimane colpito dalla normalizzazione della grafia, fissata su un modulo classico, in cui si notano rare oscillazioni; dalla quasi sempre regolare flessione delle parti variabili del discorso; dai costrutti spessissimo ottemperanti alle consuetudini degli scrittori classici; dalla sveltezza e snellezza dei periodi; dalle citazioni degli autori secondo una lezione il più possibilmente corretta.

Al contrario, il testo tramandatoci attraverso l'autografo mi sembrava non avesse questi stessi requisiti.

La oscillante grafia che si nota persistente anche nelle riscrizioni su rasura e nelle aggiunte marginali; le flessioni ora di tipo arcaicissimo, ora di tipo moderno, che si avvertono nello stesso foglio, in una stessa colonna, e talvolta anche a distanza di due righe; i costrutti che riflettono ora l'imitazione d'un modulo classico, più spesso d'un modulo della tarda latinità, talvolta una sintassi romanza; i periodi appesantiti e di difficile interpunzione; i nomi propri spesso graficamente scorretti e talvolta erroneamente declinati; alcuni nomi propri strani, che non hanno alcun riscontro nella tradizione classica, alla quale il Boccaccio aveva attinto; i versi citati che riproducono talvolta lezioni errate e senza senso; tutto insomma dava l'impressione d'un abbozzo che attendeva ancora la sua definitiva sistemazione ed altre cure da parte dell'autore.

---

(1) JOANNIS BOCCATII, Basilea, 1532.

La tesi del Hecker⁽¹⁾, tendente a dimostrare che questo testo rappresenta una redazione successiva a quello *volgato*, la quale m'era apparsa chiara e ben fondata, ora per me incominciava a perdere la sua primitiva consistenza. Essa in fondo era sorretta da argomenti che, dopo il confronto delle due redazioni, apparivano deboli, di cui il più sostanziale era che l'autografo ci tramanda una redazione più ampia di quella che si legge nella *volgata*.

E pure il Barbi con lo stesso argomento, s'intende ricalcato da altri più probativi, aveva sostenuto una tesi opposta, che a molti studiosi è apparsa inoppugnabile, a proposito del *secondo compendio della vita di Dante*⁽²⁾.

Era necessario perciò, prima di decidermi per l'una o per l'altra redazione, riaffrontare il problema, prospettarmi e risolvere questioni nuove, alle quali il Hecker, tutto preso dalla dimostrazione dell'autografia del codice, non aveva avuto il tempo di pensare; e pervenire a conclusioni sicure, sorrette da argomenti probativi e convincenti.

L'inchiesta sulle condizioni della *volgata*, condotta sui manoscritti fiorentini, su gli spogli che il Hecker aveva fatto sul codice *Parigino* lat. 7877⁽³⁾, su le osservazioni del Wilkins a proposito del ms. di *Chicago* esemplato per Coluccio Salutati⁽⁴⁾, e in fine sulle stampe del Quattrocento e del Cinquecento, mi dette la visione esatta di quel che veramente di genuino era passato da A^x (chiamo A^x l'autografo smarrito dal quale s'è diramata la *volgata*) nella ricca tradizione manoscritta e nelle stampe, e di quali e quanti incrostazioni, stratificatesi via via da antografi ad apografi, da edizioni a edizioni, era pieno il testo *volgato*: l'erronea lettura dei segni tachigrafici aveva imposta talvolta la necessità d'interpolare, per dare un probabile senso alla frase; l'inesatta conoscenza del vero aspetto del latino del Boccaccio aveva suscitato il desiderio di emendare, sicché nell'ultima tappa della

(1) *Boccaccio-Funde...* Braunschweig, 1902, pp. 133-137.

(2) M. BARBI, o. c.

(3) *Boeccaccio-Funde...* pp. 162-299 (vedi apparato critico ai proemi dei primi 13 libri e al 14° e 15° trascritti per intero).

(4) *The University of Chicago Manuscript of the « Genealogia Deorum Gentilium » of Boccaccio*, Chicago University Press (The Modern Philology Monographs), 1927. Ed anche: *The Genealogy of the editions of The Genealogia Deorum* (Modern Philology, XVII, 8, 1919), pp. 66-67.

evoluzione di un tal procedimento, rappresentata dall'edizione di Basilea⁽¹⁾, il testo è fortemente alterato e in alcuni punti del tutto trasfigurato.

Più fruttuosa, anche se più laboriosa, fu l'inchiesta su le fonti della *Genealogia*, condotta su manoscritti autografi del Boccaccio, su altri di sicura provenienza della sua biblioteca, e su famiglie di codici alle quali appartengono alcuni manoscritti non ancora individuati e che l'autore della *Genealogia* ebbe presenti nella composizione di quest'opera.

Attraverso questa indagine mi si venne delineando, nelle sue esatte proporzioni, la figura del Boccaccio scrittore latino: le sue consuetudini e i suoi gusti di lettore e di commentatore dei classici, le sue capacità nell'elaborare e trascrivere i miti, la sua reale conoscenza della lingua di Roma.

Il Boccaccio, contrariamente a quel che credettero i dotti amanuensi e i primi editori delle sue opere, non fu mai uno scrittore di forma latina classica; ed anche se moltissime volte cita Cicerone, Virgilio, Stazio, Lucano ed altri, — che il lettore potrà vedere nell'indice degli autori posto in fine a quest'opera, — i suoi veri maestri furono gli scrittori della tarda latinità. E per primi Lattanzio Placido e Servio, Iginio e Fulgenzio Planciade, i Mitografi Vaticani e Teodonzio, Gellio e Macrobio, Pomponio Mela e Solino, Isidoro e Anselmo, Darete Frigio e Ditte Cretese, Giustino e Girolamo, Agostino e Lattanzio Firmiano, ed altri di minore importanza⁽²⁾.

Non v'è nesso sintattico, flessione irregolare, accezione inconsueta alla lingua classica, forma grafica strana, che si nota in questo testo, che non trovi riscontro negli scrittori indicati.

Se lo studioso ha poi la pazienza di spingere lo sguardo negli apparati critici degli autori citati dal Boccaccio, o meglio, in quei manoscritti che per ragioni scientifiche non hanno trovato ospitalità negli apparati, perché considerati deteriori, si spiegherà, non

---

(1) È l'edizione, già citata, di Jacobus Micellus, che A. HORTIS (in *Studi sulle opere latine del Boccaccio*, Trieste, 1879, p. 785) ha considerata come «la migliore delle edizioni, pure se si allontana assai spesso dai codici più autorevoli».

(2) La collocazione di questi scrittori non è in ordine cronologico, ma secondo una gerarchia di interessi che essi suscitarono nel Boccaccio; né tutti questi scrittori sono della tarda latinità.

solo in Boccaccio, ma in tutti gli scrittori dei primi secoli della nostra letteratura, la presenza di tanti nomi propri strani, inesistenti nella tradizione classica. E vedrà come la ninfa *Achao* sia nata da una erronea interpretazione del passo di Servio (G. IV, 347), dove *aque Chao* è chiosato *et a chao* (qualcosa di simile è avvenuto in *Teseida*, V, st. 29, dove *Chiron Aschiro* è sorto da una lettura erronea di Purgatorio, IX, 37: Quando la madre da Chirone a Schiro); come la ninfa *Corymose* (Isidoro, IX, 2, 75 legge: *Eurymeduse*) derivi dalla lezione d'un codice affine al *Bernensis* 101, dove si legge: *eorimose*; come la ninfa *Dane* (Lattanzio a *Theb.*, IV, 836, legge: *Daphnen*) sia lezione d'un codice affine al *Parisinus* 8064⁽¹⁾; come *Ciltheonus* sia erronea lettura del verso di Virgilio, *Aen.*, X, 198, dove si legge: *ciet Ocnus*; come il sommo e il primo degli dei gentili *Demogorgon* (Lattanzio a *Theb.*, IV, 516, legge: *δημουργόν*) derivi dalla lezione di un codice affine al *Parisinus* 8064. E così potrà rendersi conto di tanti e tanti nomi propri di scrittori, di luoghi, di miti, che qui non è il caso di elencare, sorti da uno strano e complesso procedimento.

Ma quel che più mi ha affascinato nel corso di questa indagine, fu il vedere quasi profilarsi davanti alla mia fantasia la storia aurorale di questa ricca raccolta di favole antiche; e come il Boccaccio, per un suo particolare gusto del *fabuloso*, veniva attingendo da questo o da quel suo poeta prediletto alcuni racconti mitici, che si ampliavano di volta in volta, di lettura in lettura, preparando, molto prima del suo reale o immaginario incontro con Donnino Parmense, le basi e le linee fondamentali della *Genealogia*.

Esistono nelle biblioteche fiorentine diversi autografi del Boccaccio ed altri codici provenienti dalla sua libreria, che elencherò in seguito. Ma quelli che maggiormente interessano, ai fini di questo discorso, sono i seguenti: Il Laurenziano Pl. 33, 31 (autografo), che contiene l'*Espositio antiquorum sermonum* di Fulgenzio, Le *Satire* di Persio, il *Culex*, le *Dire*, i *Priapeia* dell'Appendix Virgiliana; il Laurenziano Pl. 35, 23 (proveniente dalla Parva libreria di Santo Spirito, le cui chiose in gran parte sono autografe del Boccaccio), che contiene il *Bellum civile* di Lucano; il

(1) Anche in *Teseida*, I, 4, Boccaccio chiosa: «una vergine chiamata Danne». E nell'*Elegia di Madonna Fiammetta*, ediz. Laterza, p. 175, chiosa: Danne fu una bellissima figliola di Peneo...

Laurenziano Pl. 36, 32 (proveniente dalla Parva libreria di Santo Spirito, chiosato dal Boccaccio), che contiene *Ovidius de Ponto*; il Riccardiano 527 (proveniente dalla Parva libreria di Santo Spirito, chiosato dal Boccaccio), che contiene le *Tragedie* di Seneca. I margini di questi manoscritti sono ricchissimi di note. Ora il Boccaccio chiarisce un'espressione di Fulgenzio con una testimonianza di Apuleio (Laur. Pl. 33, 31, f. 1 r: *blatterare, Apuleius in IV° Floridorum ait...*; f. 2 v: *coragium, Apuleius in III° Metamorphoseon ait...*); ora si sofferma su una questione etimologica (Laur. Pl. 33, 31, f. 11 v: *cephal grece, latine capud; acephal, sine capite*); ora su una notizia geografica (Laur. Pl. 33, 31, f. 5 r: *Apulia regio est estuosa...*); ora su fatti grammaticali e metrici; ma il suo interesse maggiore è per il mondo fiabesco. E ci sfilano davanti, talvolta appena presentati in due frasi, talvolta più sviluppati e arricchiti numerosi miti. Ad esempio, nel Laur. Pl. 33, 31, le favole di: *Forcus* (f. 4 r), *Psitacus* (f. 4 v), *Phyllis* (f. 5 r), *Antiopa* (f. 6 r), *Actis* (f. 6 v), *Mida* (f. 6 v), *Fallaris* (f. 9 r), *Baucis* (f. 11 v), *Tereus*, *Atreus* (f. 11 v), *Alcon* (f. 18 v), *Cadmus* (f. 19 r), *Titius*, *Tantalus*, *Sysyphus*, *Danaide* (f. 21 r), *Alcestes* (f. 21 v) ecc.; e nel Laur. Pl. 36, 32, le favole di: *Niobes* (f. 2 v), *Pelias* (f. 6 r) ecc...; e nel Riccardiano 527, le favole di: *Ceres et Proserpina* (f. 11 r), *Mars* (f. 53 r), *Tritolemus* (f. 63 r), *Cibelis*, *Pallas*, *Ipolitus* (f. 68 r), *Neptunnus* (f. 89 v), *Achilles* (f. 90 r), *Priamus*, *Polyxena* (f. 90 v), *Agamenon*, *Menelaus*, *Thetis*, *Paris* (f. 92 r) ecc. E noi possiamo seguirlo passo passo nelle sue letture predilette, osservare ciò che maggiormente colpiva la sua fantasia, quali erano i suoi interessi, quali i suoi limiti di lettore di poesia, perché magari preferiva Seneca tragico, Ovidio, Stazio, Virgilio, Apuleio, perché guardava con minore attenzione Lucano, con quale e quanto profitto leggeva Servio, Lattanzio Placido e Fulgenzio Planciade.

Seguendo sempre questo medesimo procedimento, il Boccaccio, diventato commentatore di se stesso, trasferì questo materiale mitologico, sempre ampliandolo e arricchendolo, nelle chiose autografe del *Teseida* (Laur. Doni e Acquisti 325) e nelle chiose all'*Elegia di Madonna Fiammetta*, che anche io, come il Pernicone⁽¹⁾, ho buone ragioni di considerare autentiche.

(1) *L'elegia di Madonna Fiammetta con le chiose inedite*, a cura di V. PERNICONE, Laterza, Bari, 1933.

Questi miti classificati e ordinati in famiglie dovettero essere il primo abbozzo della *Genealogia*.

La storia successiva del *Corpus mythologicum*, della quale parlerò in seguito, soffermandomi particolarmente sui punti rimasti oscuri al Hecker, non è difficile leggerla nelle due redazioni rimasteci. Le nuove letture, la diretta conoscenza di Omero, la relazione con Leonzio, la scoperta della *Naturalis Historia* di Plinio, il nuovo fervore per Apuleio dopo la scoperta di quel che è il codice Mediceo II, valsero ad allargare sempre più i primitivi schemi della sua opera.

Avremo talvolta l'impressione di vedere il Boccaccio che si soffermi a discutere su questioni filosofiche, fisiche, storiche, religiose, che polemizzi con Leonzio su l'origine d'un mito, che neghi fede a Girolamo su una questione cronologica, che non accetti una teologica conclusione di Fulgenzio, che ascolti il venerabile Andalo su chiarificazioni di problemi astrali; ma a lettura finita riportiamo l'impressione che il Boccaccio, in tutti i suoi interessi vari di studioso e di artista, è sempre dominato da quell'innato gusto del *fabuloso*, che è il segno della sua grandezza e dei suoi limiti; per cui, anche quando commenterà un poeta come Dante (quanto è riuscito a penetrarlo?), la sua chiosa si distenderà più volentieri in un ampio e compiaciuto racconto mitico, anzi che sulla vera essenza della poesia dell'Alighieri. E sembra strano che il Guerri⁽¹⁾ abbia relegata in parentesi quadre, come intrusione altrui e materia spuria, quella che è la parte più tipicamente boccaccesca di quel *Commento*.

Questa mia edizione della *Genealogia*, secondo un piano primitivo, doveva, per mezzo di caratteri grassetti, corsivi e segni diacritici vari, rispecchiare lo stato reale del codice autografo; ma ragioni di indole tecnica resero inattuabile questo mio desiderio. Però nella nota rimedierò in maniera che il lettore sia informato dei diversi pentimenti del Boccaccio, indicando i passi di addizione marginale e di reiscrizione su rasura, e chiarirò le ragioni che m'indussero a chiudere tra parentesi uncinata alcune espressioni da me emendate, e tra parentesi quadra altre espressioni da me integrate.

---

(1) *Il Commento alla Divina Commedia...* a cura di D. Guerri, Laterza, Bari, 1918.

Gli studiosi nella lettura di questo testo s'imbattono in forme grafiche, flessioni, costrutti lontani dall'uso classico, che potrebbero far pensare ad erronee interpretazioni, a poca cura nella revisione delle bozze e ad altri fatti; ma chi mi ha seguito in questo ragionamento sarà cauto nell'indulgere a tali sospetti. Una nota grammaticale elencherà i fatti più importanti, tanto da mettere il lettore in condizione di rendersi conto delle consuetudini linguistiche del Boccaccio latino.

L'opera sarà resa di facile consultazione dall'*index rubricarum*, collocato alla fine del primo e del secondo volume; l'indice degli autori, posto alla fine del secondo volume, indicherà puntualmente le fonti.

Quanto io debba ad altri, è detto chiaramente nella dedica ai tre insigni studiosi del Boccaccio; a questi nomi debbo aggiungere quelli di Henri Hauvette⁽¹⁾ e di Giuseppe Vandelli⁽²⁾: i loro studi sui manoscritti autografi del Boccaccio mi dettero la possibilità di chiarire importanti problemi grafici lasciati insoluti dal Hecker.

Ma quanti studiosi dovrei qui ricordare!

Non posso tacere il nome di Giorgio Pasquali, sempre pronto a rispondere su ogni questione, sempre prodigo di consigli a giovani e a vecchi, ma più ai giovani; e il nome del mio maestro Luigi Russo, il quale, giorno per giorno, mi ha soccorso con i suoi suggerimenti e i suoi incoraggiamenti.

Firenze, 8 Giugno 1950.

V. R.

(1) *Notes sur des manuscrits autographes de Boccace a la Bibl. Laurentienne*, Roma, 1894 (in cui l'autore dimostra l'autografia del ms. Laur. Pl. 38, 17, contenente le sei commedie di Terenzio, terminate di copiare al più tardi nel 1349; l'autografia degli ultimi 35 fogli del ms. Laur., Pl. 29, 8, detto Zibaldone, di cui la parte autografa fu esemplata circa il 1348; l'autografia del ms. Laur. Pl. 33, 31, contenente testi latini di varia provenienza, da Virgilio, Ovidio a Vital de Blois, esemplato in un periodo di tempo di poco anteriore allo Zibaldone; l'autografia delle chiose marginali del ms. Ambrosiano A, 204, contenente la traduzione latina dell'*Etica* aristotelica).

(2) In *Studi di Fil. Ital.*, Vol. I, 1927, pp. 69-84, in cui è dimostrata l'autografia del ms. II, II, 327 della Nazionale di Firenze, detto Zibaldone Magliabechiano.

Rubriche dantesche, pubblicate di su l'autografo Chigiano, S. Landi, Firenze, 1908.

G. Boccaccio editore di Dante, Firenze 1923.

Un autografo della Teseida, in *Studi di Fil. Ital.*, II, 1929, pp. 5-76.

LA REDAZIONE VULGATA

Breve storia della sua diffusione. — Edizioni e manoscritti che discendono da *Ax*. —
Un manoscritto (il Riccardiano 801) esemplato su *A*.

La *Genealogia* fu nota agli studiosi attraverso un testo che si distaccò, circa la fine del 1371 e i primi del 1372, da un autografo del Boccaccio ora smarrito. (*Ax*)

Il poeta cedendo alle insistenze di Ugo da San Severino, aveva con riluttanza consegnato all'amico il suo manoscritto perché ne traesse copia, a patto però che questi non ne facesse comunicazione ad alcuno, sino a quando non avesse aggiunto e mutato in questo nuovo esemplare quello che il Boccaccio avrebbe cambiato nel suo. Purtroppo Ugo non fu fedele alla promessa e, contro la volontà dell'autore, ne fece fare degli esemplari, che si diffusero con grande disappunto del poeta.

Il Boccaccio nella epistola *Insigni militi*, indirizzata da Cerialdo *nonis aprilis 1373* a Pietro da Monforte, se ne rammarica, e ci tiene a dichiarare che la divulgazione di quest'opera è avvenuta del tutto contro la sua volontà, perché il trattato è incompleto e *non perfectum*, ed aggiunge: *cum in eo resecanda quedam cognoscam, et nonnulla etiam apponenda et immutanda plurima*⁽¹⁾.

---

(1) L'epistola a Pietro da Monforte c'è stata tramandata nel Ms. H. vi. 23 della Comunale di Siena (S) (vedi la descrizione di questo Ms. a cura di F. Iacometti in *Dante e Siena*, Siena, 1921, p. 223 sgg.) insieme ad altre sette epistole, del Boccaccio, e nel Riccardiano 805 (R) insieme alle stesse sette epistole, contenute nei fogli 29r-43r, ora stampata in G. BOCCACCIO, *Opere latine minori*, a cura di A. F. Masséra, p. 198 sgg., Laterza, Bari, 1928; vedi inoltre la *Nota* del Masséra, p. 327 sgg., dove v'è anche un tentativo di stabilire i rapporti genealogici che esistono tra S ed R; vedi anche p. 349 della stessa *Nota*.

Le lamentele del poeta non valsero a fermarne la diffusione in quel fervore di studi classici che pervase gli animi all'alba della Rinascita, quando un trattato come quello del Boccaccio, — considerato il più vasto e il più completo strumento di cultura classica — doveva essere molto ricercato e molto letto, non solo dai principianti, ma anche da coloro che erano molto addentro in quegli studi. Così gli esemplari si moltiplicarono senza che l'autore potesse arrecarvi gli emendamenti desiderati, e, in tali condizioni, il testo passò dai Manoscritti alle Stampe che, in discreto numero, si vennero pubblicando in Italia e all'estero tra il 1472 e il 1532.

Questa è la redazione alla quale O. Hecker dette il nome di *Vulgata*⁽¹⁾.

Continuò il poeta tra il 1372 e il 1375 a lavorare intorno all'opera prediletta della sua maturità, arrecandovi quei mutamenti formali e di contenuto di cui aveva fatto parola a Pietro da Montforte, e la morte lo colse quando ancora il suo lavoro attendeva l'ultimo ritocco⁽²⁾. Il Ms. che il Boccaccio tenne con sé come vero e proprio testo di redazione per circa tredici anni o più, insieme agli altri Mss., lasciati con testamento al suo confessore ed amico frate Martino da Signa⁽³⁾, passò al convento di Santo Spirito⁽⁴⁾; quindi apparve più volte in elenchi di bibliotecari e di studiosi, che lo citarono come un qualsiasi altro Ms., senza riconoscerne il valore, fino a che, nell'ottobre del 1894⁽⁵⁾, O. Hecker rilevan-

(1) o. c., p. 97, nota 1; egli intende per *Vulgata* la lezione data dalle edizioni da lui studiate (Venezia, 1497, Parigi, 1511, Basilea, 1532) e dai seguenti dodici manoscritti: 1) Laur. 90 sup. 971; 2) Laur. 90 sup. 9711; 3) Laur. Pl. 52,30; 4) Laur. S. Croce 26 sin. 7; 5) Laur. Fiesolan. 191; 6) Laur. Aedil. 176; 7) Riccard. 870; 8) Nazion. flor. Cl. VIII, I, Cod. 1372; 9) Paris. Nation. Lat. 7877; 10) Paris. Nation. Lat. 8168; 11) Paris. Nation. Lat. 8956; 12) Paris. Nation. Lat. 14636.

(2) vedi quel che dico in seguito a p. 852, n. 4.

(3) vedi *Testamento di messer Giovanni Boccaccio* in *Lettere edite e inedite* a cura di F. Corazzini, p. 415 sgg. Sansoni, Firenze, 1877.

(4) Per l'*Inventario della Parva libreria di Santo Spirito di Firenze*, compilato circa il 1451, vedi A. GOLDMANN, *Drei italienische Handschriftenkataloge* p. XIII-XV, in *Centralblatt für Bibliothekswesen*, Jahrg. IV (1887), Heft 4, e la recensione di F. Novati in *Giorn. Stor. della Lett. Ital.*, vol. X; vedi anche Hecker, o. c., p. 9 sgg. e p. 38 sgg.

(5) I codici studiati da Hecker e riconosciuti autografi del Boccaccio, o appartenuti a lui, portano sul foglio di guardia un cartellino scritto di pugno di Hecker, firmato, e datato: ottobre 1894.

done l'importanza e riconosciutolo autografo del Boccaccio, lo descrisse e ne diede degli estratti in *Boccaccio-Funde* (1902).

È questo il Ms. Laurenziano Pl. 52,9. (A)

Nessuno studioso ha finora indicate le relazioni genealogiche che intercorrono tra i Mss. che ci tramandano la redazione vulgata: il vasto campo di esplorazione⁽¹⁾ e la loro ubicazione credo che siano stati i maggiori ostacoli.

Alcuni, quelli che vengono considerati i migliori, sono stati accuratamente studiati. Già Hortis, nella sommaria descrizione dei codici a lui noti, giudicava il Ms. della Nazionale di Parigi (Ms. Lat. 7877) come il migliore rappresentante della *Vulgata*⁽²⁾; ed anche Hecker ne riconosceva l'importanza⁽³⁾, quando, insieme alla Stampa di Basilea, lo collazionava con A, traendone le varianti per gli estratti del testo critico che egli produsse a testimonianza della sua tesi⁽⁴⁾. In quella occasione Hecker studiò a fondo anche altri undici Mss.⁽⁵⁾, senza però descrivere i risultati particolari di questo studio, poiché si preoccupava soltanto di appurare se il testo contenuto in essi fosse, nel suo complesso, diverso o identico a quella che chiamò *redazione vulgata*. Un più ampio e accurato studio del Ms. di Chicago, esemplato per Coluccio Salutati e da lui posseduto, fu fatto, come ho già detto, da E. H. Wilkins, il quale ne diede una prima sommaria descrizione nel 1919⁽⁶⁾ e più tardi, nel 1927⁽⁷⁾ ne descrisse più ampiamente, con sicura competenza di filologo, le caratteristiche peculiari, apportando un notevole contributo agli studi latini del Boccaccio. Altre ricerche meno importanti, ma che pur valgono a renderci più ampia la visione di questo materiale manoscritto, sono: quella di E. Solani⁽⁸⁾, il quale, in uno studio su alcuni Mss. della Biblioteca

(1) A. HORTIS (*Studi sulle opere latine del Boccaccio*, Trieste, 1879, p. 919 sgg.). conosceva 27 Mss.

(2) o. c., p. 921.

(3) o. c., p. 162.

(4) o. c., pp. 162-299.

(5) vedi qui dietro p. 798, n. 1.

(6) *The Genealogy of the editions of The Genealogia Deorum* (Modern Philology, XVII, 8, 1919) pp. 66-67.

(7) *The University of Chicago Manuscript of the <Genealogia Deorum Gentilium> of Boccaccio*, Chicago University Press (The Modern Philology Monographs), 1927.

(8) In *Miscellanea Storica della Valdelsa*, XIV, 2, 1906.

Guarnacci di Volterra, fece parola di due boccacceschi della *Genealogia Deorum*; e la ricerca di G. Gigli, sul cod. boccaccesco *De Genealogia Deorum* della Biblioteca Malatestiana di Cesena, il quale, contrariamente a quanto supposeva lo Zazzeri, dimostrò che questo Ms. non può essere autografo del Boccaccio⁽¹⁾. Le stampe invece, delle quali possediamo diverse edizioni, furono studiate e descritte da A. Hortis, che ne conosceva direttamente dieci; però questo studioso, il quale tanto contribuì a far conoscere il Boccaccio latino, e che in diverse occasioni avrebbe avuto la possibilità di esaminare in profondità Manoscritti⁽²⁾ e Stampe e trarne fecondissime conclusioni ai fini della critica testuale delle opere del Boccaccio, anche in questo caso s'è sempre limitato a fare delle descrizioni esterne, che, per quanto ricche di indicazioni tipografiche, per nulla orientano sul reale valore di ciascuna edizione. Per lui la stampa più corretta è l'edizione parigina del 1511⁽³⁾, e la migliore tra tutte è quella di Basilea del 1532⁽⁴⁾, « pure se si allontana assai spesso dai codici più autorevoli ».

Un'inchiesta più accurata sulle condizioni delle Stampe fu fatta da E. H. Wilkins⁽⁵⁾, il quale, dopo avere esaminato otto edizioni e riscontrato che tutte riproducono il testo della Volgata, credette di poter definire le relazioni genealogiche che intercorrono tra loro, fondandosi sulle diverse caratteristiche tipografiche

(1) In *Miscellanea di Storia e Filologia*, pp. 175-189, Roma, 1909. Gli argomenti coi quali il Gigli confuta la tesi dello Zazzeri sono i seguenti: 1) mancano in questo Ms. gli alberi genealogici che il Boccaccio dichiara d'aver posto per maggior chiarezza, 2) manca il testo greco di Omero che invece appare in altre copie manoscritte di quest'opera, 3) è un Ms. della prima metà del sec. XV. L'argomento più valido è il 3°.

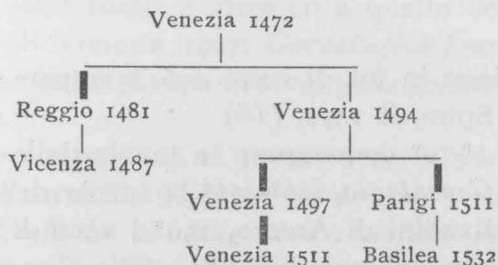
(2) In o. c., p. 2 dell'*avvertenza*, riconosce questa lacuna del suo lavoro e se ne scusa con la seguente dichiarazione: « In fine del volume aggiungo un indice di alcuni dei codici più autorevoli veduti da me; e lo faccio col solo intendimento di agevolare ad altri la fatica di rintracciarli, e farne una descrizione più esatta e più minuta di quello non abbia potuto far io, che mi proponeva di ritornare altra volta nelle biblioteche già visitate. »

(3) Anche io sono d'accordo con l'Hortis in questo giudizio (vedi la mia descrizione a questa edizione).

(4) Vedi le osservazioni di Wilkins, a p. 801 di questa mia *Nota* e le mie conclusioni a p. 806 sgg.

(5) Vedi il già citato studio *The Genealogy of the editions* ecc., pp. 67-77 (cito dall'estratto che si trova nella Biblioteca Naz. di Firenze).

di ciascuna edizione, anziché su un'attenta collazione del testo che esse riproducono⁽¹⁾; e tracciò il seguente stemma:

in cui la linea più marcata indica che la copia è stata riprodotta pagina per pagina, e concluse: 1) che le quattro edizioni veneziane costituiscono una diretta linea di discendenza; 2) che tutte le edizioni della *Genealogia* sono derivate direttamente o indirettamente da quella del 1472; 3) che solo l'editore della stampa veneziana del 1494 può aver derivato i suoi alberi genealogici dalla fonte di un manoscritto; e che la dipendenza meccanica di ciascuna edizione da una precedente indica, in generale, che Mss. non furono usati; 4) che Micillus, l'editore dell'edizione di Basilea, non usò certamente un manoscritto. E poiché le emendazioni del testo, delle quali parlano gli editori delle tre ultime edizioni, sono per Wilkins più che ipotetiche, egli considera come migliore esemplare del testo volgato della *Genealogia* l'edizione del 1472.

Questa ricerca di Wilkins è molto importante, soprattutto perché offre una sicura base di discussione. Ma prima di prenderla in esame è necessario che descriva le edizioni e i manoscritti da me esplorati.

(1) So che il Wilkins s'è occupato dello stesso argomento in altri due studi: 1) *The trees of The «Genealogia Deorum» of Boccaccio*, Chicago, The Caxton club, 1923; 2) *The Genealogy of The Genealogical Trees of The Genealogia Deorum* (Modern. Philology, XXIII, 1925), ma ne ignoro le conclusioni, perché non sono riuscito a rintracciare i due lavori.

EDIZIONI⁽¹⁾

1. — Edizione in fol. di carte 296, stampata a Venezia presso Vindelino da Spira, il 1472. (V¹)

Le carte: 1^r-10^v contengono la tavola delle rubriche, 11^r-260^r il testo della *Genealogia*, 260^v-296^r la tavola dell'indice alfabetico di Domenico Bandini di Arezzo, 296^v i versi di Domenico di Silvestro da Firenze sui quindici libri della *Genealogia*. La forma dell'*incipit* e dell'*explicit* è quella che si legge in A. L'ultima carta finisce con le parole: *Venetiis impressum anno salutis MCCCCLXXII. Nicolao Throno Duce foelicissimo imperante.*

Al principio di ogni libro (per i primi 13) v'è uno spazio bianco destinato all'albero genealogico, e nel punto in cui esso doveva essere disegnato (primo libro), l'editore aggiunse di suo: *Hic secundum exemplar deberet esse arbor signata in qua...* Della prima citazione di Omero ha soltanto i primi due versi, della seconda soltanto alcune lettere seguite da *etc.*, delle altre citazioni esiste la sola traduzione latina. Hortis (l. c.) conosce di questa edizione due tirature molto differenti, anche nelle abbreviature e nell'ortografia, specie nelle prime 50 pagine. Wilkins (l. c.) la considera come il migliore esemplare a stampa del testo della *Vulgata*. A questa edizione, da me studiata nella Biblioteca Laurenziana, è rilegato il *De Montibus* ecc. stampato dallo stesso Vindelino da Spira il 1473, e di questo volume, enumerato da mano moderna, occupa le carte 298^r-372^r, e si chiude con le parole: *opus diligentissime impressum finit. Venetiis Idus Iañ. cccclxxiii.*

---

(1) Una buona descrizione delle più antiche edizioni della *Genealogia*, con esaurienti indicazioni delle Biblioteche che le posseggono, si trova in *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, Band 4, 4475-4480, Leipzig, 1930. (Le edizioni descritte sono: Venezia 1472, Reggio Emilia 1481, Vicenza 1487, Venezia 1494, Venezia 1497). Inoltre vedi A. HORTIS, o. c., pp. 795-785. (Le edizioni descritte sono: una senza indicazione di anno, di luogo, e di tipografo; Venezia 1472, Venezia 1473, Reggio 1481, Vicenza 1487, Venezia 1494, Venezia 1497, Venezia 1511, Parigi 1511, Basilea 1532). Vedi anche E. H. WILKINS, o. c., pp. 67-77: è la più completa descrizione di otto edizioni, specie dal punto di vista tipografico (vedi in questa *Nota* pp. 800-801). E in fine: V. BRANCA, *Linee d'una storia della critica al Decameron*, p. 82, Genova, 1939.

2. — Edizione in fol., di carte 162, contenente la *Genealogia* e il *De Montibus*, stampata a Venezia il 1511, presso Agostino de Zannis da Portesio (¹). Il titolo dell'opera, impresso sul frontespizio con inchiostro rosso, è identico a quello dell'edizione di Venezia 1494⁽¹⁾ e di Venezia 1497: *Genealogiae Ioannis Boccatii, cum demonstrationibus in formis arborum designatis. Eiusdem de Montibus et sylvis...*

Le carte 1^v-5^v contengono la tavola delle rubriche; il *Prohemium* incomincia a carta 6^r: *Genealogiae deorum gentilium Iohannis Boccatii, de Certaldo ad Hugonem inclitum Hierusalem et Cypri regem. Prohemium. Si satis ex relatis Donini...*; a carta 7^v è impresso l'albero genealogico del primo libro, in cima al quale si legge: *Primus Habet Stirpem Demogorgonis Aetere Dempto*⁽²⁾; a carta 8^r incomincia il testo del primo libro: *Summa cum maiestate tenebrarum...* I libri I, II, III, VI, VII, IX, X, XIII, sono privi dell'*explicit*; gli altri hanno una forma semplice (es. *explicit liber quartus*), il XIV: *Genealogiae deorum gentilium liber XIII desinit. Sequitur XV et ultimus liber*; il XV libro ha un *explicit* identico a quello di A.

Le carte 116^v-132^r contengono la tavola delle rubriche, secondo l'ordine alfabetico, compilata da Domenico Bandini di Arezzo, per incarico di Coluccio Salutati⁽³⁾ (come nell'edizione qui sopra descritta); la carta 132^v contiene *versus Dominici Sylvestri de Florentia super quindecim lib. Genealogiarum*.

Le carte 132^v-162^v contengono il *De Montibus* ecc.

La prima citazione del testo greco è incompleta, la seconda ha tre sole parole, le altre non esistono, di esse v'è solo la traduzione latina⁽⁴⁾. Il volume si chiude con la seguente avvertenza

(1) Per queste due edizioni (Venezia 1494, Venezia 1497) vedi HORTIS, o. c., pagine 799-780; queste due edizioni hanno gli alberi genealogici come alcuni Mss.

(2) È un verso dell'epigramma di Domenico di Silvestro, adattato, con qualche cambiamento di espressione, all'albero genealogico; anche gli altri dodici libri sono preceduti dal rispettivo albero genealogico con un verso sovrastante, tratto dallo stesso epigramma.

(3) Infatti a carta 116^v si legge: *Quod quidem opus assumpsi ad instantiam insignis viri Colucii pieri cancellarii florentini. Ego Dominicus de Aretio grammaticae atque rhetoricae doctor atque professor.*

(4) Anche le edizioni di Venezia 1494 e Venezia 1497 vanno d'accordo con questa, circa le citazioni dei passi greci (vedi Wilkins, o. c., p. 74).

dell'editore: *Habes, lector peritissime, Ioannis Boccatii deorum genealogiam noviter multis erroribus expurgatam, et in pristinum candorem deductam. Impressamque diligentissimae (sic) Venetiis per Augustinum de Zannis de Portesio Anno MDXI, Die vero XV mensis novembris.*

3. — Edizione in fol., di carte 162 numerate con cifre romane, contenente la *Genealogia* e il *De Montibus* ecc., edita a Parigi il 1511, a cura di Ioannes Kierherus, e porta lo stemma tipografico di Lodovico Hornken. (P)

Il titolo dell'opera è diverso da quello delle altre edizioni: *Genealogie Iohannis Boccacij cum micantissimis arborum effigiationibus cuiusque gentilis dei progeniem, non tam aperte quam summam declarantibus* ecc. A carta 5^v si legge una lettera di Ioannes Kierherus e dei distici dello stesso sul valore dell'opera del Boccaccio; a carta 6^r incomincia il *Prohemium: Genealogiae deorum gentilium... Si satis ex relatis Donini...*; a carta 7^v è effigiato il primo albero genealogico con, in cima, il solito esametro dell'epigramma di Domenico di Silvestro (anche gli altri dodici alberi portano in cima un esametro dello stesso epigramma); a carta 8^r incomincia il testo del primo libro: *Summa cum maiestate tenebrarum...*; a carta 116^r si legge l'*explicit* del XV libro nella stessa forma che si legge in *A*. Le carte 116^v-132^r contengono la tavola delle rubriche compilata da Domenico Bandini di Arezzo (il testo di questa tavola è identico a quello che si legge nell'edizione di Venezia del 1511). I libri I, II, III, VI, VII, IX, X, XIII, sono privi dell'*explicit*, gli altri hanno una forma semplice (es.: *explicit liber quartus*), il XIV ha: *Genealogiae deorum gentilium liber XIV desinit. Sequitur XV et ultimus liber, in quo...* (proprio come nell'edizione di Venezia del 1511). Mancano in questa edizione i versi di Domenico di Silvestro. Le carte 132^r-162^r contengono il *De Montibus*. Il volume si chiude con un'avvertenza al lettore, nella quale fra l'altro, si dice: *Habes... Genealogiam Boccaccianam... ad umbilicum quam emendatissime fieri potuit deductam... [quam] pristinae vereque lectioni, absit dicto arrogancia, restituimus...* Nella lettera introduttiva, che si legge a carta 5^v, il Kierherus, dopo aver esaltata l'opera del Boccaccio, e prodigate lodi all'autore, quale interprete dei poeti e difensore della poesia e dei poeti stessi, fra l'altro scrive: *Velim, Humanissime Gotfride,*

sic tibi persuadeas, me, diligentissime collatis exemplaribus, eam operam daturum, ut Boccaccius, si non omnibus (quis enim omnia Argi more pervideat), tamen plurimis mendis vindicatus, quam emendatissime in publicum prodeat...; la lettera è datata: *Ex celeberrima parrhisiorum urbe Lutecia. Kal. Iunias. Anno Virginei partus Millesimo quingentesimo undecimo* (che è poi anche la data in cui fu stampata l'edizione).

Delle citazioni greche esiste solo la prima, mutila, delle altre v'è solo la traduzione latina. Questa edizione è stata, a buon diritto, giudicata da Hortis (o. c., p. 783) tra le più corrette; la lettera del Kierherus, nella quale si parla di *collatis exemplaribus* (*exemplar* = copia manoscritta, infatti l'editore dell'edizione di Venezia del 1472, riferendosi al Ms. dal quale aveva tratto il testo della sua edizione, e nel quale esistevano gli alberi genealogici, dice: *Hic, secundum exemplar, deberet esse arbor signata...*) avrebbe dovuto rendere più cauto Wilkins (o. c., p. 77) nell'affermare che nessuno editore, ad eccezione di quello della veneziana del 1472, si sia servito di una fonte manoscritta.

4. — Edizione in fol., (le prime 34 carte non sono enumerate, le seguenti enumerate sono 504 pagine, seguono le due ultime carte senza enumerazione) stampata a Basilea il 1532, presso Giovanni Hervagio, a cura di Iacobus Micyllus (Mic.), contiene la *Genealogia* e il *De Montibus* ecc.; il titolo è diverso da quello delle altre edizioni: *Ioannis Bocatii ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑΣ Deorum, Libri Quindecim, cum annotationibus Iacobi Micylli. Eiusdem De Montium...*

Delle 34 carte non enumerate, 1^v contiene un molto scarso indice degli autori citati nel testo della *Genealogia*, distribuito su due colonne; segue una lettera del Micyllus indirizzata a G. Hervagio; a 3^v incomincia un *Index rerum ac fabularum memorabilium in Bocatium collectus* che si estende sino a 24^r (compilato dal Micillo); le carte 24^r-31^r contengono la *Tabula in Genealogiae Libros Ioannis Bocatii* (che è identico all'*index rubricarum* che si legge in A); le carte 31^v-34^r contengono: *Genealogiae Deorum gentilium Ioannis Bocatii de Certaldo ad Hugonem inclytum Hierusalem et Cypri regem. Praefatio. Si satis ex relatis...*; la carta 34^r contiene l'albero genealogico con, in cima, un verso tratto dall'epigramma di Domenico di Silvestro (anche gli altri dodici

libri seguenti sono preceduti dal rispettivo albero genealogico, come le due edizioni: Venezia 1511, Parigi 1511). Le facciate enumerate 1-401 contengono il testo della *Genealogia: Summa cum maiestate tenebrarum... Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*; manca l'*explicit* del XV libro, come manca anche quello del I, II, III; gli altri libri hanno una forma semplice (es. *libri quarti finis*). Delle citazioni greche vi è soltanto la prima completa e in lezione corretta, senza quegli errori che si trovano in *A*; le altre citazioni greche non esistono, ma spesso il Micillo ha supplito, aggiungendole in nota.

Mancano, come nell'edizione parigina, i versi di Domenico di Silvestro.

Questa edizione a torto fu considerata da Hortis (o. c., p. 785) la migliore tra tutte; Hecker sembra ne abbia accettato il giudizio (o. c., p. 97, n. 2); ma già il Clement (vedi Hortis, l. c.) osservava *Micyllus n'a pas toujours été heureux dans ses corrections... il a donné trop hardiment lieu à ses coniectures...*; e anche Wilkins (o. c., pp. 75-76) la giudica molto sfavorevolmente. Nella lettera d'introduzione, che si legge nella carta 2, Micillo si vanta di aver corretto molti errori del testo e di aver riscritto alcuni passi: « Non enim modo voces hic atque illic quasdam explevimus, aut immutavimus, id quod in aliis plerumque fieri solet, sed totas alicubi fabulas retexuimus, suisque veris, et a doctis veteribus traditis, capitibus, ac locis restitutas rescripsimus » e tutto questo, s'intende, egli fece non sulla base d'una sana tradizione manoscritta, ma troppo fidandosi sulla sua conoscenza della lingua latina, sulla sua erudizione mitologica, sulla sua assidua lettura dei classici in edizioni principi, come se la cultura del Boccaccio fosse stata quella d'un erudito cinquecentista⁽¹⁾. E non si appagò di segnalare, in nota ad alcuni capitoli della *Genealogia*, gli errori in cui era incorso il Boccaccio, (cosa d'altronde istruttiva per intendere i limiti dell'autore studiato), ma deliberatamente intervenne nel testo (*totas alicubi fabulas retexuimus*), trasformando nomi propri, espressioni, periodi, sicché il lettore si trova disorientato e rischia di non intendere più il Boccaccio. La lezione

(1) La maggior parte dei testi medievali e protoumanistici in edizioni cinquecentesche hanno il difetto di questa edizione di Micillo. In altra sede illustrerò e documenterò questa affermazione.

delle citazioni degli autori maggiori e più noti è quasi sempre emendata sulla scorta di edizioni cinquecentesche, quella degli autori minori o meno noti, talvolta è riprodotta come egli la lesse nel suo esemplare, talvolta è emendata cervelloticamente. Egli non solo non riuscì a penetrare nel gusto del suo autore, ma soprattutto dimenticò che il Boccaccio, oltre ad essere un erudito coi suoi limiti, era anche un poeta, che leggeva e commentava i poeti secondo una sua particolare maniera di vedere ed intendere; e l'aver dimenticato questo fu un grave errore. In questa edizione di Basilea, che, come ho detto, passa per la migliore e che a prima vista dà l'impressione d'un lavoro accurato, oltre ai difetti di metodo accennati si notano gravi errori di varia natura, non mi riferisco agli errori tipografici numerosi e dei quali nessuno ha colpa (quanti anche oggi, dopo tante revisioni, dopo aver aggiunto un'errata corrige, quando ormai non c'è più nulla da fare, ci accorgiamo di altri errori impossibili ad emendare? *Quis enim omnia Argi more pervideat?* esclamava il Kierherus), ma a quelli derivati da un'erronea lettura dei Mss. o delle stampe precedenti; allè lezioni senza senso o di significato opposto a quello che l'autore aveva dato a quel dato passo; alle interpolazioni nate dal gusto di chiarire ciò che era di per sé chiaro.

Di questi errori alcuni preesistono in qualche Ms. o in qualche edizione; altri sono un nuovo acquisto di Micillo. Cito alcuni esempi⁽¹⁾. Mic. p. 277: *floribus*, EL.⁽²⁾ p. 553, r. 5. *fluoribus*⁽³⁾; Mic. p. 289: *cum advertentia*, EL. p. 575, r. 33: *animadvertentia*⁽⁴⁾; Mic. p. 299: *quem cui imperaverat Orestiam dixerat*, EL. p. 593,

(1) Questo testo del Boccaccio avrebbe bisogno d'un commento ricco e continuato, ma, come ho avvertito, sono costretto ad esporre soltanto le conclusioni delle mie ricerche e a limitarmi a pochi esempi. In altra sede mi sarà possibile abbondare in esempi e in analisi.

(2) EL = Edizione Laterziana, cioè questa mia edizione, della quale si cita la pagina e il rigo.

(3) La lezione *floribus*, tramandata anche da V², p. 83 v, r. 28, e da P. p. 83 v, r. 28 è un banale errore, che Micyllus avrebbe potuto emendare; si tratta del passo di Agostino, *De Civitate Dei*, VII, 2: *Sed ibi est dea Mena, que menstruis fluoribus preest*: «Ma quivi è la dea Mena che si occupa dei flussi mestruali», *Fluor* è espressione della tarda latinità, credo da Apuleio in poi.

(4) *Cum advertentia* è tramandato anche da V² p. 86, P p. 86 ed è erronea lettura di *adadvertentia*.

r. 27: *terram, cui imperaverat, Horestiam dixit*⁽¹⁾; Mic. p. 299: *calor diei*, EL. p. 594, r. 12: *calor die*⁽²⁾; Mic. p. 302: *Qui cum Alcumena est nupta Electrionis filia*, EL. p. 597, r. 18-19: *Qui cum Alcumena est nupta, Electri filia*⁽³⁾; Mic. p. 306: *audaciam*, EL. p. 606, r. 20: *audacia*⁽⁴⁾; Mic. p. 310: *occisus*, EL. p. 611, r. 4: *ociosus*⁽⁵⁾; Mic. p. 315: *Vulcanias*, EL. p. 622, r. 19: *Vulcanum*⁽⁶⁾; Mic. p. 316: *in libro Ethicorum*, EL. p. 623, r. 26: *in libro Ethymologiarum*⁽⁷⁾; Mic. p. 318: *tempus, quod vixit apud Eusebium*, EL. p. 626, r. 19: *tempus, quod iuxta Eusebium*⁽⁸⁾; Mic. p. 324: *Papilla*, EL. p. 636, r. 10: *papilla*⁽⁹⁾; Mic. p. 324: *venit*, EL. p. 637, r. 14: *nevit*⁽¹⁰⁾; Mic. p. 326: *interpolata*, EL. p. 641, r. 7: *interpellata*⁽¹¹⁾; Mic. p. 345: *Solymos*, EL. p. 668, r. 18 e 20: *Solimisos*⁽¹²⁾. E gli esempi si moltiplicherebbero, se elencassi gli errori che si notano nelle pagine anteriori e successive a quelle qui sopra indicate; avrò però occasione di segnalarne alcuni dei più signi-

(1) *Quem* non ha senso; si tratta del passo di Solino, IX, 4 che tramanda la stessa lezione di A.

(2) non ha capito che *die* è un ablativo di valore temporale in contrapposizione a *nocte*; vedi il passo in EL. p. 594, r. 12-14.

(3) È una citazione di Plauto, *Amphitruo* 99; la lezione di A è perfetta.

(4) *audacia*, perché è uno dei soggetti di *fuere*; vedi tutto il passo in EL. pagina 606, r. 20.

(5) *occisus* non ha senso; si parla di Pirro figlio di Achille, il quale, sebbene fosse andato a Troia circa la fine della guerra, tuttavia non rimase *ozioso*.

(6) Mss. e edizioni anteriori a Mic.: *Vulcanum*.

(7) Anche V² e P hanno lo stesso errore di Mic.; si tratta delle *Origines* di Isidoro.

(8) Anche V² e P hanno l'errore di Mic.; il segno tachigrafico *ūx* = *iuxta*, per errore è stato letto *vixit*, e quindi per dare un probabile senso è stato interpolato *apud*.

(9) Si tratta della mammella di Giunone.

(10) Anche V² e P hanno l'errore di Mic.; si tratta di Ercole che indecorosamente *fila* la lana insieme alle serve della donna amata.

(11) Anche V² e P hanno l'errore di Mic.; si tratta della citazione di Giustino 44, 4, 14: *In hac tanta pabuli letitia est, ut, nisi abstinentia interpellata sagina fuerit, pecora corrumpantur.* « In questo luogo v'è un tal rigoglio di pascolo, che se il troppo mangiare non fosse interrotto dall'astinenza, il bestiame si ammalerebbe. »

(12) La lezione di Mic. è contro tutta la tradizione, sia delle Stampe come dei Mss.; si tratta dell'episodio di Bellerofonte che si legge in Omero, *Iliade*, VI, 155 sgg. e proprio in questo passo di Omero il Boccaccio ha letto Σολύμοισι, che, per la sua scarsa cognizione di greco, scambiò per un nominativo plurale, e dovendo fare un accusativo plur. della 2^a di forma latina, vi aggiunse la desinenza *os*, così nacque *Solimisos*.

ficativi nel corso di questo breve studio. Circa le fonti, che Micillo viene indicando sui margini della sua edizione o in fondo ai capitoli della *Genealogia*, bisogna osservare che rarissime volte sono ricordati gli autori poco noti, forse per deficienza di edizioni maneggevoli e di facile consultazione, forse per negligenza. Cito qualche esempio ad apertura di libro. A p. 277, nel capitoletto *de Mena*, il Boccaccio cita: Agostino⁽¹⁾, Papias e Varrone; sempre a p. 277, nel capitoletto *De Myrmidone*, Boccaccio cita: Isidoro⁽²⁾, Rabano, Servio⁽³⁾; a p. 278, nel capitoletto *De Xantho*, il Boccaccio, fra altri autori cita Lucano⁽⁴⁾; di questi autori non è detto nulla, né sul margine del capitolo, né in fondo al capitolo. Quando poi la fonte è ricordata nella nota marginale, non sempre il lettore è facilitato a consultarla. Cito qualche esempio. A p. 276, capitolo X, è citato Macrobio⁽⁵⁾, sul margine si legge: Lib. 5. Satur.; a p. 277, cap. XI è citato Virgilio⁽⁶⁾, sul margine si legge: Lib. 4, Aeneis; a p. 274, cap. VII è citato Ovidio⁽⁷⁾ *De Fastis*, sul margine si legge: Lib. 5; a p. 276, cap. IX, il Boccaccio cita: *ut Seneca poeta in Tragoediis*⁽⁸⁾, nel margine si legge: *vide Electram Tragoed. Sophoclis*, Seneca non è ricordato, e il lettore ha l'impressione che il Boccaccio abbia sbagliato la citazione, e che la fonte alla quale attinse l'autore della *Genealogia* non sia Seneca, ma Sofocle.

Queste, in breve, sono le condizioni dell'edizione di Basilea.

(1) si tratta di Agostino, *De Civitate Dei*, VII, 2, che cita anche Varrone.

(2) si tratta di Isidoro, *Originum*, IX, 2, 75.

(3) si tratta di Servio (a. *Aen.*, IV, 402).

(4) si tratta di Lucano, *Bellum Civile*, IX, 974 sgg.

(5) si tratta di Macrobio, *Saturnaliorum*, V, 19, 20 sgg.; chi ha sfogliato questa opera, sa con quanta difficoltà il lettore riesce a individuare il passo citato dal Boccaccio. Ma Micillo non ha colpa; so che le edizioni del Cinquecento non avevano né capitoli né versi enumerati.

(6) si tratta di Virgilio, *Aen.*, IV 198 sgg.

(7) si tratta di Ovidio, *Fast.*, V 669 sgg.

(8) si tratta di Seneca, *Agamemnon*, 867 sgg.

MANOSCRITTI⁽¹⁾

BIBLIOTECA MEDICEO LAURENZIANA.

I. — LAURENZIANO *Pl. 9 sup.*, 97^I (L₁) — Cartaceo dell'ultimo ventennio del sec. XIV; mm. 410 per 280, scritto su due colonne, con iniziali rubricate, e sommari di mano diversa sui margini; consta di fogli 101; ha i capitoli enumerati come le Stampe. Al f. 1a: *Genealogie deorum gentilium ad Ugonem inclitum Ierusalem et Cypri regem secundum Iohannem Boccacium de Certaldo liber primus incipit. Prohemium. Si satis ex relatis...* f. 10d: *Genealogie deorum gentilium liber primus explicit.* I tre quarti della pagina, che era rimasta in bianco, perché vi fosse disegnato l'albero genealogico, contengono, tracciato da mano più moderna, lo schema del libro II. Anche i libri successivi sono preceduti da schemi di tal genere. Al f. 91b... *non nobis, domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Deo gratias.*

Genealogie deorum gentilium secundum Iohannem Boccaccium de Certaldo liber XV et ultimus explicit.

Al f. 91c: *Tabula super Genealogia deorum secundum Iohannem Boccaccium.* Al f. 102d ultima linea; *Isiphiles in Lemno regina, filia Thoantis regis, Iovem peperit* (essendo rimasta troncata la Tabula, vuol dire che il codice è mutilo, almeno di un foglio). Le citazioni greche sono riprodotte integralmente soltanto quelle che vanno dal lib. III al lib. XI, cap. 22 (cioè le prime 37); di quelle, che vanno dal lib. XI, cap. 39 in poi, si ha la prima e talvolta la seconda parola seguita da *etc.*; perciò su 45 citazioni soltanto le ultime 8 sono incomplete. La lezione delle 37 citazioni integre è quasi identica a quella tramandataci da A. Balza a prima vista in queste lettere greche la grafia di F che sembra la lettera

---

(1) cfr. per i codici Laurenziani, A. M. Bandini *Catalogus cod. lat. Bibl. Medic. Laurent.*, e precisamente: T. III, col. 678, per il Pl. 90 sup. 971; col. 679, per il Pl. 90 sup. 9711; T. II, col. 569, per il Pl. 52, 30; T. IV, col. 193, per il Pl. 26 sin. 7; *Suppl.* T. III, col. 132, per il *Med. Fiesolano* 191; T. I, col. 488 per il *Laur. Aedil.* 176.

s dei Mss. e di alcune edizioni antiche (I), del *P* che sembra la vocale *e* e talvolta un sigma lunato (c), del *K* che sembra la lettera *r* maiuscola (R).

2. — LAURENZIANO *Pl. 90 sup.*, 97^{II} (L2). — Cartaceo della fine del sec. XIV; mm. 275 per 204, scritto su una sola colonna, con iniziali e titoli dei capitoli aurati e colorati in rosso, con somari e aggiunte sui margini. Nell'ultima pagina, che porta il numero 114bis, in un'addizione si legge: *Andreas Panlosi decretorum doctor canonicus sancti Nicecii Lugd*; consta di 314 fogli di enumerazione moderna. A f. 1^r si legge: *Genealogie deorum gentilium secundum Iohannem Boccacium ad Ugonem inclitum yerusalem et Cypri regem liber primus incipit. Prohemium. Si satis ex relatis donnini...* Tra la fine di un libro e il principio del successivo si nota uno spazio bianco, forse destinato al disegno dell'albero genealogico. Al principio di qualche libro (es: 11°, 12°, 13°, 14°) il titolo oltre a trovarsi al suo posto scritto in rosso, si legge anche in calce alla pagina scritto in nero. A f. 314^v: *Genealogie deorum gentilium secundum Iohannem Boccacium de Certaldo civem florentinum... liber XV et ultimus explicit feliciter. Explicit Deo gratias*. La prima citazione greca è completa, la seconda riproduce la prima parola seguita da *etc.* e così le citazioni seguenti, fatta eccezione della 39 (lib. XII, cap. 14) e della 40 (lib. XII, cap. 17) che sono complete. Si nota che l'Amanuense conosce poco o nulla il greco. La traduzione latina di queste citazioni, spesso è sul margine, scritta in rosso (es.: f. 192^r), talvolta in nero (es.: f. 231^v, f. 232^v) ed è preceduta dall'espressione: *Expositio greci*. Nella p. 114bis (enumerazione antica) si legge l'*autoepitafio* del Boccaccio: *Hac sub mole...* e il seguente epigramma di Coluccio Salutati:

ADDITIO DE COLUCHI DE STIGNANO.

Inclite mi vates humili sermone loquutus
de te pertransis, tu pascua carmine claro
in sublime vehis, tu montium nomina tuque
silvas et fontes, fluvios ac stangna lacusque
cum maribus multo digesta labore relinquis,
illustres viros infaustis casibus actos
in nostrum tempus a primo colligis Adam,

tu celebras claras alto dictamine matres,
 tu divos omnes ignota ab origine ducens
 per ter quina refers divina volumina, nulli
 cessurus veterum, te vulgo mille labores
 percelebrem faciunt, etas te nulla silebit.

3. — LAURENZIANO *Pl.* 52, 30 (L3). — Cartaceo della fine del sec. XIV; mm. 400 per 283. Consta di fogli scritti 107 (enumerazione antica), 96 (enumerazione moderna). Ha i capitoli enumerati come le *Stampe*. Sui margini si notano qua e là sommari, correzioni, la traduzione latina del testo di Omero, avvertenze (es.: sui margini del f. 43a, lib. VII, a proposito del capitolo *De Citheono* si legge: *Nota quod ex verbo et nomine composuit Citheocnus*).

A f. 12c, dopo il cap. su *Ipermestra*, era stato incluso per errore il cap. *De Enchelado*, ma con una linea verticale il capitolo viene annullato, e sul margine si legge: *vacat, nam de Enchelado in quinto dicitur libro* (scrittura della stessa mano che ha esemplato il Ms.). I fogli 1-4 contengono la tavola delle *rubriche*, infatti a f. 1a si legge: *Tabula rubricarum genealogye deorum gentilium incipit feliciter* e a f. 4b: *expliciunt rubriche librorum, qui dicuntur de genealogiis deorum gentilium*. I fogli 4c-81d (enumerazione moderna) contengono il testo della *Genealogia*. Tra la fine di un libro e il principio del seguente rimane sempre uno spazio bianco destinato all'albero genealogico. Al f. 4c si legge il principio dell'opera: *Genealogye deorum gentilium ad Ugonem inclitum Ierusalem et Cypri regem secundum Iohannem Boccaccium de Certaldo liber primus incipit feliciter. Prohemium. Si satis ex relatis...* a f. 81d la fine: *non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Deo gratias. 1398. Indict. 6. die 5. Iulii. ora 9 per me An.* Dopo il foglio 77 (enumerazione moderna) manca un foglio che doveva contenere l'ultima parte del cap. 19 del lib. XIX, e mancano i capitoli 20°-22° dello stesso libro; infatti il f. 78 (enumerazione moderna) incomincia con l'*incipit* del lib. XV. I fogli 83a-96d contengono l'indice dei nomi propri; f. 83a: *Abaster unus equorum plutonis l° viii° c° vi°*; f. 96d: *Zethus filius boree et orithie...* Delle citazioni greche, anche in questo codice come in L1, sono complete 37; delle ultime 8 si citano una o due parole seguita da *etc.*; incompleta è anche la citazione dell'epigramma delle città che si contendono Omero (lib. XIV, cap. 9°).

Le citazioni: 16 (*Ilias*, XI, 489-490), 17 (*Ilias*, XXIV, 248-251), 20 (*Odys.*, X, 137-139), 26 (*Ilias*, II, 849-850), non hanno la corrispettiva traduzione latina. Balza a prima vista in queste lettere greche la grafia di Γ a forma di *s* dei Mss. e di alcune Stampe antiche (f), di *P* a forma della vocale *e* o di sigma lunato (c), di *K* a forma di *r* maiuscola (R). Vedi quel che ho detto per L1.

4. — LAURENZIANO *Pl. 26 sin.*, 7. (L4). — Manoscritto della fine del sec. XIV; in parte membranaceo (i fogli 1-20 e 61-122 enumerazione moderna), in parte cartaceo (i fogli 21-60 enum. moder.), di fogli scritti 122, di cui i fogli 1-9 e 67^v-122 sono scritti in due colonne, e i fogli 21-67^r in una colonna; ciascun foglio misura mm. 287 per 205. I fogli 1-16 contengono l'indice dei nomi propri: f. 1a: *Abaster unus equorum plutonis...*, f. 14d *Zethus filius boree et orithie...* come in L1 e in L3. I fogli 15a-19a contengono l'indice delle rubriche: f. 15a: *Genealogie deorum...*, f. 19a: *Genealogie deorum gentilium secundum Iohannem Boethium de Certaldo, ad illustrem principem Ugonem Ierusalem et Cypri regem, liber XVus et ultimus librorum omnium rubricarum.*

Il f. 20, è rimasto bianco. I fogli 21^r-122a contengono il testo dei primi 13 libri della *Genealogia*: a f. 21^r: *Si satis ex relatis donnini...* a f. 122a: *ego eque libello conficiam.* Nel verso del foglio di guardia si legge: *Iste liber fuit ad usum fratris Thedaldi de Casa, quem vivens assignavit armario fratrum minorum florentini conventus. 1406.*

Boccaccius de genealogia deorum. N. 692.

Sui fogli pergamenei si conosce la grafia di Tedaldo; i fogli cartacei sembrano a prima vista scritti da altra mano, ma un attento esame dei fatti grafici conferma anche in questi fogli la mano di Tedaldo. Questo codice fu scritto dal dotto frate negli ultimi anni della sua vita e, a più riprese, in un periodo di estrema stanchezza; non furono trascritti gli ultimi due libri, mentre l'indice delle rubriche si estende sino al 15° libro.

Della prima citazione greca esistono le prime sei parole, in lezione corretta; delle seguenti, incluso l'ottava, due sole parole; le altre non esistono.

Il testo della *Genealogia* in alcuni passi è riassunto.

5. — LAURENZIANO *Fiesolano 191* (L5). — Membranaceo del sec. XV; mm. 345 per 240, scritto (scrittura calligrafica) su due

colonne; fogli scritti 160. Dopo l'*explicit* a f. 160d si legge: *die prima mensis Aprilis hic liber est scriptus per pierum ser miche- lis de florentia*. I titoli dei capitoli sono rubricati, le iniziali dei capitoli sono colorate, la prima lettera del testo al principio del primo libro è aurata e in calce alla pagina, nella quale incomincia il testo, v'è uno stemma di famiglia (sei monti). I libri sono preceduti da gli alberi genealogici ben dipinti come in *A*. Prima del foglio che porta il numero 1, vi son 7 fogli non enumerati che contengono la tavola delle rubriche, nel primo dei quali si legge: *Tabula rubricarum librorum Genealogie deorum gentilium incipit feliciter*, e nell'ultimo di essi: *expliciunt rubrice librorum quindecim de genealogiis deorum gentilium*. Al f. 1a si legge: *Genealogie deorum gentilium ad Ugonem inclitum Ierusalem et Cipri regem secundum Iohannem Boccaccium de Certaldo liber primus incipit feliciter. Proemium. Si satis ex relatis...*, a f. 160d: *non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Genealogie deorum gentilium secundum Iohannem Boccaccium de Certaldo ad illustrem principem Ugonem yerusalem et cipri regem liber XVus et ultimus explicit*.

Questo codice non ha i capitoli enumerati. Le citazioni omeriche, che sono al completo come in *A*, sono scritte da mano diversa da quella che ha esemplato il codice, la traduzione latina di queste citazioni è sul margine, la lezione del testo omerico è più corretta di quella che si legge in *A*, e non manca nessuna parola, là dove in *A* sono saltate parole e talvolta qualche intero verso.

6. — LAURENZIANO *Aedil.* 176. (L6). — Cartaceo, dei primi anni del sec. XV, scritto su due colonne; mm. 405 per 283. Si compone di 123 fogli scritti; il primo foglio scritto è preceduto da un foglio rimasto quasi bianco, sul verso del quale si legge: *visto per Mes. Franc. de Valiente uficiale a di 22 d'Agosto 1460*, e di sotto da altra mano: *liber de natura deorum cum quodam opusculo Iohannis Bochaccii poete florentini*, e di sotto ancora: *Georgii Antonii Vespucci*. L'ultimo foglio scritto è seguito da un altro foglio rimasto quasi bianco, sul verso del quale si legge: *liber Georgii Antonii Vespucci καὶ τῶν φίλων*. I fogli 1-93 contengono i quindici libri della *Genealogia*: f. 1a: *Si satis ex relatis donnini...*; f. 93d: *non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da*

gloriam deo gratias. Amen. Genealogie deorum gentilium... scriptus per manum meam, Antonii Nicolay de Parasachis de Pontremulo, Castri, dico excellentissimi et preclarissimi⁽¹⁾. Il f. 2d dopo la fine del Proemio: *hic debet esse arbor primi libri*, quindi rimane uno spazio bianco destinato all'albero genealogico (e così anche per i 12 libri seguenti); a f. 3a: *summa cum maiestate tenebrarum...* a f. 9b: *et primo finem imponere* (in rosso) *deo dicamus gratias amen* (manca l'*explicit* del primo libro). Il f. 94 contiene una tavola dei nomi propri; i ff. 95-98 contengono la tavola delle rubriche; il foglio 99 è bianco, il foglio 100 manca. Secondo quanto riferisce il Bandini (o. c. *Suppl.* T. I, col. 488), in calce al f. 1 doveva esserci lo stemma della famiglia Vespucci, che più tardi fu staccato, e la pagina fu accomodata con altra carta. Rimane, a sinistra della mutilazione, il distico: *Surge viator, abi, revocat deus, unde fuisti. In cruce quere deum...*; e a sinistra: *egens, apes imitare, iuxta sancti Basilii preceptum*. Le citazioni greche sono tutte incomplete: in alcune v'è una o due parole, quasi sempre corrette, per altre è rimasto uno spazio bianco. Le lettere iniziali dei libri sono grandi e decorate, le lettere iniziali dei capitoli sono più piccole ma decorate anche esse; i titoli dei capitoli sono rubricati.

La seconda parte del codice (fogli 101^r-123^r) contiene il *De montibus...*, a f. 123, dopo l'*explicit*, si legge: *Iohannes Aldigherii notarius scripsit. 1419*. Le note marginali, secondo il Bandini (l. c.), che si leggono nel *De montibus...*, sono di Giorgio Vespucci. Cito qualche esempio. In calce a f. 101^v: *Iste liber fuit conditus ante Genealogias*⁽²⁾, *ut patet libro VII Genealogiarum*

(1) HORTIS, o. c., p. 388, n. 1, parlando di questo codice dice: affatto ignaro dell'alfabeto greco si mostra poi quel *Giovanni Aldighieri* che scrisse il codice 176 *Aedilium* ora Laurenziano. In realtà la *Genealogia*, che è contenuta nei fogli 1-93, fu scritta da *Antonio di Nicola di Parasachi*; invece *Giovanni Aldighieri* scrisse la seconda parte del codice (ff. 101^r-123^r) contenente il *De montibus...*

(2) È un errore nel quale sono incorsi anche studiosi moderni. Il Boccaccio lavorava contemporaneamente intorno alla *Genealogia* e al *De Montibus*: io conosco alcuni passi di questo dizionario scritti in un periodo successivo alla stesura del *Comento alla Divina Commedia*. Vedi quel che il Boccaccio dice nella lezione 57 (D. Guerri, o. c., vol. III, p. 198-199) a proposito del verso *vecchia fama nel mondo li chiama orbi* e quel che dice invece della *cecità* dei fiorentini nel *De fluminibus* (cfr. il codice qua sopra descritto f. 109 c).

in penultima charta, sub capitulo de Tiberi fluvio; a f. 122: de domino Francisco Petrarca vide supra de fontibus, ad litteram S, in dictione Sorgia.

BIBLIOTECA RICCARDIANA.

7. — RICCARDIANO 870. (R1). — (vecchia segnatura M. I. 30 cfr. *Catalogus codicum manuscriptorum...* di G. Lami, p. 74). Membranaceo della prima metà del sec. XV; mm. 264 per 193; scritto su due colonne. Consta di fogli 198 enumerazione moderna (l'enumerazione antica contava 200 fogli, in cui erano compresi i fogli 34-35 ora staccati). I fogli 1-4 contengono una tavola di nomi propri scritta da mano diversa da quella che ha esemplato il codice; f. 1: *Anteus li^o 1° c^o 14*; f. 4^v: *Zefirus li^o 4° c^o 61*. I fogli 6a-33a contengono la tavola compilata da Domenico Bandini di Arezzo, scritta da mano diversa da quella che ha esemplato il codice: f. 6a: *memoria thesaurus delitiarum... qui solus implere potest voluntates creaturarum omnium. Abaster unus equorum plutonis li^o 8° c^o 6...*; f. 33d: *Zetus filius boree et orithie... Explicit tabula magistri dominici de Aretio super mirabile libro genealogiarum iohannis boccacii... deo gratias. Amen*. I fogli 34-40 contengono gli alberi genealogici come in A, e sono dei fogli aggiunti, perché il codice, al principio di ogni libro, ha degli spazi bianchi destinati agli alberi genealogici. I fogli 42a-50a contengono l'indice delle rubriche come in A. I fogli 50a-198c contengono il testo della *Genealogia*: f. 50a: *Si satis ex relatis...*; f. 198c: *sed nomini tuo da gloriam. Deo gratias. Amen.* (senza *explicit*). Manca l'*explicit* del I libro (f. 66b), sono insieme l'*explicit* del II e l'*incipit* del III (f. 77b), manca l'*explicit* del III e l'*incipit* del IV, manca l'*explicit* del VII e l'*incipit* dell'VIII, manca l'*incipit* del XII; alla fine del XII (f. 165b) si legge: *explicit XII liber, incipit XIII Genealogie deorum gentilium inanium secundum Iohannem Boccacii de certaldo diocesis (sic) florentine. Deo gratias. Amen*; manca l'*explicit* del XIV e l'*incipit* del XV. Dal lib. XIV, cap. 7 alla fine dell'opera mancano i titoli dei capitoli, ed è rimasto uno spazio bianco perché vi siano scritti; anche negli altri libri i titoli dei capitoli non sono sempre scritti. Sul margine del f. 74c, accanto al capitolo *de Labdaco* (lib. II, 68) si

legge la seguente addizione: « orcamus et bachus... quia fuerint, secundum quosdam, filii labdaci, qui orcamus fuit septimus a prisco belo, ut ovidius IIII°: rexit achimenias urbes pater orcamus isque septimus a prisco numeratur origine belo... et eius genealogia hec est: Belus genuit Heleum, Heleus genuit Belum priscum, Belus priscus genuit Abantam, Abanta genuit Agenorem, Agenor genuit Cadmum, Cadmus genuit Polidorum, Polidorus genuit Labdacum, Labdacus Orcamum et Bacum ». Delle citazioni greche, la prima vorrebbe essere completa, ma risulta d'una mescolanza di lettere greche e latine senza senso; dalla seconda alla quinta due o tre parole sempre errate; dalla sesta in poi si nota lo spazio bianco, nel quale si legge una piccola *g* (che indica la mancanza del testo greco); manca del tutto la traduzione latina.

In questo codice, l'iniziale del testo del I libro è miniata (f. 52a), le iniziali degli altri libri sono disegnate e preparate per la miniatura.

BIBLIOTECA NAZIONALE DI FIRENZE.

8. — NAZIONALE FIORENTINO II, I, 61 (*Magl. Cl. VIII num. 1372*) già *Stroziano 223*. (F) — Membranaceo dei primi del secolo XV; mm. 345 per 245; di fogli enumerati 173, con omissione di un foglio ora segnato 157bis. I fogli 1^r-17^v contengono, scritta su due colonne, la tavola delle rubriche, secondo un ordine alfabetico, compilata da Domenico Bandini di Arezzo: f. 1a: *memoria thesaurus delitiarum... qui solus implere potest voluntates creaturarum omnium. Abaster unus equorum plutonis...*; f. 17c: *Zetus filius boree...*, manca l'*explicit* delle rubriche che si legge in R f. 33d, ma segue invece l'epigramma di *Dominicus Silvestri* sul contenuto dei quindici libri della *Genealogia* come nelle quattro edizioni descritte (cfr. *V*¹, carta 296^v), con la seguente differenza, che, mentre nelle Edizioni e nel Ms. di Chicago (cfr. Wilkins, o. c., p. 67) l'epigramma si compone di 17 esametri, qui invece si compone di 18 esametri, di cui il 18° suona: *quem genuit ripis florentia fluminis arni*. I fogli 18^v-24^v contengono gli alberi genealogici, e sono fogli aggiunti, perché al principio dei primi tredici libri v'è sempre uno spazio bianco destinato all'albero genealogico.

I fogli 25^r-173^v contengono il testo della *Genealogia*: f. 25^r: *Si satis ex relatis donini...*; f. 173^v: *non nobis, sed nomini tuo do* (sic) *gloriam. Deo gratias. Amen.* I libri sono privi dell'*incipit* e dell'*explicit*, ma sui margini del foglio 49^v, alla fine del libro primo, si legge: *genealogie deorum gentilium liber primus explicit*, probabilmente dovevano essere rubricati, come pure rubricati dovevano essere i titoli dei capitoli, la dove è rimasto uno spazio bianco. Le citazioni greche ci sono tutte 45, ma errate nella lezione, talvolta mutile, spesso senza la traduzione latina. Sui margini di questo codice si leggono delle annotazioni di mano diversa da quella che ha esemplato il Ms. Cito alcune: f. 42^v, a proposito della citazione di Varrone sul nome *Serapis*, si legge: *idem dicit Augustinus de c. dei libro 18°, cap. 5°*; f. 47^v vicino al cap. *De Dydone*: *Eusebius anno mundi IIII clv dicit: Carthago condita est, ut quidam volunt a Carcedone tyrio, ut vero alii a didone eius filia, post troianum bellum*; f. 48^v vicino al cap. *De Layo*: *Seneca in 4a tragedia... quia iocasta fuerit soror creontis*; f. 48^v, vicino al cap. *De edippo*: *Seneca in 4a tragedia ponit...*; f. 56^r vicino al cap. *De Venere*: *Galienus, in libro de spermate, dicit: tu bene assimilavi spume sperma...*; f. 65^r vicino alla citazione di Eschilo sul dolore di Prometeo: *eius carmina ponit Cicero in Tusculanis libro II°, de lamentatione Prometei...*; f. 147^v a proposito del dolore di Ercole, dopo aver indossata la tunica spalmata del sangue di Nesso: *verba ab eo habita in tam maximo dolore scribit Sophocles, que recitat Cicero Tusculanarum II°*. In questo codice la lettera iniziale di ogni libro è riccamente adornata, decorata è l'iniziale di ogni capitolo.

Riprendendo in esame la tesi di E. H. Wilkins circa lo *stemma delle edizioni*, osservo che non v'è alcun dubbio che gli editori delle diverse stampe della *Genealogia* abbiano tenuto conto, per i fatti tipografici esteriori, delle edizioni esistenti, tanto che dall'esame di questi fatti fu possibile tracciare un albero che indichi la parentela direi tipografica di esse; che è altrettanto vero che l'edizione di Basilea sia quella che più si allontana dalla tradizione manoscritta, e perciò la meno degna di fede⁽¹⁾, nonostante

(1) Cfr. le mie conclusioni esposte dove ho descritto questa edizione, a p. 806 sgg.

che boccaccisti famosi continuino a servirsene anche quando dicono di trarre le loro citazioni dalla fonte manoscritta *A*. Ma non posso accettare le sue conclusioni, quando afferma che la dipendenza meccanica di ciascuna edizione da un'altra precedente è indizio che i Mss. non furono usati altro che dall'edizione veneziana del 1472.

Un accurato esame, pagina per pagina, delle Stampe e dei Mss. sopra descritti, mi ha convinto che tutti gli editori attinsero alla tradizione manoscritta lezioni più o meno corrette, nell'intento di migliorare la stampa da essi curata, fatta eccezione per l'edizione di Basilea. Diecine e diecine di varianti, che si notano in queste edizioni e che hanno riscontro in corrispondenti lezioni dei codici, potrebbero essere qui elencate, ma mi limiterò a citarne alcuni esempi perché il lettore si convinca della mia asserzione:

	V ¹	V ²	P	Mic.
lib. I, 20:	iretur involutum	iretur in votum	iretur in votum	iretur in votum
» 29:	animus bona	a minus bona	a minus bona	a minus bona
» 31:	recursat	recusat	recusat	recusat
» 33:	per vitam	ad vitam	ad vitam	ad vitam
» 34:	circumeuntem	circumeunte	circumeunte	circumeunte
» 27:	amorum	animorum	animorum	animorum
» 34:	habitu	habito	habito	habito
» 34:	homine	omine	omine	omine
» 31:	lentos	lentos	Lethes	Lethes
» 31:	Phabetora	Phabetora	Phobetora	Phobetora
» 34:	dicit	dicit	dicitur	dicitur
» 31:	Itathona	Itathona	Icelona	Icelon
» 31:	Pantum	Panthum	Phanxtasum	Panthum
» 31:	suum	suum	suum	suorum
» 25:	errores	errores	errores	errore
» 33:	nodo	nodo	nodo	nudo

Queste varianti esistono nei seguenti codici da me esplorati⁽¹⁾:

L5: iret involutum; τ: iretur in votum

L1 L5: animus bona; λ: a minus bona

AL1 L3 L4 R1: recursat; L2 L5 L6 F: recusat

(1) chiamo ω la concordanza dei codici esplorati, τ la concordanza dei codici esplorati meno uno, x la lezione che non esiste nei codici esplorati, λ la concordanza dei codici esplorati meno due.

ω: per vitam; ✕: ad vitam

L5 L6 F: circumeuntem; AL2 L3 L4 R1: circumeunte

L1 L3 L5 L6 F: amorum; AL2 L4 R1: a morum; ✕: animorum

✕: habitu; ω: habito

L2 F: homine; λ: omine

✕: lentos; L5: lethos; τ: Lethes

λ: dicit; AL1: dicitur

ω: Phabetora (Fabetora); ✕: Phobetora

ω: Ytathona (Itathona); ✕: Icelona; ✕: Icelon

L2 L5: Pantum; ✕: Phanxtasum; λ: Panthum

λ: suum; L4 L6: suorum

L5: errores; L2: errore; AL4 L6 R1 F: erroris

ω: nodo; ✕: nudo

Anzitutto osservo che le lezioni tramandate in uno o più codici della *Vulgata* e che si leggono anche in *A* debbono considerarsi provenienti ugualmente da *Ax*, almeno che non si voglia credere che *A* sia stato collazionato dall'amanuense di uno o più codici che ci tramandano la *lectio vulgata*, il che mi sembra improbabile. So che *A* è stato esemplato integralmente, (cosa sino ad ora ignorata), almeno dai due amanuensi del *Ms. Riccardiano* 801, esplorato per la prima volta da me, e del quale parlerò alla fine di questo capitolo; ma non ho prove d'una collazione di *A* ai fini di migliorare la *lectio vulgata*. Perciò le lezioni elencate: *iretur in votum, a minus bona, recursat, per vitam, circumeunte, a morum, habito, omine, Lethes, dicitur, Phabetora, Ytathona, Panthum, suum, erroris, nodo*, sono genuine, le altre sono sospette di contaminazione. Ne esaminerò alcune.

Iretur in votum è lezione difficile; né trovo esempi nei classici; in Boccaccio invece s'incontra frequentemente (cfr. un esempio in *A* f. 45 b, nel capitolo *De Ancheledo: dum minus, sic volente deo, ab eis in votum itur*). Il dotto amanuense di L5 (o quello da cui L5 deriva), non comprendendo l'espressione, perché non la trovava nel suo latino, ha congetturato nella speranza di chiarire ciò che era di per se stesso chiaro; e scrisse *iret involutum*⁽¹⁾ che è passato in *V*¹. G. Betussi, che ha tradotto il testo di *V*¹ ha volgarizzato

(1) Tutto il passo in *L* 1, f. 13. c e in *V*¹ ha la seguente forma: de quo [Dolo] refferre consueverat Barlaam, quoniam ad troyanum bellum cum Grecis ivisset, et cum minus armis *iret involutum*, consultantibus quibusdam ex primatibus de agendis, ab Ulisse, cui familiarissimus erat, eum in consilium fuisse deductum etc.

il passo nella seguente maniera: « Del quale (Dolo) era solito raccontare Barlaam, che essendo andato con i Greci alla guerra Troiana, *et ritrovandosi male in arnese, e poco armato*, consigliandosi alcuni de' primi delle cose da essere oprite da Ulisse; a cui era molto familiare, essere stato condotto a quel consiglio ». Quanto dia poco senso la congettura *iret involutum* e quanto sia impasticciata la traduzione del Betussi, appare molto chiaramente⁽¹⁾. Io traduco il passo, secondo la lezione di τ (vedilo in EL. p. 50 r. 16-19) nella seguente maniera: « Di Dolo Barlaam era solito raccontare, che essendo andato alla guerra di Troia insieme ai Greci e *non potendosi raggiungere lo scopo per mezzo delle armi*, mentre alcuni capi tenevano consiglio sul da farsi, egli da Ulisse, cui era molto amico, fu introdotto in consiglio ». *Animus bona*⁽²⁾ è lezione errata, tramandata da L5, cui si associa L1, ed è passata in V¹. G. Betussi ha volgarizzato il passo nella seguente maniera (o. c., p. 211r): « La pallidezza della faccia, et di tutto il corpo, è un colore essangue, che manca, et appresso è certissimo argomento d'infermo, et subito timore. Questa è figlia della Notte, et dell'Herebo, secondo che vuole Chrisippo. Et ciò affermo; attento, che tutto quello, che dalla luce del sole non è veduto, o *che l'animo notrisce con buona sanità*, facilmente viene occupato dalla Pallidezza ». A parte il testo corrotto, di cui il Betussi si servì per la sua traduzione, la sua interpretazione è erronea anche dove il testo è chiaro. Io traduco il passo secondo la lezione di λ (vedilo in EL. p. 56, r. 3-7): « Il pallore del viso e di tutto il corpo è un colore cadaverico, certissimo indizio di colui che è o anemico, o malato, o preso da improvviso timore. Esso è figlio della Notte e dell'Erebo, secondo quanto afferma Crisippo. Perciò (io dico) che tutto ciò che non è visto dalla luce del sole, oppure è cresciuto con uno sviluppo non *normale*, facilmente è

(1) Cito dalla traduzione di G. BETUSSI *Della Geneologia De Gli Dei*, Venetia, Appresso la Compagnia de gli Uniti, 1585, p. 19v, r. 3 sgg. Delle diverse edizioni di questa traduzione, l'edizione qui citata passa per la migliore. Dello scarso valore di quest'opera del Betussi parlerò altrove. Intanto cfr. O. Hecker, o. c., passim.

(2) Il passo intero in L5, f. 17d, in L1 e in V¹ suona: Pallor faciei atque totius corporis exsanguis est color, exhausti sanguinis, seu egri seu repentini timoris certissimus testis. Hic noctis et herebi filius est, teste Crisippo. Et hoc ideo. qui quicquid a luce solis non cernitur, aut *animus bona* vegetatione nutritur, pallore facile occupatur etc.

pervaso dal pallore». La lezione errata *animus* è nata dall'acostamento della vocale *a* alla parola seguente, e con lo spostamento del puntino della vocale *i* sulla terza anziché sulla quarta stanghetta (*a minus*). Per la lezione genuina *recursat* tramandataci anche da *A* contro *recusat*, basta ricordare che si tratta della citazione di Virgilio, *Aen.* IV, 3: «Multa viri virtus animo multusque recursat»; *recusat* è nato dall'omissione del segno tachigrafico di *r* sovrapposto alla sillaba *cu*. La lezione *per vitam* è tramandata da *ω* *V*¹, la lezione congetturale *ad vitam* non esiste nei Mss. da me esaminati, ma solo nelle edizioni *V*² P. Mic.; vediamo le ragioni di questa congettura. Il Boccaccio, nel capitolo *De Carone* (lib. I, 33), parla degli attributi di questa divinità e dei vari significati allegorici di questo mito. Charon è figlio della Notte e dell'Erebo, è il nocchiero della livida palude e, secondo Servio⁽¹⁾, rappresenta *il tempo*. Sull'identità *Charon Cronon* il Boccaccio insiste in tutto il capitolo e ne tiene conto per la sua interpretazione allegorica. *Charon* non può vivere insieme agli *dei superni*, perché essi godono d'una vita eterna, ma è collocato fra gl'*inferi*, e gli *inferi* siamo noi mortali che viviamo una vita temporanea. Egli prende i corpi umani e li conduce dall'una all'altra riva di Acheronte, perché il tempo, appena nasciamo, ci riceve nel suo grembo e ci conduce alla morte, trascinandoci attraverso l'Acheronte, che vuol dire *senza gaudio*, e cioè *attraverso una vita umbratile e piena di miserie*. Coloro che congettarono *ad vitam* avevano in mente l'ufficio del *Caronte* dantesco, che conduce *ne le tenebre eterne, in caldo e 'n gelo*; mentre il Boccaccio, che due linee prima ha parlato della riva opposta di Acheronte, cioè della morte, si limita a dire *hec corporibus auferat esse*, senza occuparsi dei probabili dolori della vita ultraterrena. Sapeva infatti da Virgilio (*Aen.*, VI, 540-543) che oltre Acheronte vi sono due vie, di cui una conduce a una vita piena di miserie *laeva malorum*

---

(1) Giova notare che Servio non identifica *Charon* con *Cronon*; commentando *Aen.* VI, 299 sgg. dice: Caron κατὰ ἀντίφρασιν quasi ἄχαϊρων. Il Boccaccio lesse la notizia in Fulgenzio, *De continentia Virgiliana*: Caron vero quasi ceron [i codici Reginensis 1567 e Gudianus 331: Cronon], id est tempus (cfr. Fabii Planciadis Fulgentii opera, p. 98, 18, Lipsia, 1898), e più tardi citando a memoria, indicò come fonte Servio al posto di Fulgenzio. Sviste di tal genere sono frequenti in Boccaccio e in altri scrittori medievali; la difficoltà di poter controllare una notizia una volta appresa, induceva lo studioso in errori anche più gravi di questo.

Exercet poenas et ad impia Tartara mittit, l'altra agli Elisi *locos laetos et amoena virecta Fortunatorum nemorum sedesque beatas*; e aveva appreso anche da Dante che per i malvagi esistono le pene dell'Inferno e per gli eletti la beatitudine dei cieli. Perciò per lui l'oltretomba è triste e lieto, e non poteva essere definito *vitam labilem et miseriis plenam*. — L'esame di queste quattro varianti e delle quattordici fatto a proposito dell'edizione Mic., può dare al lettore un'idea di come la *lectio vulgata* si venne inquinando non appena staccatasi da *Ax*, ma non lo informa circa l'ampiezza del fenomeno di inquinamento. Avrò occasione ancora, nel corso di questo studio, di citare altri esempi, ma i limiti imposti a questa nota non mi consentono di essere molto dovizioso. Pagina per pagina sono stati esaminati Mss. e Stampe, e con ugual cura l'esame è stato esteso a tutte le lezioni sospette e controverse, e ho appurato volta per volta le cause che indussero all'errore. Spero di potere in altra sede esporre anche i particolari di questa mia ricerca, e, estendendo l'esplorazione ai Mss. che si trovano fuori di Firenze, stabilire le relazioni di parentela che intercorrono fra loro⁽¹⁾. Per ora si possono fare dei semplici accostamenti, ma non sono necessari ai fini di questo studio.

UN MANOSCRITTO (IL RICCARDIANO 801) ESEMPLATO SU A. — (R₂)

L'esplorazione dei dodici Mss. fatta da Hecker (o. c., p. 97, n. 1), l'esame del Ms. di Chicago e di tutte le Stampe fatto da Wilkins (o. c.), la sommaria descrizione di due codici fatta da

(1) Indico a semplice scopo bibliografico i Mss. elencati da A. Hortis (o. c., pp. 919-923) tra i quali sono compresi alcuni da me descritti: 1) Cod. 15808 della Biblioteca Reale di Bruxelles; 2) Laurenziano Pl. 26 sin, 7; 3) Laurenziano Pl. 52,9; 4) Laurenziano Pl. 52,30; 5) Laurenziano Aedil. 176; 6) Codice della Naz. di Firenze, 1372, clas. VIII, 1; 7) Codice della Naz. di Firenze, 1445, clas. VIII, 2 (sono brani della *Genealogia*); 8) Riccardiano 153 (sono estratti della *Genealogia*); 9) Riccardiano 801; 10) Riccardiano 870; 11) Cod. 1377, della Bib. universitaria di Padova; 12) cod. 27 della Mazarina di Parigi; 13) cod. 7877 della Naz. di Parigi; 14) Cod. 7878 della Naz. di Parigi; 15) Cod. 8168 della Naz. di Parigi; 16) Cod. 14,636 della Naz. di Parigi; 17) Cod. 14,716 della Naz. di Parigi; 18) Cod. 15,426 della Naz. di Parigi; 19) Ottoboniano 1156, della Vaticana di Roma; 20) Ottoboniano 1455, della Vat. di Roma; 21) Reginense 1977, della Vat. di Roma; 22) Urbinate 453, della Vat. di Roma; 23) Urbinate 897, ora 450 della Vat. di Roma; 24) Vaticano 2033, della Vaticana di Roma; 25) Vaticano 2034, della Vat. di Roma; 26) Vaticano 2940, della Vat. di Roma; 27) Cod. 8956 della Nazionale di Parigi.

E. Solani (o. c.), e di un codice fatto da G. Gigli (o. c.), avevano generato il sospetto che *A* non avesse avuto seguito, tanto più che dei Mss. non studiati a fondo, ma superficialmente esplorati, si sa che alcuni contengono 13 libri (cfr. i numeri: 61, 74, 85 nell'o. c. di Hortis, pp. 920-922), altri, estratti o sunti (cfr. i numeri: 60, 66, 67, 70, 80, 82, Hortis, l. c.), uno, soltanto l'indice dei capitoli e gli alberi genealogici (cfr. n. 77, Hortis, l. c.). Inoltre le condizioni in cui il Boccaccio ha lasciato *A* non sono, come vedremo, più quelle di una bella copia. Le frequenti rasure con o senza reiscrizioni, le lunghe addizioni marginali, i frequenti richiami che mandano talvolta a un foglio diverso da quello che contiene l'addizione, le correzioni interlineari, dovevano renderne difficile la trascrizione del testo, per cui l'amanuense esemplava più volentieri la sua copia su *Ax* che si trovava anche esso nella libreria di Santo Spirito, non sospettando l'importanza di *A*.

Il Ms. Riccardiano 801 (R2), esplorato la prima volta da me, contiene un testo trascritto da *A*. — Ms. cartaceo del sec. XV (1440-1460); mm. 340 per 235; consta di carte numerate 285 (enum. moderna), scritte in una colonna, da due mani diverse (ff. 1-212 prima mano; ff. 214-284 seconda mano). Al principio di ciascun libro (per i primi tredici) v'è un foglio pergameneo sul quale è disegnato l'albero genealogico, come in *A*; questi fogli sono stati aggiunti; infatti tra un libro e l'altro v'è sempre uno spazio bianco destinato all'albero. I titoli dei capitoli sono rubricati, la lettera iniziale del primo libro è decorata; in calce al f. 14^r v'era uno stemma nobiliare, il quale fu cancellato e sopra è stato dipinto un altro stemma di cui non sono riuscito a identificare l'appartenenza⁽¹⁾. I fogli 1^r-13^v contengono la *Tabula rubricarum Genealogie deorum gentilium incipit feliciter. Rubrice libri primi...*; f. 13^v: *expliciunt rubrice librorum XV de Genealogiis deorum gentilium*. I fogli 14^r-284^v contengono il testo della *Genealogia*: f. 14^r: *Genealogie deorum gentilium ad Ugonem... Prohemium. Iam satis ex relatis Domini parmensis...*; f. 284^v: *non nobis, domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Genealogie deorum gentilium secundum Iohannem Boccacium de Certaldo ad illustrem principem*

(1) Il prof. R. Piattoli, che mi ha aiutato a stabilire i limiti di tempo in cui questo codice fu scritto, mi avverte che era consuetudine di alcune famiglie di fare cancellare il proprio stemma dal codice, nell'atto in cui se ne disfacevano, e di fare dipingere un altro sopra.

Ugonem Ierusalem et Cypri regem liber XV^{us} et ultimus explicit.

I capitoli rimangono senza enumerazione come in *A*. Il testo greco non esiste: v'è sempre uno spazio bianco e un rimando in margine, dove in rosso si legge la traduzione latina; in qualche passo (es. f. 76^r) manca anche la traduzione latina. Le due mani che esemplarono il codice sono visibilissime per un *ductus* molto diverso; inoltre nel trascrivere da *A* si nota nel primo meno cura del secondo. Il primo ha la consuetudine di trascrivere i dittonghi come li trova nel suo esemplare oppure qualche rara volta li indica con una cediglia, il secondo quasi sempre li trascrive nella forma moderna. Di fronte all'espressione *Genealogia*, il primo oscilla tra: 1) *Genealogia* (f. 1^r; f. 13^v; f. 92^r), 2) *Genelogia* (nella maggior parte degli *incipit* ed *explicit*), 3) *Geneloagia* (f. 92^r), 4) *Genologia* (f. 114^r); il secondo tra: 1) *Genaelogia* (f. 214^r), 2) *Genologia* (f. 230^r; f. 244^r; f. 271^v; f. 284^v).

Il codice ha qua e là delle sviste; ne noto alcune più significative, ponendo accanto la lezione di *A* riprodotta da questa edizione:

R2. f. 14^r: iam satis, EL. p. 1⁵: Si satis; R2. f. 120^r: puer ac, EL. p. 309²: puer atque; R2. f. 120^r: cervix, EL. p. 309³: cervixque; R2. f. 120^r: necesse, EL. p. 309²⁴: necesse est; R2. f. 158^v: infernale, EL. p. 434²⁹: ineffabile; R2. f. 158^v: infrati, EL. p. 434³⁶: ingrati; R2. f. 159^r: illud quidem, EL. p. 435¹⁶: illud idem; R2. f. 164^v: dionis, EL. p. 449¹⁴: Dyonis; R2. f. 165^r: Martemque, EL. p. 450¹⁴: Martem, quia; R2. f. 165^r: aut mars, EL. p. 450²¹: autem mars; R2. f. 166^r: colerem, EL. p. 453²²: celerem; R2. f. 166^v: ad superiora cogat, EL. p. 454¹⁵: ad suspiria cogat; R2. f. 166^v: paxionem, EL. p. 454²: passionem; R2. f. 171^v: secundum Mercurii, EL. p. 468¹⁷: secundi Mercurii; R2. f. 238^v: Melambo, EL. p. 659⁸: Melampo; R2. f. 248^v dopo *dyonisio adulari*, ut è rimasto lo spazio bianco per una parola; l'amanuense non ha capito il significato di *tuccetis* e ha saltato la paroletta, EL. p. 691³⁵: Dyonisio adulari ut tuccetis. — Gli errori qui sopra indicati ed altri dei quali parlerò in seguito, l'omissione del testo greco, potrebbero far sorgere il sospetto che R2 discenda da *A* attraverso un apografo, e il sospetto potrebbe essere fondato, se dall'esame di R2 non scaturissero prove risolutive contro l'ipotesi d'un esemplare intermedio. La prova più importante è la seguente. In R2. f. 249^r, dopo la frase *me desiderium traheret* (cfr. EL. p. 693⁶) segue

queso igitur hos... vita fuisset, Omerus. Est preterea, serenissime regum (cfr. EL. p. 693³⁶-694¹⁴) che è la fine del cap. IV e la prima linea del cap. V. Tutto questo passo è annullato con una sbarra marginale, accanto alla quale si legge *vacat*. Quindi il testo riprende al punto giusto: *Secunda igitur paupertas* (cfr. EL. p. 693⁶) e segue regolarmente. Cosa è avvenuto? In *A* il cap. IV del libro XIV è molto elaborato; dopo una lunga reiscrizione su rasura (intermezzata da addizioni), che si estende su cinque colonne (f. 142 a-f. 143 a), prima della frase *queso igitur hos* (f. 143 a) v'è un richiamo, che rimanda a una lunga addizione, collocata in calce ai fogli nello spazio marginale di 142^v-143^r. (cfr. EL. pagine 692³⁰⁻³⁶-693¹⁻³⁶: *Nec, ut arbitrantur... non palliis*). L'amanuense di R2 ha trascritto, come doveva, una parte dell'addizione sino alla frase: *me desiderium traheret*; quindi, distratto, credendo che l'addizione finisse con quella frase, e che la rimanente addizione, che è collocata in calce al foglio 143 b, dipendesse da un altro richiamo, legò *traheret. Queso igitur*, continuando sino alla fine del cap. IV e alla prima linea del cap. V. Ma, accortosi che l'altro brano di addizione non dipendeva da alcun richiamo, avvedutosi dell'errore, sbarrò con la linea verticale il passo trascritto fuori posto, annullandolo con un *vacat*, e ricongiunse la rimanente parte di addizione dove doveva essere ricongiunta. Tutto questo non sarebbe avvenuto, se R2 fosse stato trascritto da un apografo di *A*.

LA SECONDA REDAZIONE

Descrizione di *A*. — Addizioni e Rasure. — Rimaneggiamenti del testo e doppia redazione. — Le fonti e la lingua.

Sulla scorta dell'*Inventarium parve librerie conventus Santi Spiritus de Florentia*, pubblicato nel 1887 da A. Goldmann (o. c.) dal Ms. *Ashburnhamiano Laurenziano* 1897⁽¹⁾, O. Hecker intra-

---

(1) Tale Ms. ci fa conoscere quale era, nel 1450-1451, lo stato di questo fondo, di cui il nucleo principale era formato dai libri del Boccaccio (90 articoli, su 107 di cui è composto l'inventario, indicano opere appartenenti al nostro autore).

prese le sue ricerche nelle Biblioteche Fiorentine, allo scopo di rintracciare i Codici appartenenti al Boccaccio. Chi dá un'occhiata agli schedoni della LAURENZIANA, della RICCARDIANA e della NAZIONALE può farsi un'idea del lavoro di esplorazione compiuto da questo infaticabile erudito, coadiuvato da un dotto e illuminato bibliotecario, quale fu E. Rostagno⁽¹⁾. L'anno 1894 fu un anno fortunato per le ricerche di Hecker⁽²⁾. Non so se scambi d'idee, comunicazioni orali di un altro insigne studioso, che lavorava alla Biblioteca Laurenziana, Henri Hauvette, ne facilitarono il lavoro. Certo è che proprio il 1894 il boccaccista francese pubblicava le sue *Notes sur des Manuscrits autographes de Boccace à la Bibliothèque Laurentienne* (cf. o. c.), in cui dimostrava l'autografia del *Terrentius* (Laur. Pl. 38, 17), degli ultimi 35 fogli dello *Zibaldone* (Laur. Pl. 29, 8), d'un Codice Miscellaneo (Laur. 33, 31), delle note marginali alla traduzione latina dell'Etica aristotelica (*Ambrosiano* A, 204 inferiore). I risultati delle ricerche di Hecker — che ci hanno ridato due importanti opere del Boccaccio in copia autografa: il *Buccolicum Carmen* (Riccardiano 1232) (R); la *Genealogia* (Laurenziano Pl. 52, 9) (A); Apuleio trascritto anche dal Boccaccio (Laurenziano Pl. 54, 32); altre opere della sua biblioteca⁽³⁾, — pubblicati con un certo ritardo (cfr. o. c., p. 108,

---

(1) Studiosi italiani e stranieri hanno avuto occasione più volte di sperimentare la dottrina e la cortesia di questo monastico erudito dall'aspetto semplice e senza boria. Hecker lo ricorda con lode (cfr. o. c., p. 108, n. 2), ma avrebbe, forse, potuto dire di più. — Ricordo con quanto rammarico, a noi scolari di paleografia greca, soleva ripetere che studiosi e studiosi stranieri e italiani, dopo averlo sfruttato e infastidito oltre ogni limite, se la cavavano con un *gratias agimus Enrico Rostagno*.

(2) Come ho già detto, i codici autografi o di appartenenza del Boccaccio, identificati da Hecker, portano sul foglio di guardia un cartellino, in cui è indicato l'anno dell'identificazione.

(3) Eccone l'elenco: 1) Orazio: Arte poetica, Satire ed Epistole (Laur. Pl. 34,5), 2) Satire di Giovenale (Laur. Pl. 34,39), 3) Lucano: Bellum Civile (Laur. Pl. 35,23), 4) Ovidio: De Ponto (Laur. Pl. 35,32), 5) Fra Giovanni Gallico: Compendiloquium de vita et dictis illustrium philosophorum (Riccardiano 1230), 6) Ovidio: Epistole heroides, de Fastis, de Tristibus, de Arte Amandi... (Riccardiano 489), 7) Stazio: Thebais (Laur. Pl. 38,6), (in questo codice i fogli 43, 100, 111, 169 sono aggiunti e scritti di pugno del Boccaccio); infine Hecker ha collocato tra i Mss. di probabile provenienza dalla biblioteca del Boccaccio: 1) lo Zibaldone (Laur. Pl. 29,8), del quale Hauvette aveva dimostrato l'autografia degli ultimi 35 fogli, 2) Seneca: Tragedie (Riccardiano 528), (la maggior parte delle glosse di questo codice sono, secondo me, di pugno del Boccaccio).

n. 2) nel 1902, furono accolti giustamente dagli studiosi con plauso unanime⁽¹⁾. Il primo capitolo tratta della Biblioteca del Boccaccio, della sorte dei suoi libri dopo che furono lasciati a fra Martino da Signa fino al 1450, anno in cui appaiono nell'inventario della *parva libreria*; e si chiude con un'appendice dedicata al carme latino indirizzato al Petrarca, che accompagnava l'esemplare della Divina Commedia.

Nel secondo capitolo sono enumerati i Mss. già riconosciuti di proprietà del Boccaccio o copiati da lui⁽²⁾, e i nuovi codici scoperti da Hecker sulla scorta dell'inventario della *parva libreria*. Il terzo capitolo è dedicato alla descrizione del *Riccardiano* 1232, a una ricca documentazione dell'autografia di questo codice, e alla riproduzione della *XIV Egloga* con apparato critico e note.

Il quarto capitolo è una profonda e serrata dimostrazione dell'autografia del *Laurenziano* Pl. 52, 9, ampiamente descritto ed esaminato nel suo testo, nelle sue rasure, nelle sue addizioni e nelle sue correzioni. Segue un'appendice, in cui sono riprodotti i proemi dei primi tredici libri, il quattordicesimo e quindicesimo per intero, con apparato critico fondato sulle lezioni del *Parigino* lat. 7877 e su *Mic.*, e con ricchissime note. Un indice dei nomi propri e degli aggettivi derivati dai nomi propri contenuti nei passi riprodotti, e un indice delle particolarità grammaticali chiudono il volume, cui sono rilegate 22 tavole riproducenti fogli di Mss. autografi del Boccaccio. La bella recensione di Hauvette (o. c., p. 208, n. 1) finisce col seguente elogio: «È impossibile notare nelle 320 pagine compatte la minima traccia di negligenza, il minimo lapsus», al quale io mi associo, anche se qua e là, nel corso di questo studio, dovrò dissentire da Hecker.

Poiché mi sembra inopportuno ripetere fin nei suoi particolari la descrizione di *A*, già ampiamente fatta, come ho detto qui sopra, mi limiterò ad una descrizione sommaria del codice, indispensabile alla comprensione del mio testo, soffermandomi

(1) Cfr. E. ROSTAGNO in *Bull. della Società Dant.*, nuova serie, IX, p. 317 sgg. e particolarmente, H. HAUVETTE in *Giornale Stor. della lett. ital.*, XLII, (pp. 199-208), 1903; inoltre tutti gli studiosi del Boccaccio hanno citato sempre con lode questo pregevole lavoro.

(2) A questi può aggiungersi il trattato *De insulis et earum proprietatibus* di Domenico Silvestri (*Biblioteca dell'Università di Padova*, I, III, 12), cfr. H. HAUVETTE in *Giornale Storico* citato, p. 201.

particolarmente su quei punti che m'inducono a conclusioni diverse da quelle dell'illustre boccaccista e su altri da lui inavvedutamente sorvolati.

LAURENZIANO *Pl. 52,9 (A)*. — Codice pergameneo, scritto in ogni pagina su due colonne, per lo più di 46 righe ciascuna; ogni foglio misura mm. 333 per 245, ma ha perso qualche centimetro sotto la cesoia del rilegatore, tanto che le lettere del primo rigo di alcune addizioni marginali (es. f. 60a) sono rimaste intaccate nella parte superiore. Consta di 162 fogli (originariamente di 163, ma l'ultimo è stato tagliato senza che il testo avesse alcun danno), che portano triplice enumerazione⁽¹⁾: una moderna, scritta a lapis sull'angolo destro superiore del retto del foglio, che tiene conto dei 162 fogli di cui attualmente si compone il codice; un'altra più antica, scritta con inchiostro sull'angolo destro inferiore del foglio, che non tiene conto dell'*index rubricarum* e perciò incomincia dall'attuale foglio 9^r; una terza sfuggita a Hecker, perché è stata tagliata fuori quasi sempre, si trova nell'attuale foglio 137°, dove, sull'angolo destro superiore del retto, si legge scritto in inchiostro, il numero 124. Alcuni fogli contengono sul margine superiore del retto l'indicazione del libro scritta in numeri romani, altri in numeri arabi. Questo codice, proveniente dalla *libreria parva* di Santo Spirito, doveva essere, nella sua prima stesura, una bella copia, come appare dai caratteri chiari, tondi e calligrafici, dalla regolare simmetria con la quale è disposto il testo negli incolonnati, dalle rubriche della testata dei capitoli regolarmente disposti, da gli alberi genealogici, al principio di ogni libro (s'intende per i primi tredici), disegnati e dipinti con cura.

Le lettere iniziali d'ogni libro e d'ogni capitolo sono delle corsive minuscole che avrebbero dovuto essere coperte dalle corrispondenti lettere miniate.

Ma quando l'epilogo del tredicesimo libro s'allargò, dando materia agli attuali libri quattordicesimo e quindicesimo, e l'autore, nel *Prohemium* del primo libro, scrisse in addizione marginale (cfr. EL. p. 9, r. 12-15) *Demum duos superaddam libellos, et in primo quibusdam obiectionibus in poesim et poetas factis respon-*

(1) Hecker (o. c., p. 93) notò due sole enumerazioni.

debo; in secundo, qui totius operis erit ultimus, quedam, que in me forsitan obicientur, amovere conabor; e le addizioni, in seguito a nuove cognizioni apprese dal Boccaccio, si moltiplicarono sui margini dei fogli e i passi scritti su rasura si estesero tanto da superare talvolta i limiti del normale incolonnato (es., f. 186 e f. 142b), questo codice diventò una vera e propria copia di redazione, e la scrittura a poco a poco venne perdendo la chiarezza e la grazia primitiva. Però bisogna subito avvertire che anche nel corso della prima stesura, il Boccaccio non si accontentò di trascrivere il testo tale quale lo aveva elaborato in una sua copia anteriore, ma spesso intervenne, aggiungendo e sopprimendo espressioni e talvolta interi periodi, che poi, per scontentezza o incertezza, rifece, dando un nuovo senso al contesto. Tracce di questa operosità redattrice, esercitata durante la prima trascrizione, si trovano qua e là nel codice e furono da Hecker notate e ampiamente illustrate (o. c. pp. 105-107).

La lezione di tutte le addizioni marginali è identica a quella della *Vulgata*, fatta eccezione per qualche inezia e per due passi⁽¹⁾

(1) Per il primo passo dell'addizione cfr. EL. p. 692 r. 32-36 e p. 693 r. 1-6: *hanc imperatores... me desiderium traheret*; la *Vulgata* ha la seguente lezione: et saepe nominatus Homerus, Hesiodus, Euripides, Ennius, Terentius, Virgilius, Flaccus, alique plures divinis ornare carminibus. Sic pompa tamen fulgidiori palmatis induti tunicis Camilli, Quintii, Curtii, Fabritii, Scipiones, Catones invidia olim et gloria facinorum quam auro ditiores splendidis comitantur triumphis, eamque excelsis praeposere regibus, orbis praefecere imperio. Sic ergo sociatam, sic ornatam solam squalentem peritique iuris dicent incedere.

Per il secondo passo dell'addizione cfr. EL. p. 693 r. 28-36: *et in memoriam revocent... ornari non palliis*, ma bisogna aggiungere che in *A* continua una lezione diversa dalla *Vulgata* anche fuori addizione, e cioè da *palliis* sino a *vita fuisset omerus* che è la fine del cap. 4, lib. XIV (EL. p. 693 r. 36 e p. 694 r. 1-11); la *Vulgata* ha per tutto il passo la seguente lezione:

videantque ut litigii causam auferant omnem, nil secum vates voluisse commune illi turbae lis (avverto che *turbae lis* è lezione di Mic. e di qualche Ms; non hanno capito che si tratta di *turbellae* o *turbelae* attestata da Plauto *Bacchides* 1057, *Pseudolus* 110; da Apuleio *Met.* 3,29 = confusione, folla in disordine) immixta, et frequentia fori apud rostra insistent clamore venali; poetae in sylvis et solitudinibus ocia meditationibus terunt. Illi sontium crimina cupido exquirunt animo.

Isti illustrium carmine extollunt clara facinora. Illi totis affectibus cupiunt aurum. Isti totis viribus gloriam quaerunt et inclytam famam, et ne pluribus instem, satis haec inter se distantia sunt. Quae si vos omnium rerum iudices movere non possunt, ut loquamini moderatius in poetas moveat vos vestri Solonis auctoritas, qui ex amplissimo legumlatore in poesim iam senex voluntarius evolavit.

d'una stessa addizione che hanno un testo sensibilmente diverso, e per altre due addizioni scritti sui margini del foglio 70^r; altresì identica alla *lectio vulgata* è quella dei passi scritti su rasura, fatta eccezione per qualche variante poco considerevole. Farò qui sotto l'elenco delle addizioni e delle rasure, alcune delle quali furono da Hecker riprodotte nel suo volume (cfr. o. c. p. 96 sgg. e p. 99 sgg.).

ADDIZIONI MARGINALI⁽¹⁾

Le addizioni sono di diversa natura: alcune consistono in espressioni saltate e poi integrate, magari lí per lí, o nella revisione dell'opera, (es., p. 1, r. 12: decet; p. 8, r. 16: iudicium; p. 10, r. 32: rerum primas fuisse causas; p. 22, r. 29: spiritum; ecc.) senza le quali la frase rimarrebbe incompleta e senza senso; altre in modificazione d'una informazione (es. p. 25, r. 31: Seneca poeta tragicus; p. 267, r. 23. [Seneca] philosophus, per indicare Seneca autore del *De tranquillitate animi*; altre sono sorte in seguito alla scoperta della *Naturalis Historia* di Plinio (es. p. 248, r. 25-26: Atque trapetis oleas premere, oleum educere et eius usum ostendisse, ut refert Plinius de Hystoria naturali), oppure dopo la scoperta di Tacito (es. p. 151, r. 3-16: verum hoc potius ad hystoriam quam ad alium sensum pertinere ex Cornelio Tacito sumi potest. Qui... nullam haberi rationem); altre dopo che la conclusione del tredicesimo libro si estese tanto da diventare quelli che sono i libri 14° e 15°; altre infine sono i passi della traduzione del testo greco di Omero (es. p. 145, r. 3-6: *Et a pectoribus... studiose scientium*) scritte dopo l'incontro con Leonzio, che non trascrivo nell'elenco qui sotto, perché sono facilmente visibili in questa edizione.

Eccone l'elenco:

- p. 4, r. 15-16: seu ut aliis... physicon
- p. 7, r. 31: per infinita fere volumina

---

(1) Le citazioni mandano alla pagina e al rigo di questa edizione.

- p. 9, r. 12-15: Demum duos... amovere conabor
- p. 10, r. 32: rerum primas fuisse causas
- p. 13, r. 19-21: qui illum... rati sunt
- p. 20, r. 35-36 e p. 21, r. 1-12: aliud intellegat... in sequentibus apparebit
- p. 21, r. 29-30: et alii insignes viri
- p. 22, r. 29: spiritum
- p. 22, r. 36: qui ferrarius faber fuit
- p. 23, r. 3-25: voluere. Syringam... a Ladone detento
- p. 26, r. 18: quid
- p. 27, r. 31: rebus
- p. 28, r. 1-2: aut Herebi Noctisque
- p. 35, r. 25-26: et hec quattuor quieti prestantur
- p. 35, r. 27-28: quod minime somno aptum est
- p. 36, r. 23: incrementum et
- p. 38, r. 3-6: videtur incipere... extimescimus (videntur è stato corretto in: videtur)
- p. 39, r. 17-18: vidisse superest
- p. 59, r. 23: sentire
- p. 60, r. 11: seu simulacrum
- p. 68, r. 3: ex Orci faucibus
- p. 71, r. 12-20: Porro, rex... glorie animarent
- p. 72, r. 22-23: et eius in... posuere
- p. 73, r. 1: id est
- p. 73, r. 12-14: Et quantum ad... sint fructus
- p. 74, r. 12: hoc
- p. 75, r. 35: id
- p. 81, r. 5: Iovem
- p. 85, r. 15-16: ad suscipiendum... civitatis
- p. 85, r. 17-19: Scribit tamen... fuisse hominem
- p. 87, r. 11: plura fecit, qua astutia
- p. 87, r. 27-31 e p. 88, r. 1: Asseritque Plinius... transirent
- p. 88, r. 10: viros
- p. 88, r. 17-19: Nam ut Plinius... ostendit
- p. 88, r. 32-33: Et Seneca tragicus... plenas ferunt
- p. 90, r. 25: et Acrisio
- p. 103, r. 30-34: tutto il capitoletto De Pyrone (ut Plinius tradit)
- p. 109, r. 33: Yppocrenen
- p. 110, r. 2-5: sic et Plinius... egisse
- p. 112, r. 18: seu potius... Melicerte
- p. 113, r. 9: et in responsis
- p. 114, r. 17: patrem
- p. 116, r. 22-27: tutto il cap. de Scita (ut Plinio placere videtur)
- p. 117, r. 7: Toxius, VIII
- p. 126, r. 3: a Damiata Syrie civitate

- p. 126, r. 5-11: dicit ergo... tristem atque desertum
- p. 126, r. 20: fluxisque
- p. 127, r. 2-5: quod autem... prospiciat
- p. 137, r. 14-17: quantumcunque Plinius... repertorem
- p. 137, r. 24-26: quod testatur Valerius... viret
- p. 141, r. 22: aliter
- p. 142, r. 23-24: Eam insuper... patefactum
- p. 144, r. 11: fuisse concessum
- p. 146, r. 13-26: Venerem exosam... suis opprimere
- p. 151, r. 3-16: verum hoc... haberi rationem (il passo di Tacito)
- p. 152, r. 18-23: il capitoletto De Toxio (il passo di Plinio)
- p. 159, r. 3-9: Preterea, ut aiunt... producit conspicuum
- p. 167, r. 8: tragici (di Seneca)
- p. 167, r. 33 e p. 168, r. 1-37: Ego autem longe... conficiendum sit
- p. 169, r. 11: tragicus (di Seneca)
- p. 172, r. 4: forme
- p. 173, r. 24-27: Ego autem... potuerunt
- p. 176, r. 21: poeta (di Seneca)
- p. 179, r. 23: dum
- p. 189, r. 7-8: Plinius autem... Libiam fuisse
- p. 189, r. 10-11: a primo Thessalus, inde
- p. 189, r. 19: vel ex Libia
- p. 190, r. 5-7: quod a Plinio... invenisse
- p. 190, r. 27: meste
- p. 196, r. 22: Archadii
- p. 198, r. 29-30: potentias, seu secundum quosdam animas
- p. 201, r. 22-24: Sic et Plinius... ferula servari
- p. 205, r. 18-22: quasi videantur... saxei dicti
- p. 208, r. 18: unus
- p. 216, r. 9: phylosopho (di Seneca)
- p. 216, r. 15: avaris
- p. 216, r. 17: avari
- p. 216, r. 17: veniunt
- p. 216, r. 18: immemores
- p. 221, r. 32-34: Preterea scribit Plinius... in Archadia
- p. 222, r. 10: que
- p. 223, r. 35-36-p. 225, r. 1-21: apud Drepanum... fuerint
- p. 246, r. 36 e p. 247, r. 1-5: Preterea sunt... alii (Plinio)
- p. 247, r. 17-19: Leontius... antiquiorem
- p. 247, r. 23: in Georgicis
- p. 248, r. 25-26: atque trapetis... Hystoria naturali
- p. 251, r. 8: prisci
- p. 261, r. 7-14: il cap. De Arabe (Plinio)
- p. 264, r. 23: circa

- p. 264, r. 27: circa
- p. 265, r. 1-2: Bachi... circa
- p. 267, r. 23: phylosophus (di Seneca)
- p. 267, r. 35: et inde sepultum
- p. 274, r. 12: poeta (di Seneca)
- p. 274, r. 14-15: Eumque... scribit Plinius
- p. 275, r. 9: Niobe
- p. 277, r. 15-19: Vel aliter... ab eo recipies
- p. 283, r. 11: esse
- p. 307, r. 7: poeta (di Seneca)
- p. 307, r. 31: omina
- p. 310, r. 20: obsidione videret
- p. 310, r. 24-30: litus, atque... Virgilius (questo testo non figura nella *Vulgata*, perciò fu aggiunto dopo il 1372)
- p. 311, r. 2-18: funebri et... presidentis (questo testo non esiste nella *Vulgata*, perciò fu aggiunto dopo il 1372)
- p. 325, r. 30-31: Coniugio... superbo
- p. 322, r. 7: abolito
- p. 322, r. 19: eum
- p. 341, r. 11: ut
- p. 343, r. 22: gurgite
- p. 352, r. 11: phylosophus (di Seneca)
- p. 362, r. 6: avie et nepti
- p. 364, r. 2: fieret
- p. 364, r. 12: exceptis
- p. 365, r. 8: phylosophus (di Seneca)
- p. 370, r. 1: equi
- p. 370, r. 32-36 e p. 371, r. 1-35: Pheton petat... Eustachium, quod
- p. 372, r. 12: velle
- p. 372, r. 23-26: tutto il capitoletto De Iygo
- p. 382, r. 20-25 e p. 383, r. 1-7: filium, matre... septimo (il cap. De Sole, scritto su rasura e su addizione marginale)
- p. 385, r. 16: Solis adhuc inventa prospiciens
- p. 386, r. 17: que relinquo (prolem|que relinquo)
- p. 395, r. 4: reor
- p. 396, r. 3: cum
- p. 399, r. 11-12: Sunt tamen... comperisse
- p. 399, r. 13: Philocorus
- p. 401, r. 2-8: Quem aiunt... ira forme (la citazione è del *tragedus Seneca* ed è prova che gli emendamenti su Seneca sono autografi)
- p. 402, r. 21-27: servent atque... cure sunt
- p. 406, r. 21-34: Nonnulli dicunt... commodum
- p. 407, r. 1: dato
- p. 407, r. 14-15: Huius insuper... Plinius asserit fuisse

- p. 412, r. 11: Fauni (è un emendamento di *Phauni*)
- p. 412, r. 13: ex eo
- p. 434, r. 6: pectoris
- p. 435, r. 2: extolleremus
- p. 443, r. 5: XII Hipervius, XIII Etholus
- p. 444, r. 17: longa (è un emendamento di: *longe*)
- p. 444, r. 23: infecta (è un emendamento di: *inficta*)
- p. 445, r. 13: seu in campis Oleneis natum
- p. 447, r. 11: gladio
- p. 450, r. 2: ut
- p. 451, r. 7-9: Quem insipidi... qui de eo (di Seneca)
- p. 451, r. 14: satis
- p. 453, r. 19: poeta tragicus (di Seneca)
- p. 456, r. 8: narratur
- p. 460, r. 4: Altea
- p. 460, r. 17: et Tydeum ac Menalippum
- p. 465, r. 15: vulneraverat
- p. 466, r. 13: causam
- p. 473, r. 28: una cum
- p. 476, r. 7-36 e p. 477. r. 1-3: Tandem redeunte... alibi dictum est
- p. 479, r. 11-24: De Hipervio... filius dictus est (sono due capitoli: *de Hipervio* e *de Etholo* che, tra i figli di Marte, sono anche aggiunti nella rubrica. Cfr. p. 443, r. 5)
- p. 480, r. 7: palmas (correzione di *flammas*)
- p. 480, r. 21: et suorum
- p. 480, r. 29-30: ob avaritiam... prostravere
- p. 481, r. 7: consurgentibus (correzione di *insurgentibus*)
- p. 481, r. 19: cultro (correzione di *rutro*)
- p. 482, r. 33: initio facto
- p. 483, r. 3: parens
- p. 493, r. 27: farmacis (correzione di *pharmacis*)
- p. 494, r. 4: eque
- p. 494, r. 12: id est ex re contraria visui
- p. 494, r. 13-14: id est... hiulcis hominibus
- p. 496, r. 27: eis visis (correzione di *ea visa*)
- p. 497, r. 14: ex quo... natus est
- p. 503, r. 26-29: Et quantumcunque... compertum
- p. 516, r. 25: tarmos (correzione di *tarlos*)
- p. 521, r. 10-11: Et, ut placet Plinio... adinvenit
- p. 522, r. 6: signanter
- p. 523, r. 14: filia
- p. 532, r. 20: videre
- p. 533, r. 8: XII Amor
- p. 534, r. 12-20: Iunius autem Colummella... educatum

- p. 536, r. 1-23: Vidisne, Celeberrime... calamum
- p. 538, r. 1: et aer
- p. 538, r. 8: phylosophum (di Seneca autore del *De quaestionibus...*)
- p. 545, r. 22: sex
- p. 547, r. 12-16: Seu forsan... canorus
- p. 547, r. 19-21: Seu quid... solidato
- p. 550, r. 14: poeta (di Seneca)
- p. 550, r. 18: ibidem
- p. 552, r. 27-34: Preterea iam... redegerit (questa addizione che è collocata in calce al f. 115^r in origine si congiungeva con *arietes oppressisse* di p. 552, r. 7)
- p. 556, r. 23: magis
- p. 561, r. 26: secundum Lactantium
- p. 565, r. 23: mundi
- p. 578, r. 13-14: atque Formarum... vestigia
- p. 581, r. 2: Lysidicem
- p. 582, r. 9: poete (di Seneca)
- p. 582, r. 16: tragicus (di Seneca)
- p. 582, r. 21: muro (correzione di *moro*)
- p. 584, r. 7: poete (di Seneca)
- p. 589, r. 2: poeta (di Seneca)
- p. 589, r. 18-20: Hanc tamen... fedi (citazione di Lucrezio)
- p. 598, r. 14-16: Placet preterea Plinio... interpretationes
- p. 602, r. 17-22: De Perse... legerimus (tutto il cap.)
- p. 613, r. 27 e p. 614, 1-20: tante fuit... arbitrari possumus
- p. 614, r. 31: dictum est
- p. 616, r. 30: Cesaris
- p. 619, r. 2-8: quod satis firmare... et sic duo
- p. 623, r. 17-19: In Lemnum... fulmina
- p. 643, r. 12: poeta (di Seneca)
- p. 649, r. 8-10: Plinius autem... rationem
- p. 653, r. 10: Alcymedontem
- p. 654, r. 9: longa
- p. 655, r. 21: poeta (di Seneca)
- p. 656, r. 13-14: Hunc arbitratur Plinius... navigaverit
- p. 662, r. 28-32: Huius autem... Anphyaraum (nota nell'addizione il nesso *Anph* di prima mano)
- p. 665, r. 25-26: seu a Bia
- p. 669, r. 19-20: Preterea videtur... compertum (citazione di Plinio)
- p. 680, r. 33-36 e p. 681, r. 1-3: peregrisse reor... Labori igitur huic
- p. 682, r. 6-7: ut iam dixi
- p. 683, r. 3: veluti
- p. 684, r. 20: non aliter quam si
- p. 685, r. 22: solertes

- p. 686, r. 23-27: ob hoc pauperrimos... conclusione
- p. 686, r. 36: paupertate
- p. 687, r. 1: atque opinioni vulgari
- p. 689, r. 9: et sic non... comperta poesis
- p. 689, r. 20-33: elegisse poetas... et quia volunt
- p. 692, r. 30-36 e p. 693, r. 1-36: Nec, ut arbitrantur... non palliis (la maggior parte del testo di questa addizione, che si estende dai margini inferiori del f. 143^r ai margini del f. 142^v, non è tramandato dalla *Vulgata*)
- p. 695, r. 10: insipientum
- p. 699, r. 27: enim fervoris
- p. 699, r. 28: ut puta
- p. 699, r. 32-33: si exquirat inventio
- p. 700, r. 5: autem
- p. 700, r. 6: laudabilis
- p. 700, r. 19-21: Nam si... torpescit ingenium
- p. 701, r. 26: et exponitur exquisite
- p. 702, r. 19: erat
- p. 702, r. 21: enim eum
- p. 706, r. 7-12: quod satis... ibat cum illis etc.
- p. 706, r. 13: et colloqui malum erit
- p. 706, r. 36: socios
- p. 707, r. 17-18: Nec fastidiant... usus est
- p. 708, r. 8: poeticas
- p. 708, r. 34: Tricarici et
- p. 712, r. 17: versantibus
- p. 716, r. 24: volo
- p. 720, r. 21-22: dicendi sunt... vocabulo mentientes
- p. 720, r. 23: dixere tamen (Hecker p. 230 ha riprodotto in grassetto da *dicendi sunt a dixere tamen*, bisogna avvertire che il periodetto tra *mentientes* e *dixere tamen* non è né in addizione, né su rasura; c'è quindi nel testo di Hecker, in questo punto, una svista)
- p. 721, r. 8: invitabant
- p. 721, r. 11-25: Dicent, scio... cesserint
- p. 724, r. 10: a comicis potissime
- p. 724, r. 17-33: enormia canebantur... responsum sit
- p. 726, r. 18: oculi
- p. 728, r. 34: viderunt (Hecker p. 239 non ha trascritto in grassetto)
- p. 731, r. 3-4: istud evomant
- p. 731, r. 11: ut alias dixisse meminimus
- p. 732, r. 26-28: Post hec... carmina poetarum
- p. 735, r. 36-p. 738, r. 7: Nunc autem... horum protervia (l'addizione si estende tra i margini inferiori del f. 151^v e del f. 152^r)
- p. 738, r. 19-21: Cui obiectioni... respondisse

- p. 742, r. 13: *moralem philosophum* (Hecker p. 254 n. 5, non accetta l'addizione)
- p. 743, r. 14: *aliquando*
- p. 743, r. 23-24: *sed ipsa... Hi quippe* (se *Hi* è di mano del Boccaccio, come Hecker crede, tanto da accoglierlo, cfr. o. c. p. 255, r. 20, perché non accoglie l'emendazione di *hii* in *hi* di sei linee sotto? cfr. o. c. p. 255, r. 24)
- p. 745, r. 2: *succus*
- p. 747, r. 31: *quis dubitet*
- p. 749, r. 29: *non* (Hecker p. 261 n. 5, non lo accoglie)
- p. 753, r. 8: *eo*
- p. 760, r. 34: *circa* (Hecker p. 271, per svista, non lo segna)
- p. 760, r. 35: *quicquam*
- p. 762, r. 9: *Bielle*
- p. 768, r. 12-18: *superioribus dictum... exortum est*
- p. 771, r. 19-20: *seu, et melius... emisisset*
- p. 771, r. 22-23: *esto aliter... ego miror*
- p. 771, r. 34-35: *iamque immortalis* (Hecker p. 283 n. 6 non l'accoglie)
- p. 779, r. 1: *compati*
- p. 779, r. 6: *honus*
- p. 782, r. 5: *affirmatione*
- p. 785, r. 1-2: *et potissime... preceptorem meum*

RASURE

Il codice è ricco di piccole e grandi rasure, talvolta colmate da una linea (es. f. 11^v), talvolta chiuse da un *vacat* (es. f. 18^v), altre volte coperte da riscrizioni, che consistono in emendazioni di qualche espressione (*dyana* ➔ *diana*, *genologia* ➔ *genealogia* ecc.) e in rifacimenti del testo contenuti nei limiti dell'incolonnato (esempio f. 18^c; f. 143^a ecc.) oppure estese anche fin sui margini del foglio (f. 18^b; f. 142^b). Degli emendamenti del tipo *dyana* ➔ *diana* ecc. parlerò in seguito; qui elencherò i veri e propri rifacimenti.

- p. 20, r. 8-35: *aliqua eam... suspiria nil*
- p. 46, r. 32-33-p. 47, r. 1-26: *Antiquorum sententia... rectius vocaremus* (quasi tutto il cap. *de Amore*)
- p. 275, r. 21-24: *Vel, quod... quod debemus*
- p. 370, r. 10-32: *Fictio hec... Quod autem*

- p. 402, r. 8-21: ut nonnulli... ut teneant
- p. 445, r. 27: et sic
- p. 445, r. 27: versa videntur
- p. 454, r. 7: quodam
- p. 476, r. 4-7: verum Cerberus... detentus est
- p. 482, r. 21: nuncupavit
- p. 483, r. 2: concionem
- p. 525, r. 21: malorum usum. Porro cum
- p. 557, r. 24: tantum filius
- p. 567, r. 14-15: Mynotauro, cum Theseo
- p. 578, r. 18: nec non et multa
- p. 579, r. 5: deesse
- p. 628, r. 23: puerum
- p. 633, r. 36: quinto
- p. 634, r. 4: Sexto
- p. 634, r. 8: Septimo
- p. 634, r. 11: Octavo, (e così anche il resto dell'enumerazione delle fatiche di Ercole)
- p. 642, r. 3: (*Alcesta* emendato in *Alchista*)
- p. 642, r. 27: supra ubi de Perithoo satis dictum est
- p. 647, r. 7: luminis
- p. 679, r. 4-5: Eiusdem feliciter... obiurgationibus
- p. 680, r. 33: Que quidem tunc
- p. 681, r. 3-5: extremo, qui... pater optimus
- p. 682, r. 6: veteri
- p. 683, r. 1: damnare (emendazione di *dampnare*; Hecker p. 192 accoglie l'emendazione)
- p. 684, r. 9: aliquando
- p. 684, r. 13: tantum (emendazione che cito una volta sola,
- p. 684, r. 24-25: popello, uti ipsum
- p. 686, r. 23: opes, super addentes
- p. 686, r. 35-36: opere poetas cum
- p. 687, r. 8: sponte
- p. 687, r. 9 - p. 689, r. 20: substantias, et... erudito prudenter (*Homeri*, di questa rasura è accolto da Hecker p. 198, r. 25, e perché non accoglie altrove la stessa forma dove è così emendata?)
- p. 689, r. 32 - p. 692, r. 30: pauperes fuisse... avaritie offuscati (Hecker p. 202 accoglie: offuscati, perché altrove non accoglie l'assimilazione di *bf* in *ff*?)
- p. 694, r. 13: Qui sint... apponant
- p. 695, r. 22-23: supercelestialium... difficultate
- p. 696, r. 20-21: obscura... mendacia
- p. 697, r. 12: firmo
- p. 698, r. 5: discipline

- p. 698, r. 9: scientia
 p. 699, r. 13: scientia
 p. 700, r. 4-5: et huiusmodi plura
 p. 702, r. 26-28: quibus in... liquido
 p. 706, r. 13: quod
 p. 708, r. 32: impetus
 p. 720, r. 21: Et hi non mendaces tantum (Hecker p. 230, r. 24 accoglie *hi* perché altrove non l'accoglie? non è questa una prova che quelle emendazioni sono autografe?)
 p. 723, r. 22: triumphi reso triumphi (Hecker p. 233, r. 28 accoglie la correzione; perché altrove *mph* → *nph* non l'accoglie?)
 p. 724, r. 15-17: Sane querela... hominibus
 p. 726, r. 25: Satis
 p. 729, r. 31: ineptis
 p. 729, r. 32: exornatis
 p. 743, r. 23: Christiana religio
 p. 743, r. 33-p. 745, r. 30: Postremo, rex... conati sunt (cioè tutto il cap. 20 del lib. XIV)
 p. 748, r. 31-32: apostolorum gesta
 p. 753, r. 21: colloquiis
 p. 753, r. 24: illa
 p. 753, r. 29: solum
 p. 762, r. 18: quodam
 p. 762, r. 24: animum acrior
 p. 767, r. 17: mythicos
 p. 767, r. 31-p. 768, r. 12: Mithica... superi|oribus
 p. 770, r. 25: viderent
 p. 770, r. 33: Chana Galilee
 p. 771, r. 14: insimulatum
 p. 771, r. 18: felle
 p. 784, r. 34: honestos

Stabilire il momento in cui le singole aggiunte furono introdotte sui margini del Ms. sembrò ad Hecker impresa inutile, per mancanza di dati precisi⁽¹⁾. Due sole addizioni potevano, per il loro contenuto, fare sperare qualche conclusione, ma, dopo un breve esame dei due passi, l'illustre studioso dichiarò che gli elementi cronologici da esse forniti non hanno alcun valore, poiché

---

(1) Cfr. Hecker o. c. p. 114 sgg.

portano a un periodo di tempo anteriore all'inizio della stesura del Codice⁽¹⁾, cioè prima del 1363.

Per le addizioni singole anch'io sono d'accordo con Hecker sulla difficoltà di stabilire il momento in cui furono scritte sui margini di *A*, almeno fino a quando nuove scoperte non ci chiariranno alcuni punti oscuri della cronologia del Boccaccio⁽²⁾. Ma per alcune di esse credo che si possa stabilire, se non una data sicura, almeno un termine approssimativo.

Sul margine del foglio 87, colonna *b* (cfr. il testo p. 401, r. 2-8: *Quem aiunt... ira forme etc.*) si legge un'addizione in cui è descritta la figura del cane *Tricerbero*, e la fonte alla quale il Boccaccio attinge è Seneca, *De quo sic tragedus Seneca, in tragedia Herculis furentis*⁽³⁾... Nei passi della stesura primitiva, in cui è citato Seneca, non v'è alcuna distinzione tra Seneca autore di opere filosofiche e Seneca autore di tragedie; né tale distinzione esiste in Petrarca (cfr. *Familiar*, IV, 16 e XXIV, 5). Ma una distinzione tra Seneca morale e Seneca tragedo si trova chiaramente espressa nel *Comento* (cfr. edizione Guerri, II, 78)⁽⁴⁾.

(1) La prima delle due addizioni si trova sui margini inferiori dei fogli 52 v-53 r (cfr. il testo da p. 223 r. 35 a p. 225 r. 21: *apud Drepanum... magnitudinis fuerint*) e tratta della scoperta d'uno scheletro di gigante presso Trapani. La stessa storia, con la precisa datazione della scoperta dello scheletro di gigante (anno salutis 1342), si legge in Thomae Fazelli *De rebus Siculis Decades duae*, I, 6 della prima Decade. La seconda addizione si trova sul margine del foglio 38 b (cfr. il testo a p. 151 r. 3-16: *Verum hoc... haberi rationem*; ma bisogna avvertire che la citazione di Tacito Hist. II, 3, è contaminata con notizie provenienti da altra fonte) e ci tramanda su Venere una notizia attinta da Tacito, autore conosciuto dal Boccaccio, secondo Hecker (o. c. p. 116, nn. 3-4), tra il 1357 e il 1362.

(2) È bene avvertire, che la maggior parte delle addizioni, che riferiscono notizie tratte dalla *Naturalis Historia* di Plinio, furono attinte dal cap. 56 del lib. VII, dove si tratta delle *invenzioni* degli antichi; le altre notizie tratte da Plinio, e che non si trovano in addizioni, provengono da altri libri della *Naturalis Historia*, e potrebbero alcune di esse essere citazioni di citazioni che il Boccaccio può avere attinto da altri autori.

(3) Una quasi identica notizia si legge nel *Comento* (ed. Guerri I, 123): Seneca tragedo, in tragoedia Herculis furentis, dove dice Cerbero...

(4) Il passo del *Comento* è il seguente: «È questo cognominato Seneca morale, a differenza d'un altro Seneca, il quale, della sua famiglia medesima, fu poco tempo appresso di lui, il quale (essendo il nome di questo morale Lucio Anneo Seneca), fu chiamato Marco Anneo Seneca e fu poeta tragedo; perciòché egli scrisse quelle tragedie, le quali molti credono che Seneca morale scrivesse». Inoltre, sempre nel *Comento*, ogni volta che viene citata una tragedia di questo scrittore, il nome

Identica opinione circa i due Seneca esprime Coluccio Salutati nell'ottobre del 1371 (cfr. Novati, Epistolario I, pp. 151-154) e da lui certamente il Boccaccio apprese questa errata notizia, secondo il Hecker (o. c. p. 98, n. 1), circa il 1372. Ma poiché il testo delle addizioni su Seneca tragico⁽¹⁾ si legge anche nella *redazione Vulgata*, due ipotesi si possono formulare: o che queste addizioni furono introdotte sui margini di *A* circa il 1372, e da quest'ultima redazione passarono in *Ax*, cosa per me improbabile⁽²⁾; o che comunicazioni orali di Coluccio Salutati, circa la fine del 1370, prima della stesura di *Ax*, indussero il Boccaccio a cambiare la sua vecchia opinione su Seneca. In tal caso queste addizioni e tutte le correzioni che si leggono in *A* su *Seneca tragedus* e *Seneca philosophus* risalgono alla fine del 1370.

Un'altra addizione, che si legge sul margine del foglio 38^b (cfr. testo p. 151, r. 3-16: verum hoc... haberi rationem), in cui, sulla testimonianza di Tacito Hist. II, 3, si dimostra la storicità del mito di Venere emersa dal mare, e si parla dell'origine del culto della dea in Paphos, può, secondo me, essere databile. Hecker, come ho detto, esaminò questo passo (o. c. pp. 115-116), e poiché alcuni capitoli del *De claris Mulieribus*, pubblicato, secondo lui, dopo il 1357⁽³⁾ e prima del 1362, contengono notizie tratte dal grande Storico⁽⁴⁾, concluse che Boccaccio conobbe Tacito prima dell'inizio della stesura di *A*, e quindi è impossibile

---

Seneca è sempre accompagnato da *tragedo* (cfr. *Indice dei nomi* dell'ediz. Guerri e i rimandi al testo); mentre al *Seneca morale* vengono attribuite le opere filosofiche, le *declamazioni* e con una certa esitazione la *Satira contro Claudio* (cfr. o. c. II, 79).

(1) Oltre all'addizione di f. 87^b, sfuggita a Hecker, ve ne sono altre che il lettore può vedere nell'elenco su esposto; cito ad esempio f. 94^c (cfr. testo p. 451 r. 7-9: quem insipidi... qui de eo), e f. 99^d (cfr. testo da p. 476 r. 7-36 a p. 477 r. 1-3: tandem redeunte... alibi dictum est).

(2) Non mi risulta che *A* sia stato collazionato o trascritto altro che dagli amanuensi di R² (Ricc. 801) circa il 1440-1460 (cfr. la descrizione di questo Ms.), mentre uno dei più antichi manoscritti che riproducono la *lectio vulgata* è il cod. 7877 della Nazionale di Parigi, esemplato prima del 1388: infatti un lettore scrisse sul f. 161: *explicui legere 1388* (cfr. Hortis o. c. p. 921).

(3) Questa cronologia deriva da Hortis (o. c. p. 89, n. 2) e dal Landau *Boccaccio, sein Leben und seine Werke*, Stuttgart 1877, pp. 210-11 e p. 132 note.

(4) Cfr. P. de NOLHAC, *Boccace et Tacite*, *Extrait des Mém. d'Arch. et d'Hist.*, T. XII (Rome 1892), pp. 12-25; E. Rostagno, capitoli IV e V dell'introduzione in *Tacitus, Cod. Laur. Med. 68 II phototypice editus*, Lugduni Batavorum 1904, in cui si leggono i confronti fra lo storico latino e i passi del *De Mulieribus Claris* (Aedil. 171); inoltre H. Hauvette *Boccace* p. 406, n. 2.

datare il tempo dell'addizione Tacitiana. L'illustre studioso però non tenne conto che, se il Boccaccio avesse conosciuto Tacito avanti il 1362⁽¹⁾, non avrebbe avuto bisogno di scrivere in addizione la notizia sul culto di Venere a Paphos; inoltre non considerò che il Petrarca, al quale dal grande novelliere furono procurati libri e sempre comunicate le proprie scoperte, non conobbe mai Tacito⁽²⁾; infine ignorava che l'ultimo rimaneggiamento del *De Claris Mulieribus* avvenne tra il 1370 e il 1374⁽³⁾. Perciò non mi sembra azzardato concludere, contro l'opinione di Hecker, che questa addizione risale al 1370, prima della trascrizione di *Ax* avvenuta tra la fine del 1370 e la fine del 1371. — Di altre due addizioni che si leggono nel f. 70^r (cfr. testo p. 310, r. 24-30 e p. 311, r. 2-18), sfuggite a Hecker, e scritte dopo il 1373, parlerò in seguito.

RIMANEGGIAMENTI DEL TESTO E DOPPIA REDAZIONE

Il nostro scrittore, come ho già detto, aveva raccolto, per i suoi particolari interessi di studioso, un abbondante materiale

(1) La stesura di *A* non può essere stata iniziata avanti il 1362, perché il nome di Leonzio e le citazioni di Omero nel testo greco appaiono nell'incolonnato del codice e non in addizione.

(2) P. de Nolhac, *Pétrarque et l'humanisme*, Paris, 1907, II, p. 43. Sembra molto strano a Hauvette (o. c. p. 407), col quale sono d'accordo, che il Boccaccio, il quale in ogni occasione (e l'ultima visita fatta al Petrarca è del 1368) soleva comunicare al suo maestro ed amico il risultato dei suoi studi e delle sue scoperte, avrebbe nascosta la scoperta di Tacito, lui che ne affidava un frammento a Niccolò da Monfalcone, abate di S. Stefano in Calabria (la lettera che ci riferisce questa notizia è datata da Napoli, 20 gennaio 1371, e fra le altre cose dice: *Quaternum quem asportasti Cornelii Taciti queso saltem mittas, ne laborem meum frustraveris et libro deformitatem ampliorem addideris*. Cfr. ediz. Masséra, *Opere latine minori* di G. Boccaccio, p. 183 sgg.).

(3) Cfr. per tutto l'argomento Hauvette (o. c. p. 405-408). Inoltre per la scoperta di Tacito da parte del Boccaccio cfr. R. Sabbadini, *Le Scoperte dei Codici Latini e Greci nei secoli XIV e XV*, Firenze, 1905, p. 29 sgg.; P. de Nolhac, *Boccace et Tacite* citato; E. Rostagno, *Tacitus* citato. La notizia della visita di Boccaccio a Monte Cassino, e della conseguente indignazione del poeta per avere trovata quella famosa Biblioteca in condizioni pietose, c'è tramandata da un discepolo del Boccaccio, Benvenuto da Imola, nel suo Commento, Paradiso XXII, 74.

mitologico, senza preoccuparsi d'indicarne le fonti, e questo materiale trasferì prima nelle chiose al *Teseida*, poi con qualche indicazione della fonte nell'*elegia di Madonna Fiammetta*⁽¹⁾ ed anche in alcuni capitoli del *De claris Mulieribus*. Ma quando nel 1350, dopo una prima visita di Donnino Parmense⁽²⁾, e dopo l'incontro a Ravenna con Bechino Bellincioni e con Paolo Geometra⁽³⁾ che gli presentò la lettera del re di Cipro Ugo IV di Lusignano, accolse l'invito di comporre il *corpus mythologicum*, le sue ricerche dovettero diventare metodiche, e le notizie, qua e là attinte, furono accompagnate sempre dal nome dell'autore che le tramandava.

Tra il 1350 e il 1359, data della morte di Ugo IV⁽⁴⁾, il Boccaccio raccolse altro materiale, lo ordinò in famiglie genealogiche, interpretò i miti alla maniera di Lattanzio Placido, di Fulgenzio Planciade, di Servio, di Teodonzio e dei Mitografi Vaticani, secondo il senso letterale, fisico, teologico e storico, tutto distribuendo in tredici libri, ai quali faceva seguito una conclusione. Era così terminato, in circa un decennio, il primo abbozzo. Ma quante lacune, quanti errori da emendare, quante notizie conosciute a mezzo! Le sue fonti lo rimandavano spesso a gli scrittori greci; talvolta traducendo in latino il passo citato, ed egli ne prendeva nota⁽⁵⁾; spesso tramandando lunghe citazioni greche non tradotte che gli impedivano di usufruire di notizie d'una certa importanza.

Aveva capito che l'Ellade era la patria dei miti, ma il mondo greco rimaneva per lui un mondo chiuso. Si provò ad esercitarsi

---

(1) Agli argomenti addotti dal Pernicone (cfr. o. c. p. 249 sgg.), per dimostrare l'autenticità delle *Chiose*, debbo aggiungere che nel *Laurenziano* Pl. 34, 39, proveniente dalla Parva libreria di S. Spirito, e che contiene le Satire di Giovenale, tra le tante note marginali di contenuto mitologico ve n'è una (f. 53r) su Scilla, della cui trasformazione è detto: *quo facto pilli sunt conversi in canes et ceperunt latrare...*: questo particolare non è stato ripetuto nella *Genealogia*, ma si trova soltanto nelle *chiose all'Elegia di Madonna Fiammetta* (cfr. o. c. p. 198): *li peli che essa avea addosso tutti diventarono cani che sempre abbaivano e latravano...*

(2) Cfr. testo p. 1 sgg.

(3) Cfr. testo lib. XV, 13, p. 781 r. 17-25.

(4) Cfr. Hauvette, o. c. p. 415 e p. 418, nota 1.

(5) Alcune citazioni di autori greci e di Omero risalgono al primo abbozzo, prima dell'incontro con Leonzio (es. quella del lib. II, 30, deriva da Servio in *Buc.* VI, 48; quella del lib. V, 3, p. 239 r. 4 deriva dal *terzo Mit. Vat.* 8-16, 35 sgg.).

sull'alfabeto greco⁽¹⁾, a trascrivere dei passi; e fece grandi pasticci, le cui tracce rimangono anche nell'ultima redazione della *Genealogia*⁽²⁾. Nel 1360 conobbe Leonzio e allora incominciò la grande impresa di tradurre Omero che durò circa tre anni. Furono chiariti altri miti, sorsero grandi discussioni sulle origini di alcuni nomi, di alcuni fatti, durante le quali tornava spesso il ricordo di Barlaam e di Paolo da Perugia. Il Boccaccio raccolse tutto in appunti⁽³⁾, rielaborandone e classificandone la materia, di modo che, al più tardi nell'ottobre del 1363, dopo la partenza di Leonzio, riprese il suo copione, e con una cultura più ampia e più sicura iniziò la stesura di *A*, che si protrasse per i primi tredici libri, fin verso gli ultimi mesi del 1365 e primi del 1366⁽⁴⁾. Fu questa insieme trascrizione e rielaborazione, e tracce di un'attività redattrice durante questa prima stesura di *A*, sono state notate alcune pagine prima.

Circa questo periodo di tempo fu scritta la prima addizione, già ricordata, nel margine del f. 10 c *demum duos superaddam libellos...*, con la quale l'autore tracciava gli argomenti dei due ultimi libri, terminati certamente, nella loro prima stesura, prima del febbraio del 1367, essendo ricordato nell'ultimo capitolo del libro XV, come testimone vivente, Paolo Geometra⁽⁵⁾. A quella

---

(1) Esercizi sull'alfabeto greco comparato con l'alfabeto latino, e trascrizioni di qualche passo greco con un tentativo di traduzione latina si trovano nel *Laurenziano* Pl. 38, 17, nel *Laur.* Pl. 29, 8, nel *Laur.* Pl. 33, 31 (cfr. anche le tavole XI e XIII che Hecker ha posto in fondo al suo volume).

(2) Cfr. nel testo p. 30 r. 22-26 un frammento di Orfeo tratto da Lattanzio, *Divin. Inst.*, I, 5, 5.

(3) Cfr. nel testo lib. XV, 6, p. 762 r. 12-25.

(4) Infatti nel lib. XIV, 10, p. 710 r. 36 è ricordato, come opera pubblicata, il *De remediis ad utramque fortunam* del Petrarca, che fu terminato il 4 ottobre 1366 (cfr. Hecker, o. c. p. 110, nota 2 e p. 111, nota 1). Per tutta la cronologia qua su indicata e che non ho documentato cfr. Hecker o. c. passim, del quale ho accettato le conclusioni.

(5) Nel lib. XV, cap. 13, (cfr. testo p. 781 r. 36 e p. 782 r. 1), il poeta, ricordando i testimoni ancor vivi dell'invito fatto al Boccaccio a nome di Ugo IV di Lusignano, dice: *Vivit Becchinus, et Paulus Geometra vivit*. Come risulta dal testamento di Paolo Geometra, sappiamo che questi morì tra il 19 e il 27 febbraio del 1367 (cfr. Novati, *Epistolario*, I, p. 345); la stessa notizia è ramandata da Coluccio Salutati in una lettera a Luigi dei Gianfigliuzzi (cfr. Novati, *Epistolario*, I, pagina 15). Vedi per questa cronologia Hecker o. c. p. 111, n. 3.

prima addizione seguirono tutte le reiscrizioni su rasura e le altre addizioni, delle quali le due penultime, come abbiamo visto, furono scritte nel 1370.

Ma tutti questi rimaneggiamenti, avvenuti tra il 1363 e il 1370, tendenti ad arricchire il testo di nuove notizie e ad eliminare le incoerenze sorte via via in seguito alle successive elaborazioni — incoerenze mai del tutto eliminate⁽¹⁾, — non valsero a cancellare le tracce del primitivo abbozzo, sicché anche nello stato attuale del testo, non c'è difficile scorgere gli elementi che costituivano il materiale della prima stratificazione della *Genealogia*. Non mi riferisco semplicemente a quei passi, e sono molti, in cui Ugo IV di Lusignano, morto nell'ottobre del 1359, viene ricordato come se fosse vivo; né solamente a quegli altri che ritraggono l'immaginosa navigazione del Boccaccio, il quale si paragona ad un viaggiatore che dalle sterili colline di Certaldo si lancia su una fragile barchetta, sfidando tempeste e scogli, e dopo la lunga peregrinazione, giunto al porto, mette al riparo la sua nave: immagini che ritornano nei proemi dei primi tredici libri e nelle prime pagine del XIV, e che H. Hauvette ha per primo messi in evidenza e meravigliosamente illustrati⁽²⁾. Mi riferisco particolarmente a fatti di natura più intima che non appaiono in una lettura cursoria del testo, ma che si manifestano solamente

---

(1) Non mi riferisco alle oscillazioni grafiche che forse mai il Boccaccio avrebbe potuto eliminare (vedi quel che dico in seguito), ma a rimandi ad altri passi che non esistono, a dati cronologici incoerenti, a successioni genealogiche non corrette in seguito ad inclusione di nuovi elementi intermedi. Cito tre esempi. A p. 354 r. 17-19 parla del fiume Acheloo e dice: *Certamen autem eius et Herculis, quoniam in gloriam Herculis cessit, ubi eiusdem labores in sequentibus, scribemus, ut dabitur, exponemus...* A p. 640 r. 27-28, dove dovrebbe descrivere questo *Certamen*, si legge: *Eum Acheloum superasse, supra ubi de Acheloo scriptum est, et declaratio fictionis, apposita...* sicché del *certamen* e della *declaratio fictionis* non si apprende nulla, né in VII, 19, né in XIII, 1. — A p. 710 r. 36 (lib. XIV, 10) dà come pubblicato il *De remediis* del Petrarca, mentre a p. 763 r. 23-25 dice: *et, qui paucis post diebus in lucem novissimum venturus est, De remediis ad utramque fortunam.* — Sul margine del f. 31 c (p. 117 r. 7) include tra i figli di *Celius*, come ottavo della stirpe, *Toxius*, di cui parla in un capitoletto scritto in addizione al f. 38 c (p. 152), ma s'è dimenticato di correggere il numero di successione dei figli di *Celius*, sicché nella rubrica del f. 39 b (p. 154 r. 18) si legge *De Tytano Celi filio VIII*, e nella rubrica del f. 54 b (p. 233 r. 13) si legge *De Iove secundo Celi nono filio*.

(2) Cfr. *Boccace* citato, pp. 415-425 e note.

attraverso un esame attento dei passi singoli di tutta l'opera, messi in relazione con le fonti che offrirono al Boccaccio la materia delle sue favole, e tenuto conto del metodo di lavoro del nostro autore. Sappiamo dallo stesso Boccaccio, che, essendo ancor giovinetto, molto prima che Ugo IV lo inducesse alla composizione della *Genealogia*, aveva letto le *Collectiones* di Paolo da Perugia⁽¹⁾, opera ricchissima di materiale mitologico latino e greco, composta con l'aiuto di Barlaam, e che dalle *Collectiones* molte cose trascrisse, specie quelle derivate da Teodonzio; che conobbe alcuni scritti di Barlaam, non ordinati in libro, e senza titolo (probabilmente appunti), dai quali l'autore appariva non molto versato nelle lettere latine, ma molto dotto e dotato di grande acume⁽²⁾; che ebbe come maestro nelle dottrine astronomiche Andalo de Nigro⁽³⁾, e che lesse le opere di aritmetica, di geometria e di astrologia di Paolo Geometra, l'uomo più dotto di quel tempo in queste dottrine⁽⁴⁾.

Tutti i passi della *Genealogia* scritti sulla testimonianza di questi autori dovettero certamente appartenere al primo abbozzo. Inoltre conobbe prestissimo tutte le opere di Ovidio⁽⁵⁾ e le *Narrationes Fabularum Ovidianarum* attribuite a Lattanzio Placido, la Tebaide⁽⁶⁾ e l'Achilleide⁽⁷⁾ di Stazio con i rispettivi commenti.

(1) Cfr. testo p. 761 r. 29-36 e p. 762 r. I-II.

(2) Cfr. testo p. 761 r. 16-29.

(3) Cfr. testo p. 760 r. 9-24.

(4) Cfr. testo p. 762 r. 25-36 e p. 763 r. 1-2.

(5) Non sto a indicare tutti i passi delle opere giovanili del Boccaccio che riflettono la conoscenza di Ovidio, lavoro già fatto da molti studiosi del Boccaccio. Annoto soltanto che uno degli *Zibaldoni Laurenziani*, il Pl. 33, 31, contiene nei fogli 46 b-49 b *Ovidius de ibice* e nei fogli 49 b-59 a *Ovidii Nasonis sine titulo* (Amores), che molte pagine dell'*Elegia di Madonna Fiammetta* sono state tramate sulle *Heroides*, (vedi in V. CRESCINI, *Contributo agli studi sul Boccaccio*, Torino, 1887, p. 156 sgg., i confronti tra la *Fiammetta* e le *Heroides*) che nelle *chiose all'Elegia* sono spesso citate i *Metamorphoseon*.

(6) Gran parte del *Teseida* è tramato sulla *Tebaide*. Il Boccaccio dovette possedere più copie di Stazio. Il Ms. *Laurenziano* Pl. 38, 6, le cui carte 43, 100, 111, 169 sono di pugno del Boccaccio, contiene sui margini il commento di Lattanzio Placido.

(7) Il travestimento di Africo, nel Ninfale Fiesolano, ricorda il travestimento di Achille tra le figlie del re Lycomede (cfr. MAGGINI, *Ancora a proposito del Ninfale Fiesolano* in *Giorn. Storic.*, LXI (1913), p. 36).

di Lattanzio Placido, le opere di Virgilio, compresa parte dell'*Appendix* ⁽¹⁾, con i commenti di Servio, le tragedie di Seneca ⁽²⁾, Lucano ⁽³⁾, Fulgenzio ⁽⁴⁾, Apuleio ⁽⁵⁾, Giustino ⁽⁶⁾, Valerio Massimo ⁽⁷⁾, Terenzio ⁽⁸⁾, Persio ⁽⁹⁾, Marziale ⁽¹⁰⁾, Girolamo, Agostino ⁽¹¹⁾, Ambrogio ⁽¹²⁾, Lattanzio Firmiano ⁽¹³⁾; a questi debbono essere anche ag-

(1) Il Laurenziano Pl. 33, 31 contiene nei fogli 17 a-24 a *Culex*, 24 b-27 b *Dire Maronis Virgilii*, 39 a-45 b *Diversorum auctorum priapeia* (nell'*explicit* si legge ancora, nonostante in parte abraso, *Priapeia Maronis Virgilij*).

(2) La prima scena fra Fiammetta e la sua vecchia confidente trascrive il dialogo di Fedra e della sua nutrice che si legge nell'Ippolito di Seneca (vedine i raffronti in Crescini, o. c. p. 160 sgg.).

(3) Cfr. *chiose all'Elegia di Madonna Fiammetta*, ediz. citata p. 193.

(4) Molte chiose del *Teseida* derivano da Fulgenzio, Lattanzio Placido e Servio. Nelle glosse al *Laurenziano* Pl. 33, 31, appare spesso il nome di Fulgenzio. Inoltre, spesso trascrivendo i passi di Fulgenzio salta le citazioni greche: es. a p. 540 r. 23 sgg. trascrivendo Fulgenzio *Mit.* I fav. 15 omette, pur essendo tanto ghiotto di citazioni greche, due versi di Omero (*Ilias* II 486, XI 21) poste a chiarire il nome di *Clios*, una citazione di Epicarmo posta a chiarire il nome di *Thalya*, una citazione di Omero (*Ilias* II 182) posta a chiarire il nome di *Caliope*; questo prova che il passo fu scritto prima dell'incontro con Leonzio, anzi, ancor prima di conoscere l'alfabeto greco.

(5) Il *Laurenziano* Pl. 54, 32, che contiene le opere di Apuleio, è uno degli autografi boccacceschi che, come il Terrentius e lo Zibaldone Laurenziano (Pl. 29,8), risalgono al 1348 circa (cfr. BARBI, *Problemi di critica dantesca*, serie prima, p. 423).

(6) *Giustino abbreviatore di Trogo Pompeo*, si legge nelle *chiose all'Elegia...* pp. 193, 189, 210.

(7) Cfr. *chiose all'Elegia...* p. 194.

(8) La trascrizione delle sei commedie di Terenzio nell'autografo *Laurenziano* Pl. 38, 17, come ho già detto, avvenne circa il 1348.

(9) Le Satire di Persio sono contenute nei fogli 4 a-16 b del *Laurenziano* Pl. 33, 31, esemplato dal Boccaccio prima del *Terrentius* (cfr. HAUVETTE, *Notes sur des manuscrits*, già citato, p. 54).

(10) Due epigrammi di Marziale si leggono nel foglio 35 b del *Laurenziano* Pl. 33, 31.

(11) Massime tratte da Girolamo e Agostino si leggono nel foglio 3 a-3 b del *Laurenziano* Pl. 33, 31.

(12) L'*Exameron* di Ambrogio, sul quale titolo il Boccaccio foggì *Decameron*, era contenuto in un codice della *Parva libreria* che, nell'inventario del 1451, figurava il 3° vol. del banco I.

(13) Cfr. testo p. 30 r. 23-25, dove si legge un frammento di Orfeo, citato da Lattanzio, *Div. Inst.*, I, 5, 5, che il Boccaccio ha trascritto in lettere latine; il passo tramandato da Lattanzio è il seguente: *πρωτόγονος φαίδων περιμήθεος ἥξρος υἱός*; il Boccaccio trascrive: *Prothogonos Phytōn perimetheos neros iyos*. Questa trascrizione risale al periodo dei primi tentativi di esercizi greci, fatti circa il 1348.

giunti Isidoro, Rabano, Igino, i Mitografi Vaticani⁽¹⁾ e Macrobio⁽²⁾. Non credo di esagerare affermando, che la maggior parte dei passi di questo testo, che indicano quali fonti gli scrittori su indicati, dovettero appartenere all'abbozzo primitivo. In molti luoghi, nella lettura di quest'opera c'imbattiamo in passi in cui l'autore non ha indicata la fonte — e il Boccaccio suole essere accuratissimo, tanto da indicare talvolta più fonti che tramandano la stessa notizia —; un esame attento del materiale mitologico ci permette d'identificare le testimonianze in autori quali Igino, Servio, Fulgenzio, Lattanzio Placido e altri. Ebbene questi passi ci fanno pensare ai primi appunti, a quelle annotazioni che abbiamo lette sui margini dei codici appartenuti al Boccaccio, e alla maniera di chiosare che si nota sui margini dell'autografo del *Teseida*. In altri luoghi la fonte è indicata; la ritroviamo e notiamo che i passi greci contenuti in essa sono stati saltati, tanto da rendere poco chiara la citazione boccaccesca, — il che non sarebbe avvenuto se la testimonianza fosse stata attinta durante il soggiorno di Leonzio a Firenze, o dopo —. In altri ancora, sempre in cui la fonte è citata ed esistono passi greci e il Boccaccio s'è provato a trascriverlo in lettere latine o greche, noi notiamo quei gravi spropositi di un principiante, alle primissime armi, quale il nostro autore appare in quei primi tentativi di trascrizione greca, già indicati, che si leggono nel *Terrentius* e nei due *zibaldoni Laurenziani*.

Tra la fine del 1370 e i primi del 1371, quando tutto il testo in *A* era stato più volte rimaneggiato, e questo codice doveva essere sovraccarico di annotazioni marginali e di rasure, più numerosi di quelle che allo stato odierno c'è dato notare⁽³⁾, il Boc-

(1) Il cap. 20 del lib. IV (cfr. testo pp. 179-180) ha due fonti citate, Barlaam e Phyllocorus, ma esso è stato tutto tramato sulle narrazioni dei Mitografi Vaticani: I fav. 37, II fav. 17, III fav. 8, 3.

(2) Cfr. il testo p. 161 r. 20-30 con Macrobio (Sat. I, 17, 47) e vedi quali pasticci sono nati, per non avere capito le citazioni greche incluse nel passo. E a p. 551 r. 3, che trascrive Macrobio Sat. V, 19, 18, dopo *appellati sunt Palisci*, salta la citazione ἀπὸ τοῦ πάλιν λέσθαι tramandata da Macrobio.

(3) Come ho già avvertito, questo codice non ha sempre in cima ai fogli il numero romano che indichi il libro, poiché talvolta non esiste, talvolta è sostituito dal corrispondente numero arabo, cosa non normale per una bella copia, quale doveva essere in un primo momento *A*. Inoltre l'odierno foglio 137 porta le tracce d'una

caccio si decise a trascrivere il testo in *Ax*, che era la copia data poi in prestito a Ugo da San Severino e dalla quale, come ho detto, si diramò la *Vulgata*. Ma non fu una pura e semplice trascrizione. Il Boccaccio, come tutti gli uomini di questo mondo, nel trascrivere le proprie cose era portato ad emendare, aggiungendo nuovi concetti e togliendone altri che non facevano più al caso suo; e un procedimento simile c'è stato possibile notare nella trascrizione del primo copione in *A* (cfr. Hecker, o. c. pagine 105-107). *Ax* fu dunque nei confronti di *A*, quale era questa copia ai primi del 1371, una nuova redazione, e in *Ax* passarono durante la trascrizione, brani nuovi che l'autore non curò di appuntare lì per lì in *A* e che più tardi dimenticò d'inserire in questa copia che tenne con sé. Notò infatti Hecker (o. c. pp. 126-127) alcuni dei brani che la *Vulgata* ha in più del nostro *Originale* (1),

---

enumerazione più antica, della quale enumerazione questo era il foglio 124. Tutto questo ci dice, come chiarirò meglio in seguito, che l'autore dovette in un certo momento, certamente dopo il 1373, sostituire qua e là dei quaderni, trascrivendoli, specie quelli che erano sovraccarichi di addizioni e di rasure.

(1) I passi che ci tramanda la *Vulgata* e che mancano in *A* sono i seguenti: dopo *quod debemus* dell'*originale* (p. 275 r. 24), la *vulgata*: Seu aliter potuit contigisse, hos imminente peste populari ritu sepultos, et novem annis neglectos demum regio more lapideis urnis immissos — dopo *Hec ille* dell'*Originale* (p. 297 r. 1), la *vulgata*: Possumus ergo ex dictis assumere fortuitu contigisse aves illas eo tunc venisse, ubi regium Memnonis funus agebatur, et circuisse volatu locum, et inde a simplicibus creditum eos qui se morti dederant, in honorem regii funeris in favillas, et ex favillis in aves esse mutatos. Memnonem autem in avem versum nil aliud designare reor, quam viri celebrem famam, quae post eius mortem evolavit, longe lateque agentibus orationibus et praeconiis populorum suorum. Hunc Memnonem aiunt quidam Susim insigne oppidum Persiae, quod Surae fluvio imminet, construxisse; l'*originale* ha qui solo: Sunt praeterea qui dicant a Mennone Susim, insigne oppidum Persie, quod Sure fluvio imminet, fuisse constructum — dopo *paululum videtur* dell'*Originale* (p. 446 r. 26), la *vulgata*: Seu dicere velimus mentes hominum in quibus tam dirus amor ardescit, ferreas esse, id est inexorabiles, obstinatas, et in omne malum pronas, et semper saevis cogitationibus adversus claritatem divinae charitatis agentes — dopo *Cupido generatur* dell'*Originale* (p. 453 r. 17), la *vulgata*: Seneca autem tragoedus in Octavia ampliori paululum licentia, esto paucioribus verbis, huius describit originem dicens: Vis magna mentis, blandus atque animi calor Amor est iuventa, gignitur luxu, ocio nutritur, inter laeta fortunae bona — dopo *effugerit* dell'*Originale* (p. 501 r. 32), la *vulgata*: Ego insuper quidem de magnitudine corporea huius poetas hyperbolice locutos iam dudum arbitratus sum. Postquam de cinerea statua hominis apud Drepanum his temporibus comperta audivi, pendulus factus, nec utrum verum simpliciter scripserint, aut fictum, negare audeo nec affirmare — dopo *historia* dell'*Originale* (p. 578 r. 19), la *vulgata*: o quam letabar animo Italiam meam videre claris operibus non tantum equasse, sed loquacem superasse Graeciam!

ne esaminò un passo ⁽¹⁾ (o. c. pp. 136-137), si chiese come mai l'autore avrebbe espunto questi brani da *A*, nei cui fogli in questi punti non appaiono tracce di rasure, immaginò probabili interpolazioni nelle prime copie della *Vulgata*, si pose dei problemi che non riuscì a risolvere, e finì col concludere che bisognava accontentarsi di un *non liquet*; conclusione questa, alla quale certamente non sarebbe giunto, se avesse tenuto conto del procedimento qua su menzionato.

Verso la fine di marzo del 1373 il Boccaccio ricevette una lettera di Pietro da Monforte ⁽²⁾, alla quale rispose con l'epistola *Insigni militi*, già ricordata, datata *Certaldi nonis aprilis 1373*. Il nostro autore lesse più volte la lettera dell'amico con molto piacere e la trovò *mira verborum suavitate et veneranda sententiarum amplitudine refertam*, tanto da esclamare *Non solus novit preceptor meus verba componere et suis locis graves et succiplenas locare sententias!* essa doveva contenere grandi elogi per le opere latine del Boccaccio, e in particolar modo per la *Genealogia*; *sentio*, continua il nostro scrittore, *quanta amicabili affectione, quanta solertia, quanta arte et tuis insuper sumptibus coneris nomen meum extollere et, si possis, inter astra locare, et potissime dum ridiculum, saltem tibi, opus meum de genologiis deorum tot demonstrationibus, tot laudibus, tam preclaro apud insignes eruditosque viros effers preconio*; ma l'autore, pur accettando le lodi dell'amico circa il suo libro, soggiunge *non enim eum tanti iudicabam, quin imo*

(1) Il passo esaminato da Hecker è quello che esprime l'incertezza del Boccaccio circa l'esistenza d'un uomo di grandezza sproporzionata quale i poeti rappresentarono Polifemo (*Ego insuper quidem... negare audeo nec affirmare*).

Io credo che questo passo originariamente esistesse anche in *A*, e che l'autore lo abbia soppresso nell'ultima revisione, avvenuta dopo il 1373, essendosi accorto dell'incoerenza esistente tra questo passo e il passo scritto in addizione sui fogli 52v e 53r, nel quale aveva espressa la sua convinzione sull'esistenza d'uomini giganti, in seguito alla scoperta d'uno scheletro di smisurata grandezza presso Trapani (cfr. testo da p. 223 r. 35-36 a p. 225 r. 1-21: *apud Drepanum... fuerint*).

(2) Il Boccaccio non curò di conservare la lettera dell'amico, ma dalla risposta del nostro autore (cfr. BOCCACCIO, *Opere latine minori*, già citato, pp. 198-204) è possibile ricostruire il contenuto della lettera di P. da Monforte. La lettera del Boccaccio a questo suo amico fu scritta nel 1373 (cfr. F. TORRACA, *Per la biografia di G. Boccaccio*, Milano, 1912, pp. 201-203). La discussione di O. Hecker (o. c. p. 134, n. 2) circa la cronologia di questa lettera, secondo lui scritta nell'autunno del 1371, non mi persuade. Come è possibile cambiare *nonis aprilis* in *nonis* di un qualche mese di autunno?

disposueram, si daretur ocium, amovere ab eo quasdam notas, ut rebar, illecebres et, si possem, decentiori ornatu aliquo venustare eum... cum resecanda quedam cognoscam et nonnulla etiam apponenda et immutanda plurima. Inoltre questa lettera doveva accompagnare la copia⁽¹⁾ della *Genealogia* (*Ax*), che il Da Monforte aveva avuta da Ugo di San Severino, e sulla quale, con la competenza che il Boccaccio gli riconosceva⁽²⁾, il dotto amico aveva segnato dei punti da emendare⁽³⁾. Infatti il Boccaccio, nella stessa epistola, dice *Ego autem crimine Iohannis Latinucci nondum reassumpsi librum quem fidei sui commisi, et sic quid inter legendo feceris aut signaveris, videre non possum.*

Poco dopo, riavuta la copia *Ax* da Giovanni Latinucci, il nostro autore, riprese *A*, diventata da tempo vera e propria copia di redazione, e, sulla scorta delle osservazioni fatte dal Da Monforte, nonché in ottemperanza ai suoi propositi espressi nella lettera su indicata, incominciò la revisione generale del *corpus mythologicum*, che si protrasse sino agli ultimi istanti della sua vita, senza poter raggiungere quel limite di perfezione tanto vagheggiato⁽⁴⁾.

(1) La copia che ebbe Ugo da San Severino, e che diede in lettura a Pietro da Monforte e che questi restituì al Boccaccio con delle annotazioni, è quella che ho chiamato *Ax*. Questa copia, nel 1451, era nella *Parva libreria* di Santo Spirito, ed era il primo libro del banco V dell'inventario già ricordato (cfr. Hecker o. c. p. 132).

(2) Nella stessa epistola il Boccaccio, dopo aver ricordato le capacità dell'amico nello scrivere in splendida forma latina, aggiunge *cum certior factus essem quam grandis tibi esset industria, quam multa tibi rerum notitia et ingenium perspicax et admirabile, et quam tua severa esset censura...*

(3) Io credo che il Da Monforte si sia limitato a indicare sui margini di *Ax* alcune mende grafiche e a notare che le citazioni dei poeti non erano sempre complete; tali emendamenti suggeriti dal Da Monforte si possono in parte ricostruire attraverso una collazione dei codici più autorevoli della *Vulgata* con *A*, cosa da me fatta e che ampiamente esporrò in altra sede. Ma le citazioni incomplete dei poeti rimasero quali originariamente erano in *Ax* e quindi in tutta la *Vulgata*, perché il Da Monforte in una lettura cursoria dell'opera anche se segnalò che qualche cosa mancava nelle citazioni, non poté completarle, essendo difficile impresa ritrovare le singole fonti. Sicché, nella *Vulgata*, di ogni testimonianza dei poeti latini troviamo, salvo qualche rara eccezione, sempre uno o due versi seguiti dalla frase *et infra per sex versus* oppure *per decem versus*, a secondo del numero omessone nella citazione.

(4) Non mi riferisco alle oscillazioni grafiche di certi nomi propri come *Almena*, *Alcmena*, *Alcumena*; *Polymia*, *Polimnia*; *Alcioni*, *Alcinoi*, *Alcynoi* (sempre caso da tivo); *Neptunus*, *Neptunus* ecc.; né a forme di costante grafia erronea come *Lygurgus*, *Adriana*, *Dane* (= *Daphne*) ecc.; né a quelle citazioni che riproducono qua e

Nel corso di questa revisione, che fu anche nuova ed ultima redazione, il Boccaccio emendò la grafia di alcune espressioni⁽¹⁾,

là lezioni errate: il Boccaccio non avrebbe mai potuto discernere fra le varie lezioni, tramandate dalle varie fonti nei Mss. che aveva a sua disposizione, quale era la forma esatta, per cui, posto di fronte a problemi per lui insolubili, dovette rassegnarsi ad accogliere volta per volta le lezioni date dai manoscritti in suo possesso.

Ma mi riferisco a quelle incoerenze già notate, quale la pubblicazione del *De remediis* del Petrarca, alla inesatta enumerazione dei figli di *Celius*, all'omissione del *Certamen* di Acheloo ed Ercole, e a certe espressioni quali *Dyana* ridotta a *Diana*, *Genologia* ridotta a *Genealogia*, *Omerus* ridotto a *Homerus*, *tyrampnus* ridotto a *tyrannus*, e a molte altre espressioni che, una volta emendate in alcuni passi, dovevano essere corrette in tutto il testo.

(1) Sembra strano che Hecker, dopo aver esaminato con cura i diversi tipi di grafia boccacesca (o. c. p. 112, n. 1, e pp. 113-114), e concluso che tutte le addizioni e le reiscrizioni su rasura che si trovano in questo codice sono state scritte dalla stessa mano del Boccaccio, abbia avuto degli scrupoli di fronte a piccole emendazioni grafiche, e non le abbia accolte o perché l'inchiostro appariva più sbiadito, o perché i tratti della lettera riscritta apparivano incerti.

Egli non ha tenuto conto che lungo tutto il codice, talvolta l'inchiostro è più o meno sbiadito e le lettere appaiono più o meno incerte, anche dove siamo sicuri dell'autografia della scrittura; che la maggior parte delle espressioni emendate trovano conferma dell'autografia dell'emendazione in corrispondenti espressioni che si leggono nelle lunghe addizioni e sulle lunghe rasure del codice, e in altre correzioni che si trovano in un altro autografo del Boccaccio (il Riccardiano 1232), rivisto dall'autore circa il 1373; che il nostro autore oltre ad una scrittura calligrafica adoperava anche una scrittura corsiva, specie quando un suo manoscritto da bella copia era diventato copia di redazione, oppure quando scriveva appunti che non avevano il carattere di bella copia (cfr. G. VANDELLI, *Lo Zibaldone Magliabecchiano*, già citato, a pp. 74-79). Tali scrupoli gli tolsero il senso della sicurezza, rendendolo incerto nella trascrizione dei passi che egli fece di questo Ms., sicché talvolta respinge senza discutere un'emendazione, talvolta l'accoglie senza darne giustificazione. Mentre a p. 287 r. 12 non accoglie *offitiis* emendazione di *offitiis*, nella stessa pagina r. 33 accoglie *officia* accettandone l'emendazione; a p. 254 r. 3 non accoglie *licterulis* emendazione di *literulis*, a p. 292 r. 1 accoglie *ticterulis*; a p. 239 r. 14 non accoglie *vicia* emendazione di *vitia* e nello stesso rigo accoglie *victosos*; a p. 253 r. 29 non accoglie *succo* emendazione di *suco*, a p. 256 r. 34 è costretto ad accogliere *succus*, perché scritto sulla lunga rasura; a p. 293 r. 30 non accoglie *honus* emendazione di *onus*, e a p. 291 r. 20 è costretto ad accoglierlo, perché scritto in addizione; a p. 215 r. 10 non accoglie *hi* emendazione di *hii*, mentre è costretto ad accoglierlo moltissime volte che l'incontra su rasura o in addizione (es. p. 230 r. 24, 255 r. 28, 256 r. 17, 257 r. 14 ecc.) e così avviene di moltissime emendazioni che sarebbe troppo lungo elencare.

I tipi più comuni di emendazioni — che però non sono costanti per mancanza di una revisione generale da parte dell'autore — consistono in: 1) assimilazione regressiva di occlusiva labiale + fricativa: obfuscata > offuscata; di occlusiva labiale + m; submota > summota; 2) caduta di occlusiva dentale e palatale davanti a s seguita

passando talvolta da una forma corretta ad una forma errata⁽¹⁾; riconsultò le sue fonti e completò le citazioni mutile dei poeti⁽²⁾; aggiunse altre citazioni⁽³⁾ atte ad arricchire di nuovi elementi un dato mito; rifiuse il Prohemium del IX libro, aggiungendo l'inno alla Vergine Maria⁽⁴⁾; rifece l'ultima parte del cap. IV⁽⁵⁾ del libro XIV, e la prima parte del cap. IX⁽⁶⁾ dello stesso libro; mo-

da consonante: *adscribit* > *ascribit*, *adspiramus* > *aspiramus*; *substulit* > *sustulit*, *substituerit* > *sustituerit*, *deobsculatus* > *deosculatus*; 3) adattamento di grado fra due consonanti: *optineo* > *obtaineo*; 4) sviluppo di un'occlusiva labiale epentetica nel gruppo *ms*: *sumserunt* > *sumpserunt*; e nel gruppo *mt*: *presuntuose* > *presumptuose*; 5) scomparsa dell'occlusiva *p* nel gruppo *mn*: *tyrampnos* > *tyrannos*; *neptumpnus* > *neptunus* > *neptunnus* > *neptunus*; 6) riduzione della geminata *ll*: *tollerantia* > *tolerantia*, e della geminata *pp*: *opportuna* > *oportuna*; *oppinatus* > *opinatus*; e della geminata *mm*: *commensationibus* > *comesationibus*; 7) raddoppiamento dell'occlusiva palatale sorda *c*: *suco* > *succo*; 8) trasformazione di *ti* in *ci*: *pretiosum* > *preciosum*; *otia* > *ocia*; *tertius* > *tercius*; *offitia* > *officia*; ecc. 9) trasformazione del gruppo *nph* in *nph*: *amphyaraum* > *anphiarauum*, *nympha* > *nynpha* > *ninpha*; *triumphi* > *triumphi*; 10) inclusione dell'occlusiva palatale *c* in litera > *licterula*; 11) scomparsa dell'occlusiva palatale *c* in *auctor* > *autor*, *auctoritas* > *autoritas*; 12) trasformazione di *y* in *i*: *Dyana* > *Diana*. *Troya* > *Troia*, *Deyanira* > *Deianira*; 13) inclusione di *h* in: *Baci* > *Bachi*, *pulcer* > *pulcher*, *epyri* > *ephyri*, *Omerus* > *homerus*, *onus* > *honus*, *coros* > *choros*; 14) scomparsa di *h* in: *cathena* > *catena*, *habundans* > *abundans*. Tutte queste espressioni nella forma emendata, ed altre simili trovano conferma nelle addizioni e nelle lunghe reiscrizioni su rasura, per cui si può concludere che tutte le correzioni, che qua e là si notano in questo codice, sono di mano del Boccaccio (per questi fenomeni cfr. C. H. GRANDGENT, *Introduzione allo studio del latino volgare*, traduzione di N. Maccarone, Milano 1914; MAX NIEDERMANN, *Elementi di fonetica storica del latino*, traduzione di C. Passerini Tosi, Bergamo 1948; C. BATTISTI, *Avviamento allo studio del latino volgare*, Bari, 1949).

(1) Chi avrebbe potuto trasformare l'espressione di forma corretta *onus* > *honus* e *nympha* > *nynpha*?, quest'ultima espressione si trova quasi costantemente in tutto A, in addizione e rasure scritta di prima mano, e nell'autografo Riccardiano 1232; strano che neppure Masséra o. c. ne ha tenuto conto.

(2) Le citazioni dei poeti, nella *Vulgata*, sono in maggior parte mutile.

(3) La *Vulgata*, per esempio, non ha di Claudiano *De Laudibus Styliconis*, III, 285 sgg.; 246 sgg.; 292 sgg. (testo p. 234 r. 24-33 e p. 235 r. 1-7); Ovidio, *Met.*, III, 313 sgg.; *Fast.*, 769 sgg. (testo p. 263 r. 8-13); Virgilio, *Aen.*, II, 341 sgg. (testo p. 300 r. 18-25).

(4) Cfr. testo p. 434 r. 26-36 e p. 435 r. 1-32: *in lasciviam ire... auras verbero*. Per la corrispondente redazione vulgata, che i limiti imposti a questa nota m'impediscono trascrivere, cfr. Hecker o. c. pp. 127-128.

(5) Cfr. testo p. 692 r. 24-36 e p. 693 r. 1-6: *Non ergo illam... desiderium trahe-ret*, e p. 693 r. 28-36 e p. 694 r. 1-11: *et in memoriam... vita fuisset*, *Omerus*. Per i corrispondenti passi in redazione vulgata cfr. Hecker o. c. pp. 129-130.

(6) Cfr. testo p. 706 r. 12-27: *Ex quo, si componere... caret in cortice*. Per il corrispondente passo in redazione vulgata cfr. Hecker o. c. p. 131.

dificò, secondo l'insegnamento dommatico, il racconto della discesa di Cristo all'Inferno nel cap. IX⁽¹⁾ del libro XV; rilesse Apuleio e rifece da cima a fondo il cap. XII del libro V, arricchendolo di nuovi elementi, tanto da raggiungere un'ampiezza tre volte maggiore del corrispondente capitolo tramandato dalla *Vulgata*⁽²⁾ (la doppia redazione di questo capitolo *De Psyce*, che è la più ampia in confronto alle altre citate da Hecker, sfuggì all'illustre studioso).

E tutte queste amplificazioni del testo, che occupano complessivamente circa sei⁽³⁾ fogli in più della redazione *Vulgata*, non appaiono nel nostro *Originale* (*A*) in addizione marginale o su rasure, ma in un chiaro e simmetrico incolonnato, rarissimamente deturpato da segni di correzioni.

Hecker non si chiese come ciò sia avvenuto; eppure l'inizio della stesura di questo codice avvenne alla fine del 1362 o più tardi ai primi del 1363; inoltre la redazione *vulgata* fu esemplata, circa la fine del 1370, sul testo contenuto in questo codice.

(1) Cfr. testo p. 771 r. 26-33: *nec minus certum... suis apparuisse sepius*. La redazione vulgata ha: *Nec minus certum habeo, eum a cruce depositum atque sepultum, ac inde virtute suae deitatis, ut prisci cecinerant vates, post diem tertiam, ceu Jonas ex utero caeti, sic ex ventre terrae surrexisse superata morte, et redivivum domos inferos visitasse, et confractis vectibus ferreis, revulsisque postibus antiqui carceris subacto Plutone in libertatem praedam omnem veterem eduxisse, post haec suis apparuisse saepius*.

(2) Nel capitolo *de Psyce*, lib. V, 22, in luogo dei passi dell'*Originale*, qui indicati, la *Vulgata* ha i passi che trascrivo. *A* (testo p. 256 r. 26-36 e p. 257 r. 1-19: *caritate suscepte... consilio earum*), *vulgata*: *congratulatione susceptae sunt, eisque omnes ostensae delitiae, ex quibus invidiae factae sorores ei totis suasere nisibus, ut viri formam conaretur videre. Quae credula eis cum donis remissis. — A* (testo p. 258 r. 1-36 e p. 259 r. 1-17: *vero postquam... Voluptatem filiam*), *vulgata*: *anxia perdit viri mori voluit, fraude tandem sorores ambas, quarum consiliis in aerumnam venerat, in praecipitium deduxit. Inde a Venere obiurgata acriter et pedissequis eius lacessita verberibus, in labores mortali inexplicabiles iussu Veneris implicita, opere viri adiuta perfecit invicta; cuius postremo ad Iovem praecibus actum est, ut in Veneris deveniret gratiam, et in caelis assumpta Cupidinis perpetuo frueretur coniugio, cui peperit Voluptatem. — A* (testo p. 259 r. 33-36 a p. 260 r. 1-5: *quarum una... stirpi servatur*), *vulgata*: *non quia primo natae sint, sed quoniam primo potentia utuntur sua, quarum una vegetativa dicitur, altera vero sensitiva, quae non animae sunt, ut quidam voluerunt, sed huius animae sunt potentiae, quarum ideo Psyche dicitur iunior, quia longe ante eam vegetativa potentia conceditur foetui, et inde tractu temporis sensitiva. Postremo autem huic Psyche conceditur ratio, et quia primo in actu sunt, ideo primae dicuntur iunctae coniugio, quod huic rationali divinae stirpi servatur*.

(3) Circa sei fogli sono un complesso di 24 colonne dell'*Originale*, che corrispondono a circa 28 pagine della mia edizione.

Avrebbe il Boccaccio, durante la redazione della *Vulgata*, espunti questi passi come ingombranti e inutili? Giustamente il Hecker rispose di no, anzi vide in questi passi gli indizi dell'ultima redazione.

Ma il problema qua su accennato, come ho detto, non fu neppure intravisto dall'illustre studioso.

Ho già avvertito che nel 1370 *A* doveva essere sovraccarico di rasure e di addizioni, tanto da rendersi necessaria una trascrizione, che poi fu anche nuova redazione, in *Ax*. Ma quando i suggerimenti di P. da Monforte, il fervore sorto nel rileggere le fonti, alcune chiarificazioni dommatiche, i propositi espressi di rendere più pregevole la sua opera espungendo alcune cose ed aggiungendo altre, misero *Ax* in condizione di redazione tutt'altro che definitiva, il Boccaccio riprese *A* e vi apportò tutte quelle modificazioni, che allo stato attuale del codice c'è dato vedere, sopprimendo interi fogli resi impossibili a leggersi, e sostituendoli con altri, in cui i brani di vecchia e di nuova redazione si trovano fusi insieme senza tracce di rasure e di addizioni.

L'attuale foglio 137 di *A*, che porta le tracce di due più antiche enumerazioni — delle quali era il foglio 129 della meno antica e 124 della più antica — contiene le prove evidenti di ciò che qua su ho asserito.

Appartengono all'ultima redazione, poiché il testo che tramandano non esiste nella *Vulgata*, tre addizioni che si leggono sui margini dei fogli 70^r (1) e 143^r (2). Al contrario l'*Originale* non ha un'importante citazione dell'*Ottavia* che la *Vulgata* tramanda nel lib. IX cap. 4° (3). Infine bisogna aggiungere che la lunga

(1) Le due addizioni del f. 70^r sono nel testo a p. 310 r. 24-30: *litus, atque... demonstrat Virgilius* e p. 311 r. 2-18: *funebri et litore... avaritia presidentis*.

(2) L'addizione del f. 143^r, che si legge nel nostro testo a pp. 692 r. 30-36 e 693 r. 1-36: *Nec ut arbitrantur... non paliis*, è stata confrontata col corrispondente testo vulgato a p. 830 n. 1. Così, contrariamente al parere di Hecker — il quale aveva concluso che era impresa impossibile stabilire il periodo di tempo, sia pure approssimativo, in cui furono scritte alcune addizioni —, sono state indicate anche tre addizioni scritte dopo la diffusione della *Vulgata*.

(3) Cfr. testo p. 451 r. 18-22: *Eius autem... non posponendus homo*; la *Vulgata*: *Eius autem formam sic describit Seneca tragedus, ut in Octavia: Volucrum esse amorem fingit imitem deum Mortalis error, armat et telis manus Arcuque sacras, instruit seva face Genitumque credit Venere, etc. [Octavia 557-560]. Servius autem dicit eum etate puerum, et Franciscus de Barbarino non posponendus homo...*

addizione dei fogli 52^v-53^r porta i segni d'un rimaneggiamento successivo alla diffusione della *Vulgata*; infatti il passo *Post quem... uti arbitrantur* (cfr. testo p. 225, r. 10-19) manca nella *Vulgata*, che ha: *et post eum Virgilius, ut patet circa finem tertii libri Aeneidos*.

LE FONTI E LA LINGUA

Nel corso di questo lavoro ho avuto spesso occasione di accennare alle fonti, sulle quali il Boccaccio si venne via via formando una vasta cultura mitologica e dalle quali attinse il materiale linguistico per le sue opere latine.

Attraverso lo studio delle fonti, condotto sui Mss. autografi del nostro autore, sui Mss. provenienti dalla sua libreria, e, quando questi mancavano, su apparati critici di moderne edizioni, è stato possibile rendermi conto anzitutto di quali autori il Boccaccio ebbe visione diretta, e di quali invece ebbe informazioni da altri scrittori. Molte volte l'indagine è stata facile, perché il nostro autore cita da sé la fonte diretta ed anche quella indiretta; talvolta, specie quando si trattava della prima stratificazione della *Genealogia*, in cui le testimonianze sono raramente indicate, la ricerca si è resa difficile anche perché mi trovavo di fronte a contaminazioni di fonti⁽¹⁾ e a citazioni fatte spesso a memoria⁽²⁾. Sappiamo quindi che il Boccaccio lesse le teorie di Talete, Crisippo, Alcino (= Alcmeo), Anassimene sulle cause prime dell'universo (p. 10-12) in Cicerone *Nat. Deor.* I, 10, 25-27; ed ebbe notizie su: Pictagora (p. 22, r. 18) da Macrobio *Com. Som. Scip.* II, 1, 8; Orpheus (p. 30, r. 22) da Lattanzio *Div. Inst.* I, 5, 5; Porphyrius (p. 59, r. 20) da Macrobio *Com. Som. Scip.* I, 3, 17; Pe-

(1) Una notissima fonte, Tacito *Hist.* II 3 (p. 151 r. 3 sgg.), è stata contaminata con notizie attinte ai Mitografi.

(2) Citazioni a memoria sono quelle di: p. 36 r. 3-4 Iuvenalis = Orazio *Epist.* I, 2, 32; p. 62 r. 10 Servius = Fulgenzio *De cont. Virg.* p. 98,18 (cfr. l'edizione di Rudolf Helm, Lipsia 1898); p. 129 r. 28 Claudianus = Stazio *Theb.* I 103 sgg.; p. 156 r. 7 Lactantius = Isidoro IX, 2, 134-135; p. 202 r. 5 satyrici verbum = Giovenale VI 268; p. 592 r. 10 Statius = Virgilio *Aen.* IV, 472 sgg.

tronius Arbiter (p. 102, r. 1) da Fulgenzio *Myth.* III, 8; Theophrastus (p. 110, r. 4) da Plinio *Nat. Hist.* VII, 56, 95; Palefatus (p. 110, r. 36) da Eusebio Jeronimo p. 53, 19-21⁽¹⁾; Emnius (p. 119, r. 27) da Lattanzio *Div. Inst.* passim; Evemerus (p. 119, r. 29) da Lattanzio *Div. Inst.* passim; Valerius Serranus (= Soranus) (p. 123, r. 17) da Agostino *Civ. Dei*, VII, 9; Seneca De Sacris Aegyptiorum (p. 135, r. 17) dal Terzo Mitografo Vaticano 6, 3; Hermes Trimegistus (p. 138, r. 27) da Agostino *Civ. Dei* VIII, 26; Futurius (= Sutrius) poeta comedus (p. 147, r. 33) da Fulgenzio *Myth.* III, 8; Iuba in fisiologis (p. 152, 11) da Fulgenzio: *Myth.* II, 1; Plato in Thimeo (p. 160, r. 20) da Macrobio *Com. Som. Scip.* I, 20, 2; Oenopides (p. 161, r. 12) da Macrobio *Satur.* I, 17, 31; Cleantes (p. 161 r. 17) da Macrobio *Satur.* I, 17, 31; Gaius Celius < Micillo per errore, p. 86: gravis Celius > (p. 170, r. 33) da Solino 39, 7-8; Pacuvius (p. 171, r. 12) da Cicerone *Nat. Deor.* III, 19, 48; Verreus Flaccus (p. 174, r. 6) da Macrobio *Satur.* I, 10, 8; Masurius (p. 174, r. 9) da Macrobio *Satur.* I, 10, 8; Iulius Modestus (p. 174, r. 12) da Macrobio *Satur.* I, 10, 9; Accius in Baccis (p. 174, r. 22) da Macrobio *Satur.* VI, 5, 12; Nicander poeta (p. 174; r. 27) da Servio in *Georg.* III, 391; Alcyna (= Alcman) lyricus poeta (p. 175, r. 4) da Macrobio *Satur.* VII, 16, 31; Minastas (= Mnaseas) in libro quem de Europa scripsit (p. 176, r. 2) da Fulgenzio *Myth.* II, 16; Thymotheus poeta (p. 176, r. 34) da Macrobio *Satur.* VII, 16, 27; Cingius de Fastis, Piso, Cornelius, Labeo (p. 193, r. 6-22) da Macrobio *Satur.* I, 12, 18-20; Eschylus < Prometeo > (p. 197, r. 25) da Cicerone *Tusc.* II, 10, 23; Saphos et Esyodus (p. 197, r. 28) da Servio in *Bucc.* VI, 42; Dycearcus (p. 206, r. 24) da Cicerone *Tusc.* I, 10, 21; Tarquiti-
 tius de illustribus viris (p. 252, r. 34) da Lattanzio *Div. Inst.* I, 10, 2; Remigius (p. 265, r. 19) dal terzo Mitografo Vaticano pagina 245; Marcus Varro poeta = Dinarcus poeta (p. 268, r. 1-2) da Eusebio Ieronimo pp. 56, 15-26; Cremutius (p. 296, r. 31) da Solino 40, 19; Plancus = Plautus (p. 298, r. 14) da Servio in *Aen.* II, 13; Nero autore della *Troica* (p. 303, r. 23) da Servio in *Aen.* V, 370; Agathodes = Agathocles (p. 329, r. 7) e Heraclides (p. 329, r. 9) da Solino 1, 2-3; Iaso Egesidemus (p. 345, r. 28) da Plinio *Nat. Hist.* IX, 8, 27; Apollophanes comicus (p. 392, r. 18) da

(1) Cito dall'edizione di Rudolf Helm, Lipsia 1913.

Fulgenzio *Myth.* I, 2, 35; Zenodotus (p. 414, r. 6) da Solino 2, 9; Theopompus in Cipriaco carmine, Ellanicus in Dyospoltichia [lezione del Reginensis 1567] (p. 438, r. 1) da Fulgenzio *Myth.* I, 3; Democrides (= Democrites) in Teogonia (p. 472, r. 3) da Fulgenzio *Myth.* II, 14; Rutilius Geminus (p. 482, r. 17) da Fulgenzio *Ant. Serm.* 9; Serenus (p. 496, r. 22) da Servio in *Aen.* VI, 289; Theognidus (p. 496, r. 22) da Fulgenzio *Myth.* I, 21; Dydimus (p. 498, r. 12) da Eusebio Ieronimo p. 52, 6-10; Germanicus Cesar (p. 534, r. 3) da Lattanzio *Div. Inst.* I, 21, 28; Anaximander, Zenophanes, Pisander, Euximenes (p. 540, r. 16-20) da Fulgenzio *Myth.* I, 15; Cingius (p. 622, r. 11) da Macrobio *Satur.* I, 12, 18; Pherecides (p. 658, r. 4) citato da Leonzio. Ma il lettore vedrà nell'indice degli autori anche quelli che qui ho omesso. Inoltre è stato possibile stabilire: che dei due codici di Lattanzio, commento alla Tebaide e Achilleide, posseduti dal Boccaccio, uno era affine al *Parisinus*⁽¹⁾ 8064, l'altro affine al *Monacensis* 19482; che il codice di Servio, di cui si servì per le sue citazioni, era affine al *Reginensis*⁽²⁾ 1495; che il codice di Stazio *Laur.* Pl. 38, 6, non era il solo manoscritto della Tebaide che possedesse il Boccaccio⁽³⁾; che il manoscritto di Pomponio Mela, dal quale il nostro autore trascrisse le sue citazioni, doveva essere affine al *Vaticanus*⁽⁴⁾ 4929; che infine non sono da scartarsi, o perché tramandate dai codici affini a quelli posseduti dal Boccaccio o perché

(1) Demogorgonem (p. 14 r. 29), Athlanti = Atalante (p. 459 r. 17), Ebenum = Evenum (p. 474 r. 9), Adriana = Ariadna (p. 566 r. 14), sono lezioni, tra i codici esplorati, del solo *Parisinus* 8064; Agenoris [filius] Polidorus (p. 98 r. 21), Egistus = Egyptus (p. 87 r. 24), sono lezioni, tra i codici esplorati, del solo *Monacensis* 19482. Da un esame del testo di Lattanzio riportato sui margini del *Laurenziano* Pl. 38,6 (posseduto dal Boccaccio), mi risulta che questo testo deriva da un ms. che contamina il *Monacensis* 19482 e il *Parisinus* 8063, mai il *Parisinus* 8064, ed è affine al *Riccardiano* 651, codice questo mai esplorato e che tramanda buone lezioni.

(2) La notizia *Taurum scribam...* (p. 167 r. 27) nella citazione di Servio (*Buc.* VI, 46) e la lezione *Cantilena* (p. 241 r. 15) per *Anchiate* nella citazione dello stesso autore (*Buc.* I, 65), sono tramandate dal solo *Reginensis* 1495 (cfr. ediz. di G. Thilo, H. Hagen, Lipsia 1878).

(3) Non sempre le citazioni di Stazio vanno d'accordo con le lezioni tramandate dal *Laurenziano* Pl. 38,6: es. nella citazione di *Theb.* VII, 41 sgg. (p. 444 r. 2) si legge *instant*, ma il *Laur.* : *adstant*; (p. 444 r. 6) si legge *captus*, ma il *Laur.* : *raptus*.

(4) Nelle citazioni di P. Mela III, 9, 9, *Dorcadus* (p. 496 r. 1) per *Gorgadas*, e II, 5, 7, *Albion et Borgion* (p. 498 r. 16) per *Alebiona et Dercynon*, sono lezioni del *Vaticanus* 4929 (cfr. ediz. di C. Frick, Lipsia 1880).

testimoniati nelle opere italiane del nostro scrittore le lezioni⁽¹⁾: (p. 84, r. 9) *Syssimum et Auctoliam*, nella citazione di Servio⁽²⁾ in *Aen.* II, 79; (p. 90, r. 3) *Bona*, nella citazione di Ditti Cretese I, 9, al posto di Hesiona⁽³⁾; (p. 95, r. 17) *Euridices*, invece di Eriphyles, perché si legge anche nelle chiose al *Teseida* (ediz. citata p. 284) ed è notizia appresa da Teodonzio; (p. 105, r. 16) *Mettes*, nella citazione di Servio in *Aen.* I, 343, al posto di Methres⁽⁴⁾ (p. 166, r. 18) *Menandri*, nella citazione di Ovidio *Met.* IX, 451, al posto di Meandri⁽⁵⁾; (p. 396, r. 16) *Hyonia*, nella citazione di Lattanzio *Theb.* II, 388, per Hioma⁽⁶⁾; (p. 407, r. 26) *Sentam*, nella citazione di Lattanzio *Div. Inst.* I, 22, 9, al posto di Fentam⁽⁷⁾; (p. 478, r. 15) *Hermiona*, (la fonte non è citata, ma deve essere certamente Lattanzio *Theb.* II, 272), al posto di Harmonia⁽⁸⁾; (p. 584, r. 11) *Phystenem* nella citazione di Seneca *Thyestes* 726, per Plistenem⁽⁹⁾; (p. 668, r. 1) *Bellorophon*, al posto di Bellerophon, è lezione che si legge sempre nei codici *Reginensis* 1567 e *Gudianus* 331 di Fulgenzio *Myth*⁽¹⁰⁾.

Questa indagine, condotta parola per parola sul testo boccaccesco, della quale qui e in altri punti di questo lavoro ho dovuto citare un numero molto limitato di prove, mi ha dato, io credo, la visione esatta del Boccaccio scrittore latino, per cui mi sono inteso autorizzato a emendare, perché vere sviste, le seguenti lezioni: (p. 13, r. 19) *ituerer* i<n>tuerer per omissione del segno tachigrafico di *n*; (p. 49, r. 6) *carent* <carens> perché non attestata dai Mss. di Ovidio (ma questa mia congettura può sembrare troppo azzardata); (p. 50, r. 2) *faciens* <facies> per attrazione del seguente *quecūque*; (p. 61, r. 23) *quo* <quibus> perché con-

(1) Anche in questo caso cito alcuni esempi.

(2) L'edizione citata di Servio: *hic habuit liberos Aesimum unde natus est Sinon, et Anticliam, unde Ulixes*, ma i mss. (*Hamburgensis* L, M, E): *liberos sissimum autoliam*...

(3) Il *Bernensis*: *iona* (cfr. ediz. di F. Meister, Lipsia 1872).

(4) L. H. (per le sigle il lettore guardi le edizioni citate): *Mettes*

(5) Il *Fragmentum Hauniense* II, 56: *Menandri*.

(6) *Hionia* è lezione del *Parisinus* 8063 (cfr. ediz. di R. Jahnke, Lipsia 1918).

(7) *Sentam* è lezione del *Valentianensis* 140 (cfr. ediz. di Samuel Brandt, Vindobonae, 1890).

(8) *Hermiona* è lezione del *Monacensis* 19482.

(9) *Phystenem* è lezione del *Riccardiano* 527, codice chiosato dal Boccaccio.

(10) Cfr. ediz. R. Helm, Lipsia 1898.

corda con *exceptis*; (p. 62, r. 9) Chiron < Charon > perché evidente svista; (p. 63, r. 9) eum < eam > per attrazione del seguente *Herebum*; (p. 65, r. 18) dominici < dominice > per attrazione dei due *i* precedenti; (p. 76, r. 19) Dyana⁽¹⁾ < Diana > perché quasi sempre emendata dall'autore meno che nelle rubriche; (p. 84, r. 14) Syno et pater < Synonis et patre > perché evidente svista; (p. 89, r. 9) Danay < Danai > perché sempre emendato dal poeta meno che nelle rubriche; (p. 96, r. 25) apro < aprum > per attrazione del precedente *patruo*; (p. 166, r. 15) filii < filiis > per attrazione del seguente *Mileti*; (p. 179, r. 6) Cey < Cei > perché sempre emendato meno che nelle rubriche; (p. 204, r. 6) Pherantrem < Phentratem > perché evidente svista, cfr. p. 206, r. 22: *Fentratem*; (p. 224, r. 26) [centum] necessario per il significato del passo (tutta la *Vulgata* lo tramanda); (p. 225, r. 13) [informe] necessario alla comprensione del testo (lo hanno tutti i Mss. di Virgilio); (p. 254, r. 22) Macarei < Macaonis > evidente svista, cfr. rigo seg. nel testo; (p. 262, 31) eam < ea > per attrazione del precedente *cū*; (p. 265, r. 31) vite < vitis > evidente svista (il Boccaccio conosce bene la declinazione di questo sostantivo); (p. 270, r. 22) flagiosissimis < flagitiosissimis > evidente svista; (p. 272, r. 8) trepidis < trepidus > perché concorda con *Thyoneus*; (p. 314, r. 2) Dimcomonte < Dimocoonte > cfr. rigo seg. nel testo; (p. 325, r. 30) dignante < dignate > evidente svista; (p. 336, r. 3) occuptatus < occupatus > per influenza della successiva *t*; (p. 342, r. 4) area < aera > evidente svista; (p. 343, r. 27) Climene < Cyrene > evidente svista, cfr. p. 363, cap. 28; (p. 349, r. 21) insiderint < insiderit > perché il soggetto è *homo* sottinteso; (p. 375, r. 28) [veterum] necessario al senso del passo (tutti i codici virgiliani lo hanno); (p. 377, r. 20) Troyanis < Troianis > perché sempre emendata dall'autore; (p. 381, r. 25) Menandri < Meandri >, cfr. rigo seg. nel testo; (p. 385, r. 5) sex < quinque > evidente svista; (p. 405, r. 23) Ochyroes < Ochyroem > evidente svista, è oggetto di *vocavit*; (p. 463, r. 25) [ad] caduto per aplografia; (p. 467, r. 28) dampnatus < damnatus >, perché sempre emendato dall'autore; (p. 506, r. 1) Alcynois < Alcynoi > per attrazione del seguente *regis*; (p. 529, r. 20) mare

(1) Indico una sola volta questo genere di emendazioni. — Voglio avvertire che per l'interpunzione di questo testo ho tenuto conto, per quanto è stato possibile, dell'intelligente e dotta ricerca di PIER GIORGIO RICCI, *L'Interpunzione del Petrarca*, Firenze 1943.

〈 mari 〉 per attrazione del seguente *circundate*; (p. 623, r. 19) Eritreo 〈 Eritheo 〉, perché evidente svista, cfr. il cap. 70 del libro XII e le oscillazioni grafiche di questa espressione; (p. 654, r. 11) Pollus 〈 pollux 〉 per attrazione del seguente *Zethus*; (p. 654, r. 25) euripides 〈 eripedes 〉, evidente svista; (p. 654, r. 35) Hyberi 〈 Hystri 〉 evidente svista, cfr. tutto il passo; (p. 630, r. 8) filiis 〈 filiorum 〉 perché concorda coi genitivi *Arruntis et Lucii*; (p. 663, r. 17) Odelavi 〈 Oyclei avi 〉, evidente svista, perché il Boccaccio sa che Anfiarao è figlio di *Oycleus*, e quindi avo di *Catillus*, cfr. p. 661, r. 24; (p. 668, r. 30) bulephertinta 〈 bulephorunta 〉, ho emendato sulla testimonianza dei codici di Fulgenzio, ma la mia congettura può sembrare azzardata; (p. 669, r. 14-16) evomens... nutriens... alens... abundans 〈 evomentem... nutrientem... alentem... abundantem 〉 perché concordano con *montem*, (l'autore ha spesso emendato sviste come queste); (p. 672, r. 29) talis 〈 talem 〉 per attrazione del seguente *Servius*; (p. 686, r. 27) intrat 〈 intrant 〉 evidente svista emendata anche da Hecker p. 195; (p. 688, r. 20) quam 〈 que 〉 evidente svista emendata anche da Hecker p. 197; (p. 709, r. 9) nemo 〈 neminem 〉 concorda con *doctiorem*; (p. 710, r. 13) Clymenem 〈 Cyrenem 〉, evidente svista, il Boccaccio sa che Cirene è la madre di Aristeo, cfr. p. 247, r. 22; (p. 749, r. 27) qui 〈 que 〉, per attrazione di *si ipsi*; (p. 771, r. 14) quidam 〈 quibusdam 〉, perché concorda con *testantibus*, cfr. Hecker p. 282; (p. 777, r. 25) subula 〈 subule 〉, perché evidente svista, cfr. Hecker, p. 290; (p. 145, r. 3) [que latine sonant] ho integrato qui e altrove dopo il testo omerico⁽¹⁾, secondo una consuetudine del nostro autore quando cita qualche espressione greca e ne dà la traduzione latina.

Di alcuni fatti linguistici ho avuto occasione di parlare più volte qua e là nel corso del presente lavoro, chiarendo questioni grafiche, particolarità morfologiche e sintattiche, e interpretando espressioni di difficile significato. Qui mi limiterò semplicemente a segnalare alcune consuetudini del nostro scrittore, e precisamente quelle strettamente necessarie all'interpretazione del testo.

Il Boccaccio non seguì regolari corsi di studio di latino.

Sappiamo da Filippo Villani⁽²⁾ che ebbe per poco tempo come maestro Giovanni di Domenico Mazzuoli da Strada, dal

(1) Per gli errori in cui è incorso il Boccaccio nel trascrivere il testo di Omero vedi Hecker o. c. pp. 139-153.

(2) *Zeitschr. f. rom. Phil.*, t. XXVII, p. 310 e 318.

quale apprese soltanto i primi elementi della grammatica, neppure condotti a termine, perché il padre lo distolse ben presto da quegli studi, desideroso di fare del figlio un mercante⁽¹⁾. Sicché più tardi, da solo, senza maestri, con particolare diletto lesse gli autori e tentò d'interpretarli come meglio poté⁽²⁾, e alcuni trascrisse e chiosò.

Ma, tra i molti autori studiati, i veri modelli del suo latino furono gli scrittori della tarda latinità e quelli del Medioevo. Da costoro confluì nella sua opera un vocabolario piuttosto ibrido di forme arcaicissime, della tarda latinità e medievali. Chi ha letto Macrobio, Lattanzio, Agostino, Isidoro, i Mitografi, sa quante citazioni di scrittori arcaici si leggono nelle loro opere; ebbene il Boccaccio attinse da questi autori a larghe mani e fece suo quel che poté, senza discernere quello che era antico da quello che era moderno, convogliando nei suoi scritti un eterogeneo materiale linguistico.

Sicché a volte si ha l'impressione di trovarci di fronte ad uno scrittore dell'età arcaica, a volte di fronte a uno scrittore dell'età Augustea, a volte di fronte ad uno scrittore medievale, perché egli non ebbe la capacità di fondere tutto e di trasportarlo su un solo piano linguistico.

Il lettore accanto ad espressioni e costrutti classici trova neologismi o vocaboli antichi con significato nuovo⁽³⁾, quali: *cel-situdo* (p. 1, r. 9), *annositas* (p. 3, r. 30), *artista* (p. 8, r. 2), *truf-for* = mi prendo gioco (p. 44, r. 24), *iri in votum* = raggiungersi lo scopo (p. 50, r. 17), *europus* = *europaeus* (p. 485, r. 6), *mortalitas* = *homines* (p. 532, r. 24), *ignitus* = *igneus* (p. 680, r. 26), *comesatio* = *comissatio* (p. 683, r. 4), *gnatonicus* = *gnatho* (p. 683, r. 19), *enphiteoticus* (p. 688, r. 31), *cupidinarius* (p. 712, r. 15), *caturcenses* = usurai (p. 713, r. 36), *innodatus* = *involutus* (p. 714, r. 25), *nocuus* = *reus* (p. 720, r. 30), *pilleatus* = *rex* (p. 739, r. 19), *morsores* = critici malevoli (p. 742, r. 6), *crepitare* = *crepare* (pagina 755, r. 7), *habeo* seguito dall'infinito = posso (p. 723, r. 1); *venio* e il gerundivo = debbo essere (p. 754, r. 26); sostantivi greci della prima declinazione declinati come se fossero della

(1) Cfr. testo p. 776 r. 18: *ut negociator efficerer*.

(2) Cfr. testo p. 777 r. 2-7.

(3) Anche in questo caso mi limito a citare alcuni esempi. In altra sede potrò con più larghezza descrivere gli aspetti della lingua del Boccaccio.

terza: *Psyces, Psycis, Psyci* ecc.; pronomi al caso dativo con desinenza arcaica: *toto* (p. 712 r. 10), *altere* (p. 724, r. 32); l'ablativo del comparativo quasi sempre in *i*: *superiori* (p. 705, r. 5); verbi deponenti con significato passivo: *arbitrari* (p. 695, r. 22), *tutari* (p. 720, r. 31); verbi attivi con significato passivo: *evehere* (p. 118, r. 24); la proposizione oggettiva che, oltre alla regolare costruzione dell'accusativo con l'infinito, ha le seguenti costruzioni: nominativo e infinito: *poetica... afferre* (p. 6, r. 10-11), il congiuntivo: *non advertentes... prouant* (p. 693, r. 8), *quia* e l'indicativo: *opinor quia... redargues* (p. 681, r. 27-28), *quia* e il congiuntivo: *ostenderet quia... sciret* (p. 710, r. 22), *quod* e l'indicativo: *nosco quod... posco* (p. 784, r. 27-28), *quod* e il congiuntivo: *videre quod... assurgant* (p. 696, r. 3), *quoniam* e l'indicativo: *nostis... quoniam deductus sum* (p. 781, r. 14-16), *quoniam* e il congiuntivo: *asserens quoniam... perdidisset* (p. 692, r. 11-12), talvolta in dipendenza dello stesso verbo si ha *quoniam* e il congiuntivo e l'accusativo con l'infinito: *advertant quoniam... procedat... relictas fore* (p. 717, r. 4-6); le proposizioni concessive introdotte da: *dato* e il congiuntivo: *dato... sit* (p. 4, r. 13-15), *esto* e il congiuntivo: *esto fuerit* (p. 2, r. 35), *posito* e il congiuntivo: *posito... sit* (p. 577, r. 18); gerundi con valore di participii presenti: *et cognovi dormiens quod vigilando non videram* (p. 118, r. 9-10); indicativi in proposizioni interrogative indirette: *quid... dicturi sunt satis percipio* (p. 681, r. 2-3); ed altri fatti linguistici che il lettore attento riesce a intendere da sé.

Ma quando questo materiale eterogeneo, vivificato dall'arte del Boccaccio diventa lingua, espressione del suo mondo *fabuloso*, i vocaboli acquistano un suono nuovo, i periodi scorrono fluidi e armoniosi, e allora abbiamo le descrizioni del fantasioso viaggio iniziato dalla paterna Certaldo (p. 7), il fiabesco episodio di Psice (p. 255 sgg.), l'appassionato inno alla Vergine (p. 434 sgg.), la calorosa professione di fede (769-774), la sottile satira contro i giuristi e gli ecclesiastici ignoranti e superbi (pp. 684-697), l'appassionata difesa della poesia e dei poeti (pp. 697-725), la rievocazione della sua giovinezza e dei suoi studi (pp. 776-777), e tanti altri meravigliosi episodi che non hanno nulla da invidiare ai piacevoli racconti del *Decameron* e alle pagine più belle delle opere giovanili.

INDICE DEGLI AUTORI E DELLE FONTI

INDICI

INDICE DEGLI AUTORI E DELLE FONTI

I nomi degli autori e i titoli delle opere sono, in maggior parte, trascritti secondo la forma data dal Boccaccio. — Alcune delle edizioni meno comuni sono state indicate in calce alle pagine della *Nota*. — Le sigle *P. L.*, *P. G.* indicano la *Patrologia Graeca et Latina* del MIGNE, di cui si cita il volume e la colonna. Altre edizioni meno note sono: *Mithographi Vaticani Latini* (G. H. BODE, Cellis, 1834) il terzo dei quali è dal BOCCACCIO citato col nome di ALBERICUS; ALBUMASAR (Venetiis, 1506); ALY (Venetiis, 1493); ANSELMUS (= HONORIUS HAUGUSTUDUNENSIS, Spira, 1583); PETRARCA, *Invective contra medicum* (P. S. RICCI, Roma, 1950). Per il *Lexicum* di PAPIAS, compilato in ordine alfabetico, si cita il cod. *Laur.* (Pl. 27 sin. 3) senza dare nel presente *indice* l'indicazione dei fogli, essendo facilmente reperibili nel *Lexicum* i passi che il BOCCACCIO attinse da PAPIAS; per UGUCIO si cita il cod. *Laur.* (Pl. 27 sin. 5). Gli ultimi due numeri a destra indicano la pagina e il rigo della presente edizione.

ACCIIUS		— III, 12,1	269,29
ap. Macrobi. Sat. VI, 5,12	174,22	— III, 12,2	270,29
— VI, 5,11	263,23	— III, 5,5	283,23
AGATHODES (Agathocles)		— III, 11,10	355,2
ap. Solinum 1,3	329,7	— III, 2,5	394,33
ALBERICUS		— III, 4,1	436,18
Myth. III, 10,1	73,24	— III, 4,3	439,1
— III, 6,2	125,36	— III, 4,3	440,26
— III, 6,3	134,12	— III, 4,3	440,34
— III, 6,2	134,20	— III, 4,3	441,2
— III, 6,2	136,4	— III, 11,10	449,34
— III, 9,2	141,1	— III, 5,1	487,26
— III, 8,7	158,34	— III, 5,1	489,8
— III, 8,10	160,11	— III, 11,9	501,22
— III, 8,1	238,15	— III, 10,5	504,5
— III, 12,2	264,1	— III, 14,3	508,14
— III, 12,4	264,4	— III, 14,2	506,17
— III, 12,4	265,19	— III, 3,7	547,23
— III, 12,4	268,10	— III, 10,4	625,8
— III, 12,2	269,18	— III, 13,1	628,1

— III, 13,4	640,9	APOLLOPHANES	
ALBUMASAR		ap. Fulgent. Mit. I, 2	392,18
<i>Introductorium in Astr.</i>		APULEIUS	
VII, 9	77,21	<i>Cosmogr.</i> 38	26,33
— VII, 9	143,4	— 38	27,35
— VII, 9	389,27	<i>Dogm. Plat.</i> II, 14	47,5
— VII, 9	450,21	<i>Metham.</i> IV-VI	255 sgg.
ALCINOUS (Alcmaeo)		— V, 22	451,24
ap. Cic. N. D. I, 11,27	11,22	— VI, 24	454,28
ALCYNA (Alcman)		<i>Dogm. Plat.</i> I, 11	537,24
ap. Macrobian. Sat. VII, 16,31	175,4	<i>Metham.</i> IV-VI	708,28
Sat. VII, 16,31	177,7	—	765,30
ALY		ARATOR	748,30
in <i>Quadripartiti</i> IV, 4	452,28	ARISTOTILES	
AMBROSIUS		ap. August. Civ. D. 18,14	10,31
<i>Exameron</i> V, 13,40	557,4	<i>Ethica Nic.</i> I, 5 <i>passim</i>	47,9
—	743,7	— <i>passim</i>	144,22
ANAXAGORAS	743,1	ap. Serv. in Aen. X, 551	349,8
ANAXIMANDER		<i>Mirab. Aud.</i> 103	355,10
ap. Fulgent. Mit. I, 15	540,16	<i>Metereol.</i> I-II	365,8
ANAXIMENES		ap. Censorin. Die Nat.	
ap. Cic. N. D. I, 11,26	11,16	18,11	393,36
ap. Fulgent. Mit. III, 3	249,18	ap. Serv. in Aen. X, 551	410,11
ANDALO DE NIGRO	29,26;	<i>De anima</i> I, 1	453,4
77,26; 141,4; 143,4; 143,30;		<i>Mirab. Aud.</i> 79	466,14
144,11; 145,26; 163,6; 385,23;		— 57	551,10
394,13; 442,7; 452,23; 552,8;		<i>Metereol.</i> I, 6	651,7
760,10.		<i>Mirab. Aud.</i> 105	655,1
ANDRONICUS CIRRESTES		ap. August. Civ. D. 18,14	705,5
ap. Vitruv. Arch. I, 6,4	211,23	— 18,14	768,14
ANSELMUS		<i>Ethica Nic.</i> III, 7,7	778,13
<i>Imag. Mun.</i> I, 104	191,17	AUGUSTINUS	
— I, 105	192,23	<i>Civ. D.</i> 18,17	25,5
— I, 118	508,23	— 5,9	28,34
— I, 92	593,7	— 18,13	43,4
— I, 114	595,28	— 18,8	74,6
— I, 117	625,33	— 18,5	75,10
— I, 111	636,14	— 4,10	103,21
—	672,16	— 18,12	108,21
—	672,23	— 18,8	190,3
<i>Anthologia Pal.</i> II, 16,297	740,14	— 18,8	201,10
APOLLONIUS		— 8,26	254,24
<i>Arg.</i> III, 200	169,26	— 7,21	270,18

— 18,3	360,19	— I, 1	696,33
— 18,3	362,13	— I, 1	744,5
— 18,4	379,29	CALCIDIUS	
— 4,10	395,14	in Tymeo	259,26
— 18,15	406,34	CATO	
— 18,16	466,17	ap. Serv. in Aen. I, 267	328,7
— 18,12	508,1	ap. Solinum II, 7	664,10
— 4,10	543,25	CELIUS (Gellius)	
— 7,2	553,3	ap. Solin. I, 7	628,6
— 18,12	568,28	CENSORINUS	
— 5,5	598,23	Dies Natal. 17,7	162,24
— 15,8	614,9	— 19 sgg.	393,11
— 18,12	625,26	— 18,11	394,6
— 5,4	639,12	— 3,1	618,29
De Mendacio P. L. 40,505	718,14	CESAR GERMANICUS	
Civ. D. passim	736,24	in Aratheo	
— 6,5	767,28	ap. Lactantium Div. Inst.	
—	773,4	I, 21,38	534,3
—	773,11	— I, 11,64	538,19
AUXONIUS		CICERO	
Egloga ad Gregor. (VI)	452,1	Nat. Deor. III, 17,44	25,17
—	765,31	— III, 17,44	26,15
BARBARINO (da)	451,21;	Divinat. I, 45	27,16
761,7;		Nat. Deor. III, 17,44	28,10
BARLAAM	36,28;	Tuscul. I, 5,6	44,23
50,16; 91,3; 138,4; 179,29;		Nat. Deor. III, 17,44	46,30
181,23; 205,26; 313,23; 345,8;		— III, 17,44	47,29
392,31; 404,27; 437,10; 455,24;		— III, 17,44	48,16
457,3; 463,5; 518,34; 523,27;		— III, 17,44	48,28
528,1; 554,19; 581,4; 660,20;		— III, 17,44	49,24
673,27; 674,26; 761,16.		Tuscul. IV, 8,17	48,29
BASILIIUS CESARIENSIS	743,6	Nat. Deor. III, 17,44	50,15
BEDA		— III, 17,44	51,17
Temporibus P. L. 90,289 A	74,33	— III, 17,44	52,11
— 90,247 A	212,5	— III, 17,44	53,3
— 90,248 A	213,1	— III, 17,44	54,31
— 90,248 A	217,23	— III, 17,44	55,10
— 90,530 C	306,23	— III, 17,44	55,21
BOETIUS		— III, 17,44	57,30
Con. Phil. IV, 6,7	27,24	De Rep. VI, 10	58,21
— IV, 6,7	28,34	Nat. Deor. III, 17,44	60,30
— I, 1,7	541,17	— III, 17,44	63,4
— IV, 7 (VII, 26)	635,22	— III, 17,44	68,9

— III, 21,33	69,12	— II, 26,66	440,13
— II, 25,64	70,30	— III, 23,60	451,6
— III, 21,54	76,10	— III, 22,56	468,16
— III, 23,58	76,21	— III, 23,59	543,17
— III, 21,53	79,31	<i>De Amic.</i> 27	545,11
— III, 16,42	80,20	<i>Nat. Deor.</i> III, 21,53	547,5
— III, 23,58	81,4	<i>De Invent.</i> II, 1,1	548,15
— III, 21,53	81,11	<i>Tuscul.</i> III, 26,63	580,22
— III, 23,60	83,7	<i>Nat. Deor.</i> III, 21,53	583,18
— III, 23,59	103,11	— III, 23,58	594,6
— III, 19,50	119,1	<i>Tuscul.</i> V, 3,8	596,29
— III, 22,55	137,3	<i>Pro Milone</i>	616,22
— III, 23,57	137,10	<i>Pro Deiotaro</i>	616,29
— III, 22,56	137,20	<i>Nat. Deor.</i> III, 22,56	621,19
— III, 23,59	142,8	<i>Pro Archia</i> 18	701,8
— II, 27,62	148,7	<i>De Rep.</i> IV	
— II, 20,53	148,24	<i>ap. August. Civ. D.</i> II, 9	724,19
<i>De Rep.</i> VI, 17	160,24	<i>Pro Archia</i> 19	740,8
<i>Nat. Deor.</i> III, 19,48	169,5	— 7	749,23
— III, 19,48	171,10	—	765,30
<i>Tuscul.</i> I, 38,29	175,2	<i>Pro Archia</i> 26	781,1
— I, 10,21	206,23	— 24	782,25
<i>Nat. Deor.</i> III, 23,59	219,21	CINGIUS	
— III, 21,53	233,19	<i>De Fastis</i>	
— III, 23,57	236,24	<i>ap. Macrob. Sat.</i> I, 12,18	193,6
— III, 23,57	237,8	— I, 12,18	622,11
— III, 22,57	253,5	CLAUDIANUS	
— II, 24,62	270,8	<i>Laus Stilic.</i> II, 424 sgg.	16,4
— III, 16,42	282,3	— II, 446 sgg.	16,15
— III, 21,53	282,17	— III, 226	72,2
— III, 22,55	282,23	(<i>Stat. Theb.</i> I, 103 sgg.)	129,28
<i>Divinat.</i> I, 21,42	303,1	(<i>In Rufinum</i> I, 74 sgg.)	130,22
<i>Nat. Deor.</i> III, 23,59	346,29	<i>Laus Stilic.</i> III, 204 sgg.	131,8
— III, 23,59	365,16	(<i>IV Cons. Honor.</i> 228 sgg.)	196,22
— III, 16,42	365,23	<i>Laus Stilic.</i> III, 285 sgg.	234,24
— III, 23,58	366,3	— III, 246 sgg.	234,30
— III, 22,56	366,13	— III, 292	235,6
— III, 22,56	367,31	— III, 249 sgg.	348,34
— III, 22,55	368,16	(<i>Bellum Get.</i> 68 sgg.)	518,20
— III, 21,54	369,6	(<i>Epith. Honor.</i> 49 sgg.)	543,31
— II, 25,64	388,8	— 99 sgg.	544,4
<i>Verr. Act.</i> II, IV, 50,III	402,28	<i>Bellum Gild.</i> 385	742,9
<i>Nat. Deor.</i> II, 26,66	438,6	CODEX JUSTINIANI <i>passim.</i>	740,1

COLUMMELLA			
<i>De Agric. IX</i>	534,12		
CORNELIUS LABEO			
<i>ap. Macrob. Sat. I, 12,20</i>	193,23		
— <i>I, 12,21</i>	193,26		
— <i>I, 12,20</i>	408,14		
CORVILIUS			
<i>ap. Lactant. in Theb. IV,</i>			
482	81,23		
CREMUTIUS			
<i>ap. Solinum 40,19</i>	296,31		
CRISPUS CLODIUS (Sextus Clodius)			
<i>ap. Lactant. Div. Inst. I,</i>			
22,11	407,25		
— <i>I, 22,9</i>	408,8		
CRISIPPUS			
<i>ap. Cic. N. Deor. I, 15,39</i>	11,19		
—	55,11		
—	56,5		
—	62,4		
<i>a Paulo Perusino</i>	122,30		
CURIUS QUINTUS			
<i>Gest. Alex.</i>	295,23		
DANTES ALIGERII			
<i>Inf. 17,10 sgg.</i>	51,24		
— <i>14,103 sgg.</i>	125,1		
— <i>11,19 sgg.</i>	401,22		
—	748,21		
—	760,25		
DITIS (Dictys)			
<i>Bellum Tr. I, 9</i>	90,3		
— <i>I, 9</i>	98,15		
— <i>I, 9</i>	277,31		
— <i>I, 9</i>	278,6		
— <i>I, 9</i>	278,11		
— <i>I, 9</i>	278,19		
— <i>I, 9</i>	278,25		
— <i>I, 1</i>	586,20		
DARES FRIGIUS			
<i>Excid. Troiae</i>	586,16		
DAVIT (David)			
<i>v. Sacre Lictere</i>			
DONATUS			
<i>Vita Vergil. 11(22)</i>	741,2		
DROMOCRIDES (Dromocrites)			
<i>ap. Fulgent. Mit. II, 14</i>	472,3		
DUODECIM TABULAE			
<i>ap. Macrob. Sat. I, 3,14</i>	64,16		
DYDIMUS			
<i>Hystoria Peregr.</i>			
<i>ap. Euseb. Ieron. p. 52</i>	498,12		
<i>Narrat. Pynd.</i>			
<i>ap. Lact. Div. Inst. I,</i>			
22,19	533,33		
DYCEARCUS			
<i>ap. Cic. Tuscul. I, 10,21</i>	206,24		
DYONISIUS AREOPAGITA			
<i>Jerarchie Cel. P. G. 3,138</i>	737,21		
<i>ad Policarpum P. G. 3,1082</i>	771,23		
ELLANICUS			
<i>ap. Fulg. Mit. I, 3</i>	438,1		
EMPEDOCLES			
<i>ap. Macrob. Sat. I, 14,20</i>	398,13		
EMNIUS			
<i>ap. Lactant. Div. Inst. I,</i>			
13,14	387,22		
— <i>I, 11,45</i>	535,23		
EPHORION (Euphorion)			
<i>ap. Serv. in Aen. II, 31</i>	317,23		
EPIMENES			
<i>ap. Paulum Apost. ad Ti-</i>			
tum I, 12	737,12		
EUCLIDES			
<i>ap. Censor. Dies Nat. III, 3</i>	618,36		
EUHEMERUS			
<i>ap. Lactant. Div. Inst. I,</i>			
11,65	535,33		
EURIPIDES			
<i>Hecuba 3-40</i>	302,14		
—	310,5		
EUSEBIUS IERONYMUS			
<i>Temporum p. 57,6-2</i>	42,32		
— <i>57,6-2</i>	43,5		
— <i>30,22-26</i>	73,32		
— <i>30-8-11</i>	74,16		

— 32,7-8	74,18	— 72,19-21	331,14
— 22,4	74,28	— 80,1-5	332,24
— 54,15-26	81,15	— 27,10-12	357,23
— 43,13-16	85,28	— 27,10-17	359,22
— 40-44	86,11	— 42,15-16	359,32
— 43,10-16	86,16	— 43,12-16	360,22
— 44,23-25	88,12	— 29,19-20	360,32
— 45,21-26	88,14	— 32,9-13	361,6
— 47,22-23	89,13	— 32,9-13	361,10
— 46,11-12	90,22	— 22,4	361,20
— 51,13-14	91,31	— 32,7-13	361,23
— 52,9-10	92,1	— 30,8-11	361,26
— 50,10	91,6	— 29,22-24	362,3
— 52,9-10	92,29	— 30,8-11	362,7
— 54,4-6	93,17	— 42,24	370,12
— 46,21-26	104,4	— 46,14-16	388,29
— 48,9-10	104,8	— 49,19-26	398,36
— 47,7-11	108,20	— 49,19-26	403,21
— 46,23-26	109,6	— 66,1-7	413,26
— 49,4-5	109,9	— 59,9-10	463,13
— 50,23-24	110,29	— 47,1-2	467,22
— 53,12-13	110,31	— 56,20-24	478,28
— 53,19	110,35	— 88	483,16
— 35,6-12	201,12	— 52,6-10	498,10
— 44,14	206,15	— 49,17-18	507,28
— 51,24-25	237,13	— 22,17-26	533,24
— 51,24-26	237,24	— 3 B,14-26	541,27
— 60,19-20	240,16	— 60	549,15
— 56,2-4	247,15	— 58,13-15	549,25
— 52,24-26	264,18	— 60,6-13	549,28
— 50,4-6	264-24	— 47,7-11	564,20
— 56,15-26	267,36	— 47,4-5	564,32
— 48,14	274,29	— 49,6-7	565,5
— 45,3	278,1	— 47,25	565,10
— 45,11	286,4	— 57,1-3	565,13
— 48,21-24	291,13	— 59,15-17	565,20
— 45,19	291,10	— 47,24-26	569,29
— 51,17-21	292,19	— 51,15-21	578,29
— 54,1	293,5	— 52,2-3	581,19
— 63,1-5	327,17	— 49,17	581,22
— 63,1-5	328,14	— 53,18	581,24
— 64,5-12	328,33	— 59,22	586,10
— 66,1-7	331,2	— 61	586,27

— 59,24-26	588,16	—	645,21
— 62,17-18	592,24	FLORUS A.	
— 63,7-9	592,25	<i>Epitoma Livii I, 4</i>	619,3
— 63,14-15	593,3	FULGENTIUS PLANC.	
— 49,3-4	593,14	<i>Mit. I, 8</i>	26,21
— 54,4-6	596,25	— I, 8	26,23
— 59,6-9	596,36	— II, 4	42,36
— 53,23-24	597,2	— III, 8	102,3
— 53,23-24	599,16	— III, 5	122,15
— 50,5-9	626,11	— I, 7	129,17
— 47,18-20	626,19	— I, 7	130,6
— 57,12-13	640,20	— II, 1	149,26
— 60,1-5	642,29	— II, 1	150,6
— 51,6	659,19	— II, 1	150,14
— 50,17-19	674,29	— I, 12	160,9
— 50,12-16	675,6	— II, 7	165,10
— 51,23-26	675,8	— II, 16	175,28
— 18 (ed. I. Scaligerus)	704,20	— III, 1	184,28
— 18 (ed. I. Scaligerus)	704,31	<i>De Cont. Virg. p. 97,10-17</i>	188,25
<i>ad Damasum</i>	736,4	<i>Mit., I, 21</i>	189,30
<i>Praef. in Genesim</i>	736,35	— II, 6	197,12
<i>adver. Iovinianum</i>	737,1	— II, 8	202,24
<i>Ep. ad Augustinum</i>	737,4	— III, 11	216,25
—	748,15	— I, 12	238,30
—	773,11	— III, 10	246,4
ESCHYLUS		— III, 3	249,18
<i>ap. Cic. Tuscul. II, 10,23</i>	197,25	— II, 12	268,36
ESYODUS		— I, 20	292,17
<i>ap. Ser. in Buc. VI, 42</i>	197,28	— II, 1	304,20
<i>Aspidopia (Theogonia 1011</i>		— II, 8	354,26
<i>seguenti)</i>		— I, 20	360,14
<i>ap. Serv. in Aen. XII, 164</i>	412,15	— I, 5	401,9
<i>ap. Plinium Nat. H. 37,61,1</i>	503,26	— II, 1	438,12
—	743,26	— II, 1	439,3
EUSTACHIUS		— II, 14	472,3
<i>a Paulo Perus.</i>	371,35	<i>Ant. Serm. 9</i>	482,11
EUXIMENES <i>Thelegumenon</i>		<i>Mit. II, 9</i>	494,3
<i>ap. Fulg. Mit. I, 15</i>	540,20	— I, 21	496,34
FLAVIUS JOSEPHUS		— I, 21	508,13
<i>Ant. Iud.</i>	22,34	<i>ap. Mythogr. Vat. III, 14</i>	509,18
—	225,24	<i>Mit. I, 21</i>	509,28
<i>ap. Euseb. Ier. p. 4 A,1,12</i>	541,32	— III, 1	509,35
<i>Ant. Iud.</i>	645,13	— I, 9	529,22

— I, 15	540,2	IASO EGESIDEMUS	
— I, 15	540,20	ap. Plinium Nat. Hist IX,	
— II, 13	546,3	8,27	345,28
— II, 13	548,6	IGINUS	
De Cont. Virg. p. 101,7	579,29	De Astrologia II, 33	371,20
Mit. III, 7	610,21	ap. Servium in Aen. VII, 47	412,19
— I, 22	642,4	IOHANNES APOST.	
— III, 1	668,29	v. Sacre Lictere	
—	736,21	IOHANNES BARRYLIS	739,6
FUTURIUS (Sutrius)		IOHANNES CRISOSTOMUS	743,7
ap. Fulg. Mit. III, 8	147,33	IOB	
GABIUS BASSUS		v. Sacre Lictere	
ap. Lactant. Div. Inst. I,		IUBA	
22,9	408,8	in Fisiologis	
GAIUS FLACCUS		ap. Fulgent. Mit. II, 1	152,11
De indigitamentis		IULIUS MODESTUS	
ap. Censorinum Dies Nat.		ap. Macrobian Sat. I, 10,9	174,12
III, 2	618,33	IULIUS CELSUS (Caesar)	
GAIUS CELIUS		Belli Gallici VI, 17,1	367,27
ap. Solinum 39,7	170,33	IULIUS FLORUS	
— 39,5	173,33	v. Oratius Florus	
GELLIUS		IUSTINUS	
ap. Plinium Natur. Hist.		Epyt. P. Trogi 18,5	103,21
— VI, 56,194	152,19	— 18,4	105,7
GERVASIUS TELLIBERIENSIS		— 18,14	105,25
Ociorem imperialium	85,30	— 18,5	106,10
—	362,4	— 18,6	106,21
—	593,10	— 13,7	247,27
GREGORIUS		— 13,7	250,3
Moralibus	476,36	— 13,7	251,3
HERACLIDES		— 13,7	363,5
ap. Solinum I, 1	329,9	— 43,1	412,11
HERMES TRIMEGISTUS		— 3,4	499,5
De Ydolo		— 42,2	519,29
ap. August. Civ. D. 8,26	138,27	— 2,4	520,22
De Ydolo	255,2	— 2,6	523,20
ap. Lactant. Div. Inst. I,		— 2,6	524,8
11,61	387,25	— 21,3	544,32
HOMERUS		— 9,6	594,1
v. Omerus		— 44,4	641,5
HORATIUS		IUVENALIS	
v. Oratius		(Horatius Epist. I, 2,32)	36,3

<i>Sat. VIII, 29</i>	75,29	— IV, 309	94,11
— VI, 268	202,5	— I, 391	96,11
— XI, 63	325,11	— III, 286	98,21
—	741,17	<i>Narr. Fabul. Ovid. III, 1</i>	99,4
IUVENCUS	748,32	— III, 1	104,3
LACTANTIUS FIRMIANUS		<i>in Theb. II, 283</i>	145,21
<i>Divin. Instit. I, 5,4</i>	30,17	— IV, 570	165,11
— I, 5,5	30,23	— II, 595	182,18
— I, 5,4	30,27	— I, 98	189,7
— I, 5,4	30,33	— I, 98	189,21
— I, 17,10	103,14	— II, 4	207,4
— I, 11 sgg.	119,22	— II, 4	208,5
— I, 14 sgg.	123,30	— III, 521	240,5
— I, 14 passim	154,27	— VI, 64	240,24
— I, 14,2-10	155,8	— VIII, 198	242,3
— II, 10,12	201,20	— III, 479	242,27
— I, 20,6	218,1	<i>Narr. Fabul. Ovid. XI, 1</i>	244,4
— I, 14,10-11	226,16	<i>in Theb. VII, 166</i>	269,6
— I, 22,15-16	246,19	— III, 283	271,1
— I, 22,17	247,10	— III, 191	275,11
— I, 10,2	252,33	<i>in Achil. 13</i>	275,28
— I, 14,1-12	386,31	<i>in Theb. II, 286</i>	276,17
— I, 11,55	387,10	— IV, 655	279,9
— I, 13,14	387,22	— IV, 655	279,28
— I, 11,16	387,23	— XI, 664	280,8
— I, 14,9	389,16	— I, 453	354,7
— I, 11,31	403,5	— I, 252	361,7
— I, 22,9	407,22	— IV, 589	362,7
— I, 22,9	408,7	— II, 337	377,27
— I, 21,38	534,1	— VII, 340	379,19
— I, 22,21 sgg.	534,31	<i>in Achil. 239</i>	382,10
— I, 11,64	538,19	<i>in Theb. VIII, 44</i>	389,18
— I, 11,65	538,23	— II, 382	396,14
— I, 10,5	546,29	<i>in Achil. 274</i>	404,9
— I, 20,35	617,30	<i>in Theb. I, 274</i>	455,4
LACTANTIUS PLACIDUS		— I, 463	458,15
<i>in Theb. IV, 516</i>	14,27	— II, 481	462,19
— IV, 737	86,7	— II, 481	462,21
— II, 222	87,22	— I, 669	464,13
— II, 433	89,18	— I, 401	464,14
— III, 453	91,10	— I, 463	465,18
— IV, 589	92,28	— I, 402	467,3
— I, 255	92,30	— I, 713	467,12

— V, 263	473,9	— IV, 460	648,6
— I, 106	475,19	— III, 516	654,1
— II, 563	475,26	in Achil. 28	655,16
— IX, 632	477,16	in Theb. V, 403	655,21
— III, 353	490,12	— III, 453	659,8
— I, 33	507,3	— II, 380	666,11
— IV, 61	508,8	— IV, 589	668,9
— III, 507	510,5	— IV, 589	668,24
— IV, 570	510,6	— II, 281	674,5
— IV, 570	510,17	— II, 283	675,15
— IV, 570	510,20	—	773,12
— III, 516	511,24	LEONTIUS PYLATUS	15,21;
— VII, 272	524,19	22,16; 42,30; 43,5; 68,30; 72,	
— II, 433	527,4	29; 74,20; 77,3; 80,5; 80,24;	
in Achil. 21	548,26	82,12; 82,32; 92,13; 92,21;	
in Theb. IX, 843	560,15	94,22; 112,1; 138,2; 173,8;	
— IV, 742	561,1	178,5; 178,30; 195,20; 203,27;	
— V, 399	561,26	216,32; 217,10; 220,26; 221,21;	
— VII, 686	566,22	222,10; 233,31; 246,26; 250,4;	
— II, 436	578,28	261,19; 262,12; 276,7; 279,8;	
— IV, 576	580,8	281,13; 282,24; 283,14; 284,12;	
— VI, 6	582,3	286,15; 286,23; 292,23; 294,25;	
— IV, 306	582,11	326,8; 339,26; 341,4; 350,27;	
— IV, 306	583,1	352,34; 354,28; 355,25; 359,17;	
— I, 269	583,12	367,33; 369,12; 370,25; 372,19;	
— I, 694	584,20	378,14; 397,2; 399,15; 405,30;	
— IV, 306	584,21	409,8; 411,5; 440,16; 490,22;	
— IV, 306	585,15	490,29; 493,24; 495,14; 512,9;	
— I, 98	594,26	516,23; 526,22; 527,20; 530,11;	
— I, 255	595,25	547,22; 550,11; 552,17; 575,1;	
— X, 891	597,7	585,19; 603,16; 608,16; 636,11;	
— X, 891	597,12	638,9; 646,23; 647,13; 647,23;	
— IV, 147	597,17	657,18; 658,3; 658,10; 665,21;	
— I, 719	600,14	665,27; 666,3; 702,34; 704,4;	
— I, 33	602,27	704,22; 705,7; 762,12; 766,19;	
— IV, 244	617,17	766,28.	
— II, 720	624,17	LUCA APOST.	
— IV, 298	634,3	v. Sacre Lictere	
— VI, 869	634,34	LUCANUS	
— II, 721	643,18	Pharsalia VI, 744	14,18
— II, 721	643,23	— IV, 593	41,29
— VI, 324	643,28	— IX, 350	71,33
— IV, 298	647,13	— VI, 732	127,16

— VII, 819	134,6	<i>in S. Scip. I, 20,4</i>	160,27
— V, 100	183,3	— I, 20,6	160,31
— VII, 150	219,10	<i>Satur. I, 17,31</i>	161,11
— X, <i>passim</i>	365,10	— I, 17,31	161,17
— III, 174	379,16	— I, 17,47	161,20
— VI, 365	472,30	— I, 12,26	171,3
— IX, 624	496,3	— I, 10,7	174,3
— IX, 974	554,12	— VII, 16,27	176,30
— IX, 836	558,16	— I, 12,18	193,7
<i>ap. Lact. in Theb. IX, 424</i>	632,26	— I, 12,19	193,19
<i>Pharsalia V, 519</i>	692,12	— I, 20,8	225,33
— I, 585	692,15	— I, 20,9	226,9
LUCRETII		<i>in Som. Scip. I, 10,12</i>	262,16
<i>Rev. Nat.</i>	467,29	<i>Satur. I, 18 passim</i>	268,16
— I, 84	589,19	— I, 18 <i>passim</i>	270,11
LUON CARNOTHENSIS	201,11	— I, 23,1	358,20
LYCOPHRON (a Leontio)	281,13	— I, 7,31	388,20
—	527,24	— I, 7,21	390,35
—	621,19	— I, 7,22	391,10
MACER		— I, 8,3	391,18
<i>Hystoriarum</i>		— I, 7,24	391,34
<i>ap. Macrobr. Sat. I, 10,7</i>	482,3	— I, 10,20	392,5
MACROBIUS		— I, 13,3	402,36
<i>in S. Scip. I, 2,17</i>	19,5	— I, 12,20	408,14
— II, 1,8	22,23	<i>in S. Scip. I, 17,15</i>	437,13
<i>Satur. I, 22,2</i>	24,14	<i>Satur. VII, 16,27</i>	439,8
— I, 22,2	25,9	<i>in S. Scip. I, 10,15</i>	468,5
— I, 12,21	33,18	— I, 10,14	471,28
— I, 12,22	33,26	<i>Satur. I, 10,17</i>	482,3
— I, 12,22	33,29	<i>in S. Scip. II, 3,1</i>	539,32
— I, 3,12	35,12	— II, 3,4	539,34
<i>in S. Scip. I, 3,2</i>	58,4	<i>Satur. V, 19,18</i>	550,26
— I, 3,7	58,11	— V, 19,20	551,19
— I, 13,11	61,5	— I, 7,25	612,24
<i>Satur. I, 3,12</i>	64,2	<i>in S. Scip. I, 10,15</i>	667,21
— I, 3,14	64,16	—	765,30
— I, 20,13	76,3	MARCUS VARRO	
— I, 21,1	102,22	v. Varro	
— I, 12,6	107,22	MARTIALIS	
<i>in S. Scip. I, 2,19</i>	117,17	<i>Epygr. VII, 74</i>	137,25
<i>Satur. I, 21,9</i>	121,28	MARTIANUS CAPELLA	
— I, 8,6	149,8	<i>Nupt. Mercur. I, 34</i>	193,13
— I, 8,7	149,27	— I, 7	255,10

— II, 158	360,16	<i>Ilias</i> I, 402	177,21
— II, 167	410,3	— XX, 223	214,10
MARTINUS		— XVI, 148	217,28
in <i>Martiniana</i>	620,26	— XVI, 148	218,19
MASURIUS		<i>Odyss. passim</i>	225,10
ap. <i>Macrobian. Satur. I, 10,8</i>	174,9	ap. <i>Myt. Vatic. III, 8,16</i>	239,4
MENANDER		<i>Odyss. XI, 260</i>	273,30
ap. <i>Paulum ad Corinth. I,</i>		— XI, 262	274,2
15,33	737,11	<i>Ilias XXIV, 603</i>	274,10
MINASTAS (Mnaseas)		<i>Odyss. XIX, 522</i>	276,3
ap. <i>Fulgent. Mit. II, 16</i>	176,2	— IV, 797	280,31
MINUCIUS		— I, 329	281,4
<i>Octavius</i>		<i>Ilias XX, 230</i>	293,3
ap. <i>Lact. Div. Inst. I,</i>		— XX, 236	293,17
11,55	387,11	— XX, 237	295,13
MOYSES		— IV, 23	297,7
v. <i>Sacre Lictere</i>		— IV, 21	297,14
NERO		— XXIV, 440	298,36
<i>Troica</i>		— XXIV, 495	299,19
ap. <i>Servium in Aen. V, 370</i>	303,23	<i>Odyss. IV, 535</i>	300,30
NEVIUS		<i>Ilias III, 123</i>	301,16
ap. <i>Priscian. Instit. VI, 6</i>	219,28	— XIII, 172	302,5
NICANDER		— <i>passim</i>	307,6
ap. <i>Serv. in Geor. III, 391</i>	174,27	— XII, 46	310,8
NUMENIUS		— XI, 101	313,13
ap. <i>Macrobian. S. Scip. I,</i>		— IV, 499	314,5
2,19	117,17	— V, 159	314,13
OCTAVIANUS AUGUSTUS	690,33	— VIII, 302	314,22
—	741,7	— XVI, 738	315,4
OENOPIDES		— XI, 489	316,4
ap. <i>Macrobian. Satur. I, 17,31</i>	161,11	— XXIV, 248	316,13
OMERUS		— XXIV, 257	317,9
<i>Ilias XIX, 91</i>	18,24	— XIII, 429	320,8
— XIV, 252	36,4	— XIII, 429	321,26
<i>Odyss. XIX, 390</i>	84,10	— <i>passim</i>	322,5
— XI, 84	85,4	— XX, 340	322,28
ap. <i>Serv. in Buc. VI, 48</i>	91,12	— XIV, 201	337,3
<i>Odyss. XI, 281</i>	95,4	— XVIII, 399	339,4
<i>Ilias XIV, 214</i>	144,36	<i>Odyss. X, 137</i>	339,21
<i>Odyss. XII, 127</i>	163,21	— IV, <i>passim</i>	343,16
— X, 137	169,4	— IV, 365	346,10
— X, 135	171,22	— IV, 385	346,13
— X, 135	172,6	— XIII, 408	352,32

<i>Ilias XXI</i> , 195	353,14	— <i>XI</i> , 309	518,11
<i>Odyss. XII</i> , 184	355,22	<i>Ilias V</i> , 385	518,16
<i>Ilias V</i> , 544	373,28	<i>Odyss. XI</i> , 315	518,27
— <i>II</i> , 849	377,4	— <i>XI</i> , 318	518,29
— <i>XXI</i> , 158	377,14	<i>Ilias</i> , <i>XVI</i> , 150	530,9
— <i>XXI</i> , 140	377,18	— <i>V</i> , 370	543,16
— <i>XVI</i> , 173	382,8	— <i>XXIV</i> , 765	549,12
— <i>XVI</i> , 173	382,14	<i>ap. Eusebium Ier. p. 61</i>	550,3
<i>Odyss. V</i> , 125	397,1	<i>Ilias XXI</i> , 2	554,4
<i>Ilias XI</i> , 832	405,16	— <i>XXI</i> , 2	554,9
<i>Odyss. VII</i> , 56	411,25	<i>Odyss. V</i> , 121	558,15
— <i>XI</i> , 603	442,3	<i>Ilias VI</i> , 130	560,21
— <i>VIII</i> , 265	444,28	— <i>XIII</i> , 451	567,29
<i>Ilias II</i> , 512	457,28	— <i>XIII</i> , 452	568,3
— <i>XIV</i> , 115	458,22	— <i>Odyss. XIII</i> , 260	568,18
— <i>XIV</i> , 117	458,28	<i>Ilias VI</i> , 196	568,26
— <i>IX</i> , 543	462,30	— <i>II</i> , 876	569,11
— <i>V</i> , 883	465,33	<i>Odyss. XV</i> , 363	570,22
— <i>II</i> , 740	477,7	— <i>passim</i>	571,15
— <i>XV</i> , 187	487,19	<i>Odyss. IX</i> , 39	572,34
— <i>passim</i>	488,36	<i>Ilias XXIV</i> , 602	580,13
<i>Odyss. I</i> , 70	492,22	<i>Odyss. IV</i> , 472	586,29
— <i>XII</i> , 85	493,17	— <i>IV</i> , 10	587,15
— <i>XII</i> , 85	495,5	<i>Ilias II</i> , 100	588,6
— <i>I</i> , 70	499,13	<i>Odyss. IV</i>	588,29
— <i>IX</i> , <i>passim</i>	499,24	— <i>IV</i> , 519	588,31
— <i>IX</i> , 509	502,3	<i>Ilias IX</i> , 142	590,17
— <i>VII</i> , 56	504,23	— <i>XIX</i> , 122	599,12
— <i>VII</i> , 63	505,4	— <i>XIX</i> , 95	599,26
— <i>VII</i> , 65	505,11	— <i>XVI</i> , 717	603,12
— <i>VII</i> , 63	505,21	— <i>XXI</i> , 189	604,5
— <i>VI</i> , 17	506,3	— <i>VIII</i> , 284	606,5
— <i>VIII</i> , 119	506,13	— <i>XVI</i> , 173	608,3
<i>Ilias XI</i> , 750	506,20	— <i>XVI</i> , 179	617,4
<i>Odyss. XI</i> , 325	511,19	<i>Odyss. VIII</i> , 266	622,13
— <i>XI</i> , 281	513,16	<i>Ilias II</i> , 547	625,13
— <i>III</i> , 452	514,9	— <i>XIX</i> , 96	632,31
— <i>IV</i> , 186	514,15	— <i>V</i> , 392	636,10
<i>Ilias IX</i> , 81	514,27	<i>Odyss. XI</i> , 601	637,35
<i>Odyss. III</i> , 464	515,9	<i>Ilias II</i> , 657	646,3
— <i>XI</i> , 286	516,3	— <i>II</i> , 679	646,14
— <i>XI</i> , 287	516,9	— <i>II</i> , 678	646,20
— <i>XI</i> , 305	518,5	<i>Odyss. XI</i> , 519	647,19

— X, 5	649,29	— I, 9,4	265,24
— XI, 235	653,8	— I, 10,19	370,13
— XI, 258	658,17	ORPHEUS	
— XI, 259	658,21	<i>ap. Lactant. Div. Inst. I,</i>	
— XV, 249	660,12	5,4	30,16
— XV, 252	660,25	— I, 5,5	30,25
— XV, 256	661,6	— I, 5,5	119,15
— XV, 243	661,18	<i>ap. Serv. in Georg. I, 166</i>	264,4
— XV, 244	661,25	OVIDIUS	
— XV, 248	663,10	<i>Metam. I, 6</i>	17,19
— XI, 235	665,13	— XV, 807	26,7
<i>Ilias VI, 152</i>	667,7	— XII, 39	38,32
— VI, 152	667,27	— II, 760	49,4
— VI, 155	668,7	— VIII, 799	54,21
— VI, 198	669,25	— XI, 623	56,26
— VI, 197	669,29	— XI, 592	57,10
— VI, 197	670,3	— XI, 633	60,13
— VI, 206	670,7	— XI, 638	60,20
<i>Odyss. XII, 158</i>	707,9	— XI, 641	60,23
— XII, 158	730,13	— I, 67	68,12
—	765,25	— VI, 23	72,6
—	766,25	— XI, 301	83,17
ORATIUS FLACCUS		— XIII, 31	84,26
<i>Od. I, 10,1</i>	77,13	— I, 748	85,25
<i>Car. Saec. 15</i>	176,24	— IV, 462	88,30
<i>Od. III, 4,53</i>	185,17	<i>Heroid. XIV</i>	89,10
— I, 16,13	196,19	— XIV, 123	90,18
— I, 3,27	197,30	<i>Metam. X, 242</i>	100,1
— III, 4,54	220,3	— X, 298	101,3
<i>Car. Saec. 33</i>	239,6	— X, 298	101,17
<i>Od. III, 17,7</i>	412,26	— X, 480	101,25
— III, 4,70	558,14	— X, 520	102,12
— II, 14,20	666,9	<i>Fast. III, 566</i>	107,6
—	741,17	— III, 647	107,17
<i>Epist. II, 3,359</i>	757,32	<i>Metam. II, 858</i>	107,26
ORATIUS FLORUS (Iul. Florus)		— III, 3	109,11
<i>Epist. II, 2,65</i>	712,21	— III, 26	109,21
— II, 2,84	712,30	— III, 132	110,7
ORIGENES		— III, 256	111,9
<i>ap. Euseb. Ieron. p. 3b,14</i>	541,33	— III, 719	112,6
—	749,2	— III, 313	112,10
OROSIUS		— VI, 430	127,22
<i>Hist. adv. Pag. I, 11,1</i>	87,22	— IV, 481	129,24

<i>Fast. V</i> , 23	133,3	— <i>XI</i> , 300	243,17
<i>Metam. V</i> , 539	133,15	— <i>XI</i> , 1	244,23
— <i>IV</i> , 288	140,14	— <i>II</i> , 542	251,9
<i>Fast. IV</i> , 1	142,16	— <i>III</i> , 273	262,27
<i>Metam. IV</i> , 536	149,15	— <i>III</i> , 313	263,8
— <i>II</i> , 1	158,6	<i>Fast. III</i> , 769	263,13
— <i>II</i> , 23	158,20	<i>Metam. IV</i> , 11	263,29
— <i>II</i> , 107	158,27	— <i>VI</i> , 110	274,1
— <i>II</i> , 153	158,30	— <i>VI</i> , 92	274,17
— <i>IX</i> , 444	166,6	— <i>VI</i> , 219	275,8
— <i>IX</i> , 450	166,17	— <i>VI</i> , 125	279,30
— <i>IX</i> , 663	167,1	— <i>II</i> , 417	284,19
<i>Heroid. XVI (XVII)</i> , 232	169,23	<i>Fast. IV</i> , 31	290,19
<i>Tristia III</i> , 9,6	170,5	— <i>IV</i> , 33	291,24
<i>Heroid. XVI (XVII)</i> , 232	171,13	<i>Metam. X</i> , 155	292,8
<i>Metam. XIV</i> , 9	172,13	— <i>XIII</i> , 595	296,14
— <i>XIV</i> , 386	172,18	— <i>XIII</i> , 595	296,17
— <i>VI</i> , 185	179,7	<i>Heroid. XVII</i>	303,31
— <i>V</i> , 346	182,23	<i>Metam. XI</i> , 761	312,17
— <i>IX</i> , 647	184,21	<i>Fast. IV</i> , 33	319,8
— <i>II</i> , 9	186,14	— <i>IV</i> , 33	319,20
<i>Fast. V</i> , 169	190,17	— <i>IV</i> , 34	319,28
— <i>V</i> , 177	190,22	<i>Metam. XIV</i> , 598	325,5
— <i>V</i> , 163	191,7	<i>Fast. II</i> , 383	334,14
— <i>IV</i> , 169	192,12	— <i>V</i> , 171	340,9
— <i>V</i> , 85	193,21	— <i>V</i> , 83	340,14
— <i>IV</i> , 172	194,4	<i>Metam. I</i> , 330	341,31
— <i>IV</i> , 175	195,4	— <i>XI</i> , 221	350,14
<i>Metam. I</i> , 350	196,3	— <i>XIII</i> , 742	351,6
— <i>I</i> , 80	196,16	— <i>V</i> , 577	352,19
— <i>I</i> , 322	204,10	— <i>IX</i> , 62	354,2
— <i>I</i> , 56	210,2	— <i>V</i> , 551	354,31
— <i>I</i> , 264	212,28	— <i>I</i> , 88	357,28
— <i>VI</i> , 690	213,19	— <i>I</i> , 88	359,21
— <i>VI</i> , 703	214,1	— <i>I</i> , 768	369,18
— <i>VI</i> , 711	215,8	— <i>II</i> , 346	372,29
— <i>VI</i> , 717	215,28	— <i>VI</i> , 113	379,4
<i>Fast. V</i> , 195	218,12	— <i>VII</i> , 474	379,7
<i>Metam. I</i> , 162	220,12	— <i>III</i> , 341	380,11
<i>ap. Lact. Fab. Ovid. II</i> , 5,6	222,3	— <i>III</i> , 346	380,16
<i>Metam. I</i> , 156	222,31	— <i>VIII</i> , 162	381,20
— <i>V</i> , 321	223,11	— <i>IX</i> , 453	381,27
— <i>V</i> , 321	223,21	— <i>Fast. I</i> , 233	391,10

— VI, 285	394,23	<i>Metam. XI, 294</i>	555,3
— VI, 291	394,30	— XI, 331	555,6
<i>Amores III, 4,17</i>	395,8	— XI, 270	556,16
<i>Fast. VI, 235</i>	395,31	<i>Heroid. II passim</i>	562,13
— IV, 507	396,31	— X	566,14
<i>Metam. V, 341</i>	398,30	<i>Metam. XIII, 144</i>	570,7
— V, 346	400,25	— XIII, 31	571,7
— II, 635	405,21	<i>Fast. IV, 71</i>	576,10
— XIV, 320	406,7	<i>Metam. VI, 172</i>	580,3
— XIV, 340	406,12	<i>Heroid. VIII</i>	587,3
— I, 192	409,16	<i>Metam. XII, 32</i>	589,29
— XIII, 750	410,20	<i>Fast. IV, 73</i>	591,20
— VIII, 162	436,12	<i>Metam. IV, 610</i>	594,22
<i>Fast. V, 229</i>	443,8	— IV, 208	601,10
— V, 251	445,16	— XI, 761	603,22
<i>Metam. I, 452</i>	451,15	— VII, 523	604,8
— VI, 426	456,5	— VII, 476	604,26
— VIII, 281	459,14	— XIII, 391	605,31
— VIII, 542	460,26	— XI, 217	606,17
— VIII, 456	461,29	— XV, 871	616,11
— IV, 461	469,9	<i>Fast. II, 615</i>	617,30
— XII, 210	473,16	— II, 599	618,2
— XII, 308	474,2	<i>Metam. VI, 679</i>	626,4
— XII, 210	475,13	— VI, 436	627,3
— XII, 210	475,17	— <i>Fast. VI, 627</i>	629,7
— XIII, 900	493,4	— VI, 633	629,9
— IV, 774	496,8	— VI, 635	629,33
<i>Fast. III, 451</i>	508,10	<i>Metam. IX, 197</i>	633,31
— III, 453	508,15	— IX, 186	634,23
<i>Metam. V, 256</i>	508,18	— IX, 182	634,31
— <i>Fast. III, 455</i>	508,27	— IX, 183	634,35
<i>Metam. VII, 300</i>	512,15	— IX, 191	635,25
— XII, 553	513,24	— IX, 198	636,20
— XII, 187	513,27	<i>Heroid. XI</i>	651,16
— XII, 556	515,13	<i>Metam. XI, 430</i>	651,29
— XIII, 257	516,6	— VII, 285	653,18
— XII, 72	517,3	— VII, <i>passim</i>	653,27
— VII, 402	519,27	— XIII, 26	656,7
— VII, 433	521,22	<i>Fast. IV, 175</i>	666,27
— X, 605	524,25	<i>Metam. IV, 460</i>	667,12
— X, 560	525,4	— VII, 672	671,15
— V, 310	539,6	— VII, 704	671,25
<i>Fast. V, 669</i>	546,24	— VII, 712	671,27

— IV, 512	672,28	547,35; 552,5; 552,27; 581,8;	
— IV, 416	673,13	598,3; 598,8; 602,25; 603,4;	
—	743,14	603,7; 611,24; 611,30; 612,11;	
PACUVIUS		612,21; 613,17; 618,6; 620,3;	
ap. Cic. N. Deor. III, 19,48	171,12	638,12; 648,15; 648,21; 649,7;	
PALEFATUS		650,5; 761,29	
ap. Euseb. Ier. p. 56,20-24	109,30	PERSIUS VULTERRANUS	
— 53,19-21	110,36	Satir. I, 27	539,27
— 62,24-26	355,24	—	741,17
— 56,20-24	478,28	PETRARCA	
— 50,17-19	674,29	De Vita Solit. II, 3 [ed.	
PANETIUS	743,2	Bas.]	201,35
PAPIAS Lexicum	35,35;	Africa passim	322,11
134,5; 183,22; 184,18; 239,15;		Epist. Metr. II, 11,20	364,15
254,3; 254,15; 316,28; 503,2;		Invect. in Medic. I, 191	367,15
553,6; 562,3; 576,12;		Bucol. II, 32	534,7
PARADIUS		Invect. in Medic. III	717,9
ap. Euseb. Ier. p. 57,1-3	565,13	—	747,20
PAULUS APOST.		Bucol. VI-VII	748,25
v. Sacre Lictere		—	763,3
PAULUS GEOMETRA	394,13;	—	783,7
762,25;		—	785,1
PAULUS LONGOBARDUS		PETRONIUS	
Gest. Longobar.	576,15	ap. Fulg. Mit. III, 8	102,1
PAULUS PERUSINUS		PHANDER (Phanocles)	
Collectionum	30,33;	ap. Euseb. Ier. p. 51,17-21	292,21
33,22; 34,3; 36,16; 37,17; 40,22;		PHERECIDES	
43,15; 53,13; 80,23; 80,27;		a Leontio	658,4
82,8; 84,6; 87,6; 87,21; 91,4;		—	658,11
92,19; 95,8; 97,22; 99,16; 100,		PHYLOCORUS	180,33
30; 112,27; 122,30; 124,30;		ap. Macrobian. Satur. I 10,22	392,13
131,3; 132,7; 132,13; 140,5;		ap. Euseb. Ier. p. 49,11-16	399,1
157,12; 178,28; 179,2; 185,7;		— 49,11-16	399,13
186,6; 186,23; 204,20; 206,22;		— 49,19-26	549,28
207,3; 219,8; 219,11; 219,13;		— 58,1-12	565,18
222,4; 222,29; 239,25; 240,9;		PICTAGORAS	
254,18; 254,23; 272,9; 278,20;		ap. Macrobian. in S. Scip. II,	
284,20; 286,8; 290,23; 291,17;		I,8	22,33
301,9; 301,23; 305,3; 315,11;		PYSANDER	
315,23; 341,1; 342,32; 353,10;		ap. Fulgent. Mit. I, 15	540,19
371,35; 382,3; 403,32; 458,14;		PISO	
459,5; 463,6; 511,13; 518,6;		ap. Macrobian. Sat. I, 12,18	193,8
519,24; 530,28; 539,4; 546,12;		— I, 12,18	622,12

PLANCUS (Plautus)	298,14	<i>Nat. Hist. XXXI, 1,1</i>	337,6
PLATO		— IX, 8,26	345,15
<i>in Thimeo</i>		— IX, 5,9	349,9
<i>ap. Macrobi. S. Scip. I, 20,2</i>	160,20	— IX, 5,10	349,18
<i>ap. Euseb. Ier. p. 57,12-13</i>	640,22	— IV, 1,5	354,17
<i>De Rep. III, 9,398</i>	696,31	— III, 5,62	355,6
—	739,29	— III, 5,62	355,9
—	740,22	— VI, 30,187	368,24
—	742,21	— VII, 56,197	382,19
PLAUTUS		— X, 18,20	407,15
<i>Amph. passim</i>	35,5	<i>ap. Myth. Vat. III, 11,10</i>	449,35
— 275	148,22	<i>Nat. Hist. VII, 56,209</i>	479,12
<i>Cistell. 203</i>	151,26	— VII, 56,201	479,19
<i>ap. Serv. in Aen. II, 13</i>	298,14	<i>De Viris Illustr.</i>	483,12
<i>Aulul. 691</i>	436,25	<i>Nat. Hist. XXXVII, 61,1</i>	503,27
<i>Amph. 99</i>	597,18	— VII, 56,202	521,11
— <i>passim</i>	598,8	— IV, 12,58	535,36
<i>ap. Myth. Vat. I, 50</i>	598,19	— IX, 5,11	596,17
<i>Aulul. 1 sgg.</i>	619,14	— VII, 56,203	598,14
<i>Amph. 1135</i>	632,16	— VII, 56,201	602,18
— 100	632,19	<i>De Viris Illustr.</i>	630,2
—	743,11	<i>Nat. Hist. VII, 56,203</i>	649,8
PLINIUS		— VII, 56,207	656,13
<i>Nat. Hist. VII, 56,202</i>	85,17	— VII, 56,203	662,29
— VII, 56,206	87,28	— XVI, 44,237	664,1
— VII, 56,195	88,17	— VII, 56,202	669,19
— VII, 56,198	103,33	POMPEIUS SEXTUS	
— VII, 56,195	110,2	<i>ap. Raban. Orig. Rerum</i>	
— VII, 56,201	116,23	<i>P. L. III,430 C</i>	638,17
— VII, 56,196	137,15	— III,430 C	638,32
— VII, 56,194	152,19	POMPONIUS MELA	
— VII, 56,203	189,8	<i>Cosmographia I, 5,26</i>	42,16
— VII, 56,203	190,5	— I, 7,36	73,35
— VII, 56,199	201,22	— II, 7,102	149,10
— VIII, 42,166	218,21	— I, 13,72	183,6
— VII, 56,203	221,31	— III, 100-103	188,13
— VII, 56,205	221,34	— I, 14,79	240,11
— VII, 56,199	248,26	— III, 7,66	265,13
— XXVII, 1	252,4	— I, 5,27	347,20
— VII, 56,196	261,8	— II, 3,51	357,20
— VII, 56,204	274,15	— I, 17,88	376,22
<i>De Viris Illustr.</i>	333,18	— II, 3,44	382,9

— III, 9,95	409,25	— III,609 C	263,28
— I, 19,103	476,15	— III,312 A	338,30
— II, 6	485,9	— III,429 C	402,30
— III, 9,99	496,1	— III,197 B	409,29
— II, 5,78	498,16	— III,431 D	440,14
— I, 11,64	596,7	— III,430 B	450,12
— I, 5,27	635,1	— III,432 C	451,20
— II, 5,78	635,31	— III,429 B	489,7
— I, 19,108	674,16	— III,440 D	489,17
— I, 19,104	675,13	— III,440 B	553,17
PORPHYRIUS		— III,430 C	638,14
— ap. Macro. S. Scip. I,		— III,197 D	641,2
3,17	59,20	— III,357 D	644,25
ap. August. Civ. Dei VII,		— III,358 B	645,7
25	121,34	— III,356 D	657,3
ap. Fulg. Mit. II, 1	151,24	REMIGIUS	
PRISCIANUS		ap. Myth Vat. III, p. 245,24	265,19
Inst. VI, 8	195,9	— III, 229,35	270,30
— VI, 6	219,27	RUTILIUS	
PRONAPIDES		Libris Pontific.	
in Prothocosmo	29,4	ap. Fulg. Antiqu. Serm. 9	482,17
—	29,17	SACRA HISTORIA	
—	30,3	ap. Lact. Div. Inst. I, 14,7	389,6
—	34,4	— I, 14,10	389,11
—	68,17	— I, 14,5	399,26
—	124,1	— I, 14,5	487,14
—	124,16	— I, 11,34	488,15
PRUDENTIUS	748,29	— I, 22,21	534,31
QUINTILIANUS		— I, 11,35	535,11
Orat. Inst. X, 3,22	542,32	— I, 11,65	538,23
RABANUS		— I, 17,10	543,24
De Origine Rerum P. L.		SACRE LICTERE	
III,432 C	21,30	Davit Psl. 127,1	489,3
— III,331 A	33,6	— 96,5	773,13
— III,331 A	33,14	— 115,1	785,15
— III,433 B	76,2	Iob 14,1-6	202,33
— III,431 A	122,14	—	729,6
— III,520 A	147,27	Johannes Apocal. XIV, 13	61,24
— III,363 D	190,4	Evang. XIV, 6	71,1
— III,430 D	236,5	Apocal. II, 8	681,5
— III,444 C	241,25	Evang. VIII, 7	709,20
— III,499 B	244,4	Luca Actus Apost. XIV, 7	536,9
— III,499 B	244,30	— XVII, 28	737,7

— IX. 5	737,30	<i>Agam.</i> 867	550,19
Moyses <i>Genesis</i> 37,7	59,5	<i>Thyest.</i> <i>passim</i>	582,9
— 1,1	159,21	— 225	582,16
— 4,3	702,1	— 717	584,7
— 8,20	702,3	— 726	584,11
— 14,18	702,5	— 738	584,12
<i>Exodus</i> 40	702,9	<i>Agam.</i> 33	585,4
<i>Liber Regum</i> I, 11,7	773,35	<i>Thyest.</i> 325	586,4
Paulus <i>ad Corinth.</i> I, 15,33	737,11	<i>Agam.</i> 1001	589,2
<i>ad Titum</i> I, 12	737,14	— 158	589,18
Ysaïas	103,28	— 910	590,31
— 13,21	357,13	<i>Herc. Fur.</i> 215	633,16
SALUSTIUS		— 241	634,1
<i>ap. Serv. in Geor.</i> I, 14	248,31	— 228	633,24
<i>in Aen.</i> III, 420	494,22	— 222	634,7
SAPHOS		— 243	634,10
<i>ap. Serv. in Buc.</i> VI, 42	197,28	— 230	634,20
SEDULIUS	748,29	— 226	634,27
SENECA		— 237	635,8
<i>Oedip.</i> 980	25,31	— 239	635,11
<i>Herc. Fur.</i> 1062	57,2	— 231	635,15
— 757	88,32	— 245	635,20
<i>Quaest. Nat.</i> III, 12,2	123,21	— 274	637,3
<i>Sacr. Egypt. ap. Myt.</i> III, 6,3	135,17	<i>Herc. Oeth.</i> 1963	637,32
<i>Ypolitus</i> (Phaëdra) 154	167,9	— 984	644,17
<i>Medea</i> 211	169,11	— 987	644,18
<i>Ypolitus</i> (Phaëdra) 412	176,22	— 996	644,19
<i>Quaest. Nat.</i> IV <i>præf.</i> 7	216,9	<i>Medea</i> 920	655,22
<i>De tranq. an.</i> 17,8	267,23	— 510	670,20
<i>Agam.</i> 798	300,29	<i>Ad Lucil.</i> I, 6	742,13
<i>Troad.</i> 203	302,19	SERENUS	
— 452	307,7	<i>ap. Serv. in Aen.</i> VI, 289	496,22
— 710	307,18	SERVIVS	
<i>Quaest. Nat.</i> III, 26,5	352,11	<i>in Aen.</i> I, 171	33,7
— IV, 1	365,9	<i>ap. Myth.</i> III, 6,23	61,25
<i>Herc. Fur.</i> 783	401,4	(Fulg. <i>Cont. Virg. p.</i> 98,18)	62,10
<i>Ypolitus</i> 294	451,8	<i>in Geor.</i> I, 277	72,4
— 195	453,19	<i>in Aen.</i> II, 79	84,7
<i>Herc. Fur.</i> 782	476,10	— II, 79	84,15
<i>Medea</i> 256	513,3	— II, 79	84,20
<i>Ypolitus</i> 1085	522,6	— II, 79	85,8
<i>Quaest. Nat.</i> II <i>passim</i>	538,8	<i>in Buc.</i> VI, 48	91,11
		<i>in Aen.</i> I, 343	105,5

— I, 343	105,16	— IV, 427	320,30
in Buc. X, 4	122,33	— I, 382	324,4
in Aen. VI 107	125,35	— IV, 620	324,13
— I, 664	152,14	— I, 267	327,21
in Buc. VI, 46	167,27	— I, 267	327,27
in Aen. VII, 19	172,24	— I, 267	328,6
— VI, 287	186,4	— I, 144	341,25
in Buc. VI, 42	197,12	in Buc. X, 4	343,1
— VI, 42	201,16	in Aen. I, 144	350,11
in Aen. I, 132	207,4	<i>Brevis expositio in Geor.</i>	
— I, 132	208,5	I, 9	353,11
in Buc. III, 63	213,28	— I, 9	354,7
in Aen. III, 209	215,16	in Aen. V, 864	354,26
— VI, 582	218,32	— V, 864	355,5
in Buc. V, 66	238,33	in Buc. V, 20	366,26
— VI, 72	240,7	in Geor. III, 19	373,12
— I, 65	241,15	in Aen. III, 694	373,20
in Aen. VI, 595	261,22	— I, 550	374,27
in Geor. I, 166	264,3	— V, 30	375,1
— I, 166	267,15	in Buc. IX, 60	376,21
in Buc. V, 29	270,2	in Aen. I, 269	394,12
— VIII, 30	271,20	— VII, 327	403,26
— II, 24	274,10	in Geor. III, 93	404,11
— II, 24	275,29	in Aen. VII, 190	406,10
in Geor. II, 389	279,14	— VII, 190	406,15
— II, 389	279,30	— VII, 190	406,18
— II, 389	280,12	— VII, 47	407,32
in Aen. I, 27	294,21	— XII, 166	412,14
in Geor. III, 48	295,22	— VII, 47	412,18
in Aen. I, 619	298,11	— VII, 47	412,25
— II, 13	298,13	— VI, 760	413,9
— I, 487	299,2	— VI, 760	413,15
— II, 506	299,13	— VI, 760	413,24
— IX, 282	299,25	in Geor. I, 246	436,17
— III, 48	301,8	in Aen. I, 47	437,27
— V, 370	303,22	in Geor. II, 325	437,28
— III, 297	308,10	— II, 325	437,34
— III, 297	308,21	in Aen. I, 17	440,35
— I, 520	315,15	— I, 663	451,19
— I, 520	315,24	in Geor. III, 7	455,3
— II, 31	317,22	— III, 7	455,11
— II, 649	320,9	in Aen. VI, 480	464,3
— IV, 427	320,24	(Hyginus fab. 69)	464,12

<i>in Aen. VIII, 9</i>	466,4	— VII, 47	576,24
— IV, 427	466,13	<i>in Geor. III, 7</i>	581,10
— XI, 271	466,21	<i>in Aen. II, 116</i>	589,21
— VI, 618	467,13	— II, 116	589,32
— VI, 618	468,13	— II, 116	592,29
<i>in Geor. III, 115</i>	472,23	— I, 619	605,4
<i>in Aen. VII, 304</i>	475,21	— IV, 496	605,25
— I, 273	481,26	— II, 263	610,34
— II, 27	489,14	— IX, 4	612,21
— V, 373	490,11	— VIII, 562	620,5
— V, 24	491,13	— VIII, 51	620,7
— V, 824	492,4	— VIII, 51	621,10
— V, 824	492,20	— VIII, 414	625,6
— III, 420	493,3	— VIII, 190	627,31
— III, 551	499,3	— I, 619	636,7
— III, 551	499,6	— VIII, 291	637,8
— III, 636	501,24	— VII, 662	640,30
— VII, 691	507,19	— III, 680	648,3
<i>in Geor. III, 5</i>	508,3	— VI, 445	671,17
<i>in Aen. II, 616</i>	508,8	— VI, 445	671,18
— VI, 582	518,3	<i>in Geor. I, 219</i>	672,29
— II, 81	528,12	— I, 219	674,6
— III, 241	529,5	— I, 437	676,1
— III, 209	529,14	SOCRATES	735,21
— III, 241	529,18	<i>ap. Senec. ad Lucil. I, 6</i>	742,14
<i>in Geor. IV, 153</i>	534,10	—	743,1
<i>in Aen. I, 47</i>	537,31	SOLINUS	
<i>in Geor. I, 12</i>	548,10	<i>De Mirabil. 27,20</i>	121,1
<i>in Aen. II, 601</i>	549,18	— 10,8	247,6
— IV, 402	553,20	— 4,2	248,35
— I, 535	558,12	— 4,2	249,28
— X, 763	558,19	— 1,61	249,30
— III, 14	560,26	— 40,19	296,29
— III, 14	561,4	— 1,1	329,6
— I, 317	562,7	— 7,22	353,5
— VII, 796	566,3	— 4,1	368,9
— VII, 796	566,4	— 2,9	414,3
— IV, 445	567,25	— 5,7	530,12
— III, 121	568,4	— 5,8	530,26
— I, 100	568,27	— 9,4	592,26
— VI, 529	571,4	— 1,90	592,32
— II, 81	571,24	— 9,4	593,19
— I, 242	572,13	— 1,61	599,3

— 33,1	602,3	— XII, <i>passim</i>	520,28
— 33,1	602,6	— IX, 841	560,11
— 1,7	628,4	— V, 398	561,27
— 1,88	633,3	(Virg. <i>Aen.</i> IV, 472)	592,10
— 6,3	649,34	<i>Thebais</i> III, 460	594,30
— 2,8	663,15	— I, 485	633,34
— 2,8	663,25	— X, 646	637,15
— 2,7	664,9	— VII, 330	643,19
— 2,8	664,14	— VI, 346	644,2
STATIUS		— VI, 479	644,4
<i>Thebais</i> IV, 514	14,22	— III, 517	654,13
— VIII, 303	32,6	— VI, 340	656,17
— I, 498	34,15	— III, 451	659,4
— VII, 108	49,32	— VIII, 278	659,25
— VIII, 376	61,11	— VIII, 275	661,2
— I, 305	77,15	— II, 290	662,15
— I, 394	97,6	— VIII, 84	662,21
— I, 394	97,10	SYMONIDES	
(Lactant. in <i>Theb.</i> III, 286)	114,28	<i>ap.</i> Serv. in <i>Aen.</i> I, 664	152,14
— (III, 286)	115,3	TACITUS	
<i>Thebais</i> III, 683	116,16	<i>Hist.</i> II, 3	151,4
— I, 106	130,2	TALES (Thales)	
— III, 520	240,4	<i>ap.</i> Cic. <i>N. Deor.</i> I, 10,25	11,7
— V, 344	247,9	— I, 10,25	336,28
— IV, 657	263,17	TARQUITIUS	
— V, 675	272,22	<i>ap.</i> Lact. <i>Div. Inst.</i> I, 10,2	252,34
— V, 403	273,1	TERRENTIUS	
— VII, 72	282,20	<i>Phormio</i> 78	737,31
— VII, 319	378,4	<i>Eunucus</i> 582 <i>sgg.</i>	772,28
— VII, 324	378,9	THEODONTIUS	13,23;
— VII, 309	378,23	15,18; 18,6; 18,26; 21,16; 22,27;	
— VIII, 21	400,14	24,30; 25,19; 34,11; 39,27;	
— VII, 262	411,14	42,25; 63,4; 68,27; 81,23; 83,7;	
— VII, 34	443,22	85,26; 87,8; 93,32; 94,6; 94,11;	
— VII, 41	443,30	95,18; 96,7; 97,22; 99,5; 99,16;	
— VII, 70	444,14	99,21; 100,28; 104,11; 104,23;	
— III, 424	444,19	105,3; 105,17; 105,24; 112,21;	
— IV, 251	463,24	123,31; 124,6; 127,12; 127,30;	
— I, 464	464,9	131,12; 132,13; 136,8; 137,5;	
— I, 390	464,17	137,10; 140,13; 142,28; 146,36;	
(Lact. in <i>Theb.</i> IV, 837)	474,28	154,28; 157,11; 162,3; 162,16;	
<i>Thebais</i> III, 432	488,2	165,28; 166,6; 167,12; 169,17;	
— III, 432	488,29	172,21; 173,30; 177,26; 178,8;	

181,8; 181,17; 182,17; 183,16;	THEOPOMPUS	
185,11; 186,10; 187,7; 187,17;	<i>Cipriac. Carm.</i>	
189,6; 191,15; 195,22; 198,9;	<i>ap. Fulg. Mit. I, 3</i>	438,1
203,3; 204,30; 205,25; 206,3;	THEOPHRASTUS	
208,9; 214,25; 218,31; 219,14;	<i>ap. Plin. N. Hist. VII,</i>	
219,19; 220,7; 222,21; 223,5;	56,195	110,4
223,20; 228,36; 233,26; 234,2;	THYMOTHEUS	
236,7; 237,16; 237,32; 240,3;	<i>ap. Macrob. Satur. VII,</i>	
246,11; 250,5; 252,18; 252,32;	16,27	176,34
274,23; 278,12; 278,19; 278,25;	TITUS LIVIUS	
279,15; 283,25; 284,34; 286,8;	<i>Ab Urbe Condita VII, 3</i>	72,10
286,19; 286,23; 313,1; 338,1;	— VIII, 24	125,20
340,25; 341,24; 342,9; 342,32;	— XL, 4	323,11
343,15; 343,33; 345,3; 349,6;	— I, 3	327,6
351,16; 353,11; 353,28; 359,17;	— I, 3,6	328,30
366,13; 367,3; 368,7; 369,8;	— I, 3,7	330,30
375,16; 388,26; 397,9; 398,20;	— I, 3,10	333,11
403,10; 403,26; 403,32; 404,26	— I, 3,10	333,16
405,27; 409,7; 410,28; 441,21;	— XXXVIII, 13	381,17
456,3; 458,12; 458,16; 458,24;	— I, 3	480,35
459,4; 461,13; 461,24; 463,18;	— IX, 25	576,17
466,25; 467,8; 478,3; 490,20;	— I, 39	629,14
490,28; 491,12; 491,20; 492,14;	— I, 42	630,7
495,18; 495,24; 495,31; 496,29;	— II, 32,8	708,17
497,11; 502,13; 507,4; 510,3;	TUCCHITIDES (Thucydides)	581,8
510,18; 511,13; 512,29; 518,6;	UGUCIUS	
519,23; 519,31; 522,28; 523,11;	<i>Magn. Deriv. f. 32</i>	30,29
523,26; 526,15; 526,17; 530,16;	— f. 39	46,9
530,22; 530,27; 539,4; 543,6;	— f. 45	61,20
544,29; 551,26; 552,23; 555,14;	VALERIUS MAXIMUS	
555,25; 557,13; 557,24; 559,23;	<i>Fact. Dict. Mem. I, 7,</i>	
560,13; 562,6; 571,8; 572,2;	Ext. 5	59,7
574,22; 574,25; 580,9; 580,23;	— VIII, 7, Ext. 1	69,30
584,16; 585,28; 586,3; 587,13;	— V, 3, Ext. 3	114,25
591,15; 591,28; 600,17; 600,24;	VALERIUS SERRANUS (Soranus)	
601,3; 611,31; 612,27; 613,6;	<i>ap. August. Civ. Dei VII, 9</i>	123,17
613,13; 613,20; 615,22; 620,19;	VARRO	
622,7; 635,33; 639,32; 647,9;	<i>ap. August. Civ. D. VI, 5,1</i>	4,13
649,6; 660,4; 672,18; 676,5;	<i>ap. Macrob. Sat. I, 3,6</i>	63,27
676,11; 762,8;	<i>ap. August. Civ. Dei</i>	
THEOGNIDUS	XVIII, 5	75,14
<i>ap. Fulg. Mit. I, 21</i>	<i>Orig. Ling. Lat. V, 32</i>	108,33
496,22		

— VII, 50	148,19	<i>Aen. passim</i>	105,6
— V, 31	187,10	— I, 621	105,20
<i>Rer. Rust. II, 1,6</i>	188,20	— I, 621	106,3
<i>ap. Serv. in Aen. III, 578</i>	227,4	— I, 700	106,18
<i>in Buc. I, 65</i>	241,17	— IV, 663	106,20
<i>ap. Lact. in Theb. VIII,</i>		— IV, 9	107,3
198	242,5	— II, 261	116,18
(Dinarcus) <i>ap. Euseb. pa-</i>		— XII, 445	127,13
<i>gine 56,15-26</i>	268,1	— VII, 346	127,19
<i>Rer. Rust. I, 2,19</i>	270,5	— XII, 869	127,25
<i>ap. Lact. Div. Inst. I,</i>		— XII, 875	127,28
22,10	408,10	— XII, 849	127,32
<i>Orig. Ling. Lat. V, 8,53</i>	413,3	— VII, 324	129,8
<i>ap. Lact. Div. Inst. I, 17,8</i>	441,13	— VII, 335	129,12
<i>ap. Serv. in Aen. V, 824</i>	492,5	— VI, 323	134,14
<i>Rer. Rust. I, 1,5</i>	537,34	— VI, 542	135,5
<i>ap. August. Civ. Dei VII, 2</i>	553,6	— VI, 705	136,21
<i>ap. Solin. 33,1</i>	602,9	<i>Geor. III, 243</i>	145,32
<i>ap. Serv. in Aen. VIII, 51</i>	621,11	<i>Aen. I, 374</i>	148,18
<i>ap. Serv. in Aen. VIII, 564</i>	638,23	— I, 800	149,18
<i>ap. August. Civ. Dei VI, 5</i>	767,30	<i>Geor. I, 278</i>	154,30
VERRIUS FLACCUS		<i>Aen. VI, 580,</i>	155,4
<i>ap. Macrobr. Satur. I, 10,7</i>	174,6	— VII, 11	171,29
VINCENTIUS GALLICUS	306,27	— X, 215	174,23
VIRGILIUS		<i>Geor. III, 391</i>	174,29
<i>Buc. II, 32</i>	21,28	<i>Aen. VI, 287</i>	177,19
— X, 24	22,5	— IV, 179	178,29
<i>Georg. II, 494</i>	22,8	— IX, 715	183,1
<i>Aen. IV, 178</i>	36,13	— VI, 288	184,23
— IV, 174	36,24	— IV, 179	185,8
— X, 474	37,26	— III, 578	185,12
— VI, 577	40,14	— VIII, 140	193,3
— VI, <i>passim</i>	43,20	— I, 51	208,22
— VI, 273	44,32	— III, 655	225,11
— IV, 9	58,18	— III, 664	225,15
— IV, 3	58,34	<i>Buc. IV, 55</i>	241,11
— VI, 896	59,2	<i>Geor. IV, 444</i>	244,6
— VI, 893	59,26	— IV, 321	247,24
— VI, 398	62,4	— IV, 317	248,29
— VI, 730	69,23	<i>Aen. VII, 769</i>	251,25
— VI, 43	79,1	<i>Geor. I, 5</i>	270,14
— II, 57	85,10	<i>Aen. I, 734</i>	271,24
<i>Buc. VI, 48</i>	91,16	— I, 549	277,17

<i>Geor.</i> II, 389	280,11	— IV, 354	363,4
<i>Aen.</i> VII, 206	291,3	<i>Aen.</i> III, 692	373,16
— V, 252	292,4	— V, 36	375,26
— II, 550	299,18	— X, 198	376,19
— II, 736	299,26	— VIII, 319	390,33
— II, 785	299,31	— VIII, 321	390,35
— II, 341	300,18	— VI, 548	400,7
— II, 403	300,22	— VI, 563	401,19
— X, 92	304,4	— III, 537	405,32
— III, 489	307,11	— VII, 48	406,9
— III, 359	307,29	— VII, 48	407,21
— III, 295	308,12	<i>Georg.</i> I, 10	409,14
— I, 474	309,1	<i>Aen.</i> VII, 45	412,8
— VI, 494	309,13	— XII, 164	412,17
— VI, 511	309,18	— VII, <i>passim</i>	413,3
— III, 49	310,18	— VII, <i>passim</i>	413,12
— III, 41	310,30	— X, 606	436,14
— V, 842	315,25	— I, 46	436,17
— II, 40	316,29	— IV, 59	436,21
— II, 31	318,4	— IV, 125	436,23
— II, 526	318,15	— I, 71	436,31
— V, 563	318,24	— XI, 277	466,1
— II, 636	320,14	— XI, 272	466,11
— IV, 427	320,29	— VI, 618	467,19
— <i>passim</i>	322,5	<i>Georg.</i> III, 455	472,33
— <i>passim</i>	323,3	<i>Aen.</i> I, 137	487,15
— IV, 615	324,20	— V, 817	487,30
— X, 633	324,26	— I, 142	488,27
— X, 47	324,36	— III, 424	493,12
— III, 475	325,30	— III, 424	495,4
— <i>passim</i>	327,5	— III, 617	500,34
— I, 267	327,23	— VIII, 416	502,16
— VI, 760	329,16	— VII, 691	507,13
— VI, 768	330,26	— VI, 582	518,30
<i>Geor.</i> IV, 382	337,6	— VII, 765	522,10
<i>Buc.</i> X, 4	343,2	— VII, 774	522,24
<i>Geor.</i> IV, 387	343,17	— VII, 761	523,6
— IV, 387	343,25	— XI, 260	527,33
— IV, 407	343,29	— III, 214	529,6
— IV, 336	348,18	— III, 210	529,11
<i>Buc.</i> X, 4	352,27	— III, 214	529,21
<i>Georg.</i> IV, 363	353,19	— IV, 198	552,4
— I, 9	354,9	— IV, 213	552,35

— I, 316	562,4	— II, 8,12	141,25
— VI, 432	564,9	— I, 6,5	211,16
— IX, 696	569,21	— I, 6,4	211,22
— VI, 566	570,2	— VIII, 4	337,20
— VII, 723	591,10	YSAIAS	
— X, 76	613,18	v. <i>Sacre Lictere</i>	
— X, 618	613,21	YSIDORUS	
— XII, 896	614,4	<i>De Ethimolog. XIV, 9,8</i>	40,3
— <i>passim</i>	614,20	— VIII, 9,34	41,2
— XII, 144	615,3	— XIV, 4,1	86,28
— VIII, 104	620,22	— XVIII, 36,2	174,25
<i>Buc. IV, 62</i>	622,8	— XIII, 11,3	210,9
<i>Aen. VIII, 377</i>	622,13	— XIII, 11,15	211,7
<i>Georg. III, 113</i>	652,24	— XIII, 11	212,4
<i>Aen. VIII, 193</i>	627,14	— IX, 2,70	229,14
— VII, 678	628,13	— IV, 3,1	254,5
— VII, 656	647,4	— IV, 3,2	254,10
— I, 52	649,15	— XVII, 7,2	364,20
— I, 78	649,26	— IV, 9,12	405,7
— I, 65	650,33	— XI, 1,141	445,17
— VI, 164	652,6	— XIII, 7,2	489,7
— VI, 232	652,17	— IX, 2,80	489,17
— VI, 585	665,8	— IX, 2,74	526,15
— I, 81	707,8	— XVII, 7,21	538,11
<i>Buc. VI, 31</i>	710,5	— III, 15,1	539,4
<i>Georg. IV, 220</i>	710,7	— III, 15,1	539,16
<i>Aen. VI, 724</i>	710,8	— III, 15,2	539,21
<i>Georg. IV, 415</i>	710,13	— IX, 2,73	543,3
<i>Aen. VI, 236</i>	710,14	— IX, 2,75	553,16
— IV, 265	723,7	— XV, 1,48	561,31
— II, 707	728,1	— XV, 1,45	593,12
— III, 610	728,2	— XIX, 6,2	623,26
— IV, 280	728,3	— XIV, 6,29	657,8
— V, 104	728,5	— XIV, 6,29	657,12
— VI, 236	728,6	ZENODOTUS	
— XI, 29	728,9	<i>ap. Solin. Mirab. II, 9</i>	414,6
VITRUVIUS		ZENOPHANES	
<i>Architect. VIII, 3,21</i>	91,24	<i>ap. Fulgent. Mit. I, 15</i>	540,16

ADDENDA ET CORRIGENDA

ADDENDA

A. pp. 860-862, dove sono chiarite le mie congetture, debbono essere inserite le seguenti chiarificazioni:

- p. 7, r. 39: *tan* < *tam* >, perché il Boccaccio non adopera la forma medievale *tan*
- p. 16, r. 8: *Perpetuum* [*que*], integrato sulla scorta dei codici di Claudiano
- p. 101, r. 2: *Paphy* < *Paphi* >, perché sempre emendato dall'autore
- p. 164, r. 7: *grecibus* < *gregibus* >, perché evidente svista
- p. 169, r. 13: *Athantis* < *Athamantis* >, perché evidente svista, il Boccaccio conosce la grafia di questa espressione
- p. 237, r. 19: *Amethum* < *Admethum* >, perché evidente svista, si tratta d'una aplografia
- p. 263, r. 35: *consumpta* [*in*] *consumpta*, emendato sulla scorta dei codici di Ovidio, si tratta d'una evidente aplografia
- p. 499, r. 23: *greces* < *greges* >, perché evidente svista
- p. 519, r. 26: *Trohezen* < *Trohezenis* >, perché evidente svista
- p. 522, r. 25: *exiret* < *exigeret* >, perché tutti i codici di Virgilio hanno così
- p. 522, r. 25: *ibi* < *ubi* >, emendato sulla scorta dei codici di Virgilio
- p. 643, r. 20: *alcomena* < *alalcomenea* >, emendato sulla scorta dei codici di Stasio, *al* è caduta per aplografia
- p. 646, r. 13: *Anthippum* < *Anthiphum* >, perché attrazione del precente *Phydippum*
- p. 665, r. 8: *Salmeona* < *Salmonea* >, perché evidente svista, che emendo sulla scorta dei codici di Virgilio.

CORRIGENDA

- p. 22, r. 35: iubal *Iubal*
 p. 26, r. 26: dicit *dicit*,
 p. 37, r. 26: dies *dies*,
 p. 37, r. 27: vite *vite*,
 p. 37, r. 27: factis *factis*:
 p. 54, r. 31: De querela *De Querela*
 p. 56, r. 9: id ubi, *id, ubi*
 p. 72, r. 6: Ovidio. Huic *Ovidio huic*
 p. 75, r. 26: Onga *longa*
 p. 77, r. 23: evestio *evestigio*
 p. 79, r. 24: mercuriis *Mercuriis*
 p. 86, r. 28: Ysidorus. *Ysidorus*
 p. 88, r. 15: ex pulit *expulit*
 p. 90, r. 23: Danus *Daunus*
 p. 92, r. 23: lopsos *lapsos*
 p. 112, r. 17: nomina. *nomina*,
 p. 113, r. 8: [filiam] *[sororem]*
 p. 122, r. 4: opinati, sunt *opinati sunt*,
 p. 123, r. 20: Occenum *Oceeanum*
 p. 149, r. 28: chaos, esset *chaos esset*,
 p. 154, r. 23: gigantes *Gigantes*
 p. 156, r. 21: reliquis attributos *reliquis, attributos*
 p. 157, r. 17: horas *Horas*
 p. 163, r. 19: solis *Solis*
 p. 166, r. 3: solis *Solis*
 p. 166, r. 7: solis *Solis*
 p. 174, r. 23: Virgilius; *Virgilius*:
 p. 184, r. 17: Thyponis *Thiphonnis*
 p. 189, r. 8: Libyam *Libiam*
 p. 189, r. 19: Lybia *Libia*
 p. 195, r. 13: Calipso, *Calipso*.
 p. 248, r. 26: Historia *Hystoria*
 p. 257, r. 11: sequenti *sequenti*
 p. 257, r. 20: sequenti *sequenti*
 p. 258, r. 18: cereris *Cereris*
 p. 259, r. 17: voluptatem *Voluptatem*
 p. 298, r. 15: scilicet *scilicet*
 p. 301, r. 19: optima *optima*.
 p. 309, r. 7: Deyphobo *Deyphebo*
 p. 309, r. 8: Deyphobus *Deyphobus*
 p. 309, r. 14: Deyphobum *Deyphobum*
 p. 309, r. 17: Deyphobus *Deyphobus*
 p. 336, r. 21: Corusices *Corufices*
 p. 342, r. 33: Thetidis *et Thetidis*
 p. 346, r. 28: VIII^a IX^a
 p. 357, r. 19: Phegeum *Phegoum*
 p. 362, r. 12: Phegeo *Phegoo*
 p. 362, r. 13: Phegeus *Phegous*
 p. 370, r. 10: subspisso *sub spisso*
 p. 434, r. 36: inertisque *inertesque*
 p. 443, r. 5: Hiperius *Hipervius*
 p. 451, r. 7: insipide *insipidi*
 p. 454, r. 12: id *ideo*
 p. 477, r. 7: Yliade *Yliade testatur*:
 p. 522, r. 26: <ubi>, nomine <ubi> *nomine*,
 p. 524, r. 27: Onchestis *Onchestis*,
 p. 530, r. 1: auguntur *anguntur*
 p. 571, r. 33: spem *specie*
 p. 593, r. 11: sinti *sint*
 p. 645, r. 1: Sardinia *Sardiniam*
 p. 712, r. 28: Tume *Tu me*
 p. 751, r. 4: serinissime *serenisissime*
 p. 754, r. 15: diutus *diutius*
 p. 767, r. 17: mithicos *mythicos*

INDICE

LIBER NONUS

In precedenti arbore, cuius in radice Juno est, describitur tam in ramis quam in frondibus omnis eiusdem Junonis tantum posteritas	P. 433
Prohemium	433
CAP. I. - De Junone VIII Saturni filia, que absque viro concepit et peperit Hebem et Martem	436
CAP. II. - De Hebe Junonis filia, et iuventutis dea, et Herculis coniuge	441
CAP. III. - De Marte Junonis filio, cuius XV fuere filii, quorum nomina sunt hec: Primus Cupido, II Enomaus, III Thereus, IIII Ascalaphus, V Ialmenus, VI Parthaon, VII Zesius, VIII Flegias, VIIII Brictona, X Euannes, XI Hermiona, XII Hipervius, XIII Etholus, XIII Remus, XV Romulus	443
CAP. IV. - De Cupidine I Martis filio, qui genuit Voluptatem	451
CAP. V. - De Voluptate filia Cupidinis	454
CAP. VI. - De Enomao II Martis filio, qui genuit Hyppodamiam	455
CAP. VII. - De Hyppodamia Enomai filia et Pelopis coniuge	455
CAP. VIII. - De Thereo III Martis filio, qui genuit Ythim	456
CAP. IX. - De Ythi Therei filio	457
CAP. X. - De Ascalapho IIII et Jalmeno V filiis Martis	457
CAP. XI. - De Parthaone VI Martis filio, qui genuit Agrium et Melame Thestium et Oeneum	458
CAP. XII. - De Agrio et Mela filiis Parthaonis	458
CAP. XIII. - De Testio Parthaonis filio, qui genuit Thoseum et Plexippum et Alteam	459
CAP. XIV. - De Thoseo et Plexippo Thestii filiis	459
CAP. XV. - De Althea filia Testii et matre Meleagri	459
CAP. XVI. - De Oeneo Parthaonis filio, qui genuit Deyaniram, Gorgem et Meleagrum et Tydeum ac Menalippum	460
CAP. XVII. - De Deyanira Oenei filia, et Herculis coniuge	460
CAP. XVIII. - De Gorge Oenei filia	461

CAP. XIX. - De Meleagro Oenei filio, qui genuit Parthenopeum	461
CAP. XX. - De Parthenopeo Meleagri filio	463
CAP. XXI. - De Tydeo Oenei filio qui genuit Dyomedem	464
CAP. XXII. - De Dyomede Tydei filio	465
CAP. XXIII. - De Menalippo Oenei filio	467
CAP. XXIV. - De Zesio VII Martis filio	467
CAP. XXV. - De Flegia VIII Martis filio, qui genuit Coronim et Ysionem	467
CAP. XXVI. - De Coronide nympha filia Flegie et matre Esculapii	468
CAP. XXVII. - De Ysione filio Flege, qui genuit Centauros, quorum hec sunt nomina: Euritus, Nessus, Astilus, Ophionides, Grineus, Rethus, Orneus, Licidas, Medon, Pysenor, Taumas, Mermeros, Pholus, Menelas, Abas, Eurinomus, Yreos, Ymbrus, Ceneus, Aphydas, Elops, Patreus, Lycus, Cromis, Dictis, Phareus, Byanor, Nedianus, Lycetus, Ypason, Thereus, Rypheus, Demoleon, Plageon, Ylon, Ephynous, Damus, Dorilas, Cyllarus, Yllonome femina, Pheo, Tomus, Theleboas, Pyretus, Ethodus, Ephydapus, Nesseus, Odites, Styphelus, Bromus, Antimacus, Elymus, Pyramus, Latreus et Monicus, et alios. Et hos preter genuit Perithoum	468
CAP. XXVIII. - De Centauris Ysionis filiis in generali	472
CAP. XXIX. - De Eurito Ysionis filio	473
CAP. XXX. - De Asthylo Centauro vate, Ysionis et Nubis filio	473
CAP. XXXI. - De Nesso Ysionis et Nubis filio	474
CAP. XXXII. - De reliquis Centauris Ysionis filiis	475
CAP. XXXIII. - De Perythoo Ysionis filio qui genuit Polipitem	475
CAP. XXXIV. - De Polypite Perythoi filio	477
CAP. XXXV. - De Brictona Martis VIII, filia	477
CAP. XXXVI. - De Evanne X Martis filia, et Capanei coniuge	478
CAP. XXXVII. - De Hermiona XI Martis filia et Cadmi coniuge	478
CAP. XXXVIII. - De Hipervio XII Martis filio	479
CAP. XXXIX. - De Etholo XIII Martis filio	479
CAP. XL. - De Remo XIII et Romulo XV Martis filiis	479
CAP. XLI. - De Romulo tantum (XV) Martis filio	481

LIBER DECIMUS

In precedenti arbore, cuius in radice consistit Neptumnus, describitur in ramis et frondibus omnis eiusdem Neptumni successio	485
Prohemium.	485
CAP. I. - De Neptumno VIII Saturni filio, cui XXXV fuisse filios legimus. Quorum hec sunt nomina: primus Dorus, II Amicis, III Phorcus, IIII Albion, V Borgion, VI Tara, VII Polyphemus, VIII Tylemus, VIII Brontes, X Steropes, XI Pyragmon, XII Nasithous, ...	

XIII Melion, XIII Actorion, XV Aon, XVI Mesappus, XVII Bu- syris, XVIII Pegasus, XVIII Nicteus, XX Yrceus, XXI Pelias, XXII Neleus, XXIII Cignus, XXIII Grisaor, XXV Othus, XXVI Ephyaltes, XXVII Egeus, XXVIII Onchestus, XXVIII Pe- lasgus, XXX Nauplius, XXXI Celleno, XXXII Aello, XXXIII Oc- cipite, XXXIII Sycanus, XXXV Syculus	487
CAP. II. - De Doro primo Neptumni filio	489
CAP. III. - De Amici vel Amico II Neptumni filio, qui genuit Buthem	490
CAP. IV. - De Buthe Amici filio, qui genuit Erycem	490
CAP. V. - De Eryce Buthis filio	491
CAP. VI. - De Phorco III Neptumni filio, qui genuit Bathillum, Thoo- sam, Scillam, Medusam, Stennionem et Eurialem	492
CAP. VII. - De Bathillo Phorci filio	492
CAP. VIII. - De Thoosa Phorci filia et matre Polyphemi	492
CAP. IX. - De Scylla filia Phorci	493
CAP. X. - De Medusa, Stennione et Euriale Gorgonibus et filiabus Phorci	495
CAP. XI. - De Medusa Phorci filia in singulari	497
CAP. XII. - De Albione III et Borgione V filiis Neptumni	498
CAP. XIII. - De Thara VI Neptumni filio	499
CAP. XIV. - De Polyphemo Cyclope VII Neptumni filio	499
CAP. XV. - De Thylemo VIII Neptumni filio	502
CAP. XVI. - De Bronte VIII, Sterope X et Pyragmone XI Cyclopibus et filiis Neptumni	502
CAP. XVII. - De Nausithoo XII Neptumni filio, qui genuit Rixinorem et Alcinoum	504
CAP. XVIII. - De Rixinore Nausithoi filio, qui genuit Arithim	505
CAP. XIX. - De Arythi Rixinoris filia et Alcynoi coniuge	505
CAP. XX. - De Alcynoo filio Nausithoi, qui genuit Nausithaam et Laodamantem et Alyoum et Clitonium	505
CAP. XXI. - De Nausithaa (Alcynoi) regis filia	506
CAP. XXII. - De Laodamante et Alyoo et Clitomo filiis Alcinoi regis	506
CAP. XXIII. - De Melione XIII et Actoryone XIII Neptunni filiis	506
CAP. XXIV. - De Aone XV Neptunni filio	507
CAP. XXV. - De Mesappo XVI Neptunni filio, a quo Emnius poeta	507
CAP. XXVI. - De Busyri XVII Neptunni filio	507
CAP. XXVII. - De Pegaso equo XVIII Neptunni filio	508
CAP. XXVIII. - De Nictheo Neptuni XVIII filio, qui genuit Anthyo- pam et Nictiminem	510
CAP. XXIX. - De Anthyopa Nycthei filia et matre Amphyonis et Zethi	510
CAP. XXX. - De Nictimine filia Nicthei	511
CAP. XXXI. - De Yrceo XX Neptuni filio	511
CAP. XXXII. - De Pelya XXI Neptuni filio, qui genuit filias et Acastum	511
CAP. XXXIII. - De filiabus Pelye	512

CAP. XXXIV. - De Acasto Pelye filio	513
CAP. XXXV. - De Neleo XXII Neptuni filio, qui genuit Nestorem, Periclimenonem, Cromium et Pyro puellam	513
CAP. XXXVI. - De Nestore Nelei filio, qui genuit Anthilocum, Pysistratum, Trasymedem, Echephronem, Stratium, Perseum, Aritum et Polycastim feminam	513
CAP. XXXVII. - De Anthiloco Nestoris filio	514
CAP. XXXVIII. - De Pysistrato Nestoris filio	514
CAP. XXXIX. - De Trasymede Nestoris filio	514
CAP. XL. - De Echephrone, Stratio, Perseo et Aritho filiis Nestoris	515
CAP. XLI. - De Polycaste Nestoris filia	515
CAP. XLII. - De Periclimenone Nelei filio	515
CAP. XLIII. - De Cromio Nelei filio	516
CAP. XLIV. - De Pyro Nelei filia et Biantis coniuge	516
CAP. XLV. - De Cygno XXIII Neptuni filio	517
CAP. XLVI. - De Grisaore XXIII Neptuni filio	517
CAP. XLVII. - De Otho XXV et Ephyalte XXVI Neptunni filiis	518
CAP. XLVIII. - De Egeo XXVII Neptuni filio, qui genuit Theseum et Medum	519
CAP. XLIX. - De Theseo Egei filio, qui genuit Ypolitum, Demophom- tem et Anthigonum	520
CAP. L. - De Ypolito Thesei filio, qui genuit Virbium	521
CAP. LI. - De Virbio Ypoliti filio	523
CAP. LII. - De Demophonte Thesei filio	523
CAP. LIII. - De Anthigono Thesei filio	523
CAP. LIV. - De Medo Egei regis filio	524
CAP. LV. - De Onchesto XXVIII Neptunni filio, qui genuit Megareum	524
CAP. LVI. - De Megareo filio Onchesti, qui genuit Yppomenem	524
CAP. LVII. - De Yppomene Megarei filio	525
CAP. LVIII. - De Pelasgo XXVIII Neptunni filio	526
CAP. LIX. - De Nauplio XXX Neptunni filio, qui genuit Palamedem	527
CAP. LX. - De Palamede Nauplii filio	528
CAP. LXI. - De Celeno XXXI, Aello XXXII et Occipite XXXIII Arpiis filiabus Neptunni	529
CAP. LXII. - De Sycano XXXIII Neptunni filio	530
CAP. LXIII. - De Syculo XXXV Neptunni filio	530

LIBER UNDECIMUS

In arbore precedenti, cuius in radice scribitur Juppiter, ponitur tam in ramis quam in frondibus pars posteritatis eiusdem Jovis, cum in sequentibus duobus libris residuum describatur	531
Prohemium	531

CAP. I. - De tertio Jove X Saturni filio, qui XXXVIII genuit filios, quorum hec sunt nomina: Prima Clio, II Euterpe, III Melpomene, IIII Thalya, V Polymia, VI Eratho, VII Tersycore, VIII Urania, VIII Caliope, X Acheus, XI Venus, XII Amor, XIII Proserpina, XIII Castor, XV Pollux, XVI Helena, XVII Clythemestra, XVIII Paliscus, XVIII Paliscus, XX Jarbas, XXI Mena, XXII Mirmidon, XXIII Xantus, XXIII Lucifer, XXV Orion, XXVI Minos, XXVII Serpedon, XXVIII Radamantus, XXVIII Archisius. De his undetriginta tractatur in presenti libro XI. XXX Tantalus, XXXI Dyonisius, XXXII Perseus, XXXIII Aon, XXXIII Eacus, XXXV Pylumnus, XXXVI Mercurius, XXXVII Vulcanus. De his vero octo scilicet a XXVIII citra, in XII libro tractatur. De reliquis duobus qui secuntur, scilicet de Hercule XXXVIII et Eolo XXXVIII, in libro XIII scribitur	533
CAP. II. - De VIII Musis filiabus Iovis	539
CAP. III. - De Acheo X Iovis filio	543
CAP. IV. - De Venere Iovis XI filia, que peperit Amcrem	543
CAP. V. - De Amore XII Iovis filio	545
CAP. VI. - De Proserpina XIII Iovis filia et Plutonis coniugem	545
CAP. VII. - De Castore XIII et Polluce XV filiis Iovis	546
CAP. VIII. - De Helena Menelai coniuge et XVI Iovis filia	543
CAP. IX. - De Clitemestra XVII Iovis filia et coniuge Agamenonis	550
CAP. X. - De Paliscis XVIII, et XVIII Iovis filiis	550
CAP. XI. - De Iarba Getulorum rege XX Iovis filio	552
CAP. XII. - De Mena XXI Iovis filia	553
CAP. XIII. - De Mirmidone XXII Iovis filio	553
CAP. XIV. - De Xanto fluvio XXIII Iovis filio	554
CAP. XV. - De Lucifero XXIII Iovis filio, qui genuit Ceim et Dedalionem	554
CAP. XVI. - De Dedalione Luciferi filio, qui genuit Lychionem	555
CAP. XVII. - De Lychione filia Dedalionis et Peonis coniuge	555
CAP. XVIII. - De Ceo Luciferi filio	556
CAP. XIX. - De Orione XXV Iovis filio, qui genuit Yppologum	557
CAP. XX. - De Yppologo Orionis filio, qui genuit Driantem	560
CAP. XXI. - De Driante Yppologi filio, qui genuit Ligurgum	560
CAP. XXII. - De Lygurgo Driantis filio, qui genuit Angeum, Arpalicem, et Phyllidem	560
CAP. XXIII. - De Angeo Lygurgi filio	561
CAP. XXIV. - De Arpalice Lygurgi filia	562
CAP. XXV. - De Phyllide Ligurgi filia	562
CAP. XXVI. - De Minoe Iovis XXVI filio, qui genuit Androgeum, Glaucum, Adryanam, Phedram et Deucalionem	563
CAP. XXVII. - De Androgeo Mynois filio	565
CAP. XXVIII. - De Glaucio Mynois filio	566

CAP. XXIX. - De Adriana filia Mynois et coniuge Bachi	566
CAP. XXX. - De Phedra Mynois filia et Thesei coniuge	567
CAP. XXXI. - De Deucalione Mynois filio, qui genuit Ydumeneum	567
CAP. XXXII. - De Ydumeneo filio Deucalionis, qui genuit Orsilocum	568
CAP. XXXIII. - De Orsiloco Ydumenei filio	568
CAP. XXXIV. - De Sarpedone XXVII Iovis filio, qui genuit Anthyphatem	568
CAP. XXXV. - De Anthyphate Sarpedonis filio	569
CAP. XXXVI. - De Radamanto XXVIII Iovis filio	569
CAP. XXXVII. - De Archisio XXVIII Iovis filio, qui genuit Laerthem	570
CAP. XXXVIII. - De Laerthe Archisii filio, qui genuit Cthimenem et Ulixem	570
CAP. XXXIX. - De Cthimene Laerthis filia	570
CAP. XL. - De Ulixo Laerthis filio, qui genuit Thelemacum, Thelegonum et Auxonium	571
CAP. XLI. - De Thelemaco Ulixis filio	576
CAP. XLII. - De Thelegono Ulixis filio	576
CAP. XLIII. - De Auxonio Ulixis filio	576

LIBER DUODECIMUS

In arbore precedenti, cuius in radice positus est Iuppiter tertius, describuntur in ramis et frondibus posteritates octo filiorum Iovis predicti, scilicet Tantali, Dionisii, Persei, Aonis, Eaci, Pilumni, Mercurii et Vulcani	577
Prohemium	577
CAP. I. - De Tantalo XXX Iovis filio, qui genuit Nyobem et Pelopem	578
CAP. II. - De Nyobe Tantali filia et Amphyonis coniuge	580
CAP. III. - De Pelope Tantali filio, qui genuit Lysidicem, Atreum, Thiestem et Phystenem	581
CAP. IV. - De Lysidice Pelopis filia et Electrionis coniuge	582
CAP. V. - De Atreo filio Pelopis, qui genuit Alceonem, Melampum et Eviolum	582
CAP. VI. - De Alceone, Melampo et Eviolo filiis Atrei	583
CAP. VII. - De Thieste Pelopis filio, qui genuit Tantalum, Phystenen, Arpagigem, Pelopiam et Egystum	583
CAP. VIII. - De Tantalo, Phystene et Arpagige filiis Thyestis	584
CAP. IX. - De Pelopia Thyestis filia	584
CAP. X. - De Egysto Thiestis filio	585
CAP. XI. - De Phystene Pelopis filio, qui genuit Agamenonem et Menelaum	585

CAP. XII. - De Menelao Phystenis filio, qui genuit Hermionam et Megapentim	586
CAP. XIII. - De Hermiona Menelai filia, et Pyrri et inde Horestis coniuge	587
CAP. XIV. - De Megapenti Menelai filio	587
CAP. XV. - De Agamenone Phystenis filio, qui genuit Ephygeniam, Crisothemim, Laodicem, Yphyassam, Eletram, Alesum et Horestem	588
CAP. XVI. - De Ephygenia Agamenonis filia	589
CAP. XVII. - De Crisotemi, Laodice et Yphianassa filiabus Agamenonis	590
CAP. XVIII. - De Eletra Agamenonis filia	590
CAP. XIX. - De Aleso Agamenonis filio	591
CAP. XX. - De Horeste Agamenonis filio, qui genuit Thysamenem, Corinthum et Horestem	591
CAP. XXI. - De Thysamene Horestis filio	593
CAP. XXII. - De Coryntho Horestis filio	593
CAP. XXIII. - De Horeste Horestis filio	593
CAP. XXIV. - De Dyonisio XXXI Iovis filio	594
CAP. XXV. - De Perseo XXXII Iovis filio, qui genuit Gorgophonem, Stenum et Eritreum et Bachemonem	594
CAP. XXVI. - De Gorgophone Persei filio, qui genuit Electrionem et Alceum	597
CAP. XXVII. - De Electrione Gorgophonis filio, qui genuit Alcmenam	597
CAP. XXVIII. - De Alcmena Electrionis filia, et Amphytrionis coniuge	597
CAP. XXIX. - De Alceo filio Gorgophonis, qui genuit Amphytrionem	598
CAP. XXX. - De Amphytrione filio Alcei, qui genuit Yphicleum	598
CAP. XXXI. - De Yphicleo Amphytrionis filio, qui genuit Yolaum	598
CAP. XXXII. - De Yolao Yphiclei filio	599
CAP. XXXIII. - De Steleno Persei filio, qui genuit Euristeum	599
CAP. XXXIV. - De Euristeo Steleni filio	599
CAP. XXXV. - De Bachemone Persei filio, qui genuit Achimenidem	600
CAP. XXXVI. - De Achimenide filio Bachemonis, qui genuit Orcamum	600
CAP. XXXVII. - De Orcamo filio Achimenidis, qui genuit Leucotoem	601
CAP. XXXVIII. - De Leucothoe Orcami filia	601
CAP. XXXIX. - De Eritreo Persei filio	602
CAP. XL. - De Perse Persei filio	602
CAP. XLI. - De Aone Iovis XXXIII filio, qui genuit Dimantem	602
CAP. XLII. - De Dymante Aonis filio, qui genuit Asyum et Alyxiroem	603
CAP. XLIII. - De Asyo Dimantis filio	603
CAP. XLIV. - De Alixiroe Dymantis filia et matre Exaci	603
CAP. XLV. - De Eaco XXXVIII Iovis filio, qui genuit Phocum, Thelamonem et Peleum	604
CAP. XLVI. - De Phoco Eaci filio	604

CAP. XLVII. - De Thelamone Eaci filio, qui genuit Ayacem et Teucrum	605
CAP. XLVIII. - De Ayace Thelamonis filio	605
CAP. XLIX. - De Theucro Thelamonis filio	606
CAP. L. - De Peleo filio Eaci, qui genuit Polydorim et Achillem	606
CAP. LI. - De Polydori filia Pelei et coniuge Borionis	608
CAP. LII. - De Achille filio Pelei, qui genuit Pyrrum	608
CAP. LIII. - De Pyrro Achillis filio, qui genuit Peripeleum et Molossus	610
CAP. LIV. - De Peripeleo Pyrri filio	611
CAP. LV. - De Molosso Pyrri filio, qui genuit Polidettam	612
CAP. LVI. - De Polydetta filio Molossi	612
CAP. LVII. - De Pylumno Iovis XXXV filio, qui genuit Daunum	612
CAP. LVIII. - De Dauno Pylumni filio et proavo Turni	613
CAP. LIX. - De Dauno primi Dauni nepote, qui genuit Turnum et Iuturnam	613
CAP. LX. - De Turno Dauni filio	613
CAP. LXI. - De Iuturna Dauni filia	615
CAP. LXII. - De Mercurio XXXVI Iovis filio, qui genuit Eudorum, Mirtilum, Lares, Evandrum et Pana	615
CAP. LXIII. - De Eudoro Mercurii filio	617
CAP. LXIV. - De Myrtilo Mercurii filio	617
CAP. LXV. - De Laribus Mercurii filiis	617
CAP. LXVI. - De Evandro Mercurii filio, qui genuit Pallantem et Pallantiam	620
CAP. LXVII. - De Pallante Evandri filio	620
CAP. LXVIII. - De Pallantia Evandri filia	621
CAP. LXIX. - De Pane Mercurii filio	621
CAP. LXX. - De Vulcano XXXVII Iovis filio, qui genuit Erictonium, Cachum, Ceculum et Tullium Servilium	622
CAP. LXXI. - De Erichthonio Vulcani filio, qui genuit Pocrim, Orithiam et Pandionem	625
CAP. LXXII. - De Pocris Erychthonii filia et coniuge Cephali	626
CAP. LXXIII. - De Orythia Erychthonii filia et coniuge Boree	626
CAP. LXXIV. - De Pandione Erychthonii filio, qui genuit Prognem et Phylomenam	626
CAP. LXXV. - De Progne et Philomena filiabus Pandionis	627
CAP. LXXVI. - De Cacho Vulcani filio	627
CAP. LXXVII. - De Ceculo Vulcani filio	628
CAP. LXXVIII. - De Tullio Servilio Vulcani filio, qui genuit Tullias duas	629
CAP. LXXIX. - De duabus Tulliis filiabus Tullii Servilii	630

LIBER DECIMUS TERTIUS

In arbore precedenti, cuius in radice describitur Iuppiter tertius, ponuntur tam in ramis quam in frondibus posteritates Herculis et Eoli filiorum dicti Iovis Tertii	631
Prohemium	631
CAP. I. - De Hercule XXXVIII Iovis tertii filio, qui genuit XVII filios, quorum hec sunt nomina: Oxeas, Creonhiades, Tyriomacus, Diicohontes, Ythoneus, Cromis, Agilis, Ylus, Sardus, Cynus, Dyodorus, Tlipolemus, Thessalus, Aventinus, Thelephus, Lydus, Lamirus	632
CAP. II. - De Oxea, Creonhiade, Tiriomaco et Diicohonte filiis Herculis	643
CAP. III. - De Ythoneo Herculis filio	643
CAP. IV. - De Cromi Herculis filio	643
CAP. V. - De Agile Herculis filio	644
CAP. VI. - De Ylo Herculis filio	644
CAP. VII. - De Sardus Herculis filio	644
CAP. VIII. - De Cyno Herculis filio	645
CAP. IX. - De Dyodoro Herculis filio, qui genuit Sophonem	645
CAP. X. - De Sophone Dyodori filio	645
CAP. XI. - De Tlipolemo Herculis filio	646
CAP. XII. - De Thessalo Herculis filio, qui genuit Phydippum et (Anthipum)	646
CAP. XIII. - De Phydippo et Anthipho Thessali filiis	646
CAP. XIV. - De Aventino Herculis filio	647
CAP. XV. - De Thelepho Herculis filio, qui genuit Euripilum et Ciparissum	647
CAP. XVI. - De Euripilo Thelephi filio	647
CAP. XVII. - De Cyparisso Thelephi filio	648
CAP. XVIII. - De Lydo et Lamiro filiis Herculis, qui Lydus genuit Lanium	648
CAP. XIX. - De Lanio Lydi filio	648
CAP. XX. - De Eolo XXXVIII Iovis filio, qui genuit Macareum, Ca- nacem, Alcionem, Mesenum, Critheum, Salmoneum, Yphicium, Sysiphum, Cephalum et Athamantem	649
CAP. XXI. - De Macareo et Canace filiis Eoli	651
CAP. XXII. - De Alcione filia Eoli et Coniuge Ceys	651
CAP. XXIII. - De Miseno Eoli filio	652
CAP. XXIV. - De Crytheo Eoli filio, qui genuit Ensonem, Pherytam et Amithaonem et Alcimedontem	653
CAP. XXV. - De Ensone Crythei filio, qui genuit Iasonem et Polymilam	653

CAP. XXVI. - De Iasone Ensonis filio, qui genuit Thoantem, Euneum, Phylomelum et Plutum	653
CAP. XXVII. - De Thoante et Euneo Iasonis filiis	656
CAP. XXVIII. - De Phylomelo Iasonis filio, qui genuit Plutum	657
CAP. XXIX. - De Pluto filio Phylomeli, qui genuit Pareantem	657
CAP. XXX. - De Pareante filio Pluti	657
CAP. XXXI. - De Polymila Ensonis filio	657
CAP. XXXII. - De Alcymedonte Crythei filio, qui genuit Epytropum	658
CAP. XXXIII. - De Epytropo Alcimedontis filio	658
CAP. XXXIV. - De Pheryta Crythei filio	658
CAP. XXXV. - De Amythaone Crythei filio, qui genuit Melampum et Byantem	658
CAP. XXXVI. - De Melampo Amythaonis filio, qui genuit Theodamantem	659
CAP. XXXVII. - De Theodamante filio Melampi	659
CAP. XXXVIII. - De Byante seu Bya Amythaonis filio, qui genuit Manthyonem et Anthyphatem	660
CAP. XXXIX. - De Manthylene Byantis filio, qui genuit Clythonem et Polyphidem	660
CAP. XL. - De Clythone Manthyonis filio	660
CAP. XLI. - De Polyphide Manthyonis filio, qui genuit Theoclymenem	660
CAP. XLII. - De Theoclymene Polyphidis filio	661
CAP. XLIII. - De Antyphate Byantis filio, qui genuit Oycleum	661
CAP. XLIV. - De Oycleo Antyphatis filio, qui genuit Amphyaraum	661
CAP. XLV. - De Amphyrao Oyclei filio, qui genuit Almeonem, Amphylocum et Catillum	661
CAP. XLVI. - De Almeone Amphyarai filio	663
CAP. XLVII. - De Amphyloco Amphyrai filio	663
CAP. XLVIII. - De Catillo Amphyarai filio, qui genuit Tyburtinum, Catillum et Coracem	663
CAP. XLIX. - De Tyburtino, seu Tiburto Catilli filio	663
CAP. L. - De Catyllo Catylli filio	664
CAP. LI. - De Corace primi Catylli filio	664
CAP. LII. - De Salmoneo Eoli filio, qui genuit Tyro	664
CAP. LIII. - De Tyro filia Salmonei	665
CAP. LIV. - De Yphiclo filio Eoli, qui genuit Podarcem	665
CAP. LV. - De Podarce filio Yphiclei	666
CAP. LVI. - De Sysipho Eoli filio, qui genuit Glaucum et Creontem	666
CAP. LVII. - De Glaucio filio Sysiphi, qui genuit Bellorophontem	667
CAP. LVIII. - De Bellorophonte Glauci filio, qui genuit Laodamiam, Ysandrum et Yppolocum	668
CAP. LIX. - De Laodomia Bellorophontis filia et Sarpedonis matre	669
CAP. LX. - De Ysandro Bellorophontis filio	669
CAP. LXI. - De Yppoloco Bellorophontis filio, qui genuit Glaucum	670

CAP. LXII. - De Glauco Yppoloci filio	670
CAP. LXIII. - De Creonthe Sysiphi filio, qui genuit Creusam	670
CAP. LXIV. - De Creusa Creonthis filia desponsata Iasoni	671
CAP. LXV. - De Cephalo Eoli filio, qui genuit Hesperum	671
CAP. LXVI. - De Hespero Cephalo filio	672
CAP. LXVII. - De Athamante Eoli filio, qui genuit Phrysum, Hellem, Learcum et Melicertem	672
CAP. LXVIII. - De Phryso et Helle filiis Athamantis	674
CAP. LXIX. - De Cythoro Phrysi filio	675
CAP. LXX. - De Learco et Melicerte filiis Athamantis	675
CAP. LXXI. - Cur auctor Alexandrum Macedonem et Scipionem Afri- canum inter Iovis filios non apponat	676

LIBER DECIMUS QUARTUS

In quo auctor, obiurgationibus respondens, in hostes poetici nominis invehit.	679
Prohemium	679
CAP. I. - Alloquitur auctor regem	681
CAP. II. - Pauca adversus ignaros	682
CAP. III. - Adversus eos, qui, cum non sint, sapientes cupiunt ap- parere	684
CAP. IV. - Quedam in iuris peritos, paucis de paupertate laudibus inmistis	685
CAP. V. - Qui sint, et quam multa quidam poetis apponant	694
CAP. VI. - Poesim esse utilem facultatem	697
CAP. VII. - Quid sit poesis, unde dicta, et quod eius offitium	699
CAP. VIII. - Qua in parte orbis prius effulserit poesis	701
CAP. IX. - Composuisse fabulas apparet utile potius quam damnosum	705
CAP. X. - Stultum credere poetas nil sensisse sub cortice fabularum	709
CAP. XI. - Ob meditationis comodum solitudines incoluere poete	711
CAP. XII. - Damnanda non est obscuritas poetarum	714
CAP. XIII. - Poetas non esse mendaces	717
CAP. XIV. - Stulte damnatur, quod minus sane intelligitur.	723
CAP. XV. - Detestabile nimis de incognitis iudicare	725
CAP. XVI. - Quod in bonum poetas deducant se legentes	728
CAP. XVII. - Phylosophorum symias minime poetas esse	730
CAP. XVIII. - Non esse exitiale crimen libros legere poetarum	732
CAP. XIX. - Minime poete omnes iussu Platonis pellendi sunt urbibus	733
CAP. XX. - Musas infici non posse ob defectum lascivientis cuiusquam ingenii	743

CAP. XXI. - Alloquitur auctor regem	745
CAP. XXII. - Poetici nominis hostes orat autor, ut se in melius vertant consilium	746

LIBER DECIMUS QUINTUS

Prohemium	751
CAP. I. - Minus oportuna preciosa fore non nunquam	752
CAP. II. - Perseveravere sepe diutius, que minus duratura videntur	754
CAP. III. - Nequisse membra huius aptius collocari	756
CAP. IV. - Non appositum est quod minime compertum est	757
CAP. V. - Nullas fabulas aut hystorias, nisi ex commentariis veterum sumptas, inesse	758
CAP. VI. - Insignes viros esse, quos ex novis inducit in testes	759
CAP. VII. - Carmina greca, non nullis agentibus causis, huic inmixta sunt operi	765
CAP. VIII. - Gentiles poetas mythicos esse theologos	767
CAP. IX. - Non indecens esse quosdam Christianos tractare gentilia	769
CAP. X. - Ut plurimum studia sequimur, in que prona videntur ingenia	774
CAP. XI. - Damnose compatimur regibus et diis gentilium	777
CAP. XII. - Breviloquus seu longiloquus ob causam lacerandus non est	779
CAP. XIII. - Vero, non ficto regis mandato hoc opus compositum	780
Conclusio	784
NOTA	787
INDICE DEGLI AUTORI E DELLE FONTI	867
ADDENDA ET CORRIGENDA	895

Inv. 45333

